

కౌనంగి

అదీవి బాపిరాజు

■ శ్రీ పత్తిపర్తి

కౌ నం గి

“వలపతి”

అ డి వి బా పి రా జు

త్రి వేణి ప బ్లిష ర్సు
మదిరీపత్నం మద్రాసు - 1

అంకితము

శ్రీ ఆమంచర్ల శేషాచలపతిరావుకు

అమృత మూర్తి నీవు
ఆంధ్ర నాయక మణివి
హస్త సంస్కర్త నే
ఆరాటములు జూపు
ఘనవైద్యుడవు నాకు
అనుగు మిత్రుడ వీవు

ప్రథమ పథం

ఉద్యోగ ప్రయత్న

౧

స్వరస కారువచ్చి అగిరిది. కాగునోంచి కోనంగి దిగాడు. దిగిదిగడం తోటే కారుడైనరకు కుడిపైపునఉన్న అర్ధం ఎందుకైనా మంచిదని తన్ను చూచుకొంటూ కోటునుడతలు సరిచేసుకొన్నాడు. పై సరుకున్నాడు. చేతికర్ర వయ్యారంగా పట్టుకొని ఒకమాటు తల ఇటూ, ఓమాటు తల అటూ తిప్పుకొని, 'దిగ్విజయార్థవ!' అని మనస్సులో అనుకొని ఈ విజయదశమికి తనకు విజయం తప్పదనుకొంటూ. జాగ్రత్తగా కుడికాలు జాపి దూరముగా ఉన్న మొదటిమెట్టుపై వేలువైచి పడబోయినంతపనిఅయి కర్రతో ఆపుకొని, పదిసెకండులు మెట్టుమీదే ఆగి, రెండవమెట్టు, మూడవమెట్టు, నాల్గవ అయిదవ మెట్టులు కుడిపాదం వేస్తూనే ఎక్కి ఆ భవనంముందర వరండాలో ఆగాడు. ఆగినాడంటే మామూలుగా ఆగినాడా?

ఒక మహారాజు కొమరుడు కేరళ మహారాజుఇంటికి వచ్చినట్లే! ఆ వచ్చినకారు తనదేఅయినట్లు! ఏమో, ఈ సంబంధమే కదిరితే ఈ కారు తనది ఎందుకు కాకుడదూ?

అదృష్టం పెళ్లివల్ల పట్టాలి! బంగారపు పాదాలతో పెళ్లికూతురు పెళ్లి కొమరునిదగ్గరకు నడచివచ్చిందనుకోండి; అప్పుడు లక్ష్మీ సీ దగ్గరకువచ్చి నల్లైకాదటయ్యా! సీ మామగారు వట్టి పాలసముద్రుడా? ఇంగ్లీషు అయి పైరు అవుపాల సముద్రుడుగాని!

కుదిరితే ధనంపున్న పెళ్లికూతురే కుదరాలి; అయితే ఐ. సి. ఎస్. ఉద్యోగమే అవ్వాలి, అని కోనంగి దృఢనమ్మకం.

ఇంతలో కోనంగిరావుగారిదగ్గరకు ఒక చప్రాసీ పరుగెత్తుకొనివచ్చి, పంగి నమస్కారాలుచేసి లోనికి దయచేయండని అక్కడవున్న ఒక సోఫాపై అధివసంప సంస్కృతభాషలో కోరినంతపని చేశాడు. 'ఆ సోఫాపై అదిగనిప్పుడు సామీ' అని.

ఆ చప్రాసీ ఉత్తర మలబారుజిల్లా మనిషి, యజమాని హెచ్చారు అయ్యంగారు, వచ్చిన కోనంగి తెలుగువాడు. కారుడైనరకు తిరునల్వేలి జిల్లా వాడు.

'ఇదర్ వా అప్పా. ఈ సామానుదా తీయ్, క్విక్' అని డ్రైవరు చప్రాసీని కేకవేసినాడు.

యజమానిగాని, కాబోయే పెళ్ళిమాతురుగాని, ఆమె చెలికత్తెలుగాని, ఆయన ప్రాణస్నేహితులుగాని, మరి ఏ యితర పెద్దమనుష్యులుగాని. కోనంగికి ఆ హాలులో, ఆ గుమ్మాలలో, ఆ గోడలమీద, ఆమేడ పైకప్పుపై దృశ్యం కాలేదు. అఖిరికి ప్రత్యక్షమన్నాకాలేదు. కోనంగి భాషలో ఈ రెంటికి తేడా ఉండదని కాలేజీలోనే వాదించేవారు. వెళ్ళగానే కనబడడం దృశ్యం. వెళ్ళి కనిపెట్టుకొనిఉండగా, ఉండగా కనబడడం ప్రత్యక్షం. 'త్యక్షం' అంటే వెళ్ళిన అయిదునిమిషాలకే కనబడడం. 'క్షం' అంటే చూడడానికి వెడదామని అనుకొంటేనే తన ఇంటికే ఆపెనమనిషి రావడం.

'దరిసెనం' అనే టుకు చూడటానికి వెళ్ళిన పెద్దమనిషి వీధు మాత్రం కనబడటం !

కోనంగి తాను సలుపవలసిన మర్యాదలు నిర్వహిస్తున్నాడు. ఒకటి, హాలు డాబా సరంబీవంక చూచాడు. రెండు, హాలంతా కలియచూచాడు. మూడు, గుమ్మాలవంక చూచాడు. నాలుగు, ఒకసారిలేచి హాలుయావత్తు కలియలిగిగాడు.

ఇంతలో లోననుండి ఒక లావుపాటి, సూటువేసుకొని తలపాగా చుట్టి కొన్న మనిషీ, సన్నగా పొడ్డుగా పోక చెట్టులా ఉండి పంచె, కోటు, తల పాగా, మడతల జరీ సేలంకండువా వేసుకొన్న మనిషీ లోనకు వచ్చారు.

ఇద్దరుపెద్దలు రాగానే కోనంగిరావు నిలుచున్నాడు. వారికి నమస్కారం చేశాడు. తానే వారిద్దరినీ ఆయా పీఠాలపై కూర్చోండని మర్యాదగా రెండు చేతులూ జోడించి చూపినాడు.

కోనంగిదూపులో, వారిద్దరూ కోనంగిఇంటికి దయచేసిన ఎటర్ ఇద్దరుపెద్దల్ని చూచిన చూపులు.

లావుపాటి ఆయన : ఓహో మీరు దయచేసినారా ! (ఇంగ్లీషులోనే ప్రశ్న. తరువాత ఇంగ్లీషే !) ఇవాళ మెయిలు ఆలస్యము కాబోలు ! కనిపెట్టుకొని ఉండి భోజనంచేశాను. తుమించండి. అఫీసు టైము.

సన్నపాటి ఆయన : వీరేనా భవిష్యత్తు వరుడు ? [ఈయనా ఇంగ్లీషు భాషలోనే !] అయితే తమ పేరు ?

కోనంగి : [ఇంగ్లీషులోనే] నా పేరు కోనంగేశ్వరరావు. స్నేహితులు, కోనంగి అని పిలుస్తారు. కొందరు కోనంగిరావు అంటారు.

లావు : వీరు బి. ఏ. మొదటితరగతిలో ప్యాస్ అయినారు. మంచి అసిపరులు.

కోనంగి : అబ్బేబ్బే, ఆసి ఏమీలేదండి.

సన్న : మీమర్యాదమాటల కేమిలెండి ! మిత్రామం ?

కోనంగి : మాది బందరు.

లావు : అమ్మాయి కాలేజీకి వెళ్ళబోతుఉన్నది. ఇప్పుడే వస్తుంది.
[ఈయన మాట్లాడినప్పుడల్లా స్నేహితునివైపు, నేను చెప్పేది నిజమేకాదూ
అన్నట్లుగా చూస్తూఉంటాడు. అలా చూసినప్పుడల్లా ఆయన అవునుకదా
మరి! అన్నట్లుగా తల ఊపుతాడు.]

ఇంతటో ఆ ఇంట్లోనుంచి, నూటయ్యభై నూపాయల ఖరీదుగల బెనా
రను జరీఫూవుల నూరోనెంబరు ఆరుగజాల నూలు చీరధరించి, చిన్న ఐరావ
తంవంటిదిన్నీ, తెలని పల్లెతుగలిగినదిన్నీ బాలిక ఒకతె రెండు జడలతో,
ఎత్తువడమల జోళ్ళతో చక్కావచ్చింది. ఆమె ఇంగ్లీషుభాషలోనే, 'డాక్టర్,
వరుడు వచ్చాడనుకొంటూ, ఈయనేనా?' అని ప్రశ్నించింది. ఆ అమ్మాయి
పైపళ్ళు నాలుగు బాగాఎత్తుగా ముప్పదిడిగ్రీలు ముందుకువచ్చి క్రిందిపెదవిని
కప్పుతూ పైపెదవిని ముక్కుకంటిస్తూ ఉన్నాయి.

లావు : అవును సీతా! అవును. ఈయనే భవిష్యత్తు వరుడు. ఈయన
ఇక్కడే ఉంటాడు. నువ్వు త్వరగా కాలేజీనుంచి వచ్చి ఈయనతో మాట్లా
డుతూ ఉండు. నేనూ మీ మామ ఇద్దరం కలిసినస్తాము.

అమ్మాయి : చాలా బాగుంది, డాక్టర్! నేను కాలేజీకి వెడుతున్నాను.
ఆసలు వెళ్ళకపోదును కాని, కాసుకు మొదటిదాన్ని అవడంచేతా, అందరికీ
తలోనాలికవంటిదాన్ని అవడంచేతా, నేను లేకపోతే తరగతిఅంతా చిన్న
బోతుంది. డాక్టర్! ఈ భవిష్యత్తువరుడు బాగానే ఉన్నాడు. నాకు నచ్చితే
ఇంగ్లండు తీసుకుపోతానుకూడా! హాలో! అందరికీ వందనాలు. వెడుతున్నా.
ఓ నూత్నవరుడుగారూ! మీరు మా ఇల్లలే మీ ఇల్లనుకోండి. అన్ని సౌకర్యాలు
పనికితె రామ్ చూసుంది. సెలవు.

ఆ అమ్మాయి గలగ బా కారుదగ్గరకు వెళ్ళిపోయింది. లావుపాటి
భవిష్యత్తువధువు తండ్రి, సన్నపాటి పెద్దమనిషీ ఇద్దరూ లేచి 'వంటవాడు,
పనిమనిషీ, బోయీ మీకు సమస్త సదుపాయాలూ చేస్తారు. త్వరలోనే
వస్తాము' అని చెప్పి పోర్చిలో సీద్ధంగావున్న వేరొక కారెక్కి చక్కా
పోయారు.

కోనంగి అలా దిగ్భ్రమపడి ఆ చక్కని ఒకటన్న గులాబిపూవుల
ప్రోవులంటి పెళ్ళివాతురును తలచుకొంటూ, ఓహో! ఏమి అందం! అని
అనుకొన్నాడు. తాను 'హిందూ' లో చూచిన ఎడ్వర్డులుజామెంటు ప్రకారం
ఈ బాలిక బంగారపుపిచ్చిక! నిధన అయితేనేమి? ధనం మూలుగుతూంది.
ఆ అమ్మాయి నడిచినభూమే బంగారపుముద్ద అవుతుంది. ఆ అమ్మాయి
పాదాల్లో, చేతుల్లో, చూపుల్లో పరసువేది ఉంది తప్పకుండా! కాని అందం
మాటా? అది దృక్పథాన్నిబట్టి ఉంటుంది' అనుకున్నాడు.

ఈ విషయంలో తనదృక్పథం కొంచెంవ్యతిరేకంగా ఉంటున్న
దేమిటో మరి. మనస్సు కొంచెం ముడుచుకుపోయింది. వేసం

కాలంలో నీళ్ళు లేక ఎండిన వాగులా అయిపోయింది. ఎండగట్టిన కృష్ణ కాలవలా తయారై ఊరుకుంది.

గిరిశం లాభనపాలు బేరణపేసుకొన్నాడు. ఆలాటి తెలివితక్కువపని తాను చేయదలచుకోలేదు. చలంలా ఇన్ని మ్యూజింగులు చేయదలచుకోలేదు. తాను ఒక కానో ఓ గూపాయో ఎగరవేసి చూడం మంచిది. లేదా చీటీలు ఏలాగా ఎగురవేయవచ్చును. లేకపోతే పెళ్ళికోతున్నా 'అవునూ, కాదూ' వేళ్ళు పట్టుకోమంటే?

ఈ ఆలోచనకు నైజాంబోయీ అడ్డంపచ్చి 'దొరా! లే స్నానానికి రండి!' అన్నాడు. ఆ బోయే కోనంగిని ఒక గదిలోకి తీసుకువెళ్ళాడు.

౨

ఆ అమ్మాయి సీతాదేవి సాయంకాలం వచ్చింది. రాగానే 'హల్లో! మీ పేరు కోనంగిరావుకాదా! అయితే కోనంగిరావుజీ, ఇదిగో దుస్తులుమార్చుకొని వస్తున్నాను. మనం ఇద్దరం టీ పుచ్చుకుందాము. నీకు కాఫీ యివ్వమ, టీ ఆ? కొంపదీని కోకో కాదుగదా? టీ ఆవగానే న్యూగ్లోబుసినిమా చూడం మన కార్యక్రమం. ఆ తర్వాత వీచీ, పదిగంటలకు ఇంటికి, పదిన్నరకు భోజనం,' అని గబగబ కోకిలలా, చిలకలా, గ్రామఫోనులా, లేడియోలా, సినిమాసారులా పలికి, లోనికి పరుగెత్తింది. ఆ వరాలమూట. ఆ వజ్రాలపోగు, ఆ రసగుల్లాల పళ్ళెం 'నువ్వు దుస్తులు మార్చుకో' అంటూ పరుగున పెద్ద మలయమైన గాలివానలా తేలిపోయింది.

అయిదుగంటలకే వచ్చింది. అరగంటసేపు అలంకరించుకొంది. అలంకారం అంతా ఆయి టీ గదిలో కూర్చుని కోనంగికి కబురపంపింది.

కోనంగి తాను దుస్తులు మార్చుకుందామనుకున్నాడు. ఆతనికి ఉన్నదే ఒకకోటు. అదయినా ఆతని స్నేహితుడు ఎరువుఇచ్చిన కోటు. చర్మ రెడ్డి మేడ్ హెళులో కొన్నది. లాగు ఆతనికున్న రెండులాగులలో ఒకటి. ఇంకా ఎలామారున్నాడు? బ్రిటిషు గవర్నమెంటు ఉద్దేశంతాన్నా మారవచ్చును కాని అతడు దుస్తులు ఎలా మార్చుకోగలడు? చర్చిలో భారతీయులకు చెప్పినట్లు కోనంగి, కోనంగికి 'ఓయి శ్రీయుత కోనంగిరావుగారూ! మిమ్ము ఆయితే కాబోయే పెళ్ళికోతురుగారు దుస్తులు మార్చుకోవయ్యా అంది. మీరు దుస్తులు మారుస్తారు. మార్చే ప్రయత్నంలోనే ఉన్నారు. మీ దారిద్ర్యానికీ, మీ ఆశయాలకూ, మీ మైనారిటీ అయిన ధనానికి సామరస్యం కదిరిన మర్యాద మీకు దుస్తుల బిల్లు మా పార్లమెంటులో తీర్మానించడానికి ఏమీ మా అభ్యంతరంలేదు' అని సమాధానము చెప్పేసి ఊరుకున్నాడు. ఈ ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు ఏమీ ప్రచురించడానికి వీలేదనిన్నీ నిర్ధారణచేశాడు,

మొగం కడుక్కొని, తువాలతో తుడుచుకొని, కోనంగిరావు కోటు తొడుక్కొని ముస్తాబై, గదిలోకి వెళ్ళాడు. అక్కడ సీతాదేవి అందాలన్నీ బస్తాలతో ఏరి వుర్చిమీద పెట్టినట్లు వూచునిఉంది.

తన పెద్ద కళ్ళైతే 'నే నందంగా లేనా?' అని ప్రశ్న వేసింది.

'నువ్వు అందానికే అచ్చుతప్పులు దిద్దేటంత అందంగా ఉన్నావు.'

'నువ్వు కోటు మార్చుకోలేదేమి?'

'మార్చుకొన్నా! అంటే తిరిగి మార్చాను. అంటే మార్చినంతపని చేశాను. ఉన్నది ఒక్కకోటే ఆవడంచేత, ఒకమాటు విప్పి తొడగడం చేతనే, మార్చినట్లు! సబ్ కలెక్టరును మార్చునుని ప్రజలు ప్రభుత్వానికి అరీ పెట్టితే, ఆతన్ని ఆ జిల్లాకే కలెక్టరుగావేస్తే ఎంతో బాగా మార్చినట్లేగదా!'

'నువ్వు చెప్పింది నిజమే కోనంగిరావ్!'

ఇద్దరూ టీ తాగారు. బయలుదేరివెళ్ళి కారెక్కి సినిమాకు వెళ్ళారు. అంతకుముందే సీతాదేవి మూడురూపాయల టిక్కెట్లు రెండు తెప్పించి ఉంచింది. 'నువ్వు నా అతిథివి కోనంగిరావూ!' అని ఆమె అంది.

'కాకపోయినా మనపర్పు కాళిగా, సీతాదేవి!'

'అన్నీ గమ్మతుమాటలే నీవి!'

'నిజం చెబుతున్నాను.'

'నేను నమ్మను.'

'నువ్వు దగ్గరంటే నాకూ నమ్మకంలేదు.'

'నువ్వు చాలా ధనవంతుడవని మా డ్యాడీ చెప్పాడు.'

'మీ తండ్రీగారు నన్ను చూచి అనుకున్నారు. అయితే ఒకవిధంగా నేను లక్షాధికారినే. నా అందం ఖరీదు ఒక లక్షా యిరువదిఅయిదువేల మూడువందల రెండురూపాయి లుంటుంది. నా చదువు డెబ్బదిఎనిమిదివేల తొమ్మిది వందల పదిరూపాయల ఖరీదు ఉంటుంది. నా తెలివితేటల ఖరీదు రెండు లక్షలకు తక్కువకాదు. అయితే నా అదృష్టం తీసివేతే కాబట్టి ప్రస్తుతం నిల్వ ఏమీలేని బీడవాళ్ళమే!'

'ధనంకలవాళ్ళుమాత్రం కానీ, పెద్ద ఉద్యోగులుమాత్రం కానీ మాకు దరఖాసులు పెట్టవలసిందని మా తండ్రీగారు హిందూలో ప్రచురించారుగా?'

'సీతాదేవి! ఈ సినిమా చూచి మనం సముద్రంఒడుకు వెడతామే, అక్కడ మాట్లాడుకుందాం. నా కథ ఈ సినిమాకథతో కలిస్తే, మీకు సినిమా నాయకుడు కోనంగిగానూ, కోనంగి సినిమానాయకుడుగానూ కనబడవచ్చును. ఏవంటావు?'

‘అద్భుతం అంటాను! దీపాలు ఆరగానే నిన్ను ముద్దుపెట్టుకుంటాను. వెంటనే నువ్వు నన్ను ముద్దుపెట్టుకో! ఈ ముద్దులు పెట్టుకోవడం ప్రేమచేత కాదు, లేదా, ఇంకో దురుదేశంచేతనూకాదు. నువ్వు ఏరకం రుచిగా ఉంటావో చూడడం, నా పరీక్షలలో ఒకటి!’

‘ఆ పరీక్ష లెన్ని ఏమిటి?’

‘మనుష్యుని రూపురేఖావిలాసము ఒకటి. దానిని పరీక్ష చేసేవారు మా మామయ్య. రెండవపరీక్ష: ధనమూ, ఉద్యోగమూ; అది మా తండ్రి గారు. మూడవపరీక్ష తెలివిలేటలు; ఆ పరీక్ష చేసేది మా గుమాస్తా.’

‘మీ గుమాస్తా! ఎప్పుడు పరీక్ష చేస్తాడో? పరీక్షకు అచ్చుపత్రం యిస్తారా? లేక పలకా బలపమా?’

‘మా గుమాస్తా ఎప్పుడు పరీక్ష చేస్తాడో నేను చెప్పకూడదు. ఎల్లా చేస్తాడో ఏమో నాకే తెలియదు!’

సీతాదేవి ధరించిన చీరా, జంపరూ, అయిదారుపందలరూపాయల ఖరీదు ఉండిఉండవచ్చును. ఆమె సువాసనద్రవ్యాలతో ఘుమఘుమ లాడి పోతోంది. ‘ఆమె ముందర నేను వట్టి బంట్రోతులా కనబడి ఉండుకొన్నాను’ అని కోనంగి తలపోశాడు.

సినిమా ప్రారంభమయి దీపాలన్నీ ఆరిపోయి చీకటికమ్మింది. ఆ ఘూర్గాళ్ళక్రిలలాంటి ప సీతాదేవి ముద్దుపెట్టుకుంటుంది కాబోలు భగవంతుడా! ఇక తన పెదవులు ఏ జనరలు ఆస్పత్రిలానో చేరి బాగుచేయించు కోవాలి కాబోలు అని అనుకుంటూ, గుండె వడదడడమంటూ గుప్పిళ్ళు బిగపెట్టి కూర్చున్న కోనంగిని మెడ ఒకచేత్తో కాగలించుకొని, రెండవచేత్తో అతనితల వంచి-ఘట్టిగా సినిమా హాట్‌లా ముద్దుపెట్టుకుంది సీతాదేవి.

ఆమె కోర్కెప్రకారం కోనంగి ఆమె పెదవులురెండూ విడివిడిగా వెతుక్కుని కట్టపడి ముద్దుపెట్టుకొన్నాడు. వెంటనే ఆ బాలిక నూరురూపాయలు ఖరీదుచేసే చేతిసంచి తెరచి అందులోంచి చేతిరుమాలు తీసి, తన పెదవులకుకొంది.

పెదవులు తడుముకొని గాయాలు లేకపోవడం గ్రహించి తిరుపతి వెంకటేశ్వరునికి మొక్కుకున్నాడు కోనంగి.

ఇద్దరూ సినిమా అవగానే బీచికి వెళ్ళినారు. కోనంగి ఏవో మాట్లాడాడు. పాటలు పాడినాడు.

లేపటి పరీక్ష ఏవిధంగా ఉంటుందో అని ఆలోచిస్తూ ఆమెతోపాటు వారింటికి చేరినాడు కోనంగిరావు.

వారి గుమాస్తా పగలు చూడుగంటలకు వచ్చాడు.

‘మీరుదానే కోనంగిరావా ?’

‘ఆమ !’

‘మీరుదా ఏమాత్రం తెలివైనవారు దా ?’

‘మీరు దా గుమాస్తాలుదానే ?’

‘ఆమ !’

‘మీకుదా ఎన్నిసేర్లు మెదడుదా ఉందిదా ?’

‘సామీ ! వేళాకోళంకాదు, మీరు మీ దేశం తెలుగులోనే మాట్లాడ వచ్చుదా.’

‘మరిగంటే ఏయండి, ఏటితెగుళ్ళ సీత వచ్చిపోతాది బాబు ?’

‘సామీ ! అదేమి తెలుగుదేశం ?’

‘గట్లా నెప్పు ! శమా ? అండ్ల మతలబు ఏంది !’

‘సామీ ! మీకుపట్టిన తెలుగులోనే మాట్లాడుందా !’

‘ఇదేమయ్యా, తెలుగుదేశం తెలుగులు గెండు మాట్లాడుతేనే అర్థం కాక తన్నుకున్నావే ?’

‘నాను ఇక్కడివాణ్ణిదా, ఆ తెలుగులు ఎట్లు తెలుస్తవి సామీ ?’

‘మీరు బ్రాహ్మణవాండ్లుదానే ?’

‘అవును దా !’

‘నేనుదా, అడిగేదిదా, మీరుదా, నన్నుదా, ఎట్లాదా, పరీక్షదా చేసురుదా ? అదిదా !’

‘అన్నిటికీ దా ఉండదు సామీ ?’

‘మా దేశంలో చూసివా ? పిలకాయలు, దా భాష మాట్లాడుదురు. నీదాకుదా, ఎదాన్నిదా, ఏందాడ్లుదా ? అంటే సీత ఎన్ని ఏండ్లు ? అన్నమాట. తెలుగునా ?’

గుమాస్తా వెళ్ళిపోయాడు హడలి బేజార్తె.

ఇదివరకే బీచిదగ్గర కోనంగి తన చరిత్ర అంతా సీతాదేవికి చెప్పాడు. తాను ఒక బ్రాహ్మణవిలంతువు కొమరుడు. లాప్రకారం తనకు తండ్రి లేడు. తనతల్లి దిక్కులేనిదయినది, ఆమెభర్త పోగానే.

‘అవిడ తిండికోసం, దిక్కుకోసం ఒక బ్రాహ్మణఉద్యోగిదగ్గర పంటల్కగా చేరింది. సీతాదేవి ! ఆ ఉద్యోగి కొంచెం అందంగా యవ్వనం లోవున్న మా తల్లిపైన కన్నువేశాడు.’

‘రామ రామా ! అలాంటి జంతువులు వుంటారు ?’

‘ఆయన్ని ఏమి అనకు నీతాదేవీ, ఆయన లాప్రకారం భార్య అందంలో కొంచెం కూర్చుంటున్న దగ్గరచుట్టం అనుకుంటాను. కాని వట్టి తెలివితక్కువ సన్యాసి! లేకపోతే పరమాద్భుతమైన అందం భర్తను నాగస్వరం పాముని అపినట్టు, మిరాయిపాటం వజ్రవాణ్ణి అపినట్టు ఆపుతుందనే ఆవిడ ఉద్దేశం!’

‘అయితే ఆ ఉద్దేశ్యిని పామువంటి రాస్కెల్ అన్నమాటేగా?’

‘ఎంతైనా నా స్తవికతాదృష్టిప్రకారం మాత్రం మా తండ్రిగారా? అతివాస్తవికతాదృష్టిప్రకారం, మా అమ్మగారి యవ్వనమే కారణం.’

‘అతివాస్తవికత అంటే సర్ రియలిజం. అదే?’

‘సర్ రియలిజమో, దివాన్ బహదూర్ రియలిజమో, నా బ్రతుకు విభావానుభావాలు అయ్యారు, వారిద్దరూ.’

‘విభావానుభావాలా?’

‘అదంతా కావ్యవిమర్శ’

‘ఏ కావ్యం?’

‘నా బ్రతుకు కావ్యం! సరే, మా తల్లి నిజముగా వితంతువుకాదు. విధవ మాత్రమే! అందుచేత మా రియలిస్టికు తండ్రి, మా సర్ రియలిస్టిక్ తల్లిని మంచి చీరలూ, రెండు మూడు నగలూ అప్పి ఇచ్చి కరిగించినాడు.’

‘కరిగించడం ఏమిటి?’

‘అది భావకవిత్వంలే! హృదయం కరిగించాడనుకో. ఇంతకూ మన జన్మ ప్రారంభం అయింది. మా అమ్మ భయపడి అప్పడు సిగ్గుచేత చచ్చిపోయిందట. మాతండ్రి ఆమెను మద్రాసు చేర్పించాడు. ఈ మదరాసులోనే నేను ఉద్భవించాను నీతాదేవీ!’

‘అట్లాగా! ఈ మద్రాసేనా నీ జన్మస్థలం?’

‘మా అమ్మ మా స్వగ్రామమైన కాకినాడ వదలి నన్ను పెంచుతూ బందరులో నుకాం పెట్టింది. మా తండ్రి బ్రతికిఉన్నానాకూ మా జీవితం ధనవంతుల జీవితం. నేను అల్లారుముద్దుగా పెరిగాను. మా తండ్రి నెలకు నూరురూపాయలు పంపేవాడు. మా అమ్మ అందులో ఇరవైరూపాయలు దాచేది.’

‘అదీ మంచిదే!’

‘మా తండ్రి బందరులో మా కో చిన్న ఇల్లు కొని ఇచ్చాడు. నా విద్య యంలోనే మా అమ్మకు జరిగిన అనుభవంవల్ల నేను పుట్టిన కొన్నాళ్ళకు జాట్లు తీయించుకుంది. మా అమ్మ అసలు కొంచెం ధర్మపరాయణురాలు. కర్మచాలా చెడ్డదనుకుంటాను. కర్మ ఎవరినన్నా ఆపహించిందా డొక్కచీలు నుండి. అందులో పూర్వకర్మ అయితే, అది 124 ఎ. నిబంధనే!’

‘మీ అమ్మ జాట్లు తీయించకుండా వుండవలసింది,’

‘జాట్లు తీయించుకోక ?’

‘మీ తండ్రినే పెళ్ళిచేసుకోవలసింది.’

‘అక్కడే ఆ కర్మ అనేపదార్థం దెయ్యమై మా అమ్మను పట్టుకుంది. దెయ్యమేమిటి, లంచగొండి పోలీసు ఇన్స్పెక్టరులా పట్టుకుంది. తన కర్మవల్ల తాను నరకకూపంలో పడిపోయిందట. ఆ తప్పు, వెధవపెళ్ళి అనే మహా భయంకరమైన తప్పుచేసి దిద్దుకోదలుచుకోలేదట. అంచేత మా తండ్రి తన్ను రహస్యంగాగాని, బహిరంగంగాగాని పెళ్ళిచేసుకుంటానని ఎన్ని కోరినా, తన ఆనికి రాబోయే బిడ్డ అధికారి అవుతాడని చెప్పినా మా అమ్మ ససేమిరా అంది. మరి నన్ను పెంచడమే తనకు శిక్షట.’

‘ఎంత తెలివితక్కువ పని ?’

‘మా తండ్రి పిలిచినప్పుడల్లా బందరువచ్చి నన్ను చూచి వెళ్ళేవాడు. ఎవరో చుట్టం అనుకునేవాణ్ణి. ఓ రోజున మా కిద్దరకూ ఏమీ చెప్పకుండా మా తండ్రి గుండెజబ్బువల్ల స్వర్గంపెళ్ళి ఊరుకున్నాడు. ప్రవరాఖ్యుడికి కాలి పసరు దొరికినట్లు మా తండ్రి కేమన్నా దొరికిందేమో? స్వర్గం వెళ్ళాడు. అక్కడ అతనికి ఏ అగ్ని దేవుడూ సహాయంచేయలేదు. ఇక్కడ మాత్రం అతని దేహానికి అగ్ని సహాయంచేశాడు.’

‘ప్రవరాఖ్యుడెవరు?’

‘అసలయిన ఆంధ్రుడు! కోటిరూపాయల మూట ఎదురుగుండా వస్తే తన్నేసిన మూఢుడు.’

‘ఆంధ్రులను అట్టే అనకు, నాకోసం పెళ్ళిదరఖాస్తులు పెట్టినవారిలా నూటికి ఎనభైపాళ్ళు వాళ్ళే!’

‘అయితే వాళ్ళు ప్రవరాఖ్యులు కారు. వట్టి చలంలు అయిఉండాలి.’

‘ఎవడా చలం?’

‘బాగ్రత్త. అతనికి దూరంగా ఉండు. నీమీద ఇన్ని మ్యూజింగులు రాసి పారేస్తాడు. ఇంతకూ నాతండ్రి పోగానే నాచదువు తక్షణం ఆగలేదు. మా అమ్మ దాచుకొన్న డబ్బూ ఆవిడకు మా తండ్రి ఇచ్చిన సగలూ చాలా కాలం వచ్చాయి. ఇంటరువరకూ నాకు ఇబ్బందిలేకపోయింది. బి. ఏ. చదువు యమయాతనే అయింది.’

‘పాపం!’

‘ఏంలాభం? కులంలేక, దిక్కులేక, చుట్టాలులేక, చందాలు, విద్యార్థి వేతనాలతో ఎలా ఆ రెండేండ్లు పూరించేశానో సీతాదేవీ! ఆతర్వాత ఇప్పటికీ బి. ఏ. పట్టా పొందిన ఏడాదినుంచి ఉద్యోగానికి తీరుగుతున్నా! ఇంతలో మీతండ్రిగారు ‘కావాలి వరుడు, బ్రాహ్మణుడు చాలు. ఎవరైనా బి. ఏ. పె చదువువాడు, పెద్దఉద్యోగి, ఇరవై అయిదేళ్ళమించనివాడు, ధనంకలవాడు చాలు. వధువు పందొమ్మిదేళ్ళ అందమైన భార్య, బి. ఏ. ఆనర్సు మొదటి

తరగతి. ఏభవేలరూపాయల ఆస్తికలది' అన్నది చూచి, వెంటనే ఘోషంతో దరఖాస్తు పెట్టాను. ఇది నా చరిత్ర. నాకో చిన్నయిల్లు తప్ప ఏమీ ఆస్తిలేదు, సీతాదేవి.'

‘లాభంలేదు కోనంగిరావూ! ఎంచేతనంటే నన్ను ఎవరైనా ప్రేమించి నే నాతన్ని ప్రేమించిఉంటే, నాతలితండ్రుల ఇష్టంతో నాకు అవసరంలేదు. నేను నన్ను, నేను నిన్ను పరీక్షగా ఇందాకటి ముద్దులలో ప్రేమిస్తున్నానా లేదా అని చూచాను. నాకు ఎక్కడా మన్మథబాజాలు తగలలేదు. నిన్ను చూస్తే జాలిపుట్టింది. అయినా లాభంలేదు.’

ఆతని హృదయం తేలికపోయింది. ఆమె చేసుకుంటానంటే, తాను మర్యాదకు, ధర్మానికి, గౌరవానికి, ధనానికి ఒప్పుకుతీరవలసిరావచ్చును! అమృత్యు! ఆమెతో ఇల్లుచేరాడు. ఇప్పుడే గుమాస్తాపరీక్ష ఎందుకు? సీతాదేవి తననిశ్చయం ఇంకా ప్రెస్ కాన్ఫరెన్సులో ప్రచురించలేదు కాబోలు.

౪

సీతాదేవి స్వయంగా కారు నడుపుకుంటూ తన్ను రైలుదగ్గర దిగబెట్టింది. రెండవతరగతి టిక్కెట్టు కొనిఇచ్చి రైలులో కూర్చోబెట్టి సెలవు పుచ్చుకొని మెలాపురంలోఉన్న తనఇంటికి నడిచింది. నడిచిందంటే నడిచి వెళ్ళిందనికాదు, కారు నడుపుకుంటూ వెళ్ళిందని.

ఆమె వెళ్ళింది. వెంటనే కోనంగి బండిలోంచి దిగాడు. సామాను పట్టుకున్నాడు—సామానంలే తోలుపెట్టె, హోటాలున్ను. చరచరా టిక్కెట్లమ్మే సలందగ్గరకు వచ్చి తనకు రైలో ఉండగా అర్జంటుపని ఒకటి జ్ఞాపకం వచ్చిందని చెప్పుతూ అణాడబ్బులూ చెల్లించి, తిక్కిన టిక్కెట్టు డబ్బు తీసుకున్నాడు.

ఇక్కడనుంచి, హస్తసాముద్రికంచూచి ఒక స్నేహితుడు చెప్పిన తన భవిష్యత్తు, నిజంఅవడం ప్రారంభించింది. ‘ఒరే కోనంగీ, నీ శనిరేఖ కుక్ర సానంలోంచి బయలుదేరడంచేతనూ, నీ బుధసానంలో స్త్రీరేఖ పొడుగుగా ప్రవహించి శనిసానంవరకూ వెళ్ళడముచేతనూ, నీహృదయరేఖలో ధనతారలు మూడు ఉండడముచేతనూ, నీకు స్త్రీధనలాభం ఎక్కువ. ఉద్యోగం స్త్రీవల్లనే కలుగుతుంది. స్త్రీయే నీకు ఉద్యోగం’ అని చెప్పడంవల్లనేకదా తాను వరుడు కావాలి, అన్న ప్రచురణలు చూస్తోఉండేవాడు.

ఇంతకూ, కోనంగి మొదటిసంపాదన స్త్రీవల్లనే వచ్చింది. నువ్వు పెళ్ళికొడుకుగా, నాకు పనికిరావు అని నిర్మోహమాటంగా తియ్యగా చెప్పి సీతాదేవి, కాస్త కోనంగి అంటే కరుణజనించి, తనే ఆతనికి బండరుకు ఇరవై రెండు రూపాయలపైచిల్లరపెట్టి రెండవతరగతి టిక్కెట్టుకొని ఇచ్చింది.

తోలుపెట్టి ఒక స్నేహితునిది, హోలాలు ఇంకో స్నేహితునిది, దుప్పటి ఇంకోరిది. కోటు ఒక ప్రాణస్నేహితునిది. మదరాసు ప్రయాణానికి మరో ముఖ్య ప్రాణస్నేహితునిదగ్గర పడంలే పదిరూపాయలే బదులు పుచ్చుకు బయలుదేరాడు. బందరుబండిలో టిక్కెట్టుకొనే వ్యవధి చాలలేదు. రైలు కదులుతూఉండగా ఎదురుగుండాఉన్న రెండవతరగతిలో ఎక్కి బెజవాడ చేరుకున్నాడు.

బెజవాడలో మెయిలుకు పడనిమిదిరూకలుపెట్టి రెండవతరగతి కొనాలి. యుద్ధంకోణాలు; రెండవతరగతి టిక్కెట్టుకొనేందుకు తనదగ్గర డబ్బులేదు.

అసలు రెండవతరగతి విషయం ఏలావచ్చిందీ అంటే 'కావాలి వరడు' అని 'హిందూ' లో ప్రచురించిన వధువుతండ్రి బాప్స్ నెంబరు 184 'హిందూ' గారికి తనకూ జరిగిన ఉత్తర శ్రత్యుత్తరాలలో వధువుతండ్రి 'మీరు రెండవతరగతిలో వస్తున్నారు కనుక అక్కడకు మా డ్రైవరువచ్చి మిమ్మునుగూర్చి వాకబుచేస్తాడు. మా కారునెంబరు ఎం. సి. ఏ. 3004, కారు చెవ్రలేట్, డ్రైవరుపేరు మురుగేశం' అని వ్రాశాడు.

టిక్కెట్టు లేకుండా సెకండుక్లాసులో ప్రయాణించేయడం వట్టి దురస్థాయం. తాను ఆబదం ఆడదలచుకోలేదు. అయితే 'అశ్వద్ధామా హతః కంజరః' అని ధర్మరాజాగారన్న చిన్న తెల్లఆబదం 'వారిజాక్షులందు, వైవాహికములందు' ఆడవచ్చునని శుక్రడు అన్నాడు.

ధర్మకాసు కొన్నాడు. మెయిలు వచ్చింది. గబగబ సామాను సెకండుక్లాసులో ఎక్కించాడు. తానుమాత్రం మూడవతరగతిలోనే, యమ యాతనపడి ప్రయాణం సాగించాడు. బేసిన్ బ్రిడ్జి దగ్గర టిక్కెట్టు వనూలు చేశారు. బయలుదేరబోయేముందు మాత్రం సెకండుక్లాసులో ఎక్కితూర్పు న్నాడు. మదరాసులో సెకండుక్లాసులోనే ఉన్నాడు. మురుగేశంవచ్చి కోణంగిరావుగారూ అని పిలిచే సరికి ఎవరన్నా అడిగితే సెకండుక్లాసులోనే వచ్చాను అని పైకి అని బేసిన్ బ్రిడ్జినుంచి మదరాసుకు అని లోపల అనవచ్చును.

ఇక ఇప్పుడు ఆతనిదగ్గరఉన్న ఆస్తి ధనం ఇరవైఅయిదురూపాయల పైచిల్ల.

తానే సామానుపట్టుకు ఈవలికి వచ్చాడు. ట్రిపిక్స్ బస్సు ఎక్కాడు. బస్సుపై పైకాళ్ళులో దిగినాడు. ఒక రిక్షాకు ఆజాడబ్బులిచ్చి నల్లతంబిలో ఉన్న సెలూరు ఆంధ్రలాడ్జికి చేరినాడు. అక్కడ గదులు కాళీలులేవు. ఉన్నగదులే మూడు. కోనంగి దిగాలుపడిన మోము చూచి హోటలు యజమాని కేశవప్ప మెత్తపడి 'మా సామానుగదిలో మీ సామాను పెట్టించండి. మీరు వరండాలో పండుకొనండి. ఎల్లండి ఒకగది కాళీఅవుతుంది, స్వామి!' అన్నాడు.

‘ఓ అంతకన్నానా!’ అన్నాడు ఉప్పొంగిపోతూ కోనంగి.

ఆ రాత్రి అతను సీతాదేవిఇంటిలో భోజనంచేసే, రైలుకు బయలుదేరాడు.

గూడపంచెకట్టి, బస్సుతో కోనంగి వరండాలో పడుకుని చంటిపిల్లవాడిలా నిద్రపోయాడు. మరునాడు స్నానాదికాలు కానిచ్చి, భోజనంచేసి ముస్తాబై రౌండుతానా దగ్గర దిగాడు. (అది ఇప్పుడు లేదు. పేరమాత్రం మిగిలింది.)

అక్కడనుంచి ఉద్యోగానికి ప్రయత్నం ప్రారంభించాడు కోనంగి. స్త్రీవల్ల ధనలాభం ఏమిటి? తనకు ఉద్యోగం ఎలావస్తుంది? అని అనుకున్నాడు. ఏదో పెట్టినాడు తన స్నేహితుడు ‘చెయిరో’, ‘బెర్గెన్’, వగైరా పుస్తకాలు చదివి, చేతికి ఇంత తారువూసి, ఓ కాయితం పాడుచేసి, మూడుగంటలు తబ్బిబ్బి నాలుగుముక్కలు చెప్పాడు. అయినా ఎన్ని సరి అవుతున్నాయి? ఏ కాస్త్రంలో ఏముందో! దేవతలు నడవడానికి భయపడే ప్రదేశాలలో తానా నాట్యం ఆడడం!

‘ఏం ఉద్యోగం?...యద్దంలో చేరరాదూ?’ అని ప్రతికంపెనీ మేనేజరు అనడమే. చీకటిబజారులలో లక్షలు లాభాలుకొట్టూ తనొక్కడికి ఉద్యోగం ఇవ్వలేరు కాబోలు?

ఒకచోటమాత్రం అతనితో ఒకాయన కొంచెం కాంతంగా మాట్లాడాడు.

‘మీదేపూరండి?’

‘బందరండి!’

‘ఎంతవరకు చదివారు.’

‘బి. ఏ. మొదటితరగతిలో నెగ్గాను.’

‘సంగీతం పాడగలరా?’

‘నెగలంత బాగా పాడలేనండి. మాస్టర్ క్రిష్ణకు ఒక్క శ్రుతి తక్కువగా ఉంటాను. పంకజమల్లికూ నేనూ బావమరదులులా ఉంటాం సంగీతములో!’

‘కాస్త పాడండి?’

‘ఎందుకండి?’

‘మా కో నీనిమా కంపెనీ ఉంది. హరిశ్చంద్ర తీయదలచుకున్నాం. అందులో లోహితాస్యుడు కావాలి.’

‘నేనా లోహితాస్యుణ్ణి!’

‘ఎందుకు కాకుండా? నాగయ్యగారు ఇరవైవేళ్ళ బాలా కుమారుడు కావటంలేదా? ఆయనకు ముప్పదిఅయిదుపైస వుంటాయి. పదిపేను ఏళ్ళ తేడాఉన్నా భయంలేదన్నమాటేగా?’

‘అవునండి. దేవికారాణికి ముప్పదివీళ్ళు. పన్నెండేళ్ళవిడగా దుర్గలో వేపంవేసింది. పద్దెనిమిదేళ్ళ తేడాఉంది. నేను అయిదేళ్ళ బిడ్డగాకాని రెండేళ్ళ శిశువుగా గాని వేపంవెయ్యవచ్చును !’

‘అయితే పాడండి.’

‘ఏం పాట ?’

‘పియా మిలనకో జానా.’

‘మీ బామ్మ ఎందులో తీస్తారు ?’

‘అరవంలో.’

‘నేను తెలుగువాణ్ణి ?’

‘కన్నాంబ, నాగయ్య తెలుగువా! కారూ ? జయమ్మ కన్నడిగమ్మ కాదూ ?’

‘హిందీపాట ఎందుకు ?’

‘అన్ని భాషలూ కలిసిపోతున్నాయి కాదటయ్యా !’

పాడాను, పియా మిలనకో జానా.ంగీతంలో నే నేమి త్యాగరాజ భాగవతారుకు తీసిపోతానా ? ఆయన ‘అద్భుతం’ అన్నాడు

తక్షణమే తాను నాకు ఇంత కాఫీవగైరాదులు ఇప్పించి, వెంటబెట్టుకొని త్యాగరాజనగరు తీసుకుపోయాడు.

అక్కడ నన్ను కొలిచారు. కోటు, చొక్కా విప్పించి చూచారు. ఫోటోతీశారు. పాడించారు, ఆడించారు.

చివరకు రోజుకు రూపాయిచొప్పున ‘ఎక్స్ ప్రెస్’ ఉద్యోగం ఇస్తామన్నారు.

౨

సినిమాకంపెనీనుంచి నడిచి నడిచి, ఆల్బార్టేట్ టర్నింగ్ డగ్గరకు వచ్చేసరికి కోనంగికి కొంచెం మానసిక మైన అలసట పట్టుకుంది. తనకోమిటి మానసిక మైన అలసటేమిటి ? అక్కడ పదినిమిషాలు నిలుచుండి, ఎందుకు తనకు కొంచెం ఏదోగా అయినట్లు కనబడాలి ? అని విచారణ ప్రారంభించాడు.

సీతాదేవికి ఎలాంటి భర్త వస్తాడో! వట్టి వెతిబాగులపిల్ల. ఆబాలికను ఏ అసాధ్యుడో ట్రాప్ చేసి, ఆమె ఆస్తికాసా తనపై రాయించుకొని, ఆమెకు ఉద్యాసనచెప్పిగాని ; ఆమెను మాయచేసి కళ్ళకు గంఠలుకట్టో లేక బ్లాకు ఆవుటు చేసో ఇంకో వన్నల విసనకర్రనో, తళుకులతారనో, కులుకుమితారినో, వృద్ధయంలో రహస్యంగా దాచుకునిగాని, అన్యాయంచేస్తే పాపం !

ఇంతకూ ఆమెగొడవ తన కెందుకు ? తాను ఆమెను అన్యాయంచేయ దలచుకోలేదు. లేకపోతే, భగవంతుడు మగ పురుగులకందరికీ ప్రసాదించిన

శృంగారసంబంధపు విప్రవిసోది సంచిలోనుంచి తాను రెండు మాయ మంత్రాలు ప్రయోగిస్తే? ఏభైవేల ఆస్తి, రివెన్యూబోరు మెంబరుమామా, తెల బెజవాడ బామపండులాంటి పెళ్ళిమామయ్యా దక్కిపోవునే! పశ్చిమతే కొంపలు మునగ పుకడా! నవీనమైన ఎత్తుమేడలు నాలుగు ఎకాఎకిని వచ్చివుండును.

ఇలా నిరారణచేసికొని, కోనంగి ఆళ్వారుపేట మలుపుముందునుంచి ఆగేసలాలనుంచే

‘ఒక కాలు ఎత్తీ
ఒక కాలు మోసీ
ఎత్తుతు దింపుతు
సత్తువ తెలుపుతు
నడుసు నడుసు
అడుగులు వేసా
ఉద్యోగానికి వెదకేనోయ్
గద్దం కా దిది పాటేనోయ్!’

అని పాడుకుంటూ నడిచాడు, నడిచాడు. రెండుబస్సుస్టాండులయ్యాయి ; ఎక్కడా బస్సు దొరకలేదు. ప్రతిబస్సు ఆగేసలందగ్గిరా పదిహేను నిమిషాలకు తక్కువకాకుండా నిలిచాడు, కోనంగి. బస్సురాకపోవడం, అతడు నడు దాము, రెండు అకాలడబ్బులు మిగులాయి అని బయలుదేరడం, దారిలో ఈతన్ని ఓ బస్సు దాటిపోవడం జరుగుతూవచ్చింది. చివరకు ఈ మూడవసలం దగ్గర, అంటే లక్షలో, మొదటిదానిదగ్గర ఆగిపోయినాడు.

ఇక్కడైనా తాను బస్సుతో చెబ్బలాడి విజయం పొందాలి. ఈలా ఈ యుద్ధంలో ఇలా ఈ 1939 సంవత్సరంలో ఒక నవయువకుణ్ణి—బస్సులు అన్యాయంచేయడం తగనిపని అనుకుంటూ అక్కడఉన్న ఒక పెద్ద బంగాళా ముందుఉన్న గేటుకుముందు అలంకారానికి కట్టిన ఏనుగుపైన అధివసించి, నేను ఇంద్రుణ్ణి కావచ్చు, పట్టపుటేనుగ ఎక్కి ఊరేగే మహారాజాను కావచ్చు, టూరాన్ ను కావచ్చు, లేదా వట్టి మావటివాణ్ణి కావచ్చును, అనుకుంటూ ఉండగా కారులెట్టు తనమీద పడ్డాయి.

బస్సు కాదని నిరారణచేసుకొని కా వయ్యారంగా ఆవరణగోడకు అనుకొని, కాలఒకటి వేసివున్న గేటుతలుపునకు, ఒకటి ఏనుగులొండానికి ఆనించి ఏవనిదో ఈ అందాలమేడ అని ప్రశ్నించుకొన్నాడు. ఇది ఒక హైకోర్టు జడ్జిడి కావచ్చు. మదరాసు జిల్లాకలెక్టరుగారిది కావచ్చు. అడ్వో కేటుది కావచ్చు. ఒకవరకునిదికావచ్చు. ఒక సినిమాసారదికావచ్చు. గేటు దగ్గర చప్రానీలేడు, జడ్జిడికాదు, కలెక్టరుది కాదు. పార్టీలు నడయాడుటలేదు, అడ్వోకేటుది కాదు. ఘూర్కావాడు కావలాలేదు, సినిమాతారదికాదు. అయితే వరకునిదో లేక ఖాళీగాఉందో, ఖాళీగావుంటే లోపల జనంఅలికిడి

ఉంది, అన్న ఆలోచనలలో కళ్ళుమూసుకొని కలలు కంటున్న ఆతని కంటి మీద మంచి కాంతిగలిగిన వెలుగు పడడం, బుజ్జుమని గుండెలనిరేటుంత చవ్వు డవ్వుడం ఒక్కమాటుగా జరిగింది.

ఉలిక్కిపడి, అదిరిపడి ఒక్కగంతున ఉరికి లేచాడు కోనంగేశ్వర రావు.

‘ఎవరయ్యా! దారికడ్డంలే, నాటుపురంమనిషిలా ఉంటే!’ అన్న కిన్నెరస్వనము.

‘నేను నాటుపురంవాణ్ణి! నాటుపురమేకాదు కన్నాటుపురంకూడా నాది!’

‘కన్నాటుఅంటే!’

‘కళ్ళుమూసుకు కలలుకంటున్న నాటుపురంవాణ్ణి. అందుకని కన్నాటు పురింవాణ్ణి.’

కిలకిల, వీణపంచమతీగెలు పంచమం మీటితే వచ్చిన కాకలీనస్వనపు నవ్వు కారులోంచి విసపడింది.

ఈ మాటలకు మందే గేటు తెరవడం, బస్సురావడం బ్రదుమని వెళ్ళిపోవడమూ జరిగినవి.

‘అయ్యో! మీ కారువల నాబస్సు తప్పిందండీ!’ అంటూ కారుమందు నుంచి కోనంగిరావు కారుడ్రైవరువైపుకు వచ్చాడు. కారు డ్రైవరు ఒక బాలిక. వీధి దీపాల వెలుతురుమాత్రం ఆధారం. అందులో వెలుగులోంచి వచ్చాడు. డ్రైవరు ఘుమఘుమమంటే, కళ్ళు చిటించుకొంటూ కోనంగి డ్రైవరువైపు పొరికించి చూస్తే, ఆ డ్రైవరుగారు అస్పష్టంగా కనబడే ఒక చక్కని బాలికలా కనబడింది!

‘మీగు చూతో ఏమన్నా పనిఉండి వచ్చినారా ఏం?’

‘ఏమన్నా కాదండీ, ఉన్నపనే మీతో!’

‘ఏమిటా పని?’

‘ఉద్యోగంకోసం దరఖాస్తు పట్టుకువచ్చా.’

‘మా దగ్గర ఉద్యోగాలు ఏమిలే?’

‘మీరుకూడా యుడఉద్యోగంలో చేరమని చెప్పలేదే?’

ఒక బాలిక డ్రైవరుపక్కనీటులోంచి కిటికీలో తలఉంచి తనతో మాట్లాడుతున్నది. ఆ మెమాటలు ఎంతో లోతుగా ఉన్నాయి. ఎంతో నిలంగా ఉన్నాయి. ఎంత మధురంగా ఉన్నాయి! మాట్లాడుతోంటే పున్నాగవారి రాగం వస్తోంది అని కోనంగి అనుకున్నాడు.

ఆ బాలిక ముక్కున వజ్రాల బేసరీ, చెవుల వజ్రాలదుద్దులు, అందుండి వేళ్లాడే వజ్రాలజాకీటు తళుక్కుమన్నాయి. ఆ మెకళ్లు వజ్రాలకన్న, ఆకాశంలో తారలకన్న తళుక్కుమన్నాయి.

కోనంగిచూపులూ ఆమెచూపులూ ఎదుగుబాదురె తారసిలి వెఖరీ ధ్వనిలో ఘెళ్ళుమని, కలిసి పెకెగని, తుంపరలో లోకంనింపి క్రిందికిదిగి సుకుపడి, కలసి కదిగిపోయి ఏకప్రవాహం అయ్యాయి.

వీధిగేటు, కారు, మదరాసు, భరతదేశం రెండవ ప్రపంచయుద్ధ ప్రారంభం, సర్వప్రపంచమూ, అఖిలవిశ్వమూ మాయమైపోయాయి.

ఆ శూన్యంలో కోనంగి, ఆ యువతి.

ప్రక్కనున్న ఆమె 'ఆమ్మిణీ! కారు పోనియ్యవే' అంది. ఇంత వరకూ కారు గురుగురులాడుతూనేఉంది. ఆ ఆమ్మిణీ న్యూట్రల్‌లోంచి మొదటిగేరులో కారు ముందుకు ఉరికించింది. రెండవగేరులో కారు లోపలికి వెళ్ళిపోయింది.

కోనంగి ఎవ రీ బాలిక ? కొంచెం పచ్చగా, కొంచెం శలాఖలా, కొంచెం బొద్దుగా, కొంచెం పొట్టిగా, కొంచెం పొడుగ్గా ఉన్నట్టుగా కనబడి అతి మనోహరంగా వెలిగిపోయే మొహంతో ఎవరు ఈ ముగ్ధులగుమ్మ అనుకున్నాడు.

తన బ్రతుకు సినిమాకాదుగాని, లేకపోతే చూడుపాటలు పాడును. అప్పుడు ఎవరైనా బాక్ గ్రౌండుమ్యూజిక్ వాయిద్దురు. భారతీయ సినిమితాలలో అడివిలో వెళ్ళేవాడికి, నదిలో కొట్టుకుపోయేవాడికి పాటలు పాడబుద్ధి కలిగినప్పుడు వాడికి బాక్ గ్రౌండు మ్యూజిక్ వస్తుంది... తాను ఈలాంటి బాలిక కనబడినప్పుడు రెండు పాటలు విసరకూడదా? నాటకాలలో ఏ సి. ఎస్. ఆర్. అయితే యాభైఅయిదు పద్యాలుపాడి ఉండును.

అలాగే అతడు నిలుచుండిపోయినాడు. అతనిహృదయం ఉందో లేదో ఎడంచేత్తో ఎడంవైపున తడుముకొని, అడ్డుకొని చూచుకొన్నాడు. కొందరు కుడిచేత్తో కుడివైపున చూచుకోవడం చూచి ఉన్నాడు కాబట్టి, డాక్టరు కానట్టి తనకు ఎందుకైనా నుంచిదని కుడివైపునకూడా తడిమి చూచుకొన్నాడు.

హృదయంలేదు. వట్టి గుండె కొట్టుకొంటోంది. ఓయి కోనంగీ! ఇది నా వాటర్లు యుద్ధమో, లేక నీ ఆర్కాటుముట్టడో అనుకున్నాడు.

లోపలినుంచి ఒక సేవకుడెవరో తనవైపు పరికాయించిచూస్తూ నెమ్మదిగా గేటు మూసివేసినాడు.

కారు నడుపుటంటూ అనంతలక్ష్మి లోపలికి పోయింది. కాని ఆ అబ్బాయివిగ్రహం చూపులనుంచి పోదే? ఎవ రా యువకుడు? అతని మోములో విచిత్రమయిన శక్తి ఏమిటి? అతనికళ్ళలో ముకాయించిన శబ్దాలేమిటి? ఎంత చక్కగా మాట్లాడాడు! పాలఘాట్ మణి మృదంగంకన్న తీయగా ఉం దామాట. తనకు ఇంకా నవ్వాగలేదు. నాటుపురం కాదట, కన్నాటుపుర మట!

ఆసలు స్త్రీ పురుషులజీవితాలలో ప్రేమఅనేది కదరదు. ప్రేమఅనేది ఒక కావ్యరసస్వరూపం. కాని జీవితం కావ్యక్రమికి రెక్కలుచాపినప్పుడు ఆ దివ్యానుభవప్రేమ మనుష్యులకుమాడా ప్రత్యక్షమవుతుంది కాబోలు.

అనంతలక్ష్మి ఆ కావ్యసీతతోఉండే బాలిక. ఆమెర కంఠో తంజా పూరి రఘునాథరాయల ప్రేమవిధానము, మధురవాణి రసిత ప్రవహిస్తున్నవి. ఆ వంశపు అమ్మయే ఆమె. ఆమె ముతన ముతన ముతన ముతన ముతన మధుగవాణికోమరిత అని అనంతలక్ష్మితల్లి వంశవృక్షము చూపిస్తుంది.

అనంతలక్ష్మి అడవాళ్ళకళాశాలఅయిన క్వీన్ మేరీ కాలేజీలో చదువు వంటున్నది. ఈ ఏడే ఇంటగరు వెళ్ళాలి. అనంతలక్ష్మితల్లి జయలక్ష్మి కోమరితకు ముగ్గురు ఉపాధ్యాయులను పెట్టి చదివిస్తోంది. తానయితే సంస్కృత కావ్యాలు, తెలుగుకావ్యాలు, అరవకావ్యాలు చదువుతుంది. సంగీతంలో నిధి. నాట్యంలో దాక్షిణాత్య వివాహరంగసలాలు అలంకరించి పండిత పామరుల వృద్ధయుములు, ఆదరములు చూజగొన్న తలమానికమైన నర్తకి.

పాగాకు తాంబూలంవేసినా, జయలక్ష్మి కంచిలోఉన్న ఒక ధనికుడైన అయ్యంగారి వద్దవించిన దిట్టమయిన పుట్టుక కలది కాబట్టి, ఎఱుగా బుఱుగా రవ్వలనగలతో, రవ్వలనడాణంతో పదివేలరూపాయల నగలు తల్లిదండ్రులండి సంక్రమించుకొన్న నవోధి అయి, ఒక పెద్ద జమీందారుని కన్యరికపు థర్తగా పొందగలిగింది.

ఆ జమీందారు జయలక్ష్మిని వదులుతేనా? ఆ యువతి నాటుకోటి చెట్టియారల పెళ్ళిళ్ళలో, లక్షాధికార్ మొదలియారల శుభకార్యములలో, తెలుగు శ్రేష్టులు, రెడ్లు, నాయకులు, రాజులు, దాయంగులు, అయ్యరు అయ్యంగారు, పిళ్ళేల ఇళ్ళలో వివాహాదిశుభకార్యాలలో జయలక్ష్మి పట్టులాగు

ధరించి, పెద్ద జరిపూవుల బనారసుచీర ధరించి కచ్చెళ్ళు పెట్టి అయిదువేల ఖరీదు కలిగిన రవ్వల అడ్డబాసపెట్టి, పద్దెనిమిదివేల రవ్వలనడణము తన తేనెటిగ నడుంలాంటి నడుముకు బిగించి, విప్పిన అల్లికవిసనకట్టలా కచ్చెళ్ళు జరిఅంచుతో మందు జిలుగులాడ, గజలుకట్టి, గురునకు పాదాభివందనము, మృదంగమునకు వంగ నమస్కారముచేసి, పెద్దలకు దణాలు పెట్టి అలరింపుతో నాట్యం ప్రారంభం చేసిందా, ఆ జమీందారుడు హాజరు.

జయలక్ష్మికి జమీందారుడంటే ప్రేమలేదు. తన కులపు స్త్రీలకు ప్రేమలు పనికిరావని తల్లి బోధించిన నీతి ఆమెకు తెలిసితీరును. 'నీవు శృంగార నాయికవు. అభినయ శిరోరత్నానివి. శృంగారం అభినయించు. అప్రవిధ నాయికల్ని నాట్యంచేయి' అని తల్లిచెప్పిన వాక్యాలు ఎప్పుడూ మరచలేదు జయలక్ష్మి.

కాబట్టి జమీందారుడు విచారిస్తూ విచారిస్తూ జయలక్ష్మిని వదలలేక నూ బహుశః ఇంద్రలోకమే చేరిఉంటాడు.

జయలక్ష్మి గౌరవానికి మాడుసెలలు దుఃఖించింది. కచ్చేరీలు మానింది.

అలాంటి కచ్చేరీలలో ఒక అయ్యంగారింట జరిగిన నాట్యసభలో వరకంచేసే ఒక లక్షాధికారి అయ్యంగారు ముఖ్య ఈడువాడు భార్య పోయి దుఃఖిస్తున్న వాడు ఆ జయలక్ష్మిని చూచాడు. ఆ కుభముహూరంలోనే ఆత్మదగ్గరనుండి వేలిగోరువరకూ ఒక ప్రేమయుంఝామూరుతంలో ఆవిడకు సర్వార్పణమెపోయాడు. కాని ఆ రోజులో ఆవిడ చూపులుతప్ప ఈతనికి ఏమీ అర్పించుకోలేకపోయింది. హృదయంలో పడమటి భాగం ఆ చూపుల పంపించుకుంది.

కాని ఆ జమీందారుగారు ఏదో లోకం చేరారు అని తెలుసుకున్నాడు. రాకెట్ విమానాలు లేవు. కనక తిరిగివస్తాడన్న ఆశకు తావులేదు. ఆ మరుగటి తీణంలో తన మెలాపురం ఇంటినుండి గంటకు నలభైమైళ్ళ సగటువేగంతో శ్రీమాన్ శ్రీరంగ త్తిరుమలరంగయ్యంగారు కురుకుమాడా ఒకేసారి పెద్ద భోజనంపెట్టి తంజావూరుప్రాంతంలోఉన్న మన్నారుగుడికి ఉల్కాపాతంలా వెళ్ళిపోయాడు. మన్నారుగుడిలో జయలక్ష్మి రంగులమేడ ఉంది.

శ్రీమాన్ శ్రీరంగ త్తిరుమలరంగయ్యంగారు వెళ్ళి దుఃఖిస్తున్న సంగత కన్య అయిన జయలక్ష్మిని ఊరడించ ప్రారంభించారు. ఆమె దుఃఖిస్తున్న మాడుసెలలా ఆమెను రహస్యంగా ఊరడిస్తూ ఉన్నాడు.

ఆమె ఊరడిల్లి ఇంతకాలంవరకూ తన ఇనపపట్టెలో దాచుకున్న ఆత్మచుతీసి తన బ్రతుకులో ధరించి చూచుకుంది. ఆ ఆత్మ శ్రీమత్తిరుమల రంగయ్యంగారిని వదలనంటుంది.

ఆనాటినుంచి ఆయనకు ఆమె భార్య. రంగయ్యంగారు ఆమెప్రేమలో సర్వశృంగారమాధుర్యాలు రుచిచూచారు. పుష్పకట్టి వివాహం చేసుకోలేదు

కాని, ఈనాడు లాప్రకారం భార్యాభర్తలయిన జంటలలో వారిరువురకు ఒకరిమీద ఒకరిపై ప్రేమ ప్రణయము, కాంతి, ఆశీర్వాదము, గౌరవము, అభిమానము ఏ ఒక్కజంటకన్నా ఉంటుందా ?

వారిరువురి దాంపత్యఫలమూ అనంతలక్ష్మి. అనంతలక్ష్మి రసావిరూప. అనంతలక్ష్మి ప్రేమపూజావరము. అనంతలక్ష్మి ఆనంద తపస్సంజనితనీధి ! జపాన్ చక్రవర్తికూతురు అలా పెరగలేదు. రాక్ ఫెల్లరు మనుషురాలు ఆ మురిపాలు పొందలేదు.

ఏడాదికోసారి నగలన్నీ మారేవి. నెలకోసారి దుస్తులు మారేవి. రోజుకోసారి ముద్దులవిధానం మారేది.

చిన్నతనంలో పూర్వార్థం రంగరించిన బంగారు, బాలికాతనంలో కొంచెం గులాబిరంగు కలిపివేసిన మేలిమి. యవ్వనప్రాదుర్భావంలో మేలిమి గులాబీసముపాళ్ళు. నవయవ్వనంలో వేయి మేలిమిలో 200 గులాబీల రంగు 100 కమలాలవరము కలబోసి, అయిదుశేర ఆవువెన్న, రెండురాకా పూరిమల వెన్నెల కలిపి, సన్నెకలులో నూరి వడబోసి స్పటికశీల చెక్కిన బాలికారూపంగల సీసాలో పోసి ఉంచిన దివ్యవర్ణం.

ఆ బాలికగొంతుకలో ఏనాడంవేదామో అని సృష్టికర్త చాలాసేపు ఆలోచించాడు. తోచక సరస్వతిని సలహా అడిగాడు. 'పోనీలేదయ్యా, కొటిగొంతులు పెకండుకు చేయగల మీరు ఈ గొంతుకకోసం ఎందుకంత తంటా అంటే ?' అని ఆమె చిరునవ్వుతో పెదవులు ముడుచుకుంటూ పొడి గిన్నా అంది.

ఆ అదికాలపు మాసలాయనకు హృదయం జల్లమంది కాబోలు ! ఆమె పెదవులు రెండూ ముద్దెటుకోడం మొదలుపెట్టేసరికి ఆ ముద్దులలోనుంచి ఒక స్వనం. ఆమె కరిగి వివశయైంది కాబోలు. అప్పుడామె కంఠంలోనుంచి ఒక కూజితం. ఆమెచేయి ఆ వివశత్వంలో తన వీణను మీటుతూవుంటే ఒక కలరుతం ఉద్భవించి, ఆ మూడూ కలిసిపోయి వారిద్దరికీ మరింత పరవశత్వం కలిగించి ప్రవహించినట్టి అనంతలక్ష్మికంఠంలో చేరాయి.

౨

ఇదేమిటి ? ఆబాలకుడు తన హృదయంలోంచి పోవడమేమిటి ? పోనీ పగలు చూచిఉండలేదే ఆతనిరూపం, తన హృదయంలో ఛాయాచిత్రమై అచ్చుపడిపోవడానికీ ! తనకు ఏర్పాటుయిన పాత్యగ్రంథ నవలలో, తాను ప్రితితో చదువుకునే నవలలో, చిన్నకథలలో నాటకాలలో ఎంతగానో వర్ణింపబడిన ప్రేమ అనే జబ్బు తనకూ ప్రవేశించింది. ఎవరు తనకు వైద్యం చేసేవాళ్ళు ?

ఎక్కడైనా ఉంటుందా ప్రేమ? ఎవరో? ఏమిటో? ఎందుకో? ఏలాగో? ఎక్కడనుంచి? ఎక్కడికి? అనే ప్రశ్నలకు సదుత్తరాలులేకుండా 1989-వ సంవత్సరంలో చదువుకొనే అతినవీన బాలిక ప్రేమించడం సంభవమా? కాని సంభవమే ఊరకుండే! దీనివల్ల వచ్చే సంఘటనలు ఆ మన్మథునికి తెలుసునా?

రాత్రుల్లా అనంతలక్ష్మికి నిద్ర సరిగా పట్టలేదు. పైగా కలలు. ఆ యువకుడు మోటారులోకి తన్ను తోసేసి వచ్చి కూచున్నాడట. తానే నడపడం ప్రారంభించాడట. తా నాతనిదగ్గర కూర్చున్నాడట. తాను అతనిని అనుకుని, అతనిలోనుంచి తనలోనికి ప్రవహించే ఏదో విచిత్రశక్తికి పరవశత్వం పొందుతూ ఆ కారువేగం అనుభవిస్తోంది. తల్లి తన్ను వెనక నీటులోనికి లాగేద్దామని ప్రయత్నించుట. ఇంతటోతమ మోటారు విమానమై ఎగరడం ప్రారంభించిందట. తామిద్దరూ విమానంలో వెనకాల కూర్చుని ఒకరికొగిలిలో ఒకరు ఒదిగిపోయి, ఆరంభేని నవయవ్వనపు పిచ్చిమాటలు మాట్లాడుకుంటున్నారట. తనతల్లి విమానికడ విమానం నడుపుతున్నదట.

ఉదయం అవంతలక్ష్మి పరధ్యానంగా ఉంది. జయలక్ష్మి వచ్చి కూతుర్ని చూచి, 'ఏమే అమ్మణ్ణీ, పరధ్యానంగా ఉన్నావు?' అని ప్రశ్నించింది.

అనం : నేను పరధ్యానంగా ఉన్నానా?

జయ : అంత బడలికగా ఉన్నా వేమిటే?

అనం : నేను బడలికగా ఉన్నట్టు కనబడుతున్నానా?

జయ : అవునే అమ్మణ్ణీ! వంటో బాగుండా?

అనం : ఏమీ జబ్బులేదు అమ్మో! రాత్రి సరిగ్గా నిద్రలేక అల్లాఉంది.

జయ : నిద్రలేకపోవడమేమిటి? అందుకనే నేను కంగారుపడుతున్నాను. డాక్టరుగారికి కబురుపంపనా?

అనం : నాకేమీ జబ్బులేదు. నిన్నరాత్రి గేటుదగ్గర కనబడ్డ ఆ ఆబ్బాయి ఎవరై ఉంటాడు అమ్మో?

జయ : ఎవరైతే మనకెందుకే! ఎవడో ఒక రాడీ! లేకపోలే అల్లా మాట్లాడుతాడా! ఉద్యోగానికి దరఖాస్తు పట్టుకువచ్చాట్ట! ఆడవాళ్ళెల్లా మనకు ఏమీ సంతోషం లేదనుకున్నాడు. మన మన్నారుగుడి వసాదులు మన ఆవరణలో వాళ్ళ కుటుంబాలతో కాపురంవున్నారనీ, ఆ గేటుకావలా మనిషి అందులో ఒకడని ఆ పైతకారికి తెలిస్తేనా?

అనం : అమ్మో! ఏమిటా మాటలు? ఆ ఆబ్బాయి రాడీ! నువ్వు అతని మొహంలాన్నా చూడలేదు. కాని ఆ ఆబ్బాయి మొహంలో నిర్వచించలేని ఉత్తమలక్షణాలు ఎన్నో ఉన్నాయి.

జయ : చాలులే! మన కామధ్య నిన్నుగురించి వచ్చిన ఉత్తరాలు

నాకు మధ్యవర్తులద్వారా వచ్చిన రాయబారాలు, బెదిరింపులు అన్నీ మరచి పోయావా?

అనం : వాటికీ, ఈ అబ్బాయికీ సంబంధం ఏమిటి అమ్మా? మన వినాయగంపిళ్ళే గేటుదగ్గర ఉన్నాట్ట, ఆ అబ్బాయి బస్సు ఆగేచోట నిలుచుండి నిలుచుండి నిలువలేక బద్దకించి మన ఇంటిగేటుదగ్గరకువచ్చి గేటు ఏనుగుతలమీద కూర్చున్నాట్ట. ఎవరో పెద్దమనిషిలా ఉన్నాడని వినాయగం చూచి ఊరుకున్నాట్ట. ఇంతటో మనం సినిమానుంచి వచ్చాము.

జయ : నీకలా తెలిశాయి యివన్నీ?

అనం : పొద్దున్నే తోటలోకి పువ్వులకు వెళ్లి, వినాయగాన్ని అడిగి తెలుసుకున్నా.

జయ : పెద్దమనిషి అయితే కావచ్చును. మన కెందు కా గొడవ?

అనం : ఆ అబ్బాయి కలలోకికూడా వచ్చాడు.

జయ : కలలోకీ వస్తాడు, తలలోకీ వస్తాడు బుద్ధి లేకపోతే సరి. త్వరగా నీళ్ళుపోసుకొని, తలదువ్వుకో, భోజనం చెయ్యాలి.

అనంతలక్ష్మి : 'సరేలే అమ్మా!' అంటూ లోపలికి పరుగెత్తిపోయింది.

స్నానంచేస్తూ, తలదువ్వుకొంటూ, బట్టలుధరిస్తూ, భోజనంచేస్తూ ఆ కన్నాటుపురం బాలునే తలుచుకొంటూ తనలో తానే చిరునవ్వు నవ్వుకుంటూ, కాలేజీకి కారుమీద బయలుదేరింది.

క్లీన్ మేరీ కళాశాల సముద్రతీరంలో ఉంది. బాలికలు తరగతిలో కూచోడం ఒక యజ్ఞం. ఆచార్యాణి తరగతిలోకి రావటంతోటే ఘుమ ఘుమ లాడుతూ, జలజలలాడుతూ, కలకలలాడుతూ, బిలబిలమంటూ, పలపలమంటూ బాలికలంతా లేసారు.

ఒక బాలిక ఎందుకో 'హిహి' అంటుంది. అక్కడినుంచి తక్కిన బాలికలంతా 'హీహీఅనీ, హీనీ! హీనీహీనీ, హిహీహి! హీహీనీ' అని నవ్వుతారు. ఆచార్యాణి తలెత్తి తరగతిని పరికించి చూస్తుంది. అంతా నిశ్శబ్దం.

పురుషుల కళాశాలలో చదివే బాలికలు, వంచినతల ఎత్తకుండా వస్తారు. చూసూఉన్నా చూడరు. పలుకరించినా చెవిటివారు. నవ్వితే ఎవ్వరీ ఇకిలింపుల పెగూపోనీ అని అనుకుంటారు.

మా అనంతలక్ష్మి ఆ దినాన నోట్సు తీసుకోదు. ఇరుప్రక్కలనే వసించిన స్నేహితురాండ్రురూ ఏమిచెప్తున్నా వినిపించుకోలేదు.

మొదటి స్నేహితురాలు : లక్ష్మీ! ఎక్కడో ఉంటా నీ మనస్సా?

రెండవ స్నేహితురాలు : దారిలో నాగయ్యను, అశోకకుమార్ని, పృథ్వీరాజుని :...

మొదటి : సురేంద్రుని, మోతీలాలుని...

రెండవ : నజ్మల్ని...

మొదటి : జాన్ నూత్రుని...

రెండవ : డ్రెడ్ మాక్ ముర్రేని...

మూడవ : క్లార్క్ గేబిల్...

అనంత : (తల యిరువురివెళూ చెరిఒకమాటు తిప్పుతూ) నీ తల కాయని, నీ బుట్టకాయని, నీ కళ్ళని, నీ పళ్ళని, నీ చెవిని, నీ ముక్కుని, నీ మెడనూ, నీ నడురిని, నీ తెలివిని, నీ తేటని చూచి...

మొదటి : మోహించావు...

రెండవ : మూర్ఛపోయావు...

అచార్యుణి : ...ఓ! ఓ! నిశ్శబ్దము! అనంతలక్ష్మీదేవి! ఏమిటా గుసగుసలు?

అనంత : మూ, మూ, మూర్ఛపోయింది.

అచార్యుణి : (గడబిడగా కుర్చీనుండి లేచి) ఎవరు? ఎవరు?

అనంత : ఎవరూ మూర్ఛపోలేదండి. ఎవరో మూర్ఛపోయారని మా స్నేహితురాలు అన్నది.

అచా : అసలమాట లెందుకరావాలి?

అనంత : దిగాలుగాఉంటే ఏమిటని కాసులోకివస్తూ అడిగాను. దానికి అప్పుడే జవాబు చెప్పింది. అంచేత ధైర్యంగాఉండు అని చెప్పి నోట్సు తీసుకొంటున్నాను.

అచా : సరే, కూర్చో.

అనంతలక్ష్మి ఆటలు ఆడుటకు వెళ్ళింది సాయంకాలం. బాట్ మింటనూ, బంతిఆట, టెన్నినూ, వాలీబాల్, రింగు టెన్నినూ అన్నీ ఆడుతుంది. కాలేజీ విద్యార్థినుల నాటకాలలో ముఖ్యపాత్ర వహిస్తుంది. అటు తమిళ సారస్వతసంఘంలో ముఖ్యురాలు. ఇటు ఆంధ్రసారస్వతసంఘంలోనూ ముఖ్యపాత్ర. ఇంటరులో 'బి' గ్రూపులో తెలుగు పుచ్చుకుంది. 'సి' గ్రూపులో తమిళం పుచ్చుకుంది.

అనంతలక్ష్మిలో తమిళాంధ్ర సంస్కారాలు ప్రయోగమయ్యాయి. ఈ ప్రయోగ దేవీప్రయోగ.

అనంతలక్ష్మి తక్కువ మంటూ తన కారుమీద ఇంటికి చక్కావచ్చింది. ఆమె అలావస్తూఉంటే గేటుదగ్గర నిన్నటి అబ్బాయ్ తనద్వారరక్షకుడు వినాయకంపిళ్ళేతో మాట్లాడుతున్నాడు.

అనంతలక్ష్మి కారు ఆపుచేసింది. ఆమె హృదయం టెన్నిస్ బాటు అయి ఉన్నట్లయితే ఒక్కపాయంటు తీయలేకపోయి ఉండును,

కారేగ నక అపుచేయకపోతే, అనంతలక్ష్మి చెళ్ళి కారు బోల్తాకొట్టింది ఉండును.

అనం : ఏమిటి పిళ్ళా?

పిళ్ళ : ఈ అయ్యరుకు మీకు పాతాళచెప్పేవారు కావాలని ఎవరో చెప్పారట. అందుకని దరఖాస్తుపెట్టడానికి వచ్చారట.

అనంత : లోపలికి తీసుకురా, మా అమ్మగారితో మాట్లాడవచ్చును.

పిళ్ళ : మీ అమ్మగారితో మాట్లాడటమయిందండి.

అనంత : ఏమన్నారు ?

పిళ్ళ : ఖాళీలేమీ లేవన్నారు. ఇంక ముందుకూడా ఖాళీలు రావన్నారటండి.

అనంత : నీ కెల్లా తెలుసు ?

పిళ్ళ : ఆయనే చెప్పడమ్మా.

అనంత : అలాగా ?

పిళ్ళ : నే నడిగితే చెప్పారు.

అనంత : నువ్వెందుకు అడిగావు ?

పిళ్ళ : మళ్ళీవస్తే రానివ్వడమో, రానివ్వకపోవడమో తెలియవద్దా అమ్మా ?

అనంత : అలాగా ?

పిళ్ళ : నేను మిమ్ములనుకూడా కనుక్కోడం మంచిదని చెప్పతున్నానండి.

అనంత : వారిఅడ్రసు తీసుకో ఏ ఏ పరీక్షలు ప్యాసయినది వగైరా తప్పిళ్ళు తీసుకో. కార్డు వ్రాస్తాను అవసరమైతే.

అనంతలక్ష్మి బ్రద్రన కారు నడిపించుకు వెళ్ళిపోయింది.

కోనంగి నిట్టూర్పు విడిచి తలవాలాడు.

ఇంతవరకూ అరవంలలో సంభాషణ జరిగింది అనంతలక్ష్మికి వినాయ గానికీ. ఇప్పుడు వినాయగం కోనంగిని చూచి, తెలుగులో మాట్లాడుతూ 'స్వామీ, మీ నివాసం అడ్రసు ఇవ్వండి. ఏమి' అని అన్నాడు.

సరేనని ఒక చిన్న కాగితంమీద తన అడ్రసు కోనంగేశ్వరరావు నెల్లూరు ఆంధ్రాహోటల్, నల్లతంబి, ట్రిప్లికేను అని వానికి వ్రాసియచ్చి తాను చక్కాపోయాడు.

తాను వచ్చినపని విజయవంతంగానే జరిగినది. ఎందుకంటారా, తా నా బాలికను పగలు చూడాలని బుద్ధిపుటికదా తా నీ వంకను వచ్చింది. దిట్టమయిన రాడీలా ఉన్న ఆ గేటుకీవరు తన్నెంతో మర్యాదచేసి అన్ని విషయాలు మాట్లాడాడు. తనంటే ఆ పిట్టపిడుక్కి అంత మంచిభావం కలగడానికీ కారణం ఏమిటి ?

తన్ను లోపలికి తీసుకుపోయి వరండాలో లోలో కూర్చోబెట్టి లోపలికి వెళ్ళి మాట్లాడివచ్చాడు. తా నా బాలికా, తల్లీ ఏ సినిమాస్టారులో అని కదా ఈ రోజున తల్లీపై కనుక్కుందామని వచ్చింది ?

వాళ్ళకూ సినిమాకూ సంబంధమేమీలేదు. తన ఉద్దేశంలో ఏమీ చెడు భావాలులేవు. అందుకు ట్రిప్లికేను పారసారధి సాక్షి. మైలాపూరు కమిటీళ్ళరుడు సాక్షి. మింటువీధి కందసామి సాక్షి.

వాళ్ళు అయ్యంగారు లంటారు. అయ్యంగారులంతవాళ్ళంటాడు, వినాయగం పిళ్ళే ! జమిందారులంతటివాళ్ళట ! ఇక చాలు తన ఈ చిన్న సాహసకార్యం.

యుద్ధం పూర్తిరంభమైంది. ఇంగ్లీషువారూ ఫ్రెంచివారూ ఏదో వేళానో శంగా యుద్ధం చేస్తున్నారు జర్మనీవారితో.

కానీ, పోలండువారికి ప్రాణంపోకడ అయిపోయింది. ఒకరోజు రెండురోజులలో పోలండు నాలుగోవంతు అయింది. వేలటాంకులు జగన్నాథ రథాలకన్నా మహావేగంతో అడ్డంలేని బరువుతో భయంకర శబ్దాలతో పోలండు బాలబాలిక, స్త్రీ పురుష వృద్ధులనూ, ఎదిరించే మగటిమిగలవారినీ, నాశనంచేస్తూ వెళ్ళిపోయాయి. ఆకాశంలో రాబండులు గద్దలలా వేలకొల్పి విమానాలు గుండెలవియజేస్తూ, దేశం నేలమట్టంచేసే ప్రళయవర్షం కురిపిస్తూ ముందుకు సాగిపోయినాయి.

ఇంతలో అటునుంచి రష్యావాళ్ళు వచ్చి సగం పోలండు ఆక్రమించారు. పోలండు లేదు. పలకమీద చిన్న బాలుడు పటం వేసి చెరిపేసినట్టు మాయమైపోయింది.

అనంత ధ్వనిలో ఒకదేశ ప్రజల హాహాకారాలు, అనంత రక్తిమలలో మనుష్యరక్తమూ కలిసిపోయింది.

అంతులేని కాంక్ష, రాక్షసత్వమూ, రక్తం చూచిన పెద్దపులుల రక్తభోజన తృప్తి, భుగభుగమండే విజయగర్వమూ హిట్లరుని భయంకరమూర్తిత్వంలో కలిసి యూరపు ఆవరించుకోవడం సాగించింది.

కానీ శోనంగికేమి ఉద్యోగం ఉంది. యుద్ధం ఏలాంటి పరిణామం పొందుతుందో తెలియని శోనంగి కలా ఉద్యోగం ఇస్తారు.

అటు తెలుగుదేశమూ ఇటు తమిళదేశమూ ప్రవాహాలవచ్చి ఫెళ్ళన చెన్నపట్టణములో తారసిల్లాయి. తెలుగుప్రవాహం ఉత్తరం బరంపురంనుండి ప్రవహించాలి. అది వచ్చివచ్చి చెన్నపట్నంచేరే కాలానికే వందవళ్ళకు ముందే అరవయ్యర్లు అయ్యంగార్లు తండాలుగా వచ్చి ఉద్యోగం కోటలు పట్టుకుంటున్నారని.

వాళ్ళవి ఇంజనీరింగు. పోలీసు, హైకోర్టు, ఎం. ఎస్. ఎం. రైల్వే, వైద్య

విద్యా వగైరా వగైరా. తీ 1939 లో కోనంగి మదరాసువ సే ఈయన కోసం ఉద్యోగాలు సిద్ధంగా ఉంటాయా !

కాంగ్రెసుప్రభుత్వం వచ్చింది : బాగానే పనిచేస్తూవుండెను. అయినా ప్రధానామాత్యుడు అయ్యిందా అయ్యెను. ఉన్న కొద్దిరోజుల్లో తమ జాతిని బాగుచేయడం తెలుగు మంత్రులకు చేతఅయితేనా ?

తీరా రాజీనామాఇచ్చి వెళ్ళిపోయేరోజుల్లో కోనంగి మదరాసువచ్చాడు.

కొంచెం కంటిరెప్పలు రెపరెపలాడించేవేళకు కాంగ్రెసు మంత్రివర్గాలన్నీ రాజీనామాలుఇచ్చి కూర్చున్నాయి.

ఓ

కోనంగి తిరగతిరగి వెట్ వే లెయిడ్ లా కంపెనీ 'అమృతం మనిషి' ఉద్యోగం ఇచ్చారు. ఆ కంపెనీకి ఆంగ్ల మేనేజరు. రోజుకు రెండురూపాయల జీతం. జీతం వారంకాగానే ఇవ్వటం. సరుకు విడుదలచేయడం ప్రధానం.

వెట్ వే లెయిడ్ లా మద్రాసుకాఖి మూసివేయడానికి నిశ్చయించింది కంపెనీ, అందుకని సరుకులకు ఖరీదులు తగ్గించారు.

మేనేజరు అమ్మే స్త్రీ పురుషులతో 'ఒకవస్తువు కొనడానికి వచ్చినవాని చేత పదివస్తువులు కొనిపించాలి. ఊరికే చూడడానికి వస్తే ఏదై వస్తువులు కొనిపించాలి' అని బోధించాడు.

ఇంక మా కోనంగి తమాషా చూడండి ! ఎవరో ఒక పెద్దమనిషి జేబులో పది రూపాయలున్నవాడు వచ్చాడు. టై ఒక్కటిమాత్రం కొనుక్కుందామని ఆయన ఉద్దేశం. అక్కడే ఉన్నాడు కోనంగి.

కోనంగి : దయచేయండి. తమకు...?

పెద్దమనిషి : టైలు కావాలండి.

కోనంగి : ఇవి పట్టువి ; ఈ నారవి చూచారా ! నూలువి తమకు కావాలా ? పట్టువి మడతన్నాపడనివి. ఏవీ రంగుపోవు కాని, ఆ రంగు అందంగా కనబడాలంటే సిల్కుమీదే వెయ్యాలి.

పెద్దమనిషి : సరేలేవయ్యా, నా కామాత్రం తెలుసులే.

కోనంగి : చిత్రం ! ఎరుపురంగు టై క్యామలవర్రానికి బాగుంటుంది. నల్ల వానికి నారింజరంగు, మీబోటి పసిమిపచ్చనివారికి తెల్లరంగు, ఎత్తయినవానికి నీలరంగు, మొదలైన ఏరంగు అయినా అందంగా ఉంటాయి.

పెద్ద : నాకు ఏరంగు బాగా ఉంటుందో అలాంటి టై ఒకటి ఇవ్వండి.

కోనంగి : చిత్రం. పైగా కోటునుబట్టికూడా రంగుతేడాలు, పూవుల తేడాలు ఉండాలి. తమకు ఏవి రంగుల కోటులున్నాయి ?

పెద్ద : ఎనిమిది ఉన్నాయి. రెండు తెలవి. రెండు నల్లవి. తక్కిన వానిలో చాక్ లెట్ ఒకటి, ఫ్రాఫీరంగు ఒకటి, స్లీలం ఒకటి, ఎరుపు బూడిద రంగు.

కోనంగి : కోటుకోకరకం టై ఉండాలండి. ఆ రకంలోనే రెండు మూడు వివిధమైన పూవులు మొదలయినవానితో నిండివుండడం మరీ బాగా వుంటుంది. మీ యీ కోటుకు ఈ రెండు టైలూ చాలా అందంగా ఉంటాయి.

పెద్ద : టై ఖరీదు ?

కోనంగి : మూడు రూపాయలకు మించవు, ముప్పావులాకు తక్కువలేవు.

పెద్ద : నేను జెప్పిన కోట్లకీ, నాకూ సరిపోయే టైలు పదిరూపాయలవి ఏరి ఇవ్వండి.

ఆ పెద్దమనిషి పదిరూపాయలు బలమీద పెట్టాడు. కోనంగి ఎనిమిది టైలు పొట్లంకట్టి బిల్లుతో యిచ్చాడు.

నవ్వుకోనే హృదయం గలవారిని కోనంగి ఇంకా నవ్విస్తాడు. పొగడ్తలకు తప్ప మనిషిని, లియ్యగా పొగడి కొనిపిస్తాడు.

‘మీకు వానకోటు కావాలన్నారు. వానకోటు మనకు ఉపయోగం గానూ ఉండాలి, అందంగానూ ఉండాలి. ఏవంటారు ? ఉపయోగంలో సౌందర్యం రంగరిస్తే, వచ్చే ఆనందం వర్ణనాతీతం.’

‘అయ్యో! కాల్జోల్లా ? చిత్రం. ఈలా దయచేయండి. ఆ కరీప్ పైన...నల్లరంగు బ్రాన్ రంగులలో, మీకు ఈ బ్రాన్ అందం; మీ చక్కని పొడుకు ఈ కాలేజీ వైఖరి అందం ఇంతా అంతా కాదండి; ఎంతచక్కగా సరిపోయిందో! ఈ జోడుకు సరిపోయిన చక్కని మేజోళ్ళున్నాయి; ఇవి మళ్ళీ రావండి, యువం. ఈ అందం మనదేశంలో నేతవస్తుండా. వచ్చినా ఉన్న మేజోళ్ళ పరిశ్రమాగారాన్ని ప్రభుత్వం గుత్తకు తీసుకుంటుంది. రెండు జతలా ? మీ తాచాతకు నాలుగుజత లుండవద్దా ! చెప్పండి.’

మాయా మంత్రాలు చేశాడు. కమ్మని మాటలు చెప్పాడు. ఆ వారం ఆతని రోజూ అమృతం సగటున రెండువందలయ్యారై తేలింది.

మేనేజరు తన గదిలోకి కోనంగిని పిలిచి ఇంత విచిత్రంగా, మంచి అనుభవంకలిగిన పాతవారెవ్వరూ సరుకును విడుదల చేయలేదని అంత చక్కగా పనిచేసినందుకు పదిరూపాయ లావారానికి బహుమతి ఇస్తున్నానని ఇరవైనాలుగురూపాయలూ ఆతనిచేతిలో పెట్టాడు.

కోనంగి నవ్వుకుంటూ వెళ్ళినాడు. నల్లతంబిలో గదిలో చక్కగా అలంకరించుకొన్నాడు. తనకంపెనీలో మూడు వర్తకులు రెండు టైలు ఒక కోటు కొనుక్కున్నాడు.

రెండోవారం కోనంగి విజృంభించాడు. అతడు ముఖ్య అమ్మకం దారు అయినాడు. ఆడవారూ అతనిమాటలకు మురుస్తూ అతనిమూలాన ఇంకో పదివస్తువులు కొనుక్కోపోసాగారు. టైలు నాలుగువందల అయిదు అమ్మికాడు. జేబురుమాళ్లు పెటెలు పెటెలే!

‘జేబురుమాలేని జేబు చిలుకలేని పంజరమువంటిది. ఇల్లాలులేని గృహంవంటిది. కిల్లిదుకాణంలేని వీధివంటిది.’

‘పాదాలు ఎనిమిదిరకాలు. పెద్దమడమలు, వెడల్పు పంజాలు, పాడుగువేళ్ళు, ఎత్తుమడాలు, వంకరపాదాలు, లావువేళ్ళు, పెద్దపాదాలు, చిన్నపాదాలు. ఒక్కొక్క పాదానికి ఒక్కొక్కరకంజోడు అందం. ఈదూ జోదూ అనే మాటకు అసలయిన అరః ఈడుకు తగిన కాలిజోడు ఉండాలని! ప్రేమని కాపాడగలవి, కాలిజోళ్ళిండి. ప్రియురాలు పక్కను నడుస్తుంటే, సరియైన కాలిజోడు లేకపోతే, ప్రియునిజోళ్ళు ప్రియురాలి పాదాలను నలకొక్కడతాయి.’

ఈలాంటి సంభాషణలు వేయిపేజీల గ్రంథం అవుతుంది.

మేనేజరు కోనంగిని వారాని కో కొత్తకాఖకు అమ్మే మనుష్యునిగా ఏర్పాటుచేసేవాడు. ఇదివరదాకా, మందకొడగాసాగే అమ్మకం ఇప్పుడు తుపాసులా సాగింది.

మాడువారాలు కోనంగి విజృంభణమందు హిట్లరు విజృంభణ చీమ గంగాయాత్ర అయింది. వారానికి ముప్పై అయిదు చేశాడు.

‘వచ్చేది వరాకాలం, దాచుకోవయ్యా కాస్తధనం’ అన్న మూల సూత్రం కోనంగి మరచిపోయాడు.

కొత్త తోలుపెట్టె కొనుక్కున్నాడు. నాలుగు తువాళ్ళు, అరడజను బసీనులు, అన్నీ తన కంపెనీలో కొనుక్కున్నాడు.

ఒక శనివారం ఏవేవో కొనుక్కుందామని అనంతలక్ష్మి కంపెనీలోనికి వచ్చింది. ఎదురుగుండా కోనంగి అమ్ముతున్నాడు. అనంతలక్ష్మి ఒక్క నిమిషం నమ్మలేకపోయింది. కోనంగి అనంతలక్ష్మిని చూచాడు. అతని మోము జేవురించింది. గుండెకాయ చూడు ‘లబ్’లు నాలుగు ‘డబ్’లు కొట్టడం తప్పి చక్కాపోయింది.

ఇంత గాలిపీల్చి, ఛాతీ కొంచెం ముందుకుపోనిచ్చి తీయగా మట్లాడుతూ తనఅమ్మకం సాగించాడు కోనంగి.

అనంతలక్ష్మికి గుండె ఒకసారి ఆగిపోయింది. ఒకసారి విమానంలా అల్లరిచేసింది.

ఎలాగో కోనంగిదగ్గరకు నడిచివెళ్ళి అనంతలక్ష్మి ‘ఏమండీ, కోనంగి రావుగారూ!’ అంది.

‘అనంతలక్ష్మీగారూ! ఏంకావాలి మీకు? మంచి స్నోలు, ముఖాపవుడరు, చక్కనిజేబురుమాళ్ళు, పిన్నులు, కాలిమేజోళ్ళు, అడవారి కాలిజోళ్ళు అన్నీ వున్నాయి. రండి! అలా తెల్లబోతారేమి? నే నిక్కడ అమృతందారలో ఒకణి!’

‘మీకు కారు ఒకటి రాకాను అందలేదా?’

‘లేజే!’

‘రేపు అందుతుందో, మీరు ఇంటికి వెళ్ళగానే అందుతుందో!’

‘కృతజ్ఞుణి.’

‘ఈ ఉద్యోగం మీకు ఇష్టమేనా?’

‘నాకా, ఈ ఉద్యోగమా? ఏ ఉద్యోగమైనా నాకు ఇష్టమే!’

‘ప్రయివేటు చెప్పతామన్నార? నాకు తెలుగుచెప్పాలండి.’

‘తెలుగా? ఓ! తెలుగులో నేను రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి అంతవాణి.’

అందుకనే మిమ్మల్ని కోరుతూవుంటా! నెలకు ఏభైరూపాయలీస్తాము. ఆ సంగతే కార్డులో రాకాను.’

‘సాయంకాలం రావచ్చునా?’

‘సాయంకాలంకన్న రాత్రి మంచిది.’

‘రాత్రి నాకు బస్సు అందదు. అదీ భయం.’

‘నా కారు వుందిగా?’

‘సరేలేండి.’

‘కృతజ్ఞురాలిని.’

౫

అనంతలక్ష్మీఇంటికి ఆ మరునాడు ఉదయం తొమ్మిదిగంటలకు ఒక పెద్దకారు వచ్చింది. ఆ కారు రూపంలోనూ పెద్ద, గుణంలోనూ పెద్ద! దాని పేరు ‘రోల్స్ రాయిస్’. ఇంగ్లీషులో ఆకారుమీద పచ్చయిష్ట కళాకాల, ఆంధ్రవిద్యార్థి ఒకడు అందమైన పాటచేశాడు.

‘విత్ డౌ నాయిస్

ఇట్ లోల్స్

ఎమాంగ్ హోల్స్

అండ్ పోల్స్

ది రోల్స్ రాయిస్’

ఈ పాట ముఖ్యంగా ఉపయోగింపబడింది ఈ రోల్స్ రాయిస్ నిగూర్చే. ఈ రోల్స్ రాయిస్ కారు శివసంబంధముబరిమన్నగ జేశమీనాచ్చి చెట్టియారు

గారిది, బాగా అర్థంచేసుకునేందుకు ఎస్. ఎస్. ఎస్. జి. మీనాచ్చి చెట్టియార్ అంటారు.

ఆ చెట్టియార్ కు సినిమాకంపెనీలంటే మహాఇష్టం; సినిమాచిత్రాలంటే అంతఇష్టంలేదు. అసలు సినిమాచిత్రం చూచి ఆనంద కండలిత స్పందిత మందహాస, అరవించ, తుందిల; బృందాకి సుందోపసుందుడవుదామనికాదు.

అసలు చెట్టియారు గారు ఆశయవాది, స్వప్నానందవాది; ఎక్స్‌ప్రెస్సు కాదు. అసలయిన పీసలయిన నిఖారసయిన, ప్రత్యక్షవాది, వాస్తవికవాది. 'చూచితెలుసుకో రుచిచూచి తెలుసుకో' అంటేగాని, ఏదో మాయలు, మర్కాలు, ఛాయలు అతనికి పనికిరావు. అతడు సినిమాకు వెళ్ళితే ఏదో అర్థమాత్రం లేకుండా వెళ్ళడు. వట్టి భావకవిత్వ హృదయం కాదాయనిది; అహంభావ వాస్తవికతాహృదయం.

ఎవరినన్నా బాలికను తీసుకువెళ్ళడానికి, ఎవరో అందాలు తమ వంటి నిండా కుదించుకొన్న మనోహరాంగులు రావచ్చును గనుక వారిని చూడడానికి మాత్రమే అతడు వెడతాడు. దీపాలు ఆరిపోతే బొమ్మని చూడడు. ప్రక్కను కూర్చున్న తనతోవచ్చినబాలిక మెత్తనిచేతులు తన చేతులలోకి తీసుకొని చెక్కతూ స్పర్శ అనుభవించడం భుజాన్నిభుజం రాయడం, కాలని కాలుతో తొక్కడం మొదలయిన శృంగారనాయకుని హావ భావ విలాస కేసులన్నీ అక్కడ ప్రయోగించి వానివల్ల వచ్చిన అనుభవం పరీక్షించి వాటిని హృదయంగమం చేసుకోవడం ఆయన పరిమోదర్యము.

సముద్రపు ఒడ్డు సౌందర్యయువతీ విరాజిత శృంగారభూమి. సభలు వివిధ విలాసయత్న సుందరీ సందోహిత మందారవనాలు, నాటకాలు విచిత్ర మన్మథన రిత రంగసలాలు. కాబట్టి ఈ ధనపిపాసి వానికి హాజరు. హాజరంటే ఊరికే వట్టి హాజరా? మెళ్ళో సన్నని బంగారు పొడుగాటిగొలుసు. ఆగొలుసు చివర ఒక పచ్చ ఇరవైచేలుంటుంది. చేతులకు వున్న ఎనిమిది వుంగరాల మదింపు ముప్పదివేలరూకలు. ఆయన బట్టలు పాముకుటుసాలు. ఆయన చేతి కర్ర బంగారు తలకట్టు, జాగిలాయి తల. ఆ కుక్కకు కళ్ళు కంపురాళ్ళు. మూతికడ నీలం, పళ్ళు వజ్రాలు. కర్ర అసలైన సిసలైన నిఖారసైన దంతం.

చెట్టియారుగారికి ముప్పదిమూడుఏళ్ళ మూడునెలలు. నిరుదూ అంటే. ముందటేదూ అంటే. అంతకుముందు ముప్పదిఏళ్ళు, వరుసగా ఆయనేళ్ళపాటు, అసలైన సిసలైన నిఖారసైన ఆయన ఈడు ఆయన జ్యోతిష్యం వ్రాద్దామనుకున్న రామస్వామి దీక్షితారుకే తెలుసును.

ఆ చెట్టియారుగారి రోల్స్‌రాయిస్ కారు వారి ఆవరణలో నిలిచింది, అందులోనుండి దిగకుండా 'చిన అమ్మాయిగా రున్నారా?' అని గేటుకీపరుడు చెట్టియార్ గారి చ్యాపియర్ అడిగినాడు.

‘ఉన్నారు’ అని వినాయగంపిళ్ళ జవాబిచ్చాడు. వినాయగంపిళ్ళకు ఈ చెట్టియారునుగురించి నిండా వూరిగా తెలియును. అసలు వినాయగంపిళ్ళ ఉన్నదే అందుకు. వినాయగంపిళ్ళ, కందస్వామి, అరుణాచలం ఈ ముగ్గురూ ఆ ఆవరణలో భార్యలతో బిడ్డలతో కాపురమున్నారు గనుకనే, చెట్టియారు గారు నెమ్మదిగా కారు దిగుతూ నవ్వుతారు, లోపలికి అడుగుపెట్టుతూ నవ్వుతారు, లోని హాలులో సోఫాకుర్చీలో చతికిలబడుతూ నవ్వుతారు.

వినాయగంపిళ్ళ, కందస్వామి మొదలియారు, అరుణాచలం నాయకరు ఒకనాడు సకల దక్షిణాపథ భీములనూ రాజ్యంవీలారు. ఒకడు కస్తీలో ఒక్క గామాకుమాత్రం లాస్కు. రెండవ పెద్దమనిషి ముట్టియుద్ధంలో జో లూయికి బాక్కు. మూడవవీరుడు బలప్రదర్శనంలో కోడిరామమూర్తికి మాత్రం కాస్త తగ్గు.

వీరు ముగ్గురూ మన్నారుగుడిలో ఉండే సమయంలో ముగ్గురుకూ నెలకు ఆరవై చొప్పున జీతం యిచ్చి జయలక్ష్మి తనకు రిక్షకవీరులుగా కుదుర్చుకొంది. ముగ్గురూ మంచివారు. తమ మల ముష్టి ప్రదర్శనాలు చూపడం పోటీలకుపోవడం బహుమతులు పొందడం, అంతే వారికి తమ యవ్వనపు కోజులలో పని. ఆ దినాల్లో జయలక్ష్మికి ప్రియుడు జమిందారుడు. ఈ ముగ్గురినీ చేరదీసి అనేకవిధాల సహాయంచేస్తూ వారి అభివృద్ధికి కారకుడయ్యాడు. అప్పుడే జయలక్ష్మి అంటే వారి ముగ్గురికి ఎంతో గౌరవం కలిగింది. ఆ జమిందారుడుపోగానే జయలక్ష్మిని అయ్యంగారు పెళ్ళాడినంతపనిచేసి మన్నారుగుడి నుండి మదరాసు తీసుకొనివచ్చినప్పుడు ఆమె కోర్కెపైన ఈ ముగ్గురు వస్తాదులను నెలకు ఎనభైచొప్పున ఒక్కొక్కనికిస్తూ తనతో ఉండండని కోరినది. ఆమె ఆ మూడు కుటుంబాలకూ చేసిన సహాయం ఇంతా అంతా కాదు.

వారి పేరు చెబితే దక్షిణాదిన భయపడని గూండా ఒక్కడైనా లేడు. దొంగలు, రాడీలు వారి మువ్వరిపేరులలో ఒక్కరిపేరు విన్నా 106 డిగ్రీల మలేరియాజ్వరం పట్టుకుంటుంది. ఇక మువ్వరిపేర్లు కలిపి వింటే టైఫాయిడ్, న్యూమోనియా, మలేరియా, ప్లేగు, కలరా. డిస్టెంట్రీ, పారాప్లేగ్మయా, మెనింజైటిస్, డిప్తీరియా, ఇంసోమ్నియా, గాభరేరియా అన్నీ ఒక్కసారిగా పట్టుకుంటాయి.

చెట్టిగారు వచ్చాడు అని ఆనంతలక్ష్మిపరిచారిక ఒక్కరే చెప్పింది. ఆమాట వింది, ఆ బాలిక మండిపోయింది. ఆ కోపాన్ని ఆ పరిచారికను అక్కడే ఆపింది. ‘అసే ఎవరు వీడు? ఈ పశువు, ఈ కక్క, ఈ నక్క, ఈ పంది, ఈ పందికొమ్మ? ఎందుకు? ఎందుకు వస్తాడు మా ఇంటికి? వీడు ఈ గాడిద, ఈ కంచరగాడిద, ఈ కోటి, ఈ బరంగ్, ఈ ఒటాంగ్,

ఈ ఎలక, ఈ చీమ, ఈ దోమ, ఈ నల్లి, ఈ పిల్లి. నాకు తీరుబడిలేదని చెప్పు పో! వెంటనే వెళ్ళి చెప్పు! వాడు నా ఇంటిలో అడుగుపెడితే నాకు జ్వరంవస్తుంది.'

'అప్పుడే అమ్మగారు మాట్లాడుతున్నారు.'

'మా అమ్మను మామియర్ (అత్త) అంటాడు. మా అమ్మ వాణ్ణి మరుమగన్ (అల్లుడా) అంటూ పిలుస్తుంది.'

'ఏమిచేయమంటారమ్మా?'

'కారు నిదం చేసి పోర్బి అవలగా ఉంచును. ఈలోగా నువ్వపోయి, ఆ ఎలుగుబంటిలో నేను వస్తున్నానని చెప్పు.'

పదినిమిషాలలో అన్నీ నిదంచేసుకుంది. గబగబ వెళ్ళి కారులో కూర్చుని కారుని తిన్నగా బ్రేక్లికేసు పోనియ్యమంది.

వీధి గేటుదగ్గరకు ఆ కారు వెళ్ళేసరికి మన చెట్టియారుగారికి ఆ కారు కళ్ళపడింది. 'అమ్మాయి ఎక్కడికో వెడుతోందే? అని చెట్టియారుగారు జయలక్ష్మితో అన్నాడు.

'అయితే వస్తాను. ఎదో ఇచాళ అదివారంకదా, కాస్త అమ్మణితో మాట్లాడవచ్చునని వచ్చాను.' అని చెట్టియారు లేచి గబగబ వచ్చి తన 'రోల్సు' కారు ఎక్కినాడు. కారుద్రైవరతో 'ఆ కారు ఎక్కడికి వెడితే అక్కడికి' పో అని అన్నాడు.

రోల్సు ఉరికింది ముందుకు, గేటుదాటి కుడివైపుకు తిరిగింది. నిదమానుడైన ద్రైవరచేతిలో ఆ కారు జర్రన వేగంగా సాగింది. లజ్జనుంచి రాయ్ పేట హైరోడు కలియకకడకు వచ్చేసరికి ముందు అనంతలక్ష్మి బెంటీ కనబడింది. ముందు బెంటీ వెనకరోల్సు, ఆ కారును చూచి, ఆ ముందు వెళ్ళే బెంటీ లోని అమ్మాయిని చూచి, పడిందిరా ఆంబోతు పడ్డవెనకా లనుకున్నారు. ద్రైవరుకు వెనకాల రోల్సు తరుముకువస్తున్న విషయం బీచిలో తెలిసింది. ఆ విషయం అనంతలక్ష్మికి చెప్పాడు. అలాగా! సరే ఈ ప్రత్యేకారిని ఏడిపిద్దాము అని అనుకుని ద్రైవరుతో తిన్నగా ఎడ్వర్డు ఎలియట్సుగోడుకు తిప్పి అక్కడ నుండి తిన్నగా పోనిచ్చి గోపాలపురంలో ఉన్న తన స్నేహితురాలు ఆలమే అలుంబాన్ తండ్రి హైకోర్టు జడ్జి పార్సారధి మొదలియార్ గారి భవనంలోకి తిన్నగా పోయింది.

ఆ ద్రైవరు వేగంగా బెంటీని పోనిచ్చి తిన్నగా హైకోర్టు జడ్జిగారి భవనంలోకి వెళ్ళినాడు.

మన చెట్టిగారు చూచారు, 'వేసిందిరా దిట్టమైన ఎత్తు. అయినా మనం పట్టి వాజమ్యులమో, నూర్దుము!' అని తన కారు తిన్నగా లోనికి పోనిచ్చినాడు.

పోర్చిలో ముందు ఆపివున్న బెంట్రీవెనకనే ఈ కారు ఆపి తాను దిగి అక్కడే ఉండే చాకీదారుచే తన విలాసమున్న కార్లు పంపాడు.

౬

జడ్డిగారు లోనికి రావలసిందని కబురు పంపారు చెట్టియారుగారికి.

చెట్టియారుగారు లోనికి వెళ్ళి, తాను ఒక గొప్పనాట్యప్రదర్శనము ఏర్పాటు చేస్తున్నాననీ, అందువల్ల వచ్చే సామ్య యుద్ధనిధికి యివ్వదలచుకొన్నాననీ, ఆ ప్రదర్శనానికి గౌరవనీయులైన జడ్డిగారు అధ్యక్షతవహించాలని కోరాడు.

జడ్డిగారికి ఆనందముకలిగి చెట్టియారుగారికృషికి మెచ్చుకున్నారు. తాము తప్పక అధ్యక్షతవహిస్తామని ఒప్పుకున్నారు. ఆ సందర్భంలో శ్రీమతి అనంతలక్ష్మి సంగీతకచ్చేరికూడా ఉంటుందన్నారు, చెట్టిగారు. అందుకు తాను ప్రయత్నం చేస్తున్నాడట.

జడ్డిగారు : అనంతలక్ష్మీ నా మాటంటే ఏదీ తీసివేయడంకీ, నేను చెప్పి చూస్తాను.

చెట్టి : చిత్తం, ఆ అమ్మాయి సంగీతకచ్చేరి, భోజనంలో మిరాయి వంటిదండి.

జడ్డి : అవునవును. నేను విన్నాను. నాకు చాలా ఇష్టం ఆమెపాటంటే.

చెట్టి : ఆ అమ్మాయి కప్పపడి, భరతనాట్యగురువులలో నాయకమణి అయిన గోవిందకృష్ణప్పగారి దగ్గర నాట్యం నేర్చుకుందండి. ఆమెనాట్యంముందు మన దక్షిణాదిన ఎవరు నిలవగలరండి ?

జడ్డి : అలాగా, ఆమె నాట్యం చూడనేలేదు. నాట్యంచేస్తుందనే నాకు తెలియదు !

చెట్టి : అయ్యయ్యా ! అద్భుతంగా చేస్తుందండి. నేను ఎన్నిసార్లులో చూచాను. ఎందుకంటే నేను ఆ అమ్మాయిని వివాహంచేసుకోదలచుకున్నానండి. ఆ అమ్మాయి అమ్మగారు అంగీకరించారు.

జడ్డి : అద్భుతం ! ఆనందం ! మీ చేయి (కరస్పర్శచేయును) ఈలాంటి వివాహాలు జరిగితేగాని దేశం బాగుపడదండి. ఇక సెలవు.

చెట్టిగారు తన హృదయమిదా అనంతలక్ష్మి వాలినంత ఆనందంచెంది, నమస్కరించి సెలవుపొంది కారుఎక్కి, కదలి, వీధిలోకి వెళ్ళి ఆ వీధిచివర ఎవరితోనూ చూస్తున్నట్టు ఆపినాడు. అతనికారు ఉన్న స్థలానికి జడ్డిగారి వీధిగేటు కనబడుతుంది.

అంతలో అనంతలక్ష్మీ బెంట్లీకారు అతివేగంగా గేటుదాటి ఆవలివెపుకు పోసాగింది. వెంటనే చెట్టియారుగారి కారు తరిమింది. ముందు బెంట్లీ, వెనుక రోల్స్ రాయిస్.

ముందు పావురం వెనుక డేగ, ముందు జింక వెనుక పెద్దపులి, ముందు చిన్న చేప వెనుక సముద్రపు మొసలి.

బెంట్లీద్రోవరు ఎన్నిసందులు గొందులు తిప్పాడో ఎన్ని చుట్టుమార్గాలను తీసుకువెళ్లాడో చిరచర పన్నెండుగంటలకు బెంట్లీ అనంతలక్ష్మీ ఇల్లు చేరింది. అమృత్యూ! ఓపికగలవారికే విజయం, పట్టుదల అంటే తనదే పట్టుదల. ఎంత ఎగిరినా పట్ట గూడు చేరకుండా ఏవాడ పడుతుంది అని అనుకుంటూ చెట్టియార్ కారు తన కారులా అంత మొగంచేసుకొని, రెండు చెవుల వరకు నోరు సాగనవ్వుతూ కారు ఆపి, లోనికివచ్చి 'మామియర్! (అత్తా) మామియర్!' అని పిలిచాడు.

జయలక్ష్మీ పరుగెత్తుకొని వచ్చింది. 'ఓమరుమగనువా!' (అల్లుడవా) అని అంటూ 'మట్టి వచ్చారేమి?' అని ప్రశ్నించింది.

చెట్టి : మామియర్, నాకు చాలా పెద్దపని! ఆ పని మనకు, మీకు నిండా మంచిది. అదిదా నెగ్గుతానో, నెగ్గనో అని భయందాపడితిని మామియర్! మీ అదురుట్టం నా అదురుట్టం పండిందిదా! అది అయింది. ఆ విషయం మీతోదా నెప్పాలి అని వచ్చాను.

జయ : సంతోషం! చెప్ప.

చెట్టి : ఇప్పుడు ఇంటికిపోను; మీ దగ్గరదా భోజనం.

జయ : అంతకన్న సంతోషం ఎన్న ?

జయలక్ష్మీ త్వరత్వరగా లోనికిపోయి భోజనం ఏర్పాటులన్నీ చేస్తూంది. చెట్టియారు పిలిచాడుగులువేనూ అనంతలక్ష్మీ గదులలోనికి పోయి చూచాడు. ఆమె అక్కడలేదు. సరే! తల్లిగదులలో ఉండవచ్చును అనుకున్నాడు.

జయలక్ష్మీ వంటవారిచేత అన్ని ఏర్పాట్లు చేసివచ్చి చెట్టియారుగారి దగ్గర కూచుంది.

చెట్టి : మామియర్, యుద్ధంసాగుతోంది. ప్రభుత్వానికి మనం సహాయము చేయాలి.

జయ : ప్రభుత్వానికి మనం ఎందుకు? ప్రభుత్వంకన్న భాగ్యవంతులయినవారు ఎవరు?

చెట్టి : ప్రభుత్వం అంటే మనమేగా?

జయ : ఏమి మరుమగన్, అట్లదా మాట్లాడుదువు? మనం ప్రభుత్వం ఎటు ఆవుదుము?

చెట్టి : మన మంత్రులుకదా రాజ్యం చేస్తున్నది ?

జయ : అయితే రాజ్యంచేయించేది తెల్లవాండ్లు కాదా ?

చెట్టి : అబ్బేబ్బే ! ఏమిమాటదా సెఫ్తతావు ? అది ఇరవైవేండ్లమాట. మన జస్టిసుపార్టీ వారు వచ్చిందే, అప్పుడుదా పెజలే రాజ్యం.

జయ : మరుమగన్ ! మీరు అన్నీ గమ్యుత్తుదా అందురు. ఎందరు మంత్రులు వచ్చినా రాజ్యం తెల్లవాండ్లదిదా ! జస్టిస్ పార్టీ వారు, ఉద్యోగాల పార్టీ వారు. బ్రాహ్మణద్యేవంమీదదా బలికారు. ఇంతలో కాంగ్రెసు వచ్చింది. ఏమయిపోయినారు జస్టిస్ ! ఏ రేం ప్రాజెక్టు జస్టిస్సా !

చెట్టి : కాదు మామియర్ ! బామ్మలు తమ రాజ్యందా స్థాపించిరి. మనందరం వాండ్లకు బుద్ధి చెప్పినాము.

జయ : నేను బ్రాహ్మణ స్త్రీని, అయ్యంగారి అమ్మయిన, అయ్యంగారి భార్యను.

చెట్టి : అను ! అను ! అయినా లా ప్రకారం మీరుదా నాన్ బామ్మలు !

జయ : లావో, గీవో ? అయితే కాంగ్రెసువాండ్లు ఎవరు ?

చెట్టి : వాండ్లు బామ్మలు !

జయ : పరేల్, రాజేంద్రబాబు, సుభాష్, అజాద్, గృహ్ భాన్, ఆసలు కాంగ్రెసుకు మహానాయకుడు గాంధీజీ బ్రాహ్మణులుకాదే ?

చెట్టి : వాండ్లంతా బామ్మల బానిసలు.

జయ : అయితే కాంగ్రెసు ఎందుకు సెగింది ? జస్టిస్ పార్టీ నామరూపాలు లేకుండా పోయిందిదా ?

ఇంతలో వడ్డనవాడు వచ్చి భోజనానికి రావచ్చునని చెప్పాడు.

జయలక్ష్మి చిన్న నాటినుంచీ మాంసాహారం ఎరగదు. అన్నం ప్రారంభించినప్పటినుంచీ తండ్రి ఆయన అయ్యంగారు కాకాహంమే అలవాటు చేశాడు. తర్వాత జమీందారుని చెట్టబట్టినప్పుడూ జయలక్ష్మి మాంసాహారం ఎరగదు. ఇంక రంగయ్యంగారికి భార్యఅయిన వెనక అచ్చంగా అయ్యంగారి స్త్రీలా తయారయి ఊరుకుంది.

అనంతలక్ష్మి తల్లిదండ్రుల నేతృత్వ అయ్యంగారు బాలిక, కాని ఎవరిఇంట్లోనన్నా భోజనం చేసుంది.

చెట్టియారుగారు స్నానాలగదిలోనికి పోయి చేయికుడుక్కొని, సబ్బుతో మొగం కడుక్కొని తువాలుపెట్టి తుడుచుకొని, భోజనాలహాలులోనికి పోయాడు.

అక్కడ పీటూ, దానిముందు వెండికంచమూ పెట్టివున్నది.

ఒక్క కంచమూ దానిచుట్టూ నాలుగు వెండిఆపలూ మూడు వెండి గిన్నెలూ ఉన్నాయి. అన్నింటిలోనూ హారగాయలు, గిన్నెలలో సాంబారు, మోరుపళ్ళంబు, రసం వున్నాయి.

‘ఒక్క కంచమే ఉన్నదే. రెండవ కంచ మేదీ?’ అని చెట్టియారుగా రడిగారు.

‘ఎవరికి రెండవకంచం?’

‘మీ ఆమ్మాయి, అనంతలక్ష్మికి?’

‘అనంతలక్ష్మి భోజనం ఇక్కడకాదు.’

‘ఎక్కడ?’

‘జడ్డిగారింట్లో.’

‘కారుమీద తిరిగి ఇంటికి వచ్చిందే!’

‘అబ్బే, తా నక్కడ భోజనంచేస్తున్నాననీ, కారు తిరిగి పంపనక్కర లేదనీ, వాళ్ళకారుమీదనే వస్తాననీ కబురు పంపుతూ వట్టికారు తిరిగి పంపేసింది.’

‘ఏమిటి!’ తల తిరిగినంతపని అయింది చెట్టియారుగారికి.

తృతీయవధం

సందుగొందులు

౧

చెన్నపట్నం సందులు వేనటవేలు. పాత చెన్నపట్నంమైన జార్జిటౌనుకు పూర్వం పేరు బాక్టౌను. ఈ జార్జిటౌనులో ఒక్కపిథి పొరపాటునన్నా వెడల్పు ఉండదలచుకొలేదు.

ఆ పీఠులలోకల్లా మహా వెడల్పుయిన పిథి 'బ్రాడ్ వే'. బ్రాడ్ వే అంటే వెడల్పుదారి అని అర్థం. ఇక దాని వెడల్పుంటారా పదిగజాలు. అలాంటి పిథిలో మేడమీద మేడ, ఇంటిమీద ఇల్లు, బజారుమీద బజారు, సాపుమీద సాపు, హోటలుమీద హోటలు, వెత్తలపాకకొట్టుమీద కొట్టు, ఎప్పుడూ ఒక కంభమేకాలా ఉంటుంది.

పీఠులపేర్లన్నీ లక్ష్మీదేవి నాట్యంచేసేపేరు. ఒకటి టంకళాలపిథి, ఒకటి ముత్యాలవర్తకపిథి, ఒకటి పగడాలచేరగానిపిథి, లింగిసెట్టి, తంబు సెట్టి, ఎఱ్ఱ బాలసెట్టి వగైరా సెట్టుల పీఠులు. గిడ్డంగిపిథి, చీనాబజారు, ఆవల ఒకటే ధనపూర్ణాలె నవి.

కాని ఇంతవరకు మదరాసు రైరకాన్ని రాజ్యంచేసిన ఆంధ్రశ్రేష్ఠులు నానాటికి తీసికట్టు నాగంభొట్టు అయిపోయారు. మారువాడీలు, గుజరాతీ శ్రేష్ఠులు, బొంబాయిభోజాలు మదరాసువర్తకం అంతా గుంజుకొన్నారు. ఆంధ్రచెట్టియార్లు బంగారుగొలుసు, వజ్రాల తమ్ముంటు వేసికొని చిన్నచిన్న కాగితాల కొట్లు, గుడ్డలకొట్టు పెట్టుకుంటున్నారు.

కాఫీహోటళ్ళలోకూడా అరవయ్యరప్రభావం తగ్గిపోయింది. ఉడిపి వారి సామ్రాజ్యాలు సాపిత మైపోయాయి. తమలపావల దుకాణాలలోంచి పిళ్ళలు, మొదలియార్లు మాయమై, మలబారు నాయర్లు నిండిపోయారు. పండులా ఉంటారు, మెండుగా స్నానంచేస్తారు, దండిగా విభూతిపెట్టారు, నిండా అందంగా ఉంటారు వారూ వారి ఆడవారూ.

ఇవన్నీ మా కోసంగి చూస్తూ మదరాసు ఎస్పెక్టేడు తిరుగుతున్నాడు. అతని అనందం పోదు, ఆశ వదలదు, హాసం మాయమవదు. ఇన్ని చదరపు మైళ్ళ మదరాసులో తనకు ఉద్యోగమే దొరకదా? పోతే వెంటనే కంపెనీ ఉద్యోగం పోయిందిగాక. ఆ పోవడమూ ఊరికేపోయిందా? కోసంగిగారి అలికత్తానామే అతనిఉద్యోగానికి పట్టుపట్టమింది. తీన్ తేరా అయింది, ఆర్ అతారా అయింది.

వెల్ వే కంపెనీలో ఉద్యోగంచేసే అందరితోనూ కోనగిరావు అయిదు రోజులలో స్నేహంచేశాడు. కొందరి 'హలో బాబ్' అంటాడు ; ' ఏమిటి బ్రదర్ ' అంటాడు. కొందరి ' ఎన్నా సమోచారం స్నేహిదన్ ' అని అంటాడు. మరికొందరి ' వెల్ మెడియర్ ! ఎలావుంది వ్యాపారము ? ' అని, ఇంగ్లీషులో పలుకరిస్తాడు అండ్ ఇండియన్ బాలికల్ని. అందులో 'సారా' అనే ద్రాక్షసారాయనంటి అందమైన బాలిక ఉంది.

కోనగిరావు ఆ బాలికతో మంచి సహవాసంచేశాడు. ఈజాతిఆశయం ఏమిటి ? ఈ బాలిక ఆలోచనలేమిటి ? వీరికి స్త్రీ పురుష పగమ ధర్మమైన ఆలోచనలుతప్ప ఇంక ఏమీ ఉండవంటారు. నిజమా ? అని తెలుసుకోవాలన్న కుతూహలం కలిగింది. స్నేహంవిషయంలో కోనగికి అందరూ ఒకటే. అందరూ ప్రాణస్నేహితులే. మనస్సులో ఏమన్నా దురుద్దేశాలుంటేనా ?

సారా చాలా అందంగా ఉంటుంది. కొంచెం పొడుగరే ! ఎత్తుమడమల జోడుతో ఒక అంగుళం తగ్గుగా కోనగితో సమానంగా ఉంటుంది. కోనగే సహాన్నతంకలవాడు. అంటే అయిదడుగుల ఏడంగుళాలవాడు. పెద్దబలమైన వాడు కాదు. కండపుట్టి సామాన్యం, కనుముక్కుతీరు సామాన్యం. కాని అతని ఆనందం అతనికి ఏదో అందం సమకూరుస్తుంది.

ఒక పుట్టెడు వ్యక్తిత్వంకల మనిషి. కొత్తలేదు. నడురు బెదురు లేదు, తొణుకు బెణుకు లేదు.

సారాకు మొదటనుంచి కోనగి అంటే ఎంతో గౌరవం కలిగింది. ఆపేక్ష పుట్టింది, గాఢస్నేహం చెయ్యాలనీ వాంఛ ఉద్భవించింది. రోజూ ఇద్దరూ మాట్లాడుకుంటూ పోయేవారు. రెండుమూడుసార్లు సారా కోనగిని తనంటికి పిలిచింది. కోనగిమాటలకు పకపక నవ్వేది. కోనగిని భుజాలు పట్టి కదిపితేనూ నవ్వేది.

ఎవ్వరితోనూ ఎప్పుడూ మాట్లాడదు. తనమీద తనకు గౌరవమూ, ఒక విధమైన బిడియమూ సారాను ప్రత్యేక భౌతికను ఒనరించాయి. అలాంటి ఆ బాలిక కోనగి అంటే ఒక్కసారిగా పుష్పంలా విరిసిపోయింది. అతనితో కంపెనీపరిసరాలలో ముఖావంగా ఉన్నా, అది దాటిన వెంటనే, చెల్లెలుకన్న ఎక్కువగా చనువుపూపించసాగింది. కోనగి ప్రపంచంలోఉన్న అన్నివిషయాలమీద ఉపన్యాసాలు, అంగన్యాస, కరన్యాస, వాణికన్యాస, లోచనన్యాస పూర్వకంగా కంభచృష్టి కరిపించేవాడు. వారి సంభాషణలు ఎక్కువగా నీనీ మాలమీద విరుచుకుపడేవి. విరుచుకుపడడం అంటే పెళ్ళునవిరుచుకుపడడమే.

కోనగి : అబ్బ ! ఏమిటమ్మా ఆ పిగ్మిలియాను, ఏమిచిత్రమండీ !

సారా : ఏమిటయ్యా అందులో ఉండే అందం !

కోనగి : ఓ వెల్లెఅమ్మాయి ! ఏమి నంగనాచిలా మాట్లాడుకున్నావే !

సారా : ఏమిటి నా సంగ నాచితనం ? ఆ అమ్మాయి వేషం వేసిన తార, ఇదివరకే అతి తెలివిగల తార ! అందుకని ఆ బొమ్మలో నిజమైన భావం లేదు.

కోనంగి : లేకపోతే నిజమైన చేపలబజారు మనిషిని తీసుకవచ్చి, మహారాజీలా తయారుచేయమన్నావా సినిమాకం పెన్సివాణి ? దివాలాతీసి ఊరుకుంటాడు.

సారా : ఆ అమ్మాయిని, ఆ ప్రసిద్ధ విద్యావేత్త ఆరు నెలలలో నాగరిక బాలికక్రింద తయారుచేస్తానన్నాడా లేదా ?

కోనంగి : అవును. నేనయితే ఆరురోజులలో తయారుచేసానందును !

సారా : తయారు చేయగలిగి ఉండువా ?

కోనంగి : ఓ ! నిన్ను మంచి తెలుగుఅమ్మాయిగా తయారుచేసి ఉండును.

సారా : ఎన్నేళ్ళకు ?

కోనంగి : పదిహేనేళ్ళకు.

సారా : ఆరురోజుల్లోన్నావే !

కోనంగి : పదిహేనేళ్ళ బంగారుబొమ్మని అని నా ఉద్దేశం.

సారా : పదిహేనేళ్ళ బంగారుబొమ్మని, వెండిబొమ్మగానా, వజ్రపు బొమ్మగానా ?

కోనంగి : ప్లాటినంబొమ్మగా !

సారా : ఆ పిల్ల నిన్ను మోపించి ఊరుకుంటుంది.

కోనంగి : నేను ఒప్పుకొని ఊరుకుంటాను.

సారా : అయితే నన్ను తయారుచేయి !

కోనంగి : మా భాషలో సారా అంటే మత్తురసం. నిన్ను సారా నల్లా ద్రాక్షసారాగా చేయగలను.

సారా : ఏదీ, చేయి పండు వేదాము !

కోనంగి : అమ్మో ! సారాతాగేవాళ్ళకి మత్తువచ్చినట్లు, నిన్నుతయారు చేస్తుంటే నేను మత్తువచ్చి పడిపోతే !

సారా : బెర్నార్డుసు ఓడినట్లే !

కోనంగి సారా ఇంట్లో టీ త్రాగి తన నెయిరిహోటలుకు చేరాడు.

ఓలక్ష్మీవారం కాసిన్లో మంచి ఆంగ్ల నాట్యచిత్రం వచ్చింది. డాన్ ఆమెచీ, కార్మెన్ మిరాండాలు నటిస్తున్నారు. బుధవారంరోజు సాయంకాలం కోనంగిని తనతో ఆ చిత్రం చూడడానికి రమ్మని సారాకనగి కోరింది. రాత్రి 9-30 గంటల ప్రదర్శనానికి వెడదామంది. జూరిటౌనులో ఉన్న తనింటికి తొమ్మిదింటికి వస్తే ఇద్దరూ కలిసి కాసిన్లోకు రావడం అని నిర్ణయించుకున్నారు.

కానినోవ అయిదురూపాయలు ఖర్చుపెట్టి టాక్సీమీద తీసుకువచ్చాడు సారాను కోనం గేళ్ళవరకు. సారా ఘనుఘనుమలాడుతూ వచ్చి తూచుంది కారు వెనకసీటులో. తాను సారాకై తలుపు తెరిచి ఉంచినందున తానున్నా బోపలికి పోయి తలుపువేసికొని కారు పామున్నాడు.

ఈ పాశ్చాత్య ఆచారాలన్నీ కోనంగి సినిమాలుచూచి నేర్చుకున్నాడు. ఆరోజున తెలకొంటు వేసికొని సాయంకాలపు టోపీపెట్టుకొని కోనంగి కొంచెం పెద్దరికపు యూరోపియన్ యువకునిలా తయారై ఉన్నాడు. తాను సాయం కాలమే అయిదురూపాయల టిక్కెటు రెండు కొని ఉంచాడు. అందుచేత ఒక ఇంగ్లీషు లారు ఒక ఇంగ్లీషు డచ్చెస్సును తీసుకువెళ్ళినట్లు సారా తనచేతిపై చేయివేసి యుండగా నెమ్మదిగా తమ నియమిత సలానికి తీసుకువెళ్ళినాడు. అక్కడ దారి చూపించేవాడు వినయముతో దారి చూపించాడు.

బాస్సు, డ్రైన్ స్కీలు మొదటితరగతి మేడమీద ఉంటాయి. అక్కడ ఆ సమయంలో ఇంగ్లీషున రిక్కులు, ఇద్దరు ముగ్గురు ప్రభుత్వ కార్యదర్శులు, సేనానాయకవర్గంవారు, ఇంగ్లీషున రిక్కుల భార్యలు, బిడ్డలు, ప్రభుత్వకార్యదర్శుల భార్యలు, బిడ్డలు తల్లితల్లీడుతూ నిండిఉన్నారు. అందుబోకలా కోనంగి, సారా ఇద్దరూ రాజకుమారుడు రాజకుమారికలా ఉన్నారు. సారా ఉప్పొంగిపోయింది.

ఎవరో ఒక ఇంగ్లీషు పెద్దమనిషి కోనంగిని చూచి ఇత డ్రాక జమీం దారుని కొమరుడు అని ప్రక్కన ఇంగ్లీషుమనిషితో అన్నాడు.

‘ ఏమిట జమీందారుని రాజకుమారుడు ? ’

‘ ఏదో జాపకంలేదు. ’

‘ ఓహో అలాగా ? ’

‘ అవును. ’

‘ అతనిపక్క బాలిక ఎవరు ? ’

‘ ఆవిడ అతనిభార్య. ఒక ఫ్రెంచిబాలిక. నేను మన మెయిల్ పత్రికలో వెనక చూచినట్లు జాపకం. ’

ఈ ముక్కలు కోనంగి విన్నాడు. తాను రాజకుమారుడే. బండరు గొడుగుపేటకు తాను రాజకుమార్ కాడా! అవును. ఇంతటో చాకలేటూ అవీ పట్టుకొని ఒక ‘బోయి’ వచ్చి వంగి వినయంతో చాకలేటు, సిగరెట్లు ఎగైరా పళ్ళెం వీరిరువురూ తూర్పున అ చక్కని సోఫామొందు పట్టుకొన్నాడు.

కోనంగి చిరునవ్వుతో సారావైపు చూచి 'ప్రియతమా! నువ్వు అంబరెల్లాపేట్ రాజకుమారివయ్య నాలుగు మంచి చాకల్లు పుచ్చుకోవే?' అని ప్రశ్నించాడు.

సారా నవ్వుతూ మంచి చాకల్లు గెండు పుచ్చుకొంది. అందుకు ఆయన అయిదురూపాయలూ ఇస్తూ ఒక పావలా వాడికి బహుమానం ఇచ్చాడు. వాడు పదిసలాములు పెట్టి వెళ్ళిపోయినాడు.

వాడు 'అంబరెల్లాపేట్ రాజకుమారికవు కావా?' అని కోనంగి సారాతో అన్నముక్కలు విన్నాడు. కనక నెమ్మదిగా అక్కడఉన్న పంచారథలతో చెప్పాడు. అది వెన్నెల పాకినట్లు అక్కడవున్న జనం అందరిలో పాకింది.

ఈ వార్త గెండురూపాయలన్నర మొదటితరగతిలో కూర్చున్న వెట్ వే కంపెనీ మేనేజరుగారికి తెలిసింది.

ఆ మేనేజరు మూర్ఖుడు గారు తనదగ్గర తాబేవారుడైన కోనంగిని సారాను అప్పడే ఆనవాలుపట్టి ప కోనంగి అంబరెల్లాపేట్ రాజకుమార్ అని తనకు తెలిసిందికాదే! అని అనుకున్నాడు ఆర్చర్ వడుతూ. వీపాలు ఆరిపోయి చిత్రదర్శనం అయినప్పడల్లా సారా కోనంగి దగ్గరగా ఒదిగిపోయేది. అతనిచేంప ఒత్తుకునేది. అతనిచేయి తన నడుము చుట్టూ తిప్పుకునేది. అతనిచేయి తనగుండెలకు అడుముకునేది.

కోనంగిరక్తం పరవశైత్తింది. అతనిగుండె పంజాబ్ మెయిల్ వేగం తాల్చింది. నెమ్మదిగా సారాను దగ్గరకుతీసుకొని కోనంగి ఆమెపెదవులను అస్పష్టంగా స్పృశించాడు. బొమ్మల ప్రేమదృశ్యమూ, కాగిలింతలూ చుంబనాలూ వచ్చినప్పుడు వీరిద్దరూ జల్ జల్ మనేవారు.

చిత్రం ఎలా పూర్తిఅయిందో అయింది. సారాయున్నూ కోనంగిన్నీ టాక్సీ ఒకటి వీలించి అందులో ఎక్కబోయేసమయంలో మూర్ఖుడుగారు వీరికి కనిపించాడు. సారా అస్పష్టవాక్యాలతో 'కొంపలు మునిగినాయి కోన్!' అని అన్నది.

ఇద్దరూ కారులోకి దూకారు. కారు సాగింది. కొంతదూరం పోగానే సారా కోనంగిని గట్టిగా కాగలించుకొని అతనిమోమంతా ముద్దులు కరిపించింది.

కోనంగి అతిపురుషుడై సారాను నలిపివేశాడు. అతడు ఇంతవరకు యదాలాపంగా స్త్రీలను స్పృశించడమే కాని, ఈ రీతిగా కాంక్షతో, గాఢానితో తన కాగిలిలో అదిమివేయడం ఎరగడు.

మంచి ఘంటుఎక్కిన చాంపేను ద్రాక్షసారాయి త్రాగినవారులా వారిద్దరూ సారాఇల్లు చేరారు. సారా తనలో ఉన్నెన్నలా విరుచుకుపడుతూ

ఉన్న కామకాంక్షతో కోనంగిని తీగలా ఆల్లుకుపోయి, 'ఈ ప్రాంతి ఇక్కడ ఉండిపో కోనంగీ!' అంది.

కోనంగి ఘట్టిగా సారాను తన హృదయానికి అదుముకొని ముద్దులు వరిపించి ఆమెను వదిలి, అక్కడవున్న కర్పిపై కూర్చుండబెట్టి దగ్గుత్తికలు మింగి, తలవూపి ఇటూ అటూ తిరిగి అక్కడవున్న గ్లాసులో కూజాలోని మంచినీళ్లు త్రాగి, సారా ఎదుటకు వచ్చి నిలుచుండినాడు.

'సారా! నాకు ఒళ్లు వేడెక్కి ఉన్నమాట నిశ్చయం! కాని, నేను... వెళ్ళి... లేకుండా... స్త్రీలతో... స్త్రీ పురుషసంబంధం... పెట్టకోలేను.'

'అలాగా, కోన్!'

కోనంగి సారాతలపట్టి నుదురు చుంబించి, ఆమె మేడమెట్టు దిగి జర జర నడుచుకుంటూ వెళ్ళిపోయినాడు. అతని వెనక నెమ్మదిగా ఒక కారు కొంత దూరం సాగి వెనక్కు సారా యింటికడకుపోయి అగింది.

కోనంగి నడిచి, నడిచి, అనంతమైన ఆలోచనలు మెదడులో కుడిగుండాలు, కుడిగాలులు తిరిగిపోతూఉండగా నడిచిపోయాడు.

తానూ అచ్చంగా ఆంధ్రుడే. ఒక వరూధుని వచ్చి 'ఓ సుందర కోనంగీ కుమారా! నాతో మన్మథసామ్రాజ్యపు చక్రవర్తివై ఏలుదువు రమ్మ, నా హృదయమున వ్రాలుము! ఈ ఆతనుడు కోయని ఆర్పి పుంఖానుపుంఖ ములుగ తన నిశిత కనుమసాయకముల పరచి నా హృదయమును తూటుపడ జేయుచున్నాడు. హా రక్షింపుము!' అని విరహతాపాన కుంగుతూ ప్రార్థిస్తే, 'నా ఇంటికి దారిచూపా!' అని ఏడుస్తూ కూర్చున్నాడు ఆంధ్ర ప్రవరాఖ్యుడు.

అలాగే తానూ! సారా అందాల వయ్యారాల కలుకుమిటారి. అలాంటి బాలిక 'రారా నా సామీ!' అని కోరింది. తాను వట్టి వాజమ్మ కాబట్టి చేతులు రెండూ అడ్డంబెట్టి పారిపోయి వచ్చేశాడు.

స్త్రీసంపర్కం ఏదో అనందంగా ఉంటుందని ఊహ. ఆ ఊహ మాత్రాన దేహాంతంతా వేడెక్కి రులుమనిపోవడం కళ్ళు మత్తులెక్కడం!

ఏమిటి యీ పశుత్వం. స్త్రీ పురుషసంబంధం తప్ప ప్రపంచంలో ఇతర సమస్యలు లేవా? తిండిసమస్య, స్త్రీసమస్య?

కుటుంబప్రేమ, జాతిప్రేమ, మానవప్రేమ ఒహో ఎంత మధురంగా ఉంటాయి! బీదవాళ్ళే గోకంతా! బీదవాళ్ళు ఎక్కడ చూచినా!

జీర్ణమై కుళ్ళిపోయిన గుడ్డలు, చివికిన హృదయాలూ, ఆశలూ, ఆశయాలూ.

కుష్ఠరోగంతో సింహమొగమై, పెదవులు వాచి, కళ్ళు మోరడించి, ఒళ్ళు నూనెక్కి, పళ్ళు ఊడి, పుళ్ళే దుర్గంధంతో, వీధిలో పారవేసిన ఆవధాన

మిగిలినదే ఆమృతమని తింటూ బస్సులదగ్గర, బజారలో, రెళ్లలో, తిరు నాళ్లలో ఉత్సవాలలో కావలలా, ఈగలలా ముసిరే తిండిలేని, పెండిపోయిన మండిపోయిన జీవితాలుగల, బీద దరిద్ర శుష్కజీవిత జనం ఎన్ని లక్షలూ, కోట్లూ!

తానా కోట్లూ, సూట్లూ, అయిదురూపాయల టిక్కెట్లూ, టాక్సీలూ, ఇంక తనకోసం కొన్న బట్టలూ వస్త్రాలు, జేబులో ఉన్న అయిదురూపాయలు చిల్లర ఇవీ.

తనదేశం కళ్లుదేశం. తనతోటి మనుష్యులు దుర్వాసన బ్రతుకుల వాళ్ళు. లోకంలో ఇతరులపై జాలిపొందేవాళ్ళు దేవతలు. ఆ సీతాదేవి జాలిచూపించింది. హోటలు యజమాని శుబ్బరామయ్య, తమలపాకకిళ్ళీ దుకాణదారు రామన్ నాయరు, సాంగ, అనంతలక్ష్మి అందరూ దేవతలు.

ఇంతలో ఆ పన్నెండున్నర గంటలవెళ్ళో మాంట్ రోడ్డు ప్రవేశించిన తన్నుదేశించి కూయం వం తెనమీద నడిచివెళ్ళే ఒక వంటి ముసలిది 'అయ్యా సామా! ఒక పైస!' అని అడిగింది. కోనంగి తన జేబులోఉన్న అయిదు రూపాయల చిల్లర ఆమె చేతిలో పోశాడు. వెనక్కు చూడకుండా హోటలు గదికి ఒంటిగంటన్నరకే చేరి పండుకొన్నాడు. చిరునవ్వుతో నిదురపోయాడు.

తెల్లవారి లేచి స్నాన భోజనాదికాలు ముగించి, హోటలు యజమాని దగ్గర నాల్గణాలు బదులు పుచ్చుకొని, వైటువే కంపెనీకి పోయాడు.

వెళ్లగానే మేనేజరు తన ఆఫీసుగదిలోనికి పిలిచి 'కోనంగిరావు గారూ, మీరు మా కంపెనీకి చేసిన సేవ ఎప్పుడూ మరచిపోము. కాని ఇవాళ నుంచి మీ ఉద్యోగం మాకు అక్కరలేదని కంపెనీవారు నిర్ణయించారు. ఈ వారం ఆఖరువరకూ మీకు ముప్పైరూపాయలూ మా కృతజ్ఞతకు ఈ ఇరవై యిన్ని మంజూరుచేశారు. మీకు కంపెనీవారిచ్చిన ఉత్తమచరిత్రాపత్రం ఇదిగో' అని చెప్పినాడు. కోనంగిరావు అన్నీ పుచ్చుకొని అమృత్యా అని బయటపడినాడు.

చిరునవ్వుతో కోనంగి అందరి ప్నేహితులదగ్గరా సెలవుపుచ్చుకొంటూ సారా దగ్గరిన వచ్చి 'నిన్నరాత్రి నేను నీ హృదయానికి కలుగజేసిన బాధకు త్నమించు సారా! నేను వట్టి పిరికివాణ్ణి! చెప్పానుగా అడ్డుపెట్టకుండా కాలదన్నకొనే కళ్ళుమాత్రంగాణ్ణి. నీ ఉత్తమ హృదయం...' అని చెప్ప జోతుంటే సాగా ఆడంపచ్చి 'కోనంగీ, నువ్వు రేపు శనివారం సాయంకాలం నాలుగు గంటలకు మా యింటికి రా. నీతో మాటాడవలసిన విషయాలు చాలా ఉన్నాయి. ఇక వెళ్లు...' అని సెలవుతీసికొని తన పనిలో తాను మునిగింది.

కోనంగి నవ్వుతో వెళ్ళిపోయాడు. గదికి వెళ్ళడ మెందుకని ఆ మిట్ట మధ్యాహ్నం ఏమి బుద్ధిపుట్టిందో తిన్నగా గుజరాత్ హోటలుకుపోయి, దానికి మేనేజరయిన కిషన్ చంద్ బాలక్రాంతి గారిని కలుసుకొన్నాడు. హోటల్ గుజరాత్ బ్రాడ్వేలో ఉంది. అతిథులకు గమ్య గమపాయాలూ చేయడంలో ఆ హోటలు మదరాసులో కల్లా మంచిదని పేరు పొందింది.

హోటల్ గుజరాత్ మేనేజరు కొంచెం గాంధీతత్వవాది. కాంగ్రెసు అంటే విపరీతమైన మంచి అభిప్రాయం. మహాత్ముడు శ్రీకృష్ణావతారమని అతని నమ్మకం.

కోనంగి ఆయన్ను కలుసుకొని 'అయ్యా నేను బి. ఏ. మొదటి తరగతిలో నెగ్గాను. ఇప్పుడే యుద్ధసంబంధమైన పరిశ్రమలన్నీ ప్రారంభ మయ్యాయి. కాని ఎందుచేతనో నా మనస్సు ఉద్యోగాలమీదకు పోవటం లేదు. అవి తప్పని, ఒప్పని వాదించేటంత సాహసమూ లేదు. నాకు ఇష్టమూ లేదు. నాకుమాత్రం ఆ ఉద్యోగాలమీదకు ససేమిరా బుద్ధిపోవటంలేదు. ప్రస్తుతం జర్మనీవాడువస్తేమాత్రం వాణ్ణి ఆ ముందుక్రాపింగు పిలకపట్టి జాడించి వదులుతాను. అవన్నీ అల్లా ఉంచి నాకుమాత్రం మీ హోటల్లో ఏదైనా ఒక ఉద్యోగం ఇప్పించాలి' అని మనవిచేశాడు.

'నాదగ్గర బి. ఏ. లకు ఏమీ ఉద్యోగాలు లేవయ్యా!'

'నన్ను బి. ఏ. గా గణించకుండా ఉద్యోగం ఇప్పించండి. బి. ఏ. డిగ్రీ నాకు ఏదైనా ఉద్యోగం ఇప్పించేందుకే!'

'నాకు దక్షిణాది బాలకులు బలదగ్గర తినుబండారాలు అందించేందుకు ఉన్నారు. ఉడిపివారు ఆర్థరూ, ముగ్గురు గుజరాతీ బ్రాహ్మణులూ ఉన్నారు. లెక్కలకు మా నేట్ బాలకులు ఇద్దరున్నారు.'

'నేను బలదగ్గర అందించకూడదా?'

'సరే ఉండు. మొదట ఆరురూపాయలకన్నా ఎక్కువ జీతం ఇవ్వలేను. తిండి రెండుపూటలూ, ఉదయం ఒక కారమూ, కాఫీ, సాయం కాలం ఒక తీపీ, ఒక కారమూ, కాఫీయున్నూ ఇస్తాము.'

'అంతకన్న భాగ్యం ఏముంది?'

'తక్కిన బాలకులకు ఇరవై, ఇరవైఆయిదూ, ముప్పై రూపాయలు ఇస్తున్నాను.'

'కావచ్చు. మీ సంస్థలో వాళ్లు ఉపయోగించినట్లు నేను ఉపయోగించ లేను. అయినా నాకు అయిదారురకాల తెలుగు కూరలు, ఎనిమిదిరకాల తెలుగుపచ్చళ్లు, మాడురకాల తెలుగు ఫులుసులు చేతనవును. ఎప్పుడైనా చాలా అవసరమయితే నన్ను మీరు ఉపయోగించవచ్చును.

ఆ మర్నాడునుంచి కోనంగి వచ్చి పనిలో చేరడం నిశ్చయమైంది. వెంటనే తన నెట్లారుహోటలు యజమానిదగ్గరకుపోయి, తనకు పది పదిహేను

కోజులు ఇంటిదగ్గర ఆరెంటుపని ఉంది వెళ్ళివస్తానని చెప్పి, ఒక తోలుపెట్టె, రెండుకోట్లు, నాలుగు పర్లులు, రెండు లాగులు, రెండు పంచెలు, రెండు తువ్వకళ్ళు వస్తారాలూ, పరుపు పక్క సర్దుకొని, రాత్రి సామాను పుచ్చుకొని హోటల్ గుజరాల్ కు చేరుకున్నాడు.

ఆ మర్నాడు ఆ హోటలు వడ్డనవారలదుస్తులు ధరించి, పెద్ద వడ్డన దారు తనకు బోధించిన విధానాలు మనస్సుకు హత్తించుకొని తన పనిలో చేరాడు.

మొదటే హోటలుమేనేజరుతో తన కా శనివాగం మూడు గంటల నుండి సెలవు కావాలనీ, తన స్వంతపని ఉందనీ చెప్పినాడు. మేనేజరు సరే అని ఒప్పుకున్నాడు.

మూడుగంటలన్నరకు సారాఇంటికి కోనంగి వెళ్ళినాడు. సారా అతన్ని సగౌరవంగా తీసుకువెళ్ళి తన స్వంతగదిలో కూర్చోబెట్టింది. వాళ్ళ అమ్మ, నాన్నా, చెల్లెళ్ళు, తమ్ముళ్ళు అందరూ సినిమాకు పోయారు.

అతనికి మంచి కాఫీ తయారుచేసి కేక్, కాఫీలు ఇచ్చింది. కోనంగి సారా ఇద్దరూ ఉపహారం అయినతర్వాత సిగరెట్లుతాగుతూ ఇద్దరూ కబుర్లు చెప్పుకోటం ప్రారంభించారు.

సారా : కోన్, నిన్ను చూస్తే ఎందుకో నాకు అపరిమితమైన ప్రేమ కలిగింది. ప్రేమఅంటే, కవులు వర్ణించిన ప్రేమే కాదో నాకు తెలియదు.

కోనంగి : (గుండెలో బేజారయ్యాడు.) తప్పకుండా ఏ కవిసేనా అడిగితీరవలసిందే ఆ విషయం. లేకపోతే అయిదారరకాల కవులను అడగాలి. ఒకరు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు, పూర్వకవుల ఆఖరుకాపు. తర్వాత రాయప్రోలు నుబ్బారావుగారు, నవ్యకవుల ప్రథమ సంతానం. ఆ తర్వాత శ్రీ శ్రీ, నవ్యకవిత్వంలో వంకరకొమ్మ. ఆ తర్వాత గోపీచందు, ఎక్కడా విత్తుకు పుట్టని ఆర్చిడ్ కవిత్వం. ఆ తర్వాత విద్యాన్ విశ్వం, అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిని కవి. ఇంకా అదోరకం వాళ్ళలో చిన్ని చిన్ని చిన్నారి వాళ్ళందరినీ జమకడదాం !

సారా : ఏమిటి పిచ్చిసంభాషణ ? ఇది విను. నాకు మన కంపెనీ మేనేజరుకు అసలైన శ్రీ పురుషసంబంధం ఉన్నది.

కోనంగి : (తెల్లబోతూ) అదా రహస్యం ? మొన్నరాత్రి సినిమాదగ్గర మనిద్దరినీ చూచాడు.

సారా : అందుకనే మీ ఉద్యోగం పోయింది. కోన్, నువ్వు కంపెనీలో చేరినప్పటినుంచే నువ్వంటే ఏదో అపేక్ష కలిగింది. నీ స్నేహం తప్ప వేరే దురుద్దేశం నాకు అప్పటికీ ఇప్పటికీ లేదు.

కోనంగి : ఆంగ్లో ఇండియన్లు భారతీయులంటే ఎక్కువ చనువు తీసుకోరు. అందుకని నువ్వు నాతో స్నేహంగా ఉండడం నాకు ఆశ్చర్యము కలుగ జేసింది, ఎంతో ఆనందమూ అయింది.

సారా : బౌను కోన్, మా ఆంగ్లో ఇండియన్లు రెంటికీ చెడిన రేవడివంటివారు. భారతీయులమై భారతీయులం కాము అనుకుంటాము. ఇంగ్లీషువాళ్ళము ఆవుతామని ఆశించి ఏనాటికీ వాళ్లం కాలేము.

కోనంగి : మరి నీకు నేనంటే స్నేహంచెయ్యాలని బుద్ధి ఎలాకలిగింది? మొదటినుంచీ మీవాళ్లు మన జాతీయోద్యమాల్లో ఏమి పాలుపుచ్చు కోవడంలేదే?

సారా : మొదటినుంచీ ఏమీపాలుపోక పాలుపుచ్చుకోలేదు.

కోనంగి : మీకు వివాహం చేసుకోవాలని బుద్ధిపుట్టలేదా? మీకు మన మేనేజరుంటే గాఢమైన ప్రేమా?

సారా : ప్రేమో గీమో నాకు ఏమీ తెలియదని చెప్పానుగా? మా వర్గంలో స్త్రీపురుషసంబంధాలలో కొంచెం కట్టుబాట్లు మరలు పొదులుగానే ఉంటాయి.

కోనంగి : ఒక్కొక్కప్పుడు ఊడిపోతూనే ఉంటాయి ఆ మరలు.

సారా : మా జాతికి వెనకటి చరిత్ర అంత గర్వించతగిందికాదు.

ముందు చరిత్రనన్నా బాగుచేసుకుందామన్న నేడీ కలగడంలేదు.

కోనంగి : జాతికి నేడేమోమోగాని మీజాతి అడవాళ్లు దగ్గరకొచ్చిన మొగవానికీమాత్రం నూటముప్పైమాడు డిగ్రీలనేడి పుట్టిసారు.

సారా : నీమాటకేంగాని మొన్నరాత్రి నువ్వు వెళ్ళివెళ్ళడంతోనే మేనేజరు స్టాఫ్టు తుపానులా వచ్చిపడ్డాడు. నేను మండిపోయాను. ఇద్దరం అతిభారమైన మాటలనుకున్నాం.

కోనంగి : ఆ భాగం ఇంతపారేనే మా అవకాయన్నా పెట్టుకుందును.

సారా : మీ తెలుగువాళ్ళ అవకాయనుగురించి వినడమేకాని ఎప్పుడూ రుచి చూడలేదు.

కోనంగి : ఇంతకీ నీకు మీ మేనేజరుగారికి విడాకులెవటా కానటా?

సారా : నేనే విడాకులిచ్చాను. చెప్పాను అతనితో జరిగినదంతానూ.

కోనంగి : నేను మేనేజరుగారికి ప్రతినాయకుణ్ణి అయ్యారన్నమాట!

సారా : నా మాటలన్నీ విని మాటాడకుండా వెళ్ళిపోయాడు. నిన్న

కోనంగిరావుని మళ్ళీ కంపెనీలోకి తీసికోకపోతే నేనున్నా మానివేసాననీ, నాకు అతనికీ అంతటితో చెల్లనీ, అనుమానరహితమైన మాటలతో చెప్పేశాను. స్టాఫ్టు చాలా కించపడినన్న అతీవీరంగా ఊమాపణవేడుకున్నాడు. రేపు నిన్ను అతడు ఊమార్పణడిగి తన కంపెనీలో ఉండమని కోరుతానని చెప్పాడు.

అనంతలక్ష్మి ఉత్తరం రాసింది కోనంగికి. ఆ ఉత్తరం కోనంగికి 'హోటల్ గుజరాత్'కి పూర్తిగా బయలుదేరి వెళ్ళేముందే సాయంకాలం టపాలో అందింది.

'గాంధర్వ కూటం'
285 లక్ష చర్చి రోడ్డు,
మైలాపురం.
25, నవంబరు 1939

'కోనంగిరావుగారూ,

మళ్ళీ మీరు కనబడలేదు. మా ఇంటికి ఒక్కసారి వచ్చారుకారు. మీరు నాకు తెలుగు చెప్పండని కోరిఉంటిని. మీరు తప్పక వస్తారనీ, నాకు తెలుగు పాఠాలు బోధిస్తారనీ ఉప్పొంగిపోతూ, నా తెలుగుపాఠంపుస్తకాలు ముట్టుకోనన్నాలేదు. నాకు అరసంవత్సరపు పరీక్షలు వస్తున్నాయి. తెలుగులో మా కాలేజీలోకల్లా మొదటగా కృతార్థురాల నవ్వాలని ఆశ. మా అమ్మ గారు మీకు నెలకు యాభైరూపాయలు ఇస్తామన్నారు.

అదీ కాకుండా, మీరు నా పాట ఎప్పుడూ విశలేదు. నేనూ రెండు మూడు పెద్ద కచ్చేరీలు చేశాను. కచ్చేరీకి అయిదువందల చొప్పున పుచ్చుకొని, ఆ డబ్బు బాలికలకళాకాలలకు ఇచ్చాను.

ఎప్పుడు వస్తారు మీరు? నాకు తెలుగు రావాలంటే వెంటనే నాకు చదువు ప్రారంభించండి.

నెలవు,

ఇట్లు,

కాబోయే మీ శిష్యురాలు,

అనంతలక్ష్మి, మాన్నారుగుడి.'

ఈ ఉత్తరం చదువుకున్నాడు, ఎవరీ అనంతలక్ష్మి? ఎందుకీ తెలుగు పాఠం? అయినా తాను ఒకసారి ఆ అమ్మాయిని వెళ్ళి చూడ్డం మంచిది అని ఆమెకు తిరిగి జవాబువ్రాశాడు.

హోటలు గుజరాత్

ఉయ్యేటి కోనంగేశ్వరరావు, బి. ఏ.

బ్రాడ్యే,

మదరాసు,

26, నవంబరు 1939

'ప్రేమతి అనంతలక్ష్మిగారూ,

దయార్థమైన మీ ఉత్తరం అందింది. నేను తప్పక మీ ఇంటికి పై ఆదనం 4 డిజెంబరున వస్తాను. పగలు పన్నెండుగంటలకు వస్తాను. ఒంటి

గంటవరకూ ఉంటాను. ఆ తర్వాత నేరే అరంటుపనిమీద వెళ్ళాలి. నేను వచ్చినప్పుడే మీకు తెలుగుచెప్పడం విషయం ఆలోచిద్దాము. అప్పుడే నాకు ఒకటి రెండు పాటలు వినిపించెదరుగాక !

ఇట్లు,

కోనంగిరావు.

కోనంగిరావు మరు అదివారంనాడు వెటువేకంపెనీ మేనేజరును సారా ఇంటిదగ్గర పదకొండుగంటలకు కలుసుకొన్నాడు. ఆయన కోనంగినిగూర్చి తప్పు అభిప్రాయంపడినందుకు తుమాపణ అడిగి మళ్ళీ పనిలో ప్రవేశింప వలసిందని కోరినాడు.

కోనంగి : మీ దయకు ఎంతో కృతజ్ఞుణి. కాని, నేను ప్రవేశింపలేను.

మేనే : కారణం ?

కోనంగి : మొదట ప్రవేశించడమే ఎంతో తెలివితప్పువని. నాకు మా దేశం అంటే నానాటికి భక్తి ఎక్కువైతూ ఉంది. మీ రమ్మేవన్నీ ఇంగ్లీషువస్తువులు. అవన్నీ నేను అమ్మిపెట్టడం దేశద్రోహంవంటిది. అలాంటిది తిండికోసం మీ పంచకు చేరి...

సారా : ఒకసారి చేరితే ఒకటి, రెండోసారి చేరితే వేరనా ?

కోనంగి : అదికాదు సారా ! మొదట ఆలోచనచేయకుండా చేరాను. మేనేజరుగారు నన్ను పంపివేయడం ఎంతో మంచిదయింది.

సారా : పంపించకపోతే ?

కోనంగి : ఇప్పటిఆలోచన పుట్టునో పుట్టకపోవునో ! మొన్న కాంగ్రెసు వారు మంత్రితాల్లు వదులుకోవడంతోచే, నాకు కళ్లు విడివడ్డాయి. ఎంతో జాగ్రత్తగా ఆలోచించుకొన్నాను.

మేనే : కోనంగిరావుగారూ ! నేను కన్నుగానని పకువునై మీవంటి ఉత్తముణ్ణి పంపించివేశాను. మీరు ప్రస్తుతం ఎక్కడ ఉన్నారు ? ఏమి చేస్తున్నారు ?

కోనంగి : హోటల్ గుజరాత్ లో వడ్డనకుట్టవాణ్ణిగా ఉన్నాను. ఆరు రూపాయలు !

మేనే : } ఏమిటి ! వడ్డనకుట్టవాడుగానా ! ఆరు రూపాయలు జీతమా !
సారా : }

కోనంగి : అవును. ఏపని అయినా ఆత్మను చంపని ఉద్యోగం మహోత్తమం కాదా ?

మేనే : మా కంపెనీలో తిరిగి చేరడం ఆత్మను చంపడం అవుతుండా కోనంగిరావుగారూ !

కోనంగి : అందులో నా భావం పూర్తిగా అర్థంచేసుకోవడం ప్రారంభమైంది. భారతీయులు, సంపూర్ణ స్వరాజ్యం కోరుతున్నారు. సంపూర్ణ స్వరాజ్యం రావడానికి మహాత్మా గాంధీగారి మార్గం ఉత్తమం.

మేనే : అందుకని ఆంగ్లేయుల పక్షపులు కొనగూడదా ?

కోనంగి : ఆంగ్లేయులవే కాదు, సర్వవిదేశీపక్షపులు కొనగూడదు. ఆరిక స్వాతంత్ర్యమూ, రాజకీయ స్వాతంత్ర్యమూ రెండూ చేయిచేయి పట్టుకొని నడవాలి.

మేనే : ఇక సెలవు. మీరు ఎప్పుడువచ్చినా మా కంపెనీలోకి తీసుకుంటాను. మాకంపెనీ మదరాసుశాఖను కొదిరోజులలో మూసివేస్తాము. ఈ లోగా మీకు మా ఆహ్వానం ఎదురుచూస్తూ ఉంటుంది.

కోనంగి అక్కడనుంచి మెల్లపురం బస్సుఎక్కి అనంతలక్ష్మి ఇంటికి వెళ్ళాడు. అక్కడ ఎస్. ఎస్. వక్తరా చెట్టియారగారి 'రోల్స్' కారు సిద్ధంగా ఉంది.

కోనంగి రాగానే గేటు కాపలాదారు మర్యాదగా కోనంగిని వేరు మార్గం అనంతలక్ష్మి చదువులగదికి తీసుకుపోయాడు.

అతడు రాగానే అనంతలక్ష్మి సోఫామీదనుంచి గంతువేసి లేచింది. ఆమెమోము వేయిపద్మాలదీ ప్రితో వికసించింది. పదినిమిషాలు మాటలాడలేక సిగ్గుపడింది. అయిదునిమిషాలు పుస్తకాలు సర్దింది.

కోనంగి అనంతలక్ష్మిని రేడియం చూపులలో చూశాడు. ఏమిటి ఈ బాలిక అందం? ఆసలయిన అలమండ మామిడితాండ్ర! వేయి సిసలైన పచ్చకర్పూరపు డబ్బాలు గుమ్మరించిన ప్రోగు! అయిదువందల ఎకరాలలో పండిన కాశ్మీరపు వంభమపూవుల రాశి! వికశించిన పూవులలో నిండిఉన్న కోటి గులాబిపూవుల చెట్లున్న దివ్యక్షేత్రం! క్షేత్రయ పాటలన్నీ వీణమీద వాయిస్తూ పాడిన తీయని కంఠంలాంచి వచ్చిన నూరురాగాల మాలిక! మదరాసు మాలికాకారులు కట్టిన జరీదారాలతో తళతళలాడే పెద్ద చానుంతుల దండలు వరసగావేసిన కంఠంగల ప్రపంచ సుందరుల ఎన్నికలో మొదటగా పేర్కొన విశ్వసుందరి!

ఇంకేముంది! తన హృదయం ఆగిపోయింది. ఆగిపోవడమేమిటి? ఉండవలసిన స్థలంలో లేదు. అదుగో ఆమె పాదాలక్రింద కోటికోటికోటి పరమాణువు లైపోయినది.

ఇదేకాబోలు పూర్వంనుంచి ఈనాటివరకూ సమస్తదేశాల కవులు పాడిన ప్రేమ అనే దివ్యస్థితి. ఈ దివ్యస్థితివల్ల తనకు, కళ్ళు మూతలు పడని అనిమిషత్వం సర్వకాలాలా ముప్పదిఏళ్ల ఈడు. అమృతంత్రాగుదూ అన్నీ వస్తాయి బోలు!

అనంతలక్ష్మి అయిదడుగుల రెండంగుళాల అమ్మాయి. కోనంగి ఆమె మోము పరిశీలించి చూశాడు. శ్రీమతి సుబ్బలక్ష్మి మోములోని పరమ పరిపూర్ణ రేఖలు, కాంతియున్నా, శ్రీ నళిని జయవంత్ ముఖంలోని అంగాంగ శ్రుతియున్నా, వీనికి విభిన్నమైన ఒక పరిమాడ్కుత సౌందర్యవిలాసమూ ఉందని తీర్మానించుకొన్నాడు.

ఆ మోముకు తగిన బరిపు బంగారుకాంతి, స్ఫుటమధురాంగ సమ్యక్ సీతి ఈ బాలికను, బాలికలందరిలోనూ 'సముమానిట రెస్' ను చేశాయని అతడినుభవ్నాడు.

తన్ను ఎక్స్రేకళ్ళతో కోనంగి గారు చూస్తున్నాడని అనంతలక్ష్మి అర్థించేసుకుంది. అది తెలిసే ఏమీ ఎక్కని అమ్మాయిలా ఏమిటో సరదాతోంది. ఆ అమ్మాయి తన్ను 'ఇన్ఫాన్టెడ్, అల్ట్రావయల్ట్' కాంతుల చూపులలో చూస్తున్నదని కోనంగికి తెలుసు. అది తెలిసే అతడు మూడేళ్ళ ముద్దుల బాలునిలా ఆ అమ్మాయిని చూడవల్లు నడిస్తున్నాడు.

రెండుసార్లే వీరిద్దరూ ఒకరినొకరు చూచుకొన్నారు. ఆ రెండుసార్లలో చీకటిలాంటి వెలుగులో ఒక పర్యాయం. అయినా ఈసారి ఏవిధమైనట్టువంటి అనుమానం లేకుండా ఇద్దరూ శకుంతిలా దివ్యంతుల అవసర అనే పూవుల, కసుమాల, సుమాల, ప్రోవువీద మెల్లు ఎత్తుననుండి పడ్డారు.

అరగంటసేపు వారికి ఆ పడడం 'మేకో' వల్ల మాటా మంతి లేదు. అప్పటికి కోనంగి 'భావ' గుక్క తిప్పవన్నాడు. 'అనంతలక్ష్మి గారూ! వచ్చాను' అన్నాడు.

'ఉఁ! ఊఁ!' అన్నది అనంతలక్ష్మి.

'నేను వచ్చాను!'

'ఊఁ!'

'మీరు తెలుగు నేర్చుకుంటారా?'

అవునన్నట్లు గుక్క-మిగుతూ అనంతలక్ష్మి.

'తె_ తెలు_ తెలుగు నేను చెప్పగలనా?'

అది మీకే తెలియాలన్నట్లు తలవంచి చిరునవ్వుతో, ఏదో భయంతో అనంతలక్ష్మి కళ్లు మూడుసార్లుకెత్తి అతన్ని నిమేషంలో రెండువంతులలో వంతుకాలం మాత్రం చూచి ఆ నిడుపాటి నల్ల కనురెప్ప వెంట్రుకలు గల రెప్పలను నిమిలితం చేసింది.

ఇంత లోకంమార్పు అనంతలక్ష్మి చదువులగదిలో సంభవించిందని చెట్టియారుగారికి తెలియనే తెలియదు. ఎవరో ప్రయత్నం మాపురు వచ్చి అమృతానికి పాతం చెపుతాడని అతనితో చెప్పింది జయలక్ష్మి.

చెట్టిగారికి అనంతలక్ష్మి ప్రయివేటు మాష్టర్దగ్గర పాఠాలు నేర్చుకొండం బొత్తిగా ఇవ్వలేదు. ఎదిగివున్న పిల్లలు పోతరించిఉన్న మగవాళ్ళదగ్గర వేరే ఎవ్వరూ లేకుండా కూర్చుండి పాఠాలేమిటి?

అప్పటికీ ఒక ప్రయివేటుమాష్టరు (స్త్రీ) ఎం. ఏ. గారు. రెండవ ప్రయివేటు మాష్టరు ఒక ముసులాయన, తమిళం పండితుడు. ఆయనే సంస్కృతమూ చెప్పాడు. ఇంక తెలుగు చెప్పేవారు లేకపోయారు. ఇంగ్లీషు చెప్పే ఆయన అనంతలక్ష్మి పెత్తంద్రీ కొడుకయిన అయ్యంగారు యువకుడు. అతడు లయోలాలో ఇంగ్లీషు ఆచార్యులుగా ఉన్నాడు. ఇంక నాలుగో ఆచార్యు లెవరో చూద్దామని చెట్టియారుగారికి బుద్ధిపుట్టింది.

అందుచేత చెట్టియారుగారు చటుక్కున ఒకమాటు వచ్చి చూచేసరికి, అనంతలక్ష్మికి ఆ లాజిక్కు చెప్పే (స్త్రీ) ఎం. ఏ. గారు పాఠం చెప్పడం చూచి జర్రన వెనక్కు చిక్కాపోయాడు.

చెట్టియారుగారికి తెలుసును, అట్టే వ తిడిచేస్తే అనంతలక్ష్మికి తనంటే భయంకరమైన ద్వేషం ఉద్భవించి కథ అడ్డంగాతిరుగుతుందని. చెట్టిగారు సినిమాకంపెనీ పెట్టారు. ఇతర సినిమాకంపెనీలలో వాటాదారుడుగా ఉన్నాడు. 'మదరాసు ఆఫిల కళామండలి' అనే సభ ఒకటి ఏర్పాటు చేసి, దానికి చక్కని భవనం ఒకటి హంటురోడ్డులో ఆదైవ పుచ్చుకున్నాడు. అక్కడే ఒక చిన్న రంగశలం అమరించాడు. ఒక చిన్న సినిమా ప్రదర్శక యంత్రంపెట్టి, ఆ ప్రదర్శనాలు ఏర్పాటుచేశాడు.

సినిమాకంపెనీలో తారలమధ్య తాను చంద్రుడు, కళామండలిలో కళాపూరుడు.

అనేక రకాల (స్త్రీలు) అనేక రకాల పిండినంటలు. ఒకరి పెదవి మాధుర్యం చూమిడిపండులూ ఉంటే, ఇంకో అస్పరసపెదవి ద్రాక్ష. మరో మధురాధరి అధరం రసగుల్లా, ఒక కలువకంటి వాతెర చాంపేనుసారా అయితే ఇంకో విలాసినివదనము బాదామిక్కిర్.

అందుకని మన చెట్టి వ్యాపారంలో ఎంత ఘట్టిగా ధనం సంపాదిస్తాడో అంత వదులుగా మదగజయానలకై వెచ్చించేసి, పద్దులలో ప్రయివేటు ఖర్చు అని రాసుకుంటాడు.

అలాంటి చంచల విటకావతంసునికి అతని 'వాటూ' యుద్ధం అనంతలక్ష్మి ఆవరణలోనూ ఇంటిలోనూ రోజూ జరుగుతోంది.

అనంతలక్ష్మి ఒకనాడు కాలేజీకి వెడుతోంటే, బర్మా మలయాది దేశ విజ్ఞానరహిత వివిధమానవుల కపాతికమైన విత్తం గుంజాకొనే ఈ చెట్టియారు గారు అవర్ గళ్ చూచాడు. హంసతూలికాతల్ప సమాప్తాలకన్న మేతగా ఉన్న తన రోల్స్ రాయిస్ కారు వెనకనీటులో ఒక వెయ్యోవంతు సెకండు

నిశ్చేష్టుడై పడిపోయాడు. ఆ కోడైకాడయిన అనంగుడు ఆలరుటంబులు వేసి చెట్టిగారి హృదయాన్ని ఛిన్నాభిన్నంచేసి వదిలాడు.

అప్పుడు చెట్టిగారికి తెలియకుండానే, ఆయన మనస్సు 'ఓ కుందరదనా! ముమ్మోన వాలుమాపులదానా! నా చెట్టియారు మాతాకుడు,' అని వాపోయింది.

ఆ బాలిక కారువెనకే తన కారు పోనిచ్చి, ఆమె క్లీన్ మేరీ కళాకాలకు వెళ్ళడం చూచి, సాయంకాలం మాటేసి, ఆమె ఇటు కనిపెట్టి, సమాచారం సమస్తమూ తెలిసికొని జయలక్ష్మి హృదయదుర్గం ఓడిస్తేనేకాని, ఆమె కొమరిత తనకు వశ్యంకాదని ప్రయత్నపరంపర ప్రారంభించాడు.

కాని జయలక్ష్మి హృదయదుర్గంలోకి ఇతరులు రావడానికి వీలులేదు. తర్వాత ఏమయినా, ముందర వారి ఇంటిలో అడుగుపెడితే అంతే చాలునని తాను అనంతలక్ష్మి స్వయంవరానికి ఒక ధర్మాస్తుదారునిగా మనవిచేసుకున్నాడు.

కోటిశ్వరుడు, ముప్పదివేళ్ళ బాలాభమారుడు. ఇంతకన్న పద్దెనిమిదేళ్ళ తన బాలికకు మంచి సంబంధం వేరొకటి ఉండదనుకొని, తన కొమరిత హృదయం కైవసం చేసుకోవడానికి జయలక్ష్మి ఆజ్ఞ జారీచేసింది. ఆ పూట చెట్టియారుగారు వెంటనే ఇంటికిపోయి కైపుడవడంచేత కపాలేశ్వరస్వామికి నారీకేళజలాభిషేకం, కందస్వామికి అన్నాభిషేకం, పిళ్లయారుకి కడుముల అభిషేకమూ చేయించాడు.

ధగవంతుడు తనకు అనుకూలించి, విజయం చేకూర్చితీరుతాడనీ, తక్కిన పని తన అంతులేని విశ్వరూపే సమకూరుకుందని చెట్టియారుగారు దృఢనమ్మకంతో అనంతలక్ష్మి హృదయదుర్గానికి ముట్టడి ప్రారంభించాడు.

తన విలాస పురుషత్వశక్తి ఆంజే చెట్టియారుగారికి నిరవధికమైన గౌరవం. తన ధనానికి ఆశించి తన కాగిలింతలలో కరిగినారు, వివిధ విలాసవతులు, అన్న భావము అతడు దూరంగా నెట్టివేస్తాడు. అలాంటి పిచ్చి నమ్మకాలు ఆంజే అతని కేమాత్రం నమ్మకంలేదు. ధనానికి ఆశపడితే తనలా ధనవంతులైనవారి కందరికీ ఈ కుందర నారీబృందము వశులవుతూ ఉంటారని ఆయన ఏలా అనుకోగలడు! ఒక్కొక్క ప్రసిద్ధభూలోకాపురస మనోహరాంగనను గద్దలా ఎగతన్నకుపోవడానికి లక్షరూపాయలనే గోళ్లు ఉద్దానింప చేసుకోవలసి వచ్చింది చెట్టియారు జీవిత విటవిహంగానికి.

అలా తాను చేస్తున్నా, తన ధనమనే ఆయస్కాంతం విలాసవతుల ఇనుపహృదయాల తంగున లాగుతున్న విషయం అతనికి తెలిసిఉన్నా, చెట్టియారుగారు తన్ను తానే నమ్మదలచుకోలేదు.

ఈలాంటి అద్భుతమైన కారణాలవల్ల చెట్టియారుగారికి తన విజయం అనే ఓడ గిరిగిర ఘడిగాలిలో తిరుగుతోందని తోచింది, కాని, ముందుకు ఒక

అడుగు నడవటంలేదు. అయినా నాటుకోటు చెట్టియారలకు నూటికి నేయి రూపాయలు వడ్డీకట్టి, ధనం వృద్ధిపాలు ఇంట్లో పోసుకోనే నేర్పుకు శిఖరశిల అయినట్టి తనశోకి అనంతలక్ష్మిని మూడునెలలు తప్పితే, మూడునెలలలో, తప్పితే మూడు ఏళ్ళలోనన్నా తనకు తానే చెట్టిగారి పురుషత్వానికి సిద్ధిఅయి తీరుతుంది అని దృఢంగా నమ్మినాడు.

ఇంతటో మళ్ళీ ఒకసారి చూడాలని, చెట్టియారగారు అనంతలక్ష్మి చదువులగదిలోనికి వచ్చేసరికి, ఒక చక్కని యువకుడు తెలుగుపాఠం చెబు తున్నాడు.

‘రసములు తొమ్మిది, వాని అన్నింటిలో రాణి శృంగారం. శృంగారా నికి సాయీభావము రతిగాని విప్రలంబముగాని కావచ్చును. ఇప్పటి నవలలలో కథలలో పాటలలో కూడా శృంగారమునకే ప్రాధాన్యం ఈయబడుతున్నది.’

‘శృంగారము అంటే అలంకరించుకొనుట అనే అర్థం ఉందిగదా

‘అవును. దానినిబట్టి మీరు ఊహించుకొనవచ్చునుగదా! రసము అనేది సాహిత్యపరమైనది మాత్రము అని.’

‘చాలా గొడవగా ఉంది. గ్రంథంలో ‘ఇది శృంగార రసభరితమగు కావ్యము’ అని ఆ గ్రంథకర్త రాసివారు. నాకు రసమంటే ఏమిటో మా తెలుగు ఆచార్యాణిగారు తరగతిలో చెప్పారుగాని గమనస్సుకు ఎక్కలేదు.’

‘మనుష్యుడు ఎలాంటివాడో అలాంటిది కావ్యం అనుకుందాం.’

‘మంచిదండీ.’

‘ఆ మనుష్యునకు ఆత్మ ఎలాంటిదో, వ్యానికి రసం అటువంటిది అనుకుందాం.’

‘సరేనండీ.’

‘శృంగారాది రసాలు, పురుషుని చైతన్యమువంటివి.’

ఈలా పాఠం సాగుతోంది. వాడొకరు కూచోడంటూ, వారిద్దరిమధ్యనా బలమీద నృత్యంచేసే పాత్రత్వంలో, చిరునవ్వులలో ఆ చూపులలో ఏడో తనంలో, చెట్టియారగారికి కాళ్ళలో ఎముకలు మాయమయ్యేటంత భయంకర సితి సంభవింపచేసే, ఏడో విపరీత సంఘటన అస్పష్టంగా తోచింది.

‘యార్ ఇవన్ ! (ఎవరు మీరు) యార్ ఇంద సైతాను !’ (ఎవడీ సైతాన్) అని అనుకున్నాడు. అతని గుండెలో నల్లబండరాయి గుబేలుమని పడింది. మోమున చెమటలు గుమ్మాయి.

చెట్టి ‘తెలుగుదానే నేరుసుండవు లక్ష్మీ!’ అని లోపలికి వచ్చి, ఆపక్కా కర్చిపై చతికిలపడ్డాడు. ప్రపంచంలో ఎన్నిచోట్లున్నా జయించుకురాగలిగిన కొనంగి, అనంతలక్ష్మిఎదుట గజగజలాడుతున్నాడు. ఇతనికి తెలుసును. తెలిసిపోయింది, కావ్యాల్లో నాయకులకు తప్ప ఇతరులకు

పట్టని మహా తరావన ఒకటి తనకు పట్టిందనీ, అనంతలక్ష్మి అనే ఒక అద్భుత దివ్యసుందరాంగి తన ప్రేమనిధానము అయి చక్కాబోయిందనీ.

ఆమెను చూచిన శూణాతిక్షణంలో ఆ నిజం ఒక్కసారి వెలిగిన వేయి విద్యుద్దీపాలులా అతనికి తెలిసిపోయింది.

అలాంటి ఒక పరమ మధుర “మత్తు” లో పడి పాతం చెబుతున్నాడు. మూడుసార్లు నత్రికూడా వచ్చింది. అట్టిసందర్భంలో దేవుడలా వచ్చాడీ మహానుభావుడు. ఎవరీ పెద్దమనిషి, వాడి పుణ్యమా అని.

‘ఈవాళ్ళ కంటే చాలు. నాకు చాలా పనిఉంది వెళ్ళాలి’ అని కోనంగి అన్నాడు.

‘కొంచెం కాఫీ తీసుకుని వెళ్ళండి. గురువుగారూ!’ అని అనంతలక్ష్మి కోనంగిని ప్రారంభించింది.

‘నాకు వ్యవధిలేదు, తమిళం చెప్పండి’ అని కోనంగి మనవిచేసి తలతిప్పి అనంతలక్ష్మికి, చెటియారుగారికి నమస్కారంచేసి లేచినాడు.

‘మా కారు మిమ్ము దిగ బెడుతుం’ దని అనంతలక్ష్మి పరిచారికను పిలవడాని! లోనికి పరుగిడింది.

చెటియారు : ఎంకళ్ళది ఎందూరు ?

కోనంగి : అరవవేళం నాకు రాదు స్వామీ !

చెటియారు : మీరుదా ఎండఊరా ?

కోనంగి : బందరు.

చెటి : ఇక్కడదా, ఏమిచేస్తురు ?

కోనంగి : ఉద్యోగం చేస్తున్నా !

చెటి : ఎక్కడదా ఉద్యోగం ?

కోనంగి : ఒకమరాట్ట గంపలోదా !

చెటి : సమస్తా ? అది ఎన్న ?

కోనంగి : అది పొన్న !

చెటి : బంగారం బేపారందానే ?

కోనంగి : బంగారంవంటి అళన బేపారందా !

చెటి : అళన అంటే ఏమిటిదా ?

కోనంగి : కుక్షింబరత్వందా !

చెటి : అది ఎన్న ?

కోనంగి : అది వెన్న...

ఇంతలో అనంతలక్ష్మి వచ్చి ‘గురువుగారూ! రండి’ అని పిలుచుకు చక్కాపోయింది. చెటియారుగారు మండిపోయారు. ఈ చదువుచెప్పడం వ్యాపారం త్వరలో ముగిసిందేమిట అని ఆయన పళ్ళు విగించాడు.

కొనంగిని అనంతలక్ష్మి తన వేరే గదిలోనికి కొనిపోయి, అక్కడ సిదపరచివున్న కాఫీబలెదుట కూర్చుండబెట్టి తాను కొనంగికి ఎదురుగుండా కూర్చుండి, ఆతనితో ఉపహార మారగించసాగింది.

‘గురువుగారూ, ఆయన ఒక నాటుకోటి పెట్టిగారు.’

‘ఏయన ?’

‘మీరు పాతం చెపుతోంటే వచ్చినాయన. పట్టిరాడీ! లక్షాధికారి! పరమ దుర్మారుడు. వాణిచూస్తేనే నా ఒళ్ళు మండిపోతుంది.’

‘అయితే చూడకండి!’

‘వాడు మా అమ్మగారిని బాగా ఎరుగును. మా కుటుంబక్షేమం కోరే మనిషి. అందుకని తప్పనిసరిగా వాణ్ణి భరించవలసివస్తోన్నది.’

‘అయితే వచ్చిననవ్వు ఏముంది? మామూలుగా వెళ్ళేటట్లుగానే వెళ్ళనియ్యండి!’

‘నన్ను అండి అని మర్యాదచేయవద్దని ప్రాంఠం.’

‘కొన్నాళ్ళు సాగనివ్వండి.’

‘మీకు మా ఇంట్లో భోజనంచేయడానికి అభ్యంతరం ఉందా? వంట మనిషి ఒక అయ్యరు. మేము మాంసాదులు తినం.’

‘అయితే నా కేమీ మీ ఇంట్లో తినడం అభ్యంతరంలేదు.’

వారు కాఫీ త్రాగుతున్నారు. చెట్టియారుగారు అనంతలక్ష్మి చదువుల గదిలో కూర్చుండి కూర్చుండి ఎంతకూ రాలేదేమని అనుకుంటూ ఉండగా కారు బ్రదుమన్న చప్పుడు విన్నాడు.

అమ్మయ్య! ఆ శనిగాడు వదిలాడు. వీ డెక్కడనుంచి దాపురించాడు? వీణ్ణి వదలించాలి. తాను ఎంతమంది పడుచు ఉపాధ్యాయుల్ని అనంతలక్ష్మి

రాకుండా చేయలేదు! ఎలాచేయగలిగాడో ఎవ్వరికీ తెలియదు. వాళ్ళెందుకు రావడం మానినానో అనంతలక్ష్మికి తెలియదు, జయలక్ష్మికి అంతకన్నా తెలియదు.

ఇంకా రాదే అనంతలక్ష్మి! అని చెట్టియారుగారు గబగబ లేచారు. ముందు వరండాలోకి వచ్చారు. అక్కడవున్న ఒక వస్త్రాదును ‘అనంతలక్ష్మి ఎక్కడ?’ అని ప్రశ్నించాడు.

‘అనంతలక్ష్మి?’

‘అమ!’

‘నాకేమి తెలుసు?’

‘కారుమీద ఆ అయ్యవారు వెళ్ళినారా?’

‘ఆ అయ్యవారా? ఇండాక వచ్చిన అయ్యవారా?’

‘అమ!’

‘నాకేమి తెలియును?’

కోపంతో చెట్టియారుగారు లోపలికి వెళ్ళి పరిచారిక నడిగారు. ఆమె 'చిన్నమ్మగారు కారుమీద వెళ్ళారు' అని అన్నది.

'ఎప్పుడు?'

'ఇప్పుడే.'

'ఇప్పుడే!'

'ఇప్పుడే.'

'ఏ కారుమీద?'

'తన కారుమీదే.'

'అది కొత్త అయ్యిందని పంపించడానికి వెళ్ళిందికాదా?'

'అవును.'

'అందుమీద ఎలా వెళ్ళింది?'

'అందుమీదే వెళ్ళింది.'

చెట్టియారుగారు ఏగ్జిజనం తపని చేశారు. అనంతలక్ష్మి తన్ను తప్పించు కొనేందుకు వేసిన ఎత్తు ఇది అని ఆయనకు తెలుసు. అతనికి మరికొంచెం పట్టుదల ఎక్కువ అయింది. కళ్ళు తుడుచుకొని పళ్ళు బిగించాడు. వెంటనే జయలక్ష్మితోనన్నా మాట్లాడటండా కారెక్కి వెళ్ళిపోయాడు. వెళ్ళేటప్పుడు పనిమనిషి చూచింది. వెళ్ళనిచ్చి జయలక్ష్మితో చెప్పింది. అయ్యో! కాబోయే అల్లాడికి కోపంవచ్చింది కాబోలు ననుకొని, జయలక్ష్మి పరిచారికను అన్ని విషయాలూ అడిగింది.

ఆరోజున గేటుదగ్గర నిలుచున్నవాడే, తన్ను 'ప్రయివేటు ఉపాధ్యాయ కత్వం ఏమన్నా ఉందా' అని అడిగి లేదనిపించుకున్నవాడేనా ఈ రోజున వచ్చాడు? వాడికి అమ్మణికి స్నేహం ఎక్కడ కుదిరింది చెప్పా? సాధారణంగా ఎవ్వరితోనూ సహవాసంచేయదు. తన తోటివిద్యార్థినులతోనూ ఏ పదిమంది తోనో మాత్రం చనువుగా స్నేహంగా ఉంటుంది తన అమ్మణి అలాంటిది ఈ కొత్త అబ్బాయి ఎక్కడ దాపురించాడు?

ఒంటిగా అనంతలక్ష్మి ఏ మగవాళ్ళతోనూ వెళ్ళడే! అందులో ఒక కొత్తవానితో ఎలా వెళ్ళగలిగింది చెప్పా! అని జయలక్ష్మి ఆశ్చర్యంపొందింది.

జయలక్ష్మి తబ్బిబ్బయింది. ఆవేదనపడింది. కుర్చీమీద చతికిలపడింది. తిన్నగా తనభర్త అయ్యిందాగారి తెలవర్ణచిత్రమున్న గదికి పోయింది. అది పూజాగృహంలా ఉంటుంది. అక్కడ సామంగపడి లేచి, చెంపలు హాయిచు కొని ... 'అనంతలక్ష్మిని గూర్చి ఏమాలోచించారు స్వామి' అని దీనంగా ప్రార్థించింది.

ఎంతసేపూ అయ్యంగారిబొమ్మ నవ్విస్తే కనబడుతుంది. ఏదో ఊరట చెంది జయలక్ష్మి తాను రంగుదారాలతో కట్టే కట్టుపనికిపోయింది.

అనంతలక్ష్మి కోనంగిని కారులో ఎక్కమని తానుకూడ, చటుక్కున అతనిపక్క కూర్చుండి కారును పోయ్యింది. మొదట ధైర్యంచేసి ఎక్కిందన్న మాటేగాని, తర్వాత సిగ్గుతో, భయంతో ముడుచుకుపోయింది. ఎవరేమను కంటారో? తల్లి ఏమనుకుంటుంది? తానెప్పుడూ ఒంటరిగా మగవానితో ప్రయాణంచేసి ఎరుగదు. కారుద్రైవరు తన పెద అమ్మమ్మ మనుమడు. తనకు అన్న గారి వరస, అంచేత కొంత నయం. అయినా ఈలా సరిసమానంగా ఒంటిగా ఒక పురుషపుంగవునితో ప్రయాణంచేయలేదే తాను!

అనంతలక్ష్మికి చెమటలుపట్టాయి కోనంగి అనంతలక్ష్మి ఆవసమాడ కండానే గ్రహించాడు. అనంతలక్ష్మి చటుక్కున తనతోపాటు కారు ఎక్కడం, అందులో తనపక్కనే కూర్చోడం, అతనికి శృంగారావసరం మూర్ఛనచ్చినంతపని అయింది. గుండెలు మహావేగంతో కొట్టుకొంటున్నాయి. ఏదో మత్తు అలుముకుపోయింది. నుదురు, చెంపలు, భుజాలు, వీపు వేడొక్కాయి. ఇదే మన్మథాఃస! అమ్మయ్యో! ప్రేమ మహారోగం వచ్చి తన్ను పట్టుకుంది. ఈ రోగం రానేరదు; వచ్చిందా వదలనే వదలదు. ఇంక తనకు స్వాతంత్ర్యంలేదు. ఇంక మనస్సు ఫ్రీలాస్ జర్నలిస్టు (ప్రతికా స్వేచ్ఛా విలేఖరి) లా తిరుగడానికి వీలేదే! అలా అని ఇదివరకు తాను మహా ఆడపిల్లలకోసం దేవుల్లాడినట్లు? పుష్ప, పుష్ప. ఆడపిల్లలంటే మాడలి బేజారయ్యే తాను దివాన్స్వామిలలో అందమయిన బాలికను ప్రేమిస్తున్నట్లు ఊహించుకునేవాడు.

తన్ను రాయినులు, 'ఎస్కేపిస్టు వయ్యపు నువ్వు! ఎందుకంటే నువ్వు కలలుకనకూడ' దని వాళ్ళ 'వివారి' పత్రికలో రాయవచ్చుగాక! తనకు పగటికలలు రాకపోతే ఏలా బ్రతుకగలదు తాను?

ఇప్పుడిక ఆ పగటికలలు కనడానికి వీలులేదు. ఎందుకంటే ఈ ప్రేమ నిధానమయిన ఈ అందాల మనోహరాల బాలిక—అనంతలక్ష్మి—తన జీవితం లోనికి ఒక పెద్ద గాలివానలా వచ్చి ప్రవేశించింది.

అతడు ముడుచుకొని కూర్చున్నాడు, అనంతలక్ష్మి ముడుచుకు కూర్చున్నది.

కారు మహావేగంతో ముందుకు సాగిపోతోంది. ఆ కారుద్రైవరుకు ఎక్కడకు వెళ్ళాలో తెలియక, బీచివెంటా బజారులవెంటా తిరుగుతున్నాడు.

కొంతసేపటికి అనంతలక్ష్మి, కోనంగి కూడా మోటారుకారు మనిషి తన ఇష్టంవచ్చినట్లు కారు పోనిస్తున్నాడని గ్రహించారు.

ఆ కారుద్రైవరు మొదట బీచిరోడువెంట వెళ్ళాడు. అక్కడనుండి ఎస్.పి. నేడు, అక్కడనుంచి సెంట్రల్, తర్వాత వూనమ్మి ప్రైవేట్, తర్వాత

చెటపట్, త్యాగరాజనగరు, ఆళ్వారుపేట, అటునుంచి మాద్రేస్, తర్వాత రాయపేట అక్కడనుంచి తిన్నగా మైలాపూర్, ఆవెనక అడయారు వెళ్ళాడు.

అడయారులో ఎక్కడా ఆగకుండా తిన్నగాపోయి, బీచిదగ్గర ఆగినాడు.

కారుడ్రోవరు ఆనందంనాయుడికి తన చెల్లెలయిన అనంతలక్ష్మి అంటే కన్నకురుకున్న ఎక్కువ ఆపేక్ష. ఆమెమీద ఈగను వాలనీయడు. ఆనందంనాయుడికి కోనంగి అంటే ఎందుకో మంచి అభిప్రాయం వుంది.

ఆ మూడుంటలవేళ వాళ్ళిద్దరూ కారులోంచి దిగారు. దిగడానికి కారణం ఆనందంనాయుడు కారుదిగడానికని తెలుపు తీయడమే !

ఇద్దరూ దిగారు. సముద్రంఒడ్డున చిన్నతోట, తోటఆవరణ చిన్న ఇసుకబయలు ఉన్నది. ఆ తర్వాత ఒడ్డు, ఆ తర్వాత సముద్రము ఉన్నాయి.

ఇద్దరూ కలిసే నడిచారు. ఇద్దరూ ఒక చక్కని ఇసుకప్రదేశంలో తోటలో మామిడిచెట్టునీడను చిలికిపడారు. ఆలోచించుకొన్నట్లు కారు ఎక్కినది మొదలు ఇంతవరకు ఒకరితో ఒకరు మాట్లాడుకోలేదు.

‘నేను పురుషుణ్ణి. ఈలా మాట్లాడకుండా ఉండడము వట్టి పిరికితనము, చిన్నమనిషితనము, దృఢమృతనము, వెట్టితనము’ అని అనుకున్నాడు కోనంగి.

‘ఇదేమిటి ? నేను చదువుకునే విద్యార్థినిని, నేటికాలపుదాన్ని, ఈలా మాట్లాడకుండా ఉండడము వట్టి పిరికితనము, దృఢమృతనము, అవమానకరము’ అని అనంతలక్ష్మి అనుకున్నది.

కోనంగి గొంతుకు సవరించుకొని ‘పాతం అంతా మనస్సునకు మా తిండి కాదాఅండి ?’ అని అన్నాడు కొంచెం బొంగురుపోయిన గొంతుతో.

‘అరయింది. చాలాబాగాఉంది. అయినా పరీక్షకోసం కాకపోయినా నాకు వేసవికాలంలో కావ్యవిమర్శ అంతా మీరు చెప్పాలి.’

‘నేనే కావ్యవిమర్శ చెప్పడం ! నాకేం తెలుసునండీ ?’

‘నన్ను అండి అనకండి.’

‘క్షమించండి...కాదు క్షమించు అనంతలక్ష్మీ !’

‘మా గురువుగారిని మేము క్షమించడమే ! ఆహ్లా !’

అనంతలక్ష్మి తలవంచే మాట్లాడుతూంది. ఆ మాటలలో కొంచెం సిగ్గు కొంచెం విచారమూ కూడా మిళితమై ఉన్నాయి.

‘అనంతలక్ష్మీదేవి !’

‘ఎందుకండీ ?’

‘నన్ను అండి అనవచ్చునా ? నేను అండిగినా !’

‘గురువులను అండి అనడం మన పూర్వాచారం.’

‘గురువులు చదువులకు అండిగలంటివారన్నమాట !’

అనంతలక్ష్మి నవ్వుకుంది.

‘జేవి ! నేను నా ఉద్యోగానికి ఇవాళ నీళ్ళు వదలు
కున్నట్లే.’
‘మీరు ఉద్యోగం మానివేసినట్లయితే ఇంకా మా ఇంటికి
వచ్చేయండి.’

౮

అనంతలక్ష్మి ఆశతో ఆమాట అంది. ఆమెను చూచి కోనంగి విచార
వదనంతో ‘అనంతలక్ష్మి జేవి, నేను కటిక దర్పిణి. నాకు మా ఆమృతపు
ఇంకెవ్వరూ లేరు. బి. ఏ. పరీక్షలోనూ త్రం మొదటితరగతిలో నెగ్గాను.
ఉద్యోగాలకు ప్రయత్నించేస్తున్నాను. అందుకని మదరాసు వచ్చాను.
వెంటనే కంపెనీలో చేరాను. ఆ ఉద్యోగం అయిపోయింది.’ అని అన్నాడు.

‘ఏ ఉద్యోగం చేయాలని మీ ఆశయం?’

‘ఏ ఉద్యోగంలోనూ చేరలేను, చేరకుండా వుండలేను.’

‘ఇదేమి చిత్రం!’

‘అదే నా జీవితరహస్యం. ఏదో అసంతృప్తి. ఒక్కచోటా ఉండలేను.
ఏ పని చేయలేను. చేయబానుకుంటే మాత్రం అద్భుతంగా చేయగలను.’

‘మీరు పాశం చెబుతోంటేనే నాకర్థమయింది.’

‘ఏమని?’

‘మీ రేదో మహత్తరకార్యంకోసం ఉద్భవించారని.’

‘ఆ మహత్తరకార్యం ఏమిటో తెలిస్తే బాగుండిపోను. దాన్నిబట్టి నా
జీవితవిధానం ఏర్పాటుచేసుకొందును. నా ప్రయత్నాలన్నీ ఆ ఆశయంకోసం
చేసిఉండును.’

‘ఏవిధమైన ఉద్యోగం చేదామని మీ ఉద్దేశమో తెలియడం మంచిది
కాదా అండి?’

‘నిజమేనమ్మ. రివిన్యూ వక్తరాది ప్రభుత్వోద్యోగాలు చేయాలని
సరదాపుట్టదు. పోనీ పీడరీచేదామంటేనే అసహ్యం. బుడబుడక్కజోస్యమా,
గాంధోలిగాని హాస్యమా జాపకంవస్తాయి. వరకంగాని, వరకకంపెనీలో
ఉద్యోగంగాని ఆలోచిస్తే ఎలాంటి వస్తువుల వరకమైనా చివరకి అతరువులు
కంపెనీ అయినా కుళ్ళిపోయిన ఉల్లిపాయలవాసన జ్ఞాపకంవస్తుంది.’

‘అయితే ఏంచేదామని?’

‘రికా లాగుదామని.’

‘అదేమి మాటండీ!’

‘రికావాడిబండిలో కూర్చుని వెడుతోంటేనూ, పది ఎదులుకూడా
లాగలేని సామానును లాగుడు బండిలోవేసి కాడికట్టులు పొత్తికడుపునకు

తగిలించుకొని, పశువులకున్నబలం లేకపోవడంచేత, ఆయాసపడుతూ మృదయం ఏడుస్తూ, రక్తాశ్రుబిందువులు కారుస్తూ లాగుతూఉండే కూలివాళ్ళను చూస్తూవుంటేనూ, వారి ఆడవాని వెనకనుంచి తోస్తూఉంటేనూ ఆ దృశ్యాలు రెండూ ఏలా చూడగలం అనంతలక్ష్మీదేవి !'

'అవి భరింపరాని దృశ్యాలే. అందుకని సరదాకుమాడ రిక్కాలో కూర్చోలేను.'

'అవునమ్మా అవును ! అందుకని ఆ రిక్కా లాగాలని బుద్ధివుట్టుంది నాకు. దానివలనే జీవించాలని ఆనుకుంటాను. కాని ఒక రిక్కావాడి తిండి నేనుకొట్టి వేశానన్నమాటేకాదా ?'

'నిజంగా రిక్కాలాగకండి, చాలా జబ్బు !'

'అవును లక్ష్మీ ! లక్ష్మీదేవి ! కాని ఎంతమందో రిక్కాలు లాగుతూఉంటే, మనం రిక్కా లాగవలసిన దుర్భరసీతులు మనదేశంలో, ఆఫ్రికాలో, జపానులో, చీనాలో, ఇంకా అనేకచోట్లొక్కడా మనంచూస్తూ ఊరుకుంటున్నాము. ఏమీచెయ్యలేము. ఇదొకటి నా ఆశ్చర్యం.'

'గురువుగారూ, నన్ను లక్ష్మీ అనే పిలవండి. అదే నాకు చాలా బాగుంటుంది.'

'నువ్వు లక్ష్మీవే, నిజంగా ! అందుకనే నీకు పాఠాలుచెప్పడానికి తగుదునా అని నా ఆలోచన !'

'అదేమిటండి, అలాంటి మాటలు ?'

'ఏమి మాటలాడమంటావు లక్ష్మీ ! నీకు చదువుచెప్పడం చాలా ఆనందము, లాభదాయకమునూ. అయినా ఇంటిదగ్గర పిల్లలకు చదువుచెప్పకునే ఉపాధ్యాయుని గామాత్రం తయారవుతానేమోనని భయం !'

'ఉపాధ్యాయవృత్తి చాలా మంచిదంటారుకాదా ?'

'మంచిదే ! గోవు మాలచ్చిమి వంటిది ఆ వృత్తి. అందులో దిగితే గోవునో, గొర్రెనో లేకపోతే గాడిదనో అవడానికి సావకాశం ఉంది.'

అనంతలక్ష్మీ పకపక నవ్వింది.

'కాని, మీరు మా ఇంటికి రావడంమాత్రం మానకండి. నేను ఒక విషయం చెబుతాను. సాధారణంగా ఏలాంటివారి స్నేహాలకూ నేను వెళ్ళను. అందులో నాకు పురుషస్నేహితు లగలే లేరు. వాళ్ళతో స్నేహంచేయకుండా నేను వ్రతంపట్టడానికి ఒక ముఖ్యకారణం వుంది. ఇవాళ మీరు చూచిన పెద్ద మనిషి, ఒక నాటుకోటి చెట్టియారుగారు. ఆయన్ను చూస్తే మీ రిందాకా అనుకున్నట్లే అనుకుంటాను. ఆయన్ను చూచినపాపం నాకు పోవాలంటే మీరు నాకు తెలుగుపాఠాలు చెప్పాలి. మీరు తెలుగుచెబితే నేను నెగ్గితిరుతాను. లేకపోతే తెలుగు నున్న అవుతుందని నాకు.'

‘నేను తెలుగు చెప్పడానికి, నాటుకోటి పాపానికి సంబంధం ఏమిటి?’
‘కావలసినంత!’

‘నాకు పగలు తీరిక ఏమీ వుండదు.’

‘నాకూ తీరిక వుండదు.’

‘అయితే ఎలాగ?’

‘రాత్రి రండి, వెనుకనే ఆ సంగతి మనవిచేశానుకదా?’

‘మీ కారమీద నేనున్న మకామునకు పంపుతానన్నావు రోజూ. ఈ యుద్ధంకోజుల్లో ఈలా ఎన్నాళ్ళవరకూ సాగుతుందని నీ వుద్దేశం?’

‘నా పరీక్షలవరకూ సాగితే చాలండి.’

‘నేను హోటలు గుజరాత్ లో వున్నాను మరి.’

‘అక్కడికే పంపుతాను.’

‘నువ్వు నాకు ఏమీ జీతంక్రింద ఇవ్వకపోతే నేను నీకు పాతాలు చెప్పడానికి అభ్యంతరం లేదు.’

‘అలాగేలేండి.’

అనంతలక్ష్మికి కలిగిన అనందానికి పరిమిలీలేదు. కాని కోనంగికి ఏదో భయం కలిగింది. ఆ భయంయొక్క రూపురేఖావిలాసాలుమాత్రం అతనికి స్ఫుటంకాలేదు.

‘జెడదామా అనంత...?’

‘ఎంత చక్కగా వుంది మీరు అనంతా అని పిలిసే!’

‘ఇదేనా నువ్వు గురువులను మెచ్చుటనే విధానం?’

‘ఇతర గురువులు పేర్లతో పిలవరు, ఏమీ పిలవరు, మా అన్నగారు మాత్రం అమ్మిణీ అని పిలుస్తాడు.’

‘ఎవరా అన్నయ్య?’

‘మా పెదతండ్రి కొడుకు.’

‘ఆయన...?’

‘ఆయన లయోలాలో ఇంగ్లీషు ఆచార్యులలో ఒకరు.’

ఇంతటో ఇద్దరూ ఊనంవహించారు. కోనంగి పక్కచూపులతో అనంతలక్ష్మిని చూచాడు. అనంతలక్ష్మి తలవంచి ఆలోచిస్తూ పక్కచూపులతో కోనంగిని చూచింది.

చివరకు ఇద్దరి చూపులూ కలిశాయి. ఇద్దరూ పకపక నవ్వుకున్నారు. ఇద్దరి హృదయాలూ ఎందుకో ఉప్పొంగిపోయాయి.

కోనంగికి ఇంతలో ఏదో ఆవేదన కలిగింది. కాని చిరునవ్వుతో అనంత లక్ష్మిని చూచి ‘శిష్యురాలు గారు, మనం వెళ్ళాలి. మా మకాముకు నేను చేరాలి, మా యజమాని ఉద్వాసన చెప్పితేమాత్రం నీపని పడతారే!’

‘నన్ను పట్టుకోండి చూదాం, గురువుగారూ!’ అంటూ లేచి అనంత లక్ష్మి పరుగెత్తి కారులో కూర్చుంది. కోనంగి లేచి పరుగున నడిచి, ‘ఓడిపోయాను’ అంటూ ముందునీటులో ద్రౌపదుపక్క కూర్చున్నాడు.

యజమానితో తనకు ఆగంటు పనిఉండి ఆగిపోయినానని కోనంగి చెప్పగానే అతడు ఊరుకున్నాడు.

కోనంగికోసం రాత్రిళ్ళు ఎనిమిదిన్నరగంటలకు అనంతలక్ష్మి కాడు వచ్చేది. కోనంగి ఆ కారుమీద వెళ్ళి పదిన్నరవరకూ పాతం చెప్పి తిరిగి వచ్చేవాడు. తెలుగుభాష సంస్కృతభాషకు బిడ్డ అనినీ, ఆర్యులయిన ఆంధ్రులు దక్షిణాదికి రాగానే ఇక్కడ ఉన్న అనాదిజాతుల భాషలోనుంచి కూడా కొన్ని పదాలు తెలుగుభాషలోనికి వచ్చాయనీ అతడు చెప్పాడు.

తెలుగుభాషలో పద్యాలు ఎప్పటినుంచి ప్రారంభమో. తెలుగు భాష్యమైన ఆంధ్రభాగతంముందు కవిత్వం ఎల్లా ఉండేదో తెలిపినాడు. భారత కాలంనాటి కవిత్వము, శ్రీనాథ పోతరాజుల యుగము, కాకతీయులకాలంనాటి ద్విపదయుగము, రాయల ప్రబంధయుగము, సంగీతయుగము, శృంగార పదయుగము, హీనప్రబంధయుగము, నూత్నయుగారంభము, నవ్యకవిత్వయుగము, అతినవీనయుగము మొదలయిన ఆంధ్ర కావ్యచరిత్ర అంతా చెప్పినాడు.

ఆంధ్రభాష అందము తెలిపినాడు. ఆ తర్వాత సంస్కృతభాషా చరిత్ర తెలిపినాడు. సంస్కృతానికీ ఆంధ్రానికీ ఉన్న మహా క్షరసంబంధాన్ని గూర్చి బోధించాడు.

ఈ చరిత్ర తెలుసుకోవడం ప్రతి ఆంధ్రభాషావిద్యార్థికి ముఖ్యమన్నాడు.

అక్కడనుండి అతడు పరీక్షకు ఏర్పాటయిన గ్రంథాల పాఠాలు చెప్పడం సాగించాడు. తిక్కన భారతంలోని ఉపాఖ్యానం ఒకటి ఉన్నది. తిక్కన- కవిత్వము, భారత కవిత్వం తిక్కన్నకాలంనాటి చరిత్ర, చరిత్రకు కవిత్వానికీ గల సంబంధమూ అన్నీ బోధించాడు.

అతని గంభీరమైన బోధనాశక్తి సౌందర్యనంతమయినది. అతని కంఠము మధురమైనది. అతని గుణగణాలు, అతని మూరి మనోహరమైనవి. ఒకదాన్ని గమనిస్తూ, ఇంకోటి మరిచిపోతుంది. అన్నీ ఒకసారి గమనిస్తుంది. ఇంకా చెప్పమంటుంది. తొమ్మిదిగంటలకు ప్రారంభించిన పాతం పదింటికీ వూరిస్తేనే అతనిపాఠము తనకు చాలటంలేదంటుంది, అనంతలక్ష్మి.

జయలక్ష్మి కోనంగి పాఠంచెప్పే విధానం చూస్తోంటే ఆమెకు ఆనందం కలిగింది. ఎంత బాగా చెప్పుతాడు ఈ అబ్బాయి అనుకుంది,

కొంచెం అడతనం ఉంది అతనిమోములో, కొంచెం కిక్కుతనం అతనిగుండాలలో, కొంచెం చిలిపితనం ఉంది అతని మాటలలో.

పాతం వూరిఅయిందాకా జయలక్ష్మి వారిరువురిదగ్గరే కూర్చుని ఉండేది. కోనంగిని కారు ఎక్కించి, తర్వాత ఇతరపనులు చేసుకొనేది.

అలా నెలా పదిహేనురోజులున్నరకాలం గడిచింది. ఆ తర్వాత ఒక నాడు కోనంగి కారుదిగి హోటలు గజరాత్ భవనంలో వెనకప్రక్క పని చేయువారున్న గదులలోనికి వెళ్ళబోతూఉన్న సమయంలో అక్కడే నిలిచి ఉన్న ఒక పెద్దకారులోంచి, ఒక గూడకట్టుమనిషి వచ్చి, కోనంగిని పిలిచి, 'సార్ మీరుదానే కోనంగిరావూ?' అని ప్రశ్నించాడు.

'అవును.'

'మిమ్మల్ని అరెంటుగా మా జమీందారుగారు తమకారుమీద తీసుకు రమ్మన్నారు.'

'ఎవరు మీ జమీందారు? ఎందుకు తీసుకురమ్మన్నారు నన్ను?'

'తిరువేనుంగుడి జమీందారుగారు. ఎందుకు తీసుకురమ్మన్నారులో మాకు తెలియదు సామీ! తాము స్వయంగా ఎక్కడెయిప్పురు కారే పంపించారు. అరెంటుదా సాశ్రారు (చెప్పారు).'

'ఇప్పుడే వచ్చాను. అక్కడ ఎంత ఆలస్యం అవుతుంది?'

'యారు సెపారు సామీ!'

'సరే, పడండే.'

కోనంగి కారు ఎక్కాడు. కారు ముందుకు సాగింది. అతివేగంగా మాంటులోడ్డు వెంటనే చెంగల్పట్ట వెళ్ళేదారిని పరుపులెత్తింది. అరగంట అయినది. ఎంతమా ఆగదు.

కోనంగిపక్కను కోనంగిని ఆహ్వానించిన ఆయన కూర్చున్నారు.

కోనంగి ఆయన్ని చూచి 'ఎక్కడ ఉన్నాము? ఎంతసేపటికి వెళ్ళ గలము అక్కడికి?' అని ప్రశ్నించాడు.

'ఇక్కడ ఉన్నామరా పెత్తకారీ' అంటూ ఆ పెద్దమనిషి కోనంగిని పళ్ళుదేలంత బలంగా చెళ్ళన లెంపకాయ కొట్టాడు. కోనంగి తెలబోయి లేవబోయేసరికి ఇంకో చెంపకాయవేళాడు. కళ్ళు పచ్చబడిపోయాయి కోనంగికి. ఆ మనిషి చేయి ఇసుపచేయి.

'అరే గాడిదకొడకా, అడపిలలకు పాతాలు చెబుతావా? రాత్రిళ్ళ ప్పుడా! నీ పీక నులిమి ఇప్పుడే ఏకొండలోనో పారేయాలిరా!' అంటూ అయిదారు చెంపకాయలు కొట్టినాడు కోనంగిని. బాధచేతా, పారుపంచేతా, ఏమీ చేయలేనితనంచేతా కళ్ళనీళ్ళు తిరిగాయి. చెంపలు వాచిపోయాయి, క్రింద, పెదవి తెగి రక్తం కారిపోతోంది.

మరు నిమిషంలో కోనంగి దూలంలాంటి ఆ పెద్దమనుష్యుని గొంతు పట్టినాడు. కోనంగి ఈలో అఖండుడు. ఎప్పుడూ హాకి ఆడేవాడు. భయ పడ్డాడు. వెరికోపం వచ్చింది. ఒళ్ళు తెలియని రుద్రరూపుడై ఆ పెద్దమనుష్యుని పీకపట్టుకొని తన సర్వశక్తులు వినియోగిస్తూ అతని కంఠంనుండి బొటన వేళ్ళతో నొక్కినాడు.

ఇద్దరూ కలసి కిందపడ్డారు. అగతలివాడు గుప్పిళ్ళు ముడిచి, కోనంగి తలమీద పీడుగులాంటిగుడ్డులు గుడ్డుతున్నాడు. కోనంగి, అతనిపీక బ్రహ్మ రాక్షసునిలా నొక్కుతూ అతని మోముమీదకు వంగి, తన పళ్ళతో అతని ముక్కును పళ్ళు లోనికి దిగేటట్లు కొరికాడు. వాడు గుడ్డడం మాని కోనంగి తల వెనక్కు నెట్టడానికి కోనంగిజాటు పట్టుకున్నాడు. ద్రైవరు ఒక పక్కరోడ్డు దొరికేవరకూ కారుపోనిచ్చి, ఆ పక్కరోడ్డులోనికి పోనిచ్చి ఆ కారు ఆపి, తానూ కోనంగిమీదకు ఉరికాడు.

కోనంగి ఆ పెద్దమనిషిముక్కును కండ ఊడేటంత కొర్రగానే 'ఓ' అని అరచి, అతడు కేక వేయడంవల, అంతగొప్ప వసాదను మించిన మహా వీరుడు కోనంగి కాబోలు ననుకొనే కారు ఆపుచేశాడు. ద్రైవరు కోనంగిమీదకు ఉరికాడు. కోనంగి ఈతని పీకనొక్కడం మరింత గట్టిచేశాడు. ద్రైవరు అది చూచి తన మొలలో ఎప్పుడూ వుండే అరువల్ (కత్తి) తీశాడు పొడవడానికి. అది ఎలా గ్రహించాడో కోనంగి, మొదటివాని పీకవదలి రెండవవాడు కత్తి ఎడేలోపుగా వాడి మొగంమీద తన జోడుకాలితో తన్నాడు. ఆ తన్ను కోనంగి అద్భుతం కొద్ది వాడి ఎడమకంటికి తగిలి ప్రాణం జిల్లార్చుకుపోయే బాధ పెట్టి ఓ అని అరచి కత్తివదిలాడు.

ఆ కత్తి సీటుమీద పడింది. కోనంగి ఆ కత్తి అందుకుని రివ్వున లేచాడు. ద్రైవరు కారుతలుపు తెరిచి పైకి ఉరికాడు. మొదటివాడు కోనంగి పట్టిన గట్టి పట్టువల పది నిమిషాలు ఒళ్ళు తెలియక పడివున్నాడు.

ఇప్పుడు మెలకువవచ్చి, మొదటివాడు 'సామీ, మీరుపొండి, మాకు బుద్ధి వచ్చింది' అన్నాడు.

కోనంగి కాలభైరవునిలా లేచి 'ఓరి వెధవల్లారా! మిమ్మల్నిద్దర్నీ చంపి మరీ వెడతానురా' అని అరచాడు.

కింద పడినవాడు తన అరువులో మొలనుండి తీర్దామని ప్రయత్నం చేశాడు. కాని కోనంగి ఆ చేతిని తన నోడుకాలితో నొక్కాడు. చేతివేలు ఒకటి పెళ్ళన విరిగింది.

త్రాగుడువల నీరసించిన దుండగీళ్ళు త్రాగుడుబలంతో ప్రాణాలు తీయడానికి వెరవరు. స్వచ్ఛమైన బ్రతుకు బ్రతికిన కోనంగిలో వున్న బలం వారు ఊహించుకోలేకపోయారు.

కారుడ్రైవరు కోడ్డుప్రక్క పడివున్న పెద్దరాయి తీసికొని వెనకతలుపు తెరచి కోనంగిమీదకు వేసేసరికి, కోనంగి డ్రైవరుసీటులోనికి ఉరికాడు. ఆ రాయి వచ్చి క్రిందపడి లేచబోయేవాడి గుండెకు తగిలి 'నీ కొండ్రు పోటాయిడా!' అని అరచి వెనక్కు పడాడు. కోనంగి కారులోంచి బయటపడి తన చేతిలోవున్న కత్తితో కారుచక్రంపైరు పరపర కోసిపారేశాడు.

డ్రైవరు తనమీదకు వచ్చేసరికి కత్తి పుచ్చుకొని వాడిమీద కురికాడు. వాడు 'ఓ' అని కేకలువేస్తూ పొలాలలోనికి ఉరికాడు.

కోనంగి వెంటనే కారుకడకువచ్చి, కత్తి క్రిందపడవేసి లోనవున్న మనిషిపై రాయితీసి, వాడు మూలగడం చూచి, భయములేదనుకొని, పక్క పొలంలోని నీళ్లు తీసుకొని వచ్చి మొగంమీద జల్లి, వాణ్ణి ఎత్తి నీటుమీద పడుకోబెట్టినాడు.

౧౦

కారు సైదాపేటకు ఎనిమిది మైళ్ళలో ఆగింది. ఆ విషయం కోనంగి ముఖ్య రాజపథంమీద మైలురాయినిచూచి తెలుసుకొన్నాడు. హోటలు గుజరాతుకు పదిహేను మైళ్ళు నడవాలిరా భగవంతుడా అనుకుంటూ సైదాపేట వెళ్ళు దారిపట్టాడు.

వాళ్ళిద్దరూ కలిసి కారుచక్రపు పైరు వేరొకటి తగిలించి వెళ్ళతారు కాబోలు అనుకున్నాడు. తన మొగంఅంతా వాచింది. ఒళ్ళంతా భరింపలేని బాధ, తనతో రాక్షసియుడంచేశారు ఇద్దరూ.

ఏమిటి వీళ్ళ ఉద్దేశ్యం? ఆడపిల్లకు చదువు అంటే అనంతలక్ష్మికి చదువుకదా? ఆ చదువుచెప్పడం ఆ జమీందారు కవ్వరికో ఇష్టంలేదు

జమీందారూ లేడు గిమీందారూ లేడు. తప్పుకుండా ఈపని ఆ నాలుగు కోటి చెట్టిగారిది కావచ్చు. చెట్టిగారికి తాను అనంతలక్ష్మికి పాఠాలుచెప్పడం ఇష్టంలేదు. ఆ మనిషిని చూస్తేనే వట్టినూ నెమనిషిలా వున్నాడు.

ఆతనికి అనంతలక్ష్మిని కబల్దామనివుంది. ఎవరే అనంతలక్ష్మి? చెట్టి యారుగారికి ఈ కుటుంబానికి ఏమిటి సంబంధం? డెయిమరుకారు చెట్టియారు గారికే ఉండాలి. లేదా వేరే యింకా జమీందారు ఉన్నాడేమో, అతడలా కన్ను వేసి వుంచాడేమో! ఈ విషయం చెట్టియారుగారికి ఏమీ తెలియదేమో? తాను ఈరికే భ్రమపడ్డాడేమో?

ఎవర్ని యిలా ఈ కోణాలలో చేయరు. అంత దౌర్జన్యం ఇంకోటిలేదు. ఒక్కబాలికాజీవితంలో అనేక కారణాలవల్ల అనేకులకు వ్యవహారసంబంధాలువుంటే ఓర్వలేనితనం, చేతకానితనాలవల్ల ఒక దుర్మార్గుడు అలా సంబంధము కలిగివున్న ప్రతివాణ్ణి చంపించివేయడమేనా? లేకపోతే చావగొట్టడమా?

కాని మా బాగా బుద్ధిచెప్పాడు తాను గుండాలిద్దరికీ. కొంచమయితే తానే వాళ్ళిద్దరినీ చంపేవాడేమో ! తిన్నదగ్గర ఆ కారుడ్రైవరు కత్తి ఆ దొంగ పెద్ద గుండా కత్తి రెండూ వున్నాయి. ఆ కత్తులమీద పేలుంటే, ఆ ఇద్దరు రాడీల పేరూ తేలుస్తాయి. వాళ్ళనీ తానూ బాగా ఆనవాలుపట్టగలుగుతాడు. వాడు కొట్టిన లెంపకాయలకు తన పెదవి చిలికిపోయింది. ఎంత వాచిందో ఈ పెదవి !

ఇంక తన కర్తవ్యం ఏమిటి ? తాను భయపడి అనంతలక్ష్మికి పాతం మాని వెయ్యడమా, చెప్పడమా ? ఈ చచ్చుగుండాలకు భయపడి తాను తన గౌరవాన్ని వదులుకోవడమేనా ?

‘ఓయి కోనంగీ ! నీ కెందుకు భయమా ?

చాలు చాలు నయమా

ఏమంటిని రయమా

త్వరగా నడు టయిమా’

అని పాడుకుంటూ నడక వేగం ఎక్కువచేశాడు. తల, మొగమా ఎంతోబాధ పెడుతున్నాయి. నవ్వబోతే పెదవులు మరీ నొప్పిపెట్టాయి.

ఈ చెట్టి ఎంతపనిచేశాడు ! ‘ఓయీ నాటుకోటీ, నీ కొట్టతో కోనంగే శ్వరరావు బ్రతుకు సందులలో ప్రయాణానికి అడ్డంపెడదాము అనుకున్నావు కాబోలు ?’

‘రాబోతు రాబోతు చెట్టియారూ

నీ బోంట్లు మాబోంట్ల కడ్డారారూ’

అనుకుంటూ వేగం ఎక్కువచేశాడు. ఇంతటో వెనకనుంచి కారులెట్టు కనబడ్డాయి. ఎందుకైనా మంచిదని ఒక మళ్ళుపు తిరిగి పొలంలోనికి దిగి చేతులలో రెండుకత్తులూ ధరించి చెట్ట చాటున నిలుచున్నాడు కోనంగి. కారు సెమ్యుడిగా వచ్చి అక్కడే ఆగింది.

అందులోంచి డ్రైవరు దిగాడు. ‘కోనంగిరావుగారూ, మీరుదా ఇక్కడ ఉంటే రండి ! తీసుకువెళ్ళి మీ హోటల్‌లో దా దింపుతాము !’ అని ఓ మోస్తరుగా కేకవేశాడు.

‘అక్కరలేదయ్యా, నీ కారూ నువ్వునూ ! నడు. నీ కారును విమానం చేయగలిగితే ఎగిరి చక్కాబో, స్పర్గిలోకానికో, యనులోకానికో’ అన్నాడు కోనంగి.

కారు డ్రైవరు ‘మీ చిత్తందా !’ అనినాడు కారులోఎక్కి. కారు సాగింది. అయిదునిమిషాలలో మాయమైపోయింది. అక్కడనుంచి కోనంగి కాళ్ళిద్దరుకుంటూ నడిచి మూడుగంటలకు సైదాపేట చేరాడు. సైదాపేటలో బస్సులు అయిదుగంటలకు బయలుదేరతాయి. ఆ బస్సుస్టాండుద్గర్రి ఉన్న

కాఫీహోటలుకు ముందున్న బల్లమీద వాలిపోయి కొంచెం చలివేయడంవల్ల ముడుచుకొని పడుకున్నాడు.

చలి ఎక్కువగా వేసింది. తలనొప్పి చంపుతోంది కోనంగిని. ఒళ్ళు వేడెక్కింది. ఒళ్ళునొప్పలు ఎక్కువైనాయి. అలాగే ముడుచుకొని పరుండి అయిదుగంటలకు మొదటి బచ్చమీద హోటల్ గుజరాతుదగ్గర దిగి, ఆపైదే సేవకుల దొడ్డిద్వారం తెరచివుంటే అందులోంచి లోనికిపోయి, తనగదిలో తనతోబాటు వుండే ఇద్దరు వడనదారూ లేకపోవడంకూడ గమనించలేని దశలో తన పక్కమీద పడుకొని, గుప్పటి కప్పుకొని నిదురపోయాడు.

పాడుకలలు. కలలులేకుండా ఏదో మళ్ళా. మైశ్వకొద్దీ దూరాన ఉన్నట్లు ఎవరో ఎక్కడో మాటాడుతున్నట్లుగాంది. కోనంగి అలా పడివుండి ఎన్నియుగాలకో కళ్ళు తెరిచాడు.

ఎదురుగుండా మంచంమీద అనంతలక్ష్మి కూచుని ఉంది. ఆమె వెనుక జయలక్ష్మి కర్చీలో అధివసించి వుంది.

‘గురువుగారూ, ఏలావుంది?’

‘ఏలా ఉండడమేమిటి?’ (మాట సీరసంగా వుంది.)

‘మీకు పదిహేనురోజులనుండి ఒళ్ళు తెలియని జ్వరం. మీ ఒళ్ళంతా చూసానమేఉంది. ఏమిటిదంతా?’

నర్సు : ‘నెమ్మదిగా చెప్పండి కబురు. రోగి అవేదన వృద్ధిచేయకండి. ఆయనఒంటికి మంచిదికాదు’ అని అన్నది.

అనంతలక్ష్మి : అలాగేనమ్మా!’

జయలక్ష్మి : మీ కోసం రెండురోజులు చూచింది మా అమ్మాయి. దానిబాధ ఎక్కువ అయింది. చివరకు పదిరోజులక్రిందట నేనూ, అమ్మాయి మీకోసం హోటల్ గుజరాత్ కు వెళ్ళాం. వచ్చిందాకా ఊరుకొంటేనా? ఆక్కడ ఒళ్ళు తెలియని జ్వరంలో ఉన్నారు. హోటలువారు మీకేదో మందిప్పిస్తున్నారు. జ్వరంతో అనేకరకాల మాటలు. మా కారుమీద ఎక్కించుకొని మా ఇంటికి తీసుకువచ్చాం. మా కుటుంబం డాక్టరు రెడ్డిగారు శాయశక్తులా పనిచేశారు. ఒళ్ళుగాయాలకు కట్ట కట్టించారు. ఇంజక్షన్లు ఇచ్చారు. రక్తం పరీక్ష చేశారు. నిన్నరాత్రి చటుక్కున జ్వరం తగ్గింది. మీకు వచ్చినజ్వరం పెద్దరకం మలేరియాటండి. అందులో తలమీద ఏవో దెబ్బలు తగిలి ఆ మలేరియావల్ల మీరు మమ్ము గురుపట్టలేకపోయారు’ అని తెలిసింది.

‘అబ్బా! ఇంత పెద్దగాధ జరిగిందటండి?’ అని సీరసంగా నవ్వాడు కోనంగి.

చతుర్థ పథం

ఆరోగ్యం

౧

కోనంగి, చిక్కిన మోముతోనూ, గడ్డం, మీసం పెరిగిన మోముతోనూ తదియనాటి వెన్నెలలా నవ్వుతూ 'అదోగకం మలేరియాదే, పెద్దరకం మలేరియాదే' వచ్చింది. మన పెద్దరకం తీసేసింది' అని మళ్ళా అన్నాడు.

అనంతలక్ష్మి అతని సంతోషానికి, ఆతడు సలిపే హాస్యానికే బ్రతికాడన్న దివ్యభావానికి ఎండా వానలా పకపక నవ్వుతూ, కళ్ళనీరు జలజల కారుస్తూ, మళ్ళీ నవ్వుతూ నుంచుంది

మన నాటుకోటి చెట్టిగారు, పాపం, ఈ పదిరోజులూ వచ్చి కోనంగికి ఎల్లాఉందని కనుక్కుంటూనే వున్నారు.

'ఆ హాట్లలో జబ్బుపడిఉన్న మనిషిని, ఈ అనంతలక్ష్మి తీసుకు వచ్చింది. దీనికి బుద్ధిలేదు! బోగందానిగుం పోగొట్టుకొందికారు! ఈ దుర్మార్గుడు చావనన్నా చావక ఈలా బ్రతికిఉన్నాడు. అయినా తొందర లేదు. జ్వరం తీవ్రంగా వస్తోంది. ఇంతవరకు తెలివిరాలేదు. వచ్చినా అది సంధి తెలివి. ఒకవేళ జ్వరంతగ్గిందా, తనకు తగిలిన చెబ్బలకు బుద్ధివచ్చి ఇక రాదు. వచ్చాడా, ఇంకో చక్కని మార్గం చూచుకోవచ్చును' అనంత లక్ష్మికి తానుతప్ప కన్యరికం చేయగల శక్తిగలవాళ్లు ఎవరు' అని లోపల ఊహించుకొనేవాడు. కాని కథ అడ్డంబిరిగింది.

అనంతలక్ష్మి దేహంలో మనస్సులో నిర్మలత్వం ఉంది. రఘునాథరాయని హృదయమహారాజ్యం ఆక్రమించి, చక్రవర్తియై రాజ్యమేలిన దివ్య సుందరి, భూమికి దిగివచ్చిన పరమాత్మరస సుందరి మధురవాణి అందమంతా ఈ బాలికలో ప్రత్యక్షమైంది. కొంచెం కోల, కొంచెం గుండ్రని మోము, అయిదడుగుల ఎత్తు, పొట్టి పొడుగుకాని ముక్కు, సమమైన కోలతనంలో దవడలు, బుగ్గలు ఫాలము ఏక రేఖాప్రవాహ సామ్యం కుదిరివుంటాయి. అలాంటిమోము గుంటలుపడే బుగ్గలు, కొంచెం పైకితిరిగిన పైపెడవీ, కొంచెం అంటే కొంచెమే ఎత్తయిన క్రిందిపెడవీ, సుడులుపడే సమ చుబుకమూ ఉండి, ఆ మోము కాసుబంగారం రంగుకలిగి, ఆ రంగుకు తగినట్లు లేతగులాబి రంగం అపవదలూ డా బుగ్గలకు ప్రసరిస్తూఉంటే, అలాంటి సౌందర్య నిధులన్నీ చేకూరినచోట, ఆ నిధులకు కిరీటంలాంటి కళ్ళఅందం వెలసినదను కొంటే, ఆ దివ్య సౌందర్యవదనం అనంతలక్ష్మిది. కాంచనమాలను, సుబ్బ

లక్ష్మిని, నళినీజయవంత్ ను ముగ్ధరినీ కరిగించి పోతపోతే అనంతలక్ష్మి అవుతుంది.

అవును. అనేకమందికి చక్కని హృదయాలనన్నీ గబగబ పువ్వుపుణికి నట్లు పుణికి కేకిగల సౌందర్యపూర్ణమైనమోము ఉంటుంది. అంతే, ఆ మోముకు తగిన తలగానీ, తలకట్టుగానీ ఉండవు. అతి పెద్ద లంకగుమ్మడి లాంటి తలలో, పొన్నకాయలా మెడడులేని తలలో ఉంటాయి. అనంతలక్ష్మికి తలకట్టు, తోడి రాగాలాపన ఆమె కేశ సౌభాగ్యము, కేశరంజనిచారి ప్రకటన చిత్రాల తలకట్టులకు పాగాలు నేర్పుతుంది.

ఎవరైనా ఒకశిల్పి 'నీకు ఆ తలమాత్రం చాలదా' అని తెలివిగా అంటే పెదవి విరిచి ఊరుకుంటాడు.

పూర్వకవి అందాల మెడను శంఖంతో పోల్చడంటే ఊరికే పోల్చడాకే ఇంగ్లీషుకవి వర్ణించే మాంటుమెడ ఆంధ్రకవిని హడలుకొడుతుంది.

శంఖంవంటి కంఠం అంటే పైన లావు క్రిందసన్నమనిగాని, క్రింద లావు పైన సన్నమనిగాని కాదని కోనంగి అనంతలక్ష్మి కంఠంపై చూపులు పరుస్తూ అనుకున్నాడు. మూడు రేకలతో కూడిన శంఖం కాబోయే రూపము కలిగిన్న, శంఖంలా చుట్టూ పైన రింగుకలిగిన కంఠం సౌందర్యాతి సౌందర్య వంతమైనదని కవులభావం అనుకున్నాడు కోనంగి. అలాంటిభావానికి పరిమళం ఇస్తుందికదా అనంతలక్ష్మి కంఠం.

అనంతలక్ష్మి కోనంగికి దాది అయింది. జయలక్ష్మి అనంతలక్ష్మిని 'కాలేజీకి వెళ్ళు తల్లీ, నేను యాయన్న చూస్తూ ఉంటా' నని బ్రతిమాలినా వినండే! మొదట కోనంగిని జ్వరంతో తీసుకుని వచ్చినప్పుడు కాలేజీకి వెళ్ళింది. కాని అక్కడ ఆమెకు ఏమీ తోచలేదు. ఏడుపు వచ్చినంతపని అయింది. మొదటిగంట కొట్టగానే ఒక ఉత్తరం తనకు జ్వరంగా ఉన్నదని ప్రాణి అనంతలక్ష్మి ప్రిన్సిపాలుగారికి ఇచ్చి, ఈవలకువచ్చి, ఒక రికా చేసుకొని ఇంటికి వచ్చివేసింది. మళ్ళీ కోనంగికి జ్వరం తగ్గేవరకూ కాలేజీగడప తొక్కలేదు.

'తల్లీ, నీకుకూడా జబ్బుచేస్తుందేమోనే!' అని తల్లి అంటే ఆమె వినలేదు. తిరుపతి వెంకటేశ్వరులకు మ్రొక్కుతుంది. మన్నూరుగుడి శ్రీకృష్ణునికి మ్రొక్కుతుంది. శ్రీరంగం శ్రీరంగశాయికి మ్రొక్కుకొంది అనంతలక్ష్మి.

అతనికి నార్మల్ వచ్చి మాట్లాడుతూఉంటే ఆమె ఆనందం వర్ణనా తీతము.

ఈ చరిత్ర అంతా జయలక్ష్మి కనిపెడుతూనే ఉంది. తానూ అలాగే ప్రేమించింది అయ్యంగారని, తన్ను ప్రేమ సముద్రంలో వూపుల ఓడలలో భేల్చుకొని పోయినా దా ప్రియమూరి.

ప్రేమ అనే మహాలక్ష్మి సీత మనుష్యుని జీవితంలో ఊరికేరాదు. భర్తతో స్నేహమా, స్త్రీ పురుష సంబంధ ప్రీతి సమ్మిశ్రితమై ఒకరకమైన ప్రేమగా పరిణమిస్తాయి. ఒక నాడా సీత సంపూర్ణప్రేమ కావచ్చును.

కాని అసలు ప్రేమే స్త్రీకిగాని పురుషునికిగాని సంభవిస్తే, అది అమృత మహానది. సరస్సు కట్టలు తెగినట్లువుతుంది అని జయలక్ష్మి అనుకుంది.

అనంతలక్ష్మివరస చూస్తే కోనంగిరావుని పూర్తిగా ప్రేమిస్తున్నట్లే జయలక్ష్మికి నిరారణ అయిపోయింది.

ఏమిటి ఇప్పుడు కర్తవ్యం? అని జయలక్ష్మి అనుకుంటున్న సమయంలోనే అనంతలక్ష్మి కోనంగిచేతి బాగ్గి జావ త్రాగిస్తున్నది.

‘ఆకలి అవుతున్నది, కాని సయించడంలేదు లక్ష్మీ!’

‘మీ వంట ఒక వీశెడు క్విన్యను ప్రవేశించింది. అందుకేగాదండీ మిమ్మల్ని పళ్ళెరసం తెగతాగమంటారు డాక్టరు!’

‘సరేలే! రెండు మూడు రోజులలో పైత్యనాడి తిరగకపోతుందా ఏమిటి? తిరక్కపోలే పైత్యకారినే అయిపోతాను!’

‘అయితే గురువుగారూ, మీరు ఎప్పుడూ అల్లా నవ్వువచ్చే మాటలు మాట్లాడుతూనే ఉంటారా?’

‘నాకు ఏడుపుమాటలు చేతకావు. కృష్ణశాస్త్రిగారి శిష్యురకంచేసి ఇంత ఏడుపు కవిత్వం రచించడమన్నా నేర్చుకోవాలి!’

‘నవ్వుకవిత్వం, ఏడుపుకవిత్వాలేగాని, ఇంకోరకం కవిత్వం తెలుగులో లేనేలేవా అండి?’

‘అట్లా ఉన్నాయి. రాయప్రోలువారి ప్రియురాలే చెల్లెలు కవిత్వం, వేదులవారి పూవుల కవిత్వం, నండూరివారి పల్లెటూరి కవిత్వం, తుమ్మలవారి రైతు కవిత్వం, విశ్వనాథవారి ఎత్తుకొండల కవిత్వం, కాటూరి పింగళుల తేనేపెరడు కవిత్వం, కవికొండలవారి అటువలు, జీడిపప్పు కవిత్వం, దీక్షితులవారి బువ్వాలాట కవిత్వం...’

‘అదేమిటండీ! ఒకటడిగితే ఇరవై చెబుతారు. ఇంత నీరసంగా ఉన్నారాకూడా?’

‘ఈలా మాట్లాడుతూఉంటే, కాస్త జావకూడా సయిస్తుంది. ఇంకో వెండిగిన్నెడు జావా, దానితోపాటు సాతువడిరసం ఒక పెద్ద గ్లాసుడూ పట్టుకురా అనంతయ్యగారూ!’

‘అలాగేనండి కోనంగమ్మగారూ!’ అంటూ పరుగెత్తింది అనంతలక్ష్మి నవ్వుకుంటూ.

ఆమె పరుగెత్తుతూ ఉంటే ఆమె దేహసౌష్ఠవచంద్రిక వెన్నెల వరుస్తుంది అనుకొన్నాడు కోనంగి. ఎక్కడా అపశ్రుతిలేని శరీరాంగ నిర్మాణం

ఈమెలో చేతులూ, వత్సనిధులు, నడుము, కటి, కాళ్ళూ, పాదాలు బ్రహ్మ డేవుడు దివ్యలలిత కళాపారవశ్యకతతో సృష్టించి ఉంటాడనుకున్నాడు.

అందమైన బాలికలు ఉండడమే లోకానికి ఆపత్తు. అందం నూదంటు రాయి. మగవాళ్ళు అనే ఇనుప శకలాలను ఆకరిస్తే ఏలాగు తనబోటి దద్దమ్మల బ్రతుకు !

అందాని కందం, ధనానికి ధనం, సంస్కృతి, విద్య అన్నీ ఉన్న ఈ బాలిక ఏమిటి ? ఎక్కడో ఒక్క కోనంగి, కొక్కిరాయి తానా ?

ఇంతలో అనంతలక్ష్మి బాన్ీ జావా, పశ్చరసం పట్టుకు వచ్చింది.

‘నేను అమ్మాయినా ?’

‘నేను అబ్బాయినా ?’

౨

పది పథ్యాలు వంటబట్టి, కోనంగికి బలంవచ్చింది. మళ్ళీ కోలు కొన్నాడు. వెనుకటి తేజస్సు వచ్చింది.

ఇంక తన హోటలు గుజరాతుకు వెడతానన్నాడు. ఈలోగా మన చెట్టిగారి పుణ్యమా అని కోనంగిని గూర్చిన దర్శాపుయావత్తూ జయలక్ష్మికి, అనంతలక్ష్మికికూడా తెలిసింది. చెట్టిగారు బందరు ఉత్తరాలు వ్రాయించి, కోనంగి చరిత్ర అంతా తెలుసుకున్నాడు. అదంతా తారమారుచేసి జయలక్ష్మికి తెలియజేశాడు.

‘కోనంగితండ్రి ఎవరో తెలియదు. చెడిపోయిన ఒక బ్రాహ్మణ దానికి వీడు పుట్టాడు. ముప్పి ఎత్తుకుని తల్లి కొడుకూ బ్రలికారు. ముప్పినల్లానే చదువుకున్నాడు. తల్లి ఇంకా జారిణివృత్తి చేస్తూంది. వీడు వట్టిరాడీ, ముండల ముతాకోరు. కొంచెం దొంగతనంకూడా వుంది వీడిదగ్గర’ అని చెట్టియారుగారు జయలక్ష్మికి చెప్పాడు.

జయలక్ష్మి కూతురుతో ‘అమ్మణీ, మనకందుకే ఈ దౌర్భాగ్యం ? తల్లికి తండ్రికి పుట్టని మురికికాల్వ మనిషి. వాడి కీ చేసినజబ్బు పాతరోగమట ! ఆ రోగం కట్టుతప్పిన చండాలుగకుమాత్రం వస్తుంది. ఈ సంగతి మన డాక్టరే చెప్పాడట’ అని చెప్పింది.

అనంతలక్ష్మి తల్లిమాటలకు లోలోన మండిపోయింది. కాని చెకి ఏమీ అనలేదు. ఇదంతా ఆ చెట్టియారు మహానుభావుడు తల్లికి నూరిపోసిన భావాలు. తనతల్లి వట్టి తెలివితక్కువ తల్లి కాబట్టి అన్నీ నమ్మింది.

కాలేజీకి వెడుతూ తను డాక్టరును కలుసుకొని, అనంతలక్ష్మి కోనంగి జబ్బుసంగతి అంతా అడిగింది. ఆయన స్పష్టంగా ‘కోనంగిరావుగారిని

ఎవరో చెబ్బలు కొట్టడంవల్ల ఆయనలో ఎక్కడో అణగిఉన్న మరేరియూ బయట పడినది. తలపై ఎక్కువ చెబ్బలు తగిలి అలా ఒళ్ళు తెలియక పడిఉన్నాడు. మంచి ఆరోగ్యవంతు డవలంవల్ల తేరుకున్నాడు' అని చెప్పాడు.

‘అయితే ఆయనకేమీ స్త్రీ సంబంధమైన రోగాలు లేవా?’

‘ఛా! ఛా! ఆ బాలకుడు ఉత్తమడు. ఎందుకంటావా, సంధిలో అతడు మాటాడిన మాటలన్నీ ఉదాత్తమైనవీ, హాస్యరసపూరితమైనవీన్నీ. ఒక్క పొలుమాటైనా రాలేదు.’

‘సంధిలో మాటలనుబట్టి...’

‘మంచి చెడ్డలు నిర్ణయించగలం. సంధిలోనూ, మతుమందు ఇచ్చి నప్పుడూ, పూరిగా మతురాని మనుషూ, హృదయంలో స్త్రీలలో అణచు కొన్న అసలు భావాలు బైటపడతాయి. అందుకని ఆ మాటలనుబట్టి మనుష్యుని నిజతత్వం బయటపడుతుంది.’

అనంతలక్ష్మి వెళ్ళిపోయింది. అనంతలక్ష్మి వెళ్ళిన గంటకు డాక్టరుగారి దగ్గరకు చెట్టియారు చక్కావచ్చారు.

డాక్టరు: ఏమండీ! ఇలా దయచేశారు?

చెట్టి: మీకోసం డాక్టర్!

డాక్టరు: ఎందుకూ?

చెట్టి: నా ఉద్దేశం చెప్పాను. కోనంగిరావు అనంతలక్ష్మిపై కన్ను వేశాడు. వాడు వట్టి లోఫర్. బి. య్యే. అయితే సరేనా మరి, గుణాలు ఉండాలి. ఇంతకూ వాడు ముండల ముఠాకోరు. నేను అనంతలక్ష్మిని పెళ్ళి చేసుకోదలచుకున్నాను. కోనంగి విషయంలో ఆ అమ్మాయి...

డాక్టరు: కొంచెం సదభిప్రాయంతో ఉందని మీ ఉద్దేశం?

చెట్టి: అవునండీ. మీరు కోనంగికి వైద్యం చేస్తున్నారు. అతనికి నుఖవ్యాధులు ఉండకూడదా?

డాక్టరు: అలాంటివి ఏవీ లేవని నేను నిర్ధారణగా చెప్పగలను.

చెట్టి: అను, అను. మీరు చెప్పింది నిజమే! కాని అనంతలక్ష్మిలో అనురాగరోగం కుదర్చాలి మీరు. నేను పదివేలు ఫీజు ఇచ్చుకోగలను..

డాక్టరు: అంత పెద్దజబ్బా అనురాగరోగం! రోగంసంగతి అంత ఆలోచించి తర్వాత చెప్తానులెండి.

చెట్టియారుగారు సంతోషిస్తూ వెళ్ళిపోయారు.

డాక్టరు రంగనాయకులు రహస్య ప్రియుడు, కమ్యూనిస్టువాది. కాంగ్రెసులో పనిచేసి చేసి దేశంలో ఉన్న శక్తులను కాంగ్రెసు కట్టుబెట్టాలేక

పోతున్నదని, అహింసావాదమువల్ల ఎదుటివాడి హృదయం మార్చడం అనే ఆశయం ఉద్భవం అవుతుందనీ, ఈలోగా తిండిలేక మాడిపోతూ ఉంటారు ప్రజలు అనీ నిరారణచేసుకున్నాడు. ఆచార్య నరేంద్రదేవు, జోషీ, జయ ప్రకాష్ మొదలగువారి వాదనలు నచ్చాయి. ఆ రోజుల్లో కాంగ్రెసు ఎడమచేతి వాదన వారుండేవారు. వారు కాంగ్రెసు సోషలిస్టులు, కమ్యూనిస్టులు, అనీ.

జోషీ మీరట్ కేసులో ఉన్నాడు. జైలుకు వెళ్ళాడు. ఆ సందర్భం లోనే ఆ తర్వాతనే జోషీ, డాంగే మొదలగువారు కమ్యూనిస్టులుగా ఉండి రహస్యంగా సామ్యవాదాన్ని ప్రచారంచేస్తూ వచ్చారు. వారిలో చాలామంది కాంగ్రెసు సభ్యులే.

ప్రభుత్వం కమ్యూనిస్టు సంఘాలను నిషేధించింది. ఆ కారణంచేత కమ్యూనిస్టులు కాంగ్రెసులోనే ఉండి పనిచేస్తూవుండిరి.

జయప్రకాష్ నారాయణ్, మెహరల్లీ, పుచ్చలపల్లి సుందరయ్య మొదలైనవారంతా కాంగ్రెస్ లో సోషలిస్టులుగా (సాంఘికవాదులుగా) ఉండేవారు.

డాక్టరు వీరివ్రాతలు చదివేవాడు. బోల్లివిజంను గురించి చదివేవాడు. 1928 లోనే పరీక్ష పూర్తిచేసి, 1930 లో మదరాసులో ప్రాక్టీసు ప్రారంభించాడు. డాక్టరుగారికి మొదటనుంచీ చక్కని కాతాలు వీర్చడి నుంచి వస్తూవానీ అనిన్నీ, దిట్టమైన వైద్యుడు అనిన్నీ పేరుపొందాడు. 1930 లో కాంగ్రెసు సత్తాగ్రహం ప్రారంభించింది. 1931 తిరిగివచ్చింది. మళ్ళీ 1932లో కాంగ్రెసువారి నందరినీ కారాగారాలలో బంధించారు. కాని చాలా మందిని ప్రభుత్వంవారు లాఠీప్రయోగంచేసి మాత్రం వదులుతూ ఉండేవారు.

అలాంటివారి కందరికీ ఆ రెండవ సత్తాగ్రహంలో డాక్టరుగారు వైద్యం చేసేవారు. కాంగ్రెసు శిబిరానికి వైద్యులయ్యారు. అందుచేత ప్రభుత్వంవారు డాక్టరుగారినికూడా కారాగారవాసానికి పంపివారు. 1934 లో అందరితోపాటు ఆయనా బయటికి వచ్చాడు. మరీసెద్ద వైద్యుడై, నెలకు గుసాయాసంగా పన్నెండువందలవరకూ రెచ్చుకుంటున్నాడు.

కాంగ్రెసు ప్రభుత్వకాలంలో జనరల్ ఆస్పత్రికి గౌరవ వైద్యుడయ్యాడు.

డాక్టరు రెడ్డి వైద్యం ప్రారంభించినప్పటినుంచీ శ్రీ రంగయ్యంగారు రెడ్డిగారిని తమ కుటుంబవైద్యునిగా చేసుకున్నారు. అలా చేసుకొనడానికి ఒక ముఖ్యకారణంవుంది. అయ్యంగారు కారులో ఓ సాయంకాలం బీచికి వెడుతూ ఉన్న సమయంలో లక్షమూల కొంచెం పనిఉండి అగ్ని, మళ్ళీ కార్నెక్ట్ వెళ్ళబోయే సమయంలో, తలుపుమూసుకుంటే చేతివేలు నలిగింది.

ఎదురుగుండా రెడ్డిగారి వైద్యాలయం ఉంది. అందులోకి అయ్యంగారు పరుగెత్తి చేతికి కట్టు కట్టించుకున్నారు. అప్పుడు అయ్యంగారికి రెడ్డిగారంట్లే

చాలా మంచి అభిప్రాయం వదిరింది. ఆనాటినుంచి రెడ్డిగారు ఆయ్యగారి కుటుంబవైద్యులయ్యారు.

6

డాక్టరు రంగనాయకులరెడ్డి ముఖ్యంగా మూలకారణవాది. కారణం లేకుండా కార్యం జరగదంటాడు. అందుకనే చెటియారుగారు తనకు పదివేల రూపాయల ఫీజు ఇవ్వడానికి సిద్ధమయ్యాడే, అందుకు మనోభరణం పెట్టనే అరంచేసుకొన్నాడు. డాక్టరు రెడ్డికి ప్రేమ అంటే నమ్మకంలేదు. (స్త్రీ) పురుష సంబంధం ఒక ప్రకృతి న్యాయమని ఆయన వాదన. పురుషునికి (స్త్రీ) కావాలి, (స్త్రీ)కి పురుషుడు కావాలి. (స్త్రీ) పురుషులు జాతి వృద్ధికోసం కలుసుకుంటారు. ఆ తర్వాత ఒకరికొకరికి సంబంధంలేదు.

బిడ్డలను కనవలసింది, పెంచవలసింది తల్లి. బలంకలిగిన మనుష్యుడు అంబోతువంటివాడు కాబట్టి ఇరవై ముప్పదిమంది (స్త్రీ)లను తన జట్టులో ఉంచుకొనేవాడు. ఇప్పటి కోతుల కుటుంబాలలో, అడవి ఏనుగులు, లేళ్లు అంతేగాదా? అడవాళ్ళకు పురుష సంపర్కానికి కాలం, స్థలం కావాలి. పురుషులకు అదీలేదు ఇదీలేదు.

ఇంత ప్రేమ ఎక్కడవుంది? అది మనుష్యునిలోని నీరసత్వము. చరిత్ర ప్రవాహంలో మానవసంఘం చక్కగా నడవడానికి వివాహం అనే సంస్థను ఉద్భవించేసుకొన్నారు మనుష్యులు. దానివల్లనే ప్రేమఅనే కొత్తభావం వచ్చింది. విషయాలు తెలిసిఉన్న వైద్యులు ఈ ప్రేమభావం ఎల్లా ఒప్పుకుంటారు? (స్త్రీ) పురుషులు ఒకరినొకరు వాంఛించడం ఒకవిధమైన నరములపొంగువలన కలుగుతుంది. అది ప్రేమ ఎలా అవుతుందని ఆయన వాదిస్తాడు.

కానీ కాస్త్రజ్ఞానంఅట్లైన దేశాల్లో వ్యభిచారం ఎక్కువ అవడానికి కారణం ప్రపంచాన్ని సరియైన విధానంగా అర్థంచేసుకోవడమే. పెళ్ళి (స్త్రీ) పురుషుల సంబంధాన్ని, రైలుపట్టా ఎక్కించడంవంటిది అని ఆయన వాదం. అందుకనే రెడ్డిగారు వివాహంచేసుకోలేదు. అనేకమంది పెద్దలు, బాలికలు ఆయన మనస్సు తిప్పడామని ప్రయత్నించేకారు. కాని లాభం లేకపోయింది.

డాక్టరు రెడ్డిగారు కోనంగి అంటే ఎంతో ఆనందం పొందివాడు. చెటియారుగారు లక్షరూపాయల స్వేచ్ఛాత్రం కోనంగి భయంకర రోగశీడితుడని తాను చెప్పగలడా! ఈలాంటి దొంగసొమ్ము మెలుదురంలో ఏదై అడుగుల లోతుకలిగిన నూతిలో పడవేయాలి అని ఆనుకున్నాడు.

డాక్టరు రెడ్డిగారు కోనంగిని చూడానికి వెళ్ళాడు. కోనంగి కులాసాగా ఉన్నాడు. పథ్యం పెట్టపడ్డుతూఉంది. డాక్టరు ధర్మం, అధర్మము అనేవి మత విషయికములంటే నమ్మడు. కాస్త్రరీత్యా ప్రపంచం ఒకధానితో

ఒకటి క్రుతిగా సంబంధంకలిగిన న్యాయాలతో ధర్మాలతో నిండివుండాలి. అంతవరకూ తాను ధర్మవాదే అని అనుకుంటూ కోనంగిని 'ఏమండీ ఎవ్వరనుకుంటారు మిమ్మల్ని ఎత్తుకుపోయింది?' అని ప్రశ్న వేశాడు.

'నాకు అనుమానం ఉందండీ. కాని అనుమానాలు పడడం అందమైన పనికాదు.'

'అందమంటే?'

'ఆనందం ఇచ్చేది అందం.'

'ఆనందం అంటే?'

'ఆనందం అంటే ఏమిటో జవాబు చెప్పగలమా! మామిడిపండు రుచిని వర్ణించగలమా డాక్టరుగారూ!'

'కాస్త్రీత్యా ఏ విషయమైనా మనం వర్ణించవచ్చు కాదా అండి?'

'కాస్త్రీనికే భాష సరిపోదు. వర్ణించడానికి మామిడిపండు రుచి, వాసనా ఏమని వర్ణిస్తారు.'

'బాగానేఉంది. కాని అనేక ఉపమానాలు అవీ చెప్పి ఆనందం అంటే ఏమిటో చెప్పగలను కాదా?'

'ఓ, చెప్పవచ్చును. కాని ఎంత చెప్పినా భూమి ఆకాశం కలిసే చోటు చూడానికి బయలుదేరడంలాగే ఉంటుంది.'

'అమ్మో, మీరుఅసాధ్యులండోయి! అయితే ప్రేమవిషయంలో మీ అభిప్రాయం ఏమిటి?'

'ప్రేమ అండి? ఒక పురుషుడూ ఒక స్త్రీనీ రాసాయనికంగా కలిసి మిశ్రమైపోదామన్న కాంక్ష!'

'వారెవరీ! మీ కెప్పుడైనా అలాంటిప్రేమ కలిగిందా?'

'నాకా అండి? ఇంకా నన్ను నేను పరిశోధనాలయంలో పెట్టుకొని పరిశోధించుకోలేదండీ.'

'ఇతరులు చెయ్యాలా? ఎవరికి వారు చేసుకుంటారా?'

'డాక్టరైనవారే ఒక మందును పరిశోధిస్తారు. ఇతరులు ఉపయోగిస్తారు, కాని తనకుతానే పరిశోధించుకోవలసిన జబ్బుచేస్తే?'

'నేను ఎరిగెన్నంతమట్టుకు ఏమనిషి కామనీషి పరిశోధించుకొనే జబ్బు ఏమీ కనబడలేదే?'

'ఉంది డాక్టరుగారూ, ప్రేమ అనే జబ్బు!'

'ప్రేమ స్త్రీని పురుషుడు కోరడం, పురుషుడు స్త్రీని కోరడమేనా?'

'కాదండీ, అంతమాత్రం అంటే సరిపోదు, అది ప్రేమలోఉన్న ఇరవై గుణాలలో ఒకటిమాత్రం.'

‘తక్కినవి ?’

‘ఆ స్త్రీ కనబడకపోతే పురుషుడు గోల పెట్టటం, పురుషుడు కనబడకపోతే స్త్రీ రహస్యంగా కళ్ళనిశ్చయం వున్నాడంటే.’

‘ఇంకాటి నెలవియ్యండి.’

‘స్త్రీ కోరిన పురుషుడు దొరక్కపోతేగాని, పురుషుడు కోరిన స్త్రీ సన్నిహితం కాకపోతేగాని, లోకం అంతా శూన్యం అవడం.’

‘లోకం అంతా అల్లాగే ఉంటుందా ?’

‘లోకం అల్లాగే ఉంటుంది. దానికి ఆలోచనా పాలోచనా ఉంటేనా అండి ? కాని వీళ్ళిద్దరికీ లోకం ఉండదు. నిద్రబోయేవాడి మనస్సుకు లోక జ్ఞానం లేనట్లు !’

‘ప్రేమ అంటే నిద్రవంటిదనా ?’

‘అయితే బాగానే ఉండును. లోకంలోని మనుష్యులందరూ బ్రతికి పోదురు. నిద్రపట్టనప్పుడల్లా, ఇంత ప్రేమ తెచ్చుకుంటే, నిద్రైనా పడుతూ ఉంటుంది.’

‘ఇంకా ఏమిటి, ప్రేమకు ఉన్న గుణాలు ?’

‘దేహ కలయిక ఒకటేకాదు. మనస్సు, ఆత్మకూడా కలవాలి.’

‘ఆత్మ అంటే ?’

‘మనస్సును మించిన ఒక శక్తి.’

‘అది ఎలా ఉంటుంది ?’

‘అసలు మనస్సు ఎలా ఉంటుంది ? అది తెలుస్తే !’

‘అది తెలియదా మీకు ?’

‘అబ్బే ! తెలిస్తే ఇకనేమిటి ?’

‘తెలియని వస్తువులు గుణాలెట్లా అవుతాయండి ?’

‘ప్రాణం అంటే ఏమిటో తెలియని డాక్టర్లు ప్రాణం రక్షించడానికి పాటుపడటం లేదాండి ?’

‘ఎంత చెబుకొట్టవయ్యా, కోనంగీ !’

‘నేను ఇంకా బలహీనంగా ఉన్నాను. చెబులుకొట్టడమే !’

‘మీరు ఏం చేద్దామని మద్రాసు వచ్చారు ?’

‘ఉద్యోగంకోసం.’

‘ఏం ఉద్యోగం ?’

‘అది ఇంకా నిర్ధారణ కాలేదు. అయితే బాగానే ఉండును.’

డాక్టరు రెడ్డి కోనంగిని తన ఇంటికివచ్చి ఉండవలసిందని, బాగా ఆరోగ్యం కుదరగానే ఎప్పుడు రావచ్చునో తానే చెబుతానని అన్నాడు. కోనంగి నవ్వుతూ 'నేను బాగా వంటచేయగలనండి' అని అన్నాడు.

'మీవంట మాకేం రుచి?'

'చూస్తారుగా!'

కోనంగితో, 'మళ్ళీ హోటలు గుజరాత్ కు మిమ్ము వెళ్ళనివ్వను. మా ఇంట్లో ఉండండి' అని పట్టుపట్టింది ఆనంతలక్ష్మి.

'అది ఏం సబబుడి, మీ ఇంట్లో ఉండడం? నా పనికి అడ్డం కాదుటండి!'

'ఏమిటి మీ పని?'

'నేను పసి పాటూ చేయని పనికిరానివాణ్ణి నేనా మీ అభిప్రాయం?'

'అయితే మా ఇంట్లో ఎందుకుండమంటాను, పనికిరానివాళ్ళంటే నాకు ఇష్టమనా మీ ఉద్దేశం?'

'మంచి బాగా చెబుకోట్లావు ఆనంతలక్ష్మి!'

'మీ పని ఏమిటో నిజం చెప్పండి?'

'నీకు ప్రయివేటు ఉపాధ్యాయుణ్ణి...'

'అయితే మీరు మా ఇంట్లో ఉండవచ్చుకాదా అండి?'

'హోటలులో వడ్డనవాణ్ణి.'

'ఆ మాట నిజమేనా?'

'అంటే?'

'చెట్టియారుగారు చెబితే నేనూ, మా అమ్మా నమ్మలేదులెండి.'

'అది నిజం కిమ్మరాలా!'

'మీ కంఠ ఖర్చు మేమికలిగింది!'

'కర్మబలం మానవబలంకన్న వేయిరెట్లెక్కువ. ఈ మహాయుద్ధం వస్తుందనుకున్నారూ ఎవరైనా? అయినా వచ్చిపడింది. జర్మనీవాడి విజృంభణ చూచావుకదూ?'

'ఆ జర్మనీవాడి విజృంభణ చూచాను. విజృంభించవలసిందే, పోలండు రష్యాతో సంధిచేసుకోమంటే చేసుకోందే. అందుకని సెప్టెంబరు 17-వ తారీఖునకే పోలండు పని తువరం.'

'ఇప్పుడీ రష్యా ఫిన్లండులకు యుద్ధమేమిటి?'

'బలవంతుడు బలహీనుల్ని తింటాడు. ఇంగ్లండు ఇండియాను వదలుతుందీ?'

‘బాగా చెప్పావు అనంతలక్ష్మీ! అయితే మీ బాలికలు యుద్ధ విషయాలు చర్చించుకుంటూ ఉంటారా ఏమిటి?’

‘ఓ యుద్ధవల మేం జాగ్రత్తపడాలి. అదో యుద్ధసమస్య. ముఖ్యంగా కావలసిన ఫేసు పవుడరు, పెదమంగులు, గోళ్ళంగులు, మొత్తంగా కొనేసి దాచుకుంటుంది. ఇన్ని కలిపేసు దూ?’

‘భాగ్యవంతులకు ఆ ఆ జాగ్రత్తలు. ఏ ఏ పవుడరు ఎన్నెన్ని కొన్నావు?’

‘నేనా-కూటికోలాలు గెండుడజన్లు కొన్నాను. మామూలు ఖరీదుకు పావలా ఎక్కువచెట్టి కొనేశాను! ఈవెనింగ్ యల్ పావేసు పెంటు, నూనెలు, పవుడరు వగైరలు డజను డజను కొన్నాను. పాండ్సువారి క్రీము రికాలన్నీ డజను డజను కొన్నాను.

‘ఒకమాపు కొన్నావన్నమాట. గెండేండ్లకు సరిపోతాయి!’

‘గెండేళ్ళేమిటిలెండి. మూడేళ్ళవరకు వస్తాయి. అనవసరంగా డబ్బు తగలజేయలేను.’

‘ఎంత జాగ్రత్త!’

‘చాలాబాగుందీలెండి. మీరు మాయింటిలో ఉండండి అన్న నా ప్రార్థనను మూలకు తోసి, ఏవేవో భావాలన్నీ తీసుకువస్తున్నారు.’

‘అదికాదమ్మా, అనంతలక్ష్మీ—’

అనంతలక్ష్మీకి నిజంగా కోపం వచ్చింది. కోనంగిరావు మాటలను పూరి చేయకుండా ‘నన్ను అమ్మాగిమ్మా అనకండి. మీకు నామీద ఇష్టంలేకపోతే పోయింది. మీ ఇష్టంవచ్చిన చోటకు వెళ్లండి’ అని లోపలికి వెళ్ళిపోయింది.

కోనంగి ఆమెకు ఎందుకు కోపం వచ్చిందో అరంగాక హోటలు గుజరాతుకు చేరాడు. హోటలు యాజమాని సంతోషంతో కోనంగిని జబ్బును గురించి అడిగి, అతడు కలాసాగా వున్నందుకు ఆనందం వెల్లిబుచ్చి, కోనంగికి తక్కిన వాళ్ళతో బాటు నెలకు ఇరవైరూపాయల జీతమూ చేసినాడు.

కోనంగి సంతోషంతో తన పనిలో ప్రవేశించాడు. ఆదినం రాత్రి యథాప్రకారం కోనంగికోసం అనంతలక్ష్మీ కారు వచ్చింది.

కోనంగి అనంతలక్ష్మీగారి ఇంటికి వెళ్ళినాడు. ఉదయం అనంతలక్ష్మీ ఇంటినుండి వచ్చినప్పటినుంచీ, ఎందుకా అనంతలక్ష్మీ అంతకోపం వచ్చిందని అలోచిస్తూనే వున్నాడు. చిన్నప్పటినుంచీ, అలూరుముద్దుగా పెరిగినపిల్ల! తల్లికి కూతురన్న ప్రాణం. బాలికకూడా వుత్తమగుణాలు కలిగినది. లేకపోతే చెట్టియారగారు ఆ బాలికను కబళించకుండా వుంటాడా?

ఎందుకో అనంతలక్ష్మీతోటలో నివసించే ఆ ముగ్గురు వసాదులు కారును గూర్చి, ఆ మనుష్యులనుగూర్చి మరీ మరీ తన్నడిగినారు. అందులో ఒకరు

‘సరే తెలిసిందిరా! వాండ్లా, మేం వాండ్లకు బుద్ధి చెబుదాం సార్!’ అన్నాడు. ఎంత గుచ్చి గుచ్చి అడిగినా వాళ్ళు ముగ్ధురూ మాట్లాడలేదు. కాని చెటియారూగురు అలా జయలక్ష్మిగారి ఇంటికి రావడం తమ ముగ్ధురికీ ఇష్టం లేదనిన్నీ ఆ జయలక్ష్మిగారి కోరికపైనే ఆతడు రాగలుగుతున్నాడనీ చెప్పారు. ‘సామీ! మా అమ్మిణి అంతే మాకు ప్రాణం. రంగయ్యంగారు మాకు నిండా స్నేహితులుదా. అలాగే జయలక్ష్మి. వాడికేం తెలుసు. ఆ చెటిపెత్తకారి అమ్మిణికేసి దురుద్దేశంతో కన్నెత్తిన మర్నాడు, వాడు ఆమెరికాదా పారిపోవాలిదా’ అని అన్నారు వాళ్ళు.

అటునంటిబాలిక తనంటే ఏదో, ఎందుకో చక్కని అభిప్రాయానికి వచ్చింది. చక్కని అభిప్రాయం ఏమిటి? చిప్పటిమాట! తనపై... కొంచెం ... ప్రేమ కలిగింది ఆమెకు. ఎందుకు ఈలాంటి అద్భుతమైన విషయం. తనకు తెలియకుండాగా, తన మనస్సుకు తెలియకుండా మారుమూలలు దాచు కోడం? తనలో తాను తనకు బయట పెట్టుకోడం ఒంటికి మంచిది. ఆమె తన్ను ప్రేమిస్తోంది! తాను ఆ బాలికను ప్రేమిస్తున్నాడు. ఇది అసలు విషయం.

ఇది నానాటికీ తమలో తామిద్దరికీ స్పష్టమైపోతున్నది. ఎంత చిత్రంగా ఉంది, కాని తాను ప్రేమిస్తున్నట్లు ఆ ఆమ్యాయికి తెలియకూడదు.

ప్రేమ అనే పదార్థం ప్రపంచంలో ఉంటుందీ అని అనుకోలేదు. డాక్టర్లు రంగయ్యకులు రెడ్డిగారు లేదు అని వానిస్తారు. కాని అంతకన్న ప్రేమ ఏంకావాలి? మానవజీవితంలో యావనంలో ఉన్నటుంటి బాలకుడు, కొంచెం ఎఱుగగా బుఱుగగా ఉన్న ప్రతి బాలికతోనూ స్త్రీ పురుష సంబంధం కలగాలి అని ఆశిస్తాడు. ధైర్యంకల యువకులు, యువకులు అయితే ఆ వాంఛను తీర్చుకుంటారు కాని తన కెందుకో మొదటినుండి, ఈవిషయంలో వట్టి పీరికితనం? దమ్ములేదు, జానకడి వ్యావారం.

ఆంధ్రులలో, ఆంధ్రులలో ఏమిటి? సకల భారతదేశంలోనూ, యువతీ యువకులకు దమ్ములు తక్కువ. అలా కలవారు, ధనవంతులలో, పెద్ద ఉద్యోగాలలోనూ ఉన్నారు. ఇంతకూ ఆ అనీ, పాపమనీ అనుకోవడం సరే, కాదా?

తాను ఉద్భవించింది అవినీతివల్లనే! అయినా వివాహం మంచిదో చెడ్డదో నిర్ణయించుకోలేకుండా ఉన్నాడు. తనలో ఏదో వివాహమే సరియైన సంస్థ అని చెప్తుంది. తనలోని విచారణకై అది ఒప్పుకోటంలేదు. ఈ రెంటికీ తనలో సమన్వయం కదుగలేదు.

కోనంగి కారులోంచి దిగి, అనంతలక్ష్మి గదిలోనికి వెళ్ళినాడు. అనంతలక్ష్మి ఏదో కోపంగానే ఉంది. కోనంగి ఆమె కోపంగా ఉందని

గ్రహించాడు. మాటాడకుండా బల్లదగ్గి ఆమె ఎదురుగుండా ఉన్న వర్షీమిద కూర్చున్నాడు.

ఆ కోపంలో ఆమె ఎంత అందంగా ఉంది. అంబాలు ఎన్నిరకాలు. అందమైన స్త్రీ సృష్టికంతకూ కిరీటమే ఒక్కొక్క దేశంలో అందమైన స్త్రీల అందం ఒక్కొక్కరకం అందంగా ఉంటుంది.

స్త్రీ సౌందర్యం మనుష్యుల పురోగమనానికి నిజమైన ఉత్తేజం కలుగజేస్తుంది. మనుష్యునిచేత స్త్రీ సౌందర్యము ఎంతటి ఉత్తమ కార్యమయినా చేయిస్తుంది. స్త్రీ సౌందర్యం మనుష్యుని హీనమైన పశువునిగా తయారు చేస్తుంది.

౨

ఆ రాత్రి కోనంగి పాఠాలు చక్కగా చెప్పాడు. పాఠపాఠాలు ప్రశ్నలువేసి పరీక్షచేశాడు.

అనంతలక్ష్మి ముఖావంగా అసలైన విద్యార్థినిలా పాఠాలు నేర్చుకుంది. కాని మామూలు చూపారు, ఆ కంఠంలో ఏది? కోనంగి పాఠాలు పడకొండు గంటలకు ముగించాడు. ఇక లేచి వెళ్ళబోతూ, 'లక్ష్మీ! అంతకోపం వచ్చిందేమిటి నామీద! ఇంకా తగ్గలేదా?' అని అడిగాడు.

అనంతలక్ష్మికి కంట నీరు తిరిగింది. తల వంచుకొని, కోనంగి చూడడంలేదనుకొని పెటకొంగుతో కళ్ళు తుడుచుకొంది. కాని కోనంగి చూచాడు. చూడనట్లు నటించాడు. 'లక్ష్మీ!'

'ఊ! ఊ!' అన్నట్లు తల తిప్పింది అనంతలక్ష్మి. కోనంగి 'ఎందుకు నీకు కోపం రావాలో అరంకావటంలేదు' అన్నాడు. 'శబ్దరత్నాకరం మొదలయిన నిఘంటువులలో 'కోపం' అనే మాటకు అరం రాసాడు గాని, అనంతలక్ష్మికి కోపం ఎందుకు వచ్చిందో రాయడుగా! అందుకు అరం ఏమిటని అడిగాను' అన్నాడు.

అప్పుడు ఎందుకు రావాలి కోపం తనకు? తనకూ అర్థంలేవదు. ఎవరు చెప్పగలరు? అనుకుంది అనంతలక్ష్మి.

'అనంతలక్ష్మీ! నేను మీ ఇంట్లో ఉండకుండా వెళ్ళిపోయాను అని నీకు కోపం వచ్చిందా, లేకపోలే నిన్ను 'అమ్మా' అని పిలవడంవల్లనా' అని ప్రశ్నించాడు కోనంగి.

అనంతలక్ష్మి దగ్గరకుపోయింది. కోనంగి ఆమెభుజంమీద చేయివేసి 'అనంత! ఇలా తిరుగు' అని కోరాడు. అనంతలక్ష్మి చటుక్కున కోనంగివెపు తిరిగి, కరిగిపోయి, అతని పాదాలపై చాలి, 'మీరు మా ఇంట్లో ఉండిపోండి' అని అన్నది.

కోనంగి గుండె గుబుగుబలాడుతూ ఉండగా ఆమెను వెంటనే అనంతలక్ష్మి అతని చుట్టూ చేతులు పోనిచ్చి, గాఢంగా అతనిని తన హృదయానికి అడుముకొని తనమోము అతని హృదయంలో దాచుకొన్నది. కోనంగి పులకరించాడు. ఉప్పొంగిపోయాడు. ఆమెను తనవలె ఇంకను దగ్గరగా లాక్కొని, కుడిచేతితో ఆమె మోమునెత్తి ఆమె కళ్ళల్లోంచి చూస్తూ 'లక్ష్మీ! ఈ బిచ్చగాణ్ణి...'

'అలా అనకండి. నాకు మీకంటే, లు కోటీశ్వరులు అయినా అక్కరలేదు' అన్నది.

ఇంతలో జయలక్ష్మి 'అమ్మిణీ! ఇంకా పాతాలు కాలేదా' అంటూ వస్తున్న చప్పుడు అయింది. అనంతలక్ష్మి కోనంగి విడిపోయారు. కోనంగి ఆ పక్కనే ఉన్న కుర్చీపైన కూర్చున్నాడు. అనంతలక్ష్మి నిలుచుండి ఉన్నది. జయలక్ష్మి వారిద్దరిదగ్గరకు వచ్చేలోపున, కోనంగి అనంతలక్ష్మికి ఒక్కదానికే వినబడేటట్లుగా 'లక్ష్మీ' ఈ విషయం మనద్దం మాట్లాడేవరకూ ఏమీ ఎవ్వరికీ చెప్పకు' అన్నాడు.

జయలక్ష్మి నవ్చింది. 'కోనంగి రావుగారూ, ఇవాళ పాతాలు ఇంత అలస్యమయ్యాయి ఏమిటి?' అని ఆమె కోనంగిని అడిగింది.

కోనంగి: పరీక్షకు పంపించే పరీక్ష వస్తోంది. పదిహేనురోజులన్నా లేదు. అందుచేత పాతపాతాలన్నీ తిరిగి వేస్తున్నాయి.

జయలక్ష్మి: ఏలావున్నది అమ్మిణీ?

కోనంగి: అమ్మిణీకేమండీ! తెలుగులో మొదటిమార్కులు కొట్టుంది.

అనంత: అమ్మా! రావుగారు ఇంగ్లీషులోనూ దిట్టమైన చెయ్యి. అన్నీ బాగానే చెప్పారు. కాని ఇంకా కొంచెం ఆ పాతాలు నాకు గట్టిపరచాలి. హోటలులో మానేసి మనింటిలో ఎందుకుండకూడదు ఈ పదిహేను రోజులూ?

కోనంగి: నాకు ఏమాత్రం వీలున్నా పదిహేనురోజు లేమిటి, పదిహేను సంవత్సరాలండమంటే ఉంటాను. కాని, ఉద్యోగమో, మగవాడికి ఉద్యోగం పురుషలక్షణం.

జయ: ఆ ఉద్యోగం వుంటే ఏమిటి, వుండకపోతే ఏమిటి?

కోనంగి: ఏఉద్యోగమయినా అది పురుషలక్షణమే కాదండీ?

అనంత: ఏం పురుషలక్షణమండీ! ఇంతకూ నాకు ఇంగ్లీషు చెప్పరన్నమాట.

కోనంగి: అలా అన్నానా?

అనంత: పెళ్లి స్పష్టంగా చెప్పాలా?

కోనంగి: ధ్వనిగా నూచించానన్నమాట!

అనంత : మౌనంగా మాట్లాడారన్నమాట !

జయ : ఇంతకూ కోనంగిరావుగా లేమంటారు ?

కోనంగి : నేను ఆ హోటలు ఉద్యోగం మానివెయ్యడమేనా ? కాబట్టి సాయంకాలం కొంచెం పెందరాళి కారు పంపండి. మీ ఇంట్లోనే భోజనం. ఆయిదున్నరకు పంపండి. అక్కడనుంచి ఇంగ్లీషు, తర్వాత భోజనం, తర్వాత తెలుగు. ఇది నచ్చకుండా అనంతలక్ష్మీ !

జయ : చాలా బాగుంది !

అనంత : సంపూర్ణంగా మా ఇంట్లో ఉంటే బాగుండును. అయినా మీ యిష్టం. మాకు డిశంబరు రెండోవారం అంతా శలవు. మూడోవారం అంతా పరీక్షలు. అక్కడనుంచి రెండువారాలు క్రిష్మస్ సెలవులు.

జయ : నేనుకాదంటున్నానా !

అనంతలక్ష్మీ విసవిస లోనికి వెళ్ళిపోయింది. జయలక్ష్మీ తెలబోయింది. కోనంగి పకపక నవ్వాడు. 'మా చదువుకున్నవాళ్ళకు అనుభవంపని కాకపోతే కోపం వస్తావుంటుంది' అన్నాడు.

జయలక్ష్మీ అవునని తల ఊపింది. తీరా కోనంగిని పంపిద్దామని పోర్చి లోకి వస్తే కారు లేదు. వినాయగంపిళ్ళ అక్కడకు వచ్చి 'అమ్మో, కారుడ్రైవరును వెళ్ళిపోయింది చెప్పింది. అందుచేత వెళ్ళిపోయాడు' అని చెప్పాడు జయలక్ష్మీతో. జయలక్ష్మీ కోనంగి ఇద్దరూ ఆశ్చర్యం పొందారు.

ఏం చేసుంది జయలక్ష్మీ ? కోనంగిరావుని తీసుకొని ఇంటిలోనికి పోయింది. పనిమనిషిని పిలిచి, కోనంగిరావుకి వారి వెనుకటిగది సిద్ధం చేయమంది.

కోనంగి పందిరిమంచంమీద పడుకొని ఏమిటి అనంతలక్ష్మీ ప్రేమ. ఈ బాలిక తన్ను గాఢంగా ప్రేమించిందా, లేక యావనపు ప్రథమసంవత్సరాలలో, లోని కాంత్యలను ఈరీతిగా తీర్చుకొంటున్నదా ? తనకూ స్త్రీవాంఛ కలుగుతున్నమాట నిజమే ! కాని ఫలానా స్త్రీ అన్నది లేదు. అసలు సౌందర్యం స్త్రీ సంపర్కభావం కలిగింది. ఈనాడు హృదయం మధ్య ఈ అందాలబాల చేరింది. ఇది పెద్ద గడ్డుసమస్య తనకు.

తానా బీదవాడు, లేవటితిండి ఎటాగో తెలియక బీధులగడిచే పొంథుడు. ఈ బాలిక విశ్వర్యవంతురాలు. తన కి సమయంలో వివాహం ఏమిటి ? వివాహం చేసుకుంటేగాని, తనకూ, స్త్రీకి సంబంధం ఉండకూడదు. అది పెద్ద వేదాంతభావమూ కాదు, నైతిక భావమూ కాదు. అది మానవ న్యాయం.

జాతికి ఒక చక్కని రహదారి మార్గం వంటివి. పురుషుడు వేడిఎక్కి ఇబ్బంవచ్చినట్లు సంచరించవలసిన అగత్యమేమి ? అమెరికాలోవలె

వివాహాలు చేసుకోవచ్చును. గర్భం చేసుకోవచ్చును (స్త్రీ) పుగడ సంబంధం కలుగ జేసుకుందామనుకున్నప్పుడు వివాహంచేసుకొని, ఇష్టంలేనప్పుడు విడిపోవచ్చును. ఇంత చక్కని రాజమార్గం ఉంటే, ఆమెరికాలోకూడా, వట్టి మూరదారుల తిరుగుతారెందుకో (స్త్రీ) పురషులు.

అతడు నెమ్మదిగా నిద్రకూలాడు తెల్లవారగట్ట కలలు వచ్చాయి. ఏవేవో అస్పష్టమైన కలలు. ఇంతగా తాను ఎక్కడో పొలాలలో కూలి వానిగా ఉన్నాడు. అనంతలక్ష్మి కూలిపిల్లగా చక్కావచ్చింది అక్కడకు. తాను ఆమెను తప్పించుకొనడానికి ముందుకు పరుగు, ఆమె తరుముకు వచ్చింది. తా నేదో కాలికి తగిలి క్రిందపడినాడు. అనంతలక్ష్మి పకపక నవ్వుతూ, 'దొంగ దొరికాడు' అంటూ తనమీదవారి భుజాలు రెండూ గట్టిగా పట్టుకుంది.

అతనికి చటుక్కున మెలకువ వచ్చింది. అనంతలక్ష్మి దేవతా బాలి కలా తనమీదకు వ్రాలి రెండుభుజాలు పట్టుకొని, 'ఇంకా నిదురే. తెల్లవారింది, ఎంజీ వచ్చింది, రెండి!' అని కడుపుతోంది.

కోనంగి గబుక్కున లేచి కూర్చున్నాడు.

'మీమీద ప్రేమ నన్ను గాఢంగా పొదివికొంది. నన్ను అమృతో చెప్పనే చెప్పవద్దన్నారు ఈ విషయం. అమృత స్నానం చేస్తోంది. స్నానం అనగానే జపం చేస్తుంది. అంతవరకూ బయటకు రాదు. అప్పటివరకూ కాఫీ యింకా తాగదు కాబట్టి మనం మాట్లాడుకునేందుకు కావలసినంత వ్యవధి ఉంది' అని అనంతలక్ష్మి తలవచ్చి అన్నది.

కోనంగి: అనంతలక్ష్మి, మీ అమృతానందం నన్ను నువ్వు ప్రేమించడానికి వచ్చుకోరు,

అనంతలక్ష్మి: మీరు ప్రేమిస్తున్నారా లేదా?

కోనంగి: నేను నిన్ను ప్రేమించకుండా ఉండగలనా లక్ష్మీ! నువ్వు నా దేవత. నేను ప్రేమ అనేది ఎరుగను. అది ఉంటుందనే తెలియదు. (స్త్రీ)ని అప్పుడప్పుడు వాంఛించాను. కాని వివాహం కాకుండా (స్త్రీ) సంపర్కం అనుభవించడం నా మతం కాదు. నాకు అర్థంకా దా భావం. ప్రేమ అన్నా ఉండాలి, అనుకూలమైన దాంపత్యమన్నా కావాలి. నాకు (స్త్రీ)వాంఛ కవిత్యవాంఛ, సంగీతవాంఛ వంటిది. (స్త్రీ)లకు పురుషవాంఛ, పురుషులకు (స్త్రీ) వాంఛ, ఏదో ఉత్తమ పథాలలో ఉండాలని అనుకుంటాను. అందుకని నాలో కలిగిన (స్త్రీ) వాంఛ, ఏ ఒక్క (స్త్రీ) అని కాక ఒక ఉత్తమ (స్త్రీ) అనే. నువ్వు కారు డ్రైవు చేస్తున్నప్పుడు మొదటిసారి నిన్ను చూచి నవ్వుదే, ఈమె నా జీవితక, నా ప్రియురాలు, నా బ్రతుకురాణి అనుకున్నాను.

అనంత : నాకు పెళ్ళి అయివుంటే ఏమిచేద్దురు ?

కోనంగి : నేను ప్రేమించబోతూ ఉంటే నీకు పెళ్ళయి ఏలా వుంటుంది ?

అనంత : ఇంతకు మీరు ఆలోచించిన సంగతి ఏమిటి ?

కోనంగి : నేను ఏమీ ఆలోచించలేదు. నువ్వు నా పర్వలోకేశ్వరి అదే భావం నాకు ప్రస్తుతము. కాని ఆలోచించినకొద్ది, నేను నీకు తగుదునా ! నేను ఎవరిని అన్న --

అనంత : అన్న ! అన్నా లేదు, చెల్లెలూ లేదు. ఒకటిమాత్రం ఆలోచించండి, మీరు నన్ను --

కోనంగి : ఉండు ఉండు. నెమ్మదిగా ఆలోచించుకొందాము. మనం ఈ విషయాలలో తొందరపడకూడదు.

అనంత : నెమ్మదిగా సంవత్సరాలు ఆలోచించాలి కాబోలు !

కోనంగి : నెమ్మదిగా నిముషాలు ఆలోచిస్తే చాలు.

అనంత ! అప్పుడే మీరు లేచి అరగంట కావచ్చింది. ఇంతవరకూ ఏమీ ఆలోచించలేమి ?

కోనంగి : నువ్వు ఎదురుగుండా ఉంటే ఆలోచన ఏమీ సాగుతుంది ?

అనంత : నే నంత అసహ్యంగా ఉన్నాను కాబోలు, పోనీలెండి.

నేను వెళ్ళిపోతాను.

కోనంగి : వెళ్ళూ ! -నా ప్రాణాలు నీతోనే వస్తాయి. నేను వట్టి కట్టెలా పడుకొని ఉంటానులే !

అనంత : మీ ప్రాణాలు నాతోకూడా ఎందుకు ? ఒక్కదాన్నే నీకు పోసుకుంటుంటే ఎవరో చూస్తున్నారని భయపడడానికి !

కోనంగి : లక్ష్మీ ! నువ్వు లక్ష్మీవి, నేను --

అనంత : ఆ మాటలన్నీ వదండి గురువుగారూ --

కోనంగి : చెట్టిగారు కోటిశ్వరులు --

అనంత : ఈలాంటి మాటలు ఇంకా గెండు మాట్లాడితే --

కోనంగి : ఈ ఆడవాళ్లతో ఇదే గొడవ.

అనంత : మగవాళ్లతో ఇలాంటి గొడవలుండవు కాబోలు ?

కోనంగి : పరిశ్రమ్యవరకూ ఈ గొడవలన్నీ కట్టిపెట్టడం మంచిది కాదా లక్ష్మీ.

అనంత : ఇదీ గొడవే ?

కోనంగి : సరియైన సందర్భాలు వుదరకపోతే అన్నీ గొడవలుగానే ఉంటాయి.

అనంత : మీ కిది అంతా గొడవగా ఉంటే నేను వెళ్ళిపోతాలెండి.

అనంతలక్ష్మి లేచి విసవిస వెళ్ళి పోయింది. ఉదయమే లేచి, స్నానం చేసి, చక్కని చీర, రవికా ధరించి, అందంగా అలంకరించుకొని, సౌందర్యాలు మూటలుకట్టినట్టు వచ్చిన అనంతలక్ష్మిని చూస్తూ ఆనందిస్తూ సర్వమూ మెమరచి కూచోక, భార్యను భర్త దెప్పినట్లు పిచ్చి వేశాకోశాలు చేసి అలా తరిమివేసే ఏమి బాగుంటుంది. మంచి శిక్ష చేసింది. ఏదో రొట్టి నేతిలో వేసుకు పుట్టాడు గనక, ఆ బాలికను తాను ప్రేమించినట్లే తన్ను ఆమెకూడా మొదటినుంచీ ప్రేమించసాగింది.

ఆ అదృష్టానికి సంతోషించక, లేచి నాట్యమాడక, నూరు టిప్పర్లు చేయక, తనకు తానైనా వేయి అభినందన తీతులు పంపుకోక, ఈలా కష్టంకలు పట్టుకుని కూర్చున్నవాడిగతి ఇంతే.

తనంత అసలైన తెలివితక్కువ ఆంధ్రుడు ప్రపంచంలో ఇంకోకు ఉండరు! తన కొడుకు అనంతలక్ష్మిని పెళ్ళిచేసుకోడానికి ఇంత భయం? తాను వట్టిబీదవాడు. ఉద్యోగం లేదు. ఉద్యోగం ఇచ్చేవారు లేరు. ఇచ్చేవారు ఒకరిద్దరున్నా, వాళ్ళు ఏ వంటవాడి పనో, గుమాస్తా పనో ఇస్తారు. లేకపోతే ఇప్పిస్తారు. అంతకన్న తనకు ఇంక గతి ఏమిటి?

ఈలాంటి తాను, భాగ్యనిధి, సౌందర్య సముద్రమూ అయిన ఒక బాలికను పెళ్ళిచేసుకోవడమే! తనది దొంగ ఎత్తన్నమాటే కాదు! తనలో కూడా బూరువాతనం సంపూర్ణంగా ప్రవేశించింది. గాంధీగారు అహింసా, సత్యాగ్రహ తత్వాలు వ్యతిరేకించాయి అన్నమాటేగా?

తాను నెమ్మదిగా ఈ బాలిక జీవితంలోంచి తప్పుకుందామనుకుంటే, తనలో వుద్భవించిన ఆ సీరగత్వం, తన్ను వట్టి పిరికివాణ్ణిగా చేసి పారవేస్తుంది. తనలో ఒక పిగుమె తయినా గౌరవమూ గర్వమూ వుంటే, తాను అనంతలక్ష్మిని వీడి వెళ్ళిపోవాలి. చిన్నతనంలో, ఎన్ని బొప్పెలుకట్టినా, త్వరలో మరిచి పోతాం. ఎంతమంది యువకులు తాము గాఢంగా ప్రేమించాము అనుకున్న భార్యలు తమ్ముడిచి, దేహం చాలిస్తే, వెంటనే నెలలన్నా కాకుండా, రెండవ భార్యలను చేసుకోలేదు?

ఎంతమంది యువకులు తమ దైవము అనుకున్న భర్తలు పోతే, నిమిషంలో ఊరటపొంది, మామూలుగా తిరగటంలేదు. వారి విచారం అంతా వైధవ్య చిహ్నాలు ధరించి విధవాజీవితం ధరించవలసినదనే.

అలాగే తాను అనంతలక్ష్మిని వదిలి వెళ్ళిపోతే ఆ బాలిక కావ్యంలోలా తన్ను ప్రేమించివుండకపోతే ఒక నెలరోజులలో మరిచిపోతుంది. లేదా తన్ను తలంచుకొని దుఃఖించడం మానివేస్తుంది. తాను అనంతలక్ష్మిని కావ్యంలోలా ప్రేమిస్తుంటే, ఆమె తన హృదయంలో, ఆత్మ అనే పదార్థంలో వుంచి పోడపోవచారవిధిగా అర్చిస్తూ వుంటాడు. తాను బాధపడినా, ఆ

బాధంతా మగవానిలా భరించాలి. అంతేకాని ప్రబంధనాయకులలా ఏడుస్తూ కూర్చోకూడదు.

అతడు లేచాడు. మొగం కడుక్కొని, స్నానాదికాలు కావించి కాఫీకని హాల్లోనికివచ్చి కూర్చున్నాడు. అనంతలక్ష్మికి కోపంరావడం చాల మంచి దనుకున్నాడు. ఆ చాలికకు ఈ ఏడాది బాగా చదువుచెప్పి, ఆ తర్వాత ఆమె కంటికి కనబడకుండా వెళ్ళిపోవచ్చు. ముప్పైతొమ్మిది ఏళ్ళవాడికి లోకం అంతా వాడిదే!

కాఫీ వండూరులు పుచ్చుకొన్నాడు. లోపలికి వచ్చాడు. హాట్టులు గుజరాతుకు బస్సు ఎక్కి చేరుకున్నాడు. ఆ రోజు జీతంనష్టం అని హాట్టులు యజమానితో చెప్పితే, యజమాని మండిపోయి 'నువ్వు నాకు వద్దయ్యా' అని చెప్పినాడు.

'అవునండీ, ఎవరిక్కావాలి ఈ దరిద్రఘటం. ఘటవాద్యానికి పనికిరాదు. నీళ్ళు పోసుకోడానికి పనికిరాదు. అమ్మవారి ఘటపూజకూ పనికిరాదు' అని లోనికిపోయి కోనంగి బట్టలపెట్టి సర్దుకుంటూవుంటే, తోటి అరవబాలకుడు పరుగునవచ్చి "నిన్నరాత్రి నువ్వు వెళ్ళిపోయిన తర్వాత, ఎవరో రెడ్డిగారుట. ఒక నాటుకోటిచెట్టి వచ్చి మన మేనేజరుతో చాలాకేళు గుసగుసలాడారు. మన నాయరు 'శంకర్' రెండు చూడు ముక్కలు విన్నాట్ట. నీమాలే నూరుసార్లు వచ్చిందట. నిన్ను పంపించివేయమని పట్టుపట్టాడట" అని కోనంగికి చెప్పాడు!

'అంతకన్న ఏం కావాలి మణీ! సరే; నేను వెళ్ళి కొన్నాళ్ళపాటు నల్ల తొబి నెల్లూరు హాట్టులులో ఉంటాను. ఈ బూర్జువాల ప్రతాపం అంతా మనబోటి హాట్టులు కుట్టవాళ్ళమీదే! ఈలాంటి బూర్జువాలను చేపల దండలులా, గుచ్చే సామ్రాజ్యవాదులు వస్తే ఈ దద్దమ్మలు తమ కాళ్ళకు ఎంత బలంఉందో పరీక్ష చేసుకోవడం ప్రాగంభిస్తాయి. ఇక సెలవు, మనం కలుసుకుంటూ ఉందాం. గాంధీమహాత్మాకీ జై! బూర్జువాలు మురదా బాద్!' అంటూ ఒక రికా చేసుకొని నల్లతొబి నెల్లూరు హాట్టులు చేరుకున్నాడు.

పంచమవధం

రాజక్రియాలు

౧

కోనంగి వెళ్ళిపోయిన తర్వాత కాలే వెళ్ళడానికి అనంతలక్ష్మి బయటకు వచ్చింది. కోనంగి లేడు. అతడు బస్సుఎక్కి వెళ్ళిపోయాడు. ఆ బాలిక గుండె గుబిలుమంది. పదిహేడేండ్లు నిండి, పదేనిమిది సంవత్సరాలు జరుగుతూ అప్పుడే విప్పారే కమలపుష్ప మా బాలిక. ఆమె అలాగే తెల్లబోయి నిలుచుంది. కళ్ళనీళ్లు తిరిగినవి. తాను సరదాకు కోపగించి పెడితే, నిజ మనుకుని వెళ్ళిపోయినాడు.

కాలేజీ మాని, హోటలు గుజరాతుకు వెళ్ళి పట్టుకుందామని, తిన్నగా కారు వేసుకొని, హోటలు గుజరాతుపక్కనుండే ఒక బట్టలపాపులోకి పోయి ద్రోవరును కోనంగికోసం పంపింది. అతడు తిరిగివచ్చి కోనంగిని యజమాని పంపివేశాడనీ, అతడు ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయాడనీ తెలిపినాడు.

అంతటితో అనంతలక్ష్మికి కాళ్ళుచేతులు చలబడ్డాయి. కాలేజీకి వెళ్ళడానికి ఇష్టంలేకపోయింది. ఆమెకు కోనంగిపైనా, సర్వప్రపంచంపైనా కోపం వచ్చింది. కారు తిన్నగా క్లీన్ మేరీస్ కాలేజీ హాస్టలుకు పోనిమ్మని ఆక్కడకు పోయింది. హాస్టలు పరిచారికను పంపి తనకు భరించలేని తలనొప్పి వచ్చిందని చెప్పి ఒక స్నేహితురాలి గదితాళం తెప్పించుకొని, ఆ గది తలుపు, అనంతలక్ష్మి ఆ అమ్మాయి మంచంమీద పడుకొంది.

చిన్నతనాన్నుంచీ కోరినవస్తువు తెప్పించి ఇచ్చాడు తండ్రి. ఆ బిడ్డ కోసమే తలిదండ్రులు బ్రతికినారు. పండితులచేత సంగీతం చెప్పించారు. ఆ వస్తువు బాగుందంటే తండ్రి కొన్నాడు. ఆ బొమ్మ కావాలంటే తల్లి కొంది. ఆ బాలికకోసం పాలుకు మూడు నాలుగు వేల రూపాయలు బట్టలకూ, రెండు మూడు వేల రూపాయలు బొమ్మలసామానులు మొదలయినవాటికి ఖర్చయ్యేది.

అలాంటి తనకు, ప్రేమించిన ఒక బాలకుడు ఇంత దూరంఅవడం ఏమిటి? అతడు దూరమయ్యాడన్న భావం ఆమెకు మరింత ఆవేదన తెచ్చి పెట్టింది. చెట్టియారు అల్లుడుకావాలని తల్లికోరిక. ఎంత అసహ్యకరమైన కోరిక. తనకు ఇష్టంలేక తల్లి ఏపనీ చేయదని అనంతలక్ష్మికి తెలుసును. ఎందుకు తన కీ ఆవేదన? ప్రతిబాలికా ఎవరినో ఒకరిని ప్రేమించి అతని కోసం తాలూ బాధలు పడుతుందా? జీవితాన్ని తలక్రిందులుచేసే సంఘటన వస్తే, మనుష్యులు బాధ పడతారు. రానంతసేపూ ఆనందంగానే ఉంటారు జనులు.

మేనేజరు అతన్ని పొమ్మన్నాడనీ, అందుచేత వెళ్ళిపోయాడనీ తనకు తెలిసింది. హోటల్స్ లో ఎప్పుడూ ఆలాగే చేసారు, హోటలువాళ్ళకు నీతి నియమాలు ఏలా ఉంటాయి? అంత చదువుకొని ఆయన హోటల్లో చేరడం ఏమిటి?

ఆయన బ్రాహ్మణుడు. తాను వేశ్యకులంలో ఉద్భవించింది. తండ్రి అయ్యంగారయితే ఏమి? తన కులంలో ఉద్భవించినా ఒక సుబ్బలక్ష్మిని సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు, ఇంకో సుబ్బలక్ష్మిని సదాశివన్ వివాహం చేసుకోలేదా? వరలక్ష్మి చెల్లెలు భానుమతిని, ఇంకో అయ్యరు వివాహం చేశాడని చెప్పాడు.

వాళ్ళంతా సినిమాతారలు. సినిమాతారలను పొదివికొని ఏదో ఒక వరించలేని వెలుగు, ఆకరణ ఉంటాయి. తాను వట్టి బాలిక. ఎంతమందో తన్ను సినిమారంగానికి తాగాలని ప్రయత్నించారు. కాని, అడసేంహంలా తలి గరించింది.

సినిమారంగంలో స్త్రీలు పశువులై పోతున్నారు. పురుషు లిదివరకే పశువులు. 'ఏబ్రతుకు మానివేసి ఉత్తమమార్గం పట్టాలని ప్రయత్నిస్తున్నామో ఆ బ్రతుకే ఇంకా అధికమైన అసహ్యతతో సినిమారంగంలో ప్రత్యక్షమవుతుంది' అనికదా తన తలి జయలక్ష్మి తన్ను సినిమాకు పంపించనని భీలూకపు పట్టు పట్టింది.

చెటియారుగారు పెళ్ళింటారు. ఆయన్ను చేసుకొంటే బాగుంటుందని అందరి వాదనా! కాని, ఆయన్ను చేసుకోవాలని తనకు బుద్ధి పుట్టడంలేదు సరికదా, ఆయన్ను చూస్తే భరించలేని అసహ్యత ఉద్భవిస్తుంది.

ఇంక కోనంగిరావుగారు కనబడకుండా వెళ్ళిపోయినారు. ఆయన ఇంతటితో తన జీవితంలోంచి వెళ్ళిపోతారా? ఆయన్ను హోటలులోంచి వెళ్ళిపోయింటే వెళ్ళిపోయాడు. ఎక్కడకు వెళ్ళి ఉంటారు?

ఇంతటా అంబుజమ్మ పరుగున తన గదిలోకి వచ్చి, 'ఏమే అనంత, తలనొప్పి ఏమిటే? ఎందుకు వచ్చింది? ఎప్పుడు వచ్చింది?' అని ప్రశ్నించి నుదుటిపై చేయివైచి చూచింది.

అనంత : వట్టి తలనొప్పికి నుదుటిమీద ఏముంటుందే?

అంబుజం : ఏమో! ఒక్కొక్కప్పుడు వట్టి తలనొప్పికికూడా నుదురు వేడెక్కుతుంది!

అనంత : అవును, నువ్వు డాక్టరు కూతురువు. డాక్టరువు కాబోతున్నావు. అందుకని నీమాటా కొట్టివేయకూడదు.

అంబుజం : నీకు ప్రేమ తలనొప్పి వచ్చిందేమో?

అనంత : ప్రేమ తలనొప్పి, ప్రేమజ్వరం, ప్రేమ కడుపునొప్పలు ఉంటాయా ఏమిటే?

అంబుజం : ఓసి, ఇడియట్టా ! అలాంటివి ఉండేవని మన పూర్వ గ్రంథాలు చెప్తున్నాయిగా. అలాగే క్రొత్త గ్రంథాలు చెప్పవచ్చునుగదా !

ఇంతలో మెహరున్ని సా పరుగెత్తుకొని వచ్చింది.

మెహర్ : ఏమిటే అనంతం ! నీకు తలనొప్పి వచ్చిందని అంబుజం చెప్పి ఇక్కడకు వచ్చింది. వచ్చేటప్పుడు నన్ను కూడా పిలవకూడదూ ?

అంబుజం : కానందరికీ తెలిస్తే, అందరూ ఇక్కడికే వస్తారని నీ ఒక్క దానితో మాత్రం చెప్పాను. మన పార్వతితో చెప్పానా మరి ?

మెహర్ : పార్వతిలోను, ఫీలోమెలాలోనూ చెప్పలేకపోయావు. వాళ్ళకు తర్వాత తెలిస్తే ఏమనుకుంటారు ?

అనంత : నేను అంబుజాన్ని మాత్రం రమ్మన్నానా ? ఏదో కాస్త తల నొప్పి వస్తే ఈగడలిడ అంతా ఎందుకే ?

అంబుజం : ప్రేమతలనొప్పి అంటే, ప్రేమ కడుపునొప్పి అంటుంది.

మెహర్ : అనంతానికి తప్పక ప్రేమజుట్టే పట్టుకుంది.

అనంత : బాలికలలో చంద్రునివంటిదానవు నీకు తెలియదంటే మెహర్ ?

మెహర్ : నాకేమి చెప్తావు నవ్వు ? నీకు కొత్తగా అందాలరాయుడు ప్రయివేటుగా తెలుగు చెప్తున్నాడుటగా ?

అనంత : ఎవరు చెప్పినారే నీకు ?

మెహర్ : పార్వతీ !

అంబుజం : పార్వతా ! అది హెక్టార్లు జడ్జిగారి మాతూరు. దానికి తెలియకపోతే ఇంకెవ్వరికీ తెలుస్తుండే. అదిగో పార్వతిగారు వయ్యారంగా నడిచి వస్తోంది.

పార్వతి నిజంగా వయ్యారంగానే నడచివచ్చింది. లోనకు రాగానే అనంతాన్ని కాగలించుకొని, 'అ చెట్టి నిన్ను బాధపెడుతున్నాడేమిటే ?' అని ప్రశ్నించింది.

అంబుజం : ఆ మొద్దురాయడేనా ? వాడు అనంతాన్ని బాధపెట్టడా పార్వతీ ? వాడి పళ్ళు రాలగొట్టడూ అనంతం !

మెహర్ : ఏమే పార్వతీ, ఎవ రా కొత్తమేష్టరు ? అనంతానికి తెలుగు పాతాలు చెప్పేది ?

పార్వతి : ఒక్క తెలుగేమిటి ! ఇంగ్లీషుకూడా చెప్తున్నాడు.

అంబుజం : అతనికి, అనంతం తలనొప్పికి సంబంధం ఏమిటి ?

మెహర్ : వచ్చింది, ప్రేమతలనొప్పికదా, పాఠాలుచెప్పే పెద్దమనిషి ఇంట్లో ఉంటే తలనొప్పి తగ్గించలేదూ ?

అనంత : ఈలాంటి మాటలంటే, కాలేజీకూడా వినబడేటట్లుగా శోక వేసాను.

౨

కోనంగిరావుకు ఏమిచేయాలో తోచదు. అతనికి ఏ ప్రభుత్వ ఉద్యోగమో చేయడాని ఇష్టంలేదు. అతనిలో రాజకీయాలు వట్టి మబ్బులులా ఉన్నాయి.

కాంగ్రెసు మహాసంస అసీ, కాంగ్రెసు నాయకులైన మహాత్మాగాంధీ లోకనాయకుడని అతని నమ్మకము. కాని అతని ఆహింస ధర్మాశయం ఎల్లా అవుతుందో అర్థంకాలేదు. కాంగ్రెసు రాజకీయాలుగాని, సాంఘిక వాదాలుగాని, సామ్యవాదాలుగాని పూర్తిగా తెలియని విద్యార్థిగా ఉన్నప్పుడు, విద్యార్థి రాజకీయ సభలలో అతడు చేరలేదు.

కోనంగి మతవిషయకాలు అంత ఎక్కువ చదువలేదు. హిందూమత మంటే, బౌద్ధమతమంటే, క్రైస్తవమతమంటే ఏమీ తెలియదనే చెప్పాలి. వేదాంతం అంటే ఏమిటో ఎరగడు. ఉపనిషత్తుల పేరులే తెలియవు. ఏ మతపు స్త్రీకాలూ ఎప్పుడూ చదవలేదు.

కోనంగి పాఠ్యపుస్తకాలు బాగా చదివేవాడు. ఆ పాఠ్యపుస్తకాలకు సంబంధమైన పుస్తకాలూ బాగా చదివేవాడు.

పాశ్చాత్యుల మన క్వశాస్ట్రం అత డెరగడు. జ్ఞానవిషాస ఒక మోస్తరుగా ఉండేది.

తెలుగుకోసం తన పాఠానికి పుస్తకాలు బాగా చదివాడు. ఈలా చదివిన పుస్తకాలుమాత్రం బాగా అర్థంఅయ్యేవరకూ వదిలేవాడు కాదు. అలా అర్థం చేసుకొని పరీక్షలలో ప్రశ్నలకు ఎంతో బాగా ప్రత్యుత్తరాలు రాసేవాడు. అందుచేత అతనికి మొదటి మార్కులు వచ్చేవి.

అతడు కళలనుగురించి అంతబాగా తెలుసుకోలేదు. అతని గొంతుక బాగానే ఉంటుంది. విన్న పాటగానీ, పాటపాడే విధానంగాని మరచి పోకుండా చక్కగా పాడతాడు. సంగీతకాస్త్రాన్నిగురించి ఏమీ తెలియదు.

బొమ్మలు చూస్తాడు భారతిలో, మోడరన్ రివ్యూలో, ఇంకా ఇతర చోట్లా ప్రచురణమయ్యే బొమ్మల్ని పరిశీలించి చూస్తాడు. అవి ఆజంతావైనా ఒకటే, అమరావతివైనా ఒకటే, చటర్జీవైనా ఒకటే.

తనకు ఏ విషయంగురించి తెలియకపోయినా తెలియదని చేప్పేస్తాడు. మాట్లాడేవాడి ఉద్దేశం గ్రహించి, ఏ విషయాన్నిగురించి వాదన వచ్చినా బాగా చదువుకున్నవాడిలా కోనంగి వాదిస్తాడు.

కోనంగి ఆటలో అందెవేసినచెయ్యే. కాని తాను చదివే విద్యాశాలలో పిల్లవాళ్లు మెచ్చుకుంటూ, తమ వీరుణ్ణి చేసుకునేటంతవాడుమాత్రం కాదు.

పరీక్షలలో మొదటివాడుగా సెగ్గేవాడు. పరీక్షవిషయాలనుగూర్చి ఎవరు ప్రశ్న వేసినా చక్కగా ప్రత్యుత్తరం చెప్పేవాడు.

చదువులయ్యావి. జీవితంలో ప్రవేశించాడు. ఇంటిలోనుంచి బయటకు వచ్చి ప్రపంచాన్ని చూచిన బాలకునిలా అతడు గుమ్మందగ్గర నిలుచుండి తన్ను తాను ప్రశ్నించుకున్నాడు.

చదువుకున్నన్నాళ్ళు అల్లరిపిలవాడే. ఎవరికీ కష్టం కలిగించని అల్లరి, అనేకరకాల వేషాలు వేసేవాడు. స్నేహితులుకూడా గురుపట్టని వేషం వేసి వాళ్ళ గరులలోనికి పోయి అల్లరిచేసేవాడు.

ఒకనాడు చాకలివానివేషం వేసికొని, ఒక స్నేహితునిఇంటికి వెళ్ళాడు. (అతని చాకలివాని సంగతులన్నీ ఇదివరకే తెలిసికొని ఉన్నాడు) 'మరిడయ్య మా చుట్టమేనండి, ఆడే పంపాడండి' అని తన స్నేహితుని తల్లికండ్లులనూ, తక్కిన చుట్టలనూ నమ్మించి బట్టలన్నీ వేయించుకుని తన ఇంటికి తీసుకుపోయాడు.

అక్కడ అవన్నీ మడతలుపెట్టి పెద్ద పాగ్గెలుకట్టి 'దీపావళి బహు మతి' అని పేరుబెట్టి తన స్నేహితునకు తన పేరుతో బహుమతి పంపాడు. కొన్నాళ్ళవరకూ బందరంతా నవ్వింది.

కొనంగికి ఆ రోజుల్లో చాకలి కొనంగి అని పేరువచ్చింది.

ఒకనాడతడు బి. య్యే. అయిన రోజులలో, పదిమంది స్నేహితులను వెంటబెట్టుకుని, తాను సర్వేయరులా, కావలసిన సామాను పట్టుకొని బచ్చుపేట రామానాయుడుపేట కలిసేచోటికిపోయి, ఆ వీధి కొలుకూ ఆ దారినివెళ్ళే ఒక పెద్దమనుష్యుని పిలిచి 'ఈ చివర పట్టుకోండి సార్' అని కొరినాడు. ఆ వీధి మలుపుతిరిగి, ఇవతలి వీధిలో వెళ్ళే ఇంకో పెద్దమనిషితో 'ఈ చివర కొంచెం పట్టుకోండి సార్' అని అందిచ్చి, స్నేహితులతో వెళ్లిపోయినాడు.

ఆ పెద్దమనుష్యునిద్వారా, ఒకరికి తెలియకుండా ఒకరు ఆ తాడుచివరలు ఒకరోవీధిలో ఇంకోరోవీధిలో పట్టుకుని ప్రభుత్వాని కెంతో సహాయం చేస్తున్నా మనుకొని ఒక గంటన్నరసేపు అలా ఉన్నారట. చివరకు ఒకాయన చాలా ముఖ్యమైన పనిఉండి ఏమవుతోందో చూదామని వీధిమలుపు తిరిగి చూస్తే తాడును ఒకచివర తాను, ఇంకో చివర ఇంకో పెద్దమనుష్యుడు పట్టుకుని ఉండడం చూచి, ఇంకెవ్వరూ అక్కడ లేకపోవడం చూచి, 'ఏమిటండీ ఈ కొలత?' అని అడిగాడు.

'నాకేం తెలుసు, మీకు తెలియాలి!'

'అదేమిటి అలా అంటారు? మీకు తెలియదూ?'

'నాకేం తెలుసును. మీకే తెలియాలి?'

'ఎవరు ఇదంతా కొలుకున్నది?'

'ఏమో ఏ సర్వేయరో?'

‘ఈ ప్రభుత్వం సేవకులకు బుద్ధిలేదు. లేకపోతే ఇదేమిటండి మనల నిద్దరినీ ఇక్కడ విడిచిపెట్టాడూ?’

‘ఇంజనీరుకు వ్రాసి దొక్క చీలుస్తాను.’

‘నేనూ దస్కుతున్నాను రాయండి.’

ఇంజనీరుకు రాకాడు. ఆయన ఈ గొడవ మాకేమీ తెలియదని జవాబిచ్చాడు. ఈ విషయం అంతా కృష్ణాపత్రికలో వేశారు. ఊరంతా నవ్వుకున్నారు.

ఆ ఇంటాయన ఎంతకాలంవరకూ తన ఇంట్లో యుద్ధంకోసం ప్రభుత్వం తీసుకుంటుందేమోనని భయపడినాడు.

కోనంగి ఒకసారి పెద్ద టైపుకొట్టి బందరు కలెక్టరుకు ఒక పెద్ద పిటిషను రాకాడు. అందులో ‘మీరు రాత్రి 10 గంటలకు..... పేటకు..... నంబరు ఇంటికి వచ్చి చూస్తే ఇగవై ముప్పైమంది కూడి ఏదో కుట్రచేస్తున్న విషయం తెలుసుకోగలరు. మన ప్రభుత్వం సుస్థిరంగా ఉండాలంటే, అలాంటివి జరగకూడదు. ఇవి యుద్ధంకోసం’ అని రాకాడు.

అప్పటికి కోనంగి చదువు పూర్తిఅయింది, జర్నలి పోలండుమీదకు చొచ్చుకుపోయే రోజులు.

కలెక్టరుగారు నిజంగా పోలీసుదళంలో వచ్చి చూస్తే, అక్కడ హరనాథబాబా భజన జరుగుతోంది. అయినా కలెక్టరుగారికి అనుమానం. అక్కడికి వెళ్ళి గడబిడచేసి యుదానికీ, కుట్రకూ, భజనకూ ఏమీ సంబంధం లేదని తెలుసుకొని, కాస్సేపు పళ్ళుకొరికి, కాసేపు పకపక నవ్వి వెళ్ళిపోయాడట.

కోనంగిలో ఉన్న అసంతృప్తికి కారణం లేకపోలేదు. ప్రపంచంలో నిద్రాణమై ఉన్న శక్తులన్నీ మేల్కొన్నాయి. కోనంగి రాజకీయపుబిడ్డగా ఉద్భవించాడు. కాని రాజకీయాలనుంచి పారిపోయాడు. అందుకు కారణం అతనిలోని రహస్యమే.

పుట్టిన బ్రతుకు ఆరములేనిదవడంవలనూ, అతనిలో అంతమైన ఆనందమైన శక్తి ఉండడంవల్లనూ, అతనికి హాస్యరసం శరణాగతమైంది. మానవజీవితంలో సంభవించే ఒడుదుడుకులకూ, కష్టనిష్ఠారాలకూ బండిని కాపాడే స్ప్రింగులవంటిది హాస్యరసం. దుఃఖం అనే చెరువుగట్టు తెగిపోతే, అ.నీరు వెళ్ళిపోయే తూము హాస్యభావం. హాస్యం అనే కాపుడల లేకపోతే మానవుని హృదయం దుఃఖభూతం ఒక్కటి తగిలినా ముక్కలై పుండును.

మానవజీవితం ‘అదపు సామాను జాగ్రత్త’ వంటిది. ఆ సామాను విచ్చిన్నంకాకుండా రక్షించే ఉక్కుపెట్టే హాస్యరసం.

సంపూర్ణజీవిగా పుట్టేవారున్నారు. వారికి ఏనాడో లోకసంపూర్ణమున కైవసంచేసికొనే ఆవేదన వస్తుంది. ఆ ఆవేదన ఉద్భవించడానికి ఒక మహాతర కారణంకూడా వుండాలి. కోనంగి ఆనంతలక్ష్మిని ఎదుర్కొనడమే అతని జీవితభావం అంతా తారుమారు అవడానికి కారణమైంది.

బి. య్యో. పరీక్షలో మొదటితరగతిలో నెగ్గిన బాలకునకు ఉద్యోగం సంపాదించడం అంత బ్రహ్మవిద్య కాదు. కాని అతనిలో ఆవృత్తంగా ఏదో లోకాన్ని అతినేగంగా అధిగమించే వేదనాభరితకాంతూ బయలుదేరింది.

అతనిచేతిలో తన మనస్సు తాను చూచుకునే దుర్బ్బణియంత్రమే ఉంటే, తన్నీరోజులలో పొదివికొన్న ఆవేదన అర్థమయ్యే ఉండును.

ప్రపంచం అంతా అతనికి లోపభూయిష్టంగా కనబడేది. 'అతనిచూపు వెనక్కులేదు. 'ఇప్పటి' పైనే ఎక్కువగా ఉంది. ఆ 'ఇప్పటి' లో ఉన్న ఆపశ్రుతులన్నీ అతని మనోనేత్రాలకు వికారాలుగా తోస్తూ ఉన్నవి. అతనికి నవ్వు, కోపమూ రెండూ ఒక్కసారిగా వచ్చేవి. అతనికోపం నవ్వులో మిశ్రమై, నిశితమైన అపహాసంగా ఉద్భవించింది.

ఇప్పటిలోని సంఘటనకం అతనికి ముందుగా కనబడుతూ ఉంటుంది. మిస్ మేయో రాసిందంటే రాయదూ! ఆవిడ ఇంకా గౌరవంగా 'మదర్ ఇండియా' అని రాసి ఉంటుంది. 'ఏ పూర్ ఇండియా' అనో యలేదు. 'ఏ డర్టీ ఇండియా' అనో వ్రాయలేదు. అది నయంకాదుటండీ అనుకున్నాడు. వెంటనే కంపెనీ మేనేజరుగారిదగ్గర ఆ 'మదర్ ఇండియా' పుస్తకం చూచి చదువుకునేందుకు తీసికొని, చదివి ఇచ్చేశాడు. పరీక్షలలో మొదటి తరగతులలో నెగ్గే ఘటమాయను. ఆ ఒక్కసారి చదువులో ఆ గ్రంథం యావత్తూ పూర్తిగా కంఠతః వచ్చింది.

పుస్తకం చదవగానే మొదట అతనికి కోపం వచ్చింది. తర్వాత దుఃఖం వచ్చింది. వెంటనే నవ్వువచ్చింది. అపుడు ఆ ముసలావిడకు భరత దేశం కోడలై కనిపించింది. ఆ మెరికావారు భారతదేశీయపు మురుగుకాలవన్నీ పెరిస్కోపులో చూడాలని ఇంగ్లీషువారు ఆమెచేత ఈ పుస్తకం రాయించారని ఆనాడు గగ్గోలుపుట్టినమాట నిజం.

మొత్తంమీద మేయో భారతజాతిలో ఉన్న కోటికళంకాలన్నీ వెదికి ఏది మాలిక అల్లి ఆనందించడరా అని తన దేశస్థుల మెళ్ళలో వేసిం దా దెయ్యపుదండను.

ఆ పుస్తకం ఎప్పుడు చదివాడో, ఆ వెంటనే దానికి జవాబుగా వచ్చిన నాలుగు పుస్తకాలూ చదివాడు. రంగయ్యంగారి 'ఫాదర్ ఇండియా', లాలా లజపతిరాయగారి 'అన్ హాపీ ఇండియా', ఎర్నెస్టు వుడ్ గారి 'యాన్ ఇంగ్లీష్ మాన్స్ రిఫ్లెక్టు టు మదర్ ఇండియా', గాబాగారి 'అంథర్ సైమ్' అనే పుస్తకాలు చదివాడు.

ఇన్ని పుస్తకాలు చదవడానికి అనంతలక్ష్మి దర్శనమే కారణం కోనంగి రావుకి. ఇంకా ఆఖరుపుస్తకం రెండోసారి చదువుతున్నాడు. ఈపుస్తకాలన్నీ అనంతలక్ష్మి తండ్రిగారి పుస్తకాగారంలోనివి.

ఈ అయిదు పుస్తకాలూ చదివేటప్పటికి ఆకాలంలోని అన్నివిషయాలు విచారణకు వచ్చాయి కోనంగి మనస్సులో.

హోటలు గుజరాత్ నుండి తిన్నగా నెలూరు హోటలుకు పోయి చేరిన రెండురోజులవరకూ ఎక్కడికీ కదలలేదు కోనంగి. మూడవరోజున సాయం కాలం అనంతలక్ష్మి ఇంటికి పాతానికి వెళ్ళాడు.

కోనంగిని చూడగానే అనంతలక్ష్మికి కలిగిన ఆనందం ఏ రాయప్రోలో, దేవులపల్లో. వేదులో, నండుగో, విశ్వనాథో, శివశంకరులో, కాటూరి పింగళులో వర్ణించవలసిందే.

‘నిన్నా మొన్నా రాలేదేమండీ గురువుగారూ?’

‘కొంచెం ఓంట్లో బాగుండక రాలేదు.’

‘మా ఇంటికి రాకుండురా బోలు.’

‘వచ్చే ఉండును అనంతం. కాని నేను మీ ఇంట్లో ఉండడం అనేక కారణాలవల్ల మంచిది కాదు. నీకు గురువు నవడంవల్ల నా జీవితమే మారిపోయేటట్లు ఉంది.’

‘అలాంటారేమిటి, ఏమి మారుతుందంటారు?’

‘మారడం అంటే, నేను ఏ ఆవునో, మేకనో, గుట్టాన్నో, వక్కనో అవుతాననికాదునుమా!’

‘ఏమో బాబూ! మీ రల్లా అయిపోతే!’

‘వహ్! వేకావు బాణం! అది నిజమే, మీ ఇంట్లో కాపురానికవస్తే వక్కా గుట్టాన్నీ కాదుగాని గాడిదను అవుతానని భయం.’

‘మేమంతా గాడిదలమనా?’

‘మంచిదాననే నువ్వు! మీది మంచి తోటన్నమాట. ఆ తోటంతా మేసే గాడిదలా వస్తానన్నమాట!’

‘నాకు మీ మాటలు ఏమీ బాగాలేవు గురువుగారూ!’

‘మీ ఇంట్లో చేరితే నువ్వు సర్వకాలమూ నా ఎదుటే ఉంటే, నా హృదయమూ, ఆత్మా నీకు సర్వార్పణమైతే ఇంక నాపని ఏమిటి? నేనని ప్రత్యేకత ఏమవుతుంది?’

‘ఏమి కవిత్వమండీ!’

‘నిన్ను చూస్తే ఎవరికి కవిత్వం రాదూ?’

‘చెట్టియారకు వచ్చిందా?’

‘ఏమో, అరవంలో ఎంతకవిత్వం రాస్తున్నాడో?’

‘కవిత్వం రాదుగాని కవిత్వం వస్తుంది.’

‘వట్టి కోతయిపోతాడన్నమాట. నేను గాఁ నయినటు.’

మిమ్ముల్ని మీ రలా తిట్టుకోకండి.’

అనంతలక్ష్మి ఆ మాట మహా మధురంగా అన్నది. ఆ మాటలు కోనంగి గుండె చెదరగొట్టాయి. అనంతలక్ష్మిని కోనంగి తన దగ్గరగా తీసుకొని గట్టిగా కాగలించుకొని, ‘నేను దొంగతనం చేస్తున్నాను అనంతం! వట్టి నిరుపేదను. అయినా నీ జీవితాలయంలోకి ఈలా నిర్భయంగా వస్తున్నాను’ అంటూ ఆమె పెదవులను తనివార చుంబించినాడు.

అనంతలక్ష్మి కరిగిపోయింది. ఆమె కన్నుల నీరు తిరిగింది. అనంద పరవశయైన ఆమె పెదవుల మధురహాసము నృత్యము చేసింది. ఆమె ధైర్యముతో కోనంగిని తనంతట తానే కాగలించుకొని, అతని మోము వంచి, అతని పెదవుల ముద్దుపెట్టుకుంది.

ఇద్దరికీ సర్వప్రపంచమూ మాయమైంది. ఇద్దరే విశ్వంలో. వారు జంట సెలయేళ్ళు, మహానదులు, వారు అగ్నివాయువులు, వారు రెండు పూవులు, వారు మేఘము మెరుములు, వారు కెరటము సుడిగుండమూ, వారు కొమ్మలూ కోకిలజంట!

ఆ మధుర మత్తలో ముందర మేల్కొన్నది కోనంగే. ‘అనంతలక్ష్మి! నేను మీ ఇంటిలో ఉండడము మంచిదికాదు. మీ తలికి మన వివాహం సంగతి మనము ఇద్దరమూ చెప్పాలి. అందుకు కొంచెం ఓపికపెట్టు. ప్రస్తుతము నీ పరీక్ష అయినవరకూ మన ప్రేమ సంగతి మరిచిపో. చదువు పూర్తికాగానే, మన విషయం తేల్చుకుందాము’ అని అంటూ కోనంగి అనంతలక్ష్మిని తన హృదయానికి మరొకసారి అడుముకొని ఆమె పెదవులు, కన్నులు, తల, మెడ, బుగ్గలు తనివార ముద్దులవర్షంతో నింపినాడు.

ఐ

కోనంగికి రాజకీయాలేమీ లేవు కాబట్టి, వ్యవసాయానికి నీడంగా వున్న కాలిభూమిలా ఉన్నాడు.

‘మదర్ ఇండియా’ అతనిని రాజకీయపు నిద్రమత్తునుండి లేపింది. ‘ఏమిటి కాంగ్రెసు? ఎవరీ మహాత్ముడు? ఎందుకి అహింస? ఏలాంటిదీ సత్యాగ్రహం?’ అని ప్రశ్నలు వేసుకున్నాడు. కాంగ్రెసును వ్యతిరేకించే జస్టిస్ పార్టీ అంటే ఏమిటి?

అతడు ఈ పేర్లు వినలేదనిగాని, వీటి అన్నిటి విషయమూ చూచాయగా తెలియదనికాని కాదు. ఈలాంటి వివిధభావాలు, సకల ప్రపంచ పథకంలో పెట్టుకొని ఇంతవర కాతడు పరీక్షకు చదివినటు చదవలేదు.

అనంతలక్ష్మి ఇంట్లో వేలకొలది పుస్తకాలున్నాయి. పట్టాభిగారి ‘కాంగ్రెసు చరిత్ర’ ఉంది. మహాత్ముని ‘యంగ్ ఇండియా’ ఐ తికా

సంపుటాలూ, 'హరిజన' సంపుటాలూ ఉన్నాయి. ఆహింస, సత్యాగ్రహం వీనిమీద వ్రాసిన గ్రంథాలున్నాయి. గాంధీజీ రోలా మొదలగువారు గాంధీమీద వ్రాసిన గ్రంథాలున్నాయి. ఈ సంవత్సరమే గాంధీగారిమీద డెబ్బదవ సంవత్సరోత్సవ సంచిక రాధాకృష్ణమగారు ప్రచురించిన గ్రంథ మున్నది. గాంధీగారు వ్రాసిన 'హింద్ స్వరాజ్', 'సత్యం విషయమే నా పరిశోధన' అనే గ్రంథాలున్నాయి. వారు భగవద్గీతకు వ్రాసిన భాష్యమున్నది.

తిలక్ గారి భగవద్గీతాభాష్య మున్నది. నల్లేశన్ కంపెనీవారు ప్రచురించిన ఇతర గ్రంథాలన్నీ ఉన్నాయి. లాలా లజపతిరాయగారు వ్రాసిన గ్రంథ మున్నది. జవహర్ లాల్ నాథు ప్రపంచ చరిత్ర, చరిత్ర అనే గ్రంథాలున్నాయి.

మునీంద్రగిరి వ్రాతలు, జస్టిస్ పోర్ట్ వారి వ్రాతలు, గోఖలేగారి ఉపన్యాసాలు మొదలయినవి చదవడం ప్రారంభించాడు. నారోజి, పోల్, రెనడీ, మెహతా, బెనర్జీ, బాసు మొదలైనవారి జీవితచరిత్రలు, ఉపన్యాసాలు చదవడం సాగించాడు.

అనంతలక్ష్మి పరీక్షలకు వెళ్ళేరోజులు వచ్చేసరికి 1940 మార్చి నెలకు ఈ గ్రంథాలన్నీ పూర్తిచేశాడు.

ఇవి చదువుతూ 1939 డిశంబరునుంచీ ఉద్యోగంకోసం వెదుకుతూ, 1940 జనవరిలో ఒక తెలుగు సినిమా కంపెనీలో కథానాయకుడుగా చేరాడు.

నెలకు రెండువందల జీతము. భోజనము కంపెనీవారి భోజనసత్రం లోనే!

బొమ్మ తీయడం ప్రారంభించడం మార్చి నెలనుంచి అనీ, కోనంగి ఆ కంపెనీవారి భవనంలో ఉంటూ తన కిచ్చిన నాయకుని భాగం యావత్తూ కంఠతః చదివేయాలనీ, అతనివంతుకు వచ్చిన అయిదుపాటలూ రోజూ రిహార్సల్స్ లో ఘోషంగా వచ్చేయాలనీ మేనేజింగు డైరెక్టరు విష్ణుమోహన లక్ష్మీనారాయణగారు చెప్పినారు.

పోరనూ, పాటలూ మూడురోజులలో కంఠతః పట్టినాడు. రోజూ రిహార్సల్స్ ఉదయం పడకొండు గంటలు మొదలు, సాయంత్రం ఆరుగంటల వరకూ.

కోనంగి సినిమాలకు ఒకమోసరుగా వెళ్ళేవాడు. ఇప్పుడు దాని సంగతి బాగా తెలుసుకోవాలని 'సినిమా టెక్నిక్', 'మంచి నటున', 'ధ్వని', 'కమెరా', 'దర్శకత్వం' అను గ్రంథాలు, ఇంకా ఎన్నో గ్రంథాలూ అన్నీ ఘోషంగా చదివేవాడు.

నీనీమాలో అతనికి ప్రవేశం దొరకడానికి కారకుడు డాక్టరు రెడిగారే !

కోనంగి నెలూరు హోటలులో ఉంటూ ఆనంతలక్ష్మీకి పాతాలు చెబుతూ, డాక్టరు రెడిగారింటికి వెళ్తుూ ఉండేవాడు.

డాక్టరు రెడిగారూ, వారి స్నేహితులు కొందరు, చుట్టాలు కొందరూ కలిసి, ఒక నీనీమా కంపెనీ 'ది వండర్ ఫుల్ పిక్చర్ ట్రాక్' అని పేరుపెట్టి స్థాపించారు. డాక్టరుగారు ఆ చిత్రానికి కోనంగిని నాయకునిగా ఎన్నుకొన్నారు.

ఈలోగా డాక్టరుగారితో రాజకీయాలనుగూర్చి కోనంగి వాదించడం అలవాటుపడాడు. రాజకీయాలనూ, మతానికీ, సంఘ వ్యవసాహ, ఆరిక పరిస్థితులనూ అవినాభావ సంబంధం ఉంది కాబట్టి అవన్నీ వాదించాలని డాక్టరుగారు.

1988 లో డాక్టరుగారు విదేశాలన్నీ తిరిగవచ్చారు. ఆ తిరగడంలో రష్యాలో ఎక్కువకాలం ఉన్నారు. ఆయనకు రష్యావిధానం బాగా నచ్చింది. సామ్యవాదాన్నిగూర్చి బాగా చదువుకున్నాడు. ఆర్యసమాజంవారు ఎవరి నన్నా సరే వాదంలో ఓడించడానికి తుట్టంగా తయారై ఉంటారు. అలాగే ఎవరివాదం వారు బలపరచడానికి గ్రంథాలు పూర్తిగా చదవాలి. ఎదుట ఏ ప్రశ్నలు వస్తారో అవి ప్రతిభతో ఊహించుకొని, వానికి నీ వాదనకు సరిపోయే దిట్టమైన ప్రత్యుత్తరాలు సిద్ధంచేసుకుని ఉండాలి అని డాక్టరు వాదన.

మనుష్యుడు బ్రతకడం కోరతాడు ప్రతిజంతువు అంతే ! తర్వాత తన జాతివృద్ధి కోరతాడు. ప్రతిజంతువు అంతే ! ఈ రెంటిలోనుంచి, తన దేహరక్షణ, జాతిరక్షణ అనేవి వస్తాయి. తన దేహరక్షణ విక్రాంతి, బలము, ఆయుధం, తప్పించుకోడం, చుట్టూ రక్షణ నిర్మాణం, రోగనివారణ, ఆకలి బాధ నివారణ, దాహ నివారణ, కీతోపనితిగతుల బాధానివారణ, పరిసరి సంజనిత బాధానివారణ అనేవి కోరుతాడు.

జాతిరక్షణ, జాతి, జాతివిద్య, జాతిదత్త, కోట, యుద్ధము, పోలీసు, సమిష్టి వ్యవసాయం, వివాహం, యువతీయువక సంప్రీతి, శిశుపోషణ, శిశు వైద్యము, శిశువిద్య, సంఘారోగ్యము, సంఘ వైద్యము మొదలైనవి కోరుతుంది.

'ఇవికావండా మనుష్యుడు ఆనందం కోరడా అండీ ? ఆటలనీ, పాటలనీ, నాటకాలనీ, సంగీతమనీ, కవిత్వము చిత్రశిల్పాలనీ, నాట్యమనీ ?

'అవన్నీ జంతులక్షణాలే !'

'అయితే శాస్త్రజ్ఞానము, కవిత్వాదికళలూ వివాహమూ, బంతిఆట మొదలైనవి ఇవన్నీనండీ ?'

'కోనంగిరావు, ఇవన్నీకూడా పశువులలోనూ గర్భితమై ఉన్నాయి. వక్రస్థి గుడ్డముక్కతో అడుగుతుంది. సింహంపిల్ల ఎముకముక్కతో ఆడు

తుంది. ఓపిల్ అవలతో అడుగుంటుంది, గంతులు వేసుంది. వేనూ అరుస్తుంది.'

'అవే కవిత్వాలు, నాట్యాలు, సంగీతాలూ, అటలూ అంటారా ఏమిటి?'

'ఎందుకంటానయ్యా? జంతువులో గర్భితమైన శక్తులు, చిహ్నమా త్రంగా ఉండే శక్తులు, మానవునిలో వ్యక్తమయ్యాయి, అంతే.'

'అదే నేనూ అనేది. అలా వ్యక్తంకావడానికి కారణం అతని మనస్సు కాదా అండీ?'

'అదే నేనూ అనేది. అలాంటి మనస్సు కలవాడు కాబట్టి మనుష్యుడు?'

'మీరూ నేనూ ఒకటే అంటున్నాము. ఇంక తేడా ఎందులో ఉంది?'

'మీరు నాతో వాదన ఎందుకు పెట్టుకొన్నట్టు?'

'వాదనను నేను ఓ హారంలా ధరించలేదు!'

'ధరించి ఉన్నారేమో?'

'మట్టి తలకాయను ధరించినట్టు'

'ధరించడం మట్టుకు ధరించకండి మాత్రము!'

౫

కోనంగి : అయితే కాంగ్రెసు రాజకీయాలమాట ఏమిటి?

డాక్టరు : కాంగ్రెసు మంచిదే. మహాత్మాగాంధీ ఉత్తమాశయాలు కలవాడు. కాని కాంగ్రెసు ఆశయాల ప్రకారం కాంగ్రెసులో కోటిశ్వరుడు చేరినా ఏమీ ఇబ్బందిలేదు.

కోనంగి : సాంఘికవాదులతో మాత్రం కోటిశ్వరులు చేరడానికి అభ్యంతరం వుందా?

డాక్టరు : ఇప్పుడు మేము పెట్టుకున్న పద్ధతిప్రకారం కోటిశ్వరులు చేరవచ్చును. కాని ముందుముందు తనకున్న ఆస్థి యావత్తు సాంఘికవాదానికి అర్పించవలసి వస్తుంది.

కోనంగి : సాంఘికవాదులు, సామ్యవాదులు మహాత్మాగాంధీగారి బోధనలు ఒప్పుకోరా?

డా : ఒప్పుకోరు.

కోనంగి : కారణం?

డా : ఆ బోధనల నష్టం ఏమిటో, నష్ట లాభాలు చేరినా చేసుకోకుండా సాంఘిక సామ్యవాదులు, ఆయన బోధన ఏలా ఒప్పుకుంటారు?

డాక్టరుగారితో గాంధీగారి బోధ తమకు బాగా అర్థమైంది అని తెలియజేశాడు. మహాత్మాగాంధీగారు నిజమైన సామ్యవాది అని అన్నాడు. 'డాక్టరుగారూ, ప్రపంచం ప్రపంచంలో ఉన్న ప్రజలందరినీ అనీ, ఆ ప్రజ

అందరూ సమంగా పెరిగిపోయిన ఆ ఉత్తమపథం అందటానికి మనుష్యుని ధర్మశక్తిని ఆధారం చేయాలనేవాదనకన్న గొప్పవాదం ఏమి ఉండగలదు? సామ్యవాదం చెప్పేది అదే. కాని అలాంటిని ప్రపంచానికి రావా లంటే, మనుష్యుని ధర్మశక్తిపైన ఆధారపడి ఊరుకుంటే, ఆ ఉత్తమస్థితి రావడానికి భూగోళం అంతమయ్యేవరకూ ఎదురుచూస్తూ వుండవలసిందే!

‘దేనిమీద ఆధారపడితే త్వరగా వస్తుంది?’

‘హింసమీదే! తప్పుచేసినవారిని దండించడం మానవజాతిలో వుండే ఒక పెద్దశక్తి! ఆశక్తిని ఉపయోగించడం మారినచో, ఎక్కడో మూల దాగి వున్న ఒకచిన్న ముసలమ్మ శక్తిని సహాయం తెచ్చుకుంటే ఏం పని జరుగు తుంది? ఆకాశంలో ఎగరాలంటే, విమానాలకు పెట్రోలియంమే ఆధారం కావాలి. ముసలమ్మ ఓడలకు మోటారునూనే కావాలి. ఇంకా పాత ఓడలకు బొగ్గు నీరేఆధారం! ఇంకా ముసలమ్మ తాతమ్మ ఓడలకు గాలి తెడ్డూ ఆధారం.’

‘హింసమీద ఆధారపడితే ప్రతిహింస కోరదా హింస?’

‘కోరినా భయమేమిటి?’

‘హింస ప్రతిహింసలలో ఏది ఎక్కువ బలంకలదైతే అదే నెగ్గుతుంది.’

‘కాక’

‘అయితే సామ్యవాదులకన్న బలవంతులైన సామ్రాజ్యవాదులు వస్తే?’

‘అలా రావడానికి వీలులేదు.’

‘జర్మనీ క్షుధి. కాని రష్యాకు ఇతర సామ్రాజ్యవాదులు సహాయం చేయకపోతే రష్యా నాశనం అవుతుంది.’

జర్మనీకి రష్యాకు ఇప్పుడు స్నేహం కాదా? రష్యాలోని ప్రజాశక్తి ఎవరు తనపై పడినా, కాచుకోకలదయ్యా?’

కోనంగి: ఏమిచేస్తాడు భారతీయు డీ ప్రపంచంలో! భారతదేశానికి స్వరాజ్యం కావాలా అక్కరలేదా? స్వరాజ్యం కావలసివస్తే గాంధీజీ చూపించిన దారి. ఉత్తమముకాదా? తాము స్వరాజ్యం సంపాదించుకొన్నతర్వాత ఇతర సమస్యలు చూచుకోడం మంచిదికాదా?

డా! అవునయ్యా, నువ్వు చెప్పినదాల్లో అరం లేకపోలేదు. మన స్వంత భూమి సంపాదించుకొనేటప్పుడు, ఏలాంటి వ్యవసాయం చేయదలచు కొన్నామో నిశ్చయించుకోవడా?

కోనంగి: అదేమిటండీ అలా అంటారు? మనం ఇంటిసలంకోసం వ్యాజ్యం వేశాము. ఆ సలం మనదైనతర్వాతగదా ఏలాంటి ఇల్లుకావాలో నిశ్చయించుకొనేది. పొలం మన స్వాధీనమైనతర్వాత ఏలాంటి వ్యవసాయం చేయాలో నిశ్చయిస్తాము. మొదట స్వరాజ్యం రాసీయండి చూద్దాం.

డాక్టర్: గాంధీగారి పద్ధతివల్ల స్వరాజ్యం రాదనే నా ఉద్దేశం. ఎందుకంటే గాంధీగారిని మాయచేసి భారతీయ ఖానదారులు కాంగ్రెసును

మద్దతు చేస్తున్నారు. వారి స్వలాభంతోసం భారతదేశాన్ని ఇంగ్లండునుంచి పూర్తిగా విడిపోనియ్యరు.

కొనంగి డాక్టరుగారితో వాదించడం కష్టమనుకొన్నాడు. కాంగ్రెసులో బిర్లాలున్నారు. అంబాలాలు, సరాభాయిలున్నారు. వారు కోటిశ్వరులే! కాని వారి ధనేశతనం మానుకొన్నారా?

కాంగ్రెసు నాయకుడైన జవహర్ లాల్ నెహ్రూకూడా సాంఘికవాది అయ్యాడు. అయినా మందర కాంగ్రెసులో నాల్గణాల స్వభూతవడం తన కర్తవ్యం అనుకున్నాడు. తాను హోటలు గుజరాతులో సంపాదించుకొన్న ఆ కొద్ది రూపాయలు పెట్టి ఖద్దరు కొనుక్కున్నాడు.

అనంతలక్ష్మి ఇంటిమూల పడివున్న వారా చరిఖా వడకడం ప్రారంభించాడు. ఇంతలో తాను సినిమాలో చేరడం వచ్చింది.

డాక్టరు రెడ్డిగారు రష్యానుగురించి గ్రంథాలన్నీ తన్ను చదవమన్నారు. అవికూడా చదవడం ప్రారంభించాడు. మార్క్సిగారి 'పెట్టబడి మూలధనం' చదవడం సాగించాడు. అనుమానాలు డాక్టరుగారి నడగడం! ఈలా మార్క్సి నెలాఖరుకు ఆ పుస్తకం పూర్తిచేశాడు. రెనిక్ గారి గ్రంథాలలో 'సామ్రాజ్యతత్వ విమర్శనము' అనే గ్రంథం చదివాడు. 'మార్క్సిజం' అనే గ్రంథం మొదలు ఇంజనీరులగు సంపుటాల గ్రంథాలున్నాయి. కొనంగి అవన్నీకూడా చదవడానికి నిశ్చయం చేసుకున్నాడు.

ఒక వేళ తాను ఒక పెద్ద రాజకీయనాయకుడైపోతే! ఇంకేముంది? ఎవరు భరిస్తారు? ఊరేగింపులూ, పులయాలలూ. జయద్వానాలున్నూ! ఇంక పూరికే ఉపన్యాసాలిస్తూ వుండాలి కాబోలు, జైలుకు వెళ్ళడం ప్రారంభించాలి కాబోలు. ఇదో ఇబ్బందే. తన తల్లి దుఃఖిస్తుంది. అదో రకం జీవితం క్రింద మారుతుంది. అదృష్టవశాత్తూ తల్లి ఒక విగతభర్తృక అయిన ధనవంతు రాలింట వంటలక్కగా చేరింది. తానేమో పెద్ద ఉద్యోగం చేసి తన్ను మోటారు ఎక్కిస్తాడు కొడుకు అని ఆశిస్తోందో, లేక ఈ పాపవల్ల పుట్టిన శనిగాడు వదిలాడు అని అనుకొంటోందో?

హోటలులో వడ్డనదారీ ఉద్యోగం చేసిన పట్టభద్రుడైన కొడుకును కన్నాను అని ఆమెకు తెలియ దింకాను పాపం!

అన్ని రకాల ధనసంపాదనా మానవకృషి అనీ, అవి చవిచూడాలన్న అల్లరిభావం ఒక్క ప్రక్కా, ఇంతచదువు చదివి ఇల్లు అలుకుతున్నాడన్న బాధ ఒకవైపునా అతన్ని ఊపుతూనే ఉండేవే!

అసలే కొడుకు నెండుకు కన్నానా అని విచారించే అమ్మ! కానీ కన్న కొడుకుపై ప్రేమ తప్పకుండా? ప్రేమ, అసహ్యమూ, ద్వేషమూ రంగరిండ్చి ఆపేత తనపైన తలకి.

ఆ తల్లికి ఎప్పుడు పంపినా యాభైరూపాయలవరకూ పంపాడు తాను. ఇక సినిమా ఉద్యోగం వచ్చిందికాదా బాగా ధనం సంపాదించు.

షష్ఠ పథం

సినిమా

౧

డాక్టరు రెడ్డిగారూ స్నేహితులూ ఏర్పాటుచేసిన సినిమా కంపెనీలో కోనంగి చేరినాడంటే, ఒక టాంకుదళం చేరినంతపని అన్నమాటే! ఆ కంపెనీకి మానేజింగు డైరెక్టరు విష్ణుమోహన లక్ష్మీనారాయణరావుగారు. వీరిని కంపెనీలో వారందరూ వి. యల్. యస్. అంటారు. ఇక బొమ్మకు దర్శకుడు? బొంబాయిలో, కొల్హాపూరులో అక్కడ అసిస్టెంటు డైరెక్టరు చేసి కట్టపడి వచ్చిన ఎ. ఆర్. జి. పాటీగారు ఈ బొమ్మకు డైరెక్టరుగా నియమింపబడ్డారు. ఎ. ఆర్. జి. పాటీ అంటే అనంతరావు గార్లపాటీ అన్నమాట.

కోనంగి : అలాగుంటుండీ! నేను ఆయన ఎవరో మహారాష్ట్రదనుకున్నా. మహారాష్ట్రునికి తెలుగు అంత బాగా ఏలావచ్చునా అని ఓమాట అనుకున్నా!

డాక్టరు : అవునయ్యా! మీరుకూడా ఆర్. కే. నంగే అని పెట్టుకోరాదు.

కోనంగి : మీరు డాక్టరు ఆర్. డి. డి. అని పెట్టుకోండి. డి అనే వత్తుమాట డి డి అని కబ్బళాస్త్రప్రకారం మారుతుంది. ఏ జర్మనీనుండో వచ్చిన పెద్ద డాక్టరునుకుంటారు మిమ్మల్ని.

డాక్టరు : నంగే అంటే వచ్చిన తప్పేమిటి?

కోనంగి : పట్టి నంగిమాటలు మాట్లాడే మనుష్యుడు నాయకుడు వేషం వేశాడుకాబట్టి ఈ చిత్రం తగలదుతుందిరా అని ప్రజలలో అభిప్రాయపడితే ఇంక చిత్రాన్ని చూడడానికి ఎవరు వస్తారు? లేదా నంగే అనే మహారాష్ట్రుడు కథానాయకుని వేషం వేస్తున్నాడు, ఇంక మనం కళ్ళూర చూడనక్కరలేదు బొమ్మను, చెవులూ విసనక్కర లేదనుకుంటారు. డైరెక్టరు మహారాష్ట్రుడు కాబట్టి మహారాష్ట్రుణ్ణి పెట్టాడు. ఇది తెలుగుచిత్ర మనుమాట మరచి తెలుగు రానివాళ్ళని పోగుచేస్తున్నాడురా! అనుకుంటారు.

డాక్టరు : అది సరేగాని, నీ కథానాయికను చూచుకున్నావా?

కోనంగి : చూచా స్వామీ, చూచా. అదేమిటి? అలాంటి కంచి ఇల్లీ పిల్లని కొట్టుకు వచ్చారేమిటి?

డాక్టరు : మొగం చంద్రబింబంలా లేదటయ్యా?

కోనంగి : చంద్రబింబం అంటారేమిటి? దానికి తరగడం పెరగడం ఉన్నాయి. నా నాయకురాలి మోము అచ్చంగా తిరగలిరాయిలా ఉంది.

నిజంగా చెప్పండి డాక్టరుగారూ! ఎందుకు ఆ అమ్మాయిని నాయకగా చేయదలచుకున్నారు?

డాక్టరు : చెప్పమన్నావు స్వామీ, మాకు డబ్బిచ్చేవారిలో ఒక పెద్దగారు ఉంచుకున్న పిల్ల ఆ అమ్మాయి.

కోనంగి : తామెల్లా ఉంటున్నాను స్వామీ?

డాక్టరు : సంగీతం అద్భుతంగా పాడుతుందా లేదా?

కోనంగి : ఓహోహో! ఆ సంగీతమేమిటి! చెప్పడానికి వీరేను. వరించడానికి వెయ్యి నాలుకలు చాలవు. సాపం! ఒక్కటే వుంది! గొప్ప సంగీతములో కన్నన్ బాలా, కన్నంబా, సుబ్బులక్ష్మి, కర్నీద్ అందరి సంగీతమూ తన గొంతులో నాట్యంచేస్తున్నాయని ఆ ఇద్దెనమ్మాయి ఉద్దేశం. 'నాట్యం కాదుకాని అవన్నీ కలిసి శివాలాడుతున్నాయి. ఒక్కొక్కటే బైటం వచ్చేద్దామనే తొందరలో, ఒకదాని కొకటి కాళ్ళకడ్డాలాడు తున్నాయి. అన్నిశ్రుతులూ, అన్నిస్వరాలూ, అన్నిగాగాలూ, అన్ని తాళాలూ, అన్నిగతులూ ఒక్కసారిగా పైకి వచ్చి సంగీత కదంబం, చాచా, థోథా' అయి ఉంటున్నాయి.

డాక్టరు : నిజం చెప్పవయ్యా కోనంగీ, ఆ అమ్మాయి పనికవస్తుందా రాదా?

కోనంగి : విన స్వామీ! ఆ అమ్మాయి 'ప్రాణనాథా' అనమంటే, 'పరాణనాథా' అంటుంది. 'నాథా' అనమంటే నాదా అంటుంది. 'ధా' ఒత్తుఅంటే న్నాదా అని నామీదే ఒత్తుతుంది బాబూ!

డాక్టరు : నీమీదే ఒత్తిందీ?

కోనంగి : నన్ను ఒక్కణ్ణే ఏం, అక్కడ ఉన్నవారందరినీ, రేపు

డాక్టరు : నాయక సంగతి ఈలాఉందీ, ఇంక తక్కినవారి సంగతి?

కోనంగి : నిజంగా మీఅందరి ఉద్దేశమూ 'సంగ్రహం రావణాసుర' తీర్దామనే!

డాక్టరు : మా వాటాదార్లందరి ఉద్దేశం అదే! కాని నా మాత్రం అదికాదు కోనంగీ!

కోనంగి : ఏంలాభం! ప్రతి వెంకయ్యా, సుబ్బయ్యా పురాణగాథలు తీర్దామనే. ఇంగ్లీషువాళ్ళు ఎన్ని పురాణగాథలు తీశారు? సెన్ ఆఫ్ ది క్రాస్, కోవ్వాడిస్ మాత్రమే! ఎన్నో కిరస్తాని మతగాథలు, ఎన్నో గ్రీకుగాథలు ఉన్నాయి; అవన్నీ తీశారా?

వీరిద్దరూ డాక్టరుగారి ఇంటిదగ్గర మాట్లాడుకుంటున్నారు. ఇంతటో చిత్రం డైరెక్టుచేయనున్న 'పాటీ' గారు, మేనేజింగు డైరెక్టరు

వి. యల్. యన్. గారూ, మేనేజింగు ఏజంటులలో డాక్టరు రెడ్డితోపాటు భాగస్వామి అయిన నాదమునిచెట్టిగారూ కారుమీద రెడ్డిగారింటికి చక్కావచ్చారు.

డాక్టరు రెడ్డి వారందరినీ ఆహ్వానించి, 'సమయానికి వచ్చారు రండి. మా కోనంగేశ్వరరావుగారి ఉద్దేశాలు వినండి!' అని అన్నాడు.

ఈ లోగా నాయరు టీలూ, ఉపాహారాలూ తెచ్చి బలమీద ఉంచితే అందరూ ఉపాహారాదికాలు సేవిస్తూ కబుర్లు చెప్పుకోడం సాగించారు.

డాక్టరు : మా కోనంగిరావు పురాణం బొమ్మ వద్దంటాడండీ.

చెట్టి ఏంలాంటు వచ్చిందండీ! సహస్రకంఠ రావణాసురునికథ ఇంతవరకూ ఎవ్వరూ తీయలేదు. డబ్బు దోచేస్తుంది. నీతమ్మవేషం ఆంధ్రదేశాన్ని దోచేస్తుంది.

కోనంగి : ఆంధ్రదేశం అవిజ్ఞి తెరమీదచూచి ఆనందంచేత మూర్ఛ పోతుంది.

పాటి : మీరు వెటకారంగా అంటున్నారా, లేకపోతే నిజంగానా ?

డాక్టరు : మా కోనంగి హాస్యంగాకాకుండా ఎప్పుడు మాట్లాడినాడూ ?

చెట్టి : అయితే మీరు మనవి — కాదు చెప్పేది ఏమిటండీ కోనంగి రావుగారూ ?

డాక్టరు : పురాణకథ తీయవద్దంటారు.

పాటి : కారణం ?

కోనంగి : పురాణగాథవల్ల డబ్బువస్తుంది. అంతవరకు నిశ్చయం. సరిగా తీయకపోతే డబ్బుడీకూడా రానియటా నిజమే! పురాణగాథ పురాణపురుషుల వేషం వెయ్యడానికి ఎవ్వరికీ శక్తిలేదు. పురాణగాథలో ఉన్నది అది ఏదో విచిత్రవాతావరణం, ఇంతవరకు ఇండియాలో ఎవ్వరూ సృష్టించలేదు. ఇకముందుకూడ ఎవ్వరూ సృష్టించలేరు. కథంతా కృత్రిమంగా నడుస్తుంది.

చెట్టి : మీ ఉద్దేశం ?

కోనంగి : ఈనాటి కథ తీయటం ఉత్తమం. ఇదే డాక్టరుగారి ఉద్దేశమూ !

డాక్టరు : అది నిజంగా నా ఉద్దేశమే. ఆ ప్రకారమే కోనంగిరావు గారు అలా చెప్తున్నది.

పాటి : ఏమికథ మరి ? నేను డైరెక్టర్ ఉద్దేశం ప్రకారం రామానుజ మూర్తిని సినేమీయో రాయమన్నాను.

డాక్టరు : ఎవ రా రామానుజమూరి ?

: ఆయనా? ఆయన్ను ఎగరా మీరు? అమ్మయ్యో! ఇంత వరకూ ఆయన పది తెలుగుచిత్రాలకు నినేరియో రాశారు. ఇప్పుడు ప్రస్తుతం ఆరుచిత్రాలకో ఎనిమిదింటికో రాస్తున్నారు. ఆయనకు ఆంధ్ర ప్రేక్షకుల హృదయం బాగా తెలుసు.

డాక్టరు: కంట్రాప్టు రాసినారా?

పాటి: ఓ!

డాక్టరు: ఎంతకు?

పాటి: మూడువేలకు.

డాక్టరు: అది రాయించి ఆ మూడువేలు ఆయనకు అర్పించండి. ఆ నినేరియో వద్దు, గినేరియో వద్దు! కొంచెం పేరుపొందిన కవి ఎవరన్నా రాసిన కథ ఒకటి తీసుకుందాం. ఆ కవీ, మనమూ కథనుగూర్చి ఆలోచించి, ఆయనచేతనే నినేరియో వ్రాయద్దాము.

చెటి: మన కథానాయిక మాట?

డాక్టరు: అవిడ సీత! ఇప్పుడు మనకు సీత అక్కరలేదుగా! అవిడ రాసిన కంట్రాప్టు చూచాను. మన కేమీ ఇబ్బందిలేదులెండి. అడ్వాన్సు పోతే పోయింది.

అనంతలక్ష్మికి నినీమా సంగతులన్నీ చెబుతూ నవ్విస్తూ ఉండేవాడు కోనంగి.

‘నన్ను చూస్తే కోపం డైరెక్టరు పాటిగారికీ, మేనేజింగు డైరెక్టరు రావుగారికీన్నీ. నాయికవేషం వేయడానికి సిద్ధమై మానివేయింపబడిన స్వర్ణలతా దేవిగారికీని.’

‘నిజంగా కోపమే! ఎందుకా కోపం?’

‘అవిడ నాయికగా పనికిరాదని అల్లరిచేసినవారిలో నేను ముఖ్యుణ్ణి ఆమెకు తెలియదా ఏమిటి?’

తక్కిన నాయికలు మహా బాగున్నట్లు అవిడవిషయంలో మీ కంత కోపం ఎందుకు?’

‘మ. రా. రా. శ్రీ కోనంగేశ్వరరావుగారు నాయకునిపాత్ర వహిస్తూనే ఆ చిత్రమంతా పాడయిపోవలసిందే?’

‘ఆమెపని ఏం చేశారు?’

‘ఏమిటీ చెయ్యడం. అవిడకు కథానాయకుని చెల్లెలు వేషం ఏర్పాటు చేశారు.’

‘మీ చెల్లెలా?’

‘ఓ, అయితే నా కేమన్నా భయమా?’

‘నే నెప్పుడన్నా మీరు గడనచేసే సమయంలో వచ్చి చూడాలని ఉంది.’

‘ఆ పనిమాత్రం చేయకు, నామీద ఉన్న ఈ గౌరవంకూడా పోతుంది.’

‘ఇప్పుడు కథానాయకివేషం వేసేది ఎవరు?’

‘నువ్వు!’

‘సేనా? మా అమ్మ ఒప్పుకుంటుందా? లక్షరూపాయలిస్తే నేను ఒప్పుకుంటానా?’

‘నీకు లక్ష? ఖర్చుం కాల్సిపోతే! మూడు లక్షలకు తక్కువైతే నేను ఒప్పుకోమంటానా?’

‘మూడు లక్షలుకాదు, ముప్పైలక్షలైనా నేను ఒప్పుకోను.’

‘నాకు నాయికగా అభినయించడానికైనా ఒప్పుకోవూ?’

‘అది మీ ఇష్టమండి సార్!’

సినిమా ప్రపంచం వేరు. ముస్లిం మతం పుచ్చుకోగానే వేరేజాతైనట్లు, సినిమాలో చేంగానే వేరేజాతి మనుష్యులవుతారు కాబోలు అని కోనంగి అనుకున్నాడు. కొత్త నాయికకోసం ఆంధ్రదేశం అంతా గాలిస్తున్నారు.

కథకుని ప్రఖ్యాతివహించిన విశ్వంభరమూర్తిగారి కథ ఒకటి సినిమా హక్కులకు వేయిరూపాయలకు కొన్నారు. దానికి సినిమా సంఘాపకాలు వ్రాయడానికి వారి సే వేయిరూపాయలకు బేరమాడినారు.

విశ్వంభరమూర్తిగారూ, పాటీగారూ, డాక్టరుగారూ, కోనంగి కలిసి సినీరీయోస్క్రిప్టు తయారుచేయడానికి నిశ్చయం అయింది. చిత్రం తీయడానికి ‘చిత్రవాక్కు’ నూడియోస్లో బేరం కుదిర్చారు. యుద్ధంలో జర్మనీవారి ‘ఆగ్గా’ కంపెనీని ప్రభుత్వంవారు వశపరచుకున్నారు. కాబట్టి, పాటీగారూ ఇంకా కొందరు పెద్దలూ బొంబాయి పరుగెత్తివెళ్లి ‘కోడక్’ కంపెనీవారితో మాట్లాడి చిత్రానికి తగిన ‘నెగిటివ్’, ‘పోసిటివ్’ ఫిల్ములను సప్లయచేసేందుకు కంపెనీనుండి కంట్రాక్టు పుచ్చుకొన్నారు.

కథ పేరు ఏం పెట్టాలి అన్న ఆలోచన వచ్చింది. చివరకు కోనంగి కథకు అనుగుణమైన పేరని ‘దుక్కిలైదులు’ అన్న పేరు పెట్టితే బాగుంటుందన్నాడు. అందరూ అద్భుతం అన్నారు.

దర్శకుడు పాటీగారు కోనంగివైపు మొగ్గడం ప్రారంభించాడు. కోనంగి ఇచ్చే అభిప్రాయాలు కొంచెం ఆలోచనాపూర్వకమైనవి. నాలుగో వంతు హాస్యం, తక్కిన మూడువంతులలో సగం శృంగారం, సగం కరుణాపూరితం ఉండాలనీ, ఇవి బాగారంగరించి మించిపథకం అల్లాలనీ కోనంగివాదన.

అసలు కథపేరు ‘పొలం’. కథ ఏమిటయ్యా అంటే పొలందున్నవనే ఒక రైతుకు అందమయిన అమ్మాయి ఉంది. ఆ అమ్మాయి చదువుకుంటా

నంటుంది. రైతుసంఘంలో చేరిన ఆ చిన్న రైతు చదువుకుంటానన్న తన బాలికను తమ జిల్లాపట్టణం పంపించి చదివిస్తాడు. కథానాయిక తండ్రి హిందూస్థానీ, సంస్కృతము చదువుకున్నవాడు. చిన్నతనంలో రెండవ ఫారమువరకూ ఇంగ్లీషు చదువుకున్నవాడు. రైతు నాయకుడై కిసాన్ సభలలో ముఖ్యునిగా పేరు సంపాదించుకొన్నాడు. స్వంత వ్యవసాయం.

మన రైతునాయకుడు వెంకటస్వామి. ఆయన్ను అందరూ చాలా గౌరవిస్తారు. గాంధీతత్వవాది, ఖద్దరభిమాని, కాంగ్రెసులో సభ్యుడు. అప్పుడే రెండుసార్లు కైలుకు వెళ్ళివచ్చాడు.

రైతు రెడ్డివలంవాడు. ఆయన కొమరిత కమలాక్షీదేవి ప్రవేశపరీక్షలో కృతార్థులనొంది కాలేజీ చదువుకు కాకినాడ వెళుతుంది. ఈ అమ్మాయి ఇంటుండి చదువుతోంటే కమ్యూనిస్టులలానికి చెందిన ప్రసాదరావు అనే యువకుడు బి. యస్. సి. సీనియర్ చదువుతూ ఉంటాడు. ఇద్దరూ ఒకరినొకరు ప్రేమించుకుంటారు.

ప్రసాదరావు తండ్రి ఒక పెద్దరైతు. అతని జిల్లా పేరు. వ్యవసాయం మొరకవ్యవసాయం, తండ్రి ప్రభుత్వ పక్షపాతి. రైతుసంఘాలకు వ్యతిరేకుడు, పూర్వచారపరాయణుడు. ఆ పెద్ద రైతు తన కుమారుడు ఇతరులలానికి చెందిన ఒక బాలికను వివాహంచేసుకోకుండా దంటాడు.

తండ్రిభావాలు కుమారుడు ప్రసాదరావుకు ఇష్టంలేదు. తండ్రి ఇంక చదువు చెప్పించనక్కరలేదనీ, తనకు తండ్రి అసీ ఏమీ అక్కరలేదనీ, ఉత్తరం వ్రాసి కాలేజీ చదువు మాని దేశాలు తిరిగిచిపోతాడు.

ఇవతల కమలాక్షీదేవి, అవతల ప్రసాదరావుతల్లి ప్రసాదుకొసం దుఃఖిస్తూ ఉంటారు.

ప్రసాదరావు వేరే జిల్లాలో కొంత భూమి ఒక పెద్ద రైతుదగ్గర కాలుకు పుచ్చుకొని, అతనిదగ్గరే పెట్టుబడికి నూరురూపాయలు పుచ్చుకుని వ్యవసాయం ప్రారంభిస్తాడు. నాలుగేకరాల భూమి కొంత పడతులతో అందమైనతోట అయి అతనికి మంచి రాబడి యిస్తుంది. రైతు పెట్టిన పెట్టుబడి బాకీతీర్చి, ఇంకో వందరూపాయలు ఆ తోటపనికి ఉంచుకుని, తక్కిన నూరురూపాయలతో కథానాయిక ఊరు వస్తాడు.

కథానాయిక తండ్రి తన కొమరితను నాయకునికి వివాహంచేయడానికి సందేహిస్తాడు. ఒకరు కమ్యూనిస్టు. ఒకరు రెడ్డు. కథానాయకుడు వెళ్ళిపోతూ ఉంటే కథానాయిక అతన్ని కొంతదూరంలో కలుసుకుంటుంది. ఇద్దరూ వెళ్ళి చెన్నపట్నంలో వివాహం చేసుకుంటారు.

కథానాయకుడు పొలం దున్నతూ, నాయిక చెట్టు పాకుకుంటూ తోటపనివాళ్ళవుతారు. కథానాయకుడు రైతుసంఘ కార్యదర్శి అవుతాడు.

చివరకు ప్రసాదుతల్లి భర్తను వ్యతిరేకించి, తన ఇల్లు వదిలి కొడుకు దగ్గరకు వచ్చి ఉంటుంది. గాంధీగారు ఆ గ్రామం వచ్చినప్పుడు ప్రసాదు తోటతో మకాం చేస్తారు.

ఇదంతా విని, భార్యాభర్తల తండ్రులిరువురు ఒకరికి తెలియకుండా ఒకరు ప్రసాదును, కమలాక్షిని చూడడానికి వస్తారు. అయిదునెలల బిడ్డడు మోహనదాసు ప్రసాదుకూ కమలాక్షికీ.

చివరకు అందరూ సంతోషంగా కలుసుకుంటారు.

ఈ కథను చలనచిత్రానుగుణంగా మార్చితే అద్భుతమైన కథ అవుతుందని శోనంగి ఉప్పొంగిపోయాడు.

తాని డాక్టరు రెడ్డిగారికి కొన్ని అనుమానాలు ఉద్భవించాయి.

౩

డాక్టరు : కథలో ముందుకుపోయేతనం ఉందిగాని, కొంచెం చప్పుగా ఉంది.

పాటీ : ముందుకుపోయే తనం ఏమిటి, వెనక్కుపోయే తనం ఏమిటి?

డాక్టరు : కళ దేశాన్ని ముందుకు నడిపించుకుపోయే క్రిని విరజిమ్ముతూ ఉండాలి.

శోనంగి : ముందుకు నడిపించుకుపోవడం అంటే కళ ప్రచారక స్వరూపంగా వుండాలని డాక్టరుగారి భావం లెండి పాటీగారూ !

పాటీ : కళ కాంగ్రెసు ప్రచారకుడటండీ ?

డాక్టరు : కళాప్రేమ మానవుని ఉన్నత ప్రేమలో ఒకటికదా?

పాటీ : అవునండీ. అందులో సినిమాకళ మనుష్యునికి చాలా సన్నిహితమైన కళ.

డాక్టరు : దానిద్వారా మనుష్యుడు పురోగమించే విధానాలు నేర్పడం ఉత్తమోతమో అంటారా కాదా?

శోనంగి : అయితే ఇంగ్లీషు సినిమాలలో నాట్య సంగీత సినిమాలు 'బ్రాడ్వే మెలడీ' అని 'థిన్ ఐస్' అనీ అనేకం వచ్చాయి. నాటిలో ఏమీ ప్రచారం లేదు. అయినా అలాంటి బొమ్మలకు అక్షులకొలది డాలర్లు రాబడి వస్తోంది. అవి పనికిరావా?

డాక్టరు : అవి పనికిరావు. అవి 'పారిపోయే' భావం తెలియజేసే బొమ్మలు. మనుష్యుడు తన ధర్మం మరచి ప్రపంచం వట్టి ఆనందంకోసం పుట్టిందనీ, ఎల్లాగో అల్లాగ ఆనందం సమకూర్చుడమే పరమావధి అనుకొని పొడయిపోతాడు.

శోనంగి : పొడయిపోలే ?

డాక్టరు : లోకం పాడయిపోతుంది.

కోనంగి : లోకం పాడయిపోతే ?

డాక్టరు : మనుష్యజాతి నాశనమైపోతుంది ?

కోనంగి : మనుష్యజాతి నాశనమైపోతే !

పాటి : అవేమి ప్రశ్నలండి కోనంగిరావుగారూ ?

కోనంగి : నా ప్రశ్నలకు అరంభం లేకపోలేదండీ. అమెరికాలో పగిలేల సంవత్సరాల క్రితం ఏదో తోక చుక్క తాకిందట. అప్పుడు ఆమధ్య అమెరికా అంతా నాశనమైపోయిందట. 1908 లో కెనడాలో ఒకచిన్న తోక చుక్క వాలిందట. అది అడివిప్రదేశం. అయినా లాచాచ్ కాన్ అను ఆయన పదిహేను వందల రెన్ డేరులూ, సెమెనోవ్ అనే ఆయన ఇల్లూ, నాలుగు వందల మేళ్ళ ప్రదేశమూ నాశనం అయ్యాయట. అలాగే ఒక పెద్ద తోక చుక్క భూమిని తాకితే భూమి అంతా నాశనం అవుతుందని అంచనా వేశారు శాస్త్రజ్ఞులు. అప్పుడేమవుతుంది మన పురోగమన కళ ?

డాక్టరు : అమృత్యు! కోనంగిరావుగారూ ఎంత గొప్ప ఉపన్యాసం ఇచ్చారు! అయితే నేనడిగే ప్రశ్నలకు సమాధానం ఇయ్యి. ప్రపంచం శాస్త్రరీత్యా అరికంగా, రాజకీయంగా, సాంఘికంగా, అభివృద్ధిపొందుతే ఏం?

కోనంగి : ఏం పరనాలేదు. అలా వృద్ధిపొందితే కొంపలు మునిగిపోవు.

డాక్టరు : అందుకోసం కళలు తయారుచేస్తే ఏం ?

కోనంగి : దేశాలు తగలపడిపోవు! భయమేమీలేదు.

డాక్టరు : అప్పుడు ప్రజలందరూ సంతోషిస్తారు కాదా ?

కోనంగి : ఏం చూసి ?

డాక్టరు : అందరికీ సమంగా తిండి సమంగా బట్టా, సమంగా ఆనందం, సాంఘిక సమత్వం, రాజకీయ సమత్వం వస్తుంది. అప్పుడు అందరికీ ఆనందం కాదా ?

కోనంగి : ఉహహ! కాదు! ఒకడు బక్కవాడు. ఒకడు మరుగుజ్జు వాడు. ఒకడికి జబ్బుచేస్తుంది. ఒకడికి చేయదు. ఒకణ్ని ఒక అందమైన పిల్ల మోపిస్తుంది. ఒకణ్ని మోపించదు. ఒకడికి తియ్యటి గొంతుక ఉంటుంది. ఒకడికి గారభస్వరం ఉంటుంది. ఒకడికి బిడ్డలు పుడుతారు. ఒకడికి పుట్టడానికి శాస్త్రం ఒప్పుకోదు. ఉన్నవాడిని చూచి లేనివాడికి ఏడ్చు. ఇక అందరూ ఒకటే పాడుగూ, లావూ, బరువూ, ఒకటే రూపూ, ఒకటే రంగూ ఉండాలి. అందుకోసం పెట్టుట్యాలు చేబీలు. ఒకరే ఆ బేబీల తండ్రి అయితేనే అడయినా!

డాక్టరు : అయినా తల్లులనుబట్టి రూపురేఖా విలాసాలు మారతాయి నాయనా! పైగా ఒక దేశండ్రి అయినా వాడి పూర్వీకుల రూపురేఖా విలాసాలు, ఒకరిలో ఒకరిపోలిక, ఇంకొకరిలో ఇంకొకపోలికా వస్తుందట.

కోనంగి : మరి ఇంక సమాన మెక్కడ బాబూ ?

డాక్టరు : నీ వాదన ఏలా వుందంటే—

కోనంగి : అప్పవంత్రికాత్ భవేత్ గా ఉందంటావు. ఇంతకూ నీనీమా కథలో ఏమిటి లోటు ?

డాక్టరు : ఇంకొంచెం కాంగా ఉండాలి.

కోనంగి : మరి కారవద్దు. మరి చప్పగావద్దు బాబూ. గోజాల మాహత్వ్యం డాక్టరు !

కథ ఎలాగో తంటాలుపడుతూ వ్రాయడం సాగించారు.

ఈలోగా కవిగారి పాటలు సంగీతంగాకి సంగీత దర్శకులు మిష్టరు మునీగారు సాగించారు. వీరు ఒక వీధినాటకంలో ఫీడేలు వాయిచేవారు. ఆ వీధినాటకం కొన్నాళ్ళకు వృద్ధిపొంది నాటకశాలల కెక్కింది. ఆ సమయంలో మునీగారు ఆ నాటకం కంపెనీకి సంగీతదర్శకు లయ్యారు.

సంగీతదర్శకత్వం బాగా నేర్చుకొనడానికి ఆయన మదరాసు పోయి ఉదయశంకర్ నాట్యప్రదర్శనాలు చూచాడు. తమ కంపెనీ నాటకశాల కంపెనీ ఆవడానికి పెట్టుబడి పెట్టిన పెద్దమనిషి ఇంట్లో మంచి గ్రామఫోనూ, నూరు, నూటయ్యై రికార్డులు ఉన్నాయి.

ఆ రికార్డులు వినడం, ఈ కరింఖానుపాట బావుంది, ఆ జ్యోతికారయ పాట అద్భుతం, ఈ బరోడ్ కర్ పాట అమందానందకందళితం అని వారి వారి పాటలకు సరియైన తెలుగుపాటలు వ్రాయించడం అవి పాడించడమూ.

ఉదయశంకర్ గారి నాట్యప్రదర్శనలో నాలుగు సీతారులు, అయిదు ఇన్ రాజాలు, మూడు మాండోలినులు, ఒకటి తబలాతరంగ్, రెండు జలతరంగ్ లు, అయిదు వాయిలీనులు, ఎనిమిది వుడోపొనులు, ఆరు వేణులు ఉన్నాయి. గనుక తానుకూడా రెండు వీణలు, మూడు హార్మోనీలు, అయిదు ఫీడేలు, రెండు తబలాసెట్టులు (ఆర్చెస్ట్రా) గాన సమ్మేళనం ఏర్పాటుచేశాడు.

ఈయన సమ్మేళనం ఊరూరా పేరుపొందింది. అందుచేత మునీవారే సంగీతదర్శకు లన్నారు మానేజింగు డైరెక్టరు రావుగారు.

కవి రాసిన కథలో పది పాటలున్నాయి. కథానాయకుడు పాడినవి మూడు. నాయిక అయిదు. రెండు రైతుసంఘమహాసభలో పాడినవి. కనక ఇంకో రెండుపాటలన్నా చేర్చాలి అని దర్శకులు పాటిగారు కోరారు.

అందులో ఒక్కొక్క పాటకు ఒక్కొక్క రాగం, ఒక్కొక్క తాళమూ, పాటలోని భావాన్నిపట్టి అమరించా లంటాడు కోనంగి.

పాట ఆరం వికారమైనా సంగీతం ముఖ్యమంటాడు సంగీత దర్శకుడు.

ఈ ఇద్దరి వాదనలలో ఎవరి వాదనవేపు మొగ్గనా అని కవిగాను తట పటాభిప్రాయపడ్డారు.

౪

అనంతలక్ష్మికి కోనంగి సినిమాలో శేషంవేయడం అంతికన్న ఇష్టం లేకపోవడం ప్రారంభించింది. మొదట తన ప్రేయకుడు, తన హృదయ నాథుడు సినిమా నాయకుడు అవడం ఎంతో ఆదర్శతం అనుకుంది. ఆమె మనఃపథాలలో అశోకమూర్తి, సైగల్, బాసువా, ప్రేమ అదీబ్, పుష్పీరాజ్, నాగయ్యలతో సమంగా కోనంగిరావూ ఎదురుగుండా కనుపించాడు. తన నాయకుడు అందరికన్నా గొప్పవాడవుతాడు. తన హీరో, తనస్వామి, తన చక్రవర్తి సినిమా చక్రవర్తి అవుతాడు. ఆ భావం కన్న ఇంక జీవితానికి పులకరం కలుగుజేసే భావం ఏముంది?

ఆ తర్వాత సినిమా షూటింగ్ ప్రారంభమైంది అని కోనంగి తెలిపాడు. ఆ ముక్క వినగానే ఆమె ఎదుట అనేకమంది సినిమా నాయకులు బారులుగా ఒకరివెంట ఒకరు నడవడం సాగించారు. విడివిడిగా వారివారి ప్రఖ్యాతి చిత్రాలలో సంచరించడం ప్రారంభించారు.

మేరీ వారి యొక్కలో నెహ్రోలియనుగా చార్లెస్ బోయర్ కనిపించాడు. ఎంతోమీ, ఎంతచక్కని వేషం, ఎంత విచిత్రాభినయం? అతని ఎదుట కాంటెన్ మారీ వారియొక్కగా గ్రేటాగార్బో ప్రత్యక్షమైంది. ఏమి ప్రేమగాథ! ప్రాణాలు నలిపివేస్తున్నది.

చార్లెస్ బోయరుకు భార్యలేదా? ఆమెను అతడు ప్రేమిస్తున్నాడా లేదా? నిజంగా ప్రేమిస్తే ఇంకో బాలికను - గ్రేటాగార్బోయే అనుకోండి - అలా ఏలా ప్రేమించిగలడు? గ్రేటాగార్బోను ప్రేమిస్తున్నాడా, అది నటనా? ఆ కాగిలింతలు, ఆ చూపులు, ఆ మాటలు, ఆ ముద్దులు, నటన ఎట్లా అవుతాయి? మనస్సులో నిజంలేదే నటన రాగలదా?

లేవు తన గురువు, తన జీవితనాథుడు కోనంగిరావుగారూ అలాగే అభినయిస్తారు గాబోలు. తెలుగు సినిమాలలో కాగిలింతలు లేవు. ముద్దులు లేవు. అయినా చండమామిడిలోలాగ నలిపివెయ్యడం ఉంటుంది. మళ్ళీపెళ్ళిలోలాగ పక్కగా పడుకొని సన్నిహితంగా అవడం ఉంటుంది. ఆ చూపులు, ఆ నర్తకగర్భవాక్యాలూ ఉంటాయి. నాథా! హృదయేశ్వరీ! అనేమాటలు వస్తాయి. పుస్తెలు కట్టడం, శోభనపుగది రంగాలు అన్నీ ఉండవచ్చును.

ఆ బాలిక ఆ ఆలోచనలు భరించలేకపోయింది. ఆమెగుండె కంగి పోయింది. అప్పుడే ఆ చిత్రం తీయడం ప్రారంభించి వారంరోజు లయింది. రెండువేల అడుగుల చిత్రం తీశారుట.

అమెగుండెలో ఏదో బాధ ప్రవేశించింది. కథానాయికవేషం వేసింది ఎవరు? ఆమె గుణగణా లెలాంటివి? అని ప్రశ్నలు వేద్దామని, కాని తన గురువు ఏమనుకుంటాడో అని భయం.

పరీక్ష లెపోయాయి. చివర పేపరు బాగానే జవాబులు వ్రాసింది. మొదటి పేపర్లో విశ్వవిద్యాలయానికే మొదటగా వస్తుంది.

అనంతలక్ష్మి కోనంగిని సినిమాలో చేరమని మొదట ప్రోత్సహించింది. అంతకన్న గొప్ప ఏమిటని వాదించింది. ఇప్పుడు వద్దని ఏలా చెప్పగలదు. నవ్వులాటగా ఉండదా? తన భవిష్యత్తు ఏలా ఉంటుందో?

ఇంతలో కోనంగి చిత్రంలో, ఒక ఘట్టము తీయడమైన వెనక, అనంతలక్ష్మిని చూడడానికి వచ్చాడు. ఒక రాత్రి, ఒక పగలు ఆ ఘట్టంతీయడం జరిగిందట. ఒక చిన్న ఇంటిలోని రంగమ, కథానాయకుడూ, నాయికా చిలకాగోరింకల్లా కబుర్లు చెప్పకొనడం రంగమూ, అక్కడకు కథానాయకుని తండ్రి పంపిన పెద్ద వచ్చి, కథానాయకుని బెదిరించే రంగమూ, కథానాయకునితల్లి వచ్చే రంగమూ అయ్యాయి. ఇంకా ఆ ఇంటికి సంబంధించిన రంగాలు పడెనిమిది వున్నాయట.

తానూ కథానాయికా కలిసి పాడిన పాట ఒకటి అతడు అనంతలక్ష్మికి పాడి వినిపించాడు.

అనంతలక్ష్మి చెవులార ఆ పాట విన్నది. అతడు నాయికపాడిన చరణాలూ వినిపించాడు. ఈ పాట ఇదివరకే తీసి ఇప్పుడు ఆ పాట యంత్రం వెనక పాడుతూవుంటే తాను ఆ పాటతో కలిసి పాడుతూ అభినయించామనీ, ఛాయాగ్రహణయంత్రంమూత్రం ఆ చిత్రం తీసుందనీ, పాడినపాట తమ పెదవుల నటనతో సరిపోయేటట్లే చిత్రం తీస్తారనీ అతడు తెలిపాడు.

అనంతలక్ష్మి కొంచెం విపులంచేసి చెప్పమంది.

కోనంగి : ముందర మేము ఇద్దరం పాడిన పాట విను.

‘21 వ మేళం-మదగజగమనరాగం-త్రిశ్రజాతి రూపకం.

నాయకుడు : బంగారు పీటపై
శృంగార నాయికా
అందుకో నా పూజ
అందుకోనేమే!

నాయిక : పువ్వుల పూజలో
ముంచెత్తు పురుషుడా
ఎవరోయి నాకడకు
ఎందుకోచ్చావూ?

నాయకుడు : పరభృత స్వనకంఠి
పలుకులతో కరిగించి
మాయచేసుకె నన్ను
మందార మాలా!

నాయిక : మందార మాలనో
మాయపూ చేరునో
కొమ్మలూ కోయిలనా
కొలుతు వెందుకు నన్ను ?

‘ఏలా వుంది పాట ?’

అనంతలక్ష్మి : అంత ఆడగొంతుకలో ఏలా పాడగలిగారు గురువు గారూ ?

కోనంగి : రెండు గొంతులు చూపించాగా ?

అనంత : అవును లెండి. మీరు అనుకరించిన ఆడగొంతులాంటి గొంతుకేనా ఆ అమ్మాయిది ?

కోనంగి : ఛా! ఛా! అది వేరు. చాలా బాగుంటుంది.

అనంత : ఎంత బాగుంటుంది ?

కోనంగి : నీగొంతుక ముందర అది తేలిపోతుంది. నీగొంతుకే అయితే చిత్రానికి కనకవర్షం కురవదూ ?

అనంత : అన్నీ పొగడ్డలే.

కోనంగి ఇటు అటు చూచి అనంతలక్ష్మిని గబుక్కున కాగలించుకొని గాఢంగా వృద్ధునికీ అదుముకొని, ‘అనంతం, నీ కంఠమాధుర్యం నేను వర్ణింపగలనా? నేను అబద్ధం చెప్పానో, పొగడ్డతానో నీకు తెలియదా వృద్ధునింహాసనరాజీ! నీ ప్రేమకు నేను తగుదనా! నీవు నా భార్యవై, ఆ సమ్మోహనాక్షలలో నన్ను చూస్తూఉంటే, అన్నీ మరిచిపోయి దారి తెలియలేని మొద్దునో, సమస్తమూ తెలిసిన అమృతమూ రినో అయిపోనా లక్ష్మీ!’ అని ఆమె పెదవుల చుంబించినాడు.

అనంతలక్ష్మి కరిగిపోయింది. ఆమె పులకరించింది. చైతన్యరహిత రాలివలె, లేజరిల్లే ఉషాబాలకలె, కోనంగి కాగిలిలో ఒదిగిపోయి, ‘గురువు గారూ! నన్ను త్వరగా పెళ్ళిచేసుకోండి. మిమ్మల్ని విడిచి వుండలేను. మీ యెదుట తిండిలేకుండా సంవత్సరాలు అలా వూజుచేస్తూ గాఢంగా మీలో ఒదిగివున్నా తృప్తిరని బాలికను’ అన్నది.

కోనంగికన్నుల నీరు తిరిగింది. ‘పవిత్రమైన చరిత్ర నీది అనంతా! నీ రూపే, నీ మాటే. నీ వృద్ధయమే నాలో! నేను నీకు తగను. నేను నీ ప్రేమకు ఏ తపోబలంచేత పాత్రత సంపాదించుకొన్నానో!’ అని తన

కాగిలిలో తనలో ఒక పైఉన్న అనంతలక్ష్మీమూర్తిమీద మోమునాని, అప్రమాణించినాడు.

‘అసంతా! ఎన్నా సమాచారమా? మన చెట్టిగారు వచ్చిరే!’ అంటూ వినాయగం కేక వేసినాడు.

ఇద్దరూ కాగిలింత విడిపోయి చెరియొక సోఫాపై కూర్చున్నారు. ఇంతలో నాటుకోటిచెట్టియారు లోనికి విచ్చేకారు.

ఈమధ్య మూడు నెలలు ఆ నాటుకోటిచెట్టియారుగారు మలంగా వెళ్ళి వచ్చారు. మలయానుంచి చెట్టిగారు పోయి, అక్కడనుంచి మదరాసు వచ్చిన రా గోజునే! రావడమేమిటి, స్నానాదికాలు, భోజనం చేయకుండానే అనంతలక్ష్మీ ఇంటికి వేంచేసినారు.

వినాయగానికి అనంతలక్ష్మీ కోసంగుల ప్రేమగాథ అరమెపోయింది. అతని హృదయంలో కోసంగిరావుగారే తమ రాజకూటాని అయిన అనంతలక్ష్మీకి తగిన వరుడు అని నిశ్చయించుకున్నాడు. అతనికి ఇష్టంలేని మనుష్యుడా ఇంట్లోకి అడుగుపెట్టలేడు. కొందరిని రానిస్తాడు, కొందరు రావాలని కోరుతాడు.

వినాయగంభవుడు. అతడొక విధానంగా బాగా చదువుకొన్నవాడు. ఆనంద వికటన్, దినమణి, స్వదేశమిత్రన్ అతనికి ప్రിയమైన పత్రికలు.

అతనికి, అతని మిత్రులకూ సంభవించిన ఒక మహత్తరమైన ఆపద నుండి అనంతలక్ష్మీతోండ్ర రక్షించాడు. జయలక్ష్మీ తల్లిలా వారిని చూస్తున్నది. ఆమెకు సహాయంగా వచ్చినతరువాత వినాయగమూ, అతని యిద్దరి స్నేహితులూ భూములు సంపాదించుకొన్నారు. బ్యాంకులో డబ్బు వేసుకొన్నారు. వారి మువ్వరికీ గాంధీవాదం మహాయుద్ధం. అహింసాతత్వం పూర్తిగా తెలిసి, సత్యమంటే ఏమిటో అర్థమైతాడు. వారు విశోబాధావేలవంటివారు కారు. కాకపోయినా గాంధీ వారి హృదయాలు తెలిసికొన్నాయి. మెదడులు తెలుసుకోవోలేనేం?

చెట్టిగారు వచ్చారని అనంతలక్ష్మీకి తెలియజెయ్యడం తన విడి చెట్టిగారి కారుహరనుమ్రోత ఆశ్వార్యపేట టర్నింగ్ దూరంగా మ్రోగడం విన్నాడు. వెంటనే గేటు బంధించి మెటవరకు పరుగెత్తుకొనివచ్చి, పోలికతో చెట్టిగారు వచ్చారన్న వార్త ఉప్పు అందించి తాను పరుగున పోయి గేటు తలుపు తీసినాడు.

చెట్టియారుగారు వచ్చేసరికి సినిమావిషయం చెబుతున్నాడు.

‘మొదట పాటపాడుతూ ఉంటే రికార్డు (శబ్దగ్రహణ) చేస్తారు. అంటే రికార్డు శక్తిగనుకా, ప్రతిశక్తియొక్క మూలమూ విద్యుచ్ఛక్తిగనుకా. శబ్దమూ విద్యుత్ రూపము పొంది వెలుగుతుంది, మన ఘటలో ఉన్న

స్పందన వెలుగురూపాన హెచ్చుతగ్గులొత్తుంది. వెలుగు సిస్టీల్ బడపెబడి ప్రాటెక్టర్ (శబ్దపు సారథి) యంత్రంలో పెట్టి ధ్వనిప్రసారం చేస్తారు. ఆ ధ్వని ప్రసారపుపాటలో కలవడం ప్లేబాక్ అంటారు. ఆ పాటతోకలసి నటించుట పాడుతూ ఆభినయం చేస్తారు.

చెట్టిగారు తెలివితక్కువవారు కారు. అప్పుడే అతనికి కోనంగి అనంత లక్ష్మి లిద్దరూ ఏవో ప్రేమరహస్యానందాల నోలలాడుతున్నారని అనుమానం స్ఫురించింది. ఆ ప్రేమగాథ ఎంతవరకూ వెళ్లిందో? ఈ జయలక్ష్మికి బుద్ధి లేదు. ఈడులోఉన్న యువకుని పొగుడుతున్న తన కూతురు కుపాధ్యాయునిగా ఏర్పాటుచేయడం ఏమిటి? అని అనుకున్నాడు.

తన చరిత్ర తనకు ఏలా తప్పు అవుతుంది చెట్టియారకి? కోనంగి పాపచరిత్రుడు. కోనంగికి తగిలిన దెబ్బలకు బుద్ధిరాలేదు. ఏ కాలో చెయ్యొఫ్ఫనికెరాకుండా చేస్తేగాని బుద్ధిరాదు.

చెట్టియారు మండిపోయాడు. అయినా నాటుకోటిచెట్టి, ధనసంపాదన రహస్యాలు అతనికి తెలిసినట్లు యవతీ సంపాదన రహస్యాలూ తెలుసును. అందువల్ల పైకి ఏమీ ఎరుగనివానిలా నవ్వుతూ వచ్చి వారిదగ్గర కూర్చున్నాడు.

‘ఏమండీ కోనంగిరావుగారూ, మీరు సినిమాలో చేరారట. నాయకుని వేషం వేస్తున్నారట. మీ కంపెనీలో నేనూ వేయిరూపాయలషేర్లు పది కొంటున్నానులండి. అవసరమైతే ఇంకా ఇరవై ముప్పై కొందామనే ఉంది. ఎవరు మీ చిత్రంలో కథానాయిక?'

‘మావాళ్లు ఆంధ్రదేశంతంతా గాలించి, గాలించి లాభంలేక ఒక అరవ అమ్మాయిని తీసుకువచ్చారు. ఆ అమ్మాయి ఇదివరకు ఎప్పుడూ సినిమా లలో వేషం వేయలేదులండి.’

- ‘అరవ అమ్మాయి తెలుగు పిక్కరులో వేషం వేయగలదండీ?’

‘మా తెలుగువాళ్ళు మీ అరవంలో వేయటంలేదా ఏమిటి?’

‘వారు అనుభవంగల తారలు. నాగయ్యగారు చిత్రానువాదులు, సగం అరవవారు. కన్నాంబ మదరాసులో ఉండి ఉండి అరవతనం బాగా నేర్చుకున్నది.’

‘సరేలండి, మదరాసు తెలుగుదేశం. అందుకని మీ అరవతార మా తెలుగుతార అయిపోతుంది.’

‘మదరాసు తెలుగుదేశం ఎట్లా?’

‘చరిత్ర ప్రకారం! ఇప్పటి ప్రత్యిక్ష ప్రమాణాల ప్రకారమూ,’

‘మదరాసుకోసం మా పాజాలు తెగించి పోరాడుతాము.’

‘ఎవరితో?’

‘తెలుగువాళ్ళతో.’

‘అరవవారు తెలుగువాళ్ళతో దబ్బలాడతారా?’

‘అ!’

అక్కడనుంచి ఏదో పనిమీద వెళ్ళినట్లుగా అనంతలక్ష్మి వెళ్ళిపోయింది. ఆమె వెళ్ళిపోవడం ఇద్దరికీ ఇష్టమే అయింది. అక్కడ ఉండకపోవడమే ఇద్దరూ కోరింది. కోనంగిదగ్గర ఉండకూడదని చెట్టియారూ, చెట్టియారుదగ్గర ఉండకూడదని కోనంగి కోరారు. ఆ బాలిక ఆ ఇద్దరి భక్తుల కోరికా సరవేర్చింది.

చెట్టిగారు : ‘కోనంగిరావుగారూ, మిమ్మ ఎక్కడైనా దిగబెట్టవలసి వస్తే మా కారు దిగబెడుతుంది’ అన్నాడు.

‘ఆ కప్పం మీకు వద్దు. మా కంపెనీకారు నాకోసం వసుందిలెండి.’

‘ఎన్ని గంటలకు?’

అప్పుడు సాయంత్రం అయిదుగంట లయినది. అది కోనంగికి తెలుసు. అందుకని ‘రాత్రి తొమ్మదిగంటలకు’ అని అన్నాడు.

చెట్టియారుగారు మండిపోయారు మనస్సులో. పైకి నవ్వుతూ ‘అల్లాగా అండి. మరీమంచిది. నా భోజనం ఇవాళ ఇక్కడే!’ అని అన్నాడు.

‘నా భోజనం ఇక్కడగనుకనే అంతవరకూ ఆగవలసి వచ్చింది.’

‘బాగుంది మనం మీ సినిమావిషయం మాట్లాడుకోవచ్చును.’

కోనంగి ఈ మొండిఘటంగాడు తనంతట తాను వదలడుకాబోలు అనుకున్నాడు. కోనంగిని అనంతలక్ష్మి భోజనానికి ఆగమనీ, రాత్రి ఏడైనా సినిమాకు వెడదామనీ, కూడా తమ పనిమనిషిని ఎవరైనా తీసుకువస్తాననీ, తలి ఏమీ అనదనీ చెప్పింది. ఇంక అనంతలక్ష్మితో ‘సినిమాకు వెళ్ళడానికి ఏలుండదు. ఒక ఉపాయం ఉంది. తెలుగులో ఒక చిన్న చీటిరాసి అనంతానికి అందివ్వాలి. ఆ బాలిక పనిమనిషి కానమోరా సినిప్రదర్శనకాలకు వెళ్ళడం తాను కంపెనీ కార్యాలయమూ, నటవల ఆలయమూ వున్న త్యాగరాజనగరం బయలుదేరినట్లుగా బయలుదేరి కానమోరా చేరుకోడం. తర్వాత చెట్టియారు వెళ్ళగానే అనంతం బయలుదేరి వస్తుంది!

కోనంగి తన కంపెనీ విషయాలు తానుమాత్రం చెట్టికి చెప్పదలచుకోలేదు. ఏవేవో గొప్పలుకొట్టి తప్పించుకొందాం అనుకున్నాడు!

కోనంగి : చెట్టిగారూ, ఏ కంపెనీ అయినా ఇప్పుట్నుంచే మంచి మంచి సినిమాయంత్రాలు తెప్పించుకు వుంచుకోవాలండి.

చెట్టి : యుదంతమూలాన అనేనా మీ ఉద్దేశం?

కోనంగి : ఆవును.

చెట్టి : ఎంతకాలం వుంటుందని ఈ యుదం?

కోనంగి : ఎంతకాలం ఏమిటి? పది సంవత్సరాలవరకూ సాగు తుందనే నా దృఢమైన నమ్మకం.

చెట్టి : ఇప్పుడు మీ కంపెనీవారు స్టూడియో పెట్టదలచుకున్నారా?

కోనంగి : ఏమోకాని, మనదేశానికి ఎన్నో స్టూడియోలు కావాలండీ! మీరు ఒక గొప్ప స్టూడియో కట్టించాలి! ఏలా వుంచాలో ఒకమాటు ఆమెరికా హాల్లీవుడ్డు వెళ్ళి చూచిరండీ.

చెట్టి : అదే ఆలోచిస్తున్నాను.

కోనంగి : ఆలోచిస్తోంటే కాలం చాలదు.

ఈలోగా కోనంగి చీటి ఏదో తోచక గీతతున్నట్టు నటించి రాసి స్నానాలగదికి వెళ్ళిస్తానని లోనవుపోయి, ఒక పరిచారికకు ఆ చీటి ఇచ్చి అనంతలక్ష్మికి అందజేయమని చెప్పి తాను స్నానాలగదిలోకి పోయాడు.

౬

కోనంగి కారురాగానే వెళ్ళిపోయాడు. కోనంగి వెళ్ళిపోగానే చెట్టి గారికి కాస్త సంతోషం కలిగించింది. ఇక అనంతలక్ష్మి తనదే ననుక న్నాడు. తానే ఆ బాలికతో మాట్లాడుతూ మావోవచ్చును. ఈ బాలికకు ఆనందం సుమారు మనస్సు రంజింపజేయాలి. తాను మలయానుంచి, జావానుంచి, సింహళానుంచి తెచ్చిన విచిత్రవస్తువులు ఖరీదులుకలవి. బర్మావస్తువులు ఎన్నో ఆమెకు బహుమానాలు ఈయవచ్చును. మంచి మంచి ఇంగ్లీషు గ్రంథాలు బహుమానాలు ఈయవచ్చును. దేశంలో తయారయ్యే వస్తువులు సమర్పించవచ్చును.

మనస్సు కరిగితే ఏ ఏబదివేల రూపాయలు వెలకలిగిన నగనో బహు మతి యిచ్చి కొంచెం దగ్గరకు లాగవచ్చును.

బాలిక తనకు దూరమాతున్నదని చెట్టియారుకు తోచినకొలది, ఆమె మీద కాంక్ష ఎక్కువైపోయినది. ఏ ఉపాయంచేతనైనా సరే ఆ చిలుకల కొలికిని, కలుకుల మితారిని పక్కకు తార్చాలి. అందుకు ఒక పెద్ద ఉపాయం ఉంది. ముందు జయలక్ష్మిని నిమగ్నంలోకి పక్కలోకి చేర్చునే మాతున్న ఆర్పించి తీరుతుంది. జయలక్ష్మికోసం తాను తహతసాలాడి పోతున్నట్టు ముందర ఎత్తులు వేయడం అద్భుతమైన ఉపాయం.

ఇంతలో కారు వెడుతున్నట్టు చప్పుడైంది. ఏమిటా అని హాటలోంచి బయటకువచ్చి తన సేవకుణ్ణి అడిగితే అనంతలక్ష్మి, సేవకురాలూ వెళ్లారని చెప్పినాడు. మనస్సు మారిపోయింది. కోపంతో దిక్కులు నల్లబడ్డాయి.

దీనిపొగరు మితిమీరిపోతోంది. చెట్టిగారిశ దీనికేమి తెలుసును! ముగురు రాడీలు యిల్లు కాపలా కాస్తున్నారకదా అని పిళ్లకు పొగరు మిన్ను ముట్టు తూంది. కోనంగిని ముందు కోనలు పట్టించాలి. అది ముందుతీర్చి తరువాత పీల్చిద్దరిపని చూడాలి. కోనంగి వదిలితే అనంతలక్ష్మి శక్తి ఉడిగిపోతుంది. ఒత్తిడి కొంచెం కొంచెంగా ఎక్కువచేయాలి.

చెట్టియారు జయలక్ష్మితో మాట్లాడడానికి లోనికి వెళ్ళినాడు. వంట లక్కతోపాటు జయలక్ష్మి ఇంట్లో అన్నీ సర్దుకుంటూ ఉంది.

చెట్టియారు: 'జయలక్ష్మి' అని పిలిచాడు. 'ఎందుకు స్వామీ!' అని అంటూ ఆమె ఇవతలికి వచ్చింది.

'జయా! నీ కోసం కొన్ని బహుమానాలు పట్టుకువచ్చాను.'

'ఏమిటండీ ఆ బహుమానాలూ?'

'ఓరే కోవాలన్! కారులోవున్న పాకేజీలన్నీ పట్టుకురారా!' అని చెట్టియారు కేకవేశాడు. సేవకుడు అట్టకాగితాలలో చుట్టబెట్టివున్న నాలుగు పాకేజీలూ తీసుకువచ్చాడు.

తానే స్వయంగా పాకేజీలన్నీ విప్పినాడు. బస్సులో పనిచేసిన ఒక వెండి బుద్ధుడు నీలాలే కనులు, బంగారు పద్మంపై కూర్చుని ఉన్నాడు. ఆ పనితనానికి ఎవరైనా ముగులు కావలసిందే. జయలక్ష్మి ఆశ్చర్యంతో నిండి పోయి 'ఈ బొమ్మ నాకేనా, లేక అమ్మిణికా?' అని ప్రశ్నచేసింది.

'ఇది నీకే, ఇంకోరికి ఎలా ఇవ్వగలను?' అని అంటూ ఆమెవైపు మెరుములా ఒక చూపు పరపి, మళ్ళీ తలదించి. రెండవపాకేజీ విప్పడం ప్రారంభించాడు. సింహళ శిల్పపు పనితనంలో ఒక కంఠపు గొలుసుకు, నాయకమణిగా ఒకపచ్చు, చిన్న చిన్న పచ్చలు ఇరువదిఏడు ఉన్నవి (పచ్చల తారహారము) ఒకటి తీసినాడు.

మూడవపాకేజీ విప్పినాడు. అందులో బలిదేశపు లక్కబరిణి ఉన్నది. ఆ బరిణిలో ఒక వజ్రపుటుంగరము నాగముల కాగిలింతగా పని తీర్చినది ఉన్నది. నాల్గవకట్ట విప్పినాడు. అందులో జపానులో తయారైన ఉత్తమజాతి సిల్క్-చీర గుడ్డమీద బంగారు పూవులూ, లతలూ ఉన్నాయి. అంచు బెనారసు పనిచాళ్ళు కట్టారు. తొమ్మిది గజాలచీర పిడికెట పట్ట వచ్చును. అవన్నీ చూచి విభ్రమాశ్చర్యాల మునిగిపోయి, జయలక్ష్మి 'ఇవన్నీ ఏమిటండీ చెట్టిగారూ?' అని అన్నది.

ఆమె మాటలు అస్పష్టంగా వినబడాయి. ఆ వస్తువులన్నీ పది పదిహేను వేలంటాయి అని జయలక్ష్మి అంచనా వేసింది.

'ఇవన్నీ నీకోసం పట్టుకొచ్చాను జయలక్ష్మి! నీకు ముప్పయి ఎనిమిది అయినా, పదిహేనేళ్ళ బాలికలా ఉంటావు. నీ అందం ఎవరికీ వుంది ఈ'

మద్రాసంతలోనూ ? ఆయ్యంగారు నీకోసం సర్వం అర్పించాడంటే ఆశ్చర్యం ఏమిటి ! నా సర్వస్వం నీవే !' అని గుటక మింగినట్లు అగ్ని, ఆమెను కళ్ళతో కబళించాడు.

జయలక్ష్మి ఆశ్చర్యం మిన్నముట్టింది. మాటారాలేదు. అనేకులు ఆమెను ఆశించారు. కాని, ఇతడు తనకూతును పెండ్లికై కోరి వస్తున్నాడను కొంది. తనకన్న రెండు మూడేళ్లు చిన్న. పాపం తన్ను ఎంత వాంఛించాడో వెర్రికుర్రవాడు. తన దేహం వాంఛించాడు. తన సౌందర్యం వాంఛించాడు. ఇప్పటికీ తన్ను ఎంతమంది జమిందారులు వాంఛించడంలేదు ! తన అందం ఏమీ తీసిపోలేదనీ, అంతకన్న అంతకన్న ఎక్కువెందనీ, అనేకులు ఉత్తరాలు రాస్తూంటారు.

కాని ఈ కుర్రవానికి వర్తక వ్యాపారాదులు తెలిసినట్లు ప్రేమ విషయాలు ఏమీ తెలుస్తాయి ? ఆమెలో మాతృత్వము ఒక్కసారి పై కబికింది. తనకు బంగారు కూతురితోబాటు బంగారు కొమరుడు కలుగలేదు.

ఆమెకు అతని తలపై చేయివేయవలెనని బుధికలిగింది కాని, అది ఈ చెట్టి తప్పు అభిప్రాయం చేసుకోవచ్చు ననుకుంది.

ఆమెలోని స్త్రీత్వము అతని ప్రేమాపాసన వాక్యాలకు ఉప్పొంగింది. ఆమెలోని దేవీత్వము, తాను నిజంగా ప్రేమించిన పురుషుడొకడుండి, తనకు ఒకవిధంగా తాళికట్టిన భర్త అయి తన్ను విడిచి వెళ్ళిపోయినప్పుడు, వేరొక్క పురుషుడు ఇతడు అని తెలిసింది. ఆమెకు కోపం వచ్చింది. దుఃఖము వచ్చింది. నవ్వు వచ్చింది. ఆమెలోని మాతృత్వము కూతురికై భయపడింది. తాను తన కూతురుకన్న అందమెందా ?- తన కూతురును వాంఛించి వచ్చినవారు ప్రతియువకుడూ తన్ను వాంఛించడం మొదలు పెట్టాడా ? ఆమె గజగజలాడిపోయింది.

ఆమె తలవంచుకొనే ఉన్నది. ఇంతలో చెట్టియారు పాములా చేయి ఆమె భుజంమీద వేళాడు. ఆమె ఉలిక్కిపడింది. మత్తునుంచి మెలకువ వచ్చింది. ఆమె కోపంతో మండిపోయింది.

వెంటనే వెనక్కుతగ్గి 'చెట్టిగారూ ! మీరు చాలా మంచివారు. జగత్ప్రసిద్ధిపొందిన అనేకమంది సౌందర్యవంతులైన బాలికలను కూర్చుకొని మీరు స్త్రీ వాంఛ తృప్తి తీర్చుకొంటున్నవారు. అలాంటి మీరు నన్ను ప్రేమిస్తున్నారంటే నమ్మను. నాకు మీ బహుమానాలు వరు ! ఇంకో విషయం మనవి చేసున్నాను. మా అమ్మాయి కోసంగిని ప్రేమిస్తుంది. ఆమె మిమ్ము వివాహం చేసుకోదు. నేను మిమ్ము ప్రేమించలేను. మీకున్న ఆనీ సంతనూ ధారపోసినా నాకు అక్కరలేదు. ఇక్కడనుండి మీ స్నేహం మాత్రం కావాలి, సెలవు' అని తెలిపింది.

ఆమె వెంటనే తన పనిమనుష్యుని ఒకరిని రమ్మని కేకవేసి, ఆ ప్యాకెట్టులు కట్టమనిస్తూ, చెట్టిగారికాదులో పెట్టమనీ చెప్పి తాను లోపలికి వెళ్ళిపోయింది.

ది

ఆరోజు పగలు మదరాసుకు ఇరవైమైళ్ళలో ఒక పొలంలో బాహ్య ప్రదేశ చిత్రగ్రహణం (ఆవుట్ డోర్ షూటింగ్) చేస్తున్నారు సినీమా కంపెనీవారు.

అంతకుముందు పదిరోజులనుండి అక్కడ ఉన్న మామిడితోటలో నటీనటులకు, శబ్దగ్రాహక ఛాయాచిత్రగ్రాహక కళానిపుణులకు, వారి సహాయులకు, సహాయదర్శకులకు, ఇతరులకు డేరాలు, పాకలు వేశారు. బల్లలు, కుర్చీలు, మంచాలు వచ్చాయి. వంటకాలలు ఏర్పాటుయ్యాయి. అక్కడ ఒక చిన్న గ్రామం సిద్ధమయింది.

నాయకుని వ్యవసాయచిత్రాలు, పల్లెటూరి జీవితము, పంటకోత మొదలయినవన్నీ తీయవలసివుంది. వేషాలువేసే డేరాలలో మగవారి డేరా వేరు. ఆడవారి డేరాలు వేరు. అలంకారిక శిల్పి స్వయంగా నాయికా నాయకాది ముఖ్య నటీనటులకు, సాధారణపాత్ర ధరించి నటులరాలయినా జవ్వని, సుందరి అయిన యువతులకు స్వయంగా వేషాలు వేస్తాడు.

అతడు మదరాసులో పేరుపొందిన అలంకారికుడు. మొదట నాటకాలలో పాత్రలకు వేషాలు వేస్తూ ఉండేవాడు. ఇప్పుడు గొప్ప అలంకారికుడైపోయాడు.

అతనికి వేషమేమిటి, బొచితి ఏమిటి, భావమేమిటి అనేవి అవసరం లేదు. తాను వేషంధరిస్తే స్త్రీలు బంగారు బొమ్మలు, తాను తీర్చిన పురుషులు మన్మథులు.

ఇంక కళాదర్శకుడు చిన్నతనాన్నుంచి ఫోటోలు చూచి నూనెబొమ్మలు రాసుకునే శిల్పి. అతనికి చారిత్రకవృత్తి, భావగంభీరతా, కళాచతుత్కృతీ ఏమీ తెలియవు. పల్లెటూరులో ఒకరికి స్నేహితుడు. అందుచే అతన్ని ఏర్పాటుచేశారు.

ఇంక వీరిద్దరి హంగామా వర్ణనాతీతం. కోనంగికి నవ్వు వచ్చేది. డాక్టరుగారిచెవిలో వేశాడు.

డాక్టరు రెడ్డిగారు స్వయంగా ఏమీ తెలియనట్లు ఆస్తి చూచాడు. కళాదర్శకుడు ఏం చేస్తాడు? ఛాయాచిత్రకోణం (యాంగిల్) తెలియదు. గంభీరత తెలియదు. వేషాలకు రంగస్థలానికి సామ్యమూ చుట్టరికమూ తెలియదు. ఆయనకు ఎంతసేపూ నాటకాల రంగస్థలమే ఎదుట ప్రత్యక్షము.

‘నటకులు అభినయించకుండా ఎందుకు అడ్డంగా కుర్చీలూ, సోఫాలూ అని అనేవాడు. అందరికీ నగలూ, మాంచి బట్టలూ, ఎప్పుడూ ఉండాలని వాదన. ఆసలయిన వజ్రం ఉంటేనేగాని సినిమాలో బాగా ఉండడట. ‘గాజురాశ్వమిటి?’ అని వాదించేవాడు. ఖరీదు తక్కువైనా అనుకరణ దుస్తులు, అనుకరణ భవనాలూ ఛాయాచిత్రగ్రహణంలో చాలా బాగావస్తాయి అని అతనికి ఇదివరకు చిత్రాలలో పనిచేసినవారు ఎంత చెప్పినా ఆయనకు నచ్చలేదు. వారికి కోపాలూ వచ్చాయి, విసుగూ ఎత్తింది. దర్శకునికి మాత్రం ఆ విషయాలు తెలిస్తేకదా.

ఇంక అలంకారికుడు వేషం దిద్దే సమయమే వేయిరూపాయల ఖరీదంటాడు. వేషం వేసే ప్రతి అమ్మాయికడనుండీ బహుముతులు చక్కనివి దొరుకుతాయి. ధనమే కాదు. పెదవు లదుముట, ఒకరితో ఒకరి న్నాదయాని కదుముట, ఒకరు ఇంకో బహుమతీ, ఈలా ఈలా ఉంటాయి.

. సినిమాలకు వచ్చిన అమ్మాయిలలో ముగ్గురు ఆరితేరినవారు. నలుగురు ఆరితేరదలచుకొన్నవారు. తక్కిన ఆరుగురిలో సగంమంది ఆరితేరవచ్చును. ఆ సగంలో ఒకతి నట్టి వెట్టిది. తక్కిన ఇద్దరివిషయంలో జాగ్రత్త! ‘కొందరు బాలలకు పక్షింద్రు లుంటారు’ అని ఒక సినిమా అనుభవకారి అన్నాడు కోనంగితో.

కోనంగి : ఎవ రా పక్షింద్రులు? ఏమిటి వారి పని?

అనుభవకారి : ‘తనవెంటన్ సిరి, లచ్చివెంటన్ ఆవరోధప్రవాళమున్ దాని వెన్నను పక్షింద్రుడు.’

కోనంగి : దానివెంట ఉండేవాడా పక్షింద్రుడు? అవునండో, చాలమంది తారల వెనకాల ఆ తారల బృహస్పతులు కానివారు కనబడు తున్నారు.

అనుభవ : వారినే చంద్రులు లేక పక్షింద్రులు అంటారు.

అకోజాన చిత్రగ్రహణం చురుకుగా సాగుతోంది. పాలమూ, పశువులూ, కూలీలూ, కోతకోసేవారూ, అడ్డకూలీలూ, మొగకూలీలు కలిసి కప్పలువేయడం, పాట్లు పాడటం, రంగం తర్వాత రంగం తీసిపారేసేకారు,

రంగము 98—పొలం—బాహ్యరంగం

పాత్రలు : ముగ్గురు పొలం కాపులు

కథానాయకుడు

కథానాయిక

ధ్వ! —దురాన పొలం కేకలు

పశువుల కూతలు

పశువుల ఆరపులు

సంభాషణ.

వస్తువులు : పొలం దున్నేందుకు మూడు నాగళ్ళు
 మూడుజతల ఎరులు
 మూడు కుంబాలు
 తాటాకు గొడుగు
 చాప
 గడ్డపారి
 పాత
 రాత్నం
 దూది

వేషాలు : (1) కథానాయకుడు
 పంచెకట్టు
 బనీను
 తలపాగా
 కాళ్ళకు పల్లెటూరి చెప్పులు

(2) కథానాయిక
 చీర ఎఱుది
 రవిక పువ్వులది
 తలముడిలో పూవు
 గాజాలు ఎఱువి 2 జతలు
 మంగళసూత్రము
 మెళ్ళో పూసలపేగు
 బొట్టు
 కాళ్ళకు చెప్పులు

(3) కాపులు
 పంచెలు ముగురికి
 ఇద్దరికి చొక్కాలు
 ఒకడికి చొక్కాలేదు, బనీనూ లేదు.
 కాళ్ళకు పల్లెటూరి చెప్పులజోళ్ళు
 తలపాగాలు
 ఒకరికి చేతులకు వెండి మురుగులు
 (అతనికే చొక్కా ఉండదు.)

నటన : 1. పొలం దున్నడం

2. కథానాయిక తాటాకు గొడుగుక్రింద రాత్నం,
 వడుకుతూ ఉంటుంది.

3. కథానాయకుడు గట్టుప్రక్క తవ్వి బాగుచేస్తూ ఉంటాడు. కథానాయికకు కొద్దిదూరంలో

4. రైతులు పొలం ఈ చివరనుంచి ఆ చివరకు కథానాయకుడూ నాయికా ఉన్నచోటికి నాగళ్ళు తోలుతూ వస్తూ వెడుతూ ఉంటారు. ఆ సమయంలో మాట్లాడుతూ ఉంటారు.

సంభాషణ :

కథానాయకుడు : [త్రవ్వతూ] ఈయేడు పంటలు బాగా పండితే మన అప్పు తీరిపోతుంది.

నాయిక : పొలంపనేనా, ఇంకా మనం ఈ గ్రామానికి ఇతర సహాయాలు ఏమన్నా చేయవగా ?

నాయకుడు : రైతుసంఘం స్థాపించామా, రాత్రిపాఠశాల నడుపుతున్నామా, నా రాణీ

నాయిక : వేళాకోళానికన్నా నన్ను రాణి అనకండి!

నాయకుడు : ఏమి అనమన్నావు ?

నాయిక : స్నేహితురాలా అనండి.

నాయకుడు : వట్టి చప్పగా ఉంది ఆమాట. ఆ త్రేళ్ళరీ అంటాను.

నాయిక : అది బాగుండదు. నేను ఈశ్వరినా, కాంభవీ కాకినీ థాకినీనా!

నాయకుడు : ఏమన్నావు నరనూ ?

నాయిక : నరనూ ఏమిటి ? నరుకులాగ, నేను నరనూ కాఫీనా ?

నాయకుడు : ఓ రైతుపిల్లా ! ఏంటంటవు ?

నాయిక : నన్ను రైతుపిల్లా అనకండి !

నాయకుడు : ఏమిటి నేతి నీతి ?

నాయిక : నేను నెయ్యి కానా అనలేదు. నూనే కానా అనలేదు.

నాయకుడు : ఆముదం కావాలనలేదు పుట్టబోయే చిన్నబిడ్డకు ?

నాయిక : నాకు సిగ్గు కలిగించే మాట అనకండి !

నాయకుడు : సిగ్గుమాలినబాల
ఎగ్గు ఎరగని బేల
నీలాల ముంగురల
వాలుచూపుల గోల !

నాయిక : పొరపట్టిన రైతు
సొర మెరుగని రైతు
రైతునంటూ తిరుగు
రంగేలి నా రాజా

నాయకుడు : నన్ను రాజనబోవ

నాయిక : నన్ను రాజనవోవ

నాయకుడు : బంగారు నేలలో

నాయిక : పసిడి పండేవేళ

రైతులు : బంగారు నేలలో

పసిడి పండిస్తాము

దేశాల మా పంట

వివ్యాక్షతలు కావ ?

అందరూ : బంగారు నేలలో

పసిడి పండిస్తాము

బంగారు మా నేల మాకుండగానూ

పసిడి మాకేల !

పసిడి మాకేల ?

కమేరా : (1) దగ్గరి గ్రహణం (క్లోజ్ షాట్) పొలంలో భూమి నాగేటిచాలుగా మారుతోవుంటూ జరిగిపోతుంది-5 అడుగులు ! కోణం ప్రక్కనుంచి.

(2) చాలు దూరం అవుతూవుంటుంది. మధ్యగ్రహణం (మిడ్ షాట్) చాలూ, మేడితోకా, వెనక రైతూ కనబడతారు.

(3) ఇంకా దూరం-మధ్యదూరం (మిడ్ లాంగ్ షాట్) నాగలి, ఎద్దులు, రైతూ కనబడతారు.

(4) దూరం-దూరగ్రహణం (లాంగ్ షాట్).

(5) కమేరా నెమ్మదిగా తిరుగుతూ పొలం చూపెట్టుంది.

(6) రాత్నంమీద వాలుతుంది మధ్యగ్రహణం. రాత్నం తిరగడం. కొంచెం రాత్నం తిప్పుతూ దూరం ఒడికే నాయికను చూపెట్టుంది.

(7) ఇంకా కదులుతుంది కమేరా; త్వే నాయకునిపైన వాలుతుంది.

(8) ఎ. బి. సి. డి. ఇ. ఎఫ్. జి. హెచ్. గా కమేరా విభజన ఇంతవరకూ !

(9) ఇక్కడనుండి సంభాషణలు, (మిడ్ షాట్లు) నాలుగు శ్లోజపూలు నాయిక, మూడు నాయకుడు.

(10) నాయకుడు మాట్లాడుతూవుంటే నాయిక ప్రేమచూపుల శ్లోజపూలు నాలుగు. మూడు ముఖములు మాత్రం, ఒకటి కన్నులు మాత్రం. నాయకునిది ఒక శ్లోజపూ ముఖం మాత్రం.

పరా : ఈ అయిదు శ్లోజపూలూ ఆ యా ఇంగ్లీషు అక్షరాలక్రింద ఒకటి, రెండు, నాలుగయిదు,

అలా ఉంటుంది బొమ్మతీసే వ్రాత. దీన్నే 'షూటింగ్ స్క్రిప్టు' అంటారు.

కోసంగి కొంచెం బంగారుఛాయ మనుష్యుడు కాబట్టి హాల్లీవుడ్డు మేక్స్ ఫాక్టరు కంపెనీవారి వేషధారణ రంగులలో 26 వ సంబర క్రీము మొగం అంతా రుద్దుకొని బాగా అద్దుకొని మరనాచేసుకొన్నాడు. ఆ తర్వాత ఆ సంబర ద్రవపదార్థం పెట్టి మరనా చేసుకొన్నాడు. ఆ తర్వాత ఆ సంబర పొడితో మొగం అద్దుకొన్నాడు. అప్పుడు వేషం తయారుచేసే ఆయన కళ్ళకు, రెప్పలకు, కనుబొమ్మలకు నల్లరంగు వేశాడు. పెదవులకు కొంచెం ఎరుపు దిద్దాడు.

మెడమా చేతులకు ఆ సంబర ద్రవపదార్థము రాసుకొని పొడి బాగ్రతగా అద్దుకొన్నాడు కోసంగి.

మేక్స్ ఫాక్టరు మొదట ఒక పెద్ద సినిమా కంపెనీలో వేషాలువేసే కళాకారుడు. అదివరకున్న రంగులు దేహానికి హానికరమని ఎంచి బాగా పరిశోధనచేసి కొత్తరంగులు కనిపెట్టాడు. సినిమాలో ఛాయాగ్రహణం వరవిభేదవిధానరూపమై పరిణమించి, గ్రహణపు బద్దెలు సకలవర్ణఛాయా గ్రహణశక్తి సుపాదితములుగా (ఫాన్ క్రొమాటిక్) తయారుచేయబడినవి. అందుకు తగినట్లే సర్వవర్ణాత్మిక వేషధారణ వర్ణాలు మేక్స్ ఫాక్టరు తయారు చేశారు. అప్పటినుంచీ సినిమాలోకం అంతా అదే వాడుతున్నది.

వేషం అయిన తర్వాత ముదురు పసుపురంగు వేసిన పంచెలు, చొక్కాలూ ధరించాలి. అవి అయితేనే చిత్రంలో తెల్లగా కనబడతాయి. ముదురు ఎఱురంగు ముదురు నల్లరంగుగా కనబడుతుంది. ఆకుపచ్చరంగు మధ్యరంగు నలుపుగానూ, నీలం లేతనలుపుగానూ కనబడుతుంది.

నాయికవేషం వేసే ఆమోయికి అంతా కొత్తఅయినా, కొంచెం గడుసుపిల్ల కాబట్టి త్వరలో సినిమా విధానాలన్నీ నేర్చుకొంది. పాటీగానూ, మేనేజింగ్ డైరెక్టరూ, కంపెనీ డైరెక్టరూ, ఛాయాగ్రాహకుడూ, శబ్దగ్రాహకుడూ, వేష కళాకారుడూ, కళాదర్శకుడూ అందరూ ఆమెను వాంఛించారు.

ఆమెకు దేహం అమృతోవడం కొత్తకాదు. చక్కగా పాడగలిగి, అందమైన మొగమూ, పొంకమైన దేహమూ కలిగిన ఆ బాలికకు యును చలించే ప్రేమికుల కేమిలోటు?

కాని సినిమాకు ఇదే మొదటిసారి రావడం. సినిమాజీవితాన్ని గురించి బాగా పాఠాలు నేర్చుకుని ఉండడంవల్ల కొంచెం బెట్టుగా ఉండేది.

మేనేజింగ్ డైరెక్టరుగారికి రెండుమూడుసార్లు తృప్తి తీర్చింది. రెండు మూడు నెలలయిన వెనుక ఆయనకు దొరికేదికాదు. తక్కిన కంపెనీ

డైరెక్టరుకు రెండుమాడు కాగితపు, నాలుగుదు చుంబనాలు, అయిదారుసాడు బ్లీలు, పులహారాలుమాత్రం అర్పించి, అంతకన్న వారిని ముందుకు సాగనియక తప్పించుకుంది.

పాటిగారికి మొహమాటం. కొంచెం భయమిస్తుంది. లోపల కోర్కె వుంది. కాని ఎవరేమనుకుంటాగో! మొదటసారి దగ్గరునిగా వీలువచ్చింది. అది పాడుచేసుకుంటే ఏలాగు?

సంగీతదర్శకుడు అమ్రాయ్కి ఆమె ఇంటిదగ్గరే పాగాలు చెబుతున్నాడు. ఆయనకు మంచివంసలు ఇచ్చినందుకు ఇంటిదగ్గర తయారుచేసేందుకు ఎప్పుడైనా రుసుముగా ఆమెనే పుచ్చుకుంటున్నాడు. అతడు అరితేరినపుటం. అందరికీ పాగాలు నేర్పడంలో దిట్టమైనచేయి.

బాగా వేపంవేసాడని వేమలరాయడిగారికి ఒకటి రెండుసారులు ఆమె అతనికోర్కె తీర్చింది. అదే పదివేలనుకున్నాడు.

కమేరా దర్శకుడు పాడుచేస్తే కొత్తరూపం, శబ్దగ్రాహకుడు పాడు చేస్తే గార్భకంఠమూ తయారవుతాయి. అందుకని వారాని కొకసారి వారి లొండర తీర్చేది.

ఇంతమందిని ఆమె సంతృప్తిపరచింది. కాని ఆమె స్త్రీ, అందులో బాలిక, అందులో గడుసుది, జాణ, ఆమెకు హృదయం ఉంది. ఆమెకు కూడా వాంఛ ఉంది. ఆమె తగిన పురుషుణ్ణి కోరుకుంటుంది. ఆమె హృదయం కోసంగిని వాంఛించింది. తనకు మంగళసూత్రం కడతాడు (ఆ రంగం ఇంకా తీయలేదు.) ఈలోగా భార్యాభర్తలుగా ప్రేమరంగాలు అవుతున్నాయి. చిన్నవాడు, పెళ్ళికా లేదు, అందగాడు, తెలివైనవాడు, సర్వదా సంతోషంగా ఉంటాడు. అందరినీ నవ్విస్తూ వుంటాడు. వట్టి అనాఘ్రూత పుష్పంలా ఉన్నాడు. ఈగవాలని రసగుల్లలా ఉన్నాడు. వాయితీసిన ఇద్దెనులా ఉన్నాడు.

ఆమె అతన్ని గాఢంగా వాంఛించింది. ఆమె అభినయంలో, మౌలలో ఆ గాఢతా, ఆ వాంఛా వ్యక్తమౌతూ ఉంది. కాని కోసంగి అంటి అంటన ట్టున్నాడు. అతని అభినయంకూడా ముభావంగానూ, త్రపాపురితంగానూ ఉంది.

ఇదంతా డాక్టరు రెడ్డిగారు చూస్తున్నారు. అయినంతమటుకు ఎలావుందో చూచుకుంటే కథానాయకుడు సిగ్గుపడుతున్నట్లు, అతనికి ప్రేమకన్న మర్యాద ఎక్కువగా ఉన్నట్లు కనబడింది.

డాక్టరుగారు కోసంగితో చాలాసేపు తమ ఇంటిలో వాదించారు. 'ప్రేమ అనే ఒక దివ్యభావం ఉందంటే నేను ఒప్పుకోను కోసంగీ! కాని స్త్రీ పురుషుల మధ్యనుండే భావం పశుభావం కాదని నువ్వు వాదించావే, ఆ వాదనంతా నీ అభినయంలో ఏమైపోయింది?' అని ప్రశ్నించాడు.

కోనంగి : ఆమె వేశ్యవృత్తిలోవున్న బాలిక కాదయ్యా మరి!

డాక్టరు : అయితే నిన్ను ఎత్తుకుపోతుందా?

కోనంగి : కాని బజారువసువు అని తెలియడంవల్ల నాకు బాగున్న.

డాక్టరు : ఆ బజారుతనం నీకుకూడ వస్తుందనా?

కోనంగి : కాదు.

డాక్టరు : కాదులేదు, గీదూలేదు! అభినయం నిజం అనుకుంటున్నావా?

కోనంగి : అనుకోటంలేదు. నిజంలానుంచి ఇంకా అభినయంలోకి దిగలేకుండా ఉన్నాను.

డాక్టరు : అయితే బామ్మంతా తగలబడిపోతుంది.

కోనంగి : ఎట్లాగ?

డాక్టరు : ఆ ఆమ్మాయి ఎంతచక్కగా అభినయిస్తోంది. నీ మీద కన్ను వేసిందనుకుంటాను.

కోనంగి : అందుకనే అంతబాగా అభినయిస్తోంది.

డాక్టరు : బడాయికూడానా! కాని నువ్వు నీ రాణిని అనంతలక్ష్మిని తలచుకో!

కోనంగి : ఛా! ఛా! మా ప్రేమ పవిత్రమైంది.

డాక్టరు : ఏమిటా పవిత్రత? పవిత్రం ఏమిటి, అపవిత్రం ఏమిటి?

కోనంగి : బాబూ! ఆ విషయాలు ఇంకోసారి వాదించుకుందామలే! నన్ను కోపంచేయకు తండ్రీ!

డాక్టరు : కోపమా, కోపమన్నారా? ఇంత డబ్బు పెట్టి తీసున్న చిత్రమూ, నీ అభినయంవల్ల తగలబడవలసిందేనా? ఎప్పుడూ నిజం అనుకునేటటు అభినయిస్తావే! జీవితంలో అభినయమూ, నాటకంలో జీవితమూనా నీ వ్యాపారం? రాఘవాచారిగారిని చూడు. ఆయన చెప్పిన విషయాలు మరిచిపోయావా?

కోనంగి తన ప్రేమాభినయంలో లోటు వుందని గ్రహించాడు. కారణం, తనలోని భయం. ఆ భయం ఎందుకు కలగాలి? నాయికపాత్ర వేసే ఆమ్మాయిని తన హృదయం మెచ్చుకొంది. ఆమెను స్త్రీగా తాను వాంఛింపలేదు, నిజమే. కాని ఫ్రాయిడ్ అన్నట్లు తన హృదయాంతరము ఆ బాలికను తన స్త్రీగా చూడటం ప్రారంభించింది. హృదయమూ, మనస్సు ఆ వాంఛను అసహ్యించుకుంటున్నాయి. తాను సంపూర్ణ హృదయంతో ప్రేమించింది అనంతలక్ష్మిని. ఆ ప్రేమ హృదయాంతరములోని వాంఛను ద్వేషించింది. ఈ కలతచేత తన అభినయం కుంటుపడింది. ఈ కుంటుపడడానికి ఇంకో ముఖ్యకారణం లేకపోలేదు,

ఆ బాలిక తన్ను నిజంగా ప్రేమించినట్లో, వాంఛించినట్లో తన ఆభినయంలో స్పష్టంగా వ్యత్యం చేస్తున్నది.

మొన్నటిరోజున ఆ సాయంతాలదృశ్య రంగం తీసేసమయంలో తన్ను వెనుకనుంచి వచ్చి కన్నులు మూసినశిశువుతో మెడచుట్టూ చేతులుచుట్టి, తన జాబ్బు తడిసి తన తల ప్రక్కకు త్రిప్పి చుంబించబోయినట్టు నటించవలసి వచ్చినప్పుడు, ఆమె తన్ను నలిగిపోయేటట్టు కాగిలించుకొని, తల ముడెట్టు కొన్నది. ఆ మొకళ్ళు వింతకాంతులతో వెలిగిపోయాయి. ఆ సమయంలో తాను జగుప్పతో ఒగుసుకుపోయాడు. అప్పుడు దర్శకుడు “కోనంగిరావు గారూ, కొంచెం హుషారుగా ఉండండి” అని ప్రార్థించాడు. “తక్కిన విషయాలలో మీ ఆభినయం అద్భుతం” అన్నాడు.

ఈ అమృతంతో ప్రేమ ఆభినయించినా అది నిజమనుకుంటుండేమో అని అతడు భయపడినాడు. ఏదో కాలేజీ సహాధ్యాయులతో మాత్రం మాట్లాడగలిగిన తాను సినిమాతారలతో తన మామూలుభోరణిగా చనువుగా ఏలా ఉండగలడు? ఈ జీవితమే అతనికి కొత్తఅయినా ప్రయత్నించి మెప్పు పొంద నిశ్చయించుకొన్నాడు.

అక్కడనుంచి అతడు దివ్యంగా ఆభినయించడం ప్రారంభించాడు. “జీవిత మొక నామూల ఆటగా” కాక, జీవిత మొక నవ్వుల తోటగా చూచుకొనే కోనంగి ఈ ఆభినయంలో జీవిత మొక ఏడుపు పాటగా, జీవిత మొక బాధల బాటగాకూడా ఆభినయించాడు.

డాక్టర్, దర్శకుడూ చివరకు కథానాయకుకూడా ఎంతో మెచ్చుకోడం సాగించారు. ఒకసారి అతడు ఒక గుండెపగిలే దృశ్యం ఆభినయిస్తోంటే సెటుమీద వారిందరికీ కళ్ళనీళ్ళు తిరిగాయి.

అనంతలక్ష్మి తల్లితో కలిసి ఒకసారి సినిమా చూడడానికి వచ్చింది. ఆ రోజున నూడినోలోని ఒక పెద్దభవనపు సెటింగులో కథానాయకుడూ తండ్రి పోట్లాడుకోవడమూ, కథానాయకుణ్ణి తండ్రి కోపపడడమూ, కథానాయకుడూ తల్లి ఈ విషయాలు మాట్లాడుకోవడమూ, కథానాయకుడు తన గదిలో వరండాలో హాలులో ఆగోచించుకొంటూ తిరగడమూ, చివరకు తన గ్రంథాలయంలో ఒక గ్రంథం యాదాలాపంగా చూస్తే, అది అష్టమవద్దర్లు ఎందుకు రాజ్యం త్యాగంచేశాడు అనే పుస్తకము అవడమూ, ఆ పుస్తకం తీసి చూస్తూ ఆ పుటలలో ఎద్దర్లు, అతని ప్రియురాలు డచ్చెస్ బొమ్మ చూచి, ఆ బొమ్మ తనయొక్క, తన ప్రియురాలి బొమ్మగా చూడడం, అంతటితో నాయకుడు ఒక నిర్ధారణకు వచ్చి, ఇల్లు విడిచిపెట్టి కట్టుగుడ్డలతో వెళ్ళిపోవడానికి నిశ్చయించి, తండ్రికీ, తల్లికీ ఉత్తరాలు రాసిపెట్టి వెళ్ళిపోవడమూ రంగాలు తీసున్నారు.

అవన్నీ అనంతలక్ష్మి చూచింది. ఆమె తన మనోనాయకుని అభినయ సామర్థ్యము చూచి ఆశ్చర్యంపొందింది. ఆనోజు ఈమె రావడంవల్ల కాబోలు కోనంగి చార్లెస్ బోయరు, చార్లెస్ లాటన్ మొదలయిన ఉత్తమ నటకులకన్న ఎక్కువ అందంగా నటించాడు.

ఆరాత్రి నాయకుడు ఒక్కడే తన గదిలో ఆలోచించుకొంటూ, తన హృదయంలోనుంచి వెలువలె పారిన ఆవేదనను పాటగా పాడినట్లు కోనంగి అభినయిస్తూ.

“ ఏదిదారని ఎవరినడిగెద
ఏది నిజమని ఏల వెదికెదవో ?
ఆలసించిన అమృతమేనా
కాలకూటము గాగ మారును
వేళదాటిన వేడుకేలా
వెక్కిరింటేగా ?
బ్రతుకు యాత్రలో విధము తెలియక
బాటకాదిది బాట అదిఅని
మనసు తెలియని మనుజు డెవడో
వాడు నాశనమే ! ”

అని పాడుకొంటూ కుర్చీలో కూలబడినాడు. ఆ పాటా ఆ పాటపాడిన గంభీరమధురకంఠమూ ఆ సెట్టులో ఉన్న వారందరిగుండెలూ నలిపివేశాయి.

నాయకుని పాట వింటూ, అతనితల్లి గదిలోనికి వచ్చి “ నాన్నా ! ఏమిచేయదలచుకొన్నావు ? ” అని అడిగినట్లు ఒకరంగంలో అభినయ ప్రారంభం.

నాయకుడు : ఏంచేయమంటావు ? నువ్వు అంతా చూస్తున్నావు. నీ సలహా ఏమిటి ?

తల్లి : ఒరే నాన్నా ! ఒక్కకొడుకువు ! ముగ్గురు ఆడపిల్లల తర్వాత పుట్టావు. నీమీద మీనాన్నగారికి ప్రేమలేదంటావా ?

నాయ : ఇక్కడ నాన్నకు ప్రేమలేదన్నమాట ఏమివచ్చిందయ్య ? ప్రేమ వేరు. ఒక పురుషుని జీవితమార్గం ఏర్పరచుకోవడం వేరు.

తల్లి : ఏమి టా జీవితమార్గము ?

నాయ : రాక్షసులుచేసే ఉద్యోగాలుచేయడమా అది ? బానిస అవడమా దారి ? ఎందుకయ్య నా కా డిప్యూటీకలెక్టరుపదవి. నాన్న స్నేహాలల్లా, నేరుపువల్లా ఆ ఉద్యోగం ఎం. ఏ. ప్యాసయిన థెండ్లో సంతకర్షరమైన ఈ ఏడే నాకు తెప్పించినట్టారు.

తల్లి : నన్ను లెప్పించడమేమిటి? నువ్వె ఆ పదవికి పెట్టిన పరీక్షలో మొదటగా ప్రవృత్తుగా?

నాయ : నిజానిన, అమ్మ! నేను ఆ పరీక్షలో బాగా కృతార్థుడనయ్యే ఉంటాను. కాని మొదటివాడుగా రావడానికి కారణం నాన్నగారే! ఆయనకూ ఆ పరీక్షకు ఒక ముఖ్యమైన జవాబుపత్రం దిద్దిన ఒక పెద్ద కలెక్టరు గారికి ఎంతో స్నేహం. ఒకరిపట్ల ఒక రెండుకాలంనుంచో ఉపకారాలు పొందారు. ఆయన నాకు ప్రథమస్థానం ఇప్పించారు.

తల్లి : మీతండ్రి ఇంతటిని సంపాదించారురా? రెండు మూడు జమీన్ గ్రామాలు కొని జమీందార్ నియమించుకున్నారు. ఈ ధనానికి తగిన తాహతు, ఉద్యోగం నీకు ఉండాలనీ, నువ్వు డిప్యూటీ కలెక్టరు, కలెక్టరుపని చేస్తూ ఉంటే చూచి ఆనందించాలనీ వారి కోరికల నాన్నా.

నాయ : అవునమ్మా అవును. నా సోదరులను ఖైదుకుపంపే కలెక్టరు, మాటాడడానికి వీలులేదని 144 ఆక్టం ప్రయోగించే యోధుడు, నాదేశాన్ని సర్వకాలం శృంగులాలలో ఉంచే ప్రభుత్వానికి ఉత్తమాయుధములా అయిన ఆ ఉద్యోగం చేయమంటావు. అంతేనేకాని, నాకు వ్యవసాయం అంటే ఇష్టం అందులో అనేకరీతులు పవేశింపచేసి నా కృషిఫలితం నే ననుభవిస్తానంటే నాన్నకూ నీకూ గిట్టదు.

తల్లి : ఎంత లెక్కరిస్తావురా! నువ్వు ఆ గాంధీజట్టులోనో, ఆ కామ్రేడ్స్ చేతులలోనో చేరి వడపడే వాగి కైదుకుపోవడమో, ప్రాణాలు పోగొట్టుకొనడమో చేసి నా కడుపు చిచ్చు పెడతానంటావు?

నాయ : నేను రాజకీయాలలో చేరనని మాటిస్తాను.

తల్లి : అంతేనేకాని ఇంతకష్టపడి తాము పెద్దగౌరవం సంపాదించినందుకు, వానికి తగిన కొడుకువై వారు సంపాదించిన ఉద్యోగం చేస్తూ మన కుటుంబగౌరవం నిలబెట్టదలచుకోలేదు.

నాయ : నువ్వు నాన్నా ఒక్కటే!

తల్లి : మా జీవితాలు భగ్నంచేయడానికి పుట్టావు తండ్రి!

ఈరకంగా రంగం అనేక రకాలయిన కోణాలలో ఛాయాగ్రహణలలో పూరి అయింది.

౧౦

కోనంగి ఎంత నవ్వుతాడో, అంత ఆవేదన పడుతూ ఉంటాడు. అతని నవ్వు, అతని చిన్నబిడ్డచేష్టలు, హాస్యకృత్యాలు, అందరినీ ఆతడు సదా సంతోషపేచి అని అనుకునేట్లు చేస్తాయి.

కాని అతని హృదయంలో భూగోళం మధ్య ఉన్న భయంకరాగ్ని శిఖలు ఘోర ఘోర ముండుతూనే ఉన్నాయి. తల్లి పాపంలో పుట్టిన తన

బాలవణ్ణి తిన్నగా చూడలేదు. చెన్నపట్నంలో ట్రిప్పిక్సు గోషా ఆస్పత్రిలో ఆతను జన్మించాడు. అక్కడిదాడులే అతన్ని పెంచారు. తల్లి సరిగా చూచేది కాదు. అయినా పది పన్నెండుతోజు లయినతర్వాత దాడులంతా బలవంతంచేస్తే పిల్లవాడికి పాలిచ్చేది. ఆమెలోని మాతృత్వం చోయిపొందేది. తాను పిల్లవాణ్ణి చూచి ఆనందిస్తున్నందుకు విచారించేది.

ఇటు పిల్లవాడిపైన అనురాగం తన్ను ముంచెత్తి పరువులేతున్నది. అటు అనేక యుగాలనుంచి వస్తున్న ఆచార సంప్రదాయ ఛాందసమూ, యమలోకభయమూ కలిసి లోననుండి చండాగ్నులతో దహిస్తున్నాయి. ఒకసారి చూచీ, ఒకసారి చూడకుండా తల్లి కుమారుణ్ణి పెంచింది. కొమరుడు తన పాపచిహ్నము, ఆ పాపాన్ని పెంచడమే తన కర్మవిపాకము అని ఆమె అలోచించుకొనేది. తాను పాపంచేసి బ్రాహ్మణత్వం పోగొట్టుకొంది. కాని తాను పాపంచేసిన పురుషుడు బ్రాహ్మణుడవడంవల్ల కొంత నివృత్తి. పాపంలో జన్మించిన శిశువు సంపూర్ణ పాపి అని ఆమె అభిప్రాయం. ఆమె దినదినమూ భగవంతుణ్ణి తన పాపనివృత్తి చేసుకో సహాయంచేయమని ప్రార్థించేది. తిరుగుప్రయాణంలో కృష్ణబిడ్డకు పోయి తలకట్టు గంగ కర్పించింది.

కొంచెమయినా జ్ఞాపకంలేని చిన్ననాటి భర్తను తలుచుకొని దుఃఖించి అంతవరకూ ఉన్న గాజుల్ని చితుకకొట్టుకుంది. సంపూర్ణ సన్యాసివేషం ధరించింది. సన్యాసివేషంతో బిడ్డకు పాలివ్వడం ఆమెకు ఎంతో కష్టంగా ఉండేది.

కొన్నాళ్లవరకూ ఆమె ఎవ్వరి మొగం చూచేది కాదు. కోనంగితండ్రి ఆమెకు అన్నీ పంపించేవాడు. కోనంగి తండ్రి మొగాన్ని చూచేది కాదు.

‘నన్నంత ప్రేమించినదానవు, ప్రేమ అంటే ఏమిటో ఎరగని ఒక నికృష్టతేవికి ప్రేమదానమిచ్చిన దివ్యదేవివి! ఇప్పుడు నీకంత కష్టమేమిటి?’ ఆమె మాట్లాడలేదు.

‘నువ్వు చేసినపని ఏనాటికీ తప్పుకాదు. ముసల్మానులకు భయపడి పుట్టిన నియమాలన్నీ పూర్వంకాలంనాటి వనుకుంటున్నావు. భర్తపోయిన అంబికా అంబాలికా వేదవ్యాసునితో సంగమించి కొడుకులను కన్నారు. వారికిలేని తప్పు నీకు వచ్చిందా?’

ఆమె మరీ హాసం వహించింది. కోనంగి ఆసలుతండ్రి లోనికి చొచ్చుకొనిపోయి, ఆమెను బిగియార కాగిలించుకొన్నాడు. అతనికి ఆమె విగతకేశినిలా కనబడనేలేదు. అతని ముద్దులు కట్టబొమ్మ పెదవులపై పడాయి కాని, ఆమెకు కొంచెమన్నా స్పందనం కలిగించలేకపోయాయి. అడవాళ్ల హృదయం పరమాత్మునికికూడా తెలియదనుకుంటూ అత డామెను మళ్ళీ

తనకు స్త్రీని చేసుకొనే ప్రయత్నం తగ్గించాడు. ఆ మానడం ఒక్కసారిగా తగ్గించలేదు. వెళ్ళు వెళ్ళుగా తగ్గిపోయింది.

ఎప్పుడైనా నచ్చి అతిడు ఆమెపక్కలో పండుకొని, వేయివిధాల బ్రతిమాలినా ఆమె రా. బొమ్మ అయిపోయి లోకం కరిగిపోయినట్లు కళ్ళనీర్చు కార దుఃఖించేది. మహాత్ముని శిష్యురాలిలా ఆమె ఇతర అల్లరి ఏమీ చేయకుండా తాత్పర్యం చేసేది.

కోనంగి తల్లిపైన ఆ తండ్రికున్న ప్రేమఅంతా కొమరునిపైన మహా ప్రేమతో కలిసి కోనంగిపైనే ఆఖండమైనది వరిపించేది!

తన్ను కాగిలించుకున్నప్పుడు తనదేవాం ఆతడు ముడెటుకున్నప్పుడు ఆమె వెంటనే అప్పుడేదో నీళ్ళతో కలిపి స్నానం చేసేది. ఇన్ని ఆనీళ్ళే తాగేది. భగవంతుని ప్రార్థించేది. గోదించేది.

కోనంగి తండ్రికూడా కొంచెం పాప! కలవాడు కాబట్టి, కొంత మేదకు సాగి ఆమెను పెండవసారి కామవాంఛాత్మకంగా దింపలేకపోయేవాడు.

ఆతడు ఒకసారి తన్ను పెంచడంవల్ల అతడు తన కొకవిధంగా భర్త అని ఆమె అనుకోకపోలేదు. అతడు తనలోని గాఢవాంఛతో ఆమెను నలిపివేస్తున్నప్పుడు ఆమెకు తెలియకే ఆమెలోని స్త్రీత్వ సరళియుడులు నడలుకొని కొంచెం కరిగేది గాని, ఆమెలోని పాపభీతి ఆ కరుగుటను గమనింపజేయక ఆమెను వట్టి సైతన్యహితురాలినిగామాత్రం చేసేది. అంతటితో కోనంగి తండ్రి ఆగిపోయేవాడు.

తనగతి ఇంతేనని, భగవంతుడు ఉత్త కామపురుషుడయిన తనకు ఈలాంటిశిక్ష నిచ్చాడనీ అతడు గోదించేవాడు. ఇవన్నీ కొమారునికి ఒక ఉత్తరంవ్రాసి అతడు పరలోకగతు డయ్యాడు. కోనంగితండ్రి పోవడం తన అదృష్టమనీ, తన ప్రార్థన భగవంతుడు వినడంవల్లననీ ఆమె అనుకునేది. ఒకప్రక్క స్త్రీత్వమేమీలేని రాక్షసి తన భార్యయట. తాను ప్రేమించిన స్త్రీకి విపరీత పాపభీతియట. ఇవన్నీ తన ప్రియపుత్రునికి రాయడానికి కారణం ముందు ముందీ విషయాలనుగూర్చి విచారించి పరిశోధించి ఆ బాలకుని జీవితము ఉత్తమపథంలో నడిపించుకొనడానికేనట!

“బాబూ! మనుష్యుడు కర్మజంతువు. అతడుగాని ఆమెగాని (ముఖ్యంగా పురుషుడు) సర్వకాలమూ పనిలో నిమగ్నుడై ఉండాలి. ఈ కర్మకు పునాది స్త్రీకి పురుషుడు, పురుషునకు స్త్రీ. స్త్రీవాంఛలో పురుషుడేకార్యమూ సాధించలేడు. అలాగే స్త్రీయున్నా. ఎంత ఉత్తమకార్యం తలపెట్టినా అంతే. మనం మహాత్మా గాంధీలం కాము కాబట్టి, నాయనా! ప్రేమ అనే వస్తువు ఉంది. దాన్ని ఏడిపించక నిధులూడేదానిమీద ప్రేమ కలిగితే, (వట్టి పశువాంఛకాదు బాబూ) దాన్ని నీ భార్యగా చేసుకో, ఆ తర్వాతే నీవు లోకంలో ఏపనికోసం పుట్టావో ఆ పని చేయ.”

ఈవిషయమున్ను ఇంకా అనేకవిషయాలు ఇంగ్లీషులో రాసిఉంచి, ఒకపెట్టెలో పెట్టి అపెట్టెతాళం బంగారం రింగులో పెట్టి కోనంగిమెళ్ళో కట్టాడు. ఆ ఉత్తరం పెద్దవాడయినతర్వాతి చదువుకున్నాడు కోనంగి.

తల్లిమాత్రం ఎవరికో వంటచేసి బ్రతుకుతోంది. తాను బందరులో వున్నప్పుడే తన్నెప్పుడూ వంటఇంటిలోకి రానిచ్చేది కాదు. ఎప్పుడూ అపేక్షగా పిలిచేదికాదు. “కోనంగీ” అనిమాత్రం పిలిచేది. కోనంగి “అమ్మా” అని పిలిచి మొహం చుడుచుకునేది. నాలుగురోజులు “అమ్మా” అని పిలవకుండా వుంటే యాదాలాపంగా అన్నట్లు “నాన్నా” అని పలుక రించేది. అప్పు “డమ్మూ” అని కోనంగి పిలిచేవాడు.

కోనంగి పంపించిన డబ్బు ఆమె కోనంగికోసమే దాస్తున్నానని రాసింది. ఆమెను ఆమెకులంవారే వంటల్కుగా పెట్టుకున్నారు. అగ్నిహోత్రంలాంటి మనిషని వారు నమ్మినారు. ఆమెకొడుకు ఆమెను చిన్నతనంలో పెళ్ళిచేసుకున్న భర్తకు పుట్టలేదని వారి కేం తెలుసు?

తాను అలాంటి చరిత్ర కలవాడు. తనకు కావలసినవా రింకెవరు? తల్లి బంధువులు ఎవ్వరూ ఎప్పుడూ రాలేదు. ఈవిడ విధవయై బిడను కన్నది. అందుకని వారెవ్వరూ ఈమెతో సంబంధము పెట్టుకోలేదు. భర్తవంకవారితో అవిడే సంబంధము పెట్టుకోలేదు. తన్ను కన్నతండ్రులకవారికి తాను బంధువన్న సంగతే తెలియదు.

ఈలా ఒంటివాడై లోకంలో నిలబడ తాను స్వస్వంఘ స్వతంత్రుడు. తన జీవితానికి తానే కర్త. ఇంక తనతో సంబంధంకలవాళ్ళు తన స్నేహితులు. ఇంతకన్న అనుచైన జీవితంగల పురుషుడు లోకంలో ఎవరు? తన కన్న పని తాను చేయడానికి ఇంకెవ రున్నారు?

సప్తమ పథం

ఏ దారి ?

౧

27 వ డిసెంబరు 1940 సంవత్సరంలో సినిమా పూరి అయింది. సినిమా కంపెనీ జీతం కోసంగికి 8000/-లు గిట్టివాయి. కోసంగి భాగ్యవంతు డయ్యడు. అతనికి నాయకగా నటించిన సినిమాతారకు రూ 10,000/-లు జీతము దొరికింది. అందుకు అతనికిని సంతోషమే కాని ఏమీ విచారం లేదు.

తనకు సినిమా ఇంతటితో సరి అనుకున్నాడు. తాను మంచి అభినయ వేత్త కాక కాదు. వీరి బొమ్మచూచి, ఒక డిస్ట్రిబ్యూటింగ్ కంపెనీవారు వెంటనే ఆ చిత్రాన్ని నాంగున్నర లక్షల రూపాయలకు కొన్నారు. పత్రికలన్నీ కోసంగి పాటకు, అభినయానికి ఎంతో మెచ్చుకున్నాయి. ఆంధ్రపత్రిక :

“దుక్కి టైడ్సులు” చిత్రం చాలా బాగా ఉన్నది. ఇంతవరకు తెలుగు చిత్రాలలో ఇంత అద్భుతమైన చిత్రం రాలేదని మేము చెప్పగలం. కథ చక్కగా నడచింది. కథాసంవిధానంలో, నడకలో ఒక విశిష్ట చిత్రంలో ఉంది.

తారలలో నాయకుడూ, నాయికా చక్కగా నటించారు. మొదటి భూమానం నాయకుడుగా అభినయించిన కోసంగి రావుగారిది. అక్కడక్కడ సంభాషణలో లేని హాస్యం వాద్యాభినయంవల్ల ధ్వనింపజేసేవారు.

“గంభీరమైన విషాదపూరిత నటన, పెదవిచివరలు తిప్పుడంలో, కన్నులరమూతలలో, మొగం వంచడంలో, ఒక చిరునవ్వు ప్రసరించడంలో ధ్వనింపజేసారు.

“ఇప్పుడు సాధారణ భాగతీయశిల్పాలలో కథానాయకుల నభినయించే వారు కోసంగిరావుగారి అభినయాన్ని చూచి ఎంతో నేర్చుకోవాలి—” అలాని వ్రాసింది.

ఆంధ్రప్రభ కోసంగిని ఆకాశంకి ఎత్తివేసింది.

ఈ బొమ్మంతా చూచి, పత్రికల అభిప్రాయాలు చదివి, ఒక గొప్ప అరవ కంపెనీవారు కోసంగికి నాయకుని వేషం యిస్తామనీ, ఇరవైవేల రూపాయలు జీత మిస్తామన్నారు. ఎంతో మోహాటమిపెట్టివారు. కోసంగికి జీతం తక్కువ అనుకుంటున్నాడేమోనని, ఏదో పేరుపెట్టి ఇంకో పదిహేలు ఇస్తామన్నారు.

‘దుక్కిలైగులు’ చిత్రం దేశంలో డబ్బుదోయడం సాగించింది.

కోనంగి సినిమాలో ఉండాలన్న వాంఛ క్రిందట జారి పడిపోయింది. తాను నాయకుడుగా ఆశించుచున్నారా, నాయక వేషం వేసిన అమ్మాయి అసలు పేరు వేదమూర్తి. మన కంపెనీవారు ఆమెకు మిస్ వాణి అని పేరు పెట్టినారు.

వాణీదేవి కోనంగిని గాఢంగా వాంఛించింది. ఆ విషయం మొదటి నుండి అతనికి తెలుసు. అదీకాక చిత్రంతీయడం సాగినది. ఒకనాడు ఆమె ఇతరులకు తెలియకుండా, ఇతరులు వినిపించుకోకుండా ‘రేపు చూడండి’ రండి, రేపు సాయంకాలం చూడగంటులకు ఎరరూ వుండరు’ అని అన్నది.

‘ఎందుకు వాణీదేవిగారూ?’

‘అదేమిటండీ అల్లా అంటారు? ఎవరన్నా భార్యను అట్లా అడుగు తారా?’

‘భార్యమిటి, భర్తమిటి?’

‘మీరు భర్తా, నేను భార్యను కానా?’

‘అదేమిటండీయ్, అలా అంటున్నారేమిటి?’

‘మొన్న సెటింగులో మనం చేసుకున్న పెళ్ళిమాట?’

‘అదా!’ పకపక నవ్వినాడు కోనంగి. ఆయన మీ నాన్నేనా, ఆవిడ మీ అమ్మనా?’

‘అలాగే మీరు ఒప్పుకుంటే?’

‘నేను ఒప్పుకునేదేమిటి వాణీదేవి? నువ్వు భార్యగా, నేను నీభర్తగా లోకంఅంతా చాటింపబోతుందిలే, బామ్మ విడుదలకాగానే!’

‘అది అలా ఉంచండి! నేను మిమ్మల్ని చూడంటే చూడే ప్రశ్న అడుగుతాను. దాచక, అబద్ధమాడక జవాబులు చెప్పండి.’

‘అలాగే! నాకు తెలిసివుంటే చెప్తాను. ఆవి ఇంకొరికి సంబంధించిన రహస్యాలే చెప్పను.’

‘ఒకటి: మీరు నన్ను ప్రేమిస్తున్నారా, లేదా?’

‘ఆ ప్రశ్న నీకెందుకు కలిగింది? నాటకంలో ప్రేమ నిజమైన ప్రేమ అనుకున్నారా మీరు?’

‘ఒకమాటు ‘మీరు’, ఒకసారి ‘నువ్వు’ మార్చకండి. నన్ను ‘నువ్వు’ అంటేనే మంచిది.

‘నన్ను గౌరవంచేస్తూ మాట్లాడితే నేనూ అలాగే మాట్లాడు తున్నాను.’

‘నేను భార్యను. నన్ను మీరు గౌరవం చేయకూడదు.’

‘భీ భార్య అంటారేమిటి? సరే కానియ్యి, నువ్వే అంటాను. అంతమాత్రంవల్ల నేను మొదలకాయను కానులే. ఇంక ఏమిటి?’

‘నా మొదటిప్రశ్నకి జవాబియ్యారే?’

‘మొదటిప్రశ్నా? నీ మొదటిప్రశ్నా? ఏమిటదీ? ఆవునవును, నేను నిన్ను ప్రేమిస్తున్నానా లేదా అని కాదా? ఉహూఁ? ఏమీ ప్రేమించడం లేదు.’

‘అయితే ఈ ప్రశ్నవిషయంలో కొంత చర్చచేయాలి.’

‘ఏమిటా చర్చ?’

‘ఏమంది! ఎందుకు ప్రేమించడం లేదు. చేయకపోతే, ఇప్పటికి నా ల్లయిదు నెలలనుంచి ప్రేమిస్తున్నట్లు ఏలా అభినయం చేయగలిగినారు? మొట్టమొదట నన్ను ప్రేమించటంలేదని నాకు స్పష్టంగా తెలిసింది. అప్పటి మీ అభినయం అరిమయింది నాకు.’

‘తర్వాత అంతే! మొదట అభినయంచేయడం నాకు చేతకాదు. తర్వాత చేయగలిగాను. అదే తేడా!’

‘అబ్బలాడకండి! ఈ విషయం అంతా మా ఇంటిద్వారా చర్చించుకుందాం రండి!’

ఆ బాలికఇంటికి ఏలాగో తాను వెళ్ళడమూ, ఆక్కడ ఆ అమ్మాయి అప్పరసలా వేషం వేసుకుని తన్ను నుడిగుండంలా కాగలించుకోవడమూ అయింది. ఆతనికి మొదట ఆశ్చర్యము, తరువాత కొంచెం రక్తం ఉడుకెత్తడమూ జరిగింది. ఆతడు బ్రహ్మాండముమీద ఆమె కాగిలి వదిలించుకొని, ఎలాగో ఆమెలో వాదించి, ఆమెకు మనస్సు మార్పు ప్రయత్నం చేయడం అన్నీ కోసంగి జూపకం తెచ్చుకొన్నాడు.

‘వాణీవేనీ! నువ్వు కామవాంఛాపూరిత జన్మవు. నేను కాను. నా కామవాంఛ నా భార్యవల్లనే తీరాలి. నీ కామవాంఛ ఎవరివల్లనైనా తీర్చుకోగలవు. అది నాకేమీ సరిపడదు.’

‘కోసంగిరావుగారూ! ఎప్పుడూ నన్ను ఇతరులు వాంఛించడమూ, వారికోర్కె నేను తీర్చడమూ, అందుకు వేలకువేలు వారు సమర్పించడమూ జరుగుతోంది. ఈ మధ్యనే మన కంపెనీలో ఏభైవేలరూపాయల ధనంపెట్టి డిస్ట్రిబ్యూటరుగా చేరిన నాటుకోటిసెట్టిగారు, మీతోకూడా ఎంతో చనువుగా మాటాడుతారే — ఆయన నాకు పదివేలు ఇస్తాను, నెలరోజులు తనతో ఉండమన్నాడు.’

‘ఆ సెట్టిగారు నీదగ్గర చేరారా?’

‘ఏమిలాభం? నేను ఒప్పుకోలేదు. ఆయన బ్రతిమాలాడు. డబ్బు ఎక్కువ చేస్తానన్నాడు. ఏభైవేలదాకా బేరం వృధిచేశాడు.’

‘నువ్వు?’

‘ఒప్పుకోలేదు!’

‘వాడు స్త్రీ చంద్రకల రాశు రాక్షసుడు,’

‘కానీ నేను మీకు పదివేలు భక్తితో సమర్పించుకుంటాను. నాతో ఒక నెలరోజులు ఉండండి!’

‘ఓయి వెరిఅమ్మాయి. కాపురంచేస్తూ భర్తను భగవంతునిలా ఎంచుకొంటూ ప్రేమించే అమ్మాయిని ఎవరైనా పదివేలు ఇస్తానంటే వాళ్ళలో నెలరోజులు ఉంటుందా? నువ్వు చెటియారుతో ఎందుకు ఉండనన్నావు? అలాంటిది నేను నా దేవతగా నా స్వస్థముగా ఒక అమ్మాయిని ప్రేమిస్తున్నాను. ఆ అమ్మాయి నన్ను ప్రేమిస్తోంది. ఆమె నాకు సకలైశ్వర్యమూ! ఇక నీమాట కర్థం చేయి తెలుస్తుంది చెప్పు?’

ఆ బాలిక ఏడ్చింది, తన ఒడిలో తలపెట్టుకొని. తర్వాత పాదాలు కళ్ళకద్దుకొని లోనికి వెళ్ళిపోయింది.

అప్పటినుంచి వాణిదేవి తన్నేమీ అలజడి పెట్టలేదు. చిత్రం పూరితయి చివరరోజులలో ఉపనాయకుడు నేపథ్య వేసిన ఒక ఆంధ్ర బ్రాహ్మణయవకునికి ఆ బాలికను పెళ్ళి అని అందరకూ శుభలేఖలు వచ్చాయి.

కోనంగి, డాక్టరుగారూ వివాహానికి వెళ్ళారు. ఆ రాత్రి సినిమాలోకం అందరకూ పెద్ద విందు. ఆ విందుసమయంలో కోనంగికడకు ఆ అమ్మాయి వచ్చి రహస్యంగా అన్నది. ‘మిత్రే నాకు గురువు! నేను వివాహం చేసుకున్నా; కాని ఎప్పటికైనా మీరు నాకొక్కసారైనా తల్లినివ్వాలి’ అని అన్నది.

‘అదేమిటి పెళ్ళిచేసుకొని!’

‘ఆ పెళ్ళికొడుకులో మిమ్మల్ని చూచి అతన్ని చేసుకొన్నాను. మీరు నాకు దేవతలు. ఒక్కటే ఒక్కసారి మీరు నాకు వరం ఇవ్వవలసి ఉంటుంది.’

కోనంగిగారింటే మాడు చెబులు తప్పిపోయాయి.

౨

ఈ దినాలలో సాంఘికంగా ఈ దారినా, ఆదారి నా అనే ప్రశ్నే లేదు. సాంఘికమైన మార్పులు వస్తున్నాయి. వాని అంతట అవి వచ్చి తీరుతాయి. వ్యక్తికితన్న ప్రశ్న అల్లా ‘నేను హరిజనసేవ చేయగలనా, చేయలేనా?’ అనే ప్రశ్నేగాని, చేయడం మంచిదా, కాదా అన్న సమస్య కానేకాదు. అందులో అలాంటి ప్రశ్నలుగాని, సమస్యలుగాని కోనంగి ప్రత్యుత్తరమియవలసిన అవసరమే లేదు. అతనికి కులమే లేదు. గుడి మింగేవాడికే గుడ్డ లింగమెంత? అని అనుకున్నాడు.

ఇంక కోనంగియెదుట ప్రత్యక్షమైన సమస్యలు రాజకీయమైనవే. అతనికి ఇంక తిండికి కుప్పలేదు. సినిమా ప్రపంచం రెండుచేతులు చాచి అతన్ని ఆహ్వానిస్తున్నా ఉన్నది. కనుక ఆ విషయంలో అనుమానమే లేదు.

అతడు ప్రస్తుతం సినిమా పపంచంలో తిరిగి అడుగుపెట్టదలచుకో లేదు. దానికాని ఆ ప్రపంచంలోవున్న కుళ్ళే! ఆ కుళ్ళు పోవడానికి ప్రయత్నించేసేవారు లేరు. చేయడానికి తగిన సదుపాయాలూ లేవు. అందుకు బ్రహ్మప్రళయం అంతపనిచేస్తే ఒకటి రెండు మార్గాలు దొరుకుతాయి. కాని ఆ మార్గాలు కోనంగికి అందనే అందవు!

ఇంక కోనంగిమనస్సంతా రాజకీయాలలో పడింది. అతనికి రెండు మార్గాలు కనిపించాయి. ఒకటి అప్పడేతల ఎత్తి బయటకువచ్చే సామ్యవాదం. రెండవది భరితదేశం అంతా నిండివున్న గాంధీమార్గం. మధ్యగావున్న మార్గాలుగరించి ఆలోచించ నవసరంలేదు.

ఈ మార్గాలు రెండూ తాను సినిమాలో ఉన్నంతమాత్రాన అడుగరావు. సినిమాలో ఉన్న మనుష్యుడు తాను పతితుడు కావడానికి సంరక్షించుకుంటూ రాజకీయంగా పనిచేయవచ్చుకాదా?

ఏ ఉద్యమంలో వున్నా, మనుష్యుని శక్తులు ఎక్కువగా స్పందనం ఆయ్యే సమయంలో ఉత్తమశక్తులతోపాటు హీనశక్తులూ విజృంభిస్తాయి. సంగీత విద్వాంసులలో, నాట్యవేత్తలలో, నృత్యవిద్వాంశికారులలో, చిత్రకారులలో, శిల్పులలో, కవులలో మనుజుని శక్తులన్నీ కదులుతాయి. కనుకనే వారిలో అనేకమంది పతితులౌతున్నారు.

చివరకు రాజకీయాలలోనూ ఎంత ఆహింసామార్గం అవలంబించినా మనుష్యుడు కదిలిపోతాడు. ఆ కదలికలో అతని పశుశక్తులు ఉబికివస్తాయి. అందుకనే మతవిషయకమైన ఉత్సవాలలో, రాజకీయఉద్యమాలలో కళాసన్నివేశాలలో కొన్ని అసంబద్ధపు సాంఘికవ్యతిరేకసంఘటనలు సంభవిస్తూ వుంటవి అని కోనంగి అనుకున్నాడు.

సినిమాలోకంలో ఎప్పుడూ ఎడతెగని ఉత్సాహమూ, ఎడతెగని దీక్ష, ప్రయత్నమూ, మనుష్యునిలోని ఉత్తమాధమశక్తులు రెంటినీ విజృంభింప చేస్తాయి. రాజకీయోద్యమాలలో ఆహింసావాదమైన కాంగ్రెసువిషయంలో సత్య ఆహింసాది భావాలు మనుష్యుని విచ్ఛలవిడితనాన్ని చాలావరకు అణిచివేస్తాయి. మతోత్సవాలలో పాపభీతి అడ్డంపస్తుంది. కళోత్సవాలలో వచ్చే కళాకారులే తప్పక.

కాని సినిమాలో అత్యంతధనమూ, రాత్రింబవళ్ళు పని, పెద్దజీతాలు, గుణగణాల్ని బట్టికాక కళాశక్తి ననుసరించి ఎక్కువహోదా, సర్వకాలోత్సవంలా కార్యక్రమమూ (స్ట్రీ) పురుషుల్ని మహా యుంధు యుంధుల సంఘటిత కల్లాలులా పై కెగయచేసి లోతులోకి మూలదోస్తూ ఉంటాయి.

పాపభీతి, సాంఘికభీతి, మనుజుడే ఏర్పరచుకున్న అహింసాది నీతి నియమభీతి సినిమా ప్రపంచంలో లేవు.

ఉద్యోగానికి వచ్చి రాజకీయాలనుగూర్చి ఆలోచించే తనంత తెలివి తక్కువవా డెవరన్నాఉన్నాడా? ఉద్యోగమో అంటే కావలసినంత డబ్బు దొరికే ఉద్యోగం! తన్ను ప్రేమిస్తున్నది ఒక దివ్యసుందరి, బంగారపు చిలుకా, అంతకన్న తన కేమికావాలి? తా నామెను పెండ్లియాడి సినిమా ప్రపంచంలో ఏవో నాల్గరాళ్ళు సంపాదించుకుంటూ ఆనందంగా బ్రతుకు దారిని పోవచ్చుకాదా?

కాని ఏదో ఆవేదన, ఏదో అసంతృప్తి, ఏదో వ్యర్థ అతన్ని కలచి వేస్తున్నది. దానికి ఏమి కారణం చెప్పుకోగలడు? ఏమిటి ఆవేదన? ఎందుకీ ఆవేదన?

అతనికి తెలుసు. ఒకరకంగా ఆవేదనకు కారణం మానవుని మనస్సు యొక్క నడవడిక అని! అది అతివిచిత్రమైనది. పరిసరానువర్తిగా ఎంత ఉంటుందో, పరిసరాతీతమార్గాలు సంచరింప అంత కోరుతుంది.

ఆ మనస్సే ఎయిన్ స్టెయిన్ చే పరిణామవాదాన్ని కనిపెట్టింపచేసింది. బుద్ధుణ్ణి బోధివృక్షంక్రిందకు పంపించింది. నెహ్రోలియనును రష్యాకు పంపించింది. బాపూజీచే సత్యాగ్రహణం చేయిస్తున్నది. ఫోర్డ్ చే నిమిషానికి రెండు వందలు గణింపచేస్తున్నది. పెరల్ బస్కుకు నోబిలు బహుమాన మిప్పించింది.

కోనంగి అనంతలక్ష్మీకళలోతుల్లో తనదారి వెతుక్కుంటున్నాడు. అనంతలక్ష్మీ కోనంగి సినిమాలో పనిచేస్తున్నంతకాలమూ బాధపడుతూనే వుంది. ఎన్నో అనుమానాలూ, ఎన్నో ఆవేదనలు కలిగినవి.

ఒకసారి కోనంగి తానూ ఒంటిగా ఉన్నప్పుడు కోనంగి భుజించుట్టూ చేతులు చుట్టి 'ఏమండీ గురువుగారూ! మీరు సినిమాలో డొరకే అభినయం మాత్రం చేస్తున్నారకాదా!' అని అడిగింది.

“ఓయి బంగారు పడుచూ! కాక ఏమిటి చేస్తున్నాననుకోన్నావు?”

“నా ప్రేమలో నేను పడేవెట్టె!” అని కన్నులనీరు తిరుగుతూ ఆమె అతనిహృదయరలో మోము దాచుకుంది.

అతడామెను అతిగాఢంగా హృదయాని కదుముకొని,

“అత్తనామ్రాజ్జీ! ఏమిటి నీ వేదం! ఉత్తమప్రేమ ఎప్పుడూ అనుమానపడదు. నేను నీకు తగుదునా, తగనా అని లోపల ఆవేదన పడుతుంటాను కాని, నీకు ఆవేదన ఎందుకు? నా జన్మకు, జన్మ జన్మలకు నువ్వే! మనప్రేమ చిరకాలానుగతం కాబట్టే మొదటిచూపులోనే నిన్ను నేనూ, నన్ను నీవు ప్రేమించగలిగాము.” అని ఆమెను తనివితీర ముద్దు కొన్నాడు.

అలాంటి ప్రేమదేవి తనకున్నది. ఎందుకీ ఆవేదన ? ఏమికావాలి తనకు ?
డాక్టరుగారి స్నేహం ఈ ఆవేదనకు కొంత దోహదం ఇచ్చింది. ఆయన
కూడా ఎప్పుడూ ఏదో మనస్సులో వెదుక్కుంటూ ఉంటాడు.

సూర్యకుటుంబమా, గృతాంశకుటుంబాలూ అంతులేని ఈ విశ్వంలో
దేనినో వెదుక్కుంటూ వెడుతూ వుంటాయి. అలాగే మనుష్యుడు ఎడతెగని
ంతృప్తిచేత అలా ఎక్కడికో ఎడతెగని ప్రయాణం చేస్తూనే ఉంటాడని
డాక్టరుగారి వాదన.

“నువ్వు ప్రాపంచికమైన సుఖాలకోసం పరిశోధిస్తూ ఎడతెగని
ప్రయాణం చేస్తావు. లేదా మహాత్మునిలా దేహవాంఛలు చంపి, ఏవో
మానసికమైన వాంఛలకై, అహింసా సత్యాన్వేషణలు మనోపథంలో పరిశో
ధిస్తూ ఎడతెగని ప్రయాణం చేస్తావు” అని డాక్టరన్నాడు.

డాక్టరుగారి రన్నమాటలకు శోనంగి తల ఊపాడు. కాని అతని
అనుమానాలు అతడే తీర్చుకోవాలి ! ఇతరులు ఏమి చెప్పగలరు ? కుడిచి,
కూర్చుని రాజకీయాలలో వేలుపెట్టేవారు వేరు, కావాలని తమ జీవితాలు
దేశానికి అర్పించే రాజకీయ నేతలు వేరు.

అందులో ఈ మహాత్ముడు అతివిచిత్రమైన పురుషుడు. ఏకాద్విమంది
లోనో అహింసావాద మున్నది. ప్రాచ్యదేశములోని మహర్షులూ, పాశ్చాత్య
దేశాలలో వేదాంతులూ అహింసావాదులు. ఎమర్సన్, థోర్యా, రస్కిన్,
టాల్ స్టాయ్ మొదలయినవారూ, కొంతమంది మతోద్యోగులూ, అహింసా
వాదులు. కాని చాలామంది అహింసావాదాన్ని పాక్షికంగా చూడగలరు.
సర్వతోముఖంగా చూడలేరు.

అహింస బీదవాణ్ణి, కష్టజీవినీ కరుణతో చూడడంలో ఉంది. అంతే !
తనకూ, తన వర్గానికీ, తన జాతికీ ఇతరుల సంపత్తును తెచ్చుకోవడంలో
అహింస లేదు. అదేకాదా మేజర్ బార్బరాలో లేర్నార్డునా మహాకవి
తెలిపిన విషయం.

ప్రాచ్యదేశాలలో మహర్షులు అహింసావాదాన్ని, హింసాపూరితమైన
వస్తువులను, భావాలను వదలివేయడంలో చూపించారు. కాని ప్రపంచాన్ని
ఎదుర్కొని ప్రపంచంతో భాగసులై అహింసను ఆచరించేది ఒక్క
బాపూజీయే.

రష్యావారు అహింసావాదాన్ని హింసతో నెలకొల్పుతున్నారు.
ఆ ప్రయత్నంలోనే వున్నారు.

ఆశయానికి వెళ్ళడం ఆశయస్వరూపమైన దారివా ? లేక ఏదారి నెహ్రూ
సరేనా ?

ఇదీ కోనంగికి అడుతగిలిన పెద్ద సమస్య. గాంధీమహాత్ముని గురించిన గ్రంథాలు చదువుతోంటే అహింసామార్గమంత ఉత్తమమైన మార్గం లేదనుకుంటాడు. తన స్నేహితుడు డాక్టరుగారు చదవమని ఇచ్చిన గ్రంథాలు చదువుతోంటే రష్యామార్గమంత ఉత్తమమార్గ మింకోటి లేదనుకుంటాడు.

జర్మనీవాళ్ళే దేశాలన్నిటికీ రక్ష అనుకుంటాడు మెయిన్ కాంప్ చదువుతూ. కాని వెంటనే నాజీఇజం సామ్రాజ్యవాద, సామ్రాజ్యవాద సంఘర్షణ జనితమైన పాశ్చాత్య యాదవకులముసలం అని అనుకుంటాడు.

లోకంలో వున్న అన్ని ఆవేదనలకూ, బాధలకూ, కష్టాలకూ, నీడతనానికీ, చలికీ, అకలికీ, ఎండిపోయే వాంఛలకూ, అఖండ నిస్పృహకూ ఏడుగడ రష్యావారి సామ్యవాదమే అని అనుకుంటాడు. పాశ్చాత్యుల ప్రజాప్రభుత్వవాదం (డెమోక్రసీ) చెప్పినట్లు వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమే ప్రపంచ రక్షమో, అది సామ్యవాదమా అని అనుమానిస్తాడు.

ఇంగ్లండులోని ప్రజాపాలనవిధానంగాని, అమెరికాలోని ప్రజాస్వామ్యవిధానంగాని, ఫ్రాంసు వగైరాలలోని ప్రజారాజ్యవిధానాలుగాని ఆ యా దేశాలకు ఏమి కాంతి చేకూర్చాయి? అని ప్రశ్నించుకుంటాడు.

అనంతలక్ష్మి ఇంటరు మొదటితరగతిలో కృతార్థురాలైంది. ఇంగ్లీషులో, తెలుగులో యూనివర్సిటీకంతకూ మొదటిగా రావడంతల్ల రెండు బంగారు పతకాలు బహుమానాలు అందుకుంది.

కోనంగి తన్ను తయారుచేసిన విధానంవల్లనే అనంతలక్ష్మికి బహుమానాలు వచ్చాయి. పాఠాలన్నీ అద్భుతంగా బోధించడమే కాకుండా, పరీక్షల ముందు బాగా పరిశీలనచేసి ఈ ప్రశ్నలు వచ్చితీరుతాయి అని, ప్రశ్న పత్రాలు తయారుచేసి వానికి చక్కని జవాబులు వ్రాయించి తన్ను అద్భుతంగా సిద్దంచేశారు.

నూటికి ఎనభైవంతులు అతను వస్తాయని అంచనావేసిన ప్రశ్నలే వచ్చాయి. తక్కినవి ఆమెకు వచ్చును.

పరీక్షలు తెలిసినరోజున కోనంగి సినిమాతయారులో నిమగ్నుడై ఉన్నాడు. యూనివర్సిటీనుంచి వెంటనే కోనంగి అభినయించే స్టూడియోకు కారుపై వెళ్ళింది అనంతం.

కోనంగి వేషంమీద ఉన్నాడు. పెట్టుమీద అభినయం వూరికాగానే అనంతలక్ష్మిని కలుసుకుని మొదటి తరగతా, రెండవ తరగతా? అని అడిగాడు.

‘మొదటి తరగతి గురువుగారూ! నాకు ఇంగ్లీషులో, తెలుగులో విశ్వవిద్యాలయానికంతకూ మొదటి బహుమానం!’

‘అనిపిల్లా కొట్టావూ! నీకు నా గాఢ అభినందనాలు. నువ్వు ఇంటి దగ్గర ఉండు. నావంతు ఒక ఆరగంటలో వూరిచేసుకొని, తక్కినవి

రాత్రికి ఏర్పాటుచేసుకొని మీ ఇంటికివచ్చి నాలుతా ! మనం సినిమా, టీపార్టీ, సముద్రంపికారు, మీ ఇంటిదగ్గర విందూ, నేను నీకు అద్భుతమైన బహుమతిన్నీ !'

'నేనే మీకు చక్కని బహుమతి ఇవ్వాలి గురువుగారూ !'

'నువ్వు ఇల్లా పనిసాని వస్తావుంటే, నీళ్ళందరూ ఏదో అనుకుంటున్నారు.'

'వహ్వా ! అనుకుంటున్నారని తప్పక అనుకుంటున్నంతా చేస్తారా ?'

'ఛా ! ఛా !'

'అయితే మీకు భయం ఎందుకు గురువుగారూ ? అనుకుంటున్నారని ఉత్తమ కార్కాలు చేయడం మానుతావా లక్ష్మీ ! అని తమరేగా నన్ను ఓసారి మాకలేకారు ?'

'అమ్మా ! ఇప్పుడే ఇంత నన్ను జాడిస్తున్నావు, రేపు పెళ్ళిఅయితే ?'

'నట్టి జాడింపులా ? నాలుగు తగిలింపులుకూడా !'

'ఏమిటా తగిలింపులు ?'

'బుగ్గమీద ?'

'లెంపకాయలా'

'పెదవులతో !'

'ఓడిపోయాను లక్ష్మీ !'

'నేను వెదుకున్నాను కృష్ణా !'

మ

రాజకీయాలలో చేరాలని కోసంగికి ఉబలాటం కలుగుతోంది. దానివల్ల జైళ్ళూ, కాలనీలు, లాకీచార్జీలు తనపై ప్రయోగంకావచ్చు ! అందువల్ల ఆతడు భయపడడంలేదు. కాని బాపూజీ శిష్యపరమాణువులా అన్నా నిర్మాణకార్యక్రమం అనీ, హరిజనసేవ అనీ, రాజకీయ ఉపన్యాసా అనీ, బ్రహ్మచర్య మనీ లేకుండా, నట్టి రాజకీయవాదిగా తయారయి చివరకు ఏ కార్యదర్శిపదవో స్వీకరించి వచ్చే నాయకులకూ, వెళ్ళే నాయకులకూ సేవ చేస్తూ ఉండడం అంటే స్వతంత్రవాది అయిన కోసంగికి ఇష్టంలేకపోయింది.

ఒకసారి కాస్త్రజ్ఞానం వృద్ధిచేసుకొని పరిశోధన సలుపుతూ కాలక్షేపంచేద్దామా అని బుద్ధివుట్టుంది.

ఒకసారి ఏ పారిశ్రామిక సంస్థలోనన్నా చేరి ఆ పరిశ్రమలో లోట్లు దిద్ది కొత్తమార్గాలు కనిపెట్టి ఈ యుద్ధంలోజాలో లోకాని కెందుకు సహాయం చేయకూడదు ? అనుకుంటాడు.

డాక్టరుగారిఇంటోనే మకాం. డాక్టరుగారికీ కోసంగికి దినదినమూ వాదన అవుతోంది. 'నువ్వు కమ్యూనిస్టువాదివి ఎందుకు కాకుండా ?' అని

డాక్టరుగారి వాదం. 'నేను కమ్యూనిస్టు నెందుకవ్వాలి?' అని కోనంగి వాదం.

'ప్రపంచంలో ఉన్న సంపదపై అందరికీ సమాన హక్కుంటావు. వ్యక్తిగతోద్యమాలు ఉండకూడదంటావు. ఏ మనుజుడూ జన్మకల్గితే ఆస్తికి వారసుడైతానని, ఎవరి ఆస్తికైనా వారసుడైతాని సంపన్నుడు కాగూడదంటావు. మూఢనమ్మకాలు పనికిరావంటావు. కులం లేదా, మతం లేదా, ఉద్యోగ వివాహ భోజన సాంఘిక కళాజీవనాలలో ఉండకూడదంటావు. ఇంక నువ్వు సామ్యవాదివి కావడానికి అభ్యంతరం ఏమిటంటి?'

'డాక్టరూ! నీవాదన సీక్రెనా వచ్చిందా? మహాత్మునివాదనలో నీవు కోరినవన్నీ ఉన్నాయి కాని మీ మార్గం వేరు, వారిమార్గం వేరు.'

'నీమార్గం?'

'నేను ఏమార్గమూ నిర్ణయించుకోలేదు.'

'ఆహింసామార్గంవల్ల ఇవన్నీ ఎప్పటికీ రావు.'

'రష్యాలో సంపూర్ణంగా మార్క్సిజం వచ్చిందా?'

'చాలవరకు వచ్చింది.'

'ఆ మిగిలిఉన్నదే ముఖ్యం. ఆ వచ్చినవన్నీ సులభంగా గాంధీజీ మార్గంవల్లా కస్తూరి, కాని రష్యాలో వచ్చిన సామ్యవాదజీవితం బలవంతంగా వచ్చింది. బలవంతంగా ఎంతకాలం నిలుస్తుంది?'

'నమ్మకంతో వచ్చిందిమాత్రం అనంతంగా ఉండిపోతుందా? శాధన మతంలో ప్రజలు నమ్మే చేరారు. తర్వాత ఏమయింది?'

'అవును బాబూ! నమ్మిచేరినాఒకటే బలవంతంగా చేరినా ఒకటే. ఏవిధానమైనా మారిపోతూనే ఉంటుంది. అలాంటప్పుడు ముందుకు వెళ్లే దారి ఉత్తమమయిందయితే మరి మంచిదికాదా?'

'ఉత్తమం ఏమిటి, అభయం ఏమిటి? దేంతో కొలుస్తావు?'

'అన్నింటికీ ఏ కొలతబద్దలో, ఏ త్రాసులో, ఏ కొలతగిన్నెలో ఉన్నాయి. సామ్యవాదనీతికి రావాలంటే ఉత్తమాధమమార్గాలున్నాయా లేవా?'

'అవి నైతికం కావుగా?'

'ప్రాపంచికంవే అనుకో.'

'అనుకున్నా!'

'ఏవేలేనేమి, ప్రాపంచికవాదనకు అవి ఉత్తమమే.'

'నైతికవాద మేమిటి ముసలమృవాదం?'

'ప్రాపంచికవాద మేమిటి చంటిబిడలవాదం!'

ఈ సంభాషణవల్ల కోనంగి నవ్వుడొం, డాక్టరు నవ్వుడన్నా! అంతటితో ఆఖరయ్యేది.

కాని కోనంగిమాత్రం దానిగువాదపవల్ల సామ్యవాద గ్రంథాలు లింపక వదలలేదు.

సామ్యవాదులు జూనితో రిష్య స్నేహంచేయడం అద్భుతం అన్నారు. మంచి ఎన్నారు. కాంగ్రెసువాదులు మా కా గొడవలు అక్కరలేదు. మాలో ఆలోచించకుండా, దేశంలో ఉన్న ప్రభుత్వాలతో ఆలోచించకుండా హిందూదేశాన్ని యుద్ధంలో దింపడం ఆస్వాదం అన్నారు. హిందూదేశంలో వట్టి బలప్రయోగంవల్ల రాజ్యం చేస్తూన్న బ్రిటిషువారు ప్రజాప్రతినిధులసలహా సంప్రదింపులు లేకుండా ఎవ్వరిమీదనైతే నేమి యుద్ధంలోకి దింపడం నాజీ పద్ధతే అన్నారు.

ప్రభుత్వం సామ్యవాదాన్ని ఒప్పుకోలేదు. సామ్యవాదసంస్థలీ ఒప్పుకోలేదు. కాబట్టి సామ్యవాదులు కాంగ్రెసులో ఉండి కొందరూ, కాంగ్రెసు బయట ఉండి కొందరూ ప్రభుత్వానికి వ్యతిరేకంగా పనిచేస్తూ ఉండిరి.

ప్రభుత్వం సామ్యవాదంపై కత్తిరిట్టి అనేకమందిని నింబంధంలో ఉంచే ప్రయత్నం చేసింది. కొందరు కమ్యూనిస్టులు చూడకుండా ముందులోనూ, కొందరు క్రైస్తవమతాన్ని పారిపోయి తమ ఉద్యమం సాగిస్తూ ఉండిరి. వారిని పట్టకొన్నవారికి బహుమానాలు ప్రచురించారు ప్రభుత్వంవారు.

కాంగ్రెసువారు మంత్రివర్గాలు మానివేశారు. కేంద్రశాసనసభలోంచి వచ్చివేశారు.

మళ్ళీ దేశంలో ఉద్యమం గాంధీమహాత్ముడు నడుపుతాడా అని ఆ ఒడి పుట్టింది.

1908-వ సంవత్సరం ప్రాంతాలలో బెంగాలువిభజన రోజులలో, దేశం అంతటా పాకిపోయిన విప్లవఉద్యమం ఫలితంగా ఎంతమందో రహస్య సంఘాలుగా చేరి దారులుదోచి, బ్యాంకులుదోచి ధనం సంపాదించడం, తెల్లవారిని హతంచేయడం, ఒక్కసారిగా దేశాన్ని ప్రభుత్వంపై తిరుగుబాటు చేయించడానికై కుట్రలుసలపడం ప్రారంభించారు.

విదేశాలలో అచ్చునేయబడిన రాజద్రోహపు కరపత్రాలు, పుస్తకాలు, అనేకమార్గాల దేశంఅంతా వచ్చిపడుతూ ఉండేవి.

అవి చదువుకొని యువకులు మండిపోతూ ఉండేవారు.

ప్రభుత్వంవారికి ఎన్నో రహస్యాలు తెలిసి కుట్రలుపెట్టి ఎంతమందినో అండమానుకు పంపారు. తిలకును మాండలేలో నిర్బంధించారు.

అలాగే నేడు సామ్యవాదులు చేయదలచుకొన్నారని ప్రభుత్వం అనుమానపడింది.

28

శ్రీ మహాత్మాగాంధీ సత్యాగ్రహం ప్రారంభించడం ఏమిటి? చారీ చారాలో అలదులు జరిగి, ఒక పోలీసు దళం అంటించివేశాడు. చివరలో గాంధీజీ సత్యాగ్రహోద్యమం ముగిసిపోయింది. వారి ప్రభుత్వంవారు తేను పెట్టితే ఆరువేళ్ళు కాంగ్రెసు వాసం కిక్కి విధించారు.

దాసుగారు స్వరాజ్యపక్షం స్థాపించారు. కాంగ్రెసు గెండు చీలికలైంది. దాసుగారు గాంధీగారికి కడుపున అమ్మమ్మలైన కృష్ణా చిత్తన్న జరిగింది. వారు బ్రతికారు. వారికి విడుదల అయింది. అంతకు ముందే గయా కాంగ్రెసు, తరువాత బెల్గాం కాంగ్రెసు అయ్యాయి.

అహింసానాదం వెయ్యదిగా బలం సమకూర్చుకుంటూ నుండగా 1930 మార్చిలో గాంధీజీ ఉప్పుసత్యాగ్రహం ప్రారంభించి దండియాత్ర గావించారు. అప్పటికి కోనంగికి పదమూడేళ్ళు.

దేశం అంతా ఉత్సాహం నిండింది. కోనంగి వెళ్ళి బందనాద్యం హంసలదీవిలో ఉప్పుసత్యాగ్రహం చేశాడు. దేశం అంతా సముద్రం దగ్గర ఉప్పుసత్యాగ్రహమే!

అక్కడనుంచి పోలీసు అక్రమచర్యలు ప్రారంభం అయ్యాయి. లక్షలకొలది కైళ్ళకు పోయారు. లాఠీ ప్రయోగాలు, కాబులూను. కాని భారతీయులు చిగునవ్వుతో దెబ్బలుతింటూ, ప్రాణాలు అర్పిస్తూ, కైళ్ళకు వెదుతూ మహాత్మా అహింసాక్షేపి ప్రదర్శించారు. గాంధీజీహాత్మిని కారాగారంలో ఉంచారు. చివరకు హరిజన ప్రశ్నపై బాపూజీ నిరశనరతం చేయగా మహాత్మాగాంధీని పదిలారు. హరిజనసమస్య పరిష్కారం అయింది.

గాంధీ ఇన్స్టాంట్ ఒడంబడిక, గాంధీజీ గెండున కాండులేబిలు సమావేశానికి ప్రయాణం జరిగాయి. కాండులేబిలు కథ నిష్ఫలం అయింది. గాంధీజీని హిందూదేశంలో ఆడుగుపెట్టగానే కారాగారవాసిని చేశారు. 1930 కన్న ఈ 1932 సంవత్సరంలో ప్రభుత్వం మరీతివ్రంగా కాంగ్రెసుపై దాడి సలిపింది. తిరిగి గాంధీజీ విడుదల అవడం, హరిజనసమస్యపై దేశసంచారం చేయడం జరిగింది.

1935 ప్రభుత్వంవారి భారతపరిపాలనాశాసనం కొత్తది వచ్చింది. కాంగ్రెసువారు ఎన్నికలలో పాల్గొని అఖండవిజయం పొందారు. కాంగ్రెసు మంత్రివర్గం వచ్చి చిక్కగా పనిచేస్తుండగా యుద్ధంరావడం. కాంగ్రెసు వారు ప్రభుత్వంతో అసహకారం చేయడం జరిగాయి.

ఇంతవరకు కోనంగి దేశంలోని జాతీయకృతల విప్లవభరిత ఒక్కసారిగా మనస్సున జ్ఞప్తికి తెచ్చుకున్నాడు.

రాజకీయంగా మహా తిరునీతికి రావడానికి గాంధీమార్గమే ఉత్తమ తిరుమని ఒక నైపు వాదన. శివోక్త నైపు లోకంలో ఇది ఎక్కడా లేదని సామ్యవాద వాదన. ప్రపంచంతా హింసాపూరితమై వుంటే నీ అహింస ఏమి చేస్తుందయ్యా అని డాక్టరుగా రింటారు.

అహింస భగవద్గ్రంథమని అతడు ఏలా అప్పు డంటాడు? డాక్టరు వాదనలో మహాత్ముడు దేశాన్ని మేలుకొలుపుతూ నూతన చైతన్యం ఇవ్వడం మొదలయిన మహా తిమకార్యాల చేశాడట. అందుకు సందేహంలేదట. కాని ఇకముందు కాంగ్రెసు కమ్యూనిస్టు పంథా అనుసరించాలట.

కమ్యూనిస్టులలో నాయకుడు పి. సి. జోషీ. అతడూ, బ్రాడ్లీ, స్పాట్స్ మొదలయినవారు అంతా కలిసి పెద్దపట్టచేశారు. దాన్ని ప్రభుత్వంవారు పట్టుకుని పెద్ద కేసుపెట్టారు. దాన్నే మీరటు కుట్రకేసు అని పిలుస్తారు. అందులో జోషీ నాలుగేళ్లు ఖయిదు అనుభవించాడు.

కాంగ్రెసు చప్పుబడినట్లు లోచిసప్పుడు బెంగాలులో విప్లవవాదం ఎక్కువైంది. పంజాబులోనూ అది ఎక్కువగా వ్యాపించింది. అప్పుడే భగత్ సింగు, రాజగురు, శుకదేవు మొదలయిన యువకులు పెద్ద కుట్రసలిపి హిందూ స్వతంత్రప్రభుత్వసేన అని పేరుపెట్టుకొని ఉత్తరాలు పంపడం, ప్రకటనలు గోడలకు అంటించడం మొదలయిన పనులు సాగించారు. వైస్రాయిగారి రయిలుపైనే డయినమెటు ఉపయోగించి పేల్చివేద్దా మను వన్నారు. అందరు పట్టుబడ్డారు.

అప్పుడే రాజకీయఖయిదీలకు సరియైన గౌరవము కారాగారాలలో జరగటంలేదని కలకత్తాలో జతీనుదాసు డెబ్బదిఏడురోజులు నిరశనవ్రతంచేసి ప్రాణాలు బలిచేశాడు. భగత్ సింగు, శుకదేవు, రాజగురులను ఉరితీశారు. దత్తాను దయదలచి వదలివేశారు.

ఈలా యువకులలో స్వాతంత్ర్యవాంఛలు ప్రబలమై అనేకరీతుల ప్రవహించినాయి. సాంఘికవాదులు వేరే ఒక సంస్థగా ఏర్పడ్డారు. వారికి నరేంద్రదేవు, జయప్రకాశ్ నారాయణ, మాసాని, మేహరల్ల మొదలయినవారు నాయకులుగా ఉండిరి.

ఆ రోజులలోను డాక్టరు రెడ్డికూడా సామ్యవాది అయి కాంగ్రెసులోనే ఉండి పనిచేస్తూ ఉండినాడు. అనేకమంది యువకులవలెకాక, రెడ్డి చాలా జాగ్రత్తగా లోకానికి తనచరిత్ర ఏమాత్రమూ తెలియనియకుండా పనిచేస్తూ రహస్యము చక్కగా దాచుకొని ఉండేవాడు.

డాక్టరు ఉచితంగా కూలినాలిజనులకూ, రికావారికి, బళ్ళులాగేవారికి, మిల్లకూలీలకూ, సామానులు మోసేవారికి వేద్యంచేస్తూఉండెను. వేద్యానికి వచ్చినప్పుడే వారిలో రాజకీయాలు మాట్లాడుతూ ఉండేవాడు. ఎన్నో కూలి

సంఘాలు ఏర్పరిచాడు. జట్కూవారి సంఘం, రిక్నావారి సంఘం, బళ్ళవారి సంఘం ఏర్పాటు చేయించాడు.

మిల్లలలో, రైల్వేలో, ట్రాంప్, బస్సువారిలో ఇదివరకే సంఘాలు ఏర్పడ్డాయి. ఆ యా సంఘాలకు గుప్తదానాలు చేసేవాడు.

వెద్యంలో నిపుణు డవటంచేత అతడు పట్టిన కేసులు సాధారణంగా నెగ్గితేవి. అందుచేత కూలిప్రజలకు అతడు దేవుడనే భావం.

అతనికి పెద్దవారిలోనూ సహవాసం ఉండేది. పెక్కి కాంగ్రెసువాది. కాంగ్రెసు సంఘాలలో భృదు. తమిళనాడు కాంగ్రెసు సభ్యుడుగానే ఉండేవాడు. తమిళంలో పండితుడు. కాని మదరాసులో తన వెద్యజీవితం ప్రారంభించినప్పటినుండి తెలుగు బాగా నేర్చుకొని తెలుగుభాషలోనూ పండితు డయ్యాడు.

‘డాక్టర్, నువ్వు తెలుగువాడవయ్యా. అరవవాళ్లంటే యెక్కువ మొగుతా వేమిటి?’ అని కోనంగి ప్రశ్న వేశాడు.

‘నేను అరవవాణ్ణి! అరవదేశంలో పుట్టాను!’

‘మంచిపని చేశావు. పొరపాటున ఏ ఆఫీసాలోనో పుట్టితే నీగ్రోవాడి వైపోదువన్నమాట!’

‘ఆ నైగర్ దేశంలో కాపురంచేసే తెలుగుదంపతులకు పుట్టిఉంటే నీగ్రోవైపోదును.’

‘ఏ అడవిలో కోతులున్నప్రదేశంలోనో పుట్టివుంటే కోతివైపోదువు.’

‘ఆంధ్రులందరూ కోతులేటగా?’

‘అరవలు కొండముచ్చులు!’

‘కన్నదులు?’

‘లాంగూరులు?’

కొందరి మనుష్యులకు రాజకీయాలు మహావిప్లవం అంటాడు. కోనంగి వారిలో రెండు జాతు లున్నాయంటాడు.

ఒక జాతివారు తమ వృత్తి, మామూలుపనులకూ భంగం లేకుండా, రాజకీయాలవల్ల తమకు ఏవిధమయినటువంటి ఇబ్బంది లేకుండా రాజకీయాలు తప్ప ఇంకోటి వినరు, కనరు, చదవరు, మాట్లాడరు, ఊహించరు, నిద్రపోరు, లేవరు, తినరు, నమలరు, మింగరు, అరిగించుకోరు, వాదించరు.

ఇంకోరకంవారికి రాజకీయజీవితం ఉంటుంది. జాగ్రత్త ఎక్కువ. జిల్లాబోర్డు రాజకీయాలు, విద్యాసంస్థల రాజకీయాలు, గ్రంథాలయ రాజకీయాలూ, కలెక్టరు మొదలయిన ప్ర మహాత్మాజీ

మొదలయిన జాతీయనాయకుల్ని కలుసుకుంటూ ఉంటారు. ఘాటుకాని రాజకీయఉద్ద్యమాలకు చందాలిస్తారు. ఈ జాతీయవాదే ఆంధ్రమహాసభ కార్యకర్తలూ నాయకులూను.

కాంగ్రెసులోనో కమ్యూనిస్టులలోనో చేరి జీవితాలు దేశానికి అర్పించే వారు రాజకీయమనవులు కాదు. వారు చట్ట రాజకీయరూపాలే అని శోనగి వాదన.

తానుమాత్రం కావాలి! రాజ్యమో సామ్యరాజ్యమో వచ్చేవరకూ, ప్రజలందరూ కాకపోయినా తనపోటీ పెద్దలు మరి ఏ ఇతర దేశాభ్యుదయ కార్యమూ చేయలేనివారమాత్రం తప్పక రాజకీయాలలో చేరాలట.

డాక్టరుతోపాటు శోనగి కూడా సమావేశాలకి, ఇతర కూలీల సమావేశాలకి వెళ్ళడం సాగించాడు. ఆ సమావేశాలలో శోనగి అప్పుడప్పుడు ఎంతో తియ్యగా మాట్లాడేవాడు. డాక్టరే ప్రోత్సాహం!

‘కామ్రేడులారా! మీరింత బట్టలు నేసున్నారు. మేమంతా కట్టుకుంటున్నాము. ఈ సంఘం ఒక మహాసంఘం. ఈ సంఘంలో ఈవ్యక్తి ఆన్వేషణకుండా, సంఘమే ఒక వ్యక్తి. ఈ వ్యక్తి ఒక శోటి తలలూ రెండు శోటచూపున కళ్ళు, చేతులు, కాళ్ళు, పదిశోట్ల చేతివేళ్ళు, పదిశోట్ల కాల్చివేళ్ళు, శోటి కడుపులు, ముప్పైరెండుశోట్ల పక్కూ, పదిహేనుశోట్ల శోట్ల తలవెంట్రుకలు కలిది.

‘ఇంతటి మహావ్యక్తిని ఈ మిల్లు యజమానులనే ఖామందు ఒక చిన్నగిన్నెలో పలచని గంజి యిడేరా నీలిండి అని పోసి తాగమంటున్నాడు. ఈ మహావ్యక్తి లేకపోతే ప్రపంచంలో గుడ్డాలేదు, గుడ్డలో పోగేలేదు. అప్పుడే ఖద్దరువాళ్ళు తప్ప తక్కినవారు దిగంబరావ్రతం పుచ్చుకోవాలి కదా! కాబట్టి మిల్లుకూలీలనే ఈ మహావ్యక్తికి సరియైన అన్నం, కట్టుగుడ్డ, పండ ఇల్లు ఇవ్వాలి. ఒకటేమిటి అన్నీ ఇవ్వాలి.

‘మిలే ఒక బ్యాంకు అనుకుంటే, మిల్లు యజమానులవారులు బ్యాంకులో డబ్బు వడ్డీ వేసేవారన్నమాట! బ్యాంకులో వడ్డీ ఏడాదికి మూడురూపాయలు మాత్రం. అలాంటి సందర్భంలో ఈ మిల్లు యజమానులు ఒక శోటి రూపాయలుపెట్టి, నాలుగుశోటరూపాయలు వడ్డీకింద లాగుతున్నారన్నమాట. అది అన్యాయమేకాదు. రారవాదినరకం. అడుగున అయిదుమైళ్ళ లోతుగల కళవెళ్ళలాడుతూ మండే దురాళ ఆనే మంట.’

ఈ గీతంగా మాట్లాడినాడు. డాక్టరు ఇంటిదగ్గర శోనగితో ‘నీ ఉపన్యాసం బాగానే ఉంది. కానీ, కొంచెం ఘాటుగా, లెక్కల పూరితంగా ఉండాలి. రష్యాలో ప్రజలెలా ఉత్తమనీతిలో ఉన్నారో అట్లే చెప్పాలి’ అన్నాడు.

‘నాకు లెక్కలేమివచ్చును రెడ్డి?’

‘లెక్కలు చదువు, అందాకా వచ్చినట్లు నటించు.’

‘ఉపన్యాసాలలో నటనే?’

‘అది జీవితనటన!’

‘వారెవర! ఫ్యాక్టరీలో నటన, ప్రేమలో నటన, భోజనంలో నటనా?’

ఈ ప్రపంచ మొక నాటకరంగం,

అందులో మనమే పాత్రలమూ

అం తా నటనా

అం తా ఘటనా

అ ఘటన ఘటనా

ఉపన్యాసమటనా?’

ఆరాత్రి అనంతలక్ష్మి ఇంటికి వెళ్ళినాడు కోనంగి. అనంతలక్ష్మి బి. యే. చదువుతుంది. కోనంగి వారి ఇంటికి వెళ్ళగానే అనంతలక్ష్మి కనబడలేదు. పనిమనిషి ‘అమ్మణిగారు పొరసారాని మొదలయ్యారు జడ్జిగారింటికి వెళ్ళారు. తాను చచ్చేవరకు మిమ్మల్ని ఆపమని చెప్పారు’ అని కోనంగితో చెప్పింది.

ఇంతలో జయలక్ష్మి అక్కడకువచ్చి ‘కోనంగిరావుగారూ! కూర్చోండి’ అని కోరింది. కోనంగి ఒక కుర్చీలో కూర్చుండి ‘ఏమండీ! మీరు ఒకసారి అన్ని తీరయాత్రలు తిరుగుదామనుకున్నాడు, ఎప్పుడు ఏర్పాటుచేశారు? ఆప్పుడే సైపెంబరు నెలకూడా అయిపోవచ్చింది?’ అని ప్రశ్నించాడు.

‘కోనంగిరావుగారూ! మీతో కొన్ని ముఖ్యవిషయాలు మాట్లాడుదామని అనుకుంటున్నాను —’

‘తప్పకుండా ముఖ్యముఖ్య విషయాలన్నీ మాట్లాడవచ్చును.’

మా అమ్మణిపెళ్ళి వెంటనే చేయమంటారా లేకపోతే బి. యే. వూరి చేసిన తర్వాతా?’

‘అది రాబోయే పెళ్ళికొడుకునుబట్టి వుంటుంది.’

‘మా అమ్మణికి ఉన్న భూమివల్ల పదివేలపైచిలర ఆదాయం వస్తుంది. రొక్కం నగదు మున్నెవేలున్నాయి. నగలు వేయికొనుల బంగారంవరకూ ఉన్నాయి. వజ్రాలు, ముత్యాలు మొదలైనవి ఏదైవేలవరకూ ఖరీదుచేస్తాయి, ఇది మా ఆస్తి.’

‘అమ్మణికి ఒక రాజకుమారుడు రావచ్చు!’

‘అయితే ఏమి, అమ్మణి నేను చెప్పినమాట వినదుగా?’

‘ఏమంటుంది?’

‘చెట్టిగారిని చేసుకోను పొమ్మంది.’

‘అయ్యయ్యా!’

‘అంటే అంది! వాడు పోవడమే మంచిది. వాడు రాక్షసుడు. కాని చెట్టిగారు మావారి అన్నగారి చిన్నకొడుకు. శ్రీనివాసఅయ్యంగారు దగ్గర సగం ఆస్తి రాయించి పుచ్చుకొని, మా ఆస్తిలో సగం తనదనీ, వాటాలు పంచాలనీ, మావారూ వారిఅన్నగారూ ఆసలే పంచుకోలేదనీ, కాబట్టి వారు ఆస్తి విల్లుచేయడానికి అధికారం లేదనీ, ఇవాళ్ళనుంచీ నేను అనుభవించి నందుకు తనకు ఫలసాయంక్రింద ఏళ్లవేలల్లో సగం ఇరవైఅయిదువేలు రావలసి ఉంటుందనీ వ్యాజ్యంవేశాడు.’

‘ఆరి దుర్మార్గుడా! వేశాడూ, ఏంచేద్దామని మీరు?’

‘మా అమ్మిణి వాణ్ణి చేసుకుంటే వ్యాజ్యం వదలుకుంటాడు!’

‘ఎంతటి దుర్మార్గుడా!’

‘మీ సలహా?’

‘మీరేమి ఆలోచించారు?’

‘ఈవాళే నోటీసులు వచ్చాయి. తంజాపురి సబుకోర్టునుండి.’

‘వకీలుతో ఆలోచించారా?’

‘మావారి అన్నగారి పెద్దబ్బాయి అనంతకృష్ణఅయ్యంగారు మా అమ్మాయికి పాతం చెబుతూ ఉంటాడు. ఆయన గులు అందాయట. ఆయన తెల్లబోయి ఎంత దుర్మార్గుడు చెట్టియారు అన్నాడు. తన తమ్ముణ్ణి నానాత్రిట్లు తీటినాడు.’

కోనంగి చెట్టియారుగారి కోపానికి ఆశ్చర్యంపొందనేలేదు. అతనికి చెట్టియారుగారి గుణగణం కరతఃకములకమే. చెట్టియారికి అనంతలక్ష్మిని వివాహంచేసుకోడం ముఖ్యం కాదు. అనంతలక్ష్మిని అనుభవించడమే ఆతడు కోలేది. ఆ బాలిక భార్య అయితే అందంలేదు. భార్యలు చప్పబడిపోతారు. మనకు కావలసినప్పుడు వెళ్ళి ఒక అందమైన బాలికను అనుభవించడంలో ఉన్న బ్రహ్మానందం ఆమెను భార్యనుచేసుకోవడంలో ఎక్కడనుంచి వస్తుంది? అది లేనిపోని తద్దినం నిష్కారణంగా నెత్తిన తెచ్చిపెట్టుకోవడమే!

వెల ఇచ్చి అనుభవించే స్త్రీలు నిజమైన ఆనందం ఇవ్వలేరు. వాళ్ళల్లో ధనం ఎక్కువ పుచ్చుకొనేవాళ్ళు ఉండవచ్చుగాక! కాని వాళ్ళు బజారులో వస్తువులవంటివారు. అందరానిపండుకు ఆకించి, ఆ పండును కోరి కోరి, కష్టపడి సంపాదించుకొని, అనుభవించడంలోనే ఆనందం, మహదానందమూ ఉన్నాయి. అదీ చెట్టియారుగారి వ్యక్తిత్వం అని కోనంగి ఏనాడో అర్థంచేసుకున్నాడు.

చెట్టియారుగారి చరిత్రలు కథలుగా సినిమాలోకంలో చెప్పబోడం కోనంగి భాగా విన్నాడు. ఊరొట్టాడు. అతడు సినిమాతారలకోసం ప్రాప్త

లాడుతూంటే ఎవరికీ నష్టంలేదు. కాని పండంటి కాపురాలు చెడగొట్టడమూ, ఏమిఎరగని బాలికలను అహగతిలోకి కూలదోయడమూ, సినీమాలలో ఏదో ఒలుకుతుందని కాని, ఏదో తారుమారుచేద్దామనిగాని, బీదతనంచే వర్ణిపోయి అది నాశనంచేసుకొని, తలెత్తి బ్రతుకుదామనిగాని, బాలికలు కొత్తగా సినీమా ప్రపంచంలో, అడుగుపెట్టలే. ఆ మాయాలోకంలో మన చెట్టియారులవంటి ఉదారహృదయులూ, అతి గొప్పనటకులూ పొంచివుండే పెద్దపులులై ఆ బాలికలను కబళించివేసారు. అక్కడే సినీమాలలోని విషాదాంతనాటిక ప్రారంభ నాందీశోకం పాడుతుంది అని కోనంగికి దృఢతరమైన నమ్మకం కలిగింది.

మన చెట్టియారుగారు ఎన్ని సినీమాకంపెనీలలోనో భాగస్వామిగా ఉన్నాడంటే ఇదే రహస్యం. ఆయన స్త్రీవాంఛ అడవుల్ని అడవుల్ని ఆహుతి కోరే దావానలం. ఆయన పురుషత్వంఎప్పుడూ స్త్రీలుఅనే జడివానలను కోరే భయంకరమైన ఎడారి. అతని పురుషత్వం వ్యకోదరం! అతని పురుషత్వం ఎంతో లోతు ఉన్న దొంగఊరి.

అతనికి జయలక్ష్మిగాని, అనంతలక్ష్మిగాని అందకపోవడం పెద్ద తల వంపు లయిపోయింది. అతని 'షరం' మచ్చపడింది. అతని 'ఇజ్జత్' విరిగి పోయినట్లయింది. అతని గౌరవం, మర్యాదా మంటకలిసిపోయాయి. అతని సీగ్గు చిట్టిబండలపాలయింది.

అందుకని చెట్టియారుగారు జయలక్ష్మిపై కత్తికట్టాడు. అనంతలక్ష్మి తండ్రి రంగయ్యంగారు మంచి న్యాయానుభవం కలవాడు. అందరితోనూ తెలివైన న్యాయవాదులనాయకులు ఆయనకు మిత్రులు. తన ఆస్తి సంపూర్ణ హక్కులతో జయలక్ష్మికి, అనంతలక్ష్మికి మరణకాసనం వ్రాసినాడంటే, అన్ని కట్టుదిట్టాలు చేయకుండా వ్రాస్తాడా?

రంగయ్యంగారు పోయి ఆరేళ్ళుకాకుండా వ్యాజ్యం తెచ్చారు. అంత వరకు చెట్టియారుగారు జాగ్రత్తవంతులే. చరానికి దఖలుదస్తానీజాలు శ్రీనివాసఅయ్యంగారు రాసి ఇచ్చాడు. నగలు అవీ కొనడం అన్నీ జయలక్ష్మిపేరునే, ఆయన రాసిన ఉత్తరాలన్నీ జయలక్ష్మిని భార్యగా ఎంచే రాసినారు. అందుకని చరానిపై వ్యాజ్యం వేయలేకపోయాడు. జయలక్ష్మికి ఇప్పుడు నలభయినాలుగేండు. రంగయ్యంగారికి జయలక్ష్మికి ఇరవైఏళ్ళ సంబంధం! అయ్యంగారు ఏ ఆవుసరపుపనులకు తన భూముల గ్రామాలకు వెళ్ళినప్పుడో తక్క జయలక్ష్మిని వదలి ఉండలేదు.

రంగయ్యంగారి విల్లు చెన్నపట్నంలో వ్రాశారు. న్యాయవాదుల సలహా సంప్రదింపులలో ఆ విల్లు రిజిష్టరయింది. అది తర్వాత న్యాయ సానంలో అనుమతించబడింది. ఆ ప్రకారమే ఆస్తి అంతా జయలక్ష్మికి దఖలుపడింది.

ఈ సంగత్యాన్ని, చాలావరకు తెలియజేస్తున్నాడు. శోనగి, డాక్టరు
 రంగయ్యంగారు కలిసి, రంగయ్యంగారుతోపాటు
 ఆప్పటికే వాగాలలోనుండి అంద్రోక్షిటానా గోపాలరావుగారిని విప్పర
 చారు.

రంగయ్యంగారు వ్రాసిన విల్లులో రంగయ్యంగారి అన్నగారి దస్కుతు
 లేదు. కాని శోనగి రంగయ్యంగారు కాగితాలన్నీ వెదురుతూవుంటే ఆయన
 అన్నగారు వెంకటేశయ్యంగారు వ్రాసిన ఉత్తరాలు దొరికాయి. ఆ
 ఉత్తరాలలో రంగయ్యంగారూ, వెంకటేశయ్యంగారూ పరమపన్నులు
 స్పష్టంగా వొప్పకుంటూ వున్నట్లున్నది.

వెంకటేశయ్యంగారి పెద్దకుమారుడు అనంతకృష్ణయ్యంగారు మరొకడు
 తన తమ్ముడు తనకు రాసిన ఉత్తరాలకిట్ట పట్టుకువచ్చాడు. ఆ కట్టులో అనేక
 ఉత్తరాలలో అతడు తన తండ్రికి పినతండ్రికి సంపకమయిందని వప్పు
 కున్నట్లు, జయలక్ష్మి ఆ భూమిని అనుభవించడం వొప్పకున్నట్లు స్పష్టంగా
 వుంది.

అనన్నీనీ, ఇతర దస్తావేజులూ అన్నీ చూస్తే పాలుపంపకాలున్నట్లు,
 అలా భూమిలూ, ఇల్లులూ అమలు అవుతున్నట్లు, దానిలో రంగయ్యంగారి
 భాగం జయలక్ష్మికి దానిలు అగునట్లు, ఆమె అవి అనుభవిస్తున్నట్లు స్పష్ట
 మయిపోయింది.

చెట్టిగూరుగారు వేసిన వ్యాజ్యంలో రంగయ్యంగారు రాసిన విల్లు
 లా ప్రకారం చెల్లదనీ, అందుచేత ఆ విల్లు లేనట్లే అవుతుందనీ, అలా విల్లులేక
 అన్నీ అన్యాయంగా అనుభవించే జయలక్ష్మికి మాకు వుండదనీ, ఉందనే
 భావంచేత వెంకటేశయ్యంగారి గెండిన కుమారుడైన శ్రీనివాసయ్యంగారు
 మొదటి ప్రతివాది మాకు వొప్పకొన్నట్లు, దానికి న్యాయశాస్త్ర దృష్టి
 ఏమీ తాపాతు లేదనీ వుంది.

ఈ పసంతా శోనగి చక్కబెడుతూ తమకున్న దస్తావేజులకు జాబితా,
 వానిలో వుండే సారాంశమూ రాస్తూవుంటే, అతనికి అనంతలక్ష్మి ఎంతో
 సహాయం చేస్తూవున్నది.

‘మీరు కీడరుగారు, నేను గుమాస్తానూ కాదా?’

‘కారు లక్ష్మీ నేను పెద్దవకీలును, నీవు చిన్న వకీలువు!’

‘అమ్మో! నాకు న్యాయవాదం చదవాలని లేదండీ గురువుగారూ!’

‘నాకుమాత్రం మహా వున్నట్లు. న్యాయవాదవిద్య నేను చదవలేదు,
 చదవదలచుకోలేదు.’

‘మీలో ఆ శక్తి వుంది.’

‘నీలో లేదా?’

‘నాలో గుమాస్తా శక్తి వుంది!’

‘నాలోనూ అంతే. నేను పొడ గుఱుస్తాను, నువ్వు నా సహాయకురాలవు.’

‘మీకు మా వ్యాజ్యాలగొడవ ఎందుకు?’

‘మా ఆవిడ వ్యాజ్యాలు నావి కావా?’

‘ఏమిటి! అయితే, నేను చేసేంతకు మీరు సహాయంచేస్తారా?’

‘ఓ! భోంచేయడం!’

‘అయితే నేను వంటే చేయను.’

‘నువ్వు వంటచేయని భోజనం నేను ఆగిస్తా?’

‘ఎలాగు?’

‘నిన్ను తనివార ముద్దు_____!’

‘ఆఁ ఆఁ!’

౮

‘అనంతలక్ష్మీ! నేను ప్రేమ అంటే ఏమిటో యిదివరకు యెరగను. నాలోపాటు చదివిన కొందరు బాలలను దూరింగా చూస్తూ గుటకలు మింగేవాడిని. దగ్గిరకు వెళ్ళి యెంతో జాగ్రత్తిగా వ్యంగ్యాటాలుకూడా మూటాడేవాణ్ణి. హాస్యసంభాషణచేసి నవ్వించేవాడిని. ఈడువచ్చిన బాలుణ్ణి, బాలికనూ కామం స్పందింపజేస్తుంది. కాని ప్రేమ అనేదికాని, విపరీత కామేచ్ఛగాని వుంటేనే బాల బాలికలు హద్దమీరుతారు. బాలికలకు బాలురందరినీ వాంఛించడం వుండదు. వారిలో జాగ్రత్తి ఎక్కువ. అనుమానాలు ఎక్కువ. అందుచేత యెప్పుడో కాని బాలిక హద్దమీరుదు. బాలుడు యెప్పుడూ హద్దమీరుడానికి సిద్ధమే. కాని వివాహదులకుమాత్రం జాగ్రత్తగా ఆలోచిస్తాడు.’

‘ఎందుకండీ ఈ ఉపన్యాసమంతా?’

‘వస్తున్నా! నిన్ను చూచినంతవరకూ ప్రేమ అనే పదార్థము ప్రపంచంలో వుంటుంది అనుకోలేదు ఇది కట్టి కవుల భావన మాత్రం అని అనుకునేవాణ్ణి.’

అయితే మీరు ఏ బాలికనూ వాంఛించలేదా?’

‘అనీ! అనీ! అంగ్లో ఇండియన్ బాలిక వుంది. ఆమె నన్ను ఒకసారి గాఢంగా వాంఛించింది_____’

అనంతలక్ష్మీ చటుక్కున లేచింది. ఆమెమోము కందిపోయింది. కళ్ళు నీళ్లులు కురిశాయి. కోనంగి అది చూచి నవ్వుతూ లేచి, ‘అనంతం! తొందరపడకు! చివరవరకూ విను. నేను అక్షణంలో గంగలో పడిపోదును. కాని నిన్ను అదివరకే చూచివున్నాను. అదో కారణం. వివాహం లేక కామసంబంధం పెట్టుకోలేనన్న నాలోని చుహాకోర్కె ఓటి నన్ను క్రిందకు

పడిపోకుండా ఆపుచేసింది. నేను ఇంతవరకూ స్త్రీదోష మేమీ ఎరుగనని నీతో ఆత్మహర్షకంగా చెబుతున్నాను లక్ష్మీ! అన్నాడు.

అనంతలక్ష్మి కన్నుల నీగు కారిపోవగా, నెమ్మదిగా అడుగులు వేస్తూ కోనంగి కాగిలిలోనికి పోయింది. వా రలా ఎంతసేపున్నాగో, జయలక్ష్మి రావడం వారు చూడనేలేదు. జయలక్ష్మి దగ్గ దగ్గింది. అంతటిలో వారిరువురు కాగిలి విడిపోయారు. ఇద్దరి కన్నులు బొప్పములతో నిండిఉన్నవి.

జయలక్ష్మి ఆ విషయం ఏమీ గమనించనట్లు నటించి 'ఏమండీ కోనంగి రావుగారూ! మీపని ఎంతవరకూ వచ్చింది?' అని అడిగింది.

కోనంగి : అన్ని దస్తావేజులు అయిపోయాయి. ఇంక ఉత్తరాలు మిగిలివున్నాయి.

జయలక్ష్మి : అమ్మిణిమీద సహాయంచేసోందా, పనికి అడ్డువసోందా ?

అనంతలక్ష్మి : అదేమిటే అమ్మా! నేనేమి అడ్డువస్తున్నాను. అలా అంటావు ? నేను లేకపోతే మా మాట్టరుగారు సగం దస్తావేజులన్నా వూర్తి చేయలేకపోదురు.

కోనంగి : అంతవరకూ నిజమేనండీ!

జయ : ఏమో మీరిద్దరూ తోడిదొంగలే!

కోనంగి : మీరన్నది కొంత నిజంకూడానూ!

అనం : ఆయన దొంగేమో కాని, నేనుమాత్రం కాను అమ్మా!

జయ : నిన్నుమాత్రం నమ్ముమని ఎక్కడుంది. మీరిద్దరూ భోజనానికి లెండి. మన దావా క్షేటుమెంటుకు పదిహేనురోజులే వాయిదా! మీరిద్దరూ ఈపని వూర్తిచేసిన వెంటనే మనం ముగ్గురమూ, ఇక్కడి మన వక్రీష్నా, మాగుమాస్తా ఆందరమూ బయలుదేరి తంజావూరు, మన్నారుగుడి పోవాలి.

కోనంగి : తప్పకుండా!

అనంత : తప్పకుండా!

జయ : నువ్వు పెళ్ళి భోజనానికి దుస్తులు మార్చుకురా అమ్మిణీ!

అనంతలక్ష్మి వెంటనే లోనికి వెళ్లుతూ తల్లికి కనబడకుండా కోనంగికి కళ్ళుగిలిపి చక్కాబోయింది.

జయ : కోనంగిరావుగారూ, మిమ్ము మా అమ్మిణి ప్రేమిస్తోంది. మిమ్ముల్నితప్ప ఎవరీని పెళ్ళిచేసుకోనని స్పష్టంగా చెప్పేసింది. మీరు తన్ను గాఢంగా ప్రేమిస్తున్నారనీ, పెళ్ళిచేసుకుంటారనీ అమ్మిణి నాతో చెప్పింది. మొన్న కొంచెం ఈ విషయం మీదగ్గర కనిపాసు. మీ ఉద్దేశం స్పష్టంగా చెప్పండి.

కోనంగి : మీ అమ్మిణినే నేను ప్రేమిస్తున్నాను. ఇదివరకు ప్రేమ అంటే ఏమిటో ఎరుగను. ఇంతవరకూ ఏస్త్రీతోనూ ఏలాంటి సంబంధమూ

ఎరగను. అనంతలక్ష్మికి భర్తనవడంకన్న నా అదృష్టం ఇంక ఏదీ ఉండదు, నన్ను గురించి మీరు పూర్తిగా తెలుసుకున్నతర్వాతేగదా నన్ను మీ రా ప్రశ్న వేయడం? నేను మీ అమ్మాయికి తగదునా అనే భయంచేత మొదటి నుండి అనంతాన్ని నిరోధించేశానుకాని, నేనుకూడా కాదనలేనిసీతికి లాక్కుని వచ్చింది. మీ అమ్మాయి ఎంతో ఉత్తమసీతికి వాళ్ళవలసి ఉన్నది.

జయ : ఏమిటా ఉత్తమ సీతి?

కోనంగి : ఇంగ్లండు అమెరికాలు వెళ్లి పెద్ద పరీక్షలు ప్లాసయి రావలసిన అమ్మాయి.

జయ : ప్లాసయి?

కోనంగి : ఇక్కడ పెద్ద ఉద్యోగాలు చేయవలసిన అమ్మాయి!

జయ : మీరు?

కోనంగి : నేను కటిక దర్జిణి!

జయ : సినీమాలో బాగా సంపాదించారాగాదా! సంపాదించగలరు!

కోనంగి : సినీమా నా కేమీ ఇష్టంలేదు.

జయ : ఇష్టంలేక?

కోనంగి : ఏదైనా పారిశ్రామికవిద్య చదువుకుందామని.

జయ : ఏమిటది?

కోనంగి : ఇంకా ఏదీ నిశ్చయం చేసుకోలేదు. గాను పరిశ్రమా, ఇనప కర్మాగార విద్యోగ, నూనెపరిశ్రమా, విద్యుచ్ఛక్తి విద్యోగ?

జయ : అయితే మా అమ్మణిని : మాంచేసికోడానికి ఏమి అభ్యంతరం?

కోనంగి : నేను బీదవాణి!

జయ : అదేమిటండీ! మోటాడితే బీదవాణ్ణంటారా? మీ బీదతనం వల్ల మాకు అభ్యంతరంలేదు. మీరేమా అమ్మణికి తగినవారు. నాకు ఆమె ఒక్కలే బిడ! కొడుకులు లేరు. భగవంతుడే మిమ్మల్ని మా ఇంటికి తీసుకు వచ్చి ఆరోజున మా గుమ్మండగిర నిలబెట్టాడు. మా అమ్మాయిని వివాహం చేసుకుని నాకు కొడుకులులేని లోటు తీర్చండి. ఇది నా ప్రార్థన! మీకు ఇష్టంలేక ఈ నాటక మాడుతున్నారంటే స్వచ్ఛమయిన మా అమ్మాయి జీవితంతా కుంగదీసినవాళ్ళవుతారు.

కోనంగి తలవంచుకొని, 'అలాగేనండీ! ఆమె నాకు భార్యకాక, నేను జీవంలేని కట్టనే అయిపోతాను. పెద్దలతో ఆలోచించి మీరు ఎప్పుడు ముహూర్తం పెట్టినాసరే!' అన్నాడు.

జయలక్ష్మి కోనంగికడకు కళ్ళనీళ్లు తిరుగుతుండగా వచ్చి అతని చెంపలంటి తన చెంపలకు విరిచికొని లోనకు గబగబ వెళిపోయి తన పూజామందిరముకడ ఉన్న భర్త చిత్రానికి సాష్టాంగపడి, 'స్వామీ, ఈ

అబ్బాయి అమ్మిణికి తగినభక్తేనా? అని వేడుతూ అడిగింది. ఆమెకు ఆ బొమ్మ చిరునవ్వు నవ్వింది ట్లుంది.

డాక్టరు ఇంటికి వెళ్ళే సోనగిరి డాక్టరు స్నేహితులు జనాభా మొహమ్మద్ ముహిద్దీన్, బార్ ఎట్-లా గారితోనూ, కామ్రేడ్ కాంతారావు, ఎం. ఎల్. సి. ఆంధ్ర కమ్యూనిస్టుపార్టీ అధ్యక్షునితోనూ, రికావారి సంఘం ఉపాధ్యక్షుడు, రికాలాగేవారి ప్రథమ బహుమానమందిన వారునూ అనున గుండరాజులతోనూ, అఖిలాంధ్ర రైతుసంఘ కార్యదర్శి కృష్ణ దేవరాయచాదరతోనూ మంచి స్నేహం కుదిరింది.

సోనగిరి మొదటినుంచీ కాంగ్రెసువారితో స్నేహం చేస్తూనే ఉన్నాడు. ఆంధ్ర కాంగ్రెసు కార్యాలయంలో మూర్తి అనే కాంగ్రెసు సేవకునికీ, సోనగిరికి ఎంతో స్నేహం అయింది. డాక్టరు రెడ్డి కాంగ్రెసువారికి వైద్యుడే! అక్కడే రియాసత్ ఆలీ అనే కాంగ్రెసు ముసింఖూడా సోనగిరికి స్నేహితులయ్యారు. వీరే గాకుండా వీరస వస్త్రయంత్రాలయం కూలీల నాయకుడు పాములపాటి జేమ్సు అనే క్రైస్తవునితో స్నేహం గాఢమైంది.

స్నేహితులందరితో ఎప్పుడూ సోనగిరి వాదినూ ఉండేవాడు. ఎవరు ఏగిషయంమీద వాదిస్తే వారికి ఎదిరిగా వాదించడం అంటే సోనగిరికి మహాసరదా. ఆ వాదనైనా తగ్గిపోవడానికి ఉంటుందా? పోలీస్, హాస్యము, అవపోలీస్, అపహాస్యమూనూ! అవతలివాడు అతిభూతుగా మాట్లాడుతూఉంటే ఆ వాదనంతా ఇనుపగుండు అనుకున్నవాణ్ణి దూదిపింజలా ఎత్తిఅవతల పారవేస్తాడు. సోనగిరిని బాగా అర్థం చేసుకున్నవాళ్లు నవ్వేస్తారు. తక్కినవాళ్ళకి కోపాలుకూడా వస్తూఉంటాయి.

ఎంత మనిషైనా సోనగిరి ఏడ్చించగలడుగాని తననుమాత్రం చెక్కు చెదర్చలేడు. ఇంతమంది స్నేహితులున్నా తన హృదయం సంపూర్ణంగా చెప్పే స్నేహితులు సోనగిరికి ఇద్దరే! ఒకడు డాక్టరు రంగనాయకులు రెడ్డి; రెండోవాడు రియాసత్ ఆలీ.

డాక్టరు రెడ్డిగారి ఇంటా, ఆంధ్రమహాసభా మందిరంలోనూ సోనగిరి అనేకమందిని కలుసుకుంటూ ఉండేవాడు.

ఆంధ్రమహాసభ వాతావరణంలో మూడే ముఖ్య విషయాలు. ఒకటి పేటాట, రెండు నాటకాలు, మూడు బిల్లార్లు, టెన్నిస్, పింగ్ పాంగు మొదలయిన ఆటలూ, వాని పండేలూ.

మదరాసు ఆంధ్రులు పేక ఆడడం మొదలుపెడితే ఆట వరసగా రోజులు రోజులు ఆడగలరు. హోటల్లునుంచి పెట్టు గిన్నెలలో భోజనాలు

వస్తాయి. మహాసభ భవనంలో మంచి కాఫీహోట లుండి సిగరెట్లు, బీడి, వైలపాకు గుళాబుమా ఉంది. మాడుముక్కుల ఆట, అయిదుముక్కుల ఆట, బిడ్డీ ఆంధ్రులకు మా ఇష్టం. కొందరు జట్టులవారు గూపాయలు మేజులుపెట్టి ఆడారు. వేలకొలిది రూపాయలు మారుతూ వుంటాయి. ఆంధ్ర మహాసభకు ఒక - షేక్ అమ్మకంవల్ల అద్దెబిల్లులు పెండువందలు, వచ్చేస్తాయట.

ఇంకా నాటకాల విషయంలో మహాసభవారు చాలా శ్రద్ధతీసుకుంటారు. మహాసభాసభ్యులలో చాలామంది వేషాలు వేస్తారు. చక్కగా అభినయం చేయగలరు. ఊళ్లో అనేకం సినిమా కంపెనీలు ఉండడంవల్ల అనేకమంది తారలు మధ్యే మధ్యే పానీయంక్రింద ఆంధ్రమహాసభా నాటకాలలో వేషాలు వేస్తూ ఉంటారు.

శోనంగి రావుగారు కూడా ఆంధ్రమహాసభలో సభ్యుడయ్యాడు. ఒక చిత్రంలో ఎంతో ఖ్యాతి సంపాదించుకున్న సినిమా నాయకునికి ఎక్కడ ప్రవేశంలేదుకనక !

అయినా ఆంధ్రులు వీరభూజావలంబకులు కారు. వారికి రాజకీయ నాయకులన్నా. లెక్కలేదు. ఒక్క మహాత్మాజీ విషయమాత్రం ఒక మోస్తరుగా ఆలోచిస్తారు. తక్కిన పటేలు, నెహ్రూ, రాజేంద్రబాబు, సరోజినీనాయుడు మొదలయినవారంటే లెక్కా పత్రమూ లేదు. అలా అని గౌరవం చేయరుకొకూడదు. ఎంతమాత్రము కూడదు. ఊళ్లోఊళ్లోనూ లక్షలకొలిది జనం రావడం, నాయకుణ్ణి బ్రహ్మరథం ఎక్కించడమూ ఉండి తీరుతుంది.

శోనంగి పెద్దవీరునిక్రింద తన్ను తన ఆంధ్రులు చూడలేదని ఏమీ బెంగపడలేదు. ఇంతకూ అతన్ని వేషం వేయమన్నారు అదే పదివేలు,

వేస్తే నాటకం ఉపాపరిణయం. కొందరు శోనంగి రావుగారు అనిరుదుడుగా ఉండాలన్నారు. కొందరు మరొకరన్నారు. చివరకు శోనంగి రావుకు ప్రద్యుమ్న వేషం ఇచ్చారు. అయితే ఉపవేషం వేస్తే అమృతం ఒకపెద్ద తెనుగు సినిమాతార, పెద్దఅంటే ఆరడుగుల బెయ్యంలాంటి మనిషి కానేకాదు. సన్నగా బొట్టిగా శలాకులా బంగారు పిచ్చికలా ఉండే మనిషి ! అవిడకి ఒకే పక్షింద్రుడుకాక ఇద్దరు పక్షింద్రు లున్నారు. అయినా అవిడహృదయం నవనీతం గనక తన యావన సుధారసాన్ని సరియైన, తను అందుకోగల, తన కవసుమైన గిరిశావతంసులకు గానుకొడ్డి గ్రోలనిస్తుంది.

అవిడకు మామగారుగా మాత్రం రావడం శోనంగికి తన అదృష్ట మనుకున్నాడు. అయితే ఇంక రతీదేవి ఎవ్వరుబాబూ అని శోనంగికి ఆందోళన

కలగకపోలేదు. అవిడ తనపాలిట రతీదేవే అయితే ఇంక తాను అతనుడు, అనంగుడు, ఆశరీరుడు, విదేశుడు కావలసి ఉంటుంది. అలా తాను అనంగుడు కాలేకపోతే సీనారేఖ పుష్పబాణాలు చేయించుకొని వంటిసిండా వాడి మొనలుగల ఆ బాణాలు దండలుగా దండికడియాలగా కాళ్ళ కడియాలగా మొలనూలుగా యశోపవీతంగా తలకిరీటంగా మీసాలుగా (పూల మీసాలు ఎందుకు ఉండకూడదు ? అని కోనంగి వాదన) ఉంటే కొంత రక్షక పూలకవచం కదగవచ్చును అని కోనంగి అనుకున్నాడు.

ఎవరో వస్తున్నారు వస్తున్నారు అని ఆంధ్రమహాసభ నాటకాల కార్యదర్శిగారు మూడురోజులు ఊరించి చివరకు మూడోరోజురాత్రి కారుమీద ఆ రతీదేవిని తీసుకువచ్చారు.

వీరందరూ రివ్యూలో వేసే గదిలోకి ఆ అమ్మాయి రాగానే, అమ్మయ్యా అని కోనంగికి ఎంతో ఆనందం అయింది. తన రతీదేవి, దుక్కిపైదుల చిత్రంలో తన నాయికే !

కోనంగిరావుగారి అవిడ 'ఏమండీ భర్తగారూ, మళ్ళీ మనం ఇద్దరం భార్యాభర్తల మవుతున్నాము' అని పలుకరించింది.

'వట్టి భాగ్యభర్త లటండీ !'

'ఏదైనా గట్టిరకం భార్యాభర్తలం అవుతామా ఏమిటి ? నిజంచెప్పండి! మా ఆయన గోలపెట్టాడు!'

గట్టిరకంకన్న పెరకమమ్మో, స్త్రీపురుషులందరూ భార్యాభర్తలవడానికి, ప్రేమికాప్రేమికులవడానికి, విటనాయికా నాయకులుకావడానికి, తాత్కాలిక కామసంబంధాలు కలవడానికి ఎక్కరలే కారకులో ఆ దివ్య భార్యాభర్తలం ! రతీమన్మథులం మనం !

౧౦

ఆంధ్రమహాసభలో నాటక కార్యదర్శిని కలుసుకొన్నాడు కోనంగి. ఆయనతో నాటకం విషయంలో తన అభిప్రాయాలు ఘట్టిగా తెలిపాడు.

కార్యదర్శి : మీ సలహా నాకు వినడానికి ఏమీ అభ్యంతరం లేదుగాని, మనం నాటకాలలో ఈనాడు ఉన్నభావాలు గమనించాలికదండీ !

కోనంగి : అది సరేగానీ, ఈరోజున సరియైన నాటకాలు ఆడడం విధానం ఎక్కడఉండండీ ?

కార్యదర్శి : మన సానం నరసింహారావుగారు లేరా ? బండా కనక లింగేశ్వర రావుగారు లేరా ? నిడుముక్కుల సుబ్బారావుగారు, మార్గవపెద్ది వెంకట్రామయ్యగారు, పులిపాటి వెంకటేశ్వర్లుగారు, మూరిబాబుగారు, బెల్లంకొండ సుబ్బారావుగారు, రాఘవాచార్యులుగారు, వీరంతా నాటకాలు ఆడటంలేదా ?

కోనంగి : అవును, వున్నారండీ బాబూ వున్నారు. టంగళ్ళను వెలిగించడానికి !

కార్యదర్శి : అదేమిటండీ అలా మాట్లాడుతారూ ?

కోనంగి : ఏమండీ చిదానందంగారూ ! మీరు కోప్పడవండావుంటే చెప్పుతాను. ఉదయశంకర్ వచ్చి నాట్యకళకు నూతనజీవం పోసేవరకూ, మన దేశంలో కూచిపూడివారి నాట్యాలు, భోగంవారి నాట్యాలు ఎలావుండేవి చెప్పండి ?

చిదా : ఏమో, నేనా నాట్యాలూ చూడలేదు, నాటకాలూ చూడలేదు!

కోనంగి : నేనుమాత్రం మహా చూశానా ఏమిటిగాని, అయినా చూసి నంతమట్టుకు చెబుతున్నాను. తైత్తక్క తైత్తక్క డాన్సులూ, గంతులూ, కోతి అభినయాలూ, వేషాలూ విరేచనాలమందు వుచ్చుకుంటే కడుపులో వదిలేసినట్లే! ఈనాటికిగదా కాసు వెంపటి సత్యనారాయణ, వేదాంతం ఘనయ్య, వేదాంతం జగన్నాథశర్మ మొదలగునవాళ్ళు నాట్యరూపం మారి అలలుగు భారత సంప్రదాయానికి నూతనజీవం, నవ్యత నూతనోదీపన ఇచ్చారు. 11 పదాయ విరుదంతాకుండా కొత్త ఆశయాలూ, కొత్తదన ప్రదర్శన విధానము చూపిస్తున్నారు. .

చిదా : బాగా ఉండండీ కోనంగిరావుగారూ ! నాటకాలుకూడా సినిమా భావాలవలననే తేనేమి, పాశ్చాత్య సంస్కృతవలననే తేనేమి మార్పులు పొందనే పొందాయి కాదా ?

కోనంగి : పొందాయి. ఒక్క డి. వి. సుబ్బారావుగారి కంపెనీయూ, అలాంటివే కొన్ని అమెచ్యూరు కంపెనీలూ తప్ప, సరియైన కంపెనీలుగాని, సరియైన నాటకవిధానంగాని ఒక్కటంటే, ఒక్కటైనా ఉందా ?

చిదా : ఇంతకీ మీరేదీ ?

కోనంగి : నేనేదీ ఏమండీ ? మనకు ఒకకోటి వీళ్ళున్నాయి, అద్భుతమైన నాటకవిధానం చూపించడానికి.

చిదా : ఏదో గాలికబురు చెప్పక నాలుగు గట్టివిషయాలు చెప్పండిమరి.

కోనంగి : ఏమి గట్టివిషయాలు, మన తెలుగుదేశంనిండా నిండిపోయిన నాటకాలలో గట్టివిషయాలు ఏమున్నాయి చిదానందంగారూ ! పద్యాలు గొంతుక చించుకుని నాటకకాలంతా నిండి, ఆచుట్టుప్రక్కల వీధులు నింపి, ఆ ఊరంతా నింపి, పక్క ఊళ్ళకూడా పాకేటంతగా అరిచేవారంతా గొప్ప నటులు. అభినయం మన సంప్రదాయమూగాదు, ప్రకృత్యనుకరణమూ కాదు, చివరకు ప్రాపంచిక వాదమూ కాదు.

చిదా : మంచిదారి ఏమిటో సలహా యివ్వండి అంటే, ఉన్నవాళ్ళ నందరినీ ఏకితే ఎలాగండీ ?

కోనంగి : చిదానందంగాయా ! ఏకవందా పరువు ఎల్లావడతామండీ ?

చిదా : సరేలేండి, ఏకండి, ఏకండి ! ఏ పరువు వడతారో అని చూస్తానుగా !

కోనంగి : నాటకం, ఏకపాత్రాభినయం కలది అయితే ఒక్కడే నట వడుగాని, అభినయించే బాలికగాని, నాటకం జగపవచ్చు ; చంద్రశేఖరం గారిలా, చెంచయ్యగారిలా పేరూ సంపాదించవచ్చు. కాని నాటకం అంటే సాముదాయకాభినయపూర్ణము కాబట్టి అందరూ క్రుతిగా అభినయించాలి. అలాంటి సందర్భంలో ఈ కాంట్రాక్టు నాటకాలు ఏమిటండీ ? ఇటువైపు నుంచి ఏపులికాటుగారో వచ్చి, ఊళ్ళోవాళ్ళను నలుగురిని కదేసుకొని నాటకం ఆడడం ఎంత హాస్యాస్పదమూ, కళకు ఎంత అవమానమూ ?

చిదం : ఇవాళ మీరు నాకు లెక్కరిచ్చే సరదాలో ఉన్నారు కానీ యండి.

కోనంగి : ప్రస్తుతం నేను లెక్కరిచ్చే ఏమిటూ తయారై ఉన్నాను. మీరు వివరపాత్రే, ఈ గోడలకూ, ఈ బెంచీలకూ ఉపన్యాసం హోరాహోరిగా ఇచ్చేస్తాను.

చిదం : అందరూ ఏమనుకుంటారు ?

కోనంగి : అనుకుంటే అనుకోనియండి. నాటకం పోరను బాపకం కోసం గట్టిగా బాపకంచేసుకున్నా ననుకుంటారా ? జూలియన్ స్టేజరులో ఆంటనీలా.

చిదం : ఇంతకీ మీ సలహా ?

కోనంగి : వినండి. ఒకటి : మాట్లాడవలసినచోట ఆ భావాన్ని పద్యంగాగాని, పాటగాగాని అభినయించేయకూడదు. రెండు : అభినయానికి అనవసరంగా చేతులు కదల్చడం, మొగం, కళ్ళూ తిప్పుడం ఉండకూడదు. మూడు : తెరలు ఒకేరంగువి ఉండాలి. రంగస్థలం తెల్పుడానికి పెట్టింగులుండాలి. నాలుగు : వేషాలువేయడం నూతన విధానాన్ననుసరించి ఉండాలి. అయిదు : సంగీతంలో హాకోనియం ఉండకూడదు. ఆరు : నాటకంలో, పార్శ్వ పాతంగా వచ్చేవరకూ రిహార్సలు జరగాలి. ఏడు :

చిదం : మీ జాబితా ఎంతవరకూ ఉంది బాబూ ?

కోనంగి : మీరు ఆచరించగలిగితే డబ్బయివరకూ ఉంది.

ఈలా అల్లరిచేస్తూ కోనంగి కొంత నాటకవిధానంలో మార్పు తీసుకు వచ్చాడు. అసలు కవి రాసిన నాటకంలో, అనిరుద్ధుణ్ణి పట్టుకోగానే ఉన్న

‘ఆహా ! నా ప్రాణేశ్వరు

హతవిధి బంధించెనుగా !

ఈ సుకుమారుడు మన్మథ తనయుడు

ఏలా భరియించు కష్టములు ఆహా !

అని ఏడ్చి మూర్ఛపోతుంది. అని చూచేసరికి కోనంగి రిహార్సులు గది అంతా నిండిపోయేటట్లు పకపకానవ్వాడు. అందరూ తెలబోయారు. కొందరికి కోపంవచ్చింది. చిదంబంగాలు మొగం చిటిగించుకుంటూ 'ఏమిటండీ ఆనవ్వు ? రిహార్సుల్లో ఈలా ప్రతిబంధకాలుపెడితే నాటకం ఏలా తయారవుతుందండీ కోనంగిరావుగారూ ?' అని అన్నాడు.

'అవదండి, నాకు తెలుసును. కాబట్టి కానియ్యండి. ఏమీలేదు. ఆ పాట ఎందుకూ ? ఏడుస్తూ ఎవరన్నా పాట పాడతారా అని నవ్వుతున్నాంది' అని కోనంగిరావు అన్నాడు.

'ఒకనటవుడు మీకొప్పంలేకపోతే నాటకం మానివెయ్యండి' అన్నాడు.

'కోనంగిరావుగారు మానివేసే నేనూ మానివేసాను.' అని ఉచ వేపం వేసే అమ్మాయి లేచి నిలుచుంది.

'మన్మథుడు లేకపోతే రతి ఎందుకు ?' అని రతిదేవి వేపంవే అమ్మాయి లేచింది.

కార్యదర్శి గోలపెడుతూ అడేమిటండీ, నన్ను కూయనదిలో పడమన్నారా, ఈ నాటకం అవుతుందని పేపర్లన్నిటిలో వేశాం. ఆహ్వానాలు పంపాము. కరిపత్రాలు అచ్చవేసి పంపుతున్నాము. టిక్కెట్లప్పుడే వేయి రూపాయలవరకూ అమ్ముడయ్యాయి. అందులో కోనంగిరావుగారి పేరు చూచే మూడు నాలుగువందల రూపాయలు వచ్చాయట. నాటకం మానివేసి ఆంధ్ర మహాసభను నడిసముద్రములో ముంచుతారా ?' అని అన్నాడు.

కోనంగి నవ్వుతూ 'చిదంబరావుగారూ ! మీరేమీ భయపడకండి. నేను మానటంలేదు. ఎవ్వరూ మానరు. ఉషా అనిరుదులు కలిసినప్పుడు విడి విడిగా పాటలు పెట్టారు. రతి మన్మథులు కలిసినప్పుడు పెట్టారు. అవి చాలు. ఈ రంగం తర్వాత ఒక కొత్త రంగం ఉచ తన గదిలో ఒంటిగా ఉండి, తన చరిత్రకు సంబంధించినట్లు ఒక పాట పాడితే బాగుంటుంది. అది మన కవిగారే రాసినారు. అది నేను కోరితే ఇచ్చారు. ఆ రంగంకూడ రాసి నారు' అని చదివి ఆ పాట పాడి అందరకూ వినిపించాడు. అది చదువుతోనే, పాట పాడుతూనే విని అక్కడివారు ఆ నాట్యాభినయానికి ఆనంద నిమగ్నులై పోయినారు.

౧౧

నీలలు విరిగినవి, నింగిలో బూడిదలు

నీటి కలువలు తూలి నిలువునా కూలాయి

౧

మసక మసకేసింది మధుమాస శశిమూర్తి

—

కుసుమ మధువులు అలమె విసపు మంటలు శక

తెగిపోయెనా వీణ తీగెలన్నీ నేడు
పొగలెగసె ధూపాల సెగలెత్తె వృద్ధయాన
చిత్రిఫలకమునందు చోలేదే కుంఠ
పత్రరచనకు రావు వర్ణవిన్యాసాలు
(ఆమె కంటిలో అశ్రువులు చేరాయి)

చిత్రలేఖ ప్రవేశించును

చిత్ర : చెలీ ! ఏమిటి ఆ కంటసీరు లేక కళ్లుబారి కూర్చున్నావు. నీ భర్త వట్టి అందకాదుమాత్రం అనుపన్నావు.

(ఉపాసుండురి ఎదుటికిబోయి ఆమె ఎదుట మోకరించి) ఈలాచూడు రాజకుమారి, నీ తండ్రికి వేయి చేతులున్నాయి. కాబట్టి ఆయనను ఎవ్వరూ ఓడించలేరు. సుకుమారుడు త్రిలోకమోహనుడు అయిన నీ అందాల బాలుని సాలీడు మధుసూన్ని పీల్చినట్లు పీల్చివేయగలడని అనుకుంటూ భయపడు తున్నావు.

ఉప : (తల తిప్పకుండా నిస్పృహతో) చిత్రలేఖా, నిన్నెవరు ఆ శోమలాంగుని మాయచేసి తీసుకుపోయినారు ?

చిత్ర : నువ్వేగాదూ !

ఉప : ఏనిద్యచేత త్రిలోకపూజ్యాడు ఉన్నాడని గ్రహించగలిగావో, ఏకక్షిణి ఉపయోగించి అతణ్ణి ఇక్కడికి తీసుకురాగలిగావో, అవన్నీ ఇప్పుడు బలహీనమై నిన్ను వదలి మాయమైపోయాయా ?

చిత్ర : ఏమీ టా మాటలు !

ఉప : రోగంతో బలహీనమై పోయాయా ? ఆ మాటకు సమాధానం చెప్పవేమి ?

చిత్ర : బలహీనం కాలేదు. అప్పుడెంత అవిచ్ఛిన్నంగా ఉన్నాయో ఇప్పుడూ అంతే.

ఉప : అయితే వానిని నీ కంటిపాపలా కాపాడుతూ వెంటనే ద్వారకలో విడిచిరా ! వెంటనే వెళ్ళు.

చిత్ర : ఇక్కడ నా శక్తికన్న మించిన శక్తిగల సేనాపతులు అనిరుద్ధ కుమారుని బంధించినారు.

ఉప : అయితే ఏమిటి ? నువ్వు నాకు ఊరడింపు మాటలు చెప్పడం సాగించావు. నీ మాయే ద్వారకానగరవాసుల్ని మోసంచేసినప్పుడు, నీ మాయకన్న అనేక రెట్లు గొప్పదైనదా సేనావతులమాయ ! అలాంటిది మా నాయనగారిమాయ ఎంతో శక్తిగలదే ! దానిముందు పది ద్వారకానగరాలు ఎత్తి వచ్చినా అవి ఏమి చేయగలవు ?

చిత్ర : వారే వా ! ఎంత తెలివిగా మాట్లాడుతున్నావు ! ద్వారకానగరం అంటే ఏదో పెద్ద పట్టణం, అందులో మామూలు ధైర్యవంతులు మాత్రం ఉంటారు. వారు మీ తండ్రిగారిముందు ఏం చేయగలరని ?

ఉప : అవును చిత్రలేఖా ! (విచారంగా)

చిత్ర : ఎంతైనా తండ్రి ! వెనక మీ మామగారి మేనత్త సుభద్రాదేవి నువ్వుపడిన క్షిప్త సమస్యలోనే పడింది. అక్కడ ఆవిడ తనభర్త అన్నగారు ఎక్కువ శక్తిగలవారు అని అనుకోవడానికి కారణం లున్నాయి ?

ఉప : వారికేమి ఉన్నాయీ ?

చిత్ర : ఏమిటా, ఆమె అన్నగారు అవతారపురుషుడని ఆమె నమ్మకం.

ఉప : ఇక్కడ ?

చిత్ర : ఇక్కడ నీ మనోనాయకుని తాతగారు ఆయనేగా ?

ఉప : అవును చిత్రా ! నాతో చెప్పావుగా శ్రీకృష్ణభగవానుని పాత్రలే ఈ...

చిత్ర : పరమ సుందరకారుడు — అని చెప్పినానులే ! నేను ఆ భగవానుని ఇచ్చలేనిదే అనిరుద్ధతమూరుని తీసుకొనిరాగలిగాననా ?

ఉప : ఏమిటి నువ్వనేది ?

చిత్ర : నీకు నీమీదే నమ్మకంలేదు. అసురబాలికాత్మణుల పోగొట్టుకొన్నావుకావు. మీ అత్తగారు అసురబాలిక, మీ సవతిఅత్తగారూ అసురరాజుమరితే ! వారందరి చరిత్రలు నీవంటివే ! కనుక ఏమీ దిగులు పెట్టుకోకు. నీతండ్రి పరమశివుణ్ణి ఇంట్లో కట్టేసుకున్నాడు. అయినా నీ తండ్రి ఎప్పుడైనా కారవులపక్షం అవుతారేమోనని ఉన్న వేయిచేతులబలం తగ్గించి వేదముని ఆ కృష్ణయ్యగారి ఆలోచన అనుకుంటా !

ఉప : ఉండు చిత్రా, అయితే నువ్వు వెంటనే బయలుదేరి ఆ భగవానునకు జరిగిన సంగతి చెప్పి వారిని వీరిసాయంగా...

చిత్ర : తప్పక తీసుకువస్తా ! ఏమీ సందేహం లేదు. అలా ధైర్యంగా ఉపాయాలు ఆలోచించు. ఈలోగా నీ శక్తిఉపయోగించి కారాగారంలోనో, ఇవతలనుండో వారిని కలుసుకో !

(చిత్రలేఖ నిష్క్రమించును)

రంగుల - కాచాగారం

ప్రేమ అనిరుద్దుడు

అనిరుద్దుడు : కాపలాకానే అనుచున్నావా!

సురవీరుడు

అనురంగుడు : ఏమయ్యా! ఏమిటి? ఎందుకు పిలిచావు, ప్రభూ

అనిరుద్దుడు : ఒక వీణ తెప్పించి ఈయగలవా?

అనురంగుడు : చిత్తం. ఎలాంటి వీణ తెచ్చున్నాను? నారద, కారద, రుద్రవీణ లున్నాయి. విపంచి, కావణ హస్తము, కిన్నెర వీణ లున్నాయి. ముఖవీణ లున్నాయి.

అనిరుద్దుడు : రుద్రవీణ తెప్పించు.

అనురంగుడు : చిత్తము. పురుషునివలె ఆడిగారు! వాయించగలిగితే రుద్రవీణే వాయించాలి. మీ గురువు ఎవరు?

అనిరుద్దుడు : మాతం డిగారు నాకు వీణ చదువు చెప్పారు! మా తాతగారు పూరి చేసినారు.

అనురంగుడు : మా రాజకుమారిగారికి నారదమహర్షులు గురువు.

అనిరుద్దుడు : మమహర్షులు మా తాతగారు సృష్టించిన నూతన విధానాలు, మా తాతగారిదగ్గరకే వచ్చి నేర్చుకున్నారు.

అనురంగుడు : ఎవరు ప్రభూ! మీ తాతగారు?

అనిరుద్దుడు : శ్రీకృష్ణమహాత్ములు.

అనురంగుడు : అలాగా! విన్నాను. ఇక్కడికి ఏళ్ల యోజనాల దూరం ఉన్న ద్వారాకానగరంలో ఉన్న వేదాంతులైన రాజురి కాదూ?

అనిరుద్దుడు : అపునయ్యా వీణమాట ఏమి చేసినావు?

అనురంగుడు : చిత్తం. ఇదుగో తెప్పిస్తున్నా!

అనురంగుడు నిష్క్రమించును. ఉషాబాల బాలని వేషంలో వీణ మాయంచుండగా అనురంగుడు ప్రవేశిస్తాడు.

అనురంగుడు : ప్రభూ! ఈ బాలుడు వీణలో ప్రసిద్ధ గాయకుడట. మహారాజ కుమారిగారు వీరిని తమకుడ వీణవాయింప పంపినారు. నాకు ఎదురైనాడు నారి ఆజ్ఞతో. ఈతని పాట వింటూ ఉండండి. ఈలోగా మీకు రుద్రవీణ వచ్చేటట్లు చేస్తాను.

అనిరుద్దుడు ఉషాదేవిని ఆనవాలుపట్టలేదు.

అని : రావయ్యా లోనికి, నువ్వు పట్టుకువచ్చిన వీణ నేను చూచినట్లున్నది.

ఇద్దరూ లోనినుండిరములోనికి నిష్క్రమిస్తారు.

తెర వాలును.

౧౨

రంగం—కొంగారంలో ఒక మందిరం

ప్రవేశం :

అనిరుడుడు అక్కడ ఒక చిరుసింహాసనముపై ఆధిగపించి, ఉషాదేవి బాలకస్వరూపిణిగో పీఠ వాయిస్తూ—

ఉష : (పీఠ వాయిస్తూ ఉంటుంది, పాట అయినది.)

అని ఏమిటయ్యా! ఈపాట చాలా కొచిరకంగా ఉండే ?

ఉష (నోటివెళ్ళు వేలుతో చూపించి మాటలాడలేనని వ్యంజనం చేస్తుంది.)

అని : పాపం వినికిడి వున్నది. కాబట్టి పుట్టుకలో బధిరత్వంకాదు. ఎందుచేత మాటలాడలేవు ?

ఉష : (నాలిక చూపించి తన నొసట వేలురాసి, విధిక్యత్యమిని వ్యంజనము చేయును.)

అని : జబ్బుచేసిందా ?

ఉష : (అవునని గట్టిగా తల ఊపును.)

అని : భగవంతుడు ఎంత నిర్దయుడు ? వాయింపవయ్యా, ఇంకో పాట వాయించి రాగాలాపనచేయి. నీ పాట బాగానే ఉంది.

ఉష : (ఒక కొత్తరాగం పీఠమీద ఆలపించును. ఆ ఆలపించడమూ కొత్త విధానంగా ఉంది. సంప్రదాయవిరుద్ధంగా ఉంది; కాని సంప్రదాయానికి శ్రుతిగానూ ఉంది. పాట పూర్తివుతుంది.)

అని : ఇదేమిటి ? సంప్రదాయవిరుద్ధంగా ఉన్నా లేనట్లు కనబడుతుంది, ఎక్కడిదయ్యా ఈ విధానం ?

ఉష : (పీఠమీద తాను ఉషాదేవిగా వాయించినట్లు వాయిస్తుంది.)

అని : (ఆశ్చర్యంపొందుతూ ఆ బాలకునివెళ్ళు చూస్తాడు.)

ఉష : (వాయిస్తూ, తన తీయనికంఠంతో పాట పాడుతుంది.)

పద్మ బంధిత మధుశమా రికి

పాటలేలా పదములేలయ్యా !

అని : ఏమిటి ? ఎవరు నువ్వు ? (చుట్టుకున్న లేచి ఆ బాలకుని తల చీర ఊడతీస్తాడు. ఉషాదేవి జడ క్రిందకు వాలుతుంది.)

ఉష : అదేమిటండీ, నా గౌరవం అంతా భగ్నపరుస్తున్నారు ?

అని : దొంగా ! కంటికాటుకతో రచించుకొన్న మీసాలు అచ్చంగా నూనూగుమీసాలే అనుకున్నాను. నన్ను ఎంత భ్రమపరచావు ? అనురమాయ ! (ఆమెదగ్గర కూరుచుండి తన కండువతో ఆమె మీసము తుడిచివేయును.)

ఉష : నాపాటకు అడ్డంకంరాకండి. అంతఃపురద్రోహం చేసిన బంధితులకు పాట లెందుకైనా ఆలోచింపక నేను వచ్చి పాడుతూఉంటే నన్ను బాలిక అంటూ అవమానపరుస్తారా!

అని : అవును, నీవు ఉపాకుమారుడవు. నేను పొరపాటున నిన్ను ఉదయించే ఉష అనుకున్నాను.

ఉష : మీరు రాత్రా!

అని : నేను రాత్రినో, ఉషను హృదయంలో బడిగించుకొన్న నీలా కాళానో! నాకేమి తెలుసును.

ఉష : అంత మతిపోవడానికి కారణం?

అని : ఒక ఎఱ్ఱ అమ్మాయివలలో పడ్డాను. దాంతో సగం మతి పోయింది. ఆ అమ్మాయి తండ్రి ఒక వేయి కిరణాల, బాణాల అసురుడు. విరనుడు బంధించడమువల్ల, ఆ ఎఱ్ఱ అమ్మాయిని విడిచి ఉండడం అనే విహంగంలో బడి తక్కిన మతికూడా పోగొట్టుకున్నాను.

ఉష : పాపం! అందుకనే మందు లివ్వడానికి వచ్చాను.

అని : ఆ మందు నువ్వే యివ్వగలవు, రా! ఓయి వైద్యుడా, నా దేహానికి మందు హృదయానికి మందు.

ఉష : చాలెండి! నేను వెళ్ళి మందులపెట్టి పట్టుకువస్తాను.

అని : అబ్బా! నువ్వు వెళ్ళడమే నాకుభయంగా ఉంది. నన్ను గట్టిగా అదిమిపట్టుకో వైద్యుడా, ఎఱ్ఱని ఆ నీ పెదవులు.

ఉష : నేను వెడుతున్నా...(ఆమె లేచును. అనిరుడు ఆమె చేయి పట్టుకొని ఆవేనక గెండు భుజాలు పట్టుకొని, ఆమె కళ్ళల్లోకి చూస్తూ ఉంటే...)

[ప్రవేశం బాణుడు సంగ్రంభంగా]

బాణు : ఓయి దుర్మార్గుడా! అంతఃపురద్రోహం చేశావని, ప్రాణశిక్ష విధించాలని కారాగారంలో పెడితే ఇక్కడకురా...!

ఉష : భయపడుతుంది. వణికిపోతుంది. (తండ్రికడ మోకరించి చేతులు జోడించి) చక్రవర్తి! ఇదంతా నాది తప్పు, నన్ను శిక్షించండి!

బాణు : ఛీ! నిన్ను శిక్షించడమేమి? ఈతడు అంతఃపురద్రోహం చేశాడు.

ఉష : చేయించింది నేను.

బాణు : నువ్వు చేయించడమేమిటి?

ఉష : నేనే అయినా నా అంతఃపురంలోకి రప్పించుకున్నా

బాణు : నువ్వేలా రప్పించుకోగలవు?

ఉప : నా బాలికలై నొక బాలికను పంపి ఈ మహాపురుషుడు నిద్ర పోతోంటే, నా ముందరినికి రప్పించుకొన్నాను.

బాణా : అయినా వీడు పురుషుడు! అబల అయిన బాలిక ఒకరై మంచి చెడుగూ తెలియని పసిబిడ్డ తన అంతఃపురానికి రప్పించుకుంటే తాను ద్రోహం చేయడమే?

ఉప : భర్త భార్యను అంతఃపురద్రోహం ఎల్లా చేస్తాను?

బాణా : వాడు నీ భర్త?

ఉప : అవును మహారాజా అవును! ఈయన్ను నేను మన అసుర శక్తిచే నా అంతఃపురంలోనికి రప్పించగానే ఒక పురోహితుని రప్పించి అగ్ని సాక్షిగా వివాహం—

బాణా : ఏమిటి వివాహమా? అయితే నువ్వు శిక్షార్హురాలివే!

ఉప : వేయండి, నాభరతోపాటు నాకు కూడా శిక్ష. నన్ను అబల అన్నారు. పసిబిడ్డనన్నారు. స్త్రీలు అబలలా చక్రవర్తి? ఎవరుచేశారు మమ్మల్ని అబలలుగా? మా మామగారి సవతితల్లి సత్యవతిదేవి సరకమహారాజును ఓడించినప్పుడు స్త్రీలు అబలలుగా కనబడ్డారా తమకు?

బాణా : ఏమిటీ నువ్వు అంతకన్న అంతకన్న బౌద్ధిజ్యమిరి మాట్లాడుతున్నావు. నీ ఎదుటనే నీ దొంగభర్తను బట్టబొలిపించి ఒక్కొక్కా హూనమయ్యేటట్లు కొరడాతో— (అంటూ అనిరుద్ధునికడకు పోయి ఆతని రెండుచేతులు పట్టుకుంటాడు. ఉప తూలి క్రిందకు వాలిపోతుంది.)

ప్రవేశం ప్రత్యక్షమయినట్లు ప్రద్యుమ్నుడు.

ప్రద్యు : (పకపక నవ్వుతూ) వేయి బాహువుల బలంగల మా బావ గారు బాలకులమీదకు పోతున్నారు, ఇదట ఇదీ మీ ప్రతాపం? సమతాడు గల వియ్యంకులమీద చూపుగురు శాని.

బాణా : (సంశయంతో ప్రద్యుమ్నుని ఒకసారి, అనిరుద్ధుని ఒకసారి చూసి అనిరుద్ధుని చేతులు వదిలి) ఎవరియ్యా నువ్వు? ఈ ఆబ్బాయి పెద్దన్న గారిలా ఉన్నావా?

ప్రద్యుమ్నుడు : (పకపక నవ్వుతూ) కోడలు వాలిపోయింది. మామ గారియందు భక్తితో మా అనిరుద్ధ కుమారుడు యుద్ధంచేయడు. చటుక్కున పట్టుపడ్డాడు. భర్త అనిన్నీ, తన తండ్రి సహస్ర బాహుబలం కలవాడనీ అనుకుని భయపడి కంగిపోయింది. కోడలిని నేడతీర్చివా ప్రాణేశ్వరీ!

ప్రవేశం మాయాదేవి ప్రత్యక్షమయినట్లు.

మాయా : (రతి) ఉపా రాకుమారి! లే! ఈలా వచ్చి నా హృదయాన వాలు (ఉపను పొదివి పట్టుకుంది.)

బాణా : ఇదేమిటయ్యో, నా అంతఃపురాలలోకి భార్యతో వచ్చావు. ఎవరు నువ్వు ?

ప్రద్యు : మేము ప్రద్యున్న నామధేయులము. మాజనకులు శ్రీకృష్ణ...

బాణా : అలా గొప్ప. ఆ నమ్మా, ఆ నెనులిపింఛాలూ చూస్తూ కూడా ఆనవాలుపట్టలేకపోయానా. నాతో యుద్ధంచేయడానికి ఆ చేతిలో ఆ లీలాకమలం ఏమిటి ?

ప్రద్యు : ఈ పువ్వుయొక్క శక్తి ఎదురు మీరు బావగారూ! (ఆ పువ్వుతో బాణుని గొమ్ముపై లీలగా కొట్టగా విద్యుచ్ఛక్తితోడి అయినట్లయి తూలిపోతాడు. తెగ ఎత్తగా 20 మందిగాని, 30 మందిగాని బాలికలు నాట్యంచేస్తూ వగలు చూపిస్తారు ఇక్కడ వెలుగు దర్శకత్వం బాగా చూపించాలి. సంగీతం అతిమనోహరం. బాలికలందరూ బాణుని చుట్టి కాగ లింతలు, ముద్దులు మొదలయిన చర్యలు నాట్యంలో చూపిస్తారు, చేస్తారు.)

౧౩

ఈ రకంగా నాటకం అంతా పూరి అయింది. ప్రద్యుమ్నుని పాత్ర పోషణ, మాయాదేవి పాత్రపోషణ, కథాసంవిధానంగా వీరిరువురూ గల గాఢసంబంధమూ చాలా రంగాలలో విన్యసించబడింది. నాటకానికి అసలు దర్శకుడు కోసంగే అయ్యాడు. అసలు కథా, దాని సంవిధానం అంతా మార్పించాడు.

నాటకప్రారంభంలో, ఇద్దరు వేదపండితులు వచ్చి వేదసూక్తము ఉపాదేవిని ప్రారంభం గానంచేస్తారు.

తెర వెక్కిరిస్తుంది. పోలం, ఉమ్మకాంతులు అంతటా ప్రసరిస్తాయి. గైతులు వచ్చి

‘మా దేశానికి ప్రతూష్యం వచ్చిందీ
మా ఎడదలోనే స్వేచ్ఛాకాంతులు దరిశాయి
హిందూ ముస్లిం పానికి శిక్కు
ఆందరు ఏకం అవుతాయి
సంఘాటంగా దేశమాతకు
స్వాతంత్ర్యాన్ని తెస్తామూ’

అనేపాట పాడుతూ జై భరతిమాతకు జై అని వెడతారు.

ఇంతలో ఒక ఆంధ్రకోపాసి వచ్చి ‘నేను ఆంధ్రుడనండీ. ఉప మా ఆడపడుచు, బాణుదూ, నాకుదూ చూవాస్య. ప్రాజ్ఞోతిషమే ధనకటక నగరం అయింది. ఆ రాజకుమారి బాగా చి పువ్వు అమ్మాయి. చర్యకలూ నాతన జీవితం పోసుకున్నాయి. సద్విహసితయిన ఆమె ప్రతిభచేత, ఉపా సంప్ర దాయం జగత్ ప్రసిద్ధము! ఆమె సర్వశాస్త్రజ్ఞానంలో అరితేరిన పండితురాలు.

కాబట్టి ద్వైతంలో ఉన్న తన మనోనాగుని కొండకాలం వ్యవధిలో తన నగరానికి తెచ్చుకుంది. నూత్న సంప్రదాయాలు తెచ్చినది ఉమాదేవి! తండ్రి పూర్వ సంప్రదాయం, ఆయనకు కళలకు నూతనత్వం చేకూర్చినది కృష్ణుడు. అనిరుదుని విషయంలో మహాయుధము అవుతుంది. అనిరుగుడు యువక వృద్ధయమూర్తి. ఉష్ణ స్వకళలో నిత్యమైన సూతనోదయం, కళారహస్య ప్రద్యుమ్నం. సము, ఆతి ముసితి ప్రకృష్టము. పూర్వాము బాణుడు. ఈ నాటకం ప్రసిద్ధి కెక్కిన నవ్యకవి భూదేశరాజు వ్రాసినాడు. 'సెలవు' అని సూత్రధారులు వెళ్ళిపోయినారు.

నాటకం ఎంతో రక్తకట్టింది. భారతంలోని ఉమాసుందరీపరిణయ ఘటంలోని పద్యాలు అబ్బయ్యమాత్యుని 'అనిరుద చరిత్ర' కావ్యంలోని పద్యాలూ, రంగమూ, రంగమూ మధ్యన మంచి గొంతుకులుగల ఇద్దరు యువకులు సేవభ్యంనుండి చదువుతూ వచ్చారు.

నాటకం పూర్తికాగానే, చివర అభినందన సమర్పణ అయింది. ప్రద్యుమ్న పాత్ర నిర్వహించిన కోనంగిని ఎంతమందో మెచ్చుకుంటూ మాట్లాడారు. ఆ నాటకం ఇంకోసారి అక్కడే ఆడడానికి నిశ్చయించారు. ఆ రాత్రికిపాత్ర ఆవ్వడే అయిదుగంటల రూపాయల టిక్కెట్లు అమ్ముడై పోయాయి.

కోనంగి మొగం తుడుచుకుంటూఉంటే ఆనంతలక్ష్మి పరుగున వచ్చి 'ఓహో ఏమి అద్భుత అభినయం మీది? అందరూ మెచ్చుకున్నారు. ఈ నాటకానికి ప్రద్యుమ్న డే కథానాయకుడా అన్నారు కొందరు సుమండీ' అన్నది.

కోనంగి : నన్ను ఎక్కువ మెచ్చుకోకు లక్ష్మీ!

ఆనంత : అంతబాగా అభినయించారు. మీ రక్తంలో కూచిపూడివారి సంప్రదాయం ఏమన్నా ప్రపహిస్తోందా?

కోనంగి : అవును లక్ష్మీ! మా అమ్మగారు కూచిపూడిలోని ఒక కటుంబంచారి ఆడపడుచు.

ఆనంత : అలా చెప్పండి. మా దక్షిణాది నర్తకీ జాతికి గురువులు మీ కూచిపూడివారేనట.

ఇంతలో సీతాదేవి అక్కడికి వచ్చింది. 'హల్లో, కోనంగిరావుగారూ! మీరు బందరునుంచి తిరిగివచ్చి దుక్కిలైదులు సినిమాలో అభినయించారు. ఇంతవరకూ ఎనిమిది సార్లు చూచాను. ఎంతబాగా అభినయించారండీ ఆ చిత్రంలో, ఇంకా ఏ ఏ బొమ్మలలో అభినయిస్తారు? ఈ నాటకంలో అభినయిస్తున్నారని తెలిసి వచ్చాను' అని గబగబ మోట్లాడి ఆతని హస్తము సున్నించి సంతోషంగా జాడించింది.

కోనంగి : సీతాదేవిగారూ! మిమ్మల్ని చూడడం చాలా సంతోషంగా ఉంది. మీరు ఈ ఏడు సీనియర్ ఎఫ్. ఏ. కు వచ్చారకదూ?

సీతా : అవునండీ.

కోనంగి : అనంతలక్ష్మీ, మీరు సీతాదేవిగారు. పేరబ్రాహ్మణ అయ్యంగా మీరిని పెండిచేసుకుందామనే ఈ వూరు వచ్చారు. కాని లాభం లేకపోయింది. మీరి కంట్రీగాను ప్రభుత్వ కార్యదగ్గి కార్యాలయంలో ఒక కార్యదర్శి. సీతాదేవిగారూ, ఈ బాలిక అనంతలక్ష్మీ-నా జస్మాన్ని ఏలబోయే చక్రవర్తిని, బి. ఏ. జూనియర్ చదువుతున్నది.

సీతా : మీరిని బాగా ఎరుగుదును. మీరు మా కాలేజీలో ఎన్నో బహుమానాలు, ఆటలలో, ఉపన్యాసవ్యాసంగంలో కొడుతూవుంటారు.

అనంత : మీరిని నేనూ ఎరుగుదును. మా కాలేజీ తమిళసంఘంలో సభ్యులుగా వున్నాం.

కోనంగి : రండి మనం పోదాం.

సీతా : మీ ఇద్దరూనూ మా ఇంటికి రేపు టిఫిన్ కి రావాలి.

కోనంగి : తప్పకుండా, ఏమంటావు అనంతలక్ష్మీ!

అనంత : వస్తానండీ సీతాదేవిగారూ! ఎన్ని గంటలకు?

సీతా : సాయంకాలం అయిదున్నరకు. తప్పకుండా రండి. మాతండ్రి గారి ఆహ్వానము రేపు ఉదయమే అందుతుంది. సెలవు. మంచిరాత్రి మంచిరాత్రి!

ఆమె అతిశయంగా వెళ్ళిపోయింది. అనంతలక్ష్మీ, కోనంగి గలగల మెట్టా దిగి, అనంతకారుణ్యం కూర్చున్నారు జయలక్ష్మి అదినరకే కారుణ్యం కూర్చుంది. వీరు కూడా వెనుక స్థలంలో కూర్చుంటే కారు వెళ్ళింది.

జయలక్ష్మి : కోనంగిరావుగారూ! చెట్టియారు రాయించే ఉత్తరాలు చూస్తున్నారాదూ! అరవభాష మీకురాదు. చదవరాని భయంకర భావాలతో ఉన్నాయి. ఎవరిచేతనో రాయుతున్నాడు. అదేదో చచ్చు తమిళ వారపత్రికలో క్షేమార్పి సన్నగురించి, మా అమ్మాయినిగురించి కథ రాయుతున్నాడు. నేను ఏమిచేయను?

కోనంగి : అతగారూ, మీరేమీ కంగారుపడకండి. ఈ చెట్టియారుకు భగవంతుడు త్వరలో బుద్ధిచెల్లుతాడంటుంది. మనం ఏమీ తొందరపడవద్దు. సత్యం మనకు తెలుసు. మన స్నేహితు లందరూ తెలుసును. అందుచేత వాడు ఎన్ని అవకాశకవసులు చేస్తే ఏమిభయం?

అనంత : అమ్మా! ఈ విషయం మా మాస్టరుగారు నాకు బాగా బోధించారు, ఆ రాతలవల్ల, ఆ ఉత్తరాలవల్ల, మనకు వచ్చే నష్టమేమిటి?

కోనంగి : నిజంగా ఆలోచిస్తే నీ నకు కచ్చే స్వప్నం ఏమీ కనబడదు. మనం గోలపెట్టి మనస్సులో బాధతో తొందరపడి ఏపనేనా చేశామా వారి ఉద్దేశం మొదటితరగతిలో మొదటగా, నాటికి యాభై మార్కులతో పెగిందన్నమాటే !

వారు ముగ్గురూ అనంతలక్ష్మి ఇంటికి పోయారు. జయలక్ష్మి కోనంగిని తన ఇంటిదగ్గరనే పడుకోమని కోరింది.

డాక్టరు తనకోసం కనిపెట్టుకొని ఉంటాడనీ, ఒక గంట మాట్లాడి కాస్త కాఫీత్రాగి తాను నడచి వెళ్ళిపోతానని కోనంగి అన్నాడు.

జయలక్ష్మి లోనకు వెళ్ళిపోయింది వెంటనే అనంతలక్ష్మి కోనంగి భుజంచుట్టూ చేతులుచుట్టి 'పాపం, మీ రెండు సీతాదేవిని ఎందుకు పెళ్ళిచేసుకోలేకపోయాలో' అని ప్రశ్నించింది.

'చేసుకునేవాడనే, ఆ అమ్మాయి వద్దంటే నేను ఏమిచేయను ?'

'చేసుకుంటానంటే ఏం చేద్దురు ?'

'అనదు ! నా ఆశయరూపిణి నాకోసం ఎదురు చూస్తూఉంటే ఏలాఒప్పుకుంటుంది ?' అంటూ కోనంగి ఆమెకు హృదయానికి అరుముకొన్నాడు.

పెద్ద సంసారం నీడంతయింది. ఇదివరకు కోనంగి అన ఇష్టంవచ్చిన దారిన తీరిగాడు. తోటదారులలో, సిమెంటురోడ్డులో, కంకర రహదారిలో, పుంతలో, రాధారులో, కాబిబాబులో, అతడు సముద్రం ఎదుట నిలిచాడు. కాని ఆ సముద్రభావం ఏమీ తెలిసింది. అతడు వీధులలో నడిచాడు. ఆ వీధుల పొదివికొన్న ప్రజానీకం అనుభవించే బాధలూ, ఆనందాలూ ఎంత లోతులలో ప్రారంభం అయ్యాయో, ఎంత పై ఎత్తుకు ఎగిరి పోగలవో, ఎవరు చెబుతారు ?

కోనంగి ఒంటిగానే లోకంమధ్య నిలిచి ఉన్నట్లే లోకంలో బాధలూ లోకం ఆశయాలు, ఆవేదనలు అతని కేమి తెలియును ? ఒకనాడు తాను ఎడారిదారిని నడుస్తున్నాననీ, దానికి అంతులేదనీ, తాను దాహంతో ఏమయిపోవాలో అని వణికిపోయాడు. ఒకనాడు లక్షలకొలది జనంమధ్య వారితోపాటు తోనుకుంటూ వారి చేమటలు, వారు ఒంటికి రాసుకున్న ఆ తరుపులు, వారి ఊపిరి వెంట గంధాలు, వారి తాంబూలపు సువాసనలు, మౌన చిరిగిన బట్టలకంపు, చాకలి ఉతికితెచ్చిన బట్టలపై, వార లలుముకున్న సువాసనల మంపు ఇవన్నీ అతన్ని పొదివికొన్నమాటా నిజమే ?

కాని జీవితంయొక్క బాధకు నిజస్వరూపము విశ్వరూపమై అతనికి దూరదూరంగానే వుండిపోయింది. అతని బాధకు అతని నవ్వు విరుగుడు. లోకబాధకు లోకాన్ని నవ్విస్తే నవ్వు చందాగ్నిని ఆర్పగలిగే పాలసముద్రం అవుతుంది.

కోటి కోటి చేతులు చాపి, కోటి కోటి గొంతుకలెత్తి భోక్తృప్రజయుగాలనుండి హృదయానికీ, దేహానికీ, మనస్సుకూ ఉత్తమ స్థితి, న్యాయంతాని స్థితి, ధర్మమైన స్థితి కోరుతుంది. అందుకై కరుణలుతూవుంది. అప్పుడప్పుడు ప్రళయతాండవమాడింది. కుంగి భూమిపై నాలిపోయింది. ఒక్కొక్కటి నాయకుణ్ణిచేసుకుంది. ముందుకు సాగింది. మళ్ళీ లేచి చిన్న మార్గాలచూచి ముందుకు సాగింది. ఎడారులు దాటింది. దారిలో నశించింది. ఆవలికి వెళ్ళింది. ఆక్కడ సందననాలు లేవు! అలా నడిచి ముందుకు పోతోవుంది.

కళలో, కవిత్వమో, వేదాంతమో, భక్తిలో, నమృకమో, జ్ఞానమో ఆ ప్రజకు చేతికలుగుగా, నడిపించే శక్తిగా, దారిని వెలిగించే వెలుగుగా, దారిగా అయ్యాయి.

ఈ మహాదృశ్యము ఈ అనంత ఆఖండ విశ్వ ప్రజా జీవితం స్ఫుందించే కోసంగిహృదయాన్ని తిలుపుతట్టింది.

వెళ్ళవలసిన దారు లనంతం. ఏదారి అయినా ఒకటే అని కోసంగి అనుకున్నాడు.

మన ప్రాణస్నేహితులు కాబోయేవారు ముస్లింలీగువారు, కాంగ్రెసు వారు, హిందూమహాసభవారు, ఈలా ఎంతమందో ఉన్నారు.

సినిమా ప్రపంచంలో, నాటకప్రపంచంలో ఒడుదుడుకుగా స్ఫుందించే జీవితాలు తన జీవితగృహంలో ఆతిథ్యం పుచ్చుకుంటాయి.

జీవితపు మధ్యదారిలో కోసంగి నడవవలసిందే. నడుస్తున్నాడు. పరుగెత్తుతున్నాడు. ఇతరులు కొందరు పడిపోతున్నారు. కొందరు పాటలు, కొందరు ఆటలు, కొందరు తాత్కాలిక బసలో చేరారు. కొందరు దారి దౌర్భాగ్యులకు సహాయంచేస్తున్నారు, కొందరు పోలనచేస్తున్నారు. కొందరు ఎవ్వరితోనూ మాట్లాడక తమదారిని తాము పోతున్నారు. కొందరు అగి ఖూర్పుండి తమచుట్టూ రక్షణకై గోడలు కట్టుకుంటున్నారు.

ఎంత విచిత్రమైన దీ దృశ్యం. ఈ మహాదృశ్యం, ఈ బ్రహ్మాండ దృశ్యం అంతా చూడగలిగినవారు మహాపురుషులు. అదే ఎయిన్ స్టైన్ ఖావం. అదే శ్రీ కృష్ణభావం. అదే కారల్ మార్క్స్ భావం. అదే మహాత్మాజీ భావం.

ఇందులో ఎవరు ఈ ప్రపంచప్రళయాల సృష్టించేవారు? వాని ఆర్థం ఏమిటి? అని కోసంగి డాక్టర్ని ప్రశ్న వేశాడు.

‘ఓయి వెలివాడా! ఒక మనుష్యునిలో ఒక పెద్దజబ్బు ప్రవేశిస్తే అది ఎన్నోరూపాలుగా పెకినసుంది. సామ్రాజ్యవాదం అనే జబ్బు లోకం లోకి వచ్చింది. ఇది పదిహేడవ శతాబ్దంలో విజృంభింపసాగి, ఇప్పటికీ లోకాన్ని బాధపెడుతుంది. ఆ జబ్బుయొక్క వైరితలు ఫాసిజం, నాజీజమాను!’

‘సామ్యవాదంలో లోటులేవా?’

‘ఉండవచ్చును. ఆవి ఒక్కొక్కదేశంలో ఆ వాదం వేర్వేరుపారు కోవడంలో వచ్చిన లోటు.’

‘ఆ లోటు ఎలా పోతాయి? లేకపోతే ఆవి పోసేపోవా?’

‘కొన్ని పోవచ్చును. కాని ఎప్పటికీ పోకపోవచ్చును.’

‘డాక్టరులా మాట్లాడావు?’

‘నేను డాక్టరు నయినప్పుడు ఇంక ఎలా మాట్లాడుతాను?’

‘కొందరు డాక్టరుకూడా మామూలుగా మాట్లాడబోతారు.’

‘కొందరు మామూలువాళ్లు డాక్టరులా మాట్లాడబోతారు.’

‘కాని డాక్టరు డాక్టరుగా మాట్లాడడం అన్నింటిలో పనికివస్తుందా నాయనా?’

౧౪

అనంతలక్ష్మి త్వరలో వివాహంకావాలని తల్లితో నిగ్గొహమాటంగా చెప్పింది.

‘అదేమిటే అమ్మణీ! అనంత భూమిఅంతా వ్యాజ్యంలో పడింది. ఇప్పుడే ఈ గొడవఅంతా ఎందుకు?’

‘ఎప్పుడూ వారితో కలిసి మెలసి ఉంటూ వారిద్దరి ఉన్నప్పుడు తదితరలోకం అంతా మరిచిపోయే నన్ను...’

‘ఎంతకాలం ఈలా దూరంగా ఉండాలంటావు?’ అని నీ ప్రశ్న? నీ చదువన్నా పూర్తి అవ్వాలా?’

‘అయితే అవుతుంది, లేకపోతేలేదు, చదువుకీ...’

‘చదువుకీ పెళ్ళీకీ సంబంధం లేదంటావు.’

‘ఫ్లేహితురాండ్రందరూ వేళాకోళంచేసి చంపేస్తున్నారు.’

‘పెళ్ళిఅయిన తర్వాతమాత్రం వేళాకోళంచేయరా?’

‘చేయరమ్మా, పెళ్ళిఅయినవారిమాట అలా ఉంచు. మా కాలేజీలో పిల్లల తల్లిలయినవాళ్ళెందరో ఉన్నారు. పెళ్ళయినవారి జోలికి వెళ్ళకూడదని మాకాలేజీలో నియమం ఉంది.’

‘నీకు పిలుగా ఉంది నియమం!’

‘నాకు పిలుగా ఉండోలేదో అదికాదు విషయం. నేను వారిని ఒక్క నిమిషం వదలివుండలేను. స్నేహంతప్ప యింకో సంబంధం లేకపోతే వారితో తిరుగుతూ యితర అనుమానాలకు గురికాకుండా ఎలా వుంటాను? నువ్వు ఏనాడు తెచ్చి పెట్టావో ఆ పెట్టియారను, ఆ రాక్షసుడు నెమ్మది నెమ్మదిగా మాకాలేజీలో నన్నుగురించి వినరాని అపవాదులన్నీ వెదజలుతున్నాడు.’

‘ఇదా వెలితల్లి నీ భయమా? నున్నారగుల్లో మన అయ్యవారం గారిని ముహూర్తం పెట్టమందాం. నేను కోనంగిరావుతో చెప్పి అన్నీ సిద్ధంచేస్తాను.’

ఆమాటలు వింటూనే అనంతలక్ష్మి తల్లిని కాగలించుకొని తల్లి బుగ్గను ముద్దుపెట్టుకొని నాట్యంచేస్తూ తాను తన కాలేజీలో ఆడిన నాటకంలోని ఒక పాట :

‘మొక మెంత తీయసెంది

శోక మెంత హీనమెంది

మూక బాధ లేల ప్రజకు

ఆక లేల చీకటేల?

పూవులుండె తావులుండె

పూలనాను మధుపముండె

తావి పన్నీరుజలు

తావిరంగు ఉదయముంది.

రంగు రంగు భూమిపైన

రమ్యరూప దళనమ్ము

దారిపొడుగునా వెలుంగు

తలిరుటాకు తరళమూరి.

ఏదో యీ ఉదయంలో

హృదయంలో రాగమాల

ఆనందం తాళాలె

అడుగువేసె బ్రదుకుదారి’

అని పాడుకుంటూ త న్నతిమనోహరంగా ఆలంకరించుకుంది. నాటక మైన నాలవరోజుది. కోనంగి రావడం తరువాయి. అతన్ని పొదుపుకోవడమే! అతడు కదలడానికి ఏలేదు. అది క్రిష్ణమన సెలవరోజులు గనుక అనంతలక్ష్మి ఇంటిదగ్గరే వుండడం, కోనంగి సినిమాకు తీసుకువెళ్ళాలి. కోనంగి చీచికి తీసుకొనివెళ్ళాలి. కోనంగి ఎక్కడికైనా తీసుకుపోవాలి. ఎన్నూరో, కంచో, మహాబలిపురమో, తిరుక్కాళికుండరమో (పక్షితిరం) కోనంగివచ్చి శిల్ప సందర్శనమూ, క్షేత్రప్రదర్శనమూ చేయించాలి. తీరువన్నామలైవెళ్ళి రమణమహర్షిని దర్శింపించాలి.

వాళ్ళకు సెలవలు సంక్రాంతి చివరకు. ఈలోగా చెన్నపట్నంలో గానసభ లిన్నింటికి వెళ్ళారు. ఆమె తీగలా కోనంగిని అల్లుకుపోయింది.

కోనంగి ఆమె ప్రేమావేశం చూచి ఆశ్చర్యంపొందాడు. ఇంతవరకు అనంతలక్ష్మికి తనయందు గాఢప్రేమ లేదని ఎప్పుడూ అనుకోలేదు. కాని

ఈవిధంగా తన్ను వివాహంకాకుండానే ఇంత చుట్టివేస్తుందని ఎప్పుడూ అనుకొలేదు.

ఒకరోజు సినీమానుంచి వస్తున్నార ఆమె కారలో, అనంతలక్ష్మి వెంటనే అతని కాగలిలో ఒదిగిపోయింది, అతని మోము తన మోముకు గట్టిగా అదుముకుంది. అతని కన్నులు, అతని పెదవులు గాఢచుంబనాతో ముంచెత్తింది. అతడు పరుగుపెట్టాడా, ఎట్టి సాక్షిలా ఆమెచేష్టలు గమనిస్తూ అలా ఊరకున్నాడు.

ఇల్లు వచ్చింది. లోనికి వెళ్ళాడు 'అనంతం! నీ కీ మధ్య ఇంత ప్రేమ విజృంభణమైంది. దానికి నే నెంత ప్రశ్నించుకున్నా తోచటంలేదు,' అని ప్రశ్నించాడు.

అనంతం అతనివైపు తేరిపార చూచింది. ఆమె చూపులలో ఏవో తృప్తిలున్నాయి. ఆమె చూపులో ఒక నిమేషంలో దీనత అలముకొన్నది.

'మాప్తుగానూ, మిమ్మల్ని ఒక ప్రశ్న అడుగుతాను. మీ హృదయంలో ఏమీ దాచకుండా నిజం చెప్పండి. మీరు నాటకాలలో, సినీమాలలో పాలు పుచ్చుకుంటున్నారు. ధనంకోసంకాదు. అని నా కరమవుతుంది. ఆ పనులలో మునిగిపోతారు. ఆ సమయాలలో ఒక్కొక్కప్పుడు నన్ను కూడా మరచిపోతారు. నాకు ఏమీ అరంకాక భయం కలుగుతువుంటుంది.'

'ఓనీ వెట్టి అమ్మాయి, నీకు ఈ అనుమానం ఎందుకు కలగాలి? నవ్వు చదువుకొన్న అమ్మాయివి. నీకు చదువు ఎందుకు అని నేను ప్రశ్న వేయ వచ్చునా?'

'మాకు చదువు పురుషులతోపాటు ఆడవాళ్ళు సమంతపడానికి!'

'పురుషులు ఏమిచేస్తూ ఉంటారు?'

'అన్ని పనులూ.'

'ఆ పనులన్నీ ఆడవారూ చేయాలా?'

'ఆ చేయలేనివి ఒకటి రెండు ఉండవచ్చుగాక.'

'అలాగే స్త్రీలు చేయగలిగిన పనులు మగవారు చేయలేనివి కొన్ని వున్నాయి!'

'అవును.'

'అంతేగాని, అప్రమాదనూ స్త్రీ పురుషులు ప్రేమ ప్రేమ అని భావోరుగదా!'

అనంతలక్ష్మి తెల్లబోయి కోసంగివైపు చూచింది. అతడు చిరునవ్వు నవ్వుతున్నాడు. ఒక్కణిముసం అలా చూచింది. అనంతలక్ష్మి కన్నుల నీరు నిండింది. గబగబ లోనికి పరుగు తిపోయి, తన పడకగదికిపోయి, ప్రక్కమీదవ్రాలి వెక్కి వెక్కి ఏడవడం ప్రారంభించింది.

కోనంగి తెలబోయాడు. 'తా నేమన్నాడు ఆమెతో? ఆమెకళ్ళలో నీరు నిండిందే! ఆ దివ్యసుందరగాత్ర హృదయంలో ఏబాధ చేరింది? ఆ అమలహృదయ మనస్సులో ఏఅనుమానం మొలకెత్తింది?

అతడు నెమ్మదిగా ఆమెగదిలోకి వెళ్ళినాడు. ఆమె పరువుపై బోర్లగిల పడుకొని దిండులో తలదూర్చి సముద్రమై కిరగిపోతున్నది.

౧౭

'ఈలా చూడు లక్ష్మీ!' కోనంగి అనంతలక్ష్మిపై వ్రాలి, ఆమెను పొదివిపట్టుకొని, తన వైపు తిప్పుకొని, ఆమెచేవిలో, 'నువ్వు నాకు రాజరాజేశ్వరివి. నువ్వు నాకు ఆత్మవు. ఎందుకీ దుఃఖం? ఏమిటి ఆవేదన? నువ్వు ఆజ్ఞ ఇయ్యి. అగ్నిపర్వతంలో ఉరుకుతాను. నువ్వు నాకు చక్రవర్తినివి! నాకు నీవైన ప్రేమ ఎంతవుందో దాని అనంతత్వము నాకు మాత్రం తెలుసునా లు?'

ఆమెను గాఢంగా తన హృదయానికి అదుముకొన్నాడు. ఆమెను ఊపిరాడనట్లు చుంబించినాడు. ఆమెను నలిపివేశాడు.

అతనికి కళ్ళనీళ్లు తిరిగాయి. ఆ విషయం ఆ గడబిడలోనే అనంత లక్ష్మీ చూచింది. ఆమెకు మనస్సు ఒడుదుడుకైపోయినది. వెంటనే తన దుఃఖం కష్టపడి ఆపివేసుకొని, మంచంమీదనుంచి లేచి స్నానాలగదిలోనికి వెళ్ళిపోయింది.

కోనంగి ఆ బాలిక వచ్చేవరకూ అలానే కూర్చున్నాడు. అరగంట వరకూ చూచినాడు. అనంతలక్ష్మీ రాలేదు. అతనికి ఆశ్చర్యం కలిగింది. జాలివేసింది. ఈ బాలికలు చదువుకున్నా బాలికలే! బాలికలలో స్త్రీలలో చదువు నరనరాలకూ ఎక్కిపోలేదు. రెండు మూడు తరాలవరకూ చదువులు చూతుకుపోతేగాని, స్త్రీలలో భావగమనము క్రొత్తదారులు పట్టదు.

అయినా, అనంతలక్ష్మీ హృదయం అనుమానం అయ్యే జాతిది కాదనే తాను నిశ్చయానికి వచ్చాడుకదా! ఇంక అనుమానంతప్ప అనంతలక్ష్మిని ఈ సీతికి తీసుకువచ్చింది ఏమి ఉంటుందిగనకా? నాటకాలలో, సినిమాలలో వీరరెవరో యావనంగల అందమైన స్త్రీలతో కలిసి అభినయించవలసి వస్తుంది. అప్పుడు తెలివితక్కువ భార్య అనుమానపడుతుంది.

లోకంలో కార్యకలబంధం ఉన్నవాళ్ళందరకూ ఇతరులతో సంబంధం లేకుండా ఏలాగు? పురుషులకు ఒక్కపురుషులతోమాత్రం అనిగాని, స్త్రీలకు ఒక్క స్త్రీలతోమాత్రమే అనిగాని, భార్యగాని, భర్తగాని పంతాలుపట్టి కూర్చుంటే లోకం కాలప్రయాణం ఎలా చేయగలదు?

ఈ బాలిక సాధారణబాలికలకన్న అద్భుతవంతురాలు, ధనమూ, అస్త్రీ, రూపమూ, హృదయమూ, విద్యా ఉత్తమంగా ఉన్నాయి. అలాగే

బాలిక అనుమానతోగానికీ పాల్పడితే తన జీవితమూ, తన భర్తజీవితమూ ఊమలోకం చేసుకుంటుంది.

కోనంగి నిట్టూర్పువిడుస్తూ లేచాడు. నెమ్మదిగా గదిబయటకు వచ్చాడు. అనంతలక్ష్మి చదువుకునే గదిలోనికిపోయి అక్కడ ఒక సోఫాలో ఆలోచిస్తూ కూర్చున్నాడు. కళ్లు మూసుకున్నాడు. కాని నిద్రమాత్రం లేదు.

అతడలా పండుకొనిఉండగానే కొంతసేపటికి పనిమనిషి ఒకరే వచ్చి ఆ గదిలోకి తొంగిచూచి కోనంగివైపు తేరిపారచూచి వెళ్ళిపోయినది. ఆ విషయం కోనంగి ఎఱగడు.

తాను బీదవాడై ఒక ధనవంతురాలైన బాలికను వివాహంచేసుకోవా లని నిశ్చయిస్తాడు. ఆ బాలిక అందాన్ని చూచి ఆ బాలిక కావాలని కోరే వారు చాలామంది వున్నారు. ఆ బాలిక తన్ను ఏమిచూచి ప్రేమించింది? ప్రేమకు అగ్రం ఉందా లేదా! ప్రేమ దేహాన్ని కానుకాంక్ష తృప్తిపరచు కోడానికి కోరడంవంటిదా? వివిధవ్యక్తుల కోరికలు వివిధంగా ఉంటాయి. బాహ్యరూపమాత్రం చూచి స్త్రీని పురుషుడుగాని, పురుషుని స్త్రీగాని కోరేయడం, ఒకే స్త్రీని చాలామంది పురుషులు, ఒకే పురుషుని చాలామంది స్త్రీలు కోరవచ్చును.

మానసికమైన ప్రేమ అయితే, మనస్సులు కలిసినవారు మాత్రమే ప్రేమించుకుంటారు. అలాంటివారు ఒకే స్త్రీని మానసికంగా ప్రేమించే వారు ఉన్నారు. అలాగే ఒక పురుషుని నలుగురైదుగురు స్త్రీలు ప్రేమించ వచ్చును.

కాని ఒకే పురుషుడు, ఒకే స్త్రీ ఇది ఏదో అతివిచిత్రభావం. ఇది దేహాతీతము, మానసికాతీతము అయిన ఏదో విచిత్రక్రియ సంబంధించిఉండాలి.

తాను అనంతలక్ష్మిని ప్రేమిస్తున్నాడు. ఆ బాలికను ఒక్కదాన్నే ప్రేమిస్తున్నాడా లేక ఇతర బాలికలనుకూడా వాంఛింపగలడా? ఇంత వరకూ తనకు సంభవించిన రెండు పరీతులలో, 'అసీ' తన్ను వాంఛించినప్పుడు గాని, తన సినీమానాయిక వాంఛించినప్పుడుగాని, తాత్కాలికంగా తన దేహం కొంత ఉప్పుంగగా, మనస్సు హృదయమూ రెండూ ముడుచుకు పోయాయి. కాని అనంతలక్ష్మి తన భార్య అన్న భావానికి చలనం లేదే!

ఇంతకూ అనంతలక్ష్మికి ఎందుకు కోపంవచ్చినట్లు? ఆమె ఈపాటికి పండుకొని నిదురపోతూఉంటుంది. తనపై కోపంవచ్చిందా లేక తన విషయంలో ఏదో అనుమానంపడి, బాధ పడుతున్నదా?

అతనికి నిద్రపట్టలేదు. కదలక కన్నులుమాత్రం మూసుకొని, హాలు లోనికి వినాయగం దీపాలు ఆర్పడానికి వచ్చినా కోనంగి కదలలేదు. దీపాలు ఆర్పి వినాయగం వెళ్ళిపోయాడు.

తాను దాత్తచంద్రానికి పెళ్ళిపోవలసిందే. ఈని అనంతం ఈలా సంచరించడంవల్ల తాను ఇక్కడ ఈలా పరుండవలసివచ్చినది. ఎప్పుడైనా ఈ ఇంటిలో తాను పడుకోవలసివస్తుందని తనకు ప్రత్యేకంగా ఒక గది ఏర్పాటు చేశారు.

అనంతం లక్ష్మి అగదిని ఎంతో మనోహరంగా అలంకరించింది. గదిలో తనకోసం ఎన్ని విచిత్రమైన వస్తువులు ఉంచుంది! తనకు కాబోయే భర్తకు అది చదువులగది అట. ఆ భర్త ఎవరో తనకు తెలుసునట! అతనికి ఇష్టాన్ని ఇష్టాలు, ప్రీతికరమైనవీ, అనందం ఇచ్చేవీ ఆ గదిలో ఉండాలట. అలా అని ఎన్నో సంగతులు యాదాలాపంగా అడిగినట్లు అడుగుతూ అందులోకి చేర్చింది.

అందులో ఒక చక్కని మంచంపైనే తాత్కాలికంగా అది తనకై పడకగది చేశారు.

అలా చికటిలో ఒక అరగంటనేపు పడుకునేసరికి, అక్కడికి జయలక్ష్మి చక్కావచ్చి దీపం వెలిగించి, 'ఏమండీ కోనంగిరావుగారూ! మీరు పడుకున్నారేమిటి?' అని ప్రశ్నగా కేక వేసింది.

౧౬

జయలక్ష్మి మాటలు విని కోనంగి నువ్వున లేచినాడు.

'అశ్వే! నిద్రపట్టలేదు. ఏదో ఆలోచించుకుంటూ పడుకున్నా.'

'మీకు అమ్మిణ్ణి మాటామాటా వచ్చిందా?'

'మాటా మాటా పట్టింపులేమీ రాలేదుగాని లక్ష్మికి నేను నాటకాలలో, సినిమాలలో పాల్గొనటం యిష్టంలేక మనస్సులో బాధ పెట్టుకుందనుకుంటాను.'

'మీరు సినిమాలలోనే వుంటారా?'

'నేను సినిమాలలోనే వుండనని మొదటే చెప్పాను కాదు! అలాగే! అనంతం లక్ష్మికి తగినట్టి భర్తను కావాలని నా ఆశ. వీరిరిద్దరిలో ఉత్తమపథం కనుక్కుందామని నా ఆశయం.'

'అమ్మిణ్ణి కళ్ళిపోతోంది. కారణం అడిగితే చెప్పదు. నా కాళ్ళరక్తం వేసింది. నేను చూడలి బేజారయాను.'

వెంటనే కోనంగి ముందుకువచ్చి చిరునవ్వునవ్వుతూ 'నా లక్ష్మికి నేను విష్ణువు కావాలండీ. ఎక్కడవుంది?' అని అడిగినాడు. తన వడకగదిలోనే వుందని ఆమె జవాబు చెప్పింది. కోనంగి నెమ్మదిగా నడచి అనంతం లక్ష్మి వడకగదిలోకి వెళ్ళాడు. ఆమె మంచంమీద బోర్లలా పడుకొనివుంది.

'లక్ష్మి! ఈ ప్రపంచంలో నీ వొక్కదానివే బాధపడుతున్నట్లు కనబడుతోంది. నీవు లక్ష్మివి. నేను విష్ణుని. నీ నిర్మలమైన నేను నా హృదయంలో ధరించోవాలి. ఏదీవ్యమూ రిసో సంపాదించుకొని, నే నీ

మేడంత మనిషిని, నా హృదయాన్ని యీ గదంత పెద్దది చేసుకొని, అందులో బంగారపు సింహాసనమేసి, దానిపైన ఎన్నడూ వాడని గంగా తరంగిత డోలాయిత పద్మా న్నొకదాన్ని తెచ్చి, అది సింహాసనమీదవుంచి, దానిపైన నిన్ను దివ్యమూర్తిలా కూర్చోపెట్టి, నేనే నా హృదయంలోనికి చొచ్చుకువెళ్ళి నీ సింహాసనం యెదుట మోకరించి, వందే లక్ష్మీదేవీం, నా యొక్క ప్రాణేశ్వరీం, ఆత్మేశ్వరీం, నేను వట్టి డండర్ పాడునం, నీ హృదయానికి బాధ కలిగించినందుకు క్షమింపుమాం. నేను చేసిన తప్పిదానికి నీవు ఏవిధమైన శిక్ష వేసినా నేను భరింప సిద్ధముగా వుంటిని; అని పారింప దలచినాను' అని అంటూ ఆమె మంచందగ్గరకుపోయి చేతులు జోడించినాడు.

అనంతలక్ష్మీ చటుక్కున లేచి కూర్చున్నది. ఆమె పకపకానవ్వుతూ 'ఓయి భట్టడుగారానాం. నిన్ను క్షమించితివం. అహం నీకు ఏకోర్కా కావాలో అది తీర్చి సిద్ధముగావుంటిని;' అని వరదహస్తమూ, అభయహస్తమూ పట్టినది.

కోనంగిమోము ఆనందముచే వెలిగిపోయినది. అతడు అస్పష్ట వాక్కులతో మోకరించి, ఆమెవైపు చేతులు చాచి 'లక్ష్మీం క్షీరసముద్రరాజ తనయాం, శ్రీరంగధామేశ్వరీం, దానీభూత సమస్త వనితాం ! ధర్మార్థ కామమోక్ష ప్రదాయినీం, నా హృదయాన వాలిపోం. నాకు రెండు చుంబనాలు ప్రసాదించుమీం' అని అన్నాడు.

అనంతలక్ష్మీ మంచమీదనుంచి ఒక్క వురుకున అతని చేతులలోనికి చ్రాలినది. అత డామెను క్రింద పడకుండ బంతువలె పట్టుకొని, ఆమె తన మేడచుట్టూ చేతులు బిగియార కాగలింపగా, లేచి గట్టిగా అదుముకుంటూ, ఉదయశంకర నాట్యం ప్రారంభించి

నే .. నే...యీశ్వరుణ్ణి...

నే .. నే...నారాయణుణ్ణి...

వే...నే...ఆనందనాట్యపూరితుణ్ణి

నే...నే...సర్వ విశ్వాత్మక మధ్యస్థ పురుషోత్తముడను

నా ఆరదేహ కామేశ్వరీ...

నా హృదయ మధ్య కమలేశ్వరీ

నే...నూ...నా దేవీ...

నా దేవీ..... నేనూ...'

అని పాడినాడు.

ఈ విచిత్ర ప్రేమప్రదర్శనము గుమ్మాని కడుగుగుండా చీకటిలో నిలుచుండి జయలక్ష్మీ చూస్తూ ఆనందంతో మెమరచిపోయి భర్తను ధ్యానించుకొన్నది. ఆమె నెమ్మదిగా ఆమెగదిలోనికి వెళ్ళిపోయింది.

నాట్యము చాలించి అతడొకప్పుడు అలాగున ఎత్తుకొని ఇంటిలోకి
పోయి తాము మామూలుగా కూర్చుంటున్న సలమనకు తీసుకొనిపోనా అని
అతడడిగినాడు. ఆమె నవ్వుతూ అతనిచేతులలో చిన్నబిడలా ఒదిగే ఉన్నది.
తోటలో ఆమె క్రిందకు దిగినది. అతని నడుంచుట్టూ తన చేయివేసి, అతని
చేతిని తన నడుంచుట్టూ చుట్టగా ఇద్దరూ తోటలో తిరిగినారు. వారలా
వెళ్ళడం వినాయగం చూచినాడు. తనలో నవ్వుకొన్నాడు. ఆనందంతో
హృదయము నింపుకొన్నాడు.

వారు నెమ్మదిగా అడుగులిడుతుంటూ, వారిరువురూ వెన్నెలలో తాము
సాధారణంగా కూర్చునే పాదరింటి పందిరికడకు పోయినారు. అక్కడ
బలపై కూర్చున్నారు. వారిరువురి హృదయాలు నిండి ఉన్నాయి.

అతడనుకొన్నాడు. మనుష్యునికి ఆకలివేస్తుంది. ఆకలితో బాధ
పడతాడు. పడ్రాసోపేతమైన భోజనం లభిస్తుంది. అతడు సంతోష
స్వాంత్యం డొతాడు. మనుష్యుడు బీదతనంతో క్రుంగిపోతాడు. ఇల్లుపోయింది.
కట్ట గుడ్డలు లేవు. పదిమంది బిడ్డలుగల సంసారము. అంతకన్న అంతకన్న
సీచనీటికి పోతుండా కలుంబం. ఆప్పుడు దాతనికి ఒక్కసారిగా లక్షలు
వస్తాయి. అతని ఆనందం ప్రాపంచికానందం. ఈ రెండూ స్త్రీ పురుషుల
ప్రేమ కలయికవరము ప్రసాదించే ఆనందంతో సరిపోలగలవా? ఇది ఆనందము.
అది అతిశయంతోపాటు మాత్రం.

ఆమె అనుకొన్నది. స్త్రీజన్మకు తన జన్మ అణువు అణువునా లీనమైన
పురుషుడే మోక్షం. అతనినుండే ప్రపంచం! అతడు ప్రసాదించే బిడ్డలే
ఆ మోక్షంలో భాగాలు, ఓహో నాకు ఉత్తమ పురుషుడు భర్త అయినాడు.
నేను ఎన్నివేల దేవుళ్ళవలన కోటికోటి వరాలు ప్రసాదించబడినానో! అని.

ఇరువురూ ఒకరినొకరు చూచుకున్నారు. ఇరువురూ ఆనందమతులైనారు.

దివ్యవరము దివ్యలోకంలో ఉద్భవిస్తుంది. జానలోకంలో వినిపిస్తుంది.
హృదయలోక మవతరిస్తుంది. అక్కడ వేగవంతమైన బాహ్యలోకం అంతా
నిండిపోతుంది.

ఇరువురూ ఆ పుట్కరింపు మొదలవు సమయంలో ఒకరిదేహ మొకరు
వాంఛించారు! ఇద్దరూ గాఢకామం వాంఛించినారు. రూపంతాల్చిన ప్రేమకు
తమ దేహాలను నివేదన లిద్దామనుకున్నారు!

కాని, తమ ప్రేమదేవాలయం తలుపులు ఇంకను మూయబడి ఉన్నట్లు
వారికి తోచింది. ఆ తలుపులకు పెళ్ళికాకపోవుట అన్న తాళం బంధింపబడి
ఉన్నట్లు తోచింది.

ఇద్దరూ రోజుకూ ఒకరి కాగిలినుండి ఒకరు విడిపోయినారు. నీగు
పొందారు. పకపక నవ్వుకొన్నారు. వేడిని త్యోగ్నంగా మార్చుకొన్నారు.

అష్టమ పథం

కాలాగారం

౧

స్వస్తిత్రీ చాంద్రమాన విక్రమ సంవత్సరే ఫాల్గుణ శుద్ధ దశమీ బుధవారం రాత్రి పునర్వసుయుక్త న్యాయముందు చిరంజీవి కోనంగేశ్వర రావునకును చిరంజీవి సాభాగ్యురతి ఆనంతలక్ష్మిదేవికిని వధూగృహంలో ఆఖండవైభవముగ వివాహం జరిగింది.

డాక్టరు రెడ్డిగారు వరుని తంపున పెళ్ళిపెద్ద. వధువు తరపున ఆమె పెదతండ్రి పెద్దకొడుకు ఆనంతకృష్ణయ్యంగారు పెళ్ళిపెద్ద.

వివాహానికి నగరంలోని పెద్ద లెంతమందో వచ్చినారు. కాంగ్రెసు పెద్దలు, కమ్యూనిస్టుపార్టీవారు, ముస్లింలీగువారు, థియానఫీసులు, బ్రహ్మ సమాజంవారు, కళాస్రస్థులు, సంగీతనిధులు, నాట్యవేత్తలు దంపతుల నాశీర్వదించ వచ్చినారు. వివాహం రిజిష్టరు వివాహంగా, హిందూవివాహంగా రెండింటికీందా అయినది.

మాడు రోజులు ఉత్సవాలు జరిగినాయి. మాడు సాయంకాలాల గానసభలు, రాత్రిళ్ళు నృత్యప్రదర్శనాలూ జరిగినవి.

తనతో చదువుకొన్న బాలకులు ఎంతమందో కోనంగి వివాహానికి వచ్చినారు. వారి రాకపోకలకు కర్చు లాతడే ఇచ్చినాడు. వారందరు పెళ్ళికొమరితను చూచి కోనంగివంటి అద్భుతవంతు డీ భూలోకాన లేడని పొగడినారు. కొందరు కోనంగి అద్భుతానికి తమకు ఓర్వలేనితనం వస్తున్నదని అల్లరిచేసినారు.

కోనంగి వివాహానికి 'సారా' కన్యయు, సీతాదేవియు వచ్చినారు. సీతాదేవి కోనంగితో తనకును సంబంధము వదిలినదనిన్నీ, ఏలాగన్నా తాను చేతులారా కోనంగిని వదలుకొన్నానని తెలిపింది. రాబోవు వరుడు పి. డబ్ల్యు. డి. కాఖలో సబుడివిజనలు ఆసీగరుగా ఏర్పాటుయిన అరవ అయ్యరు అబ్బాయి అనియు, అతనికి అలా ఏర్పాటుచేసింది తనతండ్రి అనిన్నీ ఆమె తెల్పింది.

'సారా' ఆనంతలక్ష్మిని కాగలించుకొని 'ఆనంత్, నువ్వు అద్భుత వంతురాలవి, తెలివగలదానివిన్నీ. కోనంగి నీ జన్మకు సంబంధం కలగడం అద్భుతం. అతన్ని నువ్వు ప్రేమించడం ఉత్తమ జ్ఞానం. అతడు దేవకుమారుడు' అని అన్నది.

అనంతలక్ష్మి స్నేహితులొండ్రందరూ వచ్చినారు. ఆ ఉత్సవాలు, ఆ ఉప్పొంగులు, ఆ అల్లరులు, ఆనందాలు, మదరాసు నగరంలో ఒక్కసారి వేయి యువతీయువకుల జంటలకు వివాహము లైనట్లయింది.

వెంపటి సత్యం, వేదాంతం రాఘవయ్య, సామ్రాజ్యలక్ష్మి కలిసి ఒక జట్టుగా నాట్యం చేశా.

భోలానాథ్ జట్టువారు ఒక రోజున నాట్యం చేసినారు.

దక్షిణాదినుండి ఒక నర్తకబృంద మొకదినమున నాట్యప్రదర్శన మిచ్చింది.

వివాహము అనంతలక్ష్మి పరిశ్రమలైన వెంటనే అయినది. ఇక ముందున్నది మధుమాసము.

నాలవదినాన ఆచారం ప్రకారము కోనంగికి అనంతలక్ష్మికి సంధాన ముహూర్తం అయినది.

జయలక్ష్మి అయ్యంగార్ల ఇంట సాధారణంగా జరుగు వేడుకలే తన ఇంటనూ చేయించినది. కోనంగికి కృష్ణునివేషమును, అనంతలక్ష్మికి రాధ వేషమును అలంకరించి వెండికోళ్ళుగల పూలఉయ్యాలయం దూపుచూ జయలక్ష్మి చుట్టపు పుష్పంగనలందరూ కోకిలకంతాల పాటలు పాడినారు.

ఎన్నెన్నియో వేడుకలైనవి. బండరునుండి కోనంగి ప్రాణస్నేహితుడు మధునూదనరావు పెళ్ళికి వచ్చాడు.

ఆరాత్రి స్వర్ణధామంలా అలంకరించిన శోభనమందిరంలో వారిద్దరింటిగా ఉన్నారు. వారి ఆనందము ఆ నా డా గదిలోనికి గవాక్షాల గుండా తొంగిచూచే ఆకాశమే వర్ణించి మరునాడు సూర్యునకు నివేదింపలేక పోయింది.

అంతకుముందు సాయంకాలం కోనంగి ఇంటి వెనుక తోటలో ఒంటిరిగా కూర్చున్నాడు. ముసలివాళ్ళు చిన్నపిల్లల చేసికొని కొద్దిరోజులలో తాము ఆకాశంలో ఏవో లోకాలకు పోయి అధరువులేని పసికూనలకు స్వాతంత్ర్యంఇచ్చే రోజులు పోయాయి అని కోనంగి అనుకొన్నాడు. అయితే ఆ దినాల్లో ఒక ముసలమ్మ ఒక పసిబిడ్డను పెళ్ళి చేసుకున్న వార్తలేమన్నా ఉండేవా? అని అనుకుంటూ నవ్వుకుంటున్నాడు.

ఆ సమయంలో స్నేహితుడితో కాస కాలం వెళ్ళబుచ్చదామని డాక్టరు రెడ్డి కారుపై పెళ్ళివారింటి వచ్చాడు.

ఆరాత్రేగదా కోనంగి భార్యతో కలియడము! ఆ సందర్భంలో కొన్ని సలహాలు కోనంగి కివ్వాలని డాక్టరు రెడ్డి వచ్చాడు.

‘ఏమోయ్ కోన, నువ్వు గర్భిణికోధకవిషయా లేమన్నా ఎప్పుడన్నా చదివావా?’

‘గర్భనిరోధకం ? నాకు గర్భం వస్తుందని నే నెప్పుడన్నా భయ పడిలేకదా!’

‘వహ్వా! ఏమో నిన్ను చూస్తూఉంటే ఏదో ఓరోజున ఓ బిడ్డ నెత్తుకొని పాలిస్తూ కనబడేట్లున్నావు.’

‘ఆ బిడ్డకు తమరే తండ్రి అవుతాను కాబోలు కామ్రేజ్ గారూ!’

‘నువ్వే ఆడదానినైనట్లయితే నీకు నేను తప్పకుండా భరణయ్యేవాణ్ణి.’

‘ఎన్నేళ్లు నన్ను భర్తగా కంట్రాప్టు చేసికొని వుండువు?’

‘ఏ అయిదో ఆరో రోజులు.’

‘ఓరీ నీ అసాధ్యంకూలా, హరియర్ రాజులా తయారవాలని వుండన్న మాట! అనసరిం అయ్యాక పెళ్ళిలపీకి ఎగరవేస్తూ వుండువన్నమాట.’

‘ఇం కీ సంభాషణ చాలించి, నిన్ను నేను సీరియస్ గా అడుగుతున్నా, తొందరలోనే నీభార్య తల్లి అవాలని వుండేమిటి నీకు?’

‘తల్లై ఆవుతుందో కూతురే అవుతుందో మనకేం తెలుసుకోయ్!’

‘నీకు ఎంత బుద్ధిచెప్పినా యీహాస్యంగా మాట్లాడడం మానవు.’

‘ఆఁ!

నా కీ ప్రపంచమంతా ఒక జోక్

తక్కినవాళ్ళ కిది పెద్దమోక్

నీ కంటూవా

నే చెప్పాలా

నువ్వు నూండుకు సాగలేని నల్లరాక్

కొందరి దద్దమ్మల కిది వట్టి పోక్

వాళ్ళకి మధ్య మధ్య ఒక్క పోక్

యినేనేగాని, జాంబక్

రాస్తేగాని, వట్టి హంబక్

లె పూరుకుంటారన్నమాట నిజమో కాదో త్రింబక్

త్రైత్రంలో విచారించవయ్యా డాక్టరు డాంబిక్

లేకపోతే వెళు ముసాంబిక్’

‘అహ! ఏం పాటండి!’ వట్టి సర్ రియలిస్టు కవిలాగున్నావే?’

‘నేను సర్ రియలిస్టును కాదు, నేను డ్యూక్ రియలిస్టుని.’

‘ఓయి వెర్రికపి! నిన్ను మోడవాకం

ఆస్పత్రిలోనో, లేక నుంగంబాకం

కాలేజీలోనో చేర్చకపోతే వట్టి పోరంబోకం

లేక, పరశువాకం

జేంక్ వో, వట్టి మీనంబాకం

ఏకోద్రోమువో, లేక కోడంబాకం
 పెదచెరువువో, లేక కీలుబాకం
 స్వదేశి అస్పత్రివో, లేక విలివాకం
 కలుదుకాణానివో, లేక వట్టి మెసూరుపాకం
 అయి పూరుకుంటావో, మాకేం.'

'నేను నిన్ను నిజంగా మెచ్చుకున్నానోయ్ డాక్టరూ ! నీవు నూపర్ సర్ రియలిస్టు కలిగినావా.'

'సరేగాని నీ భార్య బి. యే. చదువుకున్నదని తెలుసా నీకు?'

'ఆ, తెలుసును. నాకు రెండుచేతులున్నాయని ఎంత స్పష్టంగా తెలుసునో అంత స్పష్టంగా తెలుసును.'

'ఏమోలే, నేను నమ్మలేనులే. నీ వ్యాపారము చూస్తే ఏమీ నమ్మటానికి పిలులేకుండావుందిలే. మరి మీ ఆవిడ చూశావా, బి. యే. పరీక్షకు వెళ్ళేసమయం పిలతల్లి అయి కూర్చోవాలని వుందా నీకు?'

'నువ్వు అంతా నిర్వేళాకోళంగా మాట్లాడుతున్నావు గనుక నేనూ తీవ్రకార్యాలలోచనాపరుండనై ప్రతివచనం బిచ్చుచుంటిని. గౌరవము వైద్య శేఖరుడా, మిత్రమా, సర్ రామస్వామి మొదలియూర్ సత్రమా, గారభంబు గాత్రమా, తాటియాకు ఛత్రమా, నల్లరాతి పొత్రమా, అఖండ కమ్యూనిస్టుల మిత్రమా!'

'ఆ...చాలే నువ్వు వొట్టి వోటిపాత్రమాగాని...'

'అవునయ్యా, ఏమిచేయమంటావు?'

'గర్భనిరోధక సాధనాలు వుపయోగించవయ్యా అంటాను.'

'ఎంత గర్భనిరోధకమైనమాట చెప్పావూ' అయితే, శాగుదొర, యీ విషయాన్నిగురించి యీ మధ్య పత్రికల్లో జరిగిన వాదోపవాదాలన్నీ వింటావున్నాను. హృదయంలో వరిదలుకట్టి పారుతున్న కోరికలను చంపుకోలేక, అవ్వాలావాలి, బువ్వాలావాలని అనే పెద్దమనిషిని కాదలచుకోలేదు.'

'ఓయి వెరివాడా! ఆకలి చంపుకోలేవూ, నీ కిట్టమొచ్చిందల్లా తింటావూ! కడుపు నొప్పివస్తే, అజీర్ణంచేస్తే మందుకోసం పరుగెత్తుతావూ! తిండి, మందూ, అవ్వ బువ్వ కావుకాబోలు!'

'నిజమే, నేనుమాత్రము అతిపురుషుణ్ణి కాదలచుకోలేదు. ఒక్క మాటమాత్రం నీ కిస్తాను. ఈ వేసవికాలంలోమాత్రమే యీ యింట నూతన దంపతులు తమ కాలాన్ని మధుమాసం చేసుకుంటారు. తక్కిన నెలలు వా రిద్దరూ ప్రాణస్నేహితులుమాత్రం.'

'అభివందనములు. నిన్న మెయిల్లో మీ స్నేహితులంతా ఉత్తరానికి పోయినట్టున్నారే. తెలుగువాళ్ళకి, ముఖ్యంగా నీ స్నేహితులకు, కమ్యూనిస్టులంటే అంతకోపం ఏమిటోయ్?'

‘నువ్వు మహా అగ్రవవాడవు అయినట్టు! అంతగా లెక్కచూస్తే, తెలుగువాళ్ళలోనే కిమ్యానిష్టు లెక్కచూస్తారు. అంతకన్న కాంగ్రెసు వారూ ఎక్కువున్నారు మీ అరకవాళ్ళకన్నా.’

‘ఒకమాటు నన్ను తెలుగువాడంటారు. ఒకమాటు అరవవాడంటారు. ఈ మాడుకోజాల వుత్సవాలు, యీ రాత్రి జగజోయే వుత్సవంతో, నీమతి పోయినట్టుంది.’

‘అ, ఒకవిధంగా మతిపోయిందోయ్. నేను ఈ రోజునేగదా గృహస్థాశ్రమప్రాంగణండాటి లోనికి పోయేది?’

౨

తాను కోనంగి చుట్టాల పెదలతో, స్నేహితులతో కలిసి వివాహం రిజిస్ట్రార్ గారిదగ్గర వివాహపత్రంలో సంతకాలు పెట్టేటప్పుడు, అనంతలక్ష్మి సంతోషంతో వణికిపోయింది. తనంత అదృష్టవంతురాలెవ్వరు? అందరూ పెళ్ళివారింటికి వచ్చారు.

తాను ఎదుట చూచిన పురుషుడు ఏలోకాలనుంచో అవతరించినట్టు అవతరించి అ దినాన తన గేటుగుమ్మందగ్గర ఎదురుచూస్తూ ఉండడం ఎంత అదృష్టం? అలా రాకుండా ఉన్నట్లయితే తన బ్రతుకు ఎడారిబ్రతుకై ఉండేది?

తన భర్త ఎంత ఉత్తముడు! ఎంత చక్కనివాడు. ఎంత తెలివైన వాడు. ఆయన పాదాలకడనే తన సర్వస్వమూ! ఆయనే తన భర్త, ప్రియుడు, భగవంతుడు అని భావం గలిగింది. అదేనా ప్రేమ? వారు తిరిగి తన్ను ప్రేమించడం ఎంత మహోత్కృష్టమైన అదృష్టము!

ఈ రాత్రి చుట్టాలంతా తమ శయనమందిరంలో ఏదో అలరులు చేస్తారు. తాను సిగ్గుచేత కంగిపోవలసి వస్తుంది. తన భర్త కూడా సిగ్గుపడ తారా? మగవాళ్ళకు సిగ్గు ఉంటుందా?

తాను...వారు? ఈ లోకంమధ్య! ఇదివరకు వారు మాట్లాడే విధానం వేరు. ఈనాడు వేరుగా ఉంటుందా? ఎన్నిసార్లు తాను ఆయనా ఇద్దరు మాత్రమే వాహ్యులికి వెళ్ళలేదు. ఎన్నిసార్లు ఇద్దరుమాత్రమే సినిమాలకు వెళ్ళలేదు? తాను వాహ్య మాత్రమే తన పడకగదిలో కూర్చుండి మాట్లాడు కున్న సమయాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. తన మామయ్యగారు తన్ను తమ గుండె కడుముకున్నప్పుడు తన దేహం అంతా ఝలుమనేది. ఏదో మతత, ఏదో మధురత తన్ను ముంచెలేవి. తన కా సమయాలల్లో భయమూ కలిగేది, ‘వారు ఔచిత్యభంగం ఒనరిస్తారేమోనని?’

అలా వారు ఔచిత్యభంగ మొనరించినా తాను భయంతోనన్నా ఆనందంతోమాత్రము ఒప్పుకొని ఉండును.

ఇతర పురుషులు తన్ను ముట్టుకొన్నప్పుడు, ఏమీ అనడం ఉండేది కాదు సరికదా జుగుప్సహా కలిగి బిళ్ళ ముడుచుకుపోయేది.

ఈ దినమందు — వారూ తానూ ఒంటిగా — ఈ ఆలోచనలకు అంతరాయంగా ఆ బాలిక సహాధ్యాయునిలు పకపకలాడుతూ అనంతలక్ష్మీదగ్గరకు పరుగుతుకొని వచ్చారు.

ఆ బాలికలు ఆమెను పెట్టిన అల్లరి ఇంతా అంతా కాదు. అంబుజం వెనకనుంచి అనంతంమోముమీదికి వంగి ఆమె పెదవులు ముద్దుపెట్టుకొని, కలకల నవ్వుతూ, 'అని దొంగా! కోనంగిరావుగారే అనుకున్నావా అమ్మో!' అన్నది.

పార్వతి : ఎందుకే అంబుజం ? అది పగటికలలు కంటూ కూర్చుంది. మధ్య పానకంలో పుడకలాగ, నీ చిలిపిచేష్టలేమిటి ?

మీనాక్షి : ఉండండి, ఇవాళనుంచి అనంతానికి మనతో మాట్లాడడానికి తీరుబడే ఉండదు. అగలు మనకు తిన్నగా కనబడుతుందా ?

యోగం : ఎప్పుడే అనంతం, మీ రిద్దరూ మధుమాసయాత్రకు బయలుదేరేది ?

మేరీ : ఎక్కడికే లక్ష్మీ ! ఊటికా, కాశ్మీరానికా ?

మీనాక్షి : హిమాలయాలా, సింహళమా ?

పార్వతి : ఈలాంటి తీయతీయని రహస్యాలన్నీ మనతో చెప్పకుంటుందా ?

ద్వారకాబాయి : సిగ్గువెయ్యదులే పాపం !

కమల : ఏమిటే అనంతం, కళ్ళు వెదుకుతున్నాయి.

మేరీ : ఎవరో ఒకరిని. తనకు తెలుగు చెప్పిన ప్రయత్నం మాప్డతో ?

యోగం : ఒక నీనీమాలో వేషంవేసిన కథానాయకుడో ?

ద్వారకా : నాటకాలలో హిరోనో !

మీనాక్షి : అదాడా ! ఎన్నా ఇది ఇందమాదిరి విషయం పండ్రారే ? నాగతి నాలో అవలో ముగం కివందు పోరడే.

నవ్వుకుంటూ అనంతం ఇవన్నీ వింది. 'రండ్రా, కొత్త ఫలహారాలు చేద్దురుగాని' అని అనంతం లేచింది.

'ఇది ఫలహారంగచ్చేరీదానా. వేరు ఒండు ఇల్లియే ?' అని మీనాక్షి అంది.

ఇంతలో జయలక్ష్మి అక్కడకు వచ్చి 'ఫలహారాలు సిద్ధంగా ఉన్నాయి, రండ్రో' వారిసందరిని సగౌరవంగా పిలిచింది.

ఇల్లా, మేడా దీపాలతో, అలంకారాలతో కలకలలాడిపోతూఉంది. బాలికలందరూ అనంతలక్ష్మీని సంధానశయనగృహానికి పంపించి మరీ ఇళ్ళకు వెళ్ళినారు.

అలా తలుపువేసి వెళ్ళారు. కోనంగి ఒక్కసారిగా అనంతలక్ష్మిని కాగిలిలోకి కబళించివేశాడు. ఆ బాలిక అతని కాగిలిలోనే ఒక ఆనందామృత ప్రవాహమై అతని జన్మ సహస్రాలు ఆలముపట్టింది. వారికి మాటలు లేవు. వారే ఆనందమూర్తులయ్యారు. ఆనందశిఖరితమైన ఆమృతము బిందువులై అతని కన్నులు తిరిగినవి. ఆమె తలకట్టు, ఫాలము, కనుబొమలు, కన్నులు, నాశిక, నాశికాపుటములు, చెంపలు, చెవులు, గడ్డము, కంఠము. అతడు పుణికినాడు. ఆమె పరివశమైనది. వివశయైనది. అత డామెపెదవులు, అతని పెదవు లామె! ఒక పరమమోహనసందేశ గాఢచుంబనావసంగము మెపోయినవి నాల్గు పెదవులున్నూ.

‘అమృత కలిశివి నువ్వు
అమర లోకానీక
ఏకైక మూర్తిసే
ఏను కోరెద నీన్ను’

అని కోనంగి అనంతలక్ష్మిని తన ఒడిలో గాఢపు కాగిలింతలో ఒరిగించుకొని ఈపాట పాడినాడు ఆస్పష్టవాక్కుతో.

‘మీ ఆనందం అంత అనంతమైనదా!’

అనంతత్వం నా ఆనందం ముందు ఒక క్షణికమాత్రం అనంతలక్ష్మి!’

‘అయితే నాకన్న మీఆనందం ఎక్కువా? పోనీలెండి. నన్ను నదలండి నే వెళ్ళిపోతాను!’

‘నా అనంతమే నా ఆనందం. అనంతా! అసలు ఆనందం నా అనంతంముందు ఒక్కక్షణికం అని!

‘నా అనంతం ముందు
నళినాక్షి ఒక లిప్త
మాత్రం అస లనంత
భావ మాతృకృరీ!’

‘మాటలాడటం మాని, పాటలతో మాట్లాడుతారా?’

‘మాటలూ లోలేదీ
పాటలూ తీపేదీ
నా జప తిక్క
నళినాక్షులను పొగడ!’

‘పాట పాటకు రాజ
మాటలాడకు నాథ
మూగనోమే నీకు
ముదుగులికే సొగసు.’

‘నీకూ పాటలు వస్తున్నాయి లక్ష్మీ!’

‘ఇన్నాళ్లు మీ సహవాసంచేసి!’

‘తెలవారుతోంది. గడియారం జరిగిపోతుంది’

‘గడియారం ఆపుచేయండి’

‘నువ్వే చేయి ఆ పని. వెనక సురభీదేవి కుండలు అమ్మకూ వెడు తూంటే రాజుగారిభార్య కబురుచెబుతూ ఆమెను ఆపుచేసిందట. నెతిమీదకు పొద్దురాకముందే భర్తకు అన్నంపెట్టాలట. అందుకని ఆవిడ ‘నూర్యదేవుడా? ఉన్నచోటే ఆగు నాయనా!’ అని అందట. ఆ మహాపతివ్రతమాట ఆజ్ఞ అయి నూర్యదేవుడు ఆగిపోయాడట. దానితో లోకం తల్లకిందులయిందనుకో. నువ్వు! అలా చేయి. లోకం తల్లకిందులైతే మనకేం భయం?’

‘ఏలాగా తల్లకిందులుగా జరుగుతోనేవుంది. కాని మీకో? వెనక వశిష్టలవారు తపస్సుచేసుకుంటోంటే, నూర్యుడు నెతిపైకి వచ్చాడట. వశిష్టుడు చేతిగుడ్డపైకి ఎగరవేశాడట. అది పెద్ద మేఘమై నూర్యుణ్ణి అరికిట్టిందట! మీరు మీ జీబురమాలు ఎగరవేయండి.’

‘అనగనగా ఒక అందమైన అమ్మాయిట. ఆ అమ్మాయి అందం వర్ణించాలని బ్రహ్మ, అదివిష్ణువూ పంథాలు వేసుకున్నారు...’

‘అనగనగా ఆ అందమైన అమ్మాయి, ఒక అందంలేని అబ్బాయి గారిని వరించిందట...’

‘ఆ అబ్బాయి ఆ అమ్మాయిని ఈలాగే పెదవుల...’

‘ఉందూ, మీరూ మీ పోకిరితనాలూ’

‘ఉండను, పదికోట్లకూ ఉండను. వేయికోట్లకూ ఉండను...’

‘ఉండక వెళ్లిండి...’

‘వెళ్ళను, కోటికోట్లకూ వెళ్ళను. శతకోట్లకూ వెళ్ళను

‘ఉండక, వెళ్ళక ఏంచేసారు?’

‘నా ప్రియురాలిని...’

అనంతలక్ష్మి అతని నోరుమూసి, ‘ఏమీ టా అల్లరిమాటలు?’ అని గదిమింది.

అతడు ఆమెచేయి వెనకనుంచే—‘నాప్రియురాలిని నాలో కలుపు కంటాగు అంటే అల్లరిమాటా’ అన్నాడు.

అనంతలక్ష్మి తన లేత తమలపావచేయి అతని నోటిపైనుండి తీసి, ‘మీలో కలుపుకుంటే, నా పరీక్ష లేవరు చదువుతారు!’ అని నవ్వింది.

‘నేనే!’

‘మీరు ఆడపిల్లయి చక్కబోతారు!’

‘నువ్వు నాలో మొగపిల్లవాడవుతావా?’

‘అయి పుడతాను!’

‘నీకు తల్లి నాతానా అబ్బాయీ?’

‘మనమోకరం నుగాత్రి కాలినులం!’

‘నా ప్రాణమే నీవు. నా ఆత్మే నీవు! అనంతం! నేను ఏ మహా
తపస్సు చేసుకున్నానో కదా!’

౮

అంబుజం అనంతలక్ష్మి ప్రథమశోభనయామిని వరినూ పాటు రాసింది.

‘వొకరి నొకరు చూచినారు

వికసించే నృదయాలతో

ప్రకటించని ఉప్పొంగుతో

కిక్కిరించిన నవ్వులతో

గంధమలదె వధూబాల

కంఠములకు కరములకే

కమ్మని అత్తరు పూసెను

కాంతుని చేలాంచలమున

తమలపాకు చిలుకకొరికి

తరుణి నోటి కందిచ్చెను

తరుణుడు నమలుతు నవ్విన

తళ తళమనె వధువు కనులు

వేడుకలతో మేలమాడు

చేడెల అలరిలోనే

ప్రీడాపతి వధువు చూసి

కోడెగాడు కన్నుగీటె’ అని

అలాగే జరిగాయి ఆ రాత్రి శోభనమందిర ప్రథమసంధానదినపు
వేడుకలు, చదువుకున్న పిల్లలు అలరిచేయడం మొదలుపెట్టితే ఆపేవారెవరు?

వధూవరులు ఆపలేరు, వాళ్ళలోవాళ్ళు ఆపుకోలేరు. జయలక్ష్మి
ఏమంటుంది. కోనంగి అనంతలక్ష్మికి అత్తరు రాయాలి. అనంతలక్ష్మి
కోనంగికి అత్తరు రాయాలి. ఒకరి కొకరు గంధాలు రాయాలి. అలరిగా
బుగ్గలమీద రాయాలి. పన్నీరు చల్లించారు. ఇద్దరూ ఒకరి మెళ్ళో ఒకరు
పూలదండలు వేయాలి. కోనంగి అనంతలక్ష్మి తల్లో పూవులు మూడవాలి.
అనంతలక్ష్మి కోనంగి ఖద్దరు పట్టుచొక్కా గుండీకి పూలగుత్తి తగిలించాలి.

ఇద్దరూ తొమ్మిది చొప్పున తమలపాకుల చుట్టలు కొరికి వధువు వరుని
నోట్లోకి, వరుడు వధువునోట్లోకి అందిచ్చాలి.

ఏళ్ళు తమలంకూడా నోటికి నోటితో అందివ్వమంటారేమో దైవమా
అని కోనంగి భయపడ్డాడు.

పార్వతి నమలవే అనంతం !

మీనాక్షి నమలండి కోనంగిరావుగారూ !

కోనంగి : ఎములుతున్నానమ్మా, ఎములుతున్నాను.

అంబుజం మింగివేయకండి కోనంగిరావుగారూ !

మీనాక్షి ఆ తమ్ము--

అనంతలక్ష్మి : మీనాక్షి !

పార్వతి : ఎందుకమ్మా మీనాక్షి ? మీరు ఒకరి కొకరు తమ్ము అంది
య్యాలి ? చేతులతో కాదండీ కోనంగిరావుగారూ !

కోనంగి : ఒక పాట రాసుకువచ్చాను, పాడమంటారా ?

అందరూ : తప్పకుండా ! అభివందనాలు.

మీనాక్షి : ఆ తర్వాత అనంతం ఓపాట పాడాలి !

కోనంగి :—

ఆకాశ దూరాల కంటేది చివరేది ?

హృదయామృతము రుచికి

పదములల్లే దెవరు ?

ఈ కొండ నోవాగు ఆ కొండ నోవాగు

రెండువాగులు కలియు

ప్రేమ తేత్రంచేది ?

ఆనంద దోలికాయానాన కంటేది ?

ఆర్ద్రకంఠంలోని అలాప నేరూపు ?

చీకటిలా చీకటి చేరినట్లైవరెరుగు ?

వెలుగు వెలుగున చేరు విధము ఎరిగిన దెవరు ?

అంబుజం : ఏమిటిబాబూ ఈ వేదాంతం ? కాని పాడడం దివ్యమే

అందరూ : అద్భుతంగా ఉంది.

మీనాక్షి : నీ వంతో అనంతం !

అనంతం : నాకు వచ్చిన పాటలు కృతులే !

అంబుజం : కృతులకూ, ఇప్పటికీ శ్రుతి కలవదే !

అనంతం : నేను ఒకరి వ్రాతపుస్తకంలో వ్రాసుకొన్న ఓ పాట ఆ
మధ్య చదివాను, అది పాడుతాను !

పార్వతి : ఆనందం ! కానీ !

అనంత : ఆడవో శిఖరాజ ఆడు పించుమీడ

ఆలము నీలపు కాంతి అడవి కనుమూలతో

ఆకాశవీధిలో అరుదెంచే మేఘాలు,
మేఘాల నృత్యించే మెరుపుబాలిక ఒకతె!
నీలిబాలుని వేణు ఆలపించెను నీలమేఘ మల్లారి నా
మేనెల్ల పులకించే!

ఈపాట ఆపుతూనే బాలికలందరు పరుగున ఆ మందిరం విడచి,
తలుపులు పెన విగించారు.

కోసంగి తల్పములో తెల్లవారుతున్నది. భార్యను కాగిలిలో అదుముకొనే
'ఏడువారే పసుపును చేసినానో'
ఏపవిత్ర సుకృతాన్ని చేసినానో
నువ్వు నా దేవివై నెలసితివి బాలా?' అని పాడినాడు.

అనంతలక్ష్మి అతనికాగిలినుండి జారి అతని పాపాలపై తలనుంచి అవి
ముద్దుపెట్టుకొంది. కోసంగి తానూ క్రిందపవ్రాలి అనంతలక్ష్మిని సువ్వున
ఎత్తుకొని హృదయాని కడుముకొన్నాడు. అయిదుగంటలు కొడుతున్నది.

ఇంతలో ఎవరో వారి శోభనగృహపు తలుపులు కొట్టినారు.
ఇద్దరూ కాగిలి వదలి ఒకరి నొకరు ఆశ్చర్యంగా చూచుకొన్నారు.
'అమ్మిడీ!'

భయపడిన, సగంఏడుపు కలసిన జయలక్ష్మిమాట వినబడింది.
ఇద్దరూ తెల్లబోయి తలుపువైపు చూచారు.
'అమ్మిడీ!' ఇప్పుడు వెక్కిరి వెక్కిరి ఏడుపుతో జయలక్ష్మి పిలిచింది.

కోసంగి రెండంగలలో వెళ్ళి తలుపు తెరిచాడు. ఎదుట జయలక్ష్మి,
అనంతలక్ష్మి స్నేహితురాండ్రు, చుట్టాలు కళ్ళనీళ్ళతో ఏడుస్తూ కనబడ్డారు.
కాళ్ళ వెనకాల పోలీసు అసిస్టెంట్లు కమీషనరు, ఇద్దరు ఇన్స్పెక్టర్లు, కొంత
మంది కానిస్టేబుల్లు కనబడ్డారు.

కోసంగిరావు తెల్లబోయాడు. 'ఏమిటండీ ఇది?' అని జయలక్ష్మిని
అడిగాడు.

అప్పుడు అసిస్టెంట్లు కమీషనరు 'అయ్యా! మిమ్ము ఆరెస్టు
చేస్తున్నాను. సాయంకాలమే చేయవలసింది. కాని ఇది మీ శోభనపురినం.
అందుచే మీ కెవరికీ తెలియకుండా మీ మేడచుట్టూ కాపలా ఉంచి,
తెల్లవారుతోందిగా అని ఇప్పుడు ఆరెస్టుచేయడానికి వచ్చాను.'

జయలక్ష్మి నిలుపునా నూలిపోయింది. అనంతలక్ష్మి చైతన్యంలేని
కబ్బోమ్మలా నిలుచుంది.

‘గాంధర్వ కటిరం’ (జయలక్ష్మి ఇల్లు) నుందునే పోలీసువాను ఉంది. అందులోకి కోనంగిని ఎక్కించారు పోలీసువారు. ఆ వెనకే తాము ఎక్కారు. అందులో నలుగురు పోలీసు జవానలు, ఒక పెద్దమనిషి ఉన్నారు. ఒక ‘జవాను’ తలుపులు వేశాడు. వాను సాగింది. కమీషనరుగారు తన కారులో బయలుదేరారు. వానులో ఇద్దరు సబుఇన్స్పెక్టర్లు ఉన్నారు.

ఆ ‘వాను’ వేగంగా సాగిపోతోంది. కోనంగి ప్రాణం బిగుసుకుపోయింది. “ఎందుకు పోలీసువారు తన్ను అరెస్టు చేశారు? ఎక్కడ కేసు పెడారు? ఆరాత్రి తా ననుభవించిన స్వర్ణాతీతానంద మేమిటి? ఆ వెంటనే ఈ అరెస్టుమిటి? తనమాట ఆలా ఉంచండి, అక్కడ అనంతలక్ష్మి ఏమవుతుంది? ఏమనుకుంటారు తన్ను. ఇది వెబ్ వేవారు పెట్టిన కేసు కాదుగదా? తా నేమీ తప్పు చేయలేదే! తప్పు చేయగలిగిన ధైర్యం ఏదీ తనకు?

అనంతలక్ష్మి ఎలాంటి ప్రేమ అర్పించింది! ఆ దివ్యా? తలుచుకునేందుకు కూడా తాను తగడే? అనంత అమృతమూర్తి, సాందర్భ పరమానంద! తాను అతి అదృష్టవంతుడు కాబట్టి ఆమెతో ఆ కొద్ది గంటలన్నా ఏదో పరమ సమ్మాహానీతిలో దేవత్వమే పొందాడు! కాని ఆ చాలిక? తమ కిద్దరూ పెళ్ళికాకుండా ఉన్నప్పుడు ఈ అరెస్టు జరిగిఉంటే బాగుండునే! తనకన్న వేయిరెట్లు, కోటిరెట్లు మంచివాడు భర్తగా దొరికిఉండును. తా నామెకు తగడు. అందుకు భగవంతు డిలా ‘ఓయి చచ్చు పెద్దమ్మా! నువ్వు చేసిన పుణ్యం ఎంతో మంచిదిగాబట్టే నీ కామె ఒక రాత్రికన్నా భార్య అయింది!’ అంతవరకే తనకు వరమిచ్చాడు.

కోభనమని ఈ పోలీసువారు రాత్రికి రాత్రి అరెస్టు చేయలేదు. అదే పది కోటికోటి అదృష్టాలమొద. పోలీసువారయితే నేమీ, వాళ్ళు మనుష్యులే! కాని కేసు ఏమిటి? తా నేమీ తప్పుచేశాడు? త్వరలో డాక్టరుకు కలుసుపంపి బెయిలు పిటిషను పెట్టించాలి” అనుకొంటూ కోనంగి తలవేసి గువారి మధ్య ఉన్న పెద్దమనుష్యనివంక చూశాడు. అతడు బ్రేడెస్సులో ఉన్న ఒక పోలీసు ఇన్స్పెక్టరునుకొన్నాడు.

‘కోనంగీ! కంగారుపడకు.’

కోనంగి చకితుడై ఆ ధ్వనివైపు చూచాడు. ఆ అదృష్టకాంతులలో ఆ పెద్దమనుష్యుడు తనవైపు చూస్తున్నాడు. మాట తనకు చిరపరిచదు మొనలే ఉంది.

‘ఏమి కోనంగీ, ఆనవాలు పట్టలేదా?’

‘నువ్వు డాక్టర్!’

‘అవును నేనే; డాక్టరును.’

కోనంగి హృదయం తేలికైపోయింది. తన్ను విడిపించే మగవాడు రానేవచ్చాడు. తెల్లవారగానే పోలీసువారు తన్ను విడుదల చేసి తీరతారు. అమృత్యు! అతని గుండెల్లోంచి బరువు తీసివేసినట్లే అయింది.

డాక్టరు : కోనంగీ, నేను నీవలెనే ఈ పోలీసువారి భేదినీ ?

కోనంగి ఏమి ! నువ్వు...? నాకు సంధిచేసుకున్నావో అని అనితా ?

డాక్టరు పడుకుంటావా ?

కోనంగి నిజంగా తల తిరగటంకాదు. ఏమిటి అరెస్టు అని ?

డాక్టరు ఏముంది. మనం ఇద్దరం కమ్యూనిస్టులమట ! మనం ఇద్దరము తక్కిన ఇంకా ఎంతమందో కమ్యూనిస్టులతో కలసి ప్రభుత్వంపై వ్యూహం వేస్తున్నామట !

కోనంగి : మనమా ? వ్యూహం ?

డాక్టరు : అవునయ్యా, అవును.

కోనంగి : మనకు వ్యూహం ఏమిటోయ్ ?

డాక్టరు : కమ్యూనిస్టురష్యా జర్మనీతో సంధిచేసుకున్న తరువాతనేగా, జర్మనీ పోలెండుమీద విరుచుకుపడింది.

కోనంగి : విరుచుకుపడినీ, తిననీ, దానికీ మనకు సంబంధం ఏమిటంట ?

డాక్టరు : జర్మనీకి ఇంగ్లండుకూ యుద్ధమేనా ?

కోనంగి : నువ్వున్న ముక్కలు నా కర్రంతాకా కాదు నాయనా ? రష్యాకూ ఇంగ్లండుకూ స్నేహమేకదా ! నైగా రష్యాకూ జర్మనీకీ జరిగిన సంధి 'నన్ను ముట్టుకోకు నా మాలకాకి, నిన్ను ముట్టుకోను నీమాల కొంగ !' అన్నదేగాదా అంట.

డాక్టరు : ఇవన్నీ ఇప్పుడు మనం వాదించుకుంటే ఏమిలాభం ?

కోనంగి : మన్ని కోర్టులో విచారిస్తారా ?

డాక్టరు : విచారణాలేదు గిచారణాలేదు. ఈ యుద్ధావసరం నిమిత్తం వచ్చిన—

కోనంగి : అరెస్టాలు. అరెస్టులు—

డాక్టరు : ఆ అరెస్టులలో ఒకదానిక్రింద—

కోనంగి : దేనిక్రిందేతేనేం, పైనేతేనేం, మనం ఇద్దరం పైలు ప్రవేశ శుభముహూర్తం అన్నమాట.

డాక్టరు : అదిదా నాయనా ! నువ్వు కాస్త తేరుకున్నట్లున్నావు. ధోరణి ప్రారంభం అయింది.

కోనంగి : ఏం ధోరణి రెడ్డి ! నీ మాట విని ఏదయినా సిగ్గిమా ఏమో అని కొంత కొంత సంతోషించాను. కానీ, నిజమయిన జయలు అంటే కాస్త విక్రమ విక్రమ మంటూనేఉంది ప్రాణం !

డాక్టరు : ఇదివరకు ఎప్పుడయినా జైలుకు వెళ్ళావా ?

కోనంగి : నే నేమన్నా దొంగననుకున్నావా ?

డాక్టరు : ఓరి నీయిల్లు బంగారంకానూ ! ఏ కాంగ్రెసు ఉద్యమంలోనన్నా వెళ్ళావేమో అనోయీ నా ప్రశ్న ?

కోనంగి : నా కుద్యమాలేమిటి నాయనా ! నాకు ఉద్యోగం ఏమిటి ? అన్న ఉద్యమం తప్ప.

డాక్టరు : ఇల్లారా ; దగ్గర కూర్చో !

అప్పుడే తిరుక్కాళిక్కుండరం రోడ్డు వచ్చింది.

కోనంగి : ఎక్కడి కేమిటి మన యాత్ర ?

డాక్టరు : రామేశ్వరమో ?

కోనంగి : తిరువనంతకయనమో ?

కోనంగి లేచి పోలీసుజవానుల సహాయంతో, ముందుకు పోయి డాక్టరుగ్రక్క కూచున్నాడు.

డాక్టరు నిట్టూర్పు పుచ్చి 'కోన్, ఏమీ అత్తరువాసన కొడుతున్నావు. బట్టలన్నా మార్పుకోకుండా వచ్చావా ?' అని అడిగాడు.

కోనంగి తెలబోయాడు. ఒక్కనిమిషం గుండె ఆగిపోయింది. లేని నవ్వు తెచ్చుకొని 'అనంతంతో చెప్పనన్న లేదు రెడీ ?' అన్నాడు. మా అత్త గారు మార్పుపోయింది. అనంతంసంగతి ఎమయిందో ?' అని తల వంచుకున్నాడు.

'ఇది ఎలా వచ్చిందో నాకు అరంకావటంలేదు.'

'ఎవడో ఒక రాస్కెల్ అబద్ధాలు కల్పించి మన ఇద్దరిమీదా ప్రభుత్వంవారికి రిపోర్టు ఇచ్చాడట ?' అని అన్నాడు డాక్టరు.

'నీ కలా తెలిసింది ?'

'అసిస్టెంటు కమిషనరు నాకు స్నేహితుడు. అతడీ ముక్క నా చెవిని వేశాడు.'

'ఎవ డా మహానుభావుడు ?'

'గర్భాదానపు గదిలోనుంచి కథానాయకుణ్ణి ఖయిదుకు పంపిన హీనుడు.'

'ఘోటక బ్రహ్మచారిని నువ్వు. నామాట కేమిగాని నిన్ను కటకటాల వెనక్కు వాటంగా నెట్టిన ఘోరపాపి ఎవడు వాడు ?'

పోలీస్ వాన్ చెంగల్పట్టు పోలీసుస్టేషనుదగ్గర ఆగింది. పోలీసువారు కోనంగిని, డాక్టరునూ మొగాలు కడుక్కొని ఫలహారాలు చేయమన్నారు, వారిద్దరూ ఇడెనులు, దోసెలు, వడలు సాంబారు, కాఫీ ఫలహారాలుచేశారు.

'ఈమర్నాడే అత్తవారి మర్నాడలానే ఉందోయి' అన్నాడు కోనంగి.

'ఒక అత్తవారింట్లోంచి ఇంకో అత్తవారింట్లోకి వెడుతున్నావు.'

‘సీ కిది మొదటి అత్తవారిలేగా ?’

‘అవునయ్యా, భార్యమాత్రం లేదుగాని.’

అలా ఆమె భర్తను పోలీసువారు పట్టుకుపోయారు. భర్తతో మొదటి రాత్రి ముగియలేదు. దిక్కులు తెలతెలవారలేదు. ఆమె అలా నిలుచుండి పోయినది.

అనంతలక్ష్మికి మూర్ఛపోయిన సంగతి తెలియదు. ఎనమండుగురు స్నేహితురాండ్రు అక్కడ ఉన్నారన్న సంగతి ఆమెకు స్పృహలేదు. తనకు సంధానమహోత్సవము జరిగింది అన్న జ్ఞానం ఆమెకు మాయమైంది.

భర్తను తీసుకుపోయారు. తన ప్రభువును, తన పరమమిత్రమును, తన పురుషోత్తమోత్తముని తీసుకుపోయారు. ఎవరు ? ఎందుకు ? ఈ ప్రశ్నలే ఆమెకు దయించలేదు. ఆమె కన్నులు మూయకుండా గుమ్మంవెళ్ళు చూస్తూ నిలుచుంది. ఆమె చూపులలో చైతన్యము లేదు. ఆమె మోమున రక్తము లేదు. ఆమెకు తాను అన్న జ్ఞానము పోయింది. ఆమెకు తా నెక్కడో ఉన్నదీ తెలియదు.

కాని ఆమె మూర్ఛపోలేదు. ఏడవలేదు. కన్నులు మూసున్నట్లే వా రెవ్వరికీ కనబడలేదు.

ఆ రాత్రి అక్కడ ఉన్న స్నేహితురాండ్రు ఆమెను చుట్టముట్టి ఆమె సాధారణంగా పడుకునే గదిలోనికి నెమ్మదిగా తీసుకొనిపోయారు.

ఆమెను కూచోమంటే కూచుంటుంది. మొగం కడుక్కోకపోయినా ఇంత ఘాటు కాఫీ ఇచ్చారు. తాగు అంటే ఒక గుక్క తాగుతుంది. అలాగే బ్రతిమాలి ఎలాగయినా ఒక కప్పు త్రాగించారు.

జయలక్ష్మి అలుణ్ణి అరెస్టుచేసి తీసుకువెడుతున్నారని తెలియగానే ఒక్క విరుచుకొని పడి మూర్ఛపోయింది. చుట్టాలు, అడవాళ్ళు గొల్లముని జయలక్ష్మిదగ్గరకు వ్రాలినారు. కొందరు మొహమిడ్చి నీళ్లు చల్లినారు.

జయలక్ష్మికి మెలకువ వచ్చింది. శోనంగిని, పోలీసువాళ్ళనూ, తన దురదృష్టాన్ని తీటుకుంటూ జయలక్ష్మి ఏడవడం మొదలుపెట్టింది. ఒకరు డాక్టరు రెడ్డిగా రింటికి పరుగెత్తారు. డాక్టరు రెడ్డిగారినికూడా అరెస్టుచేసి తీసుకెళ్ళారని అక్కడ తెలిసింది.

ఎందుకు అరెస్టుచేసినట్లు అని ఇంటిలిపాదిని విచారం ఆకరించింది. చుట్టపు మొగవాళ్ళు కారువేసుకు వెళ్ళి జయలక్ష్మిగారి అడ్డంకేటును తీసుకు వచ్చారు. ఆయన వచ్చి సంగతులన్నీ తెలుసుకొని, శోనంగిరావుగారి అరెస్టు విషయమై, సర్ప్రైజ్ దర్యాప్తులు చేస్తానని చెప్పి వెళ్ళాడు.

జయలక్ష్మి నేడతేరుకుంది. ఆమె తన మాతృకు దుఃఖం, కంట నీరులేని భయంకర విచారం చూచి బేజారెపోయింది. వర్ణించలేని, అరంకావటంలేని, గుండెను కలచివేసే అనంతలక్ష్మిని చూసి జయలక్ష్మికి ఎక్కడలేని భయమూ వేసింది.

మాతర్ని వదిలిపెట్టే ఉండకండని చుట్టాలను, స్నేహితురాండ్రను ప్రార్థించి, తాను స్నానాదికాలు కావించి పూజాగృహంలోకి వెళ్ళింది. పూజ ముగించుకొని, భగవంతునిఎదుట పర్యవసంకేసుకొని అలాగే కూర్చుంది.

ఆమె పూజాపీఠంలోకూడా భర్తయొక్క ఛాయాచిత్రముంది.

భగవంతు నర్పిస్తూ స్వచ్ఛమైన జీవితం గడుపుదామన్న ప్రతివానికీ ఇలా కష్టపరంపరలు రావలసిందేనా? భవలతకే సామర్థ్యాలనూ, దీక్షనూ భగవంతుడు పరీక్షచేస్తాడట. సుఖమంటే మనిషి కొంత ప్రీతిమీటి? అనంతంగా ఎవడు సుఖవంతుడు? ఉత్కృష్టమైన ఆనందంవల వచ్చే అనుభవమూ, భయంకరమైన దుఃఖంవల వచ్చే అనుభవమూ, రెండూ చీకటి వెలుగులు కాబోలు

ఇలాంటి జీవితరహస్యాలు తన భర్త తనకు బోధించలేదా?

దొడ్డిలోని మువ్వరు వస్తాడులకు పట్టరానికోపం వచ్చింది. అనంత లక్ష్మిని తమ బిడ్డను తమ సహోదరి కొమరితను, ఎవరయ్యా ఈలాంటి తుర్పురమైన ఆవమానంచేసి ఆమె దివ్యానందకలకాన్ని ముక్కలుచేసి, కోనంగిని బంధించి తీసుకుపోగలిగారు? తాము ముగ్గురూ తలుచుకుంటే ఏ పోలీసువారు ఆగుతారు? వాళ్ళను ముక్కలుచేసి కోనంగిరావుగార్ని ఆపుచేసి వుండేవారకదూ!

ప్రజలలోని అరాజకత్వాన్ని అదుపాజలలో ఉంచేవారు పోలీసువారు మాత్రం కాదు. ప్రజలలోని అరాజకత్వం నాయకులపై భక్తి, పెద్దలంటే భయమూను,

ఎన్నిసార్లు మన మువ్వరు వస్తాడంటూ పోలీసువారికి ముగ్గురు నలుగురు మహాభయంకరులయిన దుర్మార్గులలో దుర్మార్గులను పట్టి యివ్వలేదు! దుర్మార్గప్రపంచానికి నాయకులయిన రాడీలు, మన వస్తాడులు ముగ్గురూ అంటే గజగజలాడుతారు. వారిద్వారా వీరు రాడీమహారాజ్యంలోని హీన క్రూర మృగాలను పట్టి యిచ్చారు పోలీసువారికి.

ఒకరోజు కలకత్తా మెయిలు వచ్చింది. ఆబండిలోనుండి ఖదరు వస్త్రధారులైన ఒక కుటుంబమువారు దిగారు. ఆ కుటుంబంపెద్ద కాంగ్రెసు ప్రపంచంలో కొంచెం పేరుపొందినవారు. సాధుమూర్తి. ఏదోపని వుండి తిరుపతి చూచినతర్వాత మదరాసు వచ్చాడు. మదరాసులో రామస్వామి

మొదల్యారు సత్రంలో మఠాంపెట్టి మూడురోజులుండి పని చూచుకొని, ఆవెనుక తిరిగి వెళ్ళిపోదామని ఆ తెలుగు పెద్దమనిషి ఉద్దేశం.

రైలు దిగి దిగడంతోటే, కూలీలను మాటాడుకొని కటుంబంతో జట్కూబళ్ళందగ్గరకు వద్దామని నడుము ఉన్నాడు. టిక్కెట్లు కేటు దాటడంతోటే ఒక జట్కూవాడు 'చ్చి' గండి స్వామి! అని కూలీవాని నెత్తిమీద మూటలు లాక్కొని ముందుకు సాగినాడు.

ఈపెద్ద 'అక్కడ సామాను పెట్టు, నేనే జట్కూల స్టాండు దగ్గరకు వచ్చి బేరం చూటాడుకుంటానయ్యా' అని అన్నాడు. ఆ జట్కూమనిషి వినకుండా సామానుతో ముందరకు పోసాగాడు. ఆ పెద్దమనిషికి కొంచెం కోపంవచ్చి, తన చేతిలోని నామాను క్రిందను ఉంచి పరుగెత్తుకొని వెళ్ళి ఆ జట్కూమనిషి చేతిలోని మూటలు లాక్కొన్నాడు. దానితో ఆ జట్కూవాడు పాములా బుసకొడుతూ 'బయటకు రారా పెత్తకారీ నీపని బడతా' నని వెళ్ళిపోయాడు.

ఈ పెద్దమనిషి జట్కూలదగ్గరకు కటుంబంతో వెళ్ళేసరికి ఆ జట్కూవాడు 'ఏమిరా వెధవా! నా చేతిలో మూటలు లాగుతావుట్రా, ఇక్కడ నిన్ను నీ పెళ్ళాంవాళ్ళ ఎదుట పాతివేస్తా' నంటూ మీదకు వచ్చాడు.

ఆ పెద్దమనిషి తెలబోయాడు. నోట మాట రాలేదు. చుట్టుప్రక్కల ఎవ్వరూ లేరు. అంతా జట్కూనాళ్ళే! కటుంబంవారు ఘొల్లుమన్నారు. జట్కూవాడు ఆ పెద్దమనిషిని చెంపపై బలమైన దెబ్బకొట్టబోతూ, చటుక్కున ఆపుచేసి వెనక్కు తగ్గాడు.

ఇదేమిటా అని ఆ పెద్దమనిషి ఇటూ అటూ చూస్తే అప్పుడే ఖద్దరుపర్తూ, ఖద్దరుగూడకట్టూ, ఖద్దరుటోపీ పెట్టుకొన్న శలాకలా ఉన్న ఒక మనుష్యుడు వస్తున్నాడు. ఆ పెద్దమనుష్యునిచుట్టూ మూగిన జట్కూవాళ్లంతా చూసి భయంతో వెనక్కు వెళ్ళిపోయారు.

ఆ మనుష్యుడు వాళ్లవెపన్నా చూడకుండా 'ఏమండీ స్వామి, ఏమిటిదా గడచిడ?' అని ప్రశ్నించాడు.

పె. మ : ఆ జట్కూవాడు నన్ను కొట్టాలని మీదకు వచ్చాడు,

మను : ఎందుకు ?

పె. మ : రైలులోనుంచి వస్తోంటే, మా కూలీ నెత్తిమీదనుంచి నాతో బేరం అడకుండానే మూటలు లాగి గబగబ ఇక్కడకు వస్తోంటే, నేను భయపడి నా మూటలు నేను లాక్కున్నాను. ఇక్కడకు రాగానే, 'నా చేతిలో మూటలు లాక్కుంటావా?' అంటూ ఏదో అసహనంతో అగట్టూ, ఈ జట్కూవాళ్ళందరూ నా చుట్టూ మూగుతుండగా నన్ను లెంపకాయ కొట్టడానికి సిద్ధమైనాడు.'

‘అలాగా? ఏమిరా కండప్పన్, ఈలారా,’ అని జట్కూవాళ్ళవైపు చూచి వాళ్ళచాటునవున్న ఆ పొగరుమోతు జట్కూవాణ్ణి పిలిచాడు. వాడు గడగడలాడుతూ ఆ మనుష్యునిదగ్గరకు వచ్చాడు.

‘ఏమిరా కండప్పా? మీ జట్కూవాళ్ళు పొగరెక్కి పోతున్నారా ఏమిరా? చూడడవేం? ఆయనకాళ్ళు పట్టు. ఇక్కడనుంచి జాగ్రత్త. నేను చూడకపోతే ఆయన్ను లెంపకాయ కొట్టేదువుదానే? నువ్వు చేసిన ఈ తప్పిదానికి ఏమి శిక్ష విధించాలిరా?’

ఆ పెదమనిషి ఈ ఆగంతుకుని చూచి ‘ఏనుండీ స్వామీ, మీరెవరో తెలియదు. ఈ తప్పిదానికి ఆయన్ను తీసుంచండని మా ప్రార్థన’ అని తెలియ జేశాడు. ఆ ఆగంతుకుడు వినాయగంపిళ్ళ, అతడు తీవ్రంగా జట్కూవాడు కండప్పను చూచి, ‘ఏమిరా కండప్పా, ఎంత కండకావరంరా, వారు గాంధీజీ శిష్యులనయినా ఆలోచించలేదే నువ్వు? లెంపకాయకు చెయ్యిత్తినావే’ అని మళ్ళీ అడిగాడు. జట్కూవాడు, ఆ ఖద్దరు వస్త్రధారి యెదుట సాగిల బడిశాడు.

ఈ వినాయగం అనినా, అతని ఇద్దరు స్నేహితులనా దుష్టులకు అలాటి భయం!

౬

కారాగారంలోకి అడుగిడగానే ‘గోరంటు’ (క్వారంటైను) లో ప్రవేశపెడతారు. జైలు సర్వరోగ నిరాకరణ ప్రదేశమనినీ, ఆరోగ్యదేవతా తాండవరంగనలమనీ ప్రభుత్వంవారు బాగా నమ్మిఉండడంచేత అలాంటి పరమ శుభ్ర ప్రదేశంలోకి వచ్చేవారు కొన్ని ఖాళీనాలు పొందితేనేగాని అడుగుపెట్టడానికి వీలులేదని నిర్ణయించారు. ఆ ఖాళీనప్రదేశం ‘గోరంటు’.

ఏడుకోజులు ‘గోరంటు’ లో ఉండి శోనంగిరావు, డాక్టరు రెడ్డి జైలు ప్రభుమద్వారం (అది రథాలుకూడా వెళ్లేటంత పెద్దది) దాటారు. కారూ, గీరూ, రథాలూ వగైరాలకే తెరుస్తారు. మామూలు ఖైదీలు ప్రవేశించేటప్పుడు, పెద్దకోజులో ఒక చిన్నతలుపు ఉంటుంది. అది తెరచి ప్రవేశింపబెడతారు ఖయిదీని.

ఆ ద్వారభాగం కాల్య ‘లాబ్’ లా ఉంటుంది. ఇక్కడ ఖయిదీని వూరిగా పరీక్షచేస్తారు. ఏవస్తువులన్నా దాచి పట్టుకువస్తున్నాడా, అని బట్టలుకూడా విప్పి పరీక్షచేస్తారు.

అతర్వాత అతనికి కఠినసరకం అయితే దుస్తులు: 1. పొట్టిలాగు, 2. బనీను, 3. పెత్తిటోపీ ఇస్తారు. అని ఖయిదీదుస్తులు. అవి రెండు పెట్టులు

ఇస్తారు. అవి పట్టుకొని గెండవ కేటు దాటాలి. ఇక జైలాశ్రమ ప్రవేశం. ఏతరగతి ఖయిదీలకు ఖయిదీ దుస్తులు లేవు.

జైలులో ఒంటిగా ఏఖయిదీ వెళ్ళకూడదు. కూడా వారు (వార్డర్) గాని, కానీ కాట్ట (కాన్స్టేబుల్) గానీ, (పెద్దార్) హెడ్ వార్డర్ గాని కూడా ఉండాలి.

జైలు కంకరటింకరిలతో కలిసి ఒక రథచక్రంలా ఉంటుంది. పెద్ద జైళ్ళకు మధ్యను 'టూరు' (టవరు) ఉంటుంది. చిన్న జైళ్ళకు ముఖ్య ద్వారమే టవరు.

టవరుమీద నూపగెంటు (నూపరింటెండెంటు) ఆఫీసు ఉంటుంది. జైలు వేరు (జైలరు) ఆఫీసు ఉంటుంది.

జైలులో చేసే పనులన్నీ ఖయిదీలే చేయాలి. నూపె గానుగ ఆడడం, నూపె నేత, గొంగరీ, తివానీ నేత. క్లెడంగిపని, తోటపని, వడుకుపని, రంగులు వేసే పని, కాన్స్టేబుల్ ఆఫీసు ఖయిదీలే చేయాలి.

వంట వారే. మంగలి, చాకలి పనులూ వారే, పాకీపనులూ వారే!

కాంగ్రెసు గాంధీమహాత్ముని ఆధ్వర్యంక్రిందకువచ్చి, అహింసా శ్రుత దీక్షాపరులు వేలకు వేలు, లక్షలకు లక్షలు జైళ్ళకు వెళ్ళడం ప్రారంభించిన కొలదీ జైళ్ళలో అనేక మేజు మార్పులు వచ్చాయి.

అంతకుముందు మామూలు జైళ్ళకు చుట్టే యినవ పట్టాలు పడును పెట్టిన మంగలికత్తులుగా వాడేవారు. ఆ కత్తులు వెంట్రుకలతోపాటు చర్మపు పెళ్ళలుకూడా చెక్కి వేసుండేవి.

కువాళ్ళబదులు చదరపు చేతిరుమాట్లుండేవి. స్నానం చేయడానికి గోచీ గుడ్లుండేవి. అందరూ కలిసి మలవిసర్జనకు పోయేవారు. అదెనా నియమిత కాలంలో ముగించాలి. వ్యవధి ముగియగానే కూడాఉన్న వారు 'టెంపను' (అటెంపను) అంటాడు. అందరూ లేచి శుభ్రంచేసుకొని వచ్చి వరుసగా నిలబడాలి. ఈ విషయమై జైలు నియమాలలో ఒకటి 'నిష్కారణంగా మల మూత్ర విసర్జనం చేయరాదు' అని.

కాళ్ళకు కడిగూలు, మెళ్ళో పుస్తెల్లా ఖయిదీల వరుససంఖ్య, వెళ్ళే తేదీ అన్నీ వుండేవి.

అవి యిప్పుడు లేవు. బేడీలు తీసివేశారు. పాయిఖానా అందరూ కనబడే బండెలదొడ్డిగా గాక, విడి విడి దొడ్లుగా ఏర్పాటుచేశారు.

పూర్వం జైలులిండి ఆధ్వర్యంగా ఉండేది. జైలు అధికారుల స్వంత ధనాగారం నింపే పెద్దసంస్థలలో జైలు భోజనపుసంస్థ ముఖ్యమైనది.

మనుష్యునకు ఇరవైరెండు తులాల బియ్యం ఇవ్వవలసివస్తే, బియ్యంలో పదితులాల బియ్యం జైలు అధికారుల జేబులలోనికే! అలాగే మారగాయల

విషయంలో, ఉప్పు, పప్పు, నూనెల విషయంలో, ఇంక కారాగారనివాసుల కడుపుల్లో, తుక్కు దూగరా, మండేమకానమానూ !

ఇప్పుడు కాంగ్రెసుబండిలు పూర్తిగా రేపను పుచ్చుకొని తామంతా కలసి వేరే వంటచేసుకోవడమే ! నెయ్యి, మజ్జిగలు వచ్చాయి. గోధుమలు తినేవారికి గోధుమలు వచ్చాయి.

కోనంగీ, రెడ్డి లోనవరాగానే ఆదివారితో ఆక్కడఉన్న పన్నెండుగురు రాజకీయనిర్బంధితులజట్టులో చేరారు. డాక్టరు రెడ్డి తన ఊరగాయలు తెప్పించుకోవచ్చునట ! తన పరుపూ, పక్కా, కాంపుకాటు అన్నీ తెచ్చుకోవచ్చును.

జైలు ఎలా ఉంటుందో అని ఏవేవో ఊహించుకున్నాడు కోనంగి. ఊహ మించే ఉంది అసలు జైలు.

ఆతనికి ప్రత్యేకం ఒక గది. నామకః తువ్వక కొంగలు మడివెయ్యడం పని. పుస్తకాలు తెచ్చుకోవచ్చును. వ్రాతపత్రాలు, తెలకాగితాల పుస్తకమూ ఇచ్చారు. నెలకు రెండుసార్లు ఉత్తరాలు వ్రాసుకోవచ్చును. రెడ్డిగారు వారాని కోసారి వ్రసుకోవచ్చును. అలాగే చుటూ, స్నేహితులూ వచ్చి చూడడమూ అంతే. అక్కడనుండి అనంతల్నికీ ఉత్తరం వ్రాయడం ప్రారంభించాడు కోనంగి.

కారాగారవాసి

కడలూరు జైలు

నెం. 2056 రు

బాట ఎనిమిది

6 ఏప్రిల్ 1942

గది పడనిమి

ప్రియమైన అనంతా !

ప్రాణం నీదగ్గరే మరచిపోయి వచ్చిఉంటాను. మొన్న నాపక్కచుట్టలలో, ఇతర సామానులలో వెతికాను. ఎక్కడా కనపించండే ! నీ దగ్గర మరచిపోయిన వస్తువును ఎల్లాగ మరచిపోయాను, అది కాస్త జాగ్రత్తగా చూస్తూవుండు.

నీకు నేను ఇంతవరకు ఒక ఉత్తరమన్నా వ్రాయడానికి వీలు లేకపోయింది. తీయతీయని, పరిమళాల ఉత్తరాలు నీకు వ్రాసే అదను కల్పించినందుకు ప్రభుత్వానికి నా ధన్యవాదాలు.

జైలులో లేకుండా పోనేఉంటే, నేను ఉత్తరపుధృవం వెళ్ళవలసి వచ్చినా, నీతోకూడా వెళ్ళవలసిందే. కారణాంతరాల, నీకు ఉత్తరం వ్రాయడానికి ఈలాంటి పరమౌద్యుతసావకాశం కల్పించిన ఈ ప్రభుత్వముమీద ఆరువందల నవరత్నాలు వ్రాయవలసిందే !

ఇంక మన వ్యాపారం ఇక్కడ బాగానేఉంది. ఈపాటికి నా యీ యక్షకాపకారణం మీ అందరికీ తెలిసే ఉంటుంది.

ఆల్మేళ్ళరీ! ఎన్నో వ్రాయాలనివుంది. అవన్నీ కైలువాళ్ళు చూస్తారన్న సిగ్గు. నేను వ్రాయవలసినవన్నీ వ్రాయడానికి చేకప్రయత్నం ఆర్గంచేసుకో!

సువ్వు ఏమీ బెంగ పెట్టుకోవ. నీవు భారతీయాంగనవు. స్వాతంత్ర్యం లేని భారతీయుల స్వాతంత్ర్య దివ్యప్రయత్నంలో భాగస్వామినివి కావాలి.

సువ్వు ఏమీ ఎరుగవు. నేనూ ఏమీ ఎరుగను. ఎందుకు నన్నీ పవిత్ర ప్రదేశానికి పంపారో నాకు కారణ గీరజాలు తెలియవు.

ఆ దినం మొదటిరాత్రికదూ! ఆ అమృతక్షణాలు విశ్వకావ్యంలో సాయీభావ పవిత్ర సమయంకాదూ! ఆక్షణాలు కాశ్యతంగా ఉండిపోతాయి. కాళిదాసాదులవంటి కవులు వర్ణించలేని ఆనందక్షణికంలో నునం లయమై పోయాము.

ఎడబాటు అందకుండా, అలాంటి క్షణానికి ఉత్తరక్షణంలో, ఒక వర్ణనాతీత గాఢవిషాదపూరిత విరహగాఢ ప్రారంభం అయింది. అక్కడే ఉంది అంపం! అదే కావ్యసౌందర్యం. సాధారణజీవితంలోకూడా కావ్య సౌందర్యం అనుభవించే శక్తి సంపాదించుకోవాలి! అంతే, కానీ, ఏడ్చి, దొర్లి, ఉన్న దుఃఖాన్ని పదిరెట్లు వృద్ధిచేసుకొని, ఆ మహాదుఃఖం అందరూ చూచి ఎంతో ఓ ఓ ఓ సానుభూతి చూపిస్తున్నారా లేదా అని చూచి, కొయ్యబారి పోయి, దుఃఖం భరించలేమనుకొని, ఏ ననిలోనో పడడం, ముఖ్యంగా అది దగ్గరవాళ్ళు గోల, ప్రపంచం పాపం ఆనడం, ఇది మామూలు తంతు.

కానీ అనంతలక్ష్మీ అలా చేసుంటుందా? ససేమిరా పరిత్యక్త పూరించేసి వేసవికాలంలో వచ్చి నన్ను చూస్తుంది. ఎంత ఆదృష్టంగా ఉంది ఆ భావం. నా సచ్చేళ్ళరీ!

నేను రేపటెల్లుండి ఓ పుస్తకాల-జాబితా వ్రాసి పంపిస్తా! ఆ ప్రకారం పుస్తకాలు కొను, నాకు పంపించు.

అంత తియ్యగా నవ్వుతావు సువ్వు? ఎక్కడ సంపాదించావు నవ్వులు? పూర్వకాలంలోని వెన్నెలలు ఆ నవ్వులు. ఈనాడు అవి ఉదయసంధ్యా మధుర పరిమళ ఆరణ్యరాగాలు. ఏదీ ఒక్కసారి నవ్వువు అనంతలక్ష్మీ!

ఎన్నియుగాలో తపస్సుచేసిన భక్తునికి, భగవంతుడు ప్రత్యక్షమయితే వచ్చే ఆనందం వర్ణించగలరు కవులు, కానీ ఆరాత్రి నాకు కలిగిన ఆనందం గొప్ప పాశ్చాత్యకవులూ, ప్రాచ్యకవులూ కలసిపోయి, ఒక మహా ప్రవాహంలా ప్రవహించినా వర్ణించలేనన్నమాటే! అందుకని అలాంటివి అతిరహస్యం అన్నారు.

నీ అనుభవం వ్రాయాలి. నా అనుభవం నేను ఒక పెద్ద గ్రంథంగానే నీకు వ్రాస్తాను.

ఆ గ్రంథంమీద నీ అభిప్రాయం వ్రా. గూలి. అదుగో నాగడి. ఇనప కటకటాల తొంపులు తెరిచే గంట కొడుతున్నారు. ఉ తరం ముగిస్తా.

నేను రోజూ డెయిరీలూ, నా కథ వ్రాస్తా. అదే నేను వ్రాసే ఉ తరం. నువ్వు ఎన్ని ఉ తరాలు వ్రాసినా పరివాలేదు.

ప్రేమతో

కో నంగి

కోనంగిని పోలీసువారు తీసుకొనివెళ్ళగానే సబురాలయిన ఆనంత లక్ష్మిని స్నేహితురాండ్రందరూ తీసుకువెళ్ళి వేరేగదిలో^{లో} పండుకోబెడదామని చూశారు. లాభం లేకపోయింది. ఆమె పండుకోలేదు. మంచంమీద కూర్చుంది.

చెప్పినపని చేస్తుంది. భావంతేని చూపుచూత్రం చూస్తుంది. మొగం కడిగించారు. దుస్తులు మార్చారు.....

అంబుజం ఆనంతం! ఏమిటి వ్యాపాం. నీ సంగతికి ఏమన్నా ఆరం ఉందా?

మీనాక్షి కాఫీ కాఫీ తాగవే

పార్వతి: దేశంకోసం జులదాపోయిన భర్తనుగూర్చి ఈలా అయి పోలే నీ దేశభ్రాంతి అంతా మాపంలో కలిసిందా?

అంబుజం మాట్లాడితే 'జన, గన, మన' పాడడానికి సిద్ధం అయ్యేది.

అంబుజం ఎకరవంతుకు వారికి వసేనేగాని నిజం బయటపడదు!

పార్వతి: అదికాదే అంబుజం! మనకందరికీ దేశభక్తిలేదని వాదించేది కాదా?

కనకవలి: మాటలమా, చేతలమా చాలాదూరం!

మీనాక్షి: ఖద్దరు చీరలు కొన్నది, ఖద్దరు పట్టుచీరలు కొన్నది.

నీలలోచన: ఈమధ్య ఖద్దరు వడుకుతోంది. మొన్న హిందీ ప్రచారక సమితి ఉత్సవాలలో వడకటంలో మొదటి బహుమానం కొట్టింది.

పార్వతి: హిందీ చదివి ఈవిధు ప్రాథమిక పరీక్షకు వెడతానంది.

అంబుజం: తాను భర్తను గాఢంగా ప్రేమించింది. పాపం! ఆయన విధవాతాపం భరించలేక ఈలాంటి ఆవస్థలో పడింది.

ఇంతలో లయోలా కాలేజీ ప్రొఫెసరు అయ్యంగారు అన్నగారు, డాక్టరుగారు ఒకరిని తీసుకువచ్చారు. డాక్టరు ఆనంతలక్ష్మిని పరీక్షచేసి జబ్బు ఏమీ లేదనీ, అమ్మాయి సరాలకు భర్తను అరెస్టుచేసి తీసుకుపోవడం చెబ్బు అయిందనీ, ఇప్పుడు ఆమె స్నేహితురాండ్రు చేసే విధానం మంచిదేననీ, ఆనంతలక్ష్మిదేవికి కోపం తెప్పించడమే ఉత్తమమనీ, ఆ విషయం జాగ్రత్తగా ఆలోచించి కోపం తెప్పించడనీ చెప్తూ నరసింహరామికి మందుచీటి వ్రాసి ఇచ్చి, సాయంకాలం మళ్ళీ వస్తానని చెప్పినాడు.

జయలక్ష్మిని పరీక్ష చేసి, ఆమె నయంగా ఉందని ఆమెకూ కాస్త హుమరునిచ్చేముందు వ్రాసియిచ్చి వెళ్ళిపోయాడు.

ఈలోగా అయ్యంగారు ప్రాశస్త్యము, అనంతలక్ష్మి స్నేహితులతో ఆలోచించాడు. ఈపనంతా చెట్టియారుగారు చేశారని కథ అల్లి అమ్మాయిలతో చెప్పమన్నాడు. ఆ కథ మామూలు మాటలుగా అనంతలక్ష్మి వింటేటటు మాట్లాడండని ఆయన సలహా ఇచ్చాడు. ఆ నాటకం ఆడేవిధానం అంతా ఏర్పాటుచేశాడు.

అనంతలక్ష్మిచేత ఎల్లాగో కాఫీ త్రాగించారు. తర్వాత మందురాగానే మందూ త్రాగించారు. ఆ సమయంలో ఆమె ఉన్న గదిలో స్నేహితు రాండ్రంతా చేరారు.

నీలలోచన : అసలు కోనంగిరావుగారి అరెస్టుకు కారణం ఏమయి ఉంటుంది అంబుజం ? నువ్వు జడ్జిగారి కూతురువుకూడాను !

అంబుజం : ఏమయిఉంటుందో మనకెందుకే ! ప్రస్తుతం అనంతలక్ష్మికి మనం ధైర్యం చెప్పాలిగానీ ?

పార్వతి : ఏమిటరా ! అనంతానికి ధైర్యంలేదని మీరంతా అనుకోడం నాకేమీ నచ్చలేదు. నా ఉద్దేశం అనంతం ప్రస్తుతం ఆలోచించేది తాను కూడా జెయిలుకు ఎల్లా వెళ్ళాలా అని.

మీనాక్షి : దాని చేతకాదా జెయిలు వెళ్ళడం ? పోలీసువాళ్ళు ధైర్యం చేస్తే అయిదు సెకండ్లలో అనంతం కారాగారవాసం చెయ్యగలడు.

అంతలో అనంతలక్ష్మి అన్న అయ్యంగారు అక్కడకు వచ్చారు.

నీలలోచన : ఏమండీ మాప్టరుగారూ ! కోనంగిరావుగారిని ఎందుకు అరెస్టుచేసినట్లు ?

అయ్యంగారు : అదంతా మనకెందుకులెండి !

కనకవల్లి : ఎందుకని తోసివేయకండి.

అయ్యంగారు : నేను తోసివేయాలని అనుకుంటున్నానా ? ప్రస్తుతం ఆగొడవ మన కెందుకని ?

మీనాక్షి : మేము తెలుసుకుతుంటే మాప్టరుగారూ !

అయ్యంగారు : మావాళ్ళింటికి ఒక నాటుకోటి పెట్టిగారు వస్తుఉండే వాడు...

నీలలోచన : వాడా ? రాస్కెల్ !

అయ్యంగారు : వాడు కోనంగిరావుగారు డాక్టరుగారితో కలిసి ప్రభుత్వముపై కుట్రచేస్తున్నాడని పోలీసు కమిషనరుకు రిపోర్టు ఇచ్చాడట !

అంబుజం : ఏమిటి ఆ రాస్కెల్, ఆ రాక్షసుడే !..

అనంతలక్ష్మి గబుక్కున మంచంమీదనుండి లేచింది. ఆమె భుషిషు సుర మర్దనిలా ఆయి, ఆమె కన్నులు చింతనిప్పు లయ్యాయి. గజగజ

వణికింది. ఏ మిటి అన్నా? ఏ—ఏ—ఏమిటి? ఆ పెట్టిగాడా? రిపోర్టు ఇచ్చాడా? అన్నది.

అంబుజం గబుర్గున నేచి, అనంతలక్ష్మిని పట్టుకొని, “కువోనే అనంతం. పోనీలేదు. ఆ చచ్చు తెట్టిసంగతి మనకెందుకు?” అన్నది.

అనంతం: మనకెందుకా? ప్రభుత్వంమీద కుట్రచేశారని రిపోర్టు ఇచ్చాడా వాడు, వాణ్ణి ఇక్కడే ఉంటే—

మీనాక్షి: నీదాకా ఎందుకు, నేను వాడి గుడ్డు పీకేదును—

నీలలోచన: ఆ రిపోర్టు వ్రాసినవాడి చేతికి వాతలు పెట్టేదును.

పార్వతి: వాడి పళ్లు రాలగొట్టేదును.

అనంతం: రాజకీయాలలో ఏమీ భాగంపుచ్చుకోనివారిని, అలాంటి నిందలు వేసి రిపోర్టు ఇచ్చాడా?

కోపం చల్లారి అనంతలక్ష్మి కన్నీరు కారిపోవ మంచంమీద పడి వెక్కి వెక్కి ఏడిచింది.

అమృత్యు! అని అందరూ నిట్టూర్పులు విడిచారు.

అంబుజం: అనంతం! ఈ సంగతంతా మా నాన్నగారిద్వారా తెలుసుకొని నేను చేసేపని అంతా చేస్తాను.

నీలలోచన: సీతాదేవి తండ్రికూడా ఉపయోగిస్తాడు ఈ విషయంలో!

మీనాక్షి: నిన్న వచ్చిన ‘సారా’ అనే యూరోపియను అమ్మాయి కూడా మనకు సాయంచేయవచ్చునట్టా—

అయ్యంగారు: తెట్టిగారికి బుద్ధివచ్చింది. నిన్న సబుకోర్టులో జయలక్ష్మిమీద వాడు తెచ్చిన వ్యాజ్యం తీవరంచేశారు కోర్టువారు.

మీనాక్షి: అంతటితో ఊరటంటే ఎల్లాగు? ఆ రాడీటంకకు బాగా బుద్ధివచ్చాలి.

పార్వతి: మంచి ఉపాయం ఏదయినా మనం ఆలోచించాలి.

అనంతలక్ష్మి: గాంధీతత్వవాదులు ప్రభుత్వంమీద కుట్ర ఎలా చేస్తారు?

౮

అనంతలక్ష్మి కోలుకోడం జయలక్ష్మికి కలిగింది. జయలక్ష్మి భగవంతుని పూజ ఎక్కువ చేసింది. భర్త ఛాయాచిత్రాన్ని ఎడతెగక ప్రార్థనచేస్తూ రహస్యంగా కళ్ళనీళ్ళుకళ్ళ కుక్కకునేది.

కోభనమందిరం అలంకారాలతో అలాగే ఉంచండని, ఆ మందిరానికి తాళం వేసింది. కోనంగి తిరిగి రాగానే తాను వ్యాజ్యం నెగ్గినందుకు సత్కసారాయణవ్రతం అఖండవైభవంగా చేయాలని నిశ్చయించుకుంది. కోనంగిమీద తెట్టియారు చెప్పిన నేరాలన్నీ ఏనాడో వట్టి అబద్ధాలని అయ్యంగారు బందగు ఉత్తరాలు వ్రాసి సమాచారం తెప్పించాడు.

అలాంటి ఉత్తమ బాలకుడు తనకు అట్లుడు కావడం తన అద్భుతమని జయలక్ష్మి కోనంగి అనంతలక్ష్మిల వివాహం నిర్వహించేమందే నిశ్చయానికి వచ్చింది.

శెట్టియారు వ్యాజ్యం ఓడిపోయినా ఊరిలోక ఆప్టీలు చేస్తాడని కబురు వచ్చింది. చెయ్యనీ! ఖర్చులు వాఖలుచేసి వారి ఆప్టీలు చెయ్యాలి. లంచాలిచ్చి ఎంత సాక్ష్యం తెచ్చినా, న్యాయమయిన సాక్ష్యంమందు అవి పొగలా మాయమయి పోయాయి. ఇంతత్వంలో వ్యాజ్యం తేలిపోతుందని యెవరూ అనుకోలేదు. పాటుపంపులు జరిగాయనా అదా అన్న ప్రశ్నపయినా, జయలక్ష్మి భర్త రంగయ్యంగారి విలు చెల్లుతుందా లేదా అన్న ప్రశ్నపయినా విచారణ జరిగింది. ఇంత త్వరలో విచారణ జరగడానికి ఎన్నో కారణాలు వచ్చాయి.

రంగయ్యంగారి అన్న కొమారుడు ఆచార్య అయ్యంగారు అనంతలక్ష్మికి నృదయబాధ తీర్చడానికి పుట్టించిన గాథే నిజమయిందని ఒక రోజున సీతాదేవి వచ్చి విజయలక్ష్మితో చెప్పింది. సీతాదేవి కోనంగిని పెళ్ళిచేసుకోనని చెప్పి పంపినా, కోనంగి అంటే ఆమెకు అపేక్ష కలిగింది. కోనంగి తనవాడనీ, తాను కావన్న కోనంగి మంచి అందమయిన భార్యను సంపాదించుకునేట్లు చూడడం బాధ్యత తనదనీ ఆమె నిశ్చయించుకొంది. కోనంగి సినిమా పదిసార్లు చూచినవాళ్ళలో ఆమె ఒకరై. క్లీవ్ మేగీ కళాకాలలో బాలికల సంభాషణ విషయాలలో కోనంగి ముఖ్యవిషయమయిపోయాడు. ఆ సందర్భంలోనే కోనంగి అనంతలక్ష్మికి ఉపాధ్యాయుడయ్యాడన్న సమాచారం వింది.

సీతాదేవి అనాటినుంచీ అనంతలక్ష్మితో స్నేహం వృద్ధిచేసుకుంది. కోనంగితో గంటలకొలది తన మామూలు ధోరణి సంభాషణ ప్రారంభించింది. ఈరోజు రాగానే ఆమె అనంతలక్ష్మిదగ్గరకు వెళ్ళింది.

సీతాదేవి : అనంతలక్ష్మి ! నిన్న మీనాక్షి మా ఇంటికివచ్చి ఎందుకు కోనంగిరావుగార్ని అరెస్టుచేశారో, మా తండ్రిగారిని కనుక్కొనుని కోరమని చెప్పింది.

జయలక్ష్మి : ఎందుకు అరెస్టుచేసింది కనుక్కున్నారా ?

సీతా : మా నాన్నగారు ప్రభుత్వ ఉపకార్యదర్శికాదండీ !

జయ : బౌనమ్మా బౌను. మాకు తెలుసునుగా !

సీతా : నేను మా తండ్రిగారిని మాడలగొట్టాను కనుక్కొనుని.

జయ : కనుక్కున్నారా ?

సీతా : పోలీసు డిపార్టుమెంటు ఉపకార్యదర్శి మా నాన్నగారికి మంచి స్నేహితుడండోయి !

జయ : కాదు మరి ? ఒకే పాయలోవాళ్ళు యెంతో స్నేహంగా ఉంటారు. కనుక్కున్నారా ?

సీతా : అలాంటి రహస్యాలు యెల్లా చెప్పేదీ. ఎంత స్నేహమున్నా అవి రహస్యాలన్నట్టే !

జయ : (నిట్టూర్పు) అంతేనా—

అనంతలక్ష్మి : (నిట్టూర్పు) ఎందువల్ల ఆ రెండు అయితేనేమి. ఇప్పుడు మనం ఏమిచేయగలం ?

జయ : మనం ఏమిచేయగలం నిజంగా !

సీతా : ఉండండి, అంతటితో మా నాన్న ఊరుకోలేదు.

జయ : మీ నాన్నగారు ఏపని తలుచుకుంటే ఆపని చేసితీరగల సామర్థ్యం గలవారు.

సీతా : ఆ కాఖలో పెద్ద గుమాస్తా మా నాన్నగారి సహాయంకల్గితే పైకి వచ్చారు.

జయ : గుమాస్తాలు తలుచుకుంటే ముఖ్య కాగ్యదర్శులే ఏమీ చేయలేరు.

అనంతం : రాజకీయాల సంబంధం తెచ్చుకున్నవారికి ఎప్పుడో జయిలు తప్పదు. డాక్టరు రెడ్డిగారు ఇదిగోరకే జయిలుకు వెళ్ళివచ్చారు.

జయ : ఇంతమాటేమైనట్లు తల్లి ?

సీతా : పోలీసుకాఖ గుమాస్తాగారు ఉన్న రహస్యమంతా మా నాన్నగారికి చెప్పాడు.

జయ : ఏమని ?

సీతా : మా నాన్నగారు నాతో వచ్చి చెప్పారు.

అనంత : మీ నాన్నగారు ఏమి చెప్పినారు సీతా ?

సీతా : ఎవరో నాటుకోటికెట్టి సు కమిషనరుకు సంపూర్ణమైన సాక్ష్యంతో కోసంగిరావు, డాక్టరు రెడ్డి కలసి ప్రభుత్వంమీద క్షుల్ప చేస్తున్నారని ఋజువుచేశారట. ఆపైన కోసంగిరావును ఆరెస్టుచేశారట.

జయ : అనుకున్నంతా అయింది. మా అబ్బాయి చెప్పినమాట నిజం ! కెట్టే ఈపని చేశాడు. వాడు కాకపోతే కోసంగిరావుగారు ఒక్క రాజకీయసభలోనన్నా ఉపన్యాసం ఈయలేడే. ఎలా ఆరెస్టుచేస్తారు ?

అనంత : కెట్టియారు ఎంత దుర్మార్గుడు ! ఇప్పుడు చూశావా అమ్మా ? నేను ఆరోజులలో గోలబెట్టితే విన్నావు ? ఆ రాక్షసుడు దేవత అనుకుంటూ, అపర హరిశ్చంద్రు డనుకున్నావు. ఒక కోటిశ్వరుడు అల్లుడొకాడంటే ఉచ్చాసంగావు !

నీర
గారు వెళ్ళిపోయిన తర్వాత
పరీక్షకు పోయే యువకుడి
మంట.

యిబ్బందులే. కోనంగిరావు
నంటానని ఒక ఐ. సి. యస్.
ఐ. సి. యస్. అంటే నాకు

అనంతం : కోనంగి
పోవును సీతా ! ఆయన బాగున్నాడు
ఆయనకు తగిలింది !

చెప్పించేసుకుంటే బాగుండి
నా దునిదృష్టి జాతకం

నీర : అవేమి మాటలు ఆ బంధువు సావ్య ధైర్యంగా ఉండు.
నేను అతన్ని ప్రేమించలేను. నా అతడు అంతాన్నా ప్రేమించలేడు.
ఆ సంగతి మొదటే తెలుసుకున్నాను.

జయలక్ష్మి వెళ్ళిపోయిన మొదటిసారింది వీడు తన కుటుంబానికి
రావణాసురుడయ్యాడని. ఎక్కడనుండి దాపురించాడు? ఇంతకూ అమ్మడి
అన్నట్లు వాడు తన ఇంటిలో అడుగుపెట్టడానికి కారకురాలు తానే! అప్పుడే
వాణ్ణి రానీయనదని. వాడిని చూస్తే తనకు భయమంది వెంటికి. అన్నీ
తాను సాలెగూడు దులిపినట్లు దులిపి పారేసింది. ఈనాడు తాను అనుభవిస్తోంది,
తన కూతుర్ని అనుభవించేస్తోంది. ప్రాపంచికంగా లాభం ఆశించేవారికి,
అరకంగానే చెంపదెబ్బలు పెట్టిన తగులుతాయి.

కోనంగిరావుగారు ఎన్ని సంవత్సరాలకు బయటపడతాడో! అదాకా
అనంతలక్ష్మి కృంగిపోతూ ఉంటుంది. కోనంగిరావు పరీక్షలకు తయారైతేనే
మొదటితరగతిలో పాస్ అయింది.

కోభనమహాత్మ్యన ప్రథమదినంగానే అతడు వెళ్ళిపోవలసివచ్చి
నది. భోజనంచేస్తూ మొదటిముద తిన్నవానిని ఆ తక్షణం లేచి పొమ్మనట్లు,
యవతీయువకులలో ప్రథమ ప్రేమదినాలకన్న మహదానందం సమకూర్చే
వస్తువు లింకేమి ఉన్నాయి?

జయలక్ష్మికి రంగయ్యగారు తన్ను ప్రేమించిన దినాలు జాపకం
వచ్చాయి. భవభూతి ఉత్తరరామాయణంలో 'రాత్రిచేప వ్యరంసీత్, శోకం
చెప్పినట్లు చెంప చెంపకు చేర్చి ఒక్కక్షణమైనా విడిపోని కాగిలిలో, అరం
తేని పిచ్చిమాటలు చెప్పుకుంటూ కనుకయినా ఎరుగని ఏదో మధురమత్తలో
గడిచిపోయేవి ఆ దినాలు.

విడిపోవడం మరి గాఢంగా కలుసుకొనడానికే! స్త్రీ పురుషుల జీవి
తంలో ప్రేమావస్థ ఎక్కడో ఆకాశంలో ఉండే ఉత్తుంగశిఖరం.

ప్రేమకులు ప్రయాణాలు చేయడం ఆనందం. తాను రంగయ్యగారూ,
రెండునీట్లు ఉండే మొదటితరగతిలో ప్రయాణించేస్తూ ఉత్తమత్రేతాలన్నీ
మాత్రం సలిపారు.

ప్రేమికులు ఒక్కొక్కచోట ఒక్కొక్క చక్కమయిన ప్రేమానుభవం పొందుతారు. ప్రేమ ఒక మహాపుష్పమయితే ఒక్కొక్క ప్రేమానుభవం ఆ పుష్పంలోని ఒక్కొక్క పుటవంటిది.

అంత ఆచారపరుడయ్యా తన భర్త తనవంట తినేవాడు. వెళ్ళవడేపుడు కృష్ణుడు గొల్లవాడట. రాముడు శబరిఎంగిలి తిన్నాడట.

తామిద్దరూ బృందావనందగ్గరి యమునాతీరంలో ఒక అడవిలో మఠాం పెట్టినప్పుడు తాను వంటచేసింది. తాను వంటచేస్తుంటే, త్యాగరాజకృతులు పాడుతూ నాట్యంచేశాడు. చిత్తనాట్యంచేసినచ్చి వంటచేసే తన్ను గాఢంగా కాగలించుకొని పెదవులు ముద్దుకొంటూ 'జయో, నువ్వు నా కర్పించేవన్నీ దివ్యామృతపు విందులేనే' అన్నారు. ప్రేమ! ఓహో ప్రేమ!

అనంతలక్ష్మి పెళ్ళిచందర్బంలో మదరాసు పత్రికజనోద్ధరణాశ్రమానికి అనంతలక్ష్మి వెయ్యిరూపదహారు రూపాయలు చదివించింది. తనగురువూ, తనభర్తా ఆయన కోనంగిరావు 'నాబోటి కులసీనులను, చరిత్రసీనులను, సంరక్షించటానికి ఏర్పాటుచేసిన యీ సంఘానికి నువ్వు వెయ్యిరూపదహారీ వ్యయం యెంతో భగవత్ప్రీతికరం, అనంతా!' అన్నమాటలు అనంతలక్ష్మికి జ్ఞాపకంవచ్చి కళ్ళనీళ్ళు తిరిగినవి. తన భర్త ఎక్కడపడితే అక్కడ తిరుగు తున్నట్టే ఆమెకు తోచింది. ప్రేమకు అంతరాయం కలిగినప్పుడే దాని గంభీరశక్తి వ్యక్త జీవితాలచుట్టూను, జీవితాలలోనూ స్పందిస్తుంది.

అనంతలక్ష్మికి ప్రతిక్షణము తన చుట్టూ పొదివికొని వున్నట్టే తోచింది. 'గురువునై నిన్ను ప్రేమించి నీ ప్రేమను చూరగొన్న నేను బిలహణుణ్ణి, నువ్వు యామినీపూర్ణలికపు.' అని అనిన ఆయన మాటలు ఆమెకు నిమిష నిమిషము సాక్షాత్కారమయ్యాయి!

ఆయన పతితుడా! తాను పతితురాలా? వివాహం ఉత్తమసంస్కారం. ఆత్మసాక్షాత్కార దివ్యమందిరానికి సోపానమార్గం వివాహం. అలాంటి వివాహసంస్కారవిహీనపంకిలంలో ఉద్భవించిన నత్తగుల్ల తా నని తన గురువుగా రన్నాడు. వారే తన ప్రేయసిమాత్రం పతితురాలు కాదని వాదించారు. మధురవాణి పతితురాలెట్లా? అని వారి ప్రశ్న. మధురవాణి వంశంలో ఉద్భవించిన తానుమాత్రం ఉత్తమజన్మ అన్నారు తన గురువుగారు.

తాను, తనభర్తా వివాహంనాడు వధూవరులై తీయించుకొన్న ఖాయాచిత్రాలన్నీ చూస్తూ అనంతలక్ష్మి తన చదువులగదిలో జూర్పుంటే ఆలోచించుకొంటున్నది.

ప్రేమనుగురించి తాను ఎన్నో గ్రంథాలు చదివించి. ఇంగ్లీషుభాషావాదులు పఠించి వ్యాసాలు చదివించి. అన్నీ చదివి ఈల ఉంటుంది ప్రేమ అని ఊహించుకొంది. కాని తన ఊహలకు మించిపోయే ఏదో ఒక దివ్యసిద్ధిని ఊహించి తన గురువుగారు తమ ఇద్దరం నివాహానికిపూర్వం వర్ణించేవారు.

ఒకరోజు తానూ, తన గురువు ఇద్దరూ కలసి మహాబలిపురం వెళ్ళి సముద్రంలో కలసిపోయే, ఆ విచిత్ర పరమాద్భుత శిల్పపు కట్టడాలలో సముద్రం సరికిస్తూ కూర్చున్నారు. ఆ సమయంలో ఎంతకాలమో వారిద్దరూ ఆ పరమసౌందర్యచూపులో లయమే మాట లేకుండా ఉండి పోయారు. కొంటేవారుయ్యూ, తనగురువు సౌందర్యోపాసీ. తాను వీణ వాయిస్తూ తన గొంతుక ఆ వీణకు క్రుత్రికలిపి, 'రామాభిరామా' మొదలయిన కృతులు పాడుతూ ఉంటే, వారు ఉప్పొంగిపోతూ వింటూ, ఆనందాంబువులలో కరిగిపోయేవారు.

ఆనంద మధురమంగన ఇంతే నా వలపు టాంపు లేని నీ గొంతుక సౌందర్య వస్తువులలో కాంచనాంగ, మవ్వ ధవళగిరివి, నీ ప్రేమ గారీ శంకర శిఖరము, నిన్ను నా ఆత్మకు పొదివికొన్న నా అద్భుతము నందదేవి,' అని వా రావాడు అన్నాడు. 'లక్ష్మీ! సౌందర్యవస్తువుల ఆరాధించడం మనుష్యునిలోని సంస్కారోత్సుకతలోంకిరీటం. మవ్వ నాకు సన్నిహితం కావడంకల సౌందర్యోపాసన నాకు సులభలభ్య మయిపోయింది ప్రాణకాంతా!' అన్నారు ఇంకో గోజున.

సౌందర్యవస్తుదర్శనమే వారి హృదయాన్ని గర్వలోకం ఆక్రమించ జేస్తుందట. 'ఆ ఆరాధనలో లోకంఅంతా ఒక విశ్వసౌందర్యంత ర్భాగమే దర్శనమిస్తుంది. అనంతం! లోకంలో బాధలు, లోకంలో ఉత్తమపథాలకు పోవాన్న కాంక్ష, బీదవారి ధనవాంఛ, కూలివారు కోటీశ్వరులతో సమానం అయ్యేందుకు చేసే మహాయజ్ఞం, కాటకాలలోని నాశనం అన్నీ అందులో భాగమే కనబడతాయి. గులాబిపూవు సౌందర్యాన్ని నిజంగా అరంచేసుకున్నవానికి పల్లెరుములు అందం తెలుస్తుంది. ఛైరవిరాగంలో లీనమయిపోగల హృదయం గలవానికే లోకంలో ధనదులచే, జమీందారీ హక్కులచే పిప్పిచేయబడే బీదనాశ ఆక్రందనములోని పరమార్థం అగ్రం అవుతుంది. నిర్మలనీలాకాశమనోజ్ఞతన హృదయమార క్రొలగలపాడే, చావు నాచురంగు, కళ్ళు నలరంగు, బాధ బూడిదరంగు పూర్తిగా అరంచేసుకుంటాడు. అనంతలక్ష్మీ! మహాత్మా గాంధీనంటి సౌందర్యోపాసీ ఇంకొరు లేరుకుమా! ఆయన రాత్నధ్వని బీదతనం లోకంలో ఉండకూడదు అన్న మహానివాదరాగంకుమా!' అని మహాబలిపురంలో సముద్రతీరాన తన్ను వారి హృదయానికి అడుముకొని అన్నారు.

తాను : ఈ రాళ్లతో పెక్కిన చెక్కడాలు సౌందర్యవస్తువులైతే అవుతాయండీ ?

కోనంగి : ఏనీ నీ పెదవులు, ఆ పెదవుల అందం స్వతస్సిద్ధంగా ఉంటుందా ? యవ్వనం అనే అర్థం ఆ పెదవులను ప్రపంచాద్భుత సౌందర్యవస్తువులుగా తయారుచేసినాడా ?

తాను : యవ్వనం కలిగిన అందరి పెదవులూ అందమైనవా ?

కోనంగి : ఆ యవ్వనానికి శ్రుతిదిన యవ్వనం కలిగిన ఇంకొకనికి !

తాను : అందరికీ రాకన్నయాటేగా ?

కోనంగి : కొన్ని పెదవులు అందరికీ, కొన్ని కొందరికీ, కొన్ని ఒక్కడికే !

తాను : ఎవ్వరికీ అందంగాని యవ్వనపు పెదవులు వుండవచ్చుగా ?

కోనంగి : ఆ పెదవుల అందం తెలుసుకోనే యాత్రికుడు వచ్చేవరకూ !

తాను : వాడు రాకపోవచ్చుగా !

కోనంగి : రాకపోవచ్చుగాక, విశేషాశ్చర్యేషాం సముద్రతీరంలో ఒక ముత్యపుచిప్ప పగిలి, ఆ ఇసుకలో అర్చితమైన ఒక ముత్యం పడివుందనుకో ; దాన్ని అనుభవించేవారు అక్కడకు వెళ్లిపోయినంతమాత్రాన ఆ అందం లేదనట్టవుతుందా ?

ఆ సముద్రంబిడున సమ ద్రపు వచ్చులతో, ఆకాశనీలాలతో, ఆ నల్లని రాళ్ళశిల్పాలు ఏదో దివ్యశ్రుతి పొందుతున్నాయి. ఆ శ్రుతికి పరమస్థాయి తానూ, తనగురువుగారి ప్రేమా అట.

ప్రేమనుగురించి వారిద్దరికీ సంభాషణ జరిగింది.

కోనంగి : నా ఆత్మేశ్వరీ, ప్రేమ ఒక మహారాగంలోని ప్రాణస్వరం వంటిది.

తాను : రాగం ఏమిటి ?

కోనంగి : నువ్వు !

తాను : మీరు ?

కోనంగి : నేను శ్రుతిని.

అప్పుడు ఆయన పొడిన పాట ఎప్పుటికీ తాను మరచిపోలేదు.

ఈ నీలికరటాల ఎదుట నువ్వు నేను,
నీలోన నీలమే నాలోన కరటమే !

ఈ అనంతపథాల ఎదుట నువ్వు నేను
నీ వనంతానికే నేను పథివడ రాణి,

ఈ శిల్పసౌందర్యకీర్తి నువ్వు నేను,
శిల్పమూర్తిని నువ్వు శిల్పి నే నో దేవి !

ఆ పాట పాడుకుంటూ ఆనంతలక్ష్మి తన మనోహర వికాల నేత్రాలు అరమాతలుగా “గురువుగారూ, నన్ను వదిలి మీరు ఒక్కరూ జైలుకు వెళ్ళారా! ఎంత నిర్ణయ మీది? అందులో మన ప్రథమ గాథ సంక్షేప సమయాన ఆ సంధ్యాకాంతులో ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయారా? మీది కఠిన హృదయం కాదూ! ఆరాత్రేకాదూ నాకళ్ళలోకి తేలేపాట మాన్చు! అంతలక్ష్మీ! నిన్ను ఒక్కక్షణ మైనా వదిలి ఉండ” నన్నారు. ఆ మాట అంతలోనే ఆసత్యం చేశారా?” అని అనుకుంటూ కన్నుల నీరు నిండ తల హృదయం మీదకు చాల్చుకుంది.

౧౦

రెడ్డిగారికి కారాగారం అలవాటే. అందులో ‘ఏ’ తరగతి బంధితుడు. క్యాంపుమంచం, మరుపు, వర్షాలు, అన్ని సౌకర్యాలూ ఉన్నాయి. కోనంగి డాక్టర్ రాత్రికుతప్ప పగలలా కలిసే ఉండేవారు. అనేక విషయాలనుగూర్చి చర్చలు సాగుతూ ఉండేవి.

ముఖ్యమైన సమస్య సామ్యవాదం. ప్రపంచోద్ధరణ సామ్యవిధానం వల్లనే జరుగుతుందని రెడ్డి అంటాడు. కోనంగి తన వాదనతో సామ్యవిధానం ఒప్పుకుంటాడు. కానీ, అందుకు మార్గం గాంధీవిధానం అంటాడు.

కోనంగి: రష్యా రాజకీయవిధానం ప్రపంచానికి ఆదర్శప్రాయంగా ఉంది ప్రస్తుతం. కానీ స్టాలిన్ ఎందుకు రత్నకభటులతో కాపలా కాయించుకుంటూ వెడతాడు?

డాక్టరు: ప్రాణరక్షణ ముఖ్యవసరం. ఎంత ప్రజారాజ్యం సాపేంచినా, యితర రాజ్యాలవారికి రష్యా జయమువల్ల ఉడువబోతుతనమూ, కోపమూ ఉద్భవించాయి. రష్యా రాజ్యవిధానం మంటగలికి, రష్యాను నాశనంచేయాలని వా రెప్పుడూ ప్రయత్నాలు చేస్తూ ఉంటారు. అందులో స్టాలినుచావు మొదటి కోరిక వారికి.

కోనంగి: రష్యాదేశంలోనివా ర్భవతూ స్టాలిన్ కు విరోధులు లేరంటావా?

డాక్టరు: లే రనను. ప్రతిదేశంలోనూ, ఉత్తమాశయాలను నాశనం చేయ్యాలి అన్న దుర్మార్గులు ఉండనే ఉంటారు.

కోనంగి: మనదేశంలో గాంధీజీకి వ్యతిరేకులు, గాంధీజీ పేరు చెప్పితే, కాంగ్రెసు పేరు చెప్పితే మండిపోయేవారు లేరా?

డాక్టరు: ఉన్నారు.

కోనంగి: అయితే బాపూజీ ఎందుకు రత్నకభటుల్ని పెట్టుకొన్నారు? కాంగ్రెసు మంత్రివర్గం లున్నంతకాలం మంత్రులెవ్వరూ రత్నకభటుల్ని పెట్టుకోలేదేమి? కాంగ్రెసు నాయకులకు రత్నకభటులు లేరేమి?

డాక్టరు : అది ఒక గొప్పా? నిజమైన స్వాతంత్ర్యం మనదేకానికీ వస్తే, అప్పుడు మంత్రులూ గింతులూ రక్షకభటుల్ని పెట్టుకోవాలి. ఇవాళ ఇంగ్లీషువారు నిన్ను రక్షిస్తున్నారగునుకీ నీ అటలు సాగుతున్నాయి.

కోనంగి : అన్నావు నాయనా అంతమౌతాను. పాపం ఇంగండులో వాళ్ళ రాజ్యమే కాదుటండీ, ఆక్కడకూడ స్కాట్లండుయారు, రక్షకభటులు మంత్రులనూ, ముఖ్యమంత్రినీ ఎందుకూ కాపలాలు కాస్తుంటారు.

డాక్టరు : ఇంతకూ నీ వాదన ఏమిటి నాయనా?

కోనంగి : నా వాదన ఏమిటో తమకు అరంకాలేదు కాబోలు! అంత మతితలకాయా నీది? మట్టి అయినా పంట పండుతుంది; బూడిదా?

డాక్టరు : బూడిదలో అనేక రసాయనాలు లున్నాయి. అన్నీ ఉపయోగించవచ్చును.

కోనంగి : ఏమీలేని ఖాళీబుట్టా?

డాక్టరు : గాలి ఉంటే గాలి ఉపయోగం. గాలి లేకపోతే ఎప్పుడోక ఉపయోగం.

కోనంగి : సరే ఎందుకో ఆ దుకు ఉపయోగించు తమ్ముడూ! నా మాటలు అరంచేసుకోడానికిమాత్రం ఉపయోగించవ.

డాక్టరు : ఓ యమ్మా! అలి తెలివైన ఆరంగల 'యారు' నువ్వు? నువ్వు చెప్పేది నాయకుల ప్రాణం రక్షించవలసిన అగత్యంగల దేశంలోని రాజ్యవిధానం లోపభూయిష్టమయినది అని. నువ్వు సామ్యవాదాన్ని, గాంధీ వాదాన్నీ ఎల్లా సమన్వయం చేస్తావు?

కోనంగి : ఓయి ఎప్పుడో బుజ్జగల వైద్యశిరోమణిగారూ, కొంచెం శ్రద్ధగా విను.

డాక్టరు : ఓయి వంకరబుజ్జ కొక్కిరాయిగారూ, రెండుకళ్ళూ మూసుకొని మౌతాడు.

కోనంగి : గాంధీజీవాదనలో ఏమీ లోటు లేదు__

డాక్టరు : సామ్యవాదనలో ఏమీ లోటులేదు__

కోనంగి : ఈ రెండు కలిపితే అసలే లోటు ఉండదు.

డాక్టరు : ఆ రెండూ ఇంకంపాటబిల్లు__ఎప్పుడూ ఏవిధంగా కలవనివి. పైగా ఏదో కొత్తరకం విషయం అయి లోకాన్ని దహించివేస్తాయి.

కోనంగి : నువ్వు ఆ రెంటినీ కలిపి, పరిశోధనచేసి చెబుతున్నావా, లేక డబ్బా వాయిస్తున్నావా?

డాక్టరు : నువ్వు ద్రమ్ము వాయిస్తున్నావు కాబోలు.

కోనంగి : ద్రమ్ము వాద్యవిశేషం. డబ్బా గొంతెమ్మ పండగవాళ్ళ గడబిడ విశేషమూహా!

ఈలా వాళ్ళిద్దరూ ఆనందంతో గడిపేవారు. కాని కోనంగి హృదయాంతరాళాలలో ఆనందం ఏదీ కనిపించదు. సార్లు ఒంటిగా రాత్రిపు, తన కొట్టులోకి వెళ్ళిపోతూ ఉన్నప్పుడు, కళ్ళ నీళ్ళలో కరిగిపోయాడు. వేరూవేదన అనుభవించినవాళ్ళకే అగం అవుతుంది ఆ అవస్థ!

ఒక్క నిమిషంకూడా అనంతలక్ష్మి ఎంటనూంచి మాయంకాదు. ఆ ప్రభుత్వంధాన నివృత్తిమహర్షి పుట్టికల మహామహర్షి ఎవ్వరూహించు కోగలరు ?

అదివరకు అతడూ ఆనందంగా కనిపిస్తే, ఇద్దరుమాత్రమే కలిసి తిరిగారు. ఒకరినొకరు గాఢంగా కాగలిగించుకొన్నారు. ముద్దులు కొనినారు. ఒకరిలో ఒకరు ఒదిగిపోయినారు.

ఆయా ఆనందాలు, ఆ ప్రభుత్వమహర్షి ఉత్సాహనందముందు హిమా అయముముందు నీలగిరి కొండలలా, గంగానదిముందు దండకారణ్యపు సెలయేల్లలా, గులాబిముందు మల్లెపువ్వులలా కనిపించిన కోనంగి అనుకున్నాడు.

తలుపు వేయడంతోనే, అనంతలక్ష్మి సిగ్గుతో మంచంమీదనుంచి లేచి నుంచుంది. ఆ సిగ్గుకూడా ఎంత మధురమయి ప్రత్యక్షమైంది.

ఎవరికీ విచిత్రపడకండా కాదు తమలో పాడుకున్న పాటలు, ఆమె పాడిన మువ్వగోపాల పదాలు, తా నా పవిత్ర యామినందానానికై రచించిన పాటలు పాడుకొన్నారు.

విద్యుత్ దీపాలు ఆర్పి, ఆ మేడపై కిటికీదగ్గర వెన్నెల తమమీద పడేటట్లు ఇద్దరూ ఒకటిగా జన్మించినట్లు అయిపోయిన కాగలిగితే నిలుకున్నారు.

సౌందర్యాతిసౌందర్యమూర్తి అయిన ప్రియురాలి నగ్నసౌందర్య దర్శనము అతిపవిత్రము, ఆనందపరమావధి.

‘అనంతలక్ష్మీ! ప్రేమరాగాలాపన ప్రభుత్వరంలోనే అపస్వరం సమకూర్చానా హృదయవీణకు ?

ప్రాణేశ్వరీ! నువ్వు ధైర్యం పడని సిగ్గుపై ఉన్నావా? కరిగిపోయిన కాసారజలంలా ఉన్నావా?

అత్తనాయకీ! పక్షిలా ఒంటినె జీవిత వికాలాకాశంలో ఎగిరే నన్ను నీ అందాలతో, అమృతగానాలతో బంధించి నీ ప్రక్కనే చేర్చుకుంటే, ఏ పాడుబోదకాలు నీ స్నేహంతో పట్టి మనల నిద్దరినీ విడదీశాడు ?

దగ్గరకు రాలేనంత దగ్గరకు వచ్చిన నన్ను నేను విడిచిపెట్టి ఇంకనూ దగ్గరకునూ నా జీవితపరమార్థం ?

‘ ఈ కటకటూల భౌశ్చర్యం ఇంతుమ్మూరి
 నీవ నా హృదయాల్ని నిద్రలేమి
 తెలివివీసుడై నిను జేరి తెల్పునంచు
 ఇనుముజించిన శయముతో వసటబడుదు ’

ఇలా పద్యాలు వ్రాసుటంటే ఈ గుండెలోని వర్ణనాతీతమైన బాధ
 తగ్గుతుందా ?

‘ ఎవరయ్యా పూజంటను
 ఇటు తెంజిరి అటు తెంపిరి ?
 ఎవరయ్యా చంద్రుని చంద్రిక
 విడదీసిరి విసిరేసిరి ?
 ఎవరయ్యా వీణను తీగలా
 విడలించిరి విరచేసిరి ? ’

నవమ పథం

ఉత్తరాలు

౧

ఆ సంవత్సరము బి. ఏ. జూనియర్ పరీక్షలో అనంతలక్ష్మి కృతారథ నందింది. కోనంగి వ్రాసిన ఉత్తరాలు ఆనందంగా చదువుకొంటోంది. ఆ ఉత్తరాలన్నీ పెట్టుకొనేందుకు నాలుగువందల రూపాయలుపెట్టి బంగారం పొందిన వెండిపెట్టె కొంది.

కోనంగి జయిలు అధికారులద్వారా పంపించే ఉత్తరాలుకాకుండా, రహస్యమార్గాలవూడా ఉత్తరాలు పంపించసాగాడు. అనంతలక్ష్మి భర్తకు రోజురోజుకు ఉత్తరంవ్రాసి, వారం అయ్యేసరికి, అవన్నీ ఒక ఉత్తరంలాగే కలిపి పంపించేది. డాక్టరు రెడ్డి ఇంటికి కొన్ని ఉత్తరాలు పంపితే అవన్నీ ఎలాగో కొన్ని రహస్యమార్గాలద్వారా జయిలులో కోనంగికి అందేవి.

ఉత్తరం రాగానే కోనంగి, కళ్ళకద్దుకొని, చిప్పి ఉప్పొంగిపోతూ చదువుకొనేవాడు. విడిపోయిన ఆ యిద్దరూ ఇతరులు చూసారన్న సీగను వదలి రిజిస్టరుచేసిన ఉత్తరాలులా వ్రాసుకొనేవారు. ఒకరికొకరు వ్రాసుకొన్న ఆ ఉత్తరాలలో ఒక్కొక్కప్పుడు వారి ప్రణయజీవిత నిగూఢ రహస్యభావాలు తాండవంచేస్తూండేవి. అడ్డగట్టువేస్తే వరదలువచ్చిన నది కట్టపొర్లి లోకం అంతా ముంచెత్తుతూ, పరవళ్ళెత్తి ప్రవహించిపోయినట్లు వారిప్రేమ దళదిగ్ధిలా నిండుతూ పొంగిపోయింది.

గాంధర్వనికేతనం

మైలాపూరు

12-4-41

ప్రాణకాంతా!

జయిలులోఉన్న మీరు ఉత్తరం వ్రాయగలుగుతున్నారు అన్న సంతోషం ఒకప్రక్కా, నీలాకాశంలోంచి వీడుగు పడినట్టు మీరూ నానూ ఆ పవిత్రమహూర్తంలోనే ఎడబాటు కలిగిందన్న భరింపరాని బాధలు ఒకప్రక్కా నన్ను ఊపివేస్తున్నాయి.

మిమ్ము విడిచి యుగాలయినాయన్న నిస్పృహ వేధిస్తున్నది. ఏనాడో మిమ్ము తిరిగి చూడడం!

ఏం చేస్తున్నారు? అంత నిర్దయగా వెళ్ళిపోయారు. ఏం చేద్దామని?

నేను చదవలేను, పుస్తకం ముట్టలేను. ఈవీటి పరీక్ష ఏమవుతుందో? ఇంట్లో కూచోలేను. ఇంటిబయటకు వెళ్ళలేను. ఎడారి ఎల్లా ఉంటుందో నే నెప్పుడూ చూడలేదు. కాని ఎడారినిగూర్చి చదివినవన్నీ నిజమే అయితే, నా మనస్సు ఏమీ ఓయ్యాడిన్నులేని 125 డిగ్రీలు వేడిగల, పది సహారా ఎడారులు కలిసిన ట్రయికోయింది.

నా స్వావయప్రభూ! మీరు నా జీవితంలోకి రాకపోయివుంటే, నా జన్మ బూడిదలా ధూళి పోయివుండును. మీరు వచ్చారు. నాజన్మ కోటి కాళ్ళిరవికాల మయింది. అలాంటిది మీ రెల్లా నన్ను వదలి వెళ్ళిపోయారు. ఎంత నిరయో మీని?

నేనక శ్రీకృష్ణుడు రాధను వదలి శుభాకృతి వెళ్ళినప్పుడు ఆమె పడిన బాధ, నా బాధమందు ఎంతోపయంతిది, అత్తానాథా!

మీ నిర్బంధానికి కాలాంతరం కూడా దుష్ప్రగతిని తెలిపింది! నన్ను వాంఛించి, విఫలుడై ఆ రాక్షసుని అలా చేశాడు. వెనక సీతాదేవిని రావణుడు ఎటుకపోయినాడు. ఈ సీతాదేవి కామణ్ణే ఎత్తుకుపోయారు. నేనే బయలుదేరి కడయూరుకు వస్తున్నా. కటకటాల ముక్కలుచేసి, గోడలు పిండిగాట్టి, మినుల్ని తిరిగి తీసుకువస్తాను. నాకు లక్ష్మణులు వద్దు, హనుమంతులు వద్దు, వానరబలగం చదు.

నేను అందరితోనీ విడిచిపోతాను. అది నాకు ఏమీ నష్టంలేదు. మీకు శిల్పం విషయం ఏమీ తెలియదు. మీ అందం మీ చెరుగుని అమాయకులు ప్రాణేశ్వరా! మీ కాలంతో పోల్చడానికి సృష్టిలో ఏకమైతూ దొరకదు నాకు. మీ ఫాలం ఆకాశం అని ఏదో పోల్చుకుంటాను. ఆకాశంలో గంభీరత ఒకనాడు కనబడకపోవచ్చును, కాని మీ ఫాలం అనంతవిశ్వాలు దాటిన మహాభావపూరితమని తెలుగులను. మీ కనుబొమల సౌందర్యము ఆకాశగంగకు లేదనిమాత్రం చెప్పగలనండీ.

మీ కన్నులు నేను కట్టించలేను. ఆ కన్నులు పెద్దవికావు, చిన్నవి కావు. అవి తారకలూ కావు, సూర్యచంద్రులూ కావు. అవి కాలమూ కావు, కాలాంతాలూ కావు.

మీ ముక్కు మకరందంక్రితము ఉదయారణిరణము, కోటికోటి కిరణాలు.

మీ పెదవులు, వానిలోని నవ్వులూ, ఒక్కొక్క అవతారం ఉద్భవించినప్పుడు దేవతలు పొందే దివ్యానందం!

మీ మూరిని తయారుచేస్తూ మిగిలిన భావాలతో సృష్టికర్త, జయం తుణ్ణి, నలకూబరుణ్ణి తయారుచేశాడని అనుకుంటాను.

నా వర్తన నాకే లోటుగా ఉంది. ఆ అస్పష్టకాంతిలో చూచాను మొదట మిమ్మల్ని. దానితోనే నా శుతిపోయింది. నేనూ మా బాలికలతో పాటు ప్రేమ అనేది ఉండదు అనే అనుకోనేదాన్ని.

కాని ప్రేమ ఇంత అద్భుతము, వరసాత్మికము అని అనుకోలేదు. ఎంత విచిత్రమైనవారు మీరు! మొదటి గోటిలో కూడా, కన్నకొనంత వేరు గుండె పంజాయి మొయత! మీకు బాంబాయి నుండి వచ్చినట్లుంటే ఏదో వికళత్వం కలిగేది. నా రహస్యస్వాదయంలో మీకు గాఢహాస్యం వీక్షణమైనా కోరితే అది వెంటనే సమర్పించాలి అన్న గాఢాత్మిక వాంఛ ఒక్కటి ఉంది, ఇంకో ప్రక్క మిమ్ము నేను ఎంత ప్రేమించినా, మీరు ఏ మాత్రం అయినవరకూ ఒక విధంగా పరిపురుషులే అన్న భావమూ నన్ను గగ్గోలు తేళాయి.

మీరు నన్ను సారాలు కాగలించుకొన్నారు. ఆ నిమిషాలలో మీరు కావాలంటే నా సర్వస్వము మీది! నానా మీరు నన్నంత గాఢంగా అడుముకొని, నా పెదవులు మీ పెదవులు అయిపోతున్నాయో, గాఢతా, లాలి త్యమూ రెండూ వ్యక్తంచేశారు నా ఆత్మేశా!

ఎన్ని జన్మమలనండి తిరుగులేకానో మిమ్ము నా సర్వస్వనాథునిగా వరం పొందడానికి? మీరే నాని కోటి జన్మమలనంచీ భరితయిందాలి. లేకపోతే ఆ అస్పష్ట కాంతులతో దర్శనమిచ్చిన ప్రత్యక్షమక్షణంలోనే మీరే, మీరే నా నాథులని నాకు ఎందరు తోచాలి?

మీలో ఎందుకొకటి వడానికి జేహ మడం అనిపించింది. ఆ జేహం లేక మీలో నా పూర్ణహాసనంతమత్తత అనుభవించడం ఏలాగు అని అనిపిస్తుంది.

మీరు నా కేశసాభాగ్యం, కోటి కాదంబినీమాల అన్నారు. కోటి కోటి శ్రీకృష్ణవరహాత్మ్య జేహకాంతు లన్నారు. నన్ను తలంటున్నానని, ఎన్ని సార్లు నా కంచభారము మీ మోమునంతా కప్పకొలేదు? మీరు కట్టి కొంటెవారు. లేకపోతే అన్ని సార్లు నా కురులన్నీ చిక్కులుచేసి అల్లరిచేస్తారా, చెప్పండి? నేను మీ తల ముద్దెట్టుకొంటే, మీది కట్టి క్రాశింగుతల అయినా మీ బుద్ధిలో ఉన్న పరిసరశక్తు అలోచనలు ఆ తలలోంచి పయికి వస్తూఉంటాయి కాబోలు, దివ్యమయిన మీ తలను ఆ ప్రమాణించి, ముద్దు పెట్టుకొంటాంటే మత్తు వచ్చి నంత పవి అయింది.

పూవులు పూవు అన్నారు మీరు, స్త్రీలకూ పూవులకూ మీరన్నట్లు ఏదో అననుభూతమయిన సంబంధం ఉన్నది. మా తండ్రిగారి కుటుంబంలోనూ, మా తల్లిగారి కుటుంబంలోనూకూడా కనుమరచనాలితకళ ప్రపంచ శిఖరిత మైనది గురుదేవా! మీరు కోరినప్పుడల్లా ఒక్కొక్క చరచ రచించి నా జడను, నా జడముడిని అలంకరించుకొన్నాను. జడను వేయడమూ, జడముడులు రచించడమూ మా కుటుంబంలో ఉంది.

గులాబీలు, మల్లెలు, జాజ్జాలు, చేమంతులు, కదంబాలు, కనకాంబరాలు, గొబ్బిపూలు, కేరకీడుకుమారులు, పొగడలు, నీలిహృదయములు, ఘంటికాపుష్పాలు, కరవీరాలు, మందారాలు, కుశరకరవీరాలు, మదునక, దమనక, కురుదేవులు,

నూతనంగావచ్చే ఆర్పిడు, ధాలియాలు, జినియాలు, నీబాపూలు, కాశీరత్నాలు, మదనభాణాలు అన్నీ నేనే అల్లాలి. జడలలో, ముడులలో, అరజడలలో, అరఖిలో నేనే పూవులు కూర్చాలి.

జీవితేశ్వరా ! మీ కోసం నేను, నా అందం మీకోసం, నా చదువు మీకోసం, నా సంగీతం మీకోసం !

ఓ రోజున మీకు జాపకం ఉంది ? నేను ఫిడేలు వాయిస్తూ ఒక మువ్వగోపాల పదం పాడాను :

‘ ఎంత చక్కనివాడే
నా సామీ — నీ
దెంత చక్కనివాడే !
ఇంతి మువ్వగోపాలుడు
సంతతము నా మదికి
సంతోషము చేసెనే...ఎంత ?
మొలకనవ్వలవాడే
ముద్దు మాటలవాడే...ఎంత ? ’

అని పాడుతూవుంటే కళ్ళనీళ్ళతో, ఏదో దివ్యకాంతి మీ మోమున ప్రసరింప నా ఒడిలో తల పెట్టి కరిగిపోయారు !

నా గురూ ! రండి, నేను ఎన్నోపాటలు పాడుతానండీ.

మీ పాదపద్మా
అనంత.

౨

ఏ రోజు కారోజు ఉత్తరం భర్తకడనుండి రావలసిందే. ఆ వేసవి కాలంలో ఆమెకు ఉత్తరాలే మల్లెపూలు, గులాబీలు, వట్టివేళ్ళ అత్తరులు, చల్లగాలులు, చల్లటి నీళ్లు, సముద్రం శాహ్వాళులు.

కోనంగిమయ ప్రపంచం ఆమెకు. అత డుపయోగించిన ప్రతివస్తువు పవిత్రమూ, పూజార్హమూ !

ఒక రోజున వచ్చిన పెద్ద ఉత్తరాన్ని మామూలుగా చదివే పదిసార్లు కాకుండా పదిహేనుసార్లు చదువుకుంది. మామూలుగా పెటే ముదులకన్న కొన్ని వండలు ఎక్కువ పెట్టింది. ఆ ఉత్తరం తన బాడీజేబులో గుండెకు దగ్గరగా దాచుకుంది.

ఆ ఉత్తరం సరాలద్వారా ఇంజెక్షను ఎవ్వరైనా ఇవ్వగలరా ? లేక తన హృదయం తెరచి లోపలపెట్టి తిరిగి వట్టెయ్యగలరా ?

క డ లూ రు జె లు

14-4-41

ఓ ఆనందవికసితవికాలనయనా !

నా ఆనంతా, నా లక్ష్మీ! నవనీతవచోపూరితకంఠీ, ఎన్నాళ్ళయింది నీ తీయతీయని పాట విని.

ఆమృతపానంలోన

అర్ధభాగముపాలు

కామధేనువుపాలు

సోమరసములుకలిపి

అందిచ్చినారు నీ

అందాల మధుధార

పారిజాతపరాగ

పరిమళమ్ములు కలిపి

అందిచ్చినారు నీ

అందాల గొంతులో

నన్నీ గాంధర్వప్రదర్శనాలు చవిచూచాను దేవీ! నీ కంఠం వీడిన ఆ దివ్యగానం అనుపమానం. ఆ సంగీతస్వనప్రారంభము నా కానాడు సృష్టిప్రారంభమే.

ఆంతా చీకటి! చీకటిమధ్యలో చిన్న వెలుగుచుక్క. ఆ అణువు కాంతి పెరిగి పెరిగి, విశ్వమంతా ఆవరించి అనంతజ్యోత్స్నలై, ఉపాసంగే ప్రవాహాలై కరుణ్మకట్టి, తోడుకుపోయి, కోటి కోటి మందారాలై, కోటి కోటి పారిజాతప్రసూనాలై, సుడులుపోయి దెసలు గాఢపరిమళాలు కప్పి, కరగిపోయి అనంతతంత్రుల విశ్వవిపంచై స్పందించిన ప్రజనుండరచాస్తాంచిత దివ్యమరళీనిశాదమై, నా జీవితాన లీనమైపోయింది.

నీ దివ్యగాంధర్వానికి శ్రుతిగా, దూరాన, దగ్గర, అన్నివైపులా నృత్యాంచితనచేక్వరపాదమంతరస్వరకింకిణీనిస్వానము లోకసమ్మోహనమైపోయింది.

లోకంలో దరిద్రుల నిట్టూర్పులు, బానిసల వేదనాభరితార్తనాదాలు, అవధిపొంది వంచేమాతర దివ్యగీతమై లామార్పలే పవిత్రస్వనమై, విముక్త రష్యానందమూర్ఖులై సర్వబంధితప్రజాపాదవిగళితశృంఖలాపతనమహోర్తమ రాగాలాపనయై ప్రత్యక్షమయింది.

నీ అందం చూచాను. ఆంధ్ర సౌందర్యరత్నాలు, దాక్షిణాత్య కిల్ని భూషణాల పొదిగించిన కిరోభూషణానివి నువ్వు.

ఏమీ ఎరుగని బీదవాడికి కోపినుయ రత్నం దొరికినట్లు నాకు దొరికావు. ఎక్కడ దాచుకోను నిన్ను?

ఎల్లోరా కాలాసగుహ గదిలో ప్రత్యక్షం అయింది. అది నీదేనయ్యా అన్నారే ప్రజలు !

కారదాదేవి క్రొత్త వాద్యవిశేషాలు కావాలనుకొని, విశ్వకర్మ కంపెనీలో ఆరరిచ్చి, ఆ వీణవైపు నేను కాంతాపూరిత నయనాలతో చూస్తూ ఉంటే, ' నాయనా కోసంగీ! ఇది నీకు బహుమతి ' అని ఇచ్చింది!

కృష్ణావతారం తర్వాత సందనవనం చేరిన పారిజాత భద్రతరువు వచ్చి నా పెరట్లో మకాంపెట్టింది.

గరుత్మంతుడు తీసుకుపోవయ్యా అంటే, ఆ సురేంద్రుడు పాముగాళ్లను మోసంచేసి, ఎగతెన్నుకపోతోంటే, ఆ ముసలాయన చేతిలోనించి జారి ఎగురుతూ ఎగురుతూ వచ్చి అమృతకలశం నా జన్మలో వాలింది. దేవతలకు ఈ రహస్యం ఏమీ తెలియదు.

అనంతలక్ష్మీ! నిన్ను పొంది వేను అంబుజాక్షుడను.

నేను జయిలునుంచి వచ్చేసరికి ఏ పాలసముద్రమో చూడడానికి పోకు.

అనంతలక్ష్మీ లక్ష్మీకి కొమరిత. ఆవిడ ఏపద్యాన్నో నివాసగృహం చేసుకుంటే, అక్కడకు ఏ కమలవనశంకానో నువ్వు చేరితే, నేనయ్యా అల్లుడనని ఆ పద్యగృహవాసానికి సిద్ధం అయితే, ఏదో కప్ప వచ్చిందని నన్ను తరిమివేయకదా! మీ యింటి ప్రక్కనున్న కొక్కిరాయిగాళ్లు.

సౌందర్యనిధి! అంతమంది ప్రాచ్యులూ, అప్రాచ్యులూ, వారి వారి దేశాలలో వారి వారి భాషల్లో వర్ణించుకొన్న వారి వారి సౌందర్యాంగనలు, ఏవిధంగా ఆలోచించినా వట్టి చింపిరి నాగమృతాలూ ఉంటారేమిటి? కాకిపిల్ల కాకి ముద్దు అన్న సామెతలా ఆడకాకి మగకాకి హంసలూ కనబడుతుంది.

పరీక్షలో ఎలాగో నెగ్గానన్నావు. ఏమిటిమరి. గౌరవం దక్కడానికి నేను గురువునయ్యాను. కాని నీ గురువు నవడంవల్ల కొలత వేయలేని లాభం నాదే!

నేను నీకోసం విరహతాపం పడటంలేదు అని వ్రాస్తే అబద్ధం! నిజం వ్రాస్తే నువ్వు బాధపడతావు. ఏమీ వ్రాయకుండా ఉరుకుంటే, ' మానం ఆరాంగీకారం ' అన్న ఇంగ్లీషు సామెత అమలులోనికి వస్తుంది.

నువ్వు వ్రాసిన ఉత్తరం ఎంతటా తరగని అమృతసముద్రం. నేను కంభసంభవుణ్ణి. ఒక్క పుడిసిలి పడతామంటే, నాకు విశ్వమంత అంజలి లేదాయను.

నేను లోకంలో ఎందుకు పనికివస్తాను హృదయేశ్వరి! రాజకీయ నాయకుణ్ణి కాలేను. వినాయకుణ్ణి కాలేను. ఆనుసరించే సామాన్యుణ్ణి కాలేను. స్వయంగా యే క్రొత్తమార్గమూ సృష్టించుకోలేను.

నువ్వు పంపిన పుస్తకాలన్నీ చదువుతున్నాను. ప్రస్తుతం వేదాంత పుస్తకాలే పంపకు.

రాజకీయాల విషయంలో ఏమిచేగాలో నా కేమీ తోచడంలేదు. నేను రాజకీయవాడిని కాను. జయలునుంచి రాగానే ఏదయినా పరిశ్రమలో చేరుదామని ఉంది. నీ కలహా ఏమిటి?

నువ్వు ఎప్పుడు వస్తావు చూడడానికి? నన్ను చూచి బెంటేలుపడవ, ంగా ఉండు. నువ్వు స్త్రీల పరిస్థితులు మందహాసవదనవై రా! పాలసముద్రము ఉప్పొంగినట్లు ధైర్యంగా రా! రాజకీయ ప్రైడిలుగా కోర్టుకు వెళ్ళినా వాళ్ళని పట్టుకు వదిలేస్తారు పోలీసునాగు.

కోరవండా అదృష్టవంతుల వచ్చిన జయలు, నన్నుకూడా ఒక నాయకుణ్ణి చేశారు ప్రభుత్వంవారు. అయితే ఉపన్యాసాలు ఇస్తేనేగాని రాని నాయకత్వం, క్రిందటి ఏ జన్మలోనో పుణ్యం చేసిఉండడంవల్ల దాని అంతట ఆదే వచ్చి మెళ్ళో దండ. వేసి పెరించింది.

నా జీవితేశ్వరీ! ఉత్తరం పంపించేటే బౌత్తోంది. ఎంతవ్రాసే నీ దగ్గర ఉన్నట్లువుతుంది? నీ పెదవులు హృదయమార గ్రోసిన ట్లువుతుంది?

గాఢప్రేమాత్మంబుడు

నీ ప్రాణపతి

కోనంగి

ఉత్తరం చదువుతూ కన్నీళ్ళతో కరిగిపోయింది, ప్రేమతో ఉప్పొంగి పోయింది. కలకల నవ్వుకుంది. ఆ ఉత్తరం కళ్ళ కద్దుకొంది. చదువు కొంది. చదవకుండా చూసూ కూచుంది! హృదయంలో దాచుకుంది అనంతలక్ష్మి.

3

ఇంత అద్భుతమైన ఉత్తరాలు తాను వ్రాస్తూ, తనభర్త తనకు వ్రాస్తూ ఉన్న సమయంలో, ఒకరోజున చిరునామా బైపుకొట్టిన ఉత్తరం ఒకటి వచ్చింది. తన స్నేహితురాలి ద్రవ్యరేనా వ్రాసే ఉంటారనుకొని, అనంతలక్ష్మి ఉత్తరం విప్పింది. లోపలకూడా బైపుతోనే ఉన్నది! ఆ ఉత్తరం చదువుతూ ఉండగా అనంతలక్ష్మికి కోపం ప్రారంభించి అంతకన్న అంతకన్న కోపం పెరిగిపోయింది.

ఆమె చేతులు వణికాయి. కన్నులు కెంపెక్కినాయి. ఆమె క్రింది పెదవి ఆమె పళ్ళతో నొక్కిపట్టగా గాట్లుపడి రక్తం కారింది.

ఒక్కసారిగా ఆమె కళ్ళవెంట నీరు కారిపోయాయి. ఆమెకు గుండె బరువెక్కిపోయింది. చేతిలో ఆ ఉత్తరం ఉండగానే మంచంమీద నాలిపోయింది.

ఒక అరగంటకు తన్నుతానే సమాళించుకొని, లేచి మంచంమీదే కూర్చుండి, ఆ ఉత్తరం మళ్ళా చదవడం ప్రారంభించింది.

ఆ ఉత్తరం తమిళభాషలో ఉంది.

మద్రాసు - మైలపూరు

సింగపుర భవనం

18—4—41

ప్రియమైన అనంతలక్ష్మీ !

కొన్ని అనివార్యమయిన కారణాలచేతి మీమీద వ్యాజ్యం వేయవలసి వచ్చింది.

నన్ను నువ్వు పూర్తిగా ఎరుగుదువు. నేను నిన్ను ఎంత ప్రేమిస్తున్నానో నీకు బాగా తెలుసును. నా ప్రేమ ఒక మహాసముద్రం, నాకున్న ఏభయ అరవై లక్షల ఆస్తి నాకు నీ ప్రేమమందు గడ్డిపరకతో సమానం.

ఈ ప్రేమతో నాలో తుపానులు చెలరేగి ఉన్నప్పుడు, నువ్వు నన్ను కాదనడంవల్ల నేను నా ప్రేమావేశంచేతనే అమితమైన కోపంవచ్చి అలా వ్యాజ్యాలు వేశాను.

ఇప్పుడైనా ఏమీ పరవాలేదు. నన్ను బాగా తలచుకో! నేను ఏలాంటి శక్తిగలవాణో. నేను గవర్నరు జనరలుతో సమానంగా మాట్లాడగలను. నేను కలెక్టరు ఉద్యోగాలు ఇప్పించగలను. నా పాదాలమీద వ్రాలి ఆసేదలు ప్రభుత్వఉద్యోగులు బ్రతుకుతున్నారు.

నువ్వు నాదానవై ఉంటే, నిన్ను దివ్యమయిన విమానంమీద అధిక సింపచేసి లోకాలు తిప్పగలను. నీకోసం మహారాజులు ఎరుగని రాజభవనాలు కట్టి ఇవ్వగలను. రోజూ నిన్ను పన్నీట స్నానంచేయిస్తూ ఉండగలను. నీకొరకై వేలకొలది ఎకరాల తోటలు వేయించి ఇవ్వగలను. నీ అంత బంగారు విగ్రహాన్ని చేయించి నీకు బహుమతి ఇవ్వగలను.

నీ పూర్వీకులైనవారు సరియైనవాళ్ళను ప్రేమించారు. మధురవాణి రఘునాథనాయకునకు రాణి అయింది. నీ తల్లి లక్ష్మిదేవిని చేబట్టింది.

నీకూ నాకూ మధ్య ఎవరూ రావడానికి వీలులేదు. నీమీదఉండే ప్రేమ వల్లనే, నీకు ఇప్పుడు అని నీవనుకున్న మనుష్యుడు ఏవో మంచిసీక్కు త్రాగు తున్నాడు. నా ప్రేమ ఆవేశంలో నన్ను నేను మరిచిపోయిఉంటే, వాడికి కన్నూ, కాలూ, ముక్కు, చెవులూ పోయివుండును.

నీకు జరిగిన పెళ్ళి వేశాకోళంపెళ్ళి. ప్రేమ ఉన్నచోట పెళ్ళిఏమిటి? ప్రేమలేని పిచ్చివాళ్ళకు పెళ్ళి. అందుకనే నేను పెళ్ళిచేసుకున్న మా కులం అమ్మాయి మొగం ఇంతవరకూ చూడలేదు. నీమీద నా ప్రేమ అలాంటిది,

ఇప్పుడయినా మునిగిపోలేదు. ఒక్కసారివచ్చి నాయితో, నా దివ్య మందిరంలో ఒక రాత్రి గడుపు. ఆ పిచ్చికోనంగి మర్నాడు నీ ఇంటికి వస్తాడు. మనం కలుసుకుంటూ నిజమయిన తనివితీరిని పధురరాత్రులు కలిపి గడుపు కంటూ ఉండవచ్చును. వాడికి నీ చిత్తంవచ్చిన ఉద్యోగం ఇప్పిస్తాను.

వాడు చెడిపోయిన వెధవవానికి ఓ నెఘవయ్యకు పుట్టినవాడు. వాడికి నీతీ నియమమూ ఎలా వుంటుందనుకున్నావు. ఆ పికాచిగాడు సినిమాతారల ద్రాక్షసారాయి మత్తు పెదవుల్ని ఎన్ని త్రావి త్రేపులు త్రేస్తాడో! ఎంత మందికి వాడు రాత్రిళ్ళప్పుడు దాసుడయ్యాడో నాన తెలుసును; నీకేం తెలుసును ?

వాడి స్నేహితుడు డాక్టరు ఇంకా చిత్రమయినవాడు. వాడికి పెళ్ళి పెటాకులు ఎందుకు లేకుండున్నావు? వీడూ వాడూ కలిసి ఆ సినిమాతారలతో ఎంతో గాఢ సంబంధం పెట్టుకొని ఉండేవారట. జయిలుకు వెళ్ళవలసినచ్చింది. కాని, అంతవరకూ ఆ తారలను వీళ్ళిద్దరూ వదలలేదట. లేకపోలే వాళ్ళ కంఠ స్నేహం ఎందుకనుకున్నావు? అలాంటి ఒక చచ్చుగాడా నీకు భర్త?

కాబట్టి నా దర్జా నీ అందమూ, నా ధనమూ నీ విలాసమూ కావేరీ వేగయిలులా కలిసినట్లు అవ్వాలి. ఊ! అను. ఒక్క కార్డు నీ దస్కత్తుతో పంపించు. నీ అందంకోసం తుమ్మెదనై నీదగ్గర వాలుతాను.

ఇట్లు నిజంగా
ప్రియమైన భర్త
చెట్టి.

ఆ సమయంలోనే ఒకడంటూ జయిలులో ఉన్న కోన గిరావుగారికి, ఒక ఉత్తరం వచ్చింది.

మద్రాసు

సింగ్లూరు భవనం

16-4-1941

మెలావూరు

ప్రియమైన కోనంగిరావుగారూ,

మీరు చాలా మంచివారు. మిమ్మల్ని చూస్తే జాలేసుంది. మీ సాధుత్వమూ, మీ మంచీ అందరూ ఎంతోగా చెప్పుకుంటారు.

కాని నేను జయలక్ష్మిమీద ఎందుకు వ్యాజ్యం వేకానో చెప్పవద్దూ మరి. జయలక్ష్మి, దానికూతురు అనంతలక్ష్మి నా ఉంపుడుకత్తెలు. అనంతానికి నేను దాని పద్నాలుగో ఏటనే కన్నెరికిం చేశాను.

జయలక్ష్మి చట్టి గడురండ. నా డబ్బు యెంత తిందో! అనంతం అయ్యంగారిపిల్ల కాదు. అయ్యంగారుమాత్రం సామాన్యడా? వాడి కాడబ్బంతా ఎల్లావచ్చింది? ఈ జయలక్ష్మిని కోటిళ్ళరులకు సప్లయిచేసి డబ్బు సంపాదిస్తూ ఉండేవాడు.

వాడు అడంబడి. చివరకు వాడికి జబ్బుచేసింది. ఆ జబ్బులో వాణి తిన్నగా జయలక్ష్మి చూడకపోవడంవల్ల వాడు చచ్చి ఊరుకున్నాడు.

అలాంటి సందారంవలలో నువ్వు పడ్డావు. బోగంవాళ్లు బోగంవాళ్ళే ! యెన్ని గంగాన్నానాలు చేసినా ఊరినక్క నందినీధేనువు అవుతుందా ? అది గౌరవంకోసం నిన్ను పెళ్ళిచేసుకుంది.

డాక్టరు రెడ్డికి అనంతానికి జయలక్ష్మికి ఏదో ఉండేద నేవారు. నా కా విషయం అంత నమ్మకంలేదుగాని, అనంతం నాచాటునగూడా కొందరుకాలేజీ కుట్రవాళ్ళదగ్గర తన్ను అప్పించుకొని డబ్బు కొట్టోఉండేది. ఆ విషయం దీనితో జరిపర్చిన ఉత్తరం చదివితే బోధపడుతుంది. మిమ్మల్ని చూసి జాలివేసి పట్టలేక ఈ ఉత్తరం వ్రాశాను.

మీరు సిసిమాలో సంబంధం కలిగిఉన్న సిసిమాతారలు ముగ్గురూ కలాసాగా ఉన్నారు. మిమ్ము మరీ మరీ అడగమన్నారు.

ఊ

ఆ ఉత్తరం చూడగానే కోనంగికి అంతులేని కోపంవచ్చింది. ఎంత విషం ఈ సెట్టియారుకి ! 'ఖలునకు నిలువెల్ల విషము గదరా సెట్టి !' అని అనుకున్నాడు. తన్ను తాను మరిచిపోయేటట్లు చేయగలడు సెట్టి. ఇంకా కావాలంటే కొన్నాళ్ళకు కోనంగి వట్టి గుడ్డా అని సంపూర్ణ నమ్మకం కోనంగికి కలుగచేయగలడు సెట్టి అని అత డనుకున్నాడు.

తనకు ఉత్తరం వ్రాసినట్లుగానే, అనంతానికిగూడా ఉత్తరాలు వ్రాస్తున్నాడా ? ఏమివ్రాశాడో ? దాని ఫలిత మేమో తెలిసేదెట్లా ? ఈ పీకాచి ఉదేశం ఏమిటి ? ఔర్లీ కాకమునుపు ఈలాంటి మనులు చేసిఉంటే కొంచెం సెట్టికి ఉపయోగపడి ఉండునేమో ! ఇంక తన ఆనందం విచ్చిన్నం చేయాలనేగా వీడు ప్రయత్నించేది ? తన్ను కొట్టించాడు. ఆ దెబ్బతో తాను చచ్చినా దిక్కెవరూ ?

స్త్రీకోసం పురుషపుంగవులు ఎంతైనా చేసారు. ధనంకోసం, లిండికోసం దొంగతనాలు, దోపిళ్ళు, హత్యలు చేయడం అరం అవుతుంది. వివాహంకోసం ఎన్నో తాపత్రయాలు పడవచ్చును ! కాని స్త్రీని పొందడం కోసంమాత్రం పురుషుకన్న హీనుడూ, నరమాంసభక్షకునికన్న భయంకరుడూ కావాలా ? ఒక స్త్రీని ప్రేమించి ఆ స్త్రీకోసం ఎంత బీభత్సంచేసినా కొంత అరం ఉంది. ఎవరో ఒక స్త్రీని కామించి, తన పశుత్వప్రీతిర్చుకొడానికి ఎంత పనికియినా వెరవకుండా ఉండడము సంపూర్ణ పశుకృత్యంకన్న ఎంత నీచనీతిగదా అని కోనంగి అలోచించుకుంటూ మార్చున్నాడు.

ఈ ఉత్తరం డాక్టరు రెడ్డికి చూపించడమూ, చూపించకపోవడమూ ? తన అనంతం వ్రాసిన ఉత్తరం రెడ్డికి చూపించడమూ, చూపించకపోవడమూ ?

తన అనంతం వ్రాసిన ఉత్తరం గానీ చూపించనివాడు ఇప్పుడీ ఉత్తరం చూపించడంలో ఆ మేమి ఉంది? అని అతి దాహించుచున్నాడు.

అక్కడ అనంతలక్ష్మి ఉత్తరం రెండవసారి చూచుకొని, దాన్ని ముక్కలు ముక్కలుగా చించివేద్దామని అనుకొంది. కాని ఈ ఉత్తరం అవసరమయితే పనికివస్తుందని దాన్ని దాచింది.

ఆ మర్నాడే రెండు ఉత్తరాలు కోనంగిరావు పేర అనంతలక్ష్మి ఇంటి చిరునామాకు వచ్చాయి. అనంతలక్ష్మి ఆ కవరాలు రెండూ తన ఉత్తరంతో పాటు కోనంగికి పంపాలని సంకల్పించి విప్పి చూచింది.

మొదటి ఉత్తరం

సెం. రిస్

మద్రాసు

షణ్ముగం చెట్టిపీఠి

19—4—41

త్యాగరాజనగరం

గాఢ ప్రేయమా రి కోనంగీ,

నీకాగలింతలు, నీ చుంబనాలు రుచిచూచి. నీశృంగారనాయకత్వంలో ఓలలాడి ఎన్నో సంవత్సరా అయినట్లుంది.

నువ్వు పెళ్ళిచేసుకున్నావని విన్నాను ప్రాణకాంతా! ఆ నీ భార్య నాబోటిదేనటగా! ఇదివరకే ఆరితేరిన ఘటం అటుగా ఎంతమందో కాలేజీ విద్యార్థుల కాగలింతలలోకరగి వారిదాహం, ఆకలికడుపునిండా తీర్చినదేనటగా!

సరే, నువ్వు డబ్బుకోసం అక్కడికి చేరి ఉంటావు. ఒకవారం రెండు వారా లయిన వెనుక నువ్వు కాస్త నానకకూడా చూడునుమా. ఏ మధ్యాహ్నం మొచ్చినా సరే! నీ పెదవులు రుచిచూచిన నాకు ఇంకొకరి ముద్దులు చేదుగా ఉండవా మధుమేహవమూరీ!

నీతో సినీమాలో కలసి, నువ్వు నాయకుడుగా కలిసి పనిచేసిన నా ఆదృష్టమే ఆదృష్టం. మనం ఇద్దరం నిజంగా నాయికా నాయకులు అయ్యాం గనకనే అంత బాగా నటించగలిగాము.

ఆరోజులలో నువ్వు ప్రదర్శించిన ప్రేమావేశం గ్రేటా గార్బో ఎదుట నటించిన చార్లెసు బోయేరు ప్రదర్శించగలడా?

ప్రాణనాయకా, నీవు నాకు వరమిచ్చిన ప్రణయం అంతా మీ క్రొత్త భార్యకు ఇచ్చేటప్పుడు, ఈ పాత భార్యను మనుషక కొంతైనా నాకోసం ఉంచాలి సుమండీ!

ఇట్లు

.....

ఈ ఉత్తరం ఎలా చదివినో చదివింది అనంతలక్ష్మి. రెండో ఉత్తరం చదవలేకపోయింది.

ఆమె తల తిరిగిపోయింది. ఆమె ధైర్యం పూర్తిగా సడలిపోయింది. ఆమె గజగజ వణికిపోయింది. బిగుసుకుపోయింది. ఆమెలోని బలమంతా తూటుపడిన బిందెలో నీరు కారిపోయిన ట్టుయిపోయింది. పదివేల టెఫాయిడ జ్వరము తగిలి నెమ్మదించిన నీరస మౌమెను కప్పింది. ఆమె ఏడ్వలేక పోయింది. ఆమె చేహంలోని రక్తం అంతా పదిసంవత్సరాలై ఇంకిపోయిన ట్టుయింది.

ఆ సమయంలో వినాయగంపిళ్ళ 'అమ్మిణీ! కారు సిద్ధం అయింది. మీ అన్న తొందరపడుతున్నాడు' అని లోనికి వచ్చాడు.

వచ్చి రావడంతోనే వినాయగానికి అనంతలక్ష్మి అతనిరసంగా ఉందనీ, ఏదో మహత్తరమైన బాధకు ఆమె లోనయిందనీ తోచింది.

'అమ్మిణీ!' అని అతడా బాలికకడ కురిశాడు. ఆ అరపులోని అనంతబాధ అనంతలక్ష్మికి అమృతపుమందు నరానికి ఇంజెక్షన్ ఇచ్చిన ట్టుయింది.

'ఏమీ లేదు మామా!' అనంత అన్నది.

'ఏమీ లే చేమిటి, నా తల్లీ! ఏమి జరిగింది? నిన్నటినుంచి ను వ్యదోలాగా ఉన్నావు. తల్లీ, చెప్పు, ఆయన వెళ్ళిపోయాడనా? తప్పుక వస్తాడు. నిజం చెప్పు. అది కారణం అనుకోను!' అని రాత్రిసేనా కరగించే ఆవేదనతో పలికినాడు.

అనంతలక్ష్మికి చల్లవి మంచినీళ్లు నోటికందించినట్లయి, ఏమి బుద్ధి పుట్టిందో, అక్కడ ఆమె అలంకరించుకునే బల్లమీద ఉన్న ఆ ఉత్తరాలి పైపు చేయి చాపింది.

'ఆ చిన్న ద్రావయలో ఇంకో ఉత్తరం ఉంది. అదికూడా చదువు మామా!'

వినాయగంపిళ్ళ ఆ ఉత్తరాలు మూడూ చదివాడు.

అతనికి వస్తీలో ఒక భయంకరమైన పేచీలో ప్రతర్థి చిత్తుచేసినంత అఘాతం తగిలింది. అతని ఆలోచన మాయమయింది. అతని గొంతు కండిపోయింది. నిస్తబ్ధుడై అలా నిలుచుండిపోయాడు.

అనంతలక్ష్మి వినాయగం అవసరమైన మరీ నిస్పృహ పొందింది.

ఏమో నిజమేమో, తన గతి ఇంక అధోగతే! తాను బ్రతికి ప్రయాణనం లేదు.

ఏమో నిజమేమో? ఏమో నిజమేమో? ఎవరు దిక్కు, ఏది దారి?

ఏమో నిజమేమో! నిజమే! నిజమే అయివుండాలి! కాదు, ఇదంతా మోసం. తప్పుకుండా మోసం. అనంతలక్ష్మి గజగజ వణికింది. నూటనాలుగు డిగ్రీల మలేరియా వచ్చినట్లు వణికిపోయింది.

వినాయగంపిళ్ళ తమ అమ్మి కట్టపెట్టిన ఆ చెట్టియాయన తలచు కొంటూ ఉగ్రుడైపోయాడు.

వినాయగం పేరుపొందిన వీరుడు, మలయుద్ధంలో గామానయినా ఎదిరించడగినంత వీరుడు. అతని కిండిశక్తి, నరబలమూ జగత్ప్రసిద్ధము. ఉక్కుకడ్డిలు విరుగుతాయి, అతని అవయవాలు విరగవు. అతనికి కోపం రాదు. అతని అవేశం లేదు. ప్రకృతిక పాతాలు చెప్పే శ అతనిది.

ఇప్పటికీ వినాయగంపిళ్ళదగ్గర వస్త్రీలు నేర్చుకొనడానికి అనేకలు శిష్యులు వస్తూఉంటారు. అతడు కోడి రామమూర్తిగారి సర్దుమలారంగూను, చీనా, జపాను, మలయా, బానా, మొదలయినవన్నీ తిరిగాడు. కోడి రామమూర్తి అతనికి గురువు. తన గురువునక బాసటగా అతడు ఎన్ని బలప్రదర్శనాలన్నా చూపించేవాడు. ప్రసిద్ధి కెక్కిన దక్షిణాది గురువులదగ్గర మలవిద్య నేర్చుకొని రామమూర్తి సర్దుమలలో ఉండే రోజుల్లో గామాదగ్గర అనేకమయిన నూతన మలయుద్ధ ప్రయోగాలు (పేచీలు) నేర్చుకొన్నాడు. గామా వేగానికి సమాచమయిన వేగం అతనిది. గామాగారి తదితర శిష్యులు అతనితో వస్త్రీ పోటీపడడం అంటే భయ పడతారు.

అలాంటి వినాయగంపిళ్ళకు నేడు దావానలంవంటి కోపం ఉద్భవించింది. 'అమ్మిటి! ఈ ఉత్తరాలు నేను నవ్వును. నీ పెళ్ళి యింకా వారం రోజులు ఉండనగా నేనూ, మావాళ్ళూ కలిసి జాగ్రత్తగా కోనంగిరావుగారిని గూర్చి విచారించాము. నా స్నేహితుణ్ణి ఒకర్ని బంధరు పంపించి దర్యాప్తు చేశాము. కోనంగిరావుగారంత మంచివారు ఇంకొకరు లేరు. చెట్టికి వినాశకాలం వచ్చింది. వాడు చేసినపని ఇదంతా! ఇది ఏమనుకున్నాడో? మేము ముగ్గురము ఇక్కడఉన్నామన్న సంగతి మరిచిపోయాడు. మాకు నీవంటే ఉండే అభిమానం, గౌరవం, ప్రేమా సంగతి మరిచిపోయాడు. మేము ఎవరమో అన్న విషయమే అతని స్మృతిపథాన్నుంచి పోయినట్లుగా ఉంది. నువ్వేమీ బెంగపెట్టుకోకు తల్లీ! మేము ముగ్గురమూ కోనంగిరావు గారినిగూర్చి వివరించడం అల్లా ఉంచు. మా హృదయాలలో కోనంగిరావు గారంటే ఈషణ్మాత్రం అనుమానం లేదు. నీపేరగాని, మీ ఆయనపేరగాని వచ్చిన ఉత్తరాలన్నీ మా కిచ్చివేయి. తర్వాత సంగతి మేము చూస్తాము.

'వాడు ఏ దురుద్దేశంతో వ్రాస్తున్నాడో ఆ ఉద్దేశం నెరవేరడమే ఆవుతుంది, నువ్వు దుఃఖిస్తే. లే; నీ మాయాలుప్రకారంగా నువ్వుండు.

నీ స్నేహితురాండ్రు హాసంతో కోరిగియును పోలీసువారికి పూర్తిగా తెలిసేటట్లు చేస్తాము. నువ్వు సంతోషంగా వుండు' అని బ్రతిమాలాడు.

గంభీరమెనపి, చల్లనినీ, కాంతిపూరితమయిన పీ అయిన అతని మాటలు అనంతలక్ష్మికి ఎంతో ఉపశమనం కలుగజేరాయి.

అనంతలక్ష్మి ధైర్యంగా లేచింది. వివాహగం కాళ్ళకు నమస్కారం చేసింది. ఇంతలో మెహరున్నీసా అనే స్నేహితురాలు తన పరదాకాయలో యెక్కి అనంతలక్ష్మిని చూడడానికి వచ్చింది.

అనంతలక్ష్మి వెంటనే తన స్నానాలగరిలోనికి వెళ్ళి తన మొగము కడుక్కొని యధాప్రకారం చిరునవ్వుతో హాలులోకి వచ్చి మెహరున్నీసాను బిగియాగ కాగలించుకున్నది.

మెహరున్నీసా చెన్ననగరం ముస్లింలగు నాయకులలో నొకరయిన మొహమ్మద్ ఫైజాల్ హుస్సేన్ గారి కొమరిత. ఫైజాల్ హుస్సేన్ గారు చాలా మంచి వకలు. ఆయనకు ఎంతమందో హిందూస్నేహితులు లున్నారు. ఆయనకు హిందువులంటే కోపం లేదు. మతావేళము కలవాడు కాదు. ముస్లింలగు చాలా గట్టిపడితే, ముస్లింలందరూ ఒకటైతే, కాంగ్రెస్ తో సమాధానంపడి సంధిపరతులు నిర్మాణం అయితే దేశానికి ఆభ్యుదయం కలుగుతుందని ఆయన నాడన.

ఫైజాల్ హుస్సేన్ గారికి మేనల్లుడంటే ఎంతో ప్రేమ. కాని అతడు లీగును పూర్తిగా అర్థంచేసుకోలేదని వాదిస్తాడు.

మెహరున్నీసా రియాసత్ అలీని ప్రేమిస్తున్నది. రియాసత్ అలీ తన మేనమామ కుతుర్ని ప్రేమిస్తున్నాడు. వారిద్దరికీ వివాహం జరుగుతుందని నిశ్చయమే! కాని రాజకీయంగా భావాలు తేడాలు కొంచెం తీవ్రత పొందాయి. ముస్లిం లెవ్వరూ కాంగ్రెసులో ఉండకూడదంటుంది ఆమె. అల్లా అందని లీగుసితి ఆధ్వర్యమని వాదిస్తాడు.

ఫైజాల్ హుస్సేన్ గారిలో లేని తీవ్రత వీ రిద్దరికీ వచ్చింది. మెహరున్నీసా క్లీక్ మేరీస్ కళాకాలలో అనంతలక్ష్మి తరగతే. ఇద్దరూ ఇంటరు చదివారు; ఇద్దరూ బి. ఏ. చదువుతున్నారు.

మెహరున్నీసాకుగాని, అనంతలక్ష్మికిగాని రాజకీయాలేవీ తెలియవు. అయినా ఉన్నీసాకు ముస్లింలగు అంటే వెర్రి అభిమానం. అనంతలక్ష్మికి కాంగ్రెసుంటే అభిమానం. అనంతలక్ష్మి స్నేహితురాండ్రలో కొందరు జన్మిసుపార్టీ వారున్నారు, కొందరు ఏరాజకీయభావాలూ లేనివారున్నారు.

మెహరున్నీసాకూ అనంతలక్ష్మికి గాఢస్నేహం. ఆమెకు ఇంకా పరదా ఉంది. తెరలు కట్టిన కాయలో కాలేజీకి వెళుతుంది. బైటికి వెళ్ళదు. ఇంగ్లీషు సినిమాలకు వెళ్ళినా, బొమ్మలు మొదలుపెట్టినతర్వాత హాలులోకి

వచ్చేది. మధ్య విశ్రాంతిలో మేమునుగు వెనుకనేది. భారతీయ చిత్రాల ప్రదర్శనాలలో స్త్రీలకు ప్రత్యేక స్థలం ఉండేది. కనుక ఇబ్బంది ఉండేది కాదు అమెకు.

రియాసత్ పూదా అంటే నడిది. పరదా స్త్రీ పురుషులను పశువుల చేస్తుందని అతని వాదన. పరిశ్రేయ ద్వారానే పశువులవిడిగా తిరగడమని తన అభిప్రాయం కాదని, హిందూవులు పూదా లేకుండా ఉన్నా వీధుల వెంబడి తిరుగుతున్నారా అని అతడిని వానిస్తాడు.

మెహరున్నీసా పూదా లేని పోను విడి పెద్దపులిలాంటి దంటుంది. హిందూవులు, అంగ్లేయులు పూర్తిగా పూదా అవలంబిస్తే ముస్లింల ఆశయాలు తుట్టుగా అర్థం చేసుకుంటారు అని వాదిస్తుంది.

మెహరున్నీసా, అనంతలక్ష్మి గదిలో కూర్చుండి అనేక విషయాలు చెప్పుకున్నారు. తన ప్రేమవిషయం మెహర్ ఒక్క అనంతలక్ష్మితోనే చెప్పుకుంటుంది. అనంతలక్ష్మి ఆ మెహర్లయం పూర్తిగా ఎరిగిఉన్న బాలిక. అనంతలక్ష్మి తన ప్రేమవిషయమూ మెహర్తో తెలిపేసి. వీళ్ళిద్దరూ తమ ప్రేమగాథలు ఒకరి కొకరు చెప్పుకున్నారు తమ ఇతర స్నేహితురాండ్రయిన బాలికలకు తెలియనీయరు. మెహర్ ఇంటికి అనంతలక్ష్మి వెళ్ళినప్పుడో, అనంతలక్ష్మి ఇంటికి మెహర్ వచ్చినప్పుడో, తక్కువ స్నేహితురాండ్రు లేనప్పుడో, వీరిద్దరూ తమ ప్రేమవిషయాలు ఎవరికయినా వినబడుతుండేమో అన్నట్లుగా గుసగుసలతో మాట్లాడుకొనేవారు.

ఆగోజున మెహర్ తన ఆపేదన అనంతలక్ష్మికి వెళ్ళబుచ్చుకునేందుకూ, అనంతలక్ష్మి ఆపేదనను తాను భరించేందుకూ వచ్చింది.

ఇద్దరూ అతిదగ్గరగా ఒకరి నొకరు కాగలించుకొని కూర్చున్నారు.

అనంతలక్ష్మి : ఏమే మెహర్ ! పరీక్షలయినతర్వాత ఇప్పుడా రావలసింది నువ్వు ?

మెహరున్నీసా : మీ ఆయన అరెస్టు అయినతర్వాత అన్నిసార్లు వచ్చినా. పరీక్షలయ్యాయి. నా వివాహం ఎంతో మళ్ళీ తరనభర్జనలయ్యాయి. మా పాపీజాన్ (మేనత్తగారు) మా బాబాజాన్ (తండ్రిగారు) తో నా వివాహవిషయం తొందరపెట్టింది.

అనంత : మెహర్, నీకు కోపం వస్తే నేను చెప్పలేనుగాని, రియాసత్ ఆలీగారిని నువ్వు ప్రేమిస్తున్నావు, ఆయన నిన్ను ప్రేమిస్తున్నాడు. ఆయనకు ఈ ఏటిలో వైద్యచదువు పూర్తి అవుతుందిగా !

మెహర్ : అయితేమాత్రం ?

అనంత : ఆయన స్వంతి వైద్యం ప్రారంభించవలెమో, లేకపోతే కొన్ని వైద్యాలలో ప్రత్యేక శస్త్రచికిత్స పెట్టడమొగ్గదా ?

మెహర్ : అంతే ఏమంట ? చివావోనికి దీనికి సంబంధం ఏమిటే ?

అనంత : టిఫిన్ మాంసం నువ్వు కూడా ఆయన దగ్గర ఉండడం మంచిది గావచ్చే ?

మెహర్ : యెవరికే ?

అనంత : మీ ఇద్దరికీనూ !

మెహర్ : నాకు కూడానా ?

అనంత : ఆ !

మెహర్ : నాకు మాత్రం మంచిది గాదు. మా యిద్దరి రాజకీయాభిప్రాయాలు, అంతే తేడాగా ఉంటే, మేం యిద్దరం నిమిషనిమిషానికి కొట్లాడుకొంటామే మా ప్రేమ మట్టిగిలిసిపోదూ ?

అనంత : అంత గట్టిదా మీ ప్రేమా ? రాజకీయాలు, వ్యక్తిగతాభిప్రాయాలు ప్రేమకు అడ్డంపడతాయా ? ప్రేమ మతాలనూ, రాజకీయాలనూ, వ్యక్తిభావాలనూ మించి మహోత్తమజేగంలో ప్రసరిస్తూ ఉంటుంది.

మెహర్ : ఏమి చక్కనిమాట చెప్పావు ? ఓహోహో ! నీకేం నువ్వు చెప్పావు అడుగులకు మడుగులూ చేతనైతే భర్తను చేసుకొని !

అనంత : నేను గాంధీతత్వవాదినీ, ఖద్దరు కట్టకపోవచ్చుగాక, వడకకపోవచ్చుగాక ! కాని మావారు జస్టిస్ పార్టీ అయినా లేక ప్రభుత్వ పక్షపాతీయులయినా నాకు లెక్క లేకుండా ఉండును.

మెహర్ : నువ్వు ఆసలు గాంధీవాదివనుకో. నువ్వు ఖద్దర్ తప్ప ఇతరవస్త్రాలు కట్టుకోవనుకో. నువ్వు ఎప్పుడూ వడుకుతూఉంటావు అనుకో ! అలాంటప్పుడు మీ ఆయన నిన్ను ఖద్దరు మానివేయమనీ, వడకడం పనికిరాదనీ, గాంధీతో సంబంధం ఏమాత్రమూ పనికిరాదనీ పట్టుబట్టాడనుకో, అప్పు డేం చేస్తావు ?

అనంత : నీకు నిజమయిన ప్రేమ ఉంటే, ఇలాంటివాటికి భయపడవు. నే నే బిల్లే నా ప్రేమవిధానము ఎల్లాంటిదయినా వారినే పెళ్ళిచేసుకుంటాను.

మెహర్ : తలవంచి ఆలోచనలో పడింది. అనంతలక్ష్మి కాఫీ, ఉపహారాలు తీసుకురమ్మని చెప్పడానికి వెళ్ళింది. మెహరున్నీ సా అనేకవిధాల ఆలోచించుకొంది. రియాసత్ ఆలీ మంచి క్రికెట్టు ఆటగాడు. ఎన్నిసార్లలో మదరాసు జట్టులో ఆడి వందలకొలది పరుగులుచేసా ఉండేవాడు. రియాసత్ హృదయం యెంతో మంచిది. అతడు తా నేమన్నా, ఎంత వాదించినా, చివాట్లు పెట్టినా నన్నుతూ ఊరకుంటాడు. అతడు వాదించేయడంలో కూడా యెంతో నెమ్మది ఉంది. అలాఅని సమర్థ లేకపోలేదు.

ఈలా ఆలోచించుకుంటూ ఉంటే, అనంతలక్ష్మి అక్కడకు వచ్చింది.

‘ఒసే మెహర్! రా ఇంట్లోకి. కాస్త ఫలహారంచేసి కాఫీ తాగుదాము.’

‘యింటిదగ్గర ఉపాహారాలు చేసి వచ్చానే!’

‘చేశావులే! మా యింటిదగ్గర కాస్త తినవోయ్’

మెహరున్నీసాకు తెలుగు బాగా వచ్చును. ఆమెతండ్రి ఆంధ్రదేశవాసి. ఆంధ్రదేశానికి పూర్వం ఎప్పడో వలస వచ్చిన అరబ్ ముస్లిం గర్దారుల వంశంవాడు. అందుచేత వారింటివారిందరికీ తెలుగు బాగా వచ్చును.

ఇద్దరూ వెళ్ళి ఉపాహారాలు సేవించి కాఫీ త్రాగినారు. మెహర్ పారశీక రాకుమార్తెల అందం అంతా పుణికి పుచ్చుకుంది. వారిద్దరూ అనంతలక్ష్మి చదువుకొనే గదికి వచ్చారు. అక్కడ మెహర్ తన ప్రేమ విషయం అంతా తెలిపింది.

‘చిన్నతనాన్నుంచీ మేం ఇద్దరం యెంతో స్నేహంగా పెరిగాం. చిన్నతనంలో మా బావ నన్ను చేసుకుంటాడు అని అల్లరి చేసేవారు. నాకు మా బావ అంటే చాలా యిష్టమే! అయినా ఇద్దరం కలిసి పెరగడంవల్ల మా బావ నాకు అతిచనువయిపోయారు.’

‘ఇంతకూ నీ అభిప్రాయం ఏమిటే?’

‘యేముంది, మా బావ ముస్లింలీగులో చేరితేనేగాని నేను అతణ్ణి పెళ్ళిచేసుకోదలచుకోలేదు.’

‘ఆయన చేరడమో!’

‘చేరకపోతే చేసుకోను. అది నిశ్చయం.’

‘ఇంకొకరిని చేసుకుంటావా?’

‘అసలు పెళ్ళి చేసుకోను.’

‘ముసలిదానివై సంతవరకూ అల్లా ఉండిపోతావా?’

‘అ!’

‘పూర్వకాలంలో క్రైస్తవ మిషనరీలు క్రొత్తగా వచ్చినప్పుడు తెల్లగా, బొల్లిగా ఉన్న వాళ్ళమ్మాయిలు కూడా వచ్చేవారు. ఆ ఆమ్మాయిలను చూపించి, చదువుకునే యువకులను ఉరించి, వాళ్ళ క్రైస్తవమతం పుచ్చుకుంటే, ఆ తెల్లపిల్లలను చేసుకోవడానికి తమ ఆభ్యంతరం లేదనేవారట ఆ మిషనరీలు. ఆ పిల్లల కాసింది ఎంతమందో మతం పుచ్చుకొనేవారట.’

‘నీ కథకూ నా వివాహానికి సంబంధం ఏమిటే?’

౭

‘అనంతలక్ష్మి మెహరున్నీనా మాట వింటూనే తనభర్త జాపకము వచ్చి, కళ్ళనీళ్ళతో దీనముఖంతో తలవాల్చువంది. మెహర్ అనంతలక్ష్మిని కాగలించుకొని వృద్ధయానికి గట్టిగా అదుముకొని ‘అనంత్, నీకు ఈ పాను రత్నమేమిటే? మన చదువంతా గంగలో కలిసిపోయిందన్నమాటే? దేశం కోసం అని ఆలోచించి వెళ్ళకపోయినా, నీభర్త జయిలుకు వెళ్ళడం దేశం కోసమేకదా! వీరనారివె, పదిమందిలో అతిసంతోషంతో తిరక్క, ఏమిటి వాజమృతనం?’ అని గడిమింది.

‘ఈ ఉత్తరాలు చదువు’ అని అనంతలక్ష్మి చెబ్బియాదూ, ఆ సినిమా తారలూ వ్రాసిన ఉత్తరాలు మెహరున్నీనా చేతిలో పెట్టింది.

అందులో తెనుగు ఉత్తరాలు రెండూ చదువుకొంది మెహర్, ఆమె గులాబీపూవుమోము ఎఱగా జేవురించింది.

‘ఈ ఉత్తరాలేమిటి? ఏ రాక్షసుస్త్రీలు ఈ ఉత్తరాలు వ్రాయగలిగాడు?’ అని ఆ బాలిక ప్రశ్నించింది.

‘ఈ అరవ ఉత్తరం చదివి అరం చెబుతాను విను’ అని అనంతలక్ష్మి తలయైతి కన్నీరు తుడుచుకొని, ఆ ఉత్తరం చదువుతూ మెహరునకు అరం చెప్పింది. ఇంక మెహర్ పట్టలేకపోయింది. క్రోధమూర్ఛితవ్యాఘ్రిపోలిక ఆమె రోజుతూ ‘ఈ రోజుల్లో చదువుకొనే బాలికలను, ఈ పురుష పెద్దవ పండితుడుకులు ప్రతీకనీయ దలచుకోలేదు. వెనక నాకు రెండు మూడు ప్రేమ ఉత్తరాలు, తిరువలిక్కేలిలో అక్కర్ ‘సాపాప్ విధిలో మా బంగారా ప్రక్కను చదువుకొనే కట్టుకుంకలు వ్రాశారు. నాకు వచ్చిన కోపం మిన్ను ముట్టింది. అయినా ఊరకున్నాను! వాళ్ళు కారులో నేను వెళ్ళి కూర్చో బోయేముందు పొంచివుండి చూసేవారు’ అని అన్నది.

‘ఆ ఉత్తరాలు ఏంచేశావు?’

‘ఉండు; ఆకథ అంతటితో ఆఖరా? వాళ్ళు నేను మాట్లాడక ఉండడం చూసి మరీ పేరైతేగేరు. ఒకరోజున మా పనిమనిషికి లంచం యిచ్చారు కాబోలు, వెండివస్తువుల్ని ఏవేవో నాకు పంపించారు రహస్యంగా. ఇక నా కోపం చూడు, ఆ పనిమనిషి పిశాచిని పళ్ళూడగొట్టాను. ఆ వెండి వస్తువుల్ని రాతితో ముక్కచక్కలు చేశాను. ‘ఏట్ని చూసి వాళ్ళను బుద్ధి తెచ్చుకోమని చెప్పా. ఈపట్టు ఇంకో తెలివితక్కువపని చేశారంటే పళ్ళూడకొట్టినాను అని పన్ను. ఆ పనిమనిషి బేజారై పోయింది. అప్పటినుంచీ, నాకు ఉత్తరాలు లేవు. ఇంక ఇల్లాంటి గడబిడలు జరుగలేదు. మీ చెట్టిగాణ్ణి కాస్త దేహగౌరవం చేయించు, మీ వినాయకం ఉన్నాడుగా!’ అంది.

‘అవును, మా నియమం, ఆతని స్నేహితులూ ఉన్నార మెహర్. కాని నాకు హింస అంటే సమ్మతంలేదు.’

‘ఏమి గాంధీతత్వవాది! ఎక్కడ సేస్కుక్తి వున్నా ఈ వేదాంతము? యెప్పుడు ప్రవేశించావు కాంగ్రెసులో?’

‘అహింసే పరిమిసాధనం అని నమ్ముడానికి కాంగ్రెసులో చేరా ఏమిటే మెహర్?’

‘ఏమోరే! అయితే ఏంచేద్దామని నువ్వు చెట్టియారుగారి విషయంలో?’

‘ఏమీ చెయ్యను. వాడి ఉద్దేశం నాకు మా గురువుగారికీ ఎడబాటు కలుగ చేద్దామని! వాడు నా గుమ్మం యెదుట కత్తితో పొడుచుకు చచ్చి పోయేది, నేను నా గురువుగారిని కదలను. నా భక్తి అలాంటిది.’

‘అది మంచిదే. నీ నిశ్చయానికి నా హృదయపూర్వకంగా నిన్ను అభినందిస్తున్నాను. ఇక నాకు సర్వోచ్చ శలహా ఏమిటే?’

‘ఒక మెహర్! ప్రేమ అంటే నీ ఉద్దేశంలో ఒక చీరవంటి దనుకు న్నావా, మనం యిప్పంతవస్తే ధరించుకొనడానికీ, బుద్ధి మారితే విప్పవేయడానికి? మా గురువుగారిన్నట్లు ప్రేమ మన దేహంలో దేహం, మనస్సులో మనస్సు, ఆత్మలో ఆత్మ అయిపోతుంది. దేహ మనః ప్రాణాలవిషయంలో మనకు తెలిసిఉండే మనకు ముప్పు తెచ్చుకుంటున్నట్లు ప్రేమవిషయంలోనూ మనం తెలివితక్కువ.. సంచరించి ప్రాణంమీదకు తెచ్చుకుంటాము. నువ్వు ఏమైనా రియాసత్ ఆలీగారిని విడువకు. మీ మీ రాజకీయాల కూయంలో వేయండి.’

‘ఇంత అద్భుతంగా నువ్వెప్పుడూ మాట్లాడలేదే అనంతం! నేను వెడతా. నా విషయం నేనే ఆలోచించుకోవాలి!’

‘ఏమి నిరారణకు వచ్చావో నాకు తెలియజేయి.’

మెహరున్నీసా వెళ్ళిపోయింది. మెహర్ రావడంవల్ల అనంతలక్ష్మీకి ఎక్కడలేని ధైర్యమూ, శక్తి వచ్చాయి

ఆ బాలిక వెంటనే లేచి, స్నానంచేసి, ఉత్తమమయిన ఖద్దరుకట్టాల్లు ధరించి, మహిళా ఖాదీప్రచారకార్యాలయానికి తన కారుమీద వెళ్ళింది. జయలక్ష్మి కొమరితతో బయలుదేరిక ఇంటికడనే ఉండిపోయింది. భర్తను నిర్బంధించినందుకు ఇంటికడ ఎప్పుడూ దుఃఖిస్తూ కూర్చోకుండా, భర్తకు ప్రీతియని ఖద్దరు పనిలో, మహిళాసేవాసదనోద్యమంలో పాలు పుచ్చుకుంటూ అనంతలక్ష్మి పనిచేయడం ఆమెకు ఆనందం అయింది. కొమరితను సర్వవిధాలా ఆమె ప్రోత్సహించింది.

ఆ రెండు సంతలకు ఆమె బాగా విరాళా లిచ్చింది.

అనంతలక్ష్మి మహిళా ఖాదీప్రచారకార్యాలయానికి పోయి వడికేడి, యితరులకు వడకటం నేర్పేది. అక్కడనుండి రాయపేట హైకోర్టులో

ఉన్న మహిళా ఖాదీప్రచారాలయ వస్త్రవిక్రయశాలకుపోయి, అక్కడ ఖద్దరు అమ్మేది. ఆ బాలిక ఖాదీప్రచారిక సోదరీమణులతో బాగా స్నేహం చేసుకున్నది.

వారందరిలో కలిసి ఎప్పుడయినా సేవాగ్రామం వెళ్ళి అక్కడ మహాత్మునిదగ్గర కొన్నాళ్ళపాటుంటాలని అనంతలక్ష్మి నిశ్చయించుకుంది.

వేసవికాలంలో సేవాగ్రామం భరింపరాని వేడితో మాడిపోతూ ఉంటుందని, జయలక్ష్మి వాదించినా అనంతలక్ష్మి వినలేదు. తన నిశ్చయం భర్తకు ఉత్తరం వ్రాసి, తల్లితో బయలుదేరి వార్ధా చేరింది. ఇదివరకే సేవాగ్రామాశ్రమకార్యదర్శిలో వా రుత్తర ప్రత్యుత్తరాలు సలిపి, ఆ జట్టువారు ఆశ్రమంలో ఒక బస ఏర్పాటుచేసుకున్నారు.

సేవాగ్రామంలో అనంతలక్ష్మి పొందిన ఆనందము ఆకాశపథ మంటినది. ప్రతిప్రారాధనాసభకూ ఆమె హాజరు. ఆ ప్రాగ్గన సమయంలో మహాత్ముని సమీపంలో ఆమె అనుభవించిన శాంతి, ఆనందమూ పరమోత్తమస్థితి నందింది.

౮

జయలులోఉన్న కోనంగికి చెట్టియారగారి ఉద్దేశాలు తెలియక పోతాయా! ఆయన ఉత్తరాలలోని అంతరార్థం అప్పుడే అవగాహన అయిందాతనికి. అయితే చెట్టియారు ఈలాంటి ఉత్తరాలు అనంతలక్ష్మికి పంపించి ఉంటాడు. ఆ బాలిక ఎంత బాధపడుతుందో? యేలాంటి విపరీతాభిప్రాయాలకు వచ్చిందో? ఎంతటి క్రూరుడందీ!

వక్కాకు పిచ్చి ఎక్కిలే. ఊరకే కరుచుకుంటూ పోతుంది ప్రతి ప్రాణిని. అందరికీ పిచ్చి ఎత్తుతుంది. ప్రాణాపాయం వస్తుంది. వక్కాకాటుకు చెప్పుదెబ్బ అన్నార కాని, కాటువేసిన వక్కాకే చెప్పుదెబ్బలు తగిలిస్తే కరచినవారికి జబ్బు నిమృళిస్తుంది. ఆ చెప్పు పాతది, వట్లు ఊడిపోయి, మేకులు పెక్కి వచ్చివున్న చెప్పయితే దెబ్బ తగిలించాలి. కొత్తచెప్పు అయితే దెబ్బలు తిన్నవాడికి గౌరవం. చెట్టిగారికి సరియైన చెప్పు పెంటపప్పులూ నుంచి వెడకాలి.

కోనంగి ఆలోచించి ఉత్తరం ఒకటి అనంతలక్ష్మికి వ్రాస్తూ తనకు వచ్చిన ఉత్తరాలలో తన్ను చెప్పినవిమాత్రమే మతలబులు వ్రాసి తన ఉత్తరంలో పెట్టి పంపించాడు. ఆ మర్నాడు కోనంగికి అనంతలక్ష్మికడ నుండి ఉత్తరం వచ్చింది.

రెండు ఉత్తరాలూ ఒకదానికర్వాత ఒకటి మధ్యదారిలో ఒకదాని ప్రక్కనుండి ఒకటి వెళ్ళిఉంటాయి.

ఏ ఉద్దేశంతో తాను అనంతలక్ష్మి ఉత్తరం వ్రాసినాడో ఆ ఉద్దేశం తోనే అనంతలక్ష్మి తనకు ఉత్తరం వ్రాసింది! ఇద్దరి ఉత్తరాలూ రహస్య టపాదారి నే ప్రయాణాలు పోగొచ్చాయి.

ఆమె ఎంతచక్కగా వ్రాసేది! ఎంత ఉత్తమభావాలున్నాయి?

‘ప్రాణకాంతా! మీకు చెటిగారి ఉత్తరాలు కొన్ని అందిఉండాలి. మిమ్మల్ని గూర్చి దూషిస్తూ, వినరాని అబద్ధాలు వ్రాస్తూ నాకు వ్రాశాడు. ఇద్దరు తారలచే మీకు వ్రాసినట్లు వ్రాయించి నాకు అందేటట్లు చేశాడు. నన్ను గురించి యెన్ని అబద్ధాలో మీకు వ్రాయించిఉంటాడు, వ్రాసిఉంటాడు. అవి మనజీవితంలో కలతలు పెట్టవు.

‘పోనీయండి ఆ చెటిని. వాడి పాపాన వాడేపోతాడు. నా ప్నేహితురాండ్రందరూ మిమ్మల్ని మరీమరీ అడిగామని ఉత్తరాలు. నేను ఆంధ్ర మహిళాభాగినులలో చేరాను. రోజూ ఖద్దరునూలు వదులుతున్నాను. ఖద్దరుబట్టలే కట్టుకుంటున్నాను.

‘మీరు యెప్పుడువస్తారో నాకు తెలియదు. ఆరి నెన్నక్రింద వెళ్ళినారు. యుద్ధం ఆఖరువరకూ ఉంటారు కాబోలు. కమ్యూనిస్టులలో కొందరు ప్రభుత్వానికి దొరకుండగా పారిపోయారు. కొందరు జయిలులోంచి తప్పకుపోయారు. ఇది వేళాకోళయుద్ధమూ అని కొంద రనుకుంటున్నారు. పోలండు పని అయింది. హాలెండు పతనం, బెలియం శరణు. చివరకు ఫ్రాంసు పూరి గా లోబడిపోయింది. క్రిందటి సంవత్సరం యివన్నీ జరిగాయి. డంకర్న తరువాత ఇంగ్లండులో దిగుతాడేమోనని మనం భయపడ్డాము. ఇటలీ వెనుక వెళ్ళి కొట్టింది అని మీరు వాదించారు.

జర్మనీవారు ఇంగ్లండులో దిగలేరు అని మీరు వాదించారు జాపకం ఉందా ఆ త్యేక్వరా! కాని ఆ సమయంలో భారతకాథ ఒకటి నాకు చెప్పారు. జాపకం ఉందా? ఒకనాడు ద్రోణుడు దుర్యోధనునకు పరమాద్భుతమయిన మంత్రకవచం యిచ్చాడనీ, ఆ కవచం ధరించి దుర్యోధనుడు అరుసునిపై తనరథం తోలించాడనీ, అప్పుడు అరుసుడు యెన్ని బాణాల్లో దుర్యోధనునిపై వేశాడనీ, అవన్నీ వృధాఅయిపోవడం చూసి, పార్థసారథి హేళనచేశాడనీ, అందుపై అరుసుడు మంత్రకవచ ప్రభావమని తెలుపుతూ సర్వకవచభేదిని అను అస్త్రం ప్రయోగించాడనీ, ఆ అస్త్రాన్ని శక్తివైచి అశ్వదామ దారిలోనే నరికివేశాడనీ, అప్పుడు అరుసుడు కోపించి దుర్యోధనుని నూతునీ, గుడ్డాలనూ చంపి, రథం చూర్ణంచేసి, పట్టినవిల్లలా ముక్కలుచేసి, నిరాయుధుణ్ణిచేసి వదలినాడనీ, అలా హిట్లరు ఇంగ్లీషువారిని జయించాలంటే, ఈజిప్టు, సుడాను, ఎరిట్రీయా, సోమలీలాండు, పాలస్తీనా, ఇరాక్, ఇండియాలు పట్టుకోవాలనీ, కాని

హిట్లరు వెనుక సెపోలియను చేసిన తెలివితప్పవే చేసి, రష్యామీద పడి నాశనంఅవుతాడని ఆన్నారు.

‘మీ మాటలే అక్షరాలా నిజం అయ్యాయి. మొన్న జూన్ 23 వ తేదీని జర్మనీ రష్యామీద గిరుచుకుపడ్డాడు. ఇటలీ రుమేనియాలు యుద్ధం ప్రకటించాయి. ఇక ఇంగ్లీషువారి ఆనందం చూడండి ఇంగ్లండులో దిగడం తప్పిపోయిందని అనుకుంటున్నారు. ఈ రోజు 24. ఈనాటికే వేయిమైళ్ళ యుద్ధముఖంలో జర్మనీ రష్యాపైకి చొచ్చుకుపోతున్నాడు. పదిరోజులలో మాస్కోను పడతానంటున్నాడు హిట్లరు. ఈ విషయాలకు మీ డాక్టరుగారు ఏమంటారు ?

‘ఇక్కడ పైనఉన్న కమ్యూనిస్టులు జర్మనీపై మండిపోతున్నారు. కొందరు ప్రభుత్వంవారిని కలుసుకొని ఏదో రాయబారాలు సాగిస్తున్నారు.

ఇంక రాజకీయాలు అలా ఉంచండి. ఆత్మేశ్వరా ! జూలై వస్తోంది. కాలేజీలో చేరనా వదా ? మీరు దగరలేక నాకు చదువుమీద ఇష్టంపోయింది. మీరు వచ్చునంతవరకు చదువు మోనేసి కూర్చుంటాను. మదరాసు ఇల్లు నూసి, మన్నారగుడి వెళ్ళుమన్నారా ? కడలూరులో ఒక యిలు అగ్గెట తీసుకొని ఆక్కడ కాపురం పెట్టమని మా అమ్మతో పోరు పెడుతున్నాను.

ప్రాణపతి ! మీరు కటకటాల వెంకాల ఉంటారా ? సాయంకాలమే తాళాలు వేస్తారా ? ఒక్కరూ ఉంటున్నారా ? నేను వినియంగండ్వారా పంపిన పరుపు మీకు జయిలు అధికారులు ఇచ్చారా ? మళ్ళీ మాకు మీ దర్శనం వారంరోజులలో, వారంరోజులంటే 168 గంటలు. 168 గంటలంటే 10,080 నిమిషాలు. 10,080 నిమిషాలంటే 6,04,800 సెకండులు. ప్రతి సెకండు ఒక యుగమయితే ఎన్ని ప్రళయాలు నా జీవితంలో వస్తాయో ?

‘క్రిందటిసారి నన్ను ముట్టుకోడానికి యెంత చక్కని ఎత్తు వేశారండీ ! ఈపట్టు నేనే మిమ్మల్ని ముట్టుకుంటాను చూస్తూ ఉండండి.

ఒక్కడాన్నే ఇంటినంటి,
ఒక్కడాన్నే దారివెంటా,
ఒక్కడాన్నే జగమునంతకురా

ఓ ప్రాణరాయా !

ఏడపోతివి ప్రథమయామానే ?

ఒంటితీగా వీణమీటి

ఒక్కరాగమే ఆలపించి

ఒక్కపాటే పాడుతున్నారా

ఓ ప్రాణరాయా !

గానమంటే కలలురావేరా ?

‘ఈ పాట వ్రాస్తున్నా ప్రాణపతి! నేను నోజాకో పాట వ్రాస్తున్నా!
అన్నీ మీమీదే నా పాటలు. ఇవన్నీ అచ్చు వేయిదాము అంటున్నది అమ్మ!
అలాని నాచేత యెన్నో పాటలు వ్రాయించాలని ఆలస్యంగా వస్తారా?
మీరు వచ్చినా నా ఆనందంలో ఇంకా అద్భుతమైన పాటలు వ్రాయగలనండీ!

‘నిన్నరాత్రి వ్రాసినపాట ఆది. ఇవాళ ఉదయం వ్రాసిన క్రిందిపాట
వినండి.

ఈదూ ప్రాణము అత్తా

వేడుతున్నది నాథా,

తోడితేనెపే, కా

పాడవే దివ్యాంగిని,

తోడి రాగిణీదేవి!

మీరు నా పాటలమీద మీ అభిప్రాయం ఇవ్వరా?

ప్రేమతో

గాఢచుంబనాలతో

కాగలింతలతో

మీ

అనంత’

కా

‘అవును అనంతం! నువ్వు చెప్పింది నిజం ఉత్తమభావాల సంచరించే
ప్రేమకు ప్రపంచంలో ఏదీ అడ్డంకు. అడ్డంపెచ్చినా నాశనమయిపోతుంది.
ఆ ప్రేమకు ప్రపంచానికి అభ్యుదయపూర్వకమయిన మార్గం ఏదీ ఉండో అదే
కనబడుతుంది. స్త్రీ పురుషుల ముక్తికై వారిద్దరినీ ఒక సంపూర్ణవ్యక్తిని
చేస్తుంది. అలాంటి సంపూర్ణవ్యక్తులుగాని లోకం సేవ చేయలేదు.

‘అనంతం! నేను డాక్టరుగారితో ఎప్పుడూ వాదిస్తూ అన్ని విష
యాలూ గ్రహిస్తున్నాను. ఒంటిగా ఉన్నప్పుడల్లా వివిధాలోచనలలో వివిధ విష
యాలు చర్చించుకుంటున్నాను. ఈ ప్రపంచంలో బీదవాడూ, బాధపడేవాడూ
ఉండకూడదు. మనుష్యుడు, మనుష్యునికీ మనుష్యునికీ కల్పించిన తేడాలు
అంతమయిపోవాలి. ప్రకృతిలో భగవంతుడో, లేకపోతే యిద్దరో యిచ్చిన
తేడాలుకూడా తగ్గించి, అనేకరీతుల నాశనంచేసి సమన్వయం చేయడానికి
మనుష్యుడు ప్రయత్నించేయాలి. అక్కడ స్త్రీ పురుషులకు మహదానందం
వరమై వస్తుంది. కమ్యానిస్తువాదనా, గాంధీవాదనా సమన్వయంచేసుకొని
మనుష్యుడు తన నిత్యజీవితం నిడుకొన్నాడు, లోకంలో అనేకమయిన
హీనాసంతృప్తులు పోయి, ఉత్తమసంతృప్తులు ఉద్భవించాయి. అప్పుడే
మానవజాతి పురోగమిస్తుంది.

ఏమిటీ వేదాంతమంతా అని నువ్వు అనుకోవచ్చును. నేను వేదాంతిని కాను, వట్టి కార్మికణ్ణి. ఈ కార్మిక వాదనే భగవద్గీతలో కర్మవాదన కాబోలు. నాకు తెలియదునుమా!

ఇంక కమ్యూనిస్టు సిద్ధాంతప్రకారం నన్ను గడచిడచేసేవి చాలా ఉన్నవి. డాక్టరుగారి వాదనలో ముఖ్యసూత్రాలు కొన్ని ఏమిటంటే: 1. మనుష్యుడే మనుష్యునికి అధికారి. ఇంక దేవుడనిగాని దెయ్యమనిగాని కాదు. 2. యేదీ మనుష్యునికి ఉత్తమమో అదే నైతికము. 3. మనుష్యుని ఉత్తమనీతికి ఏమార్గము తక్కువకర్చుతో, వేగంతో, నిజయనిశ్చయంతో, సరిగా తీసుకొని వెడుతుందో అదే సరియైనమార్గం. అది హింసాత్మకంకానీ, అహింసాత్మకం కానీ!

‘ఈ మాడు సూత్రాలూ ముఖ్యంగా ప్రతిమనుష్యుడూ ఆచరణలో పెట్టవలసిన విధి అంటారు. ఈ మాడు సూత్రాలూ నేను ఒప్పుకొన్నాను. ఇవన్నీ గాంధీజీ లోకానికి ఉపదేశించిన సూత్రాలే!’

‘ప్రపంచంలో కమ్యూనిస్టులూ, గాంధీవాదులూ, మధ్యనున్న అనేక వేల యితరవాదులూ యెవరిదారిని వారు వెడుతూఉంటే, ఏమార్గం మంచిదో అదే తోస్తుంది అనే పద్ధతి ఒకటి, మంచిమార్గం యేదో నిర్ణయించి దాన్ని గురించి ప్రచారం చెయ్యాలనే మార్గం ఒకటి ఉన్నాయి.

‘ఇవన్నీ ఆలోచిస్తూ నిన్నరాత్రి నా ఖయిదులో పండుకొనిఉన్నాను. ఆ సమయంలో ఈరోజున కళలనుగూర్చిన వాదనలన్నీ ఎదుట ప్రత్యక్షం అయ్యాయి ప్రాణదేవీ!’

‘కళకోసం కళ’ అని ఒకరు అంటారు. ఇంకోవాదన చతుర్విధ పురుషార్థ ప్రయోజనం కళ అని. మరొకరు కళ నైతికము అని. వేరొకరు కళ దేశాభ్యుదయదాయకంగా ఉండితీరాలి అని. ఇంకా ఒకరు ఒక్క దేశాభ్యుదయమే కాదు, సకల మానవాభ్యుదయ పూర్వకంగా ఉండాలి అని. మరి వేరో వాదన ఉంది. కళ అనేదుకు కొన్ని గుణాలు ఉండాలి, ఆ గుణాలుంటే తర్వాత ఆ కళకు ప్రయోజనం ఉన్నానరే, లేకపోయినాసరే అంటారు.

‘ఆలోచించినకొలదీ నాకు ఈ వాదనలవల్ల కొంత మతి పోయింది. ఈ విషయాలన్నీ పరిశీలనగా మనస్సుకు హత్తింపచేసుకొందామని, ఆ యా వాదనలకు సంబంధించిన పుస్తకాలన్నీ తెప్పించాము నేనూ డాక్టరూను. చదివాము. మేము ఇద్దరం హోరాహోరీ వాదించాము.’

నా రా మాయద్దరివాదనలూ ఈ క్రింది సంభాషణరూపంగా ఉన్నాయి. నువ్వు పూర్తిగా అర్థంచేసుకో.’

నేను : కళకోసం కళ అంటే, నీకో కళ సృష్టించాలి అన్న ఆవేశన కలిగి, కళ సృష్టించడం, అంటేనా డాక్టర్ ?

డాక్టర్ : అరి అవును, కాదు! కళ సృష్టించాలన్న ఆవేశన కలగ వుండా, కళను ఎన్నగా సృష్టించలేదు. అరి ఒకటి. రెండోది కళాప్రజ్ఞ కలిగి, సర్వకాలము ^{విద్యుత్తు} ఉన్న కళాకారుని, పలానావిషయం ఒకశిల్పం చెక్కమనీ, ఒక బొమ్మ వేయమనీ, ఒకపాట వ్రాయమనీ అంటే, ఆ కళావేత్త అది సృష్టిస్తాడు.

నేను : రెండోది కళకోసం కళకాదుగదా ?

డాక్టర్ : ఓయి పెద్దివాడా! కళకోసం కళ అంటే వట్టి అనందం కోసం కళ సృష్టించడం అన్నమాట! నువ్వు సృష్టించే కళ ఒక ప్రయోజనం అరించవండా ఉద్భవిస్తుంది. అలా ఉద్భవించిన తర్వాత అది ఏదయినా ప్రయోజనం నిర్ధారించబడవచ్చు. దానికి ఓ ఉదాహరణ ఇస్తాను. ఒక కళావేత్త తనలో కలిగిన ఆనందంచేత ఒక పళ్ళెంప చిత్రించాడనుకో. బొమ్మ చాలా బాగుంది. అది వేసేటప్పుడు ఆ కళావేత్త హృదయంలో ఏ ప్రయోజనమూ లేదు. అదే కళకోసం కళ అంటారు. తర్వాత ఒక తోటల కంపెనీవారో, పళ్లెకంపెనీవారో -రి వసువుల ప్రచారంకోసం ఆ బొమ్మ కొనుక్కొని ఉపయోగించారనుకుందాం. అప్పు డది ఒక ప్రయోజనం సంపాదించుకుందన్నమాట.

నేను : వారివా! అయితే నాయనా! ఆ కళ పనికిరాదని యెందుకు వాదిస్తావు బాబూ ?

డాక్టర్ : ఓయి పెద్దమనిషీ! ఆ కళ పనికిరాదని అనను. ఆ కళ వద్దనే నా వాదన.

నేను : కొంపలు ముంచావు బాబూ !

డాక్టర్ : ముంచలేదు, తేచ్చాను. కళ మనుష్యులలోని ఉత్తమశక్తి. మనుష్యుని శక్తులన్నీ మనుష్యుని అభ్యుదయంకోసం ఉపయోగించాలి. అలాంటిది అది ఉత్తమశక్తి అయితే ఇంకా ఎక్కడ ఉపయోగించాలి.

నేను : ఇంక వాడికి తిండి అక్కరలేదూ ? అభ్యుదయంకోసం ఉపయోగిస్తూ తన జీవితం దుబ్బులపాలు చేసుకోవాలా ?

డాక్టర్ : ఎంత పిచ్చిమాట నీది ?

నేను : నీది ఎచ్చేమాట కాబోలు !

‘అనంతలక్ష్మీ ! ఈలా ప్రారంభం అయ్యాయి మా వాదనలు. ఇదన్నీ ఊరకే వాదించడం కాదునుమీ ! నువ్వు కళానికారడవు కావాలి. కవయిత్రికా కావాలి. నేను ఏదైనా పరిశ్రమ ప్రారంభిస్తాను. నేను రంగుఅవశ్రమ ప్రారంభిస్తాను. గోడల రంగులు, కలపసామాను రంగులు, నూనె-రంగులు,

బొమ్మలకు రంగులు, సాటోగ్రఫీలు, రంగులు గుండులు తయారుచేస్తాను. మదరాసులో సాపిస్తాను. ఈ శింగుల పరిశ్రమతోపాటు కుంచెల పరిశ్రమను కూడా ప్రారంభిస్తాను. అందులో పనిచేసే కార్మికులకు ఎన్నో అధికారాలు, హక్కులు ఇస్తాను. ఆ సంగతులు గాంధీతీర్థమూ, కార్మికతీర్థమూ రెండూ రంగరించి ఉద్భవించ చేస్తాను.

‘ఇంక నీపని సంగీతమూ, కవిత్వమూ, నీ ఉత్కృష్ట సంగీత ప్రజ్ఞతో పాటు కవిత్వము వృద్ధిచేసుకుంటే, నీ నా దాంపత్యము ఈ కార్యములు నిర్వహింపగలిగిననాడు మన ఇద్దరి ప్రేమా సార్థకమాతుంది ప్రియా !

ప్రాణేశ్వరీ ! ప్రేమ పరమావధి లోక సంగ్రహణము.

ఇరువురమూనూ చేయిచేయి

ఉరుకుదా మటు కార్యరంగము

వెరపులేనీ బ్రతుకుదారిని

విజయమే మనదన.

‘ఆత్మేశ్వరీ ! ఈ మాట లన్నిటివెనకా నీకై నావాంఛ అవిచ్ఛిన్నమై, అద్భుతమై లోకాలనే స్పందింపజేస్తున్నది.

నీ గాఢప్రేమాభిలాషి

ప్రియ పతి

కోనంగి ”

ఈ ఉత్తరం అనంతానికే అందింది.

౧౦

ఆ ఉత్తరం వ్రాసిన మర్నాడే కోనంగి ఇంకో ఉత్తరం వ్రాశాడు.

కడలూరు జైలు

“ప్రియతమా !

ఇంతలో మనం ఏజాతకప్రభావంచేత విడిపోయాము ? ప్రేమించిన వస్తువునుండి బలవంతంగా విడిపోవడం హృదయాన్ని పిండివేసినట్లే ఆత్మేశ్వరీ ! నేను నిన్ను విడిచి రాత్రింబవళ్ళు బాధపడుతున్నాను. ఈ ఆనందన మహాత్రమసితికి పోవాల్సి. లేక మనుష్యుణ్ణి అధోగతిపాలు చేసుంది. నా ప్రేమను నేను పవిత్ర గంగాప్రవాహంలా ఎంచుకుంటాను. నా ప్రేమ నిధానము నాలో హతుకుపోయి నేనూ ఆమె ఒకటైపోయాము. నేను వేరు, నా అనంతలక్ష్మి వేరు అన్న భావం ఏనాడు మనం మన ప్రథమసంక్లేషతలో పెదవులు చుంబించుకున్నామో అనాడే పోయింది. నాలో లయమైపోయావు. ఆ వీరత్వం నాకు వేయి ఏనుగులబలం ఇచ్చింది. ఆ బలం వట్టి ప్రాపంచిక స్వార్థరంజోగం ఉపయోగించడం అల్పత్వమే అవుతుంది. ఆ బలం ప్రపంచం కోసం ఉపయోగించాలి.

‘ప్రేమబలము అనంతం అనంతలక్ష్మీ ! ఆ బలాన్ని ఉత్తమంగా ఉపయోగించాలి అని నే నంటే దాని ఆరంభ ప్రహ్వచర్యం అవలంబించాలి మనుష్యులంతా అని కాదు. ప్రహ్వచర్యం అంటే మన ఋషుల ఆభిప్రాయం భగవంతుని మార్గం అని. భగవంతుని మార్గం అంటే సర్వశక్తులు మానవలోకానికి అభ్యుదయం చేకూర్చేటట్లు చేయాలని.

‘భార్యార్థిర్లు బిడ్డలు కనాలి వివాహం అనే సంస్కారాన్ని ఉద్ధరించడానికి కానిం ప్రహ్వచర్యమే. డ్డలు కనడం ప్రహ్వచర్యము. భర్తగాని, భార్యగాని మితిమీరి ండం, నూచిన పురుషశక్తి (స్త్రీ) శక్తి విచ్ఛల విడిగా ఉపయోగించడమే. అది ప్రహ్వచర్యం కాదు. ఆ విచ్ఛలవిడితనంలో లోకద్రోహం ఉంది. భార్యార్థిర్లు తమ జీవితం ఆనందమయం చేసుకొని తమ ప్రేమను తమ జీవితపరమాధి చేసుకొని, ఆ ప్రేమ ఉత్తమపథసంచారిత్వము చేసి ఆకాశగంగా శక్తికంటింగా చేసినాడు (స్త్రీ) పురుషులు ఎలాంటి మహత్తరభార్యమయినా సులభంగా, ఉత్తమంగా నెరవేర్చగలరు.

ప్రాణపత్నీ ! నువ్వు నా దేవతవు. నా ఆశయ భూమికవు. నేను కలలుగన్న దేవివి. చిన్ననాడు నాతో ఆటలాడుకొన్నావు. నిన్ను నాతో చదువుకున్న బాలురలో చూచాను. నిన్ను నాకు విద్య చెప్పిన గురువులలో చూచాను. నన్ను కలిపిచేసిన ంగీతంలో నిన్ను విన్నాను. నన్ను కదిలించిచేసిన కవిత్యంలో నిన్ను అనుభవించాను. గాంధీమహాత్ముని బోధనలో నీ దేశికత్వం అనుభవించాను. మహాపురుషుల జీవితాలలో నీ నృత్యం చవిగొన్నాను. బీదల అరుపులో నీ ఆవేదన విని దుఃఖించాను. రష్యాదేశ విజృంభణలో నీ ఆనందం చూచి ఆంధ్రులో లయమయిపోయాను దేవీ ! నువ్వు ఎక్కడఉన్నావో అని వెదకాను.

‘నాకు యవ్వనం వచ్చిన ప్రథమదినాలలో, బాలికలు నాకు అప్పగనలై కనిపించే కాంక్షాపూరిత గడియలలో నువ్వు కనపడక తలవాల్సి ముందుకు సాగిపోయాను.

‘నాకు పరీక్షలు పూర్తయి జీవితమార్గం వెదకుకొనే రోజులలో నిన్ను దూరాన చూస్తూ, నీ అడుగుల మంజులకింకిణీరవాలు దూరాన వింటూ, ఎక్కడ? ఎక్కడ ? అని వెదకినాను. ఆ మధురస్వనమే నన్ను నీదగ్గరకు తీసుకొని వచ్చింది.

‘దేవీ ! పురుషుడు (స్త్రీ), (స్త్రీ) పురుషునకూ ఉపాస్యదైవములు కావాలి. ఈ పూజే మనుష్యుని పశుత్వంలోంచి తప్పించి ఉత్తమమానవుణ్ణి చేస్తుంది.

‘వివాహం అంతిమ పవిత్రమైనదికాబోలు ! నిన్ను ప్రేమించి ప్రేమించి నీనితి నానితికన్న ఎక్కడో పైన ఉండడం తలచుకొని, తలచుకొని బోధపడి నిన్ను నాదేవిగామాత్రం ఎంచి ఉండా లనుకొన్న నాకు నీమ సం

పట్టి నిన్ను అగ్నిసాక్షిగా ఆగజేహనుగా ఏర్పాటుచేసుకోవడం నా కెంతో ఆనందం సమకూర్చింది. వివాహమాడి నీ చేయిబట్టి ఏడడుగులు నడిచి నిన్ను రాత్రి హృదయాన కదుముకొని ఇది నిజమా అని ఆశ్చర్యంలో మునిగి నా అదృష్టానికీ, నిన్ను చేపట్టగల నా ప్రజ్ఞకూ ఆనందపూర్ణుడై నెపోయినాను.

‘నాలోని ఆశయదేశతా, సువ్వా ఏకమైపోయారు. లోక ప్రేమ చరిత్రలో మనప్రేమ ఒక ప్రత్యేక ప్రకరణం కాదూ లక్ష్మీ !

‘సువ్వు లక్ష్మీవే ! నాహృదయమే కమలము, నా జీవితమే కమలము. అందులో సువ్వు కమలాలయవై ఉంటావు. నా శక్తి, నా విద్య, నా హృదయము, నామెదడు నాలుగు ఏనుగులై, నిన్ను పూర్ణభాలలో ఆమృతం వరిపిస్తూ పూజిస్తాయి

‘ఓ దివ్యవమోహనాంగీ. నువ్వే నా చేయి పట్టుకొని ఈ బ్రతుకు దారులలో నడిపించుకుపో. ఓ మహామధురపరిమళాంగీ ! అద్భుతసౌందర్య రేఖాసమన్వితజగన్మోహినీ ! నీ ప్రేమచే నేను పవిత్రుణ్ణి. నిన్ను ప్రేమించడంచేత శక్తిమంతుణ్ణి నీలో ఈ వికాలజగత్తులో నడుస్తాను.

‘మనం ఇద్దరము మానవసేవాశయపవిత్రక్షేత్రానికి పోదాం !

ఇట్లు

నీ పదపద్యాలు

హృదయాన ధరించు

కానంగి”

ఈ ఉత్తరం చదువుతూ ఆనంతలక్ష్మి కన్నుల నీరు నింపుకొని సోఫాలో కూలిపోయింది.

తన ప్రభువు ఎంతటి ఉదారభావాలతో తన్ను ముంచెత్తు తున్నాడు.

ఆవును. వారు పెప్పినట్లు ఆయన్ను ఆరాంధకారంలో చూచిననాడే గుండె గుభిలుమంది. ఏనాడో చూచిన పురుషుడై, ఎన్ని జన్మాలనుండో గుర్తవై, తన ఆశయమూర్తిగా కలలుకన్న పురుషోత్తముడై తోచినారు.

ఆమె ఆ ఉత్తరం గెండు మూడుసార్లు చదువుకుంది. తాను భర్తపై ప్రానుకొన్న పాట గొంతెత్తి కచ్చేరిచేస్తున్నట్లు పాడుకొన ప్రారంభించింది.

‘ఎవరోయి సువ్వా

ఎదరచేరావూ ?

ఎవరోయి నీ పాట

భవనాలు ఎగురుతూ

నా బ్రతుకులో కలిసి

నన్నె పాటుచేసె ?

ఎవరోయి నీ నవ్వు

ఏడు లోకాలలో

ఆనంద ఝరులుగా

వికలమయినది నన్ను ?

ఎవరోయి నీ చూపు

ప్రళయి కేరణాలవుతు

విశ్వ తేజస్సువుతు

పెరిగిం చె నా బ్రతుకు !

దశమ పథం యుద్ధప్రకరణం

౧

హిల్లర్ రష్యామీద విరుచుకుపడి ముందుకు సాగిపోతూ ఉన్నా రష్యా ఇంగ్లండులు ఒకదాని కొకటి సహాయం చేసుకొనడానికీ, జర్మనీ సంపూర్ణంగా ఓడిపోయి కాళ్ళమీద పడేటంతవరకూ ఏవిధమయిన సంధి జర్మనీతో చేసుకొనకుండా ఉండడానికీ, ఇద్దరూ కలిసే ఏపనైనా చేయడానికీ, ఒకరికి తెలియకుండా ఒకరు ఏవిధమైన సంధి ఎవ్వరితోనూ చేసుకొనకుండా ఉండడానికీ సమాధానానికి వచ్చారు.

రష్యా స్నేహం సమ్మి తాను పడమటి రాజ్యాలలో యుద్ధంచేసాఉంటే, రష్యా బెంచెవియా ఆక్రమించి, యుగోస్లేవియా మదతుచేసి, ఎస్టోనియా, లిథుయోనియాలను ఆక్రమించి తనమీద భయంకర ద్రోహంచేసిందనీ, తాను ఇతరదేశాలతో యుద్ధం చేసే ఈ సమయంలో తన వెనుకనుంచి విరుచుకుపడి జర్మనీని నాశనంచేయచూస్తుందనీ, ఆసలు పోలండుయుద్ధంలోనే నమ్మక ద్రోహంచేసి పోలండును సగం ఆక్రమించుకుందనీ, అలాంటిద్రోహం చేసినా కూడా తాను ఊంకున్నాననీ హిట్లరు ప్రకటించాడు.

జర్మనీ సైన్యాలు పోలండును ఆక్రమించాయి. లిథుయోనియా, ఎస్టోనియాలను ఆక్రమించాయి. స్మాలెంస్కు అయిపోయింది. మాస్కోమీదకు చొచ్చుకుపోతున్నాయి.

రష్యామీదకు యెప్పుడు జర్మనీ విరుచుకుపడిందో, ఆ మరుక్షణమే కమ్యూనిస్టుల కందరకూ జర్మనీమీద ప్రళయరుద్రుని కోపం వచ్చింది. కమ్యూనిస్టుపార్టీ నాయకులు పైన ఉన్నవారు ఈ యుద్ధం ప్రజాయుద్ధం, అన్నారు. 'ప్రజాయుద్ధం' అనే వారపత్రిక పెట్ట సంకల్పించారు. ప్రపంచానికంతకూ ముప్పుతెచ్చే జర్మనీ ముందు నాశనమైపోవాలన్నారు. ఈ విషయంలో ప్రభుత్వానికి సర్వసహాయం చేస్తామన్నారు.

ఆ వెంటనే భారతీయ కేంద్రప్రభుత్వంవారు కమ్యూనిస్టులను విడుదల చేయ తీర్మానించుకొన్నారు. కడలూరు జిల్లాజైలు నూపరెం పెండెంటు డాక్టరు రెడ్డిగారిని, కోనంగిరావుగారిని జూలై 14వ తారీఖు ఉదయం తన ఆఫీసులోకి పిలిచి, 'మీరు ఇద్దరూ, మీ కమ్యూనిస్టు పార్టీవారితో ఏకీభవించి యుద్ధ విషయంలో ప్రభుత్వంవారికి సర్వసహాయం చేస్తారా?' అని అడిగాడు. ఆయన కమ్యూనిస్టుపార్టీ నాయకుల ఉత్తరాలు రెడ్డిగారికీ, కోనంగిరావుగారికీ చూపిం

చారు. అందుకే నడిగారు తమకొక చూట్టానుకూ తామెప్పుడూ ప్రభుత్వాన్ని వ్యతిరేకించలేదనీ, తమ కాండ్రాగ్ మేలేదనీ. ప్రభుత్వం ఒప్పుకుంటే తాను ప్రభుత్వానికి సహాయంచేయడానికి సిరంగా ఉన్నాననీ, కోనంగిరావు గారు అసలు రాజకీయాలలో లేనీ, ఉద్యోగాలమే వచ్చి అందుకే ఎదురు చూస్తున్న యువకుడనీ, అతని వివాహంనాడే ప్రభుత్వం తీసుకువచ్చానని చెప్పినాడు.

జయిలు సూపరింటెండెంటుకు పేరిడదనీ, వీరితోపాటు ఖయిదులో ఉన్న ఇంకాకొందరు దక్షిణాది కమ్యూనిస్టులను విడుదలచేయవలసినదనీ, విడుదలయ్యే వారితో మాట్లాడి వారి భావాలను కనుక్కొని, వారిలో ఒక ఒకరికంగా, లోన ఒకరికంగా మాట్లాడేవారని కనిపెట్టి వారి విషయం ఇన్ స్పెక్టరు జనరల్ ఆఫ్ ప్రిజన్స్ గారికి తెలియజేయవలసినదని ప్రభుత్వపు తాఖీదులు వచ్చాయి.

అందుచేతనే విడుదలమొందే అధికారి ఈరకంగా మాట్లాడినాడు.

వెంటనే వారిని తమ తమ సామానులు సరుకొస్తన్నారు. కోనంగిరావు గారూ, డాక్టరు రెడిగారు జయిలులో స్నేహంచేసినవారిందరి సెలవు పుచ్చుకొని ఈవరికి వచ్చారు.

కోనంగి కన్నుల నీరు తిరిగింది.

డాక్టరుగారూ, కోనంగిరావుగారూ, ఆ ఊళ్లో భోజనంచేసి రాత్రి గై లెక్కి ఉదయానికి మదరాసు చేరారు. అదివరకే ఫలానా బండిలో వస్తున్నామని జయలక్ష్మికి, ఆరంటు తెల్లిగాం యివ్వడంవల్ల ఆది రాత్రే అందింది. ఇంక జయలక్ష్మికి, అనంతలక్ష్మికి కలిగిన ఆనందం ఇంటింతనికాదు. కన్నీళ్లు, కన్నీళ్ళలో నవ్వులు. అనంతలక్ష్మి నాట్యంచేస్తూ లోపల 'వస్తాడే మా బావ!' అనే పాట పాడుకుంది. ఇద్దరూ ఏదో ఇల్లంతా సర్దడం. ఊరకే ఇటు అటు తిరగడం.

అందరూ చేరి కబురు చెప్పుకుంటూ అతిసంతోషంగా కాలం వెళ్ళబుచ్చుకున్నారు. అనంతలక్ష్మికి ఏమీ తోచలేదు. కాలం జరగదు. కారు వేసుకొని ఇద్దరు ముగ్గురు స్నేహితురాండ్ర ఇండ్లకు పోయి. వాళ్ళను గట్టిగా కాగలించుకొని 'వస్తున్నారు! వారు వస్తున్నారు! కోనంగిరావుగారు వస్తున్నారు! నిన్ననే విడుదలై వస్తున్నారు. యుద్ధము మూలాన వెళ్ళు లేక రాత్రి రైలుకు బయలుదేరి వస్తున్నారు. ప్రొద్దునకే వస్తారు!' అని చెప్పింది. వాళ్లు ముగ్గురూ అంబుజం, పార్వతీ, అలమేలూ. అందరూ ఆ రాత్రికే ఆనంతం ఇంటికి వచ్చారు.

ఎవ్వరికీ నిద్రపట్టదు. అందరూ అనంతలక్ష్మిని వేరొకటిగా తోచేవారు.

పార్వతి: ఇక ఆనంతం మనతో మాట్లాడుతుందా?

అలమేలు : ఎందుకు మాట్లాడుతుంది! మాట్లాడేందుకు లక్ష స్నేహితు రాళ్ళ ముద్ద వస్తున్నాడుగా!

అంబుజం : కోటి స్నేహితురాళ్ళ ముద్దకట్టినా మద్రాసులో లావనడానికి అసలు అనందం ఏమి ఇవ్వగలరే!

పార్వతి : ఏమిటే ఆ అనందం?

అంబుజం : ఆ అనందం సంగతి అనంతానికే తెలియాలి? మన కా విషయాలలో ఏమి అనుభవం ఉందే?

అనంతం : మిమల్ని ఆ అనుభవం సంపాదించుకోవద్దన్నానా? ఆ అనుభవం మీకు సుఖకార్యేందుకు నిదంగా ఉన్నార ముగ్గురు.

పార్వతి : ఎవరు బాబు వాళ్ళు?

అనంతం : ఈపాటికి పుట్టకుండా ఉంటారా వాళ్ళు?

అలమేలు : వాళ్ళ చిన్నబిడ్డలు కాబోలు తల్లీ!

అనంతం : ఏమో, మీ ముగ్గురి విషయమూ చంద్రహాస నాటకంలా అవుతుందేమో?

పార్వతి : ఏం కలుకమ్మా! ఓహో పాడవే పాట! వాహినీవారి పుణ్యమా అని 'వచ్చాడే నా మొగుడూ!' పాట పాడేయి.

అంబుజం : ఆ పాట 'వచ్చాడే మా బావ!' అన్నదే!

పార్వతి : బావైతేనేం, మొగుడైతేనేం. మొగుణ్ణి బావా అని పిలువకూడదా?

అనంతం : పార్వతి తన మొగుణ్ణి 'బావా' అని పిలుస్తుంది. అంబుజం 'మొగుడా' అని పిలుస్తుంది.

అలమేలు : అనంతం 'గురువుగాయా!' అని పిలవడం నేను విన్నా రెండ్రా!

పార్వతి : అందరికీ చదువు చెప్పే గురువే భర్త అవడానికి సాధ్యం ఎల్లా చెప్పండి!

అనంతం : అందుకనే 'మొగుడా' అని పిలుస్తానన్నానుగా?

పార్వతి : నాకిష్టమే! ప్రియ 'నాబ్బీ' అంటాను వటిరావుమల్లే! కాదు, కాంతంమల్లే 'ఇదిగో చూడండి' అంటాను.

అనంతం : 'ఆ పుస్తకాలన్నీ నేనూ చదివానోయ్!'

అలమేలు : నేను చదవలేదు. నాకు తెలుగు రాదుగా!

అంబుజం : నేనుమాత్రం చదివానా!

అనంతం : మీ ఖర్చు. 'నాయుడుబావా!' అను. అతడు 'మధువ మస్తకమవటమాణిక్యరాజీ!' అంటాడు.

పార్వతి : లేదూ, గుండరి! అని పిలుస్తాడు నన్ను!

అనంతం : నువ్వు 'నందా!' అని పిలు.

అంబుజం : మీ భావ నాకరం అవటం లేద్రా!

పార్వతి నేను లాటిను మాట్లాడడంలేదు.

అనంతం : నేను మీబ్రూలో జవాబు చెప్పడంలేదు.

అంబుజం } తప్పకుండా మీ ఇద్దరూ సీగ్రోభాషమాత్రం మాట్లాడు
అనంతం } తున్నారు.

చెట్టిగారి కోనంగి, డాక్టరు గెడ్డి విడుదలై వస్తున్నానని తెలిసింది. ఆ రోజున అతనికోపం మిన్నముట్టింది. శుద్ధ అరవంలా ప్రభుత్వాన్ని, కమ్యూనిస్టులనూ, రష్యానూ బండబూతులు తీల్చేశాడు. తన అనుయాయులందరూ చుట్టూ మూగి ఉండగా, ఇటూ అటూ వచారుచేస్తూ నిప్పులు కక్కుతూ, ఖడ్గోముని గొంతెత్తి ఆరిచేశాడు. 'వెధవ రష్యా ఎందుకు జర్మనీతో విరోధం పెట్టుకోవాలి? జర్మనీ దాన్ని తగలవేసి, నాశనం చెయ్యాలి! కమ్యూనిస్టులు నాశనం అయిపోవాలి. గుండాలందరూ కమ్యూనిస్టులు. జర్మనీ ఈ కమ్యూనిస్టు రాక్షసుల్ని పిండిపిండి చేస్తుంది. చచ్చు బ్రిటిషు ప్రభుత్వం ఏం చేయగలదు? భాగ్యవంతుల పిల్లల్ని తగుల్కొనే ముండాకొడుకులంతా కమ్యూనిస్టులా? మళ్ళీ సీనియర్ల వీళ్ళకు? పైకెకారి పయ్యంగళో, నాయాగళో.'

అతడు కోనంగినన్నా జయిలులో యుద్ధం ఆఖరుఅయ్యేవరకూ ఉండేటట్లు చేయడానికి ప్రయత్నించాడు. కాని ఎందుకో ప్రభుత్వాధికారులు అది పెడచెవిని బెట్టినారు. అందుకు కారణం ఏమై ఉండునా అని అతడు అలోచించాడు. తన స్నేహితుడే, తన డబ్బు రుచిచూచిన ఒక పోలీసు ముఖ్యాధికారి, కొంచెం ఎదురుతిరిగి తన్నే సన్నగా చీవాట్లు పెట్టినాడు.

౨

ఎగ్మూరుప్రేషన్ వస్తోంది అనగానే కోనంగి కూర్చోలేకపోయినాడు, నుంచోలేకపోయినాడు. కంపారుమెంటు అంతా కాలుకాలిన పిల్లలా తిరుగుతున్నాడు. ఏమీ తోచదు. డాక్టరు చూచాడు, చూచాడు చిరు నవ్వునవ్వుతూ.

'కాస్తకంగారుపడితే ఎగ్మూరుప్రేషన్ తర్వాత వస్తుందనే నీ ఉద్దేశం?' అన్నాడు.

'రైలు కొంచెం వేగంగా వెళుతుందని ఉద్దేశం డాబుదొర?'

'డాబుదొరంటే ఏడిసిస్తే ఉంది.'

'డాబుగా ఉంటే ఏడిసిస్తా?' డాక్టరు 'తెలుగులో 'డాకటరు', 'డాగతరు', 'డాగుదొర' అవుతుంది. 'డాగు' అంటే ఇంగ్లీషులో తప్పు అర్థం వస్తుంది కాబట్టి 'డాబుదొర' అయింది.

‘ఏమి సైకాలజీ అండీ ?’

‘అది లాల్ గోవిందదాసుగారు కాదుగదా పొరపాటున ?’

‘లాల్ గోవిందదాసుగారి పూర్వచరిత్ర నాకు తెలియదుగాని, తమర ప్రేమజీ పిచ్చిజీవితాలు ఉన్నాయ,’

‘ఒకరు ప్రేమజీ అవడం మాటలా ఏమిటోయి ? నీవోటి వూటలు జాతివాళ్ళకు ఏం తెలుస్తుంది?’

‘వూటలుజాతివాళ్ళేమిటి ?’

‘జీవితం అంతా వూటల్లో తినేవాళ్ళుంటారు ఎరుగుదువా ? నాళ్ళకు ఇల్లా, వాకిలీ, భార్య, బిడ్డలు భావం ఉండదు. వాళ్ళు మనుష్యులు వెనక్కిపోవాలి అని వాదించే రకంవాళ్ళు. అంటే పశువులు, కరీ స్పృహలు, పురుగులు కావాలి అని వాదించే జాతివాళ్ళు.’

‘ఏమిటా కనీ నీకు ? మనుష్యుని ప్రథమస్థితి ఎలాంటిదో ఉత్తమస్థితి అలాగే ఉన్నట్లు కనబడుతుంది. పురోగతి వరులాకారంగా ఉంది. చుట్టలు చుట్టలుగా పెక్కిపోతుంది. కోతి మనుష్యుడూ ఒకటే పోలిక చాలావాటిల్లో.’

‘అదో వాదన. నా ఉద్దేశం పురోగతి వరులాకారం కాదనీ. ఆకాశంలోకి వెడలే తిరిగి తిరిగి మొదటిపోలికలు రావు. ప్రగతి పెక్కి ఉంటుంది. తమ జీవితం ఒక ప్రపంచగోళం అని అనుకున్నాడు తిరిగి తిరిగి బయలుదేరినచోటికే వస్తావు. ఇంక సోపలిజం ఎందుకు ? సామ్యవాద మెందుకు ? నువ్వు గడిచిన పథం మళ్ళీరాదు అని తెలిసికొని కళ్ళింటే ఎప్పుడూ ముందుకే విశ్వంలో. జీవితం ఒక భూగోళం కాదయ్యే!’

యూరపులో ఇంగ్లీషువాడూ, ఇంగ్లండులో జర్మనులూ బాంబులు వేస్తున్నారు. పట్టణాలు నాశనమైపోతున్నాయి. ప్రజలు దూదిపింజరై ఎగిరిపోతున్నారు.

రైలు అతివేగంతో మీనంబాకం దాటింది. ఈ పక్కా ఆ పక్కా చెట్లూ చేమలూ, టెలిగ్రాఫ్ స్తంభాలూ అతివేగంగా వెళ్ళిపోతున్నాయి.

కోనంగి ఒక సిగరెట్టు వెలిగించాడు. లోగొంతుకతో తాను నీనిమాలా పాడిన ఓ పాట పాడుకొంటూ చూడని చూపులతో కిటికీలోంచి సర్వప్రపంచమూ చూస్తున్నాడు.

‘వెళ్ళుమురా ప్రేయమా రీ !

వెళ్ళుమురా !

వెళ్ళుము నీవు వేగపునడకల

భిక్షున తూర్పున తెల్లని రేకలు

తోచెనురా ప్రేయమా రీ !

వెళ్ళుమురా !

కల్పబాలికా కలకంఠములో
గానామృతములు నానలు వరిసెను
అమృతమూ రెర నీ చేడియ
వెనుమురా!'

డాక్టరు ఆ పాటంటే నాకు కోపం.

కోనంగి అయితే నామీదా కోపమేనా?

డాక్టరు నీమీదెందుకు?

కోనంగి డాక్టరు ఎదురుగుండా నిలుచున్నాడు.

'చూడబ్బాయి, నేనూ నా ప్రియురాలికోసమే తహతహలాడుతూ
వెడుతున్నానుగా?'

'అయితేమాత్రం నీమీద కోపం ఎందుకు స్వామి?'

'ఆ పాట నాకు వరిస్తుందిగా!'

'అందుకనే ఆ పాటమీద కోపం నాకు.'

'నయమే! నీబోటి ఓ పెద్దమనిషి తన మొగంమీద కోపం వచ్చి
నవ్వుడలా, ఎదురుగుండా ఉన్న అదం బద్దలుకొడుతూ ఉండేవాడట.'

'కాబోలు. అతితెలివైనవాడే! అలాంటి కవిత్వంమీద కోపం నాకు.'

'ప్రేమకవిత్వం వట్టి ఎస్కేపిస్టు కవిత్వం అంటావు.'

'కాదామరి?'

'దేశంమీద కవిత్వం? సామ్యవాదంమీద కవిత్వం? కులీంమీద
కవిత్వం?'

'అది నిజమయిన కవిత్వం! పారిపోని కవిత్వం!'

'నీకు దేశప్రేమ పారిపోనిదా? ప్రైవే ప్రేమ పారిపోయేదిగా?
గోధుమలు తింటే వేరా? అన్నం తింటే వేరా?'

'ప్రైవే ప్రేమ స్వార్థం. ప్రేమ పరమార్థం.'

'దేశప్రేమలో తాను ఉండడు? తనకుమాత్రం స్వరాజ్యం రాదు?
ఓహోహో!'

రైలు గిండి దాటింది. సైదాపేట దాటింది. త్యాగరాజనగరం దాటింది.
కోనంగి పకపక నవ్వుతూ డాక్టరు బుజుతట్టి 'నువ్వు వట్టి ఉండు
కవిత్వం వ్రాయి. నేను పారిపోయే కవిత్వం వ్రాస్తా.'

రైలు కోడంబాకం దాటింది.

చెబ్బోపట్ దాటింది.

మాట లేకుండా ప్లాట్ ఫారం వచ్చేవైపు కిటికీలోంచి కోనంగి తొంగి
చూస్తున్నాడు.

రైలు స్టాటుఫారంమీద జయలక్ష్మి, అనంతలక్ష్మి, ఆమె స్నేహితురాండ్రు, సేవకురాండ్రు, వినాయగంపిళ్ళే, అతని ఇద్దరు స్నేహితులు, ఆనందంనాయుడు. అతని కుటుంబం. అందరూ తిరువనంతకయనం ఎక్స్‌ప్రెస్ బండికి సిద్ధంగా ఉన్నారు. బండి ఆగింది. కోనంగి బండిలోనుంచి ఉరికాడు. రెండు అంగలలో కోనంగి అనంతలక్ష్మిదగ్గరకు వెళ్ళాడు.

‘అనంతా!’

‘గురువుగారూ!’ అస్పష్టంగా డగ్గుతీకతో అనంతలక్ష్మి అన్నది.

ఇద్దరికళ్ళూ మెలమెలలాడిపోయాయి. మోములలో ఏదో పరమపవిత్ర కాంతులు చంద్రికలై ప్రసరించినవి. ఒకరి నొకరు సర్వలోకమూ మరచి చూచుకొన్నారు. అందరూ కోనంగివయస్సే చూపులు.

అయిదు నిమిషాలు వారిద్దరూ ఒకటిగా!

కోనంగి అనంతలక్ష్మి స్నేహితురాండ్రను అందరినీ అతిసంతోషంతో పలుకరించాడు. అత్తగారిదగ్గరకు వెళ్ళి అత్తగారికి నమస్కరించి ‘అత్తయ్యగారూ!’ అన్నాడు. జయలక్ష్మి కన్నుల ఆనందంతో రంగరించిన కన్నీళ్ళు తిరిగినవి. కోనంగి వెంటనే వినాయగంపిళ్ళ వాళ్ళదగ్గరికిపోయి అందరినీ చేతులుపట్టుకొని గట్టిగా నొక్కినాడు. ఆనందంనాయుడుదగ్గరకు వెళ్ళి కోనంగి ‘ఏమండీ బావగారూ, అంతా డేమయ్యా?’ అన్నాడు. పనివాళ్ళ నందరినీ పలుకరించాడు. ఇలా మాట్లాడుతూ కారుదగ్గరకు వెళదామని బయలుదేరేముందు సారా ప్లాట్ ఫారందగ్గరకు గబగబా పరుగెత్తుకొని వచ్చింది.

‘హలో కోనంగిరావ్’ ఆమె పలుకరిస్తూ కోనంగిదగ్గరకు వచ్చేటప్పటికి కోనంగి, ‘హలో, సారా! బాగున్నవా?’ అని ఆమెకు కరస్పర్శ చేశాడు. సారా పకపక నవ్వుతూ, యిదిగో మీ అవిడముఖం ఏం ప్రస్తుతమై పోయిందో చూసుకో. ఏమి నీలో చూచి మీ అవిడ యింత ముచ్చటపడి పోతోంది?’ అన్నది.

‘నేను లోకైకమందరుణినిన్నీ, ఒక చిన్న గొప్ప నెహాలియన్ లాంటివాణినిన్నీ అనుకొని యీ వెర్రిబాగుల వీల్ల ఆనందంచేత అకాశం అంటుతోంది’ అని అన్నాడు కోనంగి.

అవతల డాక్టర్ రెడ్డికోసం కమ్యూనిస్టు నాయకులు కొందరు, ఆయన చుట్టాలు కొందరు స్టేషనులోనికి వచ్చిఉన్నారు. వారంతా డాక్టరుగారితో అనేకవిషయాలు ముచ్చటించుతూ నిలుచున్నారు. వారితో మాట్లాడుతూనే, డాక్టరు రెడ్డి కోనంగి, ఆనందము, అనంతలక్ష్మి అందరినీ చూస్తూ చిరునవ్వు నవ్వుకొన్నాడు.

కోనంగి రెండడుగుల్లో డాక్టరు రెడ్డిదగ్గరకు వెళ్ళి అక్కడవుండే వారందరికీ నమస్కారాలు చేసి రెడ్డిని తనవాళ్ళున్నచోటికి లాక్కొచ్చాడు.

అనంతలక్ష్మి, జయలక్ష్మి మొదలగువారందరూ డాక్టరు రెడ్డిగారికి నమస్కారాలుచేశారు. జయలక్ష్మి 'డాక్టరుగారు' మీరూ కోనంగిరావు గారూ యిద్దరూ చిక్కేరండి ఎలాగైనా జయిలు.....' అంది.

డాక్టరు : (నవ్వుతూ) మనం యివరల ఉంటే అనవసరంగా తిని కొవ్వులు పెంచుకుంటాం. జైలో అవసరమయిన తిండి, ఒళ్ళు దిట్టంగా గట్టి పడడం, మంచి ఆరోగ్యం.

కోనంగి : ఇక యిక్కడనుంచి ఎవరికైనా జబ్బుచేస్తే, మా డాక్టరు మూడు మోతాదులు జైలునివాసం మందిస్తాడు గావలెను ?

సారా : ఓయి భగవంతుడా. అంత చేదుమందు నాకుమాత్రం చీటి వ్రాసివ్వకండి డాక్టరుగారూ. నేనుమాత్రం కొవ్వుజబ్బు తెప్పించుకోదలచ లేదు.

అనంతలక్ష్మి, ఆమె స్నేహితురాండ్రు అంతా నవ్వారు. కబుర్లు చెప్పు కంటూ అందరూ, టీక్కెట్టు కలెక్టరుకు టీక్కెట్టు యిచ్చి, వంకెనమీదనుండి కారుల దగ్గరకు వచ్చారు. డాక్టరు రెడ్డిగారు అందరిదగ్గర నెలపు తీసుకొని, తన స్నేహితులతో కలిసి కారుమీద యింటికి వెళ్ళిపోయాడు.

కోనంగి, అనంతలక్ష్మి, జయలక్ష్మి మొదలయినవారంతా వాళ్ళ కార లోనూ, వాళ్ళ టాక్సీలలోనూ యింటికి వచ్చారు. రాగానే జయలక్ష్మి లోపలికి పరుగుతుకు వెళ్ళి తాను సిద్దంచేసివుంచిన దృష్టిదోషపరిచారపునకువులు తీసుకువచ్చి అనంతలక్ష్మికి, కోనంగికి దృష్టితీసి లోపలికి వెళ్ళిపోయింది.

సారా, పార్వతీ, అంబుజమ్మా, అలమేలూ అందరూ హాలులో సోఫాల మీద కూర్చొని కబుర్లు సాగించారు. కోనంగి, అనంతలక్ష్మిలు వారి గదిలోకి వెళ్ళారు.

గదిలోకి వెళ్ళడమేమిటి, కోనంగి అనంతలక్ష్మిని తన హృదయానికి అదుముకొని తన సర్వస్వము పొదివికొన్న గాఢ చుంబనములో కరిగి పోయినాడు.

‘అనంతా!’

అనంతలక్ష్మి ఏమీ మాటలాడలేకపోయింది. ఆమె నవ్వు, కన్నీళ్ళూ, అనందమూ, ఏదో పరమశృతిరూపమై ఆతని జీవితము అణువు అణువునా నిండిపోయినాయి.

ఆతని కన్నుల అనందబిందువులు తిరిగి ఆతని చెక్కుల ప్రవహించి నవి. అతడు మాటలాడలేక అలాగే మళ్ళీ మళ్ళీ అనంతలక్ష్మిని హృదయానికి అదుముకొన్నాడు. అత డక్కడవున్న సోఫాకురీలూ మార్చుండీ, అనంత

లక్ష్మీని తన ఒళ్ళో కూర్చుండబెట్టుకొని హృదయాని కదుముకొన్నాడు. ఆమె అతని మెడచుట్టు చేతులు పెనవేసి అఃనిలో ఒదిగిపోయింది.

అయిదు నిమిషాలు, పది నిమిషాలు, ఇరవై నిమిషాలు వారు మాట్లాడ లేకపోయినారు. ఒక్క హృదయమే, ఒక్క మనస్సే, ఒక్క ఆనందమే, ఒకరే అతివియోగానంతరంగమయోత్తమపునస్సమాగమ ప్రపంచాద్భుత సంఘటన ప్రేమి ప్రేమిక చరిత్రలో కలిసిపోయినారు.

అనంతలక్ష్మి చెలులందరూ చల్లగా ఎవరి యిందల్ల వారు వెళ్ళిపోయినారు. జయలక్ష్మి అల్లునికి రకరకాల వంటలు అన్నీ సిద్ధంచేస్తున్నది. ఆ మరునాడు కూతురూ, అల్లుడూ కలిసి సత్యనారాయణవ్రతము చేసుకొనడానికి కావలసిన సరంజాములు చేస్తూ ఉన్నది.

మేడంతా కలకలలాడిపోతూ ఉన్నది. జయలక్ష్మి, అనంతలక్ష్మి గది గుమ్మందగ్గరకు వచ్చి 'అమ్మిడి! అల్లుడుగారికి స్నానానికి ఏర్పాటుయినది.' అని తెలియపరచెను.

సోఫాకురీపుమీద కూర్చున్న కోనంగి, అతనిఒడిలో ఒదిగి ఉన్న అనంతలక్ష్మి ఒకరి కాగలింతలో ఒకరు కరిగిపోతూ, చుంబన మహాంబుధిలో మునిగిపోయి ఆ ఇద్దరూ ఉలిక్కిపడి లేచినారు. కోనంగి 'వస్తున్నాను అత్తగారూ' అని ప్రతివచనంగా కేకవేసి అనంతలక్ష్మిని ఇంకొకసారి దీర్ఘచుంబనము వరంపొందినాడు, ఇద్దరూ లేచినారు.

స్నానం ఒనర్చి కోనంగి శుభ్రవస్త్రాలు ధరించి హాలులో కూర్చుండి తన్ను చూడడానికి వచ్చిన అయ్యంగారు బావగారితో, ఇతర బంధుగులతో కబుర్లు చెప్పుకుంటూ, వీళ్ళింకా త్వరగా వెడితే బాగుండిపోనురా అనుకుంటూ కాలం గడిపాడు.

కోనంగి : అనంతం, నువ్వు నెమ్మదిగా ఆంధ్రభోజనం అలవాటు చేసుకోవాలి.

అనంతం : మీ ఖారం నేను తినలేను బాబూ!

కోనంగి : నువ్వు తినడానికి కాకపోయినా, నా కక్కరలేదా ఏమిటి?

అనంతం : ఏమిటి?

కోనంగి : గోంగూరపచ్చడి?

అనంతం : అవునండోయి, నా చిన్నతనంలో, వండేమాతరం బొమ్మ చూచాను. ఆంధ్రుల్ని గోంకూరలు అంటాను రాజావహదూరు.

కోనంగి : అరవల్ని మావాళ్ళు సాంబారుగాళ్ళు అన్నట్లు.

జయలక్ష్మి : మేము అరవవాళ్ళము కాము అల్లుడుగారూ!

కోనంగి : కాకపోతే ఏం! అరవదేశంలో ఉండి ఉండి అరవ భోజనం అలవాటు చేసుకున్నారు మీరు.

జయలక్ష్మి : మా యింట్లో అయ్యంగారు వంటాయనకదా మరి ?

కోనంగి : అందుకే అంటున్నాను. మా గోంగూర, మా పచ్చళ్ళు, మా పులుసులు, మా అవాకాయ, మాగాయ, మెంతికాయ, మా కొరివిఖారం, మా కూరలు రుచి చూసే చదులుతారు మీరు ! మా పచ్చిపులుసుల మజా మీ కేం తెలుసు ?

అనంతం : మరి మా కన్నీ ఎలా తెలుసాయండీ ?

కోనంగి : నాతో బందరువచ్చే నేర్పుకుండువుగాని !

జయలక్ష్మి : బందరెందుకు పోవాలి ?

కోనంగి : కోడలు అత్తగార్ని చూడడా ?

జయలక్ష్మి : మా వియ్యపురాలుగారే ఇక్కడవస్తే బాగుంటుందేమో !

కోనంగి : మొదట మేం ఇద్దరిం బందరు వెళ్ళి మా అమ్మను లాక్క రావడానికి ప్రయత్నించేస్తాము.

అనంతం : తప్పకుండా వెడదామండీ గురువుగారూ !

కోనంగి : అవును అనంతం ! ఆంధ్ర దేశానికి కోడలివి నువ్వు. రాజరాజ నరేంద్రుడు చేసినట్లు నిన్ను మౌ దేశానికి తీసుకువెళ్ళి చూపిస్తాను.

భోజనాలయ్యాయి. కోనంగి అనంతం తమ గదిలోనికి పోయినారు. అనంతం భర్తవద్ద కూర్చుండి భర్త తాంబూలం ఇస్తూ ఉంది. కోనంగి ఒక్కొక్క ఆహారానికి ఆ మెనోటికి అందిస్తున్నాడు.

ఇంతలో కోనంగితోపాటు, చిక్కపెద్దలసిసీమాలో ఆభినయించిన వారూ, దర్శకుడూ, కళాదర్శకుడూ, సంగీతదర్శకుడూ, ముఖ్యతారా మొదలయినవారు పదిమంది కోనంగిని చూడటానికి వచ్చారు.

కోనంగిరావూ, డాక్టరు రెడ్డి విడుదలయ్యారన్న వార్త ఆ ఉదయం పత్రికలలోనే వచ్చింది !

• • •

కోనంగి జైలునుంచి వచ్చిన పదిహేనురోజులు అమృతపక్షమే ఆ యన్య దంపతులకు ! ప్రేమ మహాసముద్రము అంత గంభీరము ! అంత అనంద కల్లోలపూరితము ! అంత అవధి రహితము !

కోనంగి బందరు వెళ్ళేందుకు మెయిలుబండిలో మొదటి తరగతి రెండు సీట్ల కంపార్టుమెంటులో ప్రయాణించేస్తూ, అనంతలక్ష్మిని తన ఒడిలో ఒదిగించుకొని పడమటవైపుకు వాలే పంచమి చంద్రవంకను భార్యకు చూపిస్తూ 'అనంతా ! నీ జీవితరహస్యం తెలుసుకోవాలంటే, నీ ప్రేమమాహాత్మ్యభావం అరంచేసుకోవాలంటే, ఆ చంద్రవంకను ఉపాసిస్తూ వేయేళ్ళు తపస్సుచేయాలి' అన్నాడు.

‘తపస్సు చేసే ?’

‘ఆరం అవుతుంది!’

‘ఏదీ?’

‘నీ ప్రేమ!’

‘నా ప్రేమ అంత అంకానిదా?’

‘అవును!’

‘నా జీవిత రహస్య మేమిటి? నా జన్మలో మీకు తెలియని రహస్యాలు లేవే!’

‘రహస్యంలేని నీ జన్మ యాతనా రహస్యా? మెనది.’

‘రెండూ ఒకటేనా?’

‘రెండూ ఒకటేలా అవుతాయి? ఒకటి నీ జీవితమార్గం నిష్కల్మషమయినదనీ, రెండవదాని ఆరం నీ జన్మ ఏదో పరమశ్రుతి నరించి వచ్చిందనీ!’

‘మీబోటి గురువు గారిని పిలి అంటే ఆరం ఏమిటని అడిగినాడట ఒక శిష్యుడు. ఆ గురువుగారు మౌనము అని జవాబు చెప్పినాడట. ఆ శ్రవణుడు అది విని అదేదో పెద్దజంతువో ఏమిటో అని కళ్ళు పెద్దవిచేసి కూర్చున్నాడట.’

‘అనంతిలక్ష్మీ! నీమీద వ్రాసుకొన్న ఈ మూడుపాటలూ విను! ఇవి పారిపోయే కవితల్లో అయినా నాకు భయంలేదు. వ్యక్త్యానందంలోంచి, ఆ వ్యక్తియొక్క లోక సేవాగాఢరక్తి ఉద్భవిస్తుంది. ప్రేమరహితునకు మానవ సేవాభావమే అరంకాదు.’

‘పారిపోయే భావం ఏమిటి?’

‘మన ఇద్దరి నీతీ’

‘మీ పాటలు పాడరూ! అవి నాకు సచ్చాయా మీకు ఎన్ని ముద్దులన్నా బహుమానం ఇవ్వగలను.’

‘నీగులేని పిల్లా! రైలు వింటుంది.

ఓసి దివ్యప్రేమమయ్యా!

ఓసి లోకానంతమూర్తి!

నిన్ను ప్రేమించి నిజమెరిగినవాడనే

నీలోన నివసించు నఖిలలోకమృంచు

ఓసి అమృతమందాకినీ!

ఓసి అనందవారానీ!

నిన్ను నే కాక్షించి, అరిష్టాధితప్రజా

కాంక్షలన్నీ లోన కరగించుకొన్నాను.

ఓసి. వేదనాభరితాత్మ!

ఓసి పరమకరుణార్ద్రతా!

నిన్ను నే పూజించి నిండించుకొన్నాను
మనుజు మనుజుల మధ్య మందేటి ద్వేషము
ఓసి పూర్ణసౌందర్యాంగి!
ఓసి లావణ్య తేజస్వి!
హృదయాన నిను పొదివి మది తెలుసుకొన్నాను
దే! దైత్రేయ దేశం కాంతియని!

అతని పాట ఆ పాట తాళిమూ వేగంగాపోయే రయిలు
చక్రనివాదంతో శ్రుతులయ్యాయి. అనంతిలక్ష్మి భర్తదగ్గరగా, ఇంకా
దగ్గరగా ఒదిగి 'నన్నిలా మీ సాహచర్యాలు అనవచ్చునా? ఈ పాట
సామీద వ్రాసినారని లోకం అంతా ప్రచారం ఏమనుకుంటారు?'

'కోనంగి వట్టి పిచ్చివాడని!'
'ప్రజల మొగం చూడడానికి నాకు సిగ్గు అవడంలేదు గురువుగారూ?'
'ఎందుకూ?'

'అందరూ మీపాట చదివి, ఆ పాట ఈ అమ్మాయిమీదే వ్రాశాడు
కోనంగికి అని అనుకుంటూ నన్ను తేరిపారచూడరూ!'

'వట్టి తేరిపార చూడడమా? ఈ మేళాకోనంగి గీతానాయిక అంటూ
తండాలుగా వచ్చి నీ మెల్లో ఇన్నిదండలు వేసి ఊరింతా ఊరేగించి పెద్ద
మీటింగుచేసి, అనేక వినతిపత్రాలు, నవరత్నాలు, తారకామాలలు అర్పించి
కృతీసమర్పణలు చేసి, పట్టుచీరలు పట్టురెవికలు బహుమతు లివ్వరూ! అప్పుడు
నువ్వు నాతో మాట్లాడుతావా ఏమన్నానా?'

'చాలునుండే ఎంకి
సభకు రాజేశావ
పదిమంది నోళ్ళల్లా
పడమంట రాశాడ!'

అని ఎంకెన్నట్లు అల్లా సామీద పాటలు వ్రాస్తారా మీరు? న్యాయమా
చెప్పండి?'

'వట్టి అన్యాయం. కుద్ర అన్యాయం. నీ మొగుణ్ణయిన నేను కవి
అయిన కోనంగిమీద రానున్నందులలా డామోదరావా పడేవి డొక్క
చీలుసాను.'

'దావాలు గీవాలు వేయకండి. నాకు కోర్టులంటే నాడలు.
రెండోపాట పాడరూ!'

'ఏ తపస్సు చేసినానో
ఏ ఆదృష్టము పొందినానో
నీవు దర్శనమిచ్చి నాపూ
నిత్యకోణాంగి!

మధురకంఠీ ! మిన్నకాంగీ !

మానుకీన విల్బుప్త జన్మము

నిండుచేసిన నిర్మలాత్మా

నీవటే దేవీ !

చూపవేమే సకల లోకము

చూపవేమే ప్రజాస్వామ్యము

సుప్తి ఎరుగని మానవాన్ని

చూపవే దేవీ !

‘నేనో ప్రశ్న అమృతాను, భావికవిత్వపు జవాబు చెప్పక నిజం చెబుతారా !’

‘భావికవిత్వం అబద్ధమనా ?’

‘భావికవిత్వం నిజానికి ఆత్మతమని మీరేగా అన్నారు.’

‘అంటే ఏమని నీ అర్థం ?’

‘ప్రాపంచిక సత్యం, అర్థసత్యమూ పాపుసత్యమూ మాత్రమేకాని భావసత్యము అనంతసత్యానికి దగ్గర అని మీరన్నారు.’

‘అవును అన్నాను.’

‘అయితే అనంతసత్యం ఏమిటి ?’

‘శ్యం !’

‘పోనీ లెదురూ ! ఉండండి నా సత్యం మీరే !’

‘నువ్వు నా సత్యానివి !’

‘సరే అంటే చాలా బాగుంది అనంతసత్యమేమిటో చెప్పండి.’

‘అనంతసత్యమేమిటో నాకు తెలియదు. కావేతలు సృష్టి పునాది ఎలక్షానా, ఇంకా ఏమన్నానా తేల్చలేదు ఇంకా ! అయినా ప్రాథమికరూపంలో చినువులను ముక్కులు చేసేవాటి ఆధారం ప్రోటానుల ఆ ఎలక్షానుల కిలుకుల నిమగ్నత తెలుసుకున్నారు. అది అంతవరకు సత్యం. అయినా ఈ చిన్న చిన్న సత్యాలవెనుక నిజమయిన సత్యం ఒకటి ఉంది అని వారు గ్రహించారు. అదేమిటో వారికి తెలియదు. అది భావసత్యం. ప్రాపంచిక మైనసత్యాలు, ఇంకా ఒక లక్ష ఇతరరకం సత్యాలు వీని అన్నింటి వెనుకా ఏదో ఒక సత్యం ఉంది. అది అనంత సత్యం !’

‘మీరు లెక్కలు చూట్టాడుతున్నారే !’

‘అయితే లెక్కల ప్రకారం నా కివ్వవలసిన ముద్దులవాకీ నాకిచ్చేయి.’

౫

కోనంగి. అనంగిల్ల బంధువు. తన ముఖానికి దిగిన అక్కడకు అతని ఉత్తరం ప్రకారం. అతని అమ్మగారు అని ప్రకారం అతని స్నేహితుడు మధుసూదనరావు స్నేహితుడు కూడా అని స్నేహితులతో కలిసి నిద్రించాడు.

కోనంగి. ఈ రెండేళ్ళలోనూ ఆకాయలు పట్టరానంత మారినట్లు వారికి తోచింది. స్నేహితులందరూ కోనంగిని కాగిలించుకునేవాళ్ళూ, చేతులు జాడించేవాళ్ళూ అయి అతనికి నొప్పిగలంతయ్యాయి.

సామాను అదీ తాము చెంట్రీలుకువచ్చిన టాక్సీలమీద వేసుకొని మధుసూదనరావు ఇంటికి వెళ్ళాడు.

మధుసూదనరావు కుటుంబమువారు రఘుపతి వెంకటరత్నం నాయుడు గారు బందరు నోలియి కాలెజీలో లెక్చరుగా ఉన్నప్పుడు బ్రహ్మసమాజంలో కలిసి కలసి కలసి ఉన్నప్పుడు మిట్టూరి కృష్ణారావుగారు, పట్టాభి సీతారామయ్య గారు మొదలయిన వారితో బాటు మధుసూదనరావుగారి తాత సాంఘిక సంస్కరణలు తన కుటుంబంలో తీసుకువచ్చి కొమరిత పెద్దమనిషి అయిన తర్వాత బొంబాయిలో ప్రభుత్వ వైద్యుడుగా ఉన్న ఒక బ్రహ్మసమాజికుని కలిసి వివాహంచేశాడు. ఆ మధుసూదనరావుగారి మనుమడు ఈ మధుసూదనరావు. కోనంగి వివాహానికి కూడా కలిసి ఉన్నాడు. అప్పుడే భార్య భర్తల నిద్రించి బందరు రావలసిందని ఆహ్వానించాడు.

కోనంగి స్నేహితులు, మధుసూదనరావు కోనంగి భార్య అత్యంత రూపవతి అని చెప్పడం విన్నవారాని, ఇంత సౌందర్యవతి అని చా రనకోలేదు.

బచ్చపేటలో ఉన్న మధుసూదనరావు ఇంటికిపోయి, తన కేర్నల్ పట్టుకుని గదిలో సామాను సర్దుకొని, స్నానాదికాలు నిర్వహించి వారందరితో భోజనం చేసినవెనుక పన్నెండు గంటలకు ఒక జట్కా తక్కువగా పంపించాడు కోనంగి.

ఇదివరకే కొడుకు కొడలూ వస్తున్నారని ఆమెకు తెలియగానే తప్పిబ్బయిపోయింది కోనంగితల్లి పావ్వుతమ్మగారు. ఏదో తన బ్రతుకు తాను బ్రతుకుతూ ఉంది. ఇప్పుడు ఏడు రాకడమేమిటి? వాడు ఒక్కడూ వచ్చి తనను చూచి వెళ్ళిపోయినా తనకు అంత ఇబ్బంది ఉండేది కాదు. ఎవరో కలం తక్కువ అమ్మాయిని చేసుకొని, ఆ పిల్లను కూడా తీసుకువస్తాడట.

ఆమె నిజచరిత్ర ఎవరికి తెలుసుందో అని భయం. కొడుకు మదరాసులో ఉండి ఏదో సినిమా కంపెనీలో ఉద్యోగం చేస్తున్నాడని పదిమందికీ తెలిసినా, ఆమె అంత కంగారు పడలేదు.

ఈవాళ్ళ తనకొడుకూ, ఆ కొడుకు పెళ్ళిచేసుకున్న ఆ పిల్లా వచ్చారనీ, వెంటనే జబ్బానికి రమ్మన్నాగనీ కబురు రాగానే బేజారెపోయింది. మధుసూదనరావు తనింటోనే కోనంగిరావు, అతని భార్య ఉంటారని చెప్పినప్పుడే, ఈ బ్రహ్మసమాజంగాళ్ళ ఇంట్లో ఉన్న కొడుకుదగ్గరకు వెళ్ళినా తంటే, వెళ్ళకపోయినా తంటే అనుకుంది.

ఇప్పుడు తన్ను రమ్మంటున్నారు కొడుకూ కోడలూ ఇద్దరూ అని కబురూ. బండి రాగానే తన కొడుకు ఫలానావారింటిలో ఉన్నాడని తెలియగానే, తాను వంటచేసే కంటుంబం యజమానురాలూ, ఆమెచుట్టూ ఏమనుకుంటారో అని గజగజలాడిపోయింది. ఎవరూ అడగకుండా, యజమానురాలిదగ్గరకు పోయి, 'అమ్మో! మా అబ్బాయి వచ్చాడట వాడు బండి పంపించాడు. వెళ్ళి చూచివస్తాను' అని చెప్పి గబగబ వచ్చి బండి ఎక్కింది.

బండి వెంటనే బయలుదేరి బచ్చపేట వచ్చింది. బండిరాగానే ఆమెను ఎదుర్కొన్నదానికి మధుసూదనరావు సిద్ధంగా ఉన్నాడు.

పార్వతమ్మగారు దిగిదిగటంతోనే లోనికివెళ్ళి 'ఏడీ కోనంగేశ్వరుడు' అని శ్రద్ధిస్తూ మధుసూదనరావువైపు తిరిగింది. అప్పుడే కోనంగి అనంతలక్ష్మి హాలులోనికివచ్చి పార్వతమ్మగారి పాదాలకు నమస్కరించారు. అనంతలక్ష్మి అత్తగారికి సాష్టాంగపడింది.

అనంతలక్ష్మిని చూస్తూనే పార్వతమ్మ ఆశ్చర్యంలో మునిగిపోయింది. పూర్తిగా అరవత్రావృణ బాలికలా నగలూ అవీ. సౌందర్యవతియైన ఆ బాలిక పార్వతమ్మకళ్ళలో మిలమిలలాడిపోయింది.

కోనంగి 'అమ్మో! నీ కోడల్ని చూచావా? అనంతలక్ష్మి మా అమ్మ గారు' అని అన్నాడు.

పార్వతమ్మ తెల్లబోయి చూడడమేగాని మాట్లాడలేకపోయింది.

'రండి అత్తయ్యగారూ! గదిలో కూర్చుండి మాట్లాడుకుందాం' అని అనంతలక్ష్మి పార్వతమ్మను పిలిచింది. పార్వతమ్మ మాట్లాడకుండా అనంతలక్ష్మి కోనంగికి ఏర్పాటైన గదిలోనికి పోయింది.

పార్వతమ్మ అక్కడ ఉన్న కరీచ్చలమీదగాని, చాపమీదగాని, తివాసీమీదగాని కూర్చోడానికి నిరాకరిస్తూ 'నిలుచుంటానే అమ్మయ్యా, మడికట్టుకున్నాను' అంది.

అనంత : అత్తయ్యగారూ! మీరు మదరాసు రావాలి.

పార్వతమ్మ : నేనా, నేను మదరాసా, అమ్మయ్యా!

అనంత : అదేమిటి అల్లా అంటారు. మీ అబ్బాయిగారు పెద్ద పెద్ద ఉద్యోగాలు చేసి బోలెడు సంపాదిస్తూ ఉంటే మీరు ఈ ఊళ్ళో వంట చేయటం ఏమీ బాగాలేదండీ. నేనందుకు ఎంతమాత్రమూ ఒప్పుకోను.

పార్వతమ్మ : మీరు ఏమిట అమ్మయి?

అనంత : మేము తెలుగునాళ్ళమేకండ్డి !

పార్వతిమ్మ : మీరు తెలుగునాళ్ళే అయితేండవచ్చును. కాని పలం ?

అనంత : మాది హిందూమతం !

పార్వతిమ్మ : అంటే, అదేంపలం ?

అనంత : మేము వైష్ణవమతస్తులం !

పార్వతిమ్మ : వైష్ణవులా ? ఆయ్యో మావాడు వైష్ణవ బాలికను పెళ్ళిచేసుకున్నాడా ?

అనంత : ఆ తయ్యగారూ ! మా అమ్మమ్మ బోగంది. మా అమ్మ అంటే ! కాని మా తాతయ్యగారు వైష్ణవ బ్రాహ్మణుడు మా అమ్మ వైష్ణవ మతస్తురాలు. ఆమెను ఒక రంగియ్యంగారు పెళ్ళిచేసుకున్నారు. ఆ ఇద్దరికీ నేను పుట్టాను.

పార్వతిమ్మ తెల్లబోయింది. పదినిమిషాలు మాట్లాడలేనిపోయింది. అనంతలక్ష్మి తెల్లబోయింది. అయినా తన భర్త తన తల్లినిగూర్చి సమాచారం యావత్తూ ఇదివరకే తనకు చెప్పిఉన్నాడు కాని ఇంత వెర్రిబాగుల చాడస్తపు అవిడ అని అనంతం అనుకోలేదు.

ఇంతలో కోనంగి లోనకు వచ్చాడు.

‘ ఏమిటి అతాకోడల్లిదర్బరూ మాట్లాడుకొంటున్నారు. అమ్మా ! నువ్వు మాతో రావడమేనా ?’ అని తల్లిని ప్రశ్నించాడు.

‘ పార్వతిమ్మ నేను రానురా ! నేను మదరాసు వస్తే నాజన్మ తగలబడి పోదూ !’ అంది కన్నీళ్ళు నింపుకుంటూ.

II

యుద్ధం ఘోరమైంది. ఇంగ్లండును నాశనం చేయాలని జర్మనీ అతి భయంకరమయిన విమోచనదాడులను సాగించింది. పాపం కోనంగి ఆ వార్త చదివినప్పుడల్లా గజగజలాడిపోతాడు. యుద్ధంలోని ఒక్కొక్క ఫీరంగి ప్రేలుడుయెక్కి భయంకరధ్వని కోనంగిహృదయంలో భూకంపం అవుతూ ఉంది.

ఏది కోరి జర్మనీ ఈ యుద్ధంలో దిగింది ? 1914 వ సంవత్సరములో ఏది కోరి జర్మనీ యుద్ధం ప్రారంభించింది ? ఆశ అనే మహాకోగం పట్టుకుంటే ఎన్నిమందులు ఆ రోగాన్ని నివారించిగలవు ? ప్రపంచం అంతా మండ్ల ఒక్కమోతాదై ఆ జబ్బువాడి చేతులోకి వచ్చినా, ఇంకో మోతాదు కావాలని ఆ జబ్బు అల్లరి చేసుంది.

ఇంగ్లండుకు ఆ జబ్బు పట్టుకునేగా, అదే జబ్బు పట్టుకుని బాధపడు తూన్న స్పెయినును నాశనం చేసింది. ఇంగ్లండుకు అమెరికా, ఇండియా, ఆఫ్రికా, ఆస్ట్రేలియా, మలయా, న్యూగినియా, న్యూజిలాండు, అన్ని మోతాదు

లయ్యాయి. ఈ జబ్బు గమ్యము ఏమిటంటే. మంగు పుచ్చుకన్నకొలది జబ్బు ఎక్కువ వాడంటి. జబ్బు ఎక్కువైతే కొలది మందు యొక్క వాచాలి.

కోనంగి ఈ మహాకోగాన్ని గూర్చి ఆలోచించినకొలది, మరింత భయపడిపోయాడు.

‘అనంతం! ఈ కోగం ఉంటే భగవంతుడికో, ప్రపంచప్రజలందరికో మాత్రమే లాంగుతుంది.’

‘మనకు కూడా పట్టుకోగూడదా ఈ జబ్బు?’

‘విడివిడి మనుష్యులకూ పట్టుకుంటుంది ఈ కోగం?’

‘ఇది అంటుడు కోగమో?’

‘అ! టర్కినూంచి పెయినుకో, పెయినునుంచి ఇంగ్లండుకు పట్టుకుంది. పోర్చుగల్కు తగిలింది. అక్కడనుంచి ఫ్రాంసుకు పాకింది. ఆస్ట్రీయాకు పాకింది. ఆస్ట్రీయాతో డెబ్బలాడి స్వతంత్రం పంపాదించుకొన్న ఇటలీకి పాకింది. రష్యాకు పాకింది. ఇంగ్లండునుంచి గ్వెంట్రం నుంపాదించుకొన్న ఆమెరికా వారికి ఈ కోగం తగిలింది. రష్యాతో డెబ్బలాడి నిజాయం పొందిన జపానుకు పుట్టింది.’

‘పరేగాని మీ విత్వం మాని, యుద్ధంకోజాలలో మనం చేయవలసిన పనేముందండీ! మనదేశానికి బాంటేనా. ప్రపంచంలో నైతికబలం మృగ్యమై కదా ఈ యుద్ధాలు వచ్చేవి. రావూ రావూ! ఎంతయిందివిగలు, ముసలివాళ్ళు, యువకులు, యువతులు నాశనం అయిపోతున్నారు! ఏప్రళయమో వచ్చి నాశనం అవడంలేదు. మనుష్యుడు మనుష్యుని చంపడం ఆనేభావం ఎంత హృదయవిదారణమయిందండీ!’

‘ఎలా యుద్ధంచేయగలరో మనుష్యులు? చంపడం ఆనేభావం జంతు ధర్మానికి చెందింది. ఆ జంతువైనా, క్రూరజంతువు అనంతం!’

‘ఏమిటండీ ఈ పాశ్చాత్య నాగరికత?’

‘పాశ్చాత్య ఏమిటి, ప్రాచ్య ఏమిటి? చంపడం భావంవస్తే అందరూ ఒకటే ప్రాణేశ్వరి! మనదేశంలో పార్టీకత్తలు, పొలం తగదాలు వసో ఉంటాయి చూడలేదూ! భారతీయులు ఎంతోమంది బ్రిటిష్ సైన్యంలో చేరి యుద్ధాలు చేయడంలేదూ ప్రియమూరీ! గూగాలు, పతానులు, శిక్కలు పేరు చెప్పితే ప్రపంచంలోనే వాడేలు.’

ఒకరోజున పేపరు చదువుకుంటూ ఆ యువనందంపతు లిద్దరూ ఈ సంభాషణలో పడినారు. అనంతలక్ష్మికి బందరు వట్టి మారుమూల సలంలా కన్పించింది. వచ్చిన మూడురోజులవరకూ హుమారు గా గడిపారు ఇద్దరూ. సమాద్రం ఒడ్డు, జాతీయకళాశాల, బందరు వీధులూ చూపించాడు. తను ఆడుకున్న సలం, తాను చదివిన హిందూకాలేజీ, అన్నీ అనంతానికి చూపించాడు కోనంగి.

‘అయ్యో బాంబులు పుట్టినాయి ము పట్టాభిషిక్తులూ నాయకులూ దదియే’ అని అతడు అనుకుంటూ తన గొప్ప అనుభవాలను సాయంకాలానికి బందరు కొట్టకు తీసుకు వెళ్ళాడు. అప్పుడు అతని పాత్ర పోషించినట్లుగా తిరిగి, ఇంటికి చేరుకున్నాడు.

కోనంగి అప్పుడు అతని పాత్ర పోషించినట్లుగా తన గొప్ప అనుభవాలను సాయంకాలానికి బందరు కొట్టకు తీసుకు వెళ్ళాడు. అప్పుడు అతని పాత్ర పోషించినట్లుగా తిరిగి, ఇంటికి చేరుకున్నాడు.

కోనంగికి తల్లివృద్ధయం అని తెలుసుకుంది. ఆమెకు తాను పుట్టడమే తప్పని అతడనుకొన్నాడు! ఈ విచిత్రమైన భూతదేశంలో జీవితాధారాలు, జీవిత భావాలు విచిత్రపథాల ప్రయాణం చేయాల్సి వచ్చాయి. ప్రాయశ్చిత్యం మొదలయిన వారి సిద్ధాంతాలన్నీ భారతీయ స్త్రీల విషయంలో వర్తించవు అని అనుకొన్నాడు.

మర్నాడు భారతీయతలు ఇద్దరూ క్షేమితమైందరిగ్గరూ వెళ్తు పుచ్చుకొని వెళ్ళారు. మధుసూదనరావు, ఆతని భార్య, కోనంగి, అనంతలక్ష్మి కలిసి ఫోటో తీయించుకొన్నారు.

మధుసూదనరావు కోనంగితో ఆ సమయంలో ‘జులూ తన విషయం చెప్పుకొని నోలెత్తి వచ్చాడు. ‘ఒకే కోనంగి, నా జీవితం వట్టి నిరర్థకం అనుకుంటున్నాను! యేం చెయ్యను? యిద్దరికీ పోదా మనుకొన్నాను.’

‘ఏమిటి వ్యాపారం?’

‘మాకు ఋణాలు ఎక్కువయితే భూములన్నీ అమ్మేసి అప్పులు తీర్చాం. ఉద్యోగాలు లేవు. కొద్దిగా బంగారం ఖరీదు ఎక్కువవడంచేత మాయింట్లో ఉన్న బంగారం అంత అమ్మేసి కాలక్షేపం చేస్తున్నాను. బి. ఏ. పూర్తిచేశాను ఎల్లాగో. ఉద్యోగం? తిమ్మిడు ఇంకా చదువు కంటున్నాడు. అమ్మాయిలు మా చెల్లెల్లివారికి పెళ్ళిస్సు కాలేదు.’

‘పెద్దచెల్లెలు చాధురాణి బి. ఏ. పూర్తిచేసిందికాదురా?’

‘ఆ రోజు వీం చెయ్యటా తోయక కొట్టుకొంటోంది. దాన్ని చూస్తే మరీ బెంగ.’

‘రాణిని తెలుసుకునుకు పంపించగాదా!’

‘ట్రయినింగుకు ఇచ్చే పితావుం రాజావారి స్కూలరుషిష్టా వానికి అక్కడ ఉండడానికి సరిపోతుందా!’

‘సరేకాని, వెంటనే నువ్వు, నీ భార్య, చాధురాణి మదరాసు రండి. అక్కడ మాయింట్లో ఉండురుగాని.’

‘ఛా! ఛా! నువ్వే మీ ఆత్మవారింట్లో ఉన్నావు.’

ఇంతటో ఆనంతలక్ష్మి, చాధురాణి, మధుసూదనునీ భార్య అక్కడకు వచ్చారు. మధుసూదనుని భార్య కమలయన ‘కోనంగిరావుగారూ! మీ ఆవిడ మమ్మిద్దరినీ చంపేస్తోందండీ!’ అన్నది.

ఆనంతలక్ష్మి తూతూ చూడండి! , మధుసూదరావు అన్న గారిని నాలుగురోజులపాటు మదరాసుకు రమ్మంటే, అల్లరిచేస్తారేమిటండీ?’ అన్నది.

‘ఒరే మధూ, మీరు రాకపోతే నన్ను మరచిపొండి, అంతే!’ అన్నాడు కోనంగి.

చెట్టియారు మధురలో యుద్ధపారిశ్రామిక వస్తువులను తయారుచేసే పారిశ్రామికలను తయారుచేసే పారిశ్రామిక విద్యాలయం పెట్టాడు. ప్రభుత్వ సలహా ఉద్యోగి (మంత్రుల బదులు వీరు వచ్చారు) ఒకరు వచ్చి ఆ విద్యాలయం తెరిచారు. ప్రభుత్వంకూడా సహాయం చేస్తూ ఉంది. దీనికి తగినట్లు ప్రభుత్వసహాయంతో ఒక తమిళ దైనికపత్రిక పెట్టాడు. స్వయంగా ఆ రవం లో ఆరవదేశం అంతా తిరుగుతూ యుద్ధనిధికి సహాయము చేయమనీ, యుద్ధంలో చేరమనీ ఉద్బోధించసాగాడు. తాను స్వయంగా ఒకసారి లక్ష రూపాయలు ఇచ్చినాడు. గవర్నరుగారు వచ్చినప్పుడు రెండులక్షల రూపాయలు నిధికి అర్పించినాడు. వైస్రాయిగారు మదరాసు వచ్చినప్పుడు నాలుగులక్షలు ఇచ్చినాడు.

దీనికంతకూ వెనకాల దిట్టమయిన ఒక మూలకారణం ఉంది. ఆనంతలక్ష్మి అమృతతుల్య మందహాసమే. ఎలాగయినా, ఎప్పుటికయినా ఆ మందహాసం తనకు ఆస్వాదనభోగం ఇచ్చితిరాలి! ఆ అద్భుతముచూస్తూ కోసం తాను యెంత కరువుకైనా వెనుదీయదలచుకోలేదు.

ప్రభుత్వ స్నేహం శక్తినిస్తుంది. ఆ శక్తివల మదరాసురాష్ట్రం అంతా తనవెనుక రయిలుఇంజను వెనుక బండ్లులా వచ్చి తిరుతుంది. ఆ వచ్చే బండ్లలో ఒక మొదటితరగతి బండిలో, చక్కని అలంకారంచేసినదాంట్లో ఆనంతలక్ష్మి ఒక్కతే మన్మథునిరాణిలా తనకోసం ఎదురుచూస్తూ ఉంటుంది. తాను మన్మథునిజేషంతో దర్జాగా ఆ గదికి వెడతాడు.

ఆతనికన్నులు అరమాతలు పడ్డాయి. రుచిగల వస్తువును తలచుకొని పెదవులు చప్పరించే దొర్భాగ్యునిలా చెట్టిగారు తన పెదవులు చప్పరించుకొన్నాడు.

ఇంక కోనంగి గాడా తన ప్రాంతీయ పడిపోతాడు. రైలు వాణ్ణి ముక్కముక్కలుగా ఖండించి పారేస్తుంది.

ఈ ఆలోచనరాగానే చెట్టి - మధునించి చెన్నపట్నం బయలుదేరబోయే వేళ ఒక తమిళ కారప్ప పోస్టులో తక్కిన టిపోలోపాటు వచ్చింది. ఆ పత్రికను చూచి చా - ట్రోలే చెట్టి గారు మాడిపోయారు. కళ్ళు కాలిన ఇటుక పళ్ళలా ఎరుపెక్కి ఆ ముక్కపుటాలు విస్తరించాయి.

‘తీరట్టు పయ్యగాడు. ఏమంటాడు, ఏమంటాడు?’ అంటూ ఆ పత్రిక తీశాడు.

ఆ పత్రిక చూడకూడదు, చదవకూడదు అని కోటివేలసారులు అనుకున్నాడు. అయినా కల్లుమకాణానికి వెళ్ళకూడదు అనుకుంటూనే రోజూ నాగాలేవండా తల వంచుకుపోయే పంజా, చెట్టిగారు ఆ పత్రికపై అంటించిన విలాస కాగితం చిప్పి ‘నిజం’ అనే ఆ నాగపత్రిక మడతనిప్పి, చదువుకోవడం సాగించాడు. లోపల కడివైపు ‘వేటి ఒకదాంటో’, ‘చెట్టివవాబుగారి మన్మథ విజృంభణ’ అన్న పెద్దఅక్షరాల వ్యాసం కనబడింది. ‘చెట్టిగుండె దడదడ కొట్టుకుంది.

‘మా చెట్టిగారి జనానా నానాటికి వృద్ధి అవుతోంది, మా చెట్టిగారు కోటి మన్మథులను కలేసి నూర్చి సాకంకట్టి, వంటవండిగ ముద్ద. వీలయితే చెట్టిగారు లోకంలో ఉన్న ప్రతి ఆ దమ్మైన బాలికా తనశృంగారమందిరిలో తనకోసం నిరీక్షణలో ఉంచుకుంటాడు. అందరూ ఇంగ్లీషు సినిమాలలో నాట్యంచేసే నుండగిమండలిలా, తన ఎగుట నాట్యంచేస్తారు. ఉలివరబట్టలు కట్టుకుంటారు. ఆ బట్టలు లేకపోతే మరీ అందంగా ఉంటాడు వాళ్ళమధ్య తాను ! ఒక సినిమాతార వంగినయన తనఎదుట !

ఎందుకు వరంగినయన అని మీరు మమ్మ అడగవచ్చును. చెట్టియారుగారి మలయాళోట్టు ఎవరిని సువర్ణలక్ష్మిని చేస్తున్నాయి ? వరంగినయన ఎక్కి తిరిగే సుడిచేకరు కాయను, వరంగినయన ఎవరి చెక్కబుక్కలలో చెక్కపెట్టి కొనుక్కుంది ?

‘వరంగినయనా, మన చెట్టిగారూ తిరుమనాపలిలో ఆయన పేదలో ఇద్దరే... తారీఖున మూడురోజులు గడిపారే, వారు చేసుకున్న ఉత్సవమేమిటి?’

‘చెట్టియారుగారి హంసడిభవన, చెట్టియారుగారు శ్రీరంగంలో ఒక్క ఇంటిలోకి దూరబోతో ఉంటే అడ్డంబెట్టిన ఒక భర్తను ఎందుకు తన్నారు ?’

‘... తారీఖున సాయంకాలం ఎనిమిది గంటలకు చెట్టియారుగారి ఇంటిలో మదరాసులో ఆరుగురు సినిమాతారలతో చెట్టిగారు రాసక్రీడ సలిపారే ! ఆ తారలు వరంగినయన, కమాం మీనాక్షి, కృష్ణదాళి, తరలాక్షి,

కావేరిఅంబాల్, కనకదేవి అనేవారేనా? ఈ రాసుక్రిడ ఉద్దేశమేమిటి? ఒక విలేఖరి.

చెట్టియారొకపం మిన్నుముట్టి స్వర్గం, నత్తలోకం దాటిపోయింది. ఆయన క్రోధం అతల, వితల, సుతల, మహాతల, తలాతల, రసాతల, భీతల, భూతల, పాతాళాది లోకాలకు దిగి కమ్మవపోయింది. అతని పశ్చుకొరువ ధ్వనులు యూరపు అమెరికాలు, ఆఫ్రికా ఆస్ట్రేలియాలు, ఆసియా ఖండాలు నిండిపోయాయి.

వెంటనే నూరు విమానాలకు వేయిటన్నల బాంబులు, తిరుమనా పలిలో ఉన్న ఆ ముద్రజాలయంమీద విసరివేయండని మనస్సులో ఆజ్ఞలు జారించేయించినాడు.

‘ఒకే సభాపతి!’ అని కేక వేశాడు. తన అరువల్తో అరుమందినన్నా బలిగొన్న సభాపతి పిళ్ళ లోపలికివచ్చి చెట్టియారసవ దణ్ణం పెట్టాడు.

‘ఈ ‘నిజం’ పత్రికగాడు?’

‘చితం. మీరు ఎప్పుడు ‘ఆమ’ అంటే ఆమన్నాడు ‘నిజమా’ ఉండదు. దాన్ని రాసే అపైతకారీ ఉండదు.’

‘మంచి వీలు చూడండి. వాడిని —’

‘సెనాబాస్ స్వామీ! వాడు అయిపోయిండుదా!’

‘వెనకా అల్లాగే అన్నావు?’

‘ఏం చెయ్యమూ. వాడితో మాట్లాడడానికిదా అదీసం పోలీసు సబుజనస్పెక్టరు ఒకడు వచ్చాడు. ఆ పోలీసు సబుజనస్పెక్టరు పల్లెత్తు, పళ్ళతోబాటు వాడికి మెదడు ఎత్తులేరు న్నామీ!’

‘అయితే వాడి మెదడు ఎత్తుఅవడానికి నాలుగు కాసులు బోటు నిలబెట్టండి?’

మదరాసులో చెట్టిగారు అడుగుపెట్టడంతోటే ఒక కేవలనని పిలిచి, అసంతలక్ష్మిగారింట్లో ఎవరెవరు ఉన్నారో కనుక్కొనిమృతమని పంపించాడు.

బండరునుండి ఆ ఉదయమే కొనంగిరావుగారూ, అసంతలక్ష్మి తిరిగి వచ్చారని వార్త తీసుకువచ్చాడు చెట్టియారుగారికి ఆయన నేవకుడు.

వాళ్ళిద్దరూ దేశాలు తిరుగుతున్నారు. భార్యాభర్తలు! ఆ కొనంగి అసంతలక్ష్మితో ఎంతఅనందం అనుభవిస్తున్నాడో! చెట్టిగారికి కళ్ళనీళ్ళు వచ్చినంత పని అయింది.

౮

జులై నెలాఖరుకు జపాను ఏమిచేస్తుందో అని ప్రపంచం అంతటా గుసగుసలు బయలుదేరాయి. జపాను జర్మనీపక్షం చేరుతుందని అందరికీ

అనుమానాలు ఎక్కువయ్యాయి. ఇంగ్లండు బర్మా, చీనాలకు హిమవత్ పర్వతాలగుండా ఒక నోము విర్జి-చింసి. దాన్నే బర్మాలో డ్డంటారు.

చీనాకు జపానుకు యుద్ధం ప్రాంభమే అప్పుడే మూడేళ్ళు దాటి పోయింది. చీనాదేశం తగ్గిపోని పట్టుదలతో పోరాడుతూంది.

జపానువారి శక్తి ముందరు చీనా ఎంత అనే వాదన దేశాలన్నిటి లోనూ బయలుదేరింది. భారత దేశంలో కొంతమందికి తమ రహస్యచూదయ భాగాల్లో చీనా వూరిగా జపానుకు లోబడిపోవలసిందే అని మహాకోర్కె. కాని కాంగ్రెసువారికి జపానుమీద శోపంగా ఉండేది.

కోనంగి జపానుంటే మండిపోయేవాడు. ఆర్యఖండవాసులు ప్రపంచ నాయక జాతులుగా కావాలని కోరితే వాళ్ళల్లో ఒకళ్ళకొకరు యుద్ధం చేసుకోవడం. తమలోఉన్న శక్తిని కేంద్రీకరించుకొని ఇంగ్లీషు మొదలయిన సామ్రాజ్యశక్తి విచారణం చేయాలి. అప్పుడే ప్రపంచానికి ఎంతో శ్రేయస్సని, కాంతి తప్పకుండా చేకూరుతుందనీ కోనంగి వాదిస్తాడు.

కోనంగి స్నేహితుడు మధుసూదనరావు భావాలు వేరు. ఎవరైతే బ్రిటిషు సామ్రాజ్యవిచ్ఛిన్నానికి ప్రయత్నం చేస్తారో వాళ్ళు అవతారపురుషు లంటాడు. జర్మనీని మెచ్చుకుంటాడు. రష్యాను బూతులు తీర్చాడు. చీనా ఆసియాకు గుడికర్ర అంటాడు. ఏభయికోట్ల జనాభాతో స్వతంత్రం కలిగిఉండిన్న ఆసియా ఖండానికి ముక్తి ప్రసాదించడానికి ఏమీ ప్రయత్నం చేయలేదనిన్నీ, అదీగాక పోగొందాని ఇల్లులా ప్రతి పాశ్చాత్యరాజ్యమూ వచ్చి తన్నుక పోవడానికి సిద్ధమై ఉండడంచేత అనేక పట్టణాలలో, రాష్ట్రాలలో ఇంగ్లండు, ఫ్రాంసు, ఆమెరికా, రష్యా. జర్మనీలు ఆధిరాజ్ఞీయ ప్రతిపత్తులు సంపాదించుకున్నారనీ అతని వాదన.

అందుకనే ఇంగ్లీషువారు బర్మాలోడు కటివేయడం మానుంచినవి! అని వాదించాడు. కోనంగి, అతడూ మదరాసులో ఆనంతలక్ష్మి ఇంటిలో కూర్చుని ఈ వాదనంతా చేస్తూఉంటే అనంతలక్ష్మి, మధుసూదనుని భార్య సరోజినీ వింటూ కూర్చున్నారు. జయలక్ష్మి రవికలకు పూవులు వట్టుతూ కూర్చుంది.

అనంత : మీరు ఎంతవాదించండి, నాకు ఈ యుద్ధం ఏమీ ఆరంభ కావడంలేదు.

సరోజినీ : ఆనంతలక్ష్మీవదినా, ఈ మగవాళ్ళు కాంతిదూతలులా కనబడి నప్పుడు వాళ్ళని నమ్మకు. వాళ్ళందరికీ రక్తపాతం అంటే ఇష్టమే!

కోనంగి : గాంధీమహాత్మునకూనా సరోజినీదేవీ ?

సరోజినీ : ఆయనమాట తీసుకరాకండి అన్నగాదా! ఆయన పురుష తీతుడు.

కోనంగి : స్త్రీలకు రక్తపాతం ఇబ్బంలేకపోతే మాంసాహారం ఎల్లా గుటకాయస్వాహ చేస్తున్నారు ?

అనంతలక్ష్మి : ఏమి సళ్ళు నేకారండీ గురువుగారూ ! మాలో ఉన్న ఆహింస మీవల్లనే పాడయిపోతో ఉంటుంది.

కోనంగి : ఏమి సంగనాచులండీ ! ద్రౌపదికాదూ కృష్ణునితో రాయబారానికి వెళ్ళవద్దని గాజసూరూపబృథస్నానపవిత్రమై దుశ్శాసనునివల్ల ఆపవిత్రమైన వేణిని చూపింగి ?

సరోజిని : అన్నగారూ, సీతాదేవి మానుమంతుడు తన్ను తీసుకొని వెడ్డానన్నా వద్దు రామాడేవచ్చి రావణుని సంహరించి తన్ను తీసుకువెళ్ళాలింది. అంతేమాత్రాన సీత హింసావాదిసా ?

మధుసూదనరావు : మగవాళ్ళకిన్నా స్త్రీలు నయసుని ఒప్పుకోవాలి. కాని రష్యలో స్త్రీలుకూడా యుద్ధంలో పాల్గొంటున్నారు.

అనంత : తప్పనిసరి వచ్చిందా మాఅడవాళ్ళు దద్దమ్మల్లా ఊరుకుంటారా అన్నగారూ, సత్యభామ నరకాసురుణ్ణి చావతన్నింది.

కోనంగి : దుద్రహదేవి మహాదేవరాజు డొక్క చీల్చింది.

అనంతలక్ష్మి : గురువుగారూ ! మీరు వాదాని కెంతయినా గమ్యతుగా మాట్లాడుతారండీ ! మొన్నేగా మీరు మమ్మ శాంతిదూతిలని పొగడుతూ పాట వ్రాశారు ? అది పాడి వినిపించరా ?

మధుసూదనుడు : మంచిమాటన్నావమ్మా అనంతలక్ష్మి !

సరోజిని : ఆ పాట పాడండి !

జయ : కోనంగిరావుగారూ, పాడండి !

కోనంగి : మీ పాటముందూ, మీ అమ్మయి పాటముందూ నా పాటేమిటి ?

అనంత : అయితే ఎందుకు పాడారు నా ఎదుట ?

కోనంగి : సువ్వాసేనూ ఒకటేగనుక.

అనంత : అయితే, ఓ నేనూగారూ ! ఓపాట పాడండి !

కోనంగి : అయితే, ఓ నేనూప్రియా ! పాడుతున్నా విన !

రూపజిత స్వర్నదీ

దీప్తిజిత జ్యోత్సన్నలి

ఆపలే రెవరు నీ

అనందజృంభణము !

ద్యేషదుర్గముపైన విజయయాత్రకు పోయి

క్రోధకుడ్యములెల్ల తూర్పు ప్రేమాస్త్రముల

॥రూ॥

అటపాటలప్రేమ అందాలపై ప్రేమ

కాటుకలదిదేటి కళలపై తన ప్రేమ

॥రూ॥

ప్రణయలీలా శ్రద్ధాస్థానగానాయకీ
పంచమస్థాన గి ధ్వనిగీతిక ప్రేమ

॥రూ॥

బంగారుశిశువు ఒడిని పొంది మృదుత ప్రేమ
పతికి పరిచర్య నిడు పంచమస్థాన ప్రేమ

॥రూ॥

ఆ రైత నుండేటి ఆచ్యుత ప్రేమాపనిత
అఖిలలోకస్వేష చూచుతుంటే దేవి

॥రూ॥

అపాట కోనంగి మాయామాళిగనాళి రాగంలో పాడుతూ, సర్వ లోకమూ మంచి, తన ఆనంతలక్ష్మి నే చూస్తూ దివ్యభావాలతో కరిగిపోయి కన్నుల నీరునిండ నిలిచిపోయినాడు.

అందరికీ కన్నుల నీరు తిరిగినాయి. ఆనంతలక్ష్మి భర్తపై నిరవధిక ప్రేమ తన్ను ముంచెత్త కళ్ళలో తన సంభ్రంభాజ శోభాస్వరూపిణి ప్రవహింప, లేచి వేగంగా నడిచిపోయి తన పడకలదిలో మంచమీద వాలిపోయింది.

కోనంగి ఆనంతలక్ష్మి వెనకాలే వెళ్ళాడు. కోనంగి రెండడుగులలో ఆనంతలక్ష్మి బోరగిల పండుకొని ఉన్న తమ పర్యంకముదగ్గరకు వెళ్ళి ఏమిటిది అనంతా! ఏమిటి నీ ఆవేదన? అని ఆతురతతో అడుగుతూ, మూరికట్టిన సౌందర్యమైన భార్య నడుముచుట్టూ తన ఎడంచేయి పోనిచ్చి ఆమె భుజాల చుట్టూ తన కుడిచేయి పోనిచ్చి తనవేపుకు తిప్పుటన్నాడు. ఆనంతలక్ష్మి మధురంగా నవ్వుతూ, కళ్ళనీళ్ళు తుడుచుకొని, భర్తచేప లదిమి అతని కళ్ళలోకి తేరిపార చూచి, 'నా గురువుగారూ, నా భగవంతుడుగారూ, మీ పాటకు నా మనస్సు కరిగింది. ఏదో ఆవేదన నన్ను అదిమివేసింది. అనందమూ, ఆవేదనా, అవి రంగరింపు లయ్యాయి. మీ అందమయన, అద్భుతమయన పాటకూ, మీ అమృతగానానికి తక్షణం కాగిలించుకోవాలని బుద్ధి పుట్టింది. కాబట్టి ఇక్కడకు వచ్చాను. మీరు నా వెనకాలే వస్తారని నాకు తెలుసును' అంటూ అతనిమోము తన వక్షానికి అదిమిపట్టి అతనిజాటు అప్రూణిస్తూ, అతణ్ణి తనపైకి లాగుకొని గాఢంగా కాగిలించి పెదవులు చుంబించింది.

కోనంగి, ఆమెను మరి తన హృదయానకు అదుముకున్నాడు. తెప్పరిలి ఇద్దరూ ఒకరికొకరు దగ్గరగా మంచమీద కూర్చున్నారు. కోనంగి తన ఎడంచేయి ఆమెనడుముచుట్టూ వేసి, కుడిచేత్తో ఆమెగడ్డం పట్టి మోమె తి. ఆమె కళ్ళలోకి పరికిస్తూ.

'ఆవేదన ఏమిటి శిష్యురాలా!' అని ప్రశ్నించాడు.

'లోకశాంతికోసం అంత ఆవేదన ఉందా మీకు?'

‘ఎవరికి ఉండదు లక్ష్మి!’

‘మీ పాటవల్ల నాకు జీవన్మరణం బయలుదేరింది నువ్వండీ!’

‘ఏమిటది చెప్పు వెన్నుల వెలుగు!’

‘ఎప్పుడూ నవ్విస్తారు. మీరు ముచికుంభత రాసేరాదా?’

‘ముచికుంభత ఏమిటి ముచికుందుడులాగ?’

‘ముచికుంభత అంటే సీరియస్ నెస్ తెలిసిందా? మా తంజావూరు ప్రాంతంలోనూ, గాయలసీమలోనూ ఇది విరివిగా వాడతారే. మీ కృష్ణా గోదావరి వాళ్ళకు తెలుగు రాడేమిటండీ?’

‘ఎంత దెబ్బకొట్టావు జ్యోత్సనాదేవీ!’

‘ఈలా చూడండి! మీ ప్రేమ ఇంత పరమాద్భుతమే నన్ను ముంచెత్తు తోంది, చివరకు నా స్వాతంత్ర్యం లేకుండా నన్ను వట్టి బానిసనుగా చేసుకుందామనా? అప్పుడే సగం బానిసనయిపోయాను స్వామీ!’

‘నేను నీకు బానిసను, నురీ బానిసను, ఏ మాత్రమూ వంశసంపూర్ణులైన బానిసనయిపోయాను.’

‘మనిద్దరికీ ఇక స్వాతంత్ర్యం లేదా?’

‘లేదు! లేదు! ముమ్మాటికీ లేదు!’

కోనంగి : డాక్టర్! హిట్లరు మాస్కోను ముట్టడించాడు. మాస్కో పని ఏమవుతుంది?

డాక్టరు : లెనిన్ గ్రాడును పట్టుకోగలిగాడా?

కోనంగి : లేదు కాని, రష్యావారిని ఓడించగలడా?

డాక్టరు : వారు తలక్రిందులయ్యేది, ఓడించలేదు. ఎందుకంటేవా? రష్యాప్రజలతో, వారిభావాలతో, ఆశయాలతో, వృద్ధులతో వీరు దెబ్బలాడాలి. జర్మనీవాళ్ళు అతిమిలిటరీవాళ్ళు. అతిమిలిటరీతనం మొదట విజయం సుమకొచ్చినా, చివరకు నాశనమయిపోతుంది. అదేగాదు, రష్యా ప్రజలతోనేగాక ఆ నాజీగాడు రష్యాతోనే యుద్ధముచేయాలి. అంటే, దేశం శత్రువు. యుద్ధయాత్ర చేయడానికి అనువయిన దేశంకాదు. దేశం పెద్దది, అనంతమైనది. దేశంలో ఏకాలంవచ్చినా, అత్యంతమయిన మార్పుతో వస్తుంది. జర్మనీమట్టా కొండలు ఉండడంవల జర్మనీవాళ్ళు భయంకరమయిన శీతాకాలాలు ఎరుగరు. రష్యా శీతాకాలం రష్యావాళ్ళకు నేనీహితుడు. వాళ్ళకు ముఖ్య సేనాపతి.

కోనంగి : ఏమోబాబూ! నీమాట నిజమయితే లోకానికి కళ్యాణం. నాకు అంతకన్న. అంతకన్న ‘మహాత్మునివాడమే జగద్రక్షకరము’ అన్న

భావము నిశ్చయమును ప్రతిష్ఠించుచుండిరి అందుకని హింసాత్మక తరగతిలో ఘనుమనీషియై ఆయనను సత్కర్తవలెగా ఓడిపోతే, ఇక నేనుండి! అలాంటి గెండు పురుషుల కన్నులనున్నమాటేగా!

డాక్టర్ : ఒకప్పుడు నీకు ఆ బాగు ఒకప్పుడు మృత్యు జర్మనీని నెగ్గాలంటావు. నీకు మరణానందం ఉందా?

కోనంగి : మూటల మోకాలు పట్టు భార్యని తెలుసుకోలేని నీ మెదడు మెత్తబడిందేమో నాయనా! కాస్త ధౌర్జన్యం చేయించుకో.

డాక్టర్ : ఏమిటా పిచ్చిగత్తె!

కోనంగి : అలాగనికీ ఏప్పుటికినూ ఉత్తమమార్గం అహింసా, సత్యాగ్రహ! ఈలాగా హింసామార్గం అందుకుని గెండుదేశాలవిషయం ఆలోచిస్తే, ధర్మం ఎవరిపక్షంకోసం వాళ్ళ వెళ్తు ముగ్గుతుందని నాబోటివాళ్ళ హృదయం!

డాక్టర్ : నీబోటివ హృదయం మెత్త ఏమిటి నాయనా?

కోనంగి : అహింసా సత్యమార్గం అంటే ఇష్టంపడి, ఆ దారిలో ప్రయాణించేయ ప్రయత్నించేవాళ్ళ హృదయాన్నమాట కత్తితేతరాయా!

డాక్టర్ : ఒకటి మనవిచేసుకుంటా ఉండో, జావహర్‌లాల్‌ నెహ్రూ!

కోనంగి : మనవిచేసుకోవచ్చునయ్యా సైతస్కాపు ఆయుధమాస్తా!

డాక్టర్ : ఆకర్ణిపుము చీపురుకట్టమాస్తా.

కోనంగి : చెవిపగి నానయ్యా ధర్మమంటే కొలతబద్ధ విభూషణ!

డాక్టర్ : అలాంటి కడుపునిండా తిండి తినేవాళ్ళు పదికోట్లు. ముప్పాతికే తిండి మాత్రమే కలవాళ్ళు పదిహేనుకోట్లు. అరేతిండి కలవాళ్ళు ముప్పదికోట్లు. పావుతిండి కలవాళ్ళు అరవైకోట్లు. పాతికకోట్లకు ఏమీ తిండేలేదు.

కోనంగి : రెట్టింపుతిండి ఉన్నవాళ్ళూ, లెక్కలేనంత తిండి ఉన్న వాళ్ళూ, వాళ్ళ లెక్క చెప్పవే?

డాక్టర్ : రెట్టింపుతిండి ఉన్నవాళ్ళు పదికోట్లు ఉంటారు. అయిదు రెట్లు తిండి ఉన్నవాళ్ళు గెండుకోట్లు ఉంటారు. ఏడైరెట్లు తిండి ఉన్న వాళ్ళు పది లక్షలు ఉంటారు. వేయిరెట్లు తిండి ఉన్నవాళ్ళు పదివేలుంటారు. లక్షరెట్లు తిండి ఉన్నవాళ్ళు నూరుమంది ఉంటారు. పదిలక్షల రెట్లు తిండి ఉన్నవాళ్ళు ఒకరో ఇద్దరో ఉండక తప్పదు.

కోనంగి : సరే! అంచనాలు నిజమే అనుకుందాము .....

డాక్టర్ : నిజమే అనుకోక అబద్ధం అనుకో! నీబోటి బూర్జువాలు ఏదయినా అనుకుంటారు. బీదతనం ప్రపంచంలో పోకూడదు. మోసవ బానిసత్వం పోకూడదు. అహింసా, అహింసా అని వాగే నీబోటి

దడమ్మలే హింసావాదులు. డాక్టర్‌గారిని వచ్చి మధుమేహవ్రణం వేస్తే, తులసిపూలతో ముద్రించే సిబ్బోటివాళ్లు రకం తాగే జాతివాళ్ళు. అపరేవను చేస్తే తప్పా? అది హింసా? గోగిని మంటగలిపే ముంత్రించిన నీళ్ళ ప్రయోగం ఆహింసా?

కోనంగి : డాక్టర్, మొదట నాయనా?

డాక్టర్ : 'మహిమ' ఎంతవరకు ప్రపంచం ఊరుకుంటుంది? ఎంతకాలం ప్రజలు ఊరుకుంటారు? ప్రజాచైతన్యం విజృంభిస్తోంది. రష్యా నెగ్గిన, ఈ బూర్జునాల, సిబ్బోటి పూంజీదారుల ప్రభావమూ, శక్తి మంటగలిపి పోతుంది.

కోనంగి : వినండి వినండి, అని కేకలు నేను. సామ్యవాదం జిందాబాద్! పూంజీదారుల మురదాబాద్! అని గంభీరంగా.

డాక్టర్ : ఏమిటి నువ్వు నేని?

కోనంగి : నాటకం లో భాగం ఆపు జెప్పుతున్నా.

డాక్టర్ : నీవ్యాపారం అంతా నాటకంలాగే ఉంది. డబ్బుగల పిల్లను చేసుకొని కలుగుతున్నావు.

కోనంగి : చెబ్బొట్టు! 'నువ్వుకూడా నా బ్రాటనూ' అన్నట్టు నువ్వు చెటిగారితో చేయిచేయి కలుపు.

డాక్టర్ : నువ్వు ఏం చేస్తున్నట్టు?

కోనంగి : నాకు అసంతృప్తిగ్రస్తం కావాలా? విశ్వరూపం కావాలా? నా బ్రతుక్కి అవిడ డబ్బులో ఒక్క డబ్బిడీ అయినా నాడుకోను. నాకు అత్తగారింటిలో ఆంబోతులా పెరుగుదామని ఉండనుకున్నావా? నేను తీవ్రంగా ఒక విషయం ఆలోచిస్తున్నాను.

డాక్టర్ : ఏమిటా మహత్తర విషయం?

కోనంగి : దానికి మా అసంతమే కారణభూతురాలు. ఆవిడగారు నన్ను ఒక తెలుగు దినపత్రిక పెట్టుకుంటుంది. ఇదిరకే సాపేక్షమే నేడు భూసాపేక్షమయినంత పన్నెండు ఒక దినపత్రికను నామకం డబ్బుపెట్టి కొనమంది.

డాక్టర్ : పెట్టుబడి?

కోనంగి : తాను ఒక లక్షరూపాయలు పెట్టుబడి పెడుతుందట!

డాక్టర్ : వారేవా! ఆ పద పనిచే నీదృష్టిలో నూతన దృక్పథం తీసుకురా. ఆ పేపరు పేరు?

కోనంగి : 'చవచ్చోత్తి.' ఆ పేపరు 1986 లో బయలుదేరి 1987 లో తొంగుంది. ఆందుకు సంబంధించినకన్నీ అమ్ముడుపోయాయి. పేరు మిగిలింది. కంపెనీ లిక్విడేటు కాబోదు. మా అసంతం కానుమేటు స్నేహితురాలిని తీసుకొనిపోయి, ఆ అమ్మాయి తండ్రి ప్రభుత్వ అడ్మినిస్ట్రేషన్‌గారిని సలహా అడిగింది. ఆయనా కాగితం 'కోటా' (వంతు) ఇప్పిస్తానన్నాడు.

కొనంగి డాక్టరుగారితో అన్న ముక్కలు నిజమే! దినపత్రిక పెట్టడం చాలా ముఖ్యమనుకున్నాడు. ఏరాజకీయపక్షంవైపు మొగ్గుకుండా ఉండడం మొదటిరోజులలో, తర్వాత 'అటునుంచి ఇటు నరుక్కురమ్మన్నాడు' అనుకున్నాడు.

పేపరు జయలక్ష్మి అనంతలక్ష్మల పేరను కొనవలసినదైంది. పత్రికానుందిరానికి వారిస్ రోడ్డులో ఒక పెద్దమేడిఇల్లు అద్దెకు లుచ్చుకున్నాడు. డాక్టరుగారి సహాయంతో ఒక చిన్న రోటరీమిషను రెండువేలకు కొన్నాడు.

రియాసత్ ఆలీ అడ్వర్టైజ్ మెంటు మేనేజరుపని చేసేవాడు. అనంతలక్ష్మి కొనంగిరావులు సంపాదకులు. మధుసూదనరావు మేనేజరయ్యాడు. ఇతర ఆంధ్ర దినపత్రికలలో పనిచేసే ఇంకొక పెద్దమనిషి శుభాచారావుగారు వార్తా సంపాదకుడు. ఇంకా ఇద్దరు అనుభవంగల యువకులు ఉపసంపాదకులయ్యారు.

అనంతలక్ష్మి స్నేహితురాండ్రూ కారులమీద పోయి నెలరోజులవరకు ప్రకటనలు రోజుకు పదిహేనునుండి ముప్పదివరకూ వచ్చే ప్రకటనలు పట్టుకువచ్చారు.

జయలక్ష్మి తాను బాగా ఎరిగిన అరవయ్యంగారు జ్యోతిషుని ఒకరిని పట్టుకొని ముహూర్తం పెట్టించింది.

వారిస్ రోడ్డులోని 'నవజ్యోతి' కార్యాలయానికి అన్నీ తేర్చి, ఆ కార్యాలయం నిర్దించేసేటప్పటికి 1941 సెప్టెంబరు నెలాఖరుయింది.

తైపు ఏది పెట్టాలని వాదన వచ్చింది. పాయింటుతైపు అందం అంటాడు డాక్టర్ గారు. మధుసూదనుడు పూర్వకాలపు జి. పి., ఇంగ్లీషువాడీలు ఉత్తమం అంటాడు.

చివరకు డాక్టర్ గారి మాటే నెగింది. తైపుకేసులు వచ్చాయి. కంపోజిటర్లు చేరారు. అక్టోబరునెలలో ప్రారంభ ముహూర్తం.

౧౦

'వెనుకటి 1914 ప్రపంచయుద్ధానికి, ఈనాటి ఈ రెండవ ప్రపంచ యుద్ధానికి ఎంతో తేడా ఉంది.

'వెనుకటి యుద్ధానికి ఈ యుద్ధానికి పోలికలు కొన్ని ఉన్నాయి.

1. 'ఆ యుద్ధమూ ఈ యుద్ధమూ ప్రారంభించిన మహానుభావులు జర్మనీవారు.
2. 'ఈ రెండుయుద్ధాల్లో ఇంగ్లీషువారూ, ఫ్రెంచివారూ మిత్రమండలి అయ్యారు.

‘ఇంక తక్కినవన్నీ తేడాలే. అప్పుడు జర్మనీ ప్రాంతంలోనికి కొంత దూరమే చొచ్చుకువచ్చింది. అక్కడ నిలవరించారు ఆనాటి మిత్రమండలి వారు.

‘అప్పుడు రష్యా మొదటినుండి మిత్రమండలి తరపున ఉంది. ఈ రోజున రష్యా మొదట జర్మనీతో సంధిచేసుకొని, తర్వాత జర్మనీవారితో దౌర్జన్యవల్ల యుద్ధంలో చేరింది.

‘యింక యుద్ధంలోని ఇరువారులకూ బలబలాలను నిర్ణయించడం వూనుకొంటే తేలే అంకాలు :

1. ‘జర్మనీ తన మొదటి ఓటమిని మనస్సులో ఉంచుకొని సంపూర్ణంగా తయారై యుద్ధంలోకి దిగింది. కాబట్టి జర్మన్లకు యూరోపు ఖండంలో (రష్యాతప్ప) సంపూర్ణ విజయం చేశారనిది.
2. ‘ఇతరల ఇంగ్లీషువారు, ఫ్రెంచివారు యుద్ధానికి సిద్ధంగా లేరు. ముఖ్యంగా ఫ్రెంచి రాజకీయనాయకులలోనూ, యుద్ధనాయకులలోనూ వికమత్యతలేదు. కాబట్టి జర్మనీదాడిని అడ్డుపెట్టడానికి నిర్మించిన మేజినాటు రక్షణ శ్రేణి పూరికాలేదు. ఆ కారణం చేతనే ప్రాంతంలోనికి జర్మనీ సైన్యాలు మూడురోజుల ప్రయత్నములో జారబడగలిగాయి.
3. పైగా ఫ్రెంచివారిలో దేశభక్తి ఉన్నా, పార్టీభక్తి ఎక్కువై, అదే జన్మాత్యయమే వారి దారిని కుంటుచేసింది. కొందరు అంగ ప్రేమికులు, కొందరు జర్మన్ ప్రేమికులు, కొందరు రష్యా ప్రేమికులు. జర్మన్ ప్రేమికులు కొద్దిమందైనా పలవంతులు. కాబట్టి ప్రాంత తనకు పూర్తిగా తెలియకుండానే జర్మన్ యుద్ధ జగన్నాథ రథచక్రాలక్రింద పడి నలిగిపోయింది.
4. ‘ఇంగ్లీషువారు ప్రజాప్రభుత్వవాదులు, యుద్ధప్రియులు కారుకాని, సామ్రాజ్యప్రియులు. యుద్ధంతోసంబంధించి తయారగా ఉంచడం అన్నభావం వారిని క్రోధపూరితులను చేస్తుంది. రాజ్యం ముప్పాతిక వూంజీదారులచేతులలో ఉంది. అయినా తమ రాజ్యపాలనవిషయంలో ప్రజారాజ్యవిధాననూత్రం వారికి గాఢాశయం. అది వారి స్వప్నం. వారి పోలీసులు, వారి న్యాయ సానాలు, వారి న్యాయవిధానం ప్రపంచశిఖరితం. అందుచేతనూ, వారిదేశం చుట్టూ తప్పని బ్రహ్మాండమైన అగడ్తగా సముద్రం ఉండడంచేతనూ, వారికి వారు ఉత్తమసాచికులు అనే సంపూర్ణ నమ్మకం ఉండడంచేతనూ, వారి నౌకాశలం నిజంగా మంచి

ధవడంచేతనూ యుద్ధము వసోంది అని తెలిసివా వారు యుద్ధానికి సిద్ధంగా లేరు.

‘ఈ కారణాలచేత జర్మనీవారు ఆవిచ్చిన్నంగా విజృంభింపగలిగారు. కాని ఇంగ్లీషువారి ఓపికా, అంగ్లసామ్రాజ్యముయొక్క సంపూర్ణశక్తి జర్మనీపై ప్రయోగించబడలేదు. ప్రయోగింపబడితే వారి వారి బలాబలాలు ఎలా ఒక్కదాన్ని ఒకటి ఎదుర్కొగలవో మనం చెప్పలేము.

‘ఒక్కటిమాత్రం మిత్రమండలివారికి అతిబలం చేహర్చగల సంస్థ ఉంది.

‘ఆ సంస్థ అమెరికా. అమెరికావారు స్వాతంత్ర్యప్రియులు. అమెరికాలో ఎందరు ఇతర యూరోపియను జాతులవారు చేసినా ఆ దేశంలో వుట్టి మహావ్యూహాలా పెరిగిన తత్వం మధ్యమార్గతత్వం.

‘అందుచేతనే అమెరికావారికి ఆంగ్లేయులంటే మహాభయం. అమెరికా కోటిశ్వరదేశం. ఆకాశహర్ష్యదేశం. ఏపని చేసినా అమెరికావారి అంచనాలు, ఆశలు, ఆశయాలు మహాతరాలు. అలాంటిది. ప్రపంచంలోకల్లా పాడుగాటి పెద్దనది వాళ్ళదేశములో ఉంది. ప్రపంచంలో కల్లా పెద్ద మంచినీళ్ళ చెరువు వాళ్ళదేశంలో ఉంది. అందుకనే ఈ నిర్మించుకున్న జాతీయ క్రీడావనం వేలకొలది చదరపుమైళ్ళుంది.

‘అలాంటి అమెరికావ ప్రజావంతుడయిన రూజావెల్లు అధ్యక్షుడు. ప్రపంచంలో కాంతి ఉండాలని కోరే ఉత్తమపురుషుడు. కాంతికోసం వేయి విధాల ప్రయత్నించాడు. హిట్లరుకి, ముసోలినికి స్వయంగా ఉత్తమాలు చాచాడు. ‘కాంతి కాంతి!’ అని. కాని లాభంలేకపోయింది.

‘వెనుక వుద్రో విల్సను అధ్యక్షుడు, అమెరికా ప్రపంచ రాజకీయాలలో భాగం ఉంచుకోవాలి, తన పద్ధతులుగు నూత్రాలు ప్రపంచంలో ఆచరణలోకి రావాలి అని వాదించి తన దేశాన్నే ఒప్పించలేక పోయాడు.’

‘కాని అమెరికా ఇంగ్లండుకు, ఇప్పుడు యుద్ధంలోకి దిగిన రష్యాకు ఎంతయినా సహాయంచేస్తా నన్నది. అమెరికా ‘అప్పుకాలు’ చట్టం తీర్మానించి సహాయంచేస్తోంది.

‘ఇంక రష్యావిషయంలో ఆలోచిస్తే, హిట్లరు రష్యాపైన ఉరకడం నాశితత్వవాదానికే అని మా దృఢనిశ్చయం. రష్యా అమెరికావ రెండు రెట్లున్న దేశం. అమెరికా ఎల్లా అయితే మహాతత్వాన్ని ప్రదర్శిస్తుందో అల్లాగే రష్యా. రష్యామీద విజృంభించి ఏమహావీరుడూ విజయం పొందలేడు, ఈనాడు రష్యా పడచారణాలూ రష్యావారిదే. రష్యాదేశం, రష్యా కీతాకాలం,

రష్యా ప్రజలు సంపూర్ణంగా హిట్లరుతో ప్రతి అంగుళ దళాంశమూ యుద్ధం చేశారు. రష్యాలోనే నాజీపురుషుని గోరీ నిర్మాణమొకందని మా నమ్మకం.

రష్యా నాయకుడు స్టాలిన్ అంటే ఉక్కుమనిషి. వజ్రాన్నయినా ఖండించే ఉక్కుమనిషే. అతడే రష్యా, రష్యాయే అతడు.'

'ఇంక ఇవతలపక్షంలో హిట్లర్. హిట్లర్లోని శక్తి ప్రాంకయిన్ స్టెయిన్ శక్తి, జర్మనీలోని యుద్ధప్రియరాక్షసత్వం తన విజృంభణకోసం సృష్టించుకొన్న భూతం హిట్లర్. ఆ భూతానికి ఆత్మలేదు. కాబట్టి ఆ భూతాన్ని ఆ అమితయుద్ధదాహానికి మింగేస్తుంది.'

ముసోలిని దూపానికి భయంకరుడే. బూచివాడంటివాడు. అబ్బీనియా, లిబియా, ట్రిపోలీ, మొరాకోలవంటి చంటివిడ్డల్ని బెడరించే పెద్దవాడు. మొదట హిట్లర్ని అలాగే బెడరించాడు! ఇప్పుడు ఎరిట్రీయా, అబ్బీనియాలు త్వరం చేసుకుంటున్నాడు.

'ఇంక మిగిలింది జపాన్. జపాను నిజంగా ప్రాచ్యదేశాలకు నాయకత్వం వహించడలచుకుంటే, చీనాతో యుద్ధం మానేసి, చీనాకు తాను చేసిన ద్రోహానికి ప్రాయశ్చిత్తం చెల్లించి, తన శక్తిని నాజీరాక్షసత్వాన్ని నాశనం చేయడానికి ఉపయోగించాలి. కాని నాజీ యుద్ధతత్వాన్ని పోలిన యుద్ధతత్వం జపానుది. ఉండి ఉండి ఏరష్యామీదో విరుచుకుపడి, ఏద్రోహంచేస్తుందో ఎవరికి తెలుసు?'

ఈరకంగా కోనంగి మొదటిరోజున 'నవజ్యోతి' రెండవ సంపాదకీయం వ్రాశాడు. ఆరోజు మొదటి సంపాదకీయం 'మేము' అనేది. అందులో ఆ దినపత్రిక ఆశయాలు, కార్యక్రమమూ తెలుపుతూ ఆంధ్రదేశ సేవా, భారత జాతీయసేవా, ప్రపంచభద్రతాభిరక్షి తమ కార్యక్రమానికి ఆధారాశయాలు అనిన్నీ, ఆంధ్రులకు ఈ నూత్న పత్రికా శిశువును పోషింప ముఖ్యబాధ్యత ఉందనిన్నీ వ్రాసినాడు.

ఏ కాదశవథం

సంపాదకుడు

౧

కోనంగిరావుగారు పత్రిక ప్రారంభించి రెండు నెలలన్నా వూరి అయిందో లేదో జపాను పెరల్ హార్బర్ పై విరుచుకుపడింది, 1944 డిశంబరు 9-వ తారీఖున.

పత్రిక ప్రారంభించిన శుభముహూర్తంనుంచి రియాసత్ ఆలీ విజృంభించాడు. బొంబాయి కలకత్తాలు తిరిగాడు. న్యూఢిల్లీ వెళ్ళినాడు. ప్రభుత్వంవారి వివిధ ప్రచారకాఖిల ప్రచురణల పరంపరలన్నీ సంపాదించాడు. అన్ని పత్రికలలో పదే మందుల కంపెనీల ప్రచురణలు 'మహాత్ముల వరప్రసాదలబ్ధ పంజాబ్ ఔషధాలు, మహాత్తమ జ్యోతిష్యుల ఆతి నిజమయ్యే ఫలితాలు, ఎంత ముసలివాడయినా పది మోతాదుల సేవనతో ముప్పదేళ్ళ కామారం ఇచ్చే దివ్యౌషధాలు.' ఈలాంటివాటి ప్రచురణ ప్రచార శైత్రయాత్రలు కొట్టుకువచ్చాడు.

రియాసత్ ఆలీ పొడుగరి. అందమయినవాడు, స్ఫురద్రూపి. ఇంటరు, బి. ఏ. లలో రెండవభాష తెలుగు పుచ్చుకున్నాడు. విచ్చిక విషయాలు : ఉరుదూ, అరబిక్, పరియన్ భాషలు.

అతనికి వరపడి మూలానా ఆబుల్ కలాం అజాద్. రియాసత్ తీయని తెలుగు వ్రాస్తాడు. గంభీరంగా ఉరుదూ వ్రాస్తాడు. సాధుమూర్తి. కాని కోపం వస్తే రుద్రుడు అవుతాడు. భక్తుడు. ఉదయ సాయంకాలం ప్రార్థన చేసుకుంటాడు. నిజమయిన మతభక్తుడు. తక్కిన మతాలను ద్వేషించే మాడదని అతని వాదం. మతం వ్యక్తిపరమయినదని దృఢంగా నమ్ముతాడు.

ఎక్కువ బలంకలవాడు కాదుకాని, గట్టి ఆరోగ్యం కలవాడు.

అతని ప్రేమనిధానం మెహరున్నీసా ! ఇద్దరూ మేనల్ల మేనమామ బిడ్డలు. చిన్నతనాన్నుంచి ఒకరిని ఒకరు ప్రేమించుకొన్నారు. ఈనాడు రాజకీయంగా వేరు వేరు భావాలు కలిగిఉండడంవల్ల విడిపోవలసివచ్చింది. భర్త కాంగ్రెసు, భార్య ముస్లింలీగు ; యెందుకు ఉండకూడదని అతడంటాడు. భార్యాభర్త లిద్దరూ ఒకే రాజకీయ మతవిషయకాభిప్రాయాలు కలిగి ఉండాలని మెహర్ వాదన.

ఆ పరిస్థితులలో రియాసత్ తన మేనమామఇంటిలో ఉండలేక పత్రికా కార్యాలయానికి దగ్గరగాఉన్న ఒక మేడలో రెండుకొట్లు, ఒక నంటయిల్లు

అదైత తీసుకొని ఒక ముస్లింవంటవాణ్ణి పెట్టుకొని కాపురం ఉంటున్నాడు. ఆ వంటమనిషే అతనికి సేవకుడు. ఆ వంటమనుష్యుని పేరు ఫజల్.

కోనంగి, రియాసత్, మధుసూదనులూ, డాక్టరు అంతకన్న అంతకన్న ఒకళ్ళొకళ్ళు విడరాని స్నేహంలో ఓలలాడిపోతున్నారు.

జపాన్ పెరల్ హార్బర్ పై విరుచుకుపడింది అనగానే నలుగురు స్నేహితులు నాలుగు రకాలుగా వ్యాఖ్యానం చేశారు.

కోనంగి : నేను జపాను రష్యామీదకు ఉరుకుతుందని వ్రాయడం ఉద్దేశం జపాను యుద్ధంలోని దిగుతుందని మాత్రమే. జర్మనీ మలేనే జపాను సిద్ధమయిఉంది. జర్మనీకన్న జపానుకు నాకాబలం చాల ఎక్కువ. అంతే లేదా!

మధుసూదనుడు : ఇంత ఆలస్యంగా జపాను రంగస్థలంలోనికి రావడం వట్టి తెలినితక్కువపని. ఇదివరకే జర్మనీతోపాటు వచ్చిఉంటే రష్యన్లని అయిఉండును.

డాక్టరు : ఏమి నాయనా, నీకు రష్యామీద అంతకోపం ?

మధు : నాకు రష్యామీద కోపం లేనేలేదు. నాకు కావలసినది, భారతదేశానికి విముక్తి.

రియాసత్ ఆలీ : విముక్తికోసం ప్రపంచంలోని దేశాలన్నీ కొట్టుకు చావాలా ?

మధు : చావవాఅంట ! ఇన్నాళ్ళనుంచి ప్రాచ్యదేశాలను సీడించుకు త్రిన్న పాపఫలితం ఎక్కడికి పోతుంది ?

కోనంగి : పాపఫలమో, పుణ్యఫలమో నాకు తెలియదు, కాని, జపాను తన నాశనం తానే భస్మాసురనిలా తెచ్చిపెట్టుకుంటుందని నా వాదన.

రియాసత్ : అన్నిరాజ్యాలు ఈ ప్రపంచయుద్ధంలో క్షవరంబైతాయి. ఈ దెబ్బతోనన్నా ఈజిప్టు, లిబియా, మొరాకో, అలీరియా, పాలస్తీనా, ట్రాంసు జోర్డాను, సిరియా, ఇరాక్ లకు విముక్తి దొరికితీరుతుందని నా ఉద్దేశం.

డాక్టరు : చక్కని ఉద్దేశమేకాని, ఈపట్టు ప్రపంచయుద్ధంభూ జర్మనీ పుణ్యవల్ల ప్రాచ్యదేశాలకన్నిటికీ స్వాతంత్ర్యమూ, సామ్యుత్తమూ రెండూ కలిసివస్తాయని నా నమ్మకం.

మధు : చివరదొక్కటే నస్తుందని నీ ఉద్దేశం కామేడ !

డాక్టరు : (పకపక నవ్వుతూ) కాదామరి ! ఎవరి విధానం వానికి రావాలని ఉంటుంది. ఏమి సంపాదకీయం వ్రాస్తావు కోనంగిరావ్ ?

కోనంగి : నేను పత్రికాప్రపంచంలో ప్రవేశించడమే సంపాదకునిగా, అయినా ఈ రెండునెలూ దంచేశానా లేదా ?

డాక్టరు : ఊహ !

రియా : నీ సామ్యవాదంవల్ల వడ్లదంపా డాక్టరూ ?

మధు : నా ఫార్మడల్లవాకు వస్తే గోధుమదంపు.

కోనంగి : ఏమి చిత్రంగా ఉండి మన పేపరు ? నా సినిమా స్పెషల్ వ్యాసరాజంబులు అమృతంగా ఉంటున్నాయా లేదా ?

డాక్టరు : నీ వ్యాసాలమాటకేంగాని, మీ అవిడ దంచేస్తోంది. వెనుక ఇంగండులో 'స్ట్రెజైట్' ఉద్యమంలో కూడా అడవాళ్ళ వ్యాసాలు, ఉపవ్యాసాలు అంత ఘట్టిగాలేవే ?

కోనంగి : మా అనంతం ఏమిటో అనుకున్నావు. నా ప్రతిసంపాద కీయంక్రిందా స్త్రీ సమస్య ఒక్కొక్కటి తీసుకొని తాను ఉపసంపాదకీయం వ్రాస్తోంది.

మధు : తాను పరీక్షప వెనుతుండా ! నువ్వు ఈపని ప్రస్తుతం నాకు వదలవమ్మా తల్లి అని మా సరోజ అంటే వినడు ! రాత్రి పాతాలు చదువు కన్నాక, తన సంపాదకీయం వ్రాస్తోంది.

రియాసత్ : సరోజనీదేవిమాత్రం తన ప్రత్యేక స్త్రీ సమస్యాలచర్చల భాగము అద్భుతంగా నిర్వహిస్తోంది.

డాక్టరు : ఒక దినపత్రికలో ఒక అరఫేజీ, ఆఖరుకు మాడుకాలాలు స్త్రీ సమస్యలతో, వార్తలతో నింపుతోంది సరోజనీదేవి. చాలా దిట్టంగా పనిచేస్తోంది.

కోనంగి : ప్రపంచ స్త్రీల వార్తలు, స్త్రీల హక్కుల వ్యాసాలు— మౌ చెల్లెలుగారు డయనమా !

మధు : అన్ని మహిళాసమాజాలనుండి వార్తలే !

కోనంగి : మనం ప్రస్తుతం వ్యాసాలు వ్రాసే సోదరీమణులకూ, వార్తలు పంపే మహిళామణులకూ ఏదో కొంచెం ముట్టచెప్పాలి. ఏమంటా వరమ్యో రియాసత్ ?

రియా : అలాగే ప్రారంభిద్దాము.

దినపత్రిక ఒక పెద్ద సంస్థ. పేపరుకి సాయంకాల ప్రచురణ సంచికలు కట్టలుగా రైల్వేపార్సిస్టుగా వెళ్ళాలి. విడి సంచికలు పోస్టాఫీసుకు పోవాలి. ఉదయం సంచికలు పట్టణంలో అమ్మకానికి.

చెన్ననగరమంతా ఏజంటును పెట్టినారు. పత్రిక అంతకన్న అంతకన్న స్త్రీలు ఎక్కువ కొనుక్కొన సాగించారు దినదినమూ. స్త్రీలతో సం యోర్పుడిన దినపత్రిక ప్రపంచంలో ఇంకొకటిలేదు. ఇంతవరకు స్త్రీలు వార్తాహరులుగా పాశ్చాత్యదేశాలలో ఎక్కువగా ఉన్నారు. ఇప్పుడు 'నవబోలీతి' ఆంధ్రభాషలో వార్తాహరులను ఏర్పాటు చేయగలిగింది. అంతకన్న అంతకన్న కార్యాలయంలో స్త్రీ భాగం పెద్దది. చేయవలసి వచ్చింది. ఇద్దరు ఉపసంపాదకురాండ్రు పనిచేస్తున్నారు.

పత్రికకు తెలిపింట్లరు సంపాదించారు. ఆడవాళ్ళు తలుచుకుంటే, రాయితరు ఏజంటూ గీజంటూ అగుతారా ?

జపాను యుద్ధంలో ఉరికింది. ఆ మర్నాడు అమెరికా యుద్ధం ప్రకటించింది. వెంటనే జర్మనీ ఇటలీలు అమెరికామీద యుద్ధం ప్రకటించాయి.

‘అమెరికా యుద్ధంలోకి రావడంయొక్క పరమార్థం వీరభద్రుడు దక్షిణజంతులలోకి ఉరకడం అన్నమాటే ! మానుమంతుడు తీర్మానంలోకి దూకడం అన్నమాటే !’ అని కొనంగి సంపాదకీయం వ్రాశాడు.

ప్రపంచ రాజకీయాలు, భారతీయ రాజకీయాలు కొనంగి ఎల్లా అరం చేసుకున్నాడో ! అనంతలక్ష్మి తన చదువు కాగానే భర్త ఒళ్ళోకి చాలుతుంది. కొనంగి, అనంతమూ నిత్యప్రేమితు లయిపోయాను. అనంతం భర్తను ప్రపంచరాజకీయాలు అడుగుతుంది. భార్యకు రాజకీయాలు చెప్పతూ కొనంగి తన భావాలను స్పష్టంచేసుకుంటాడు. మాటలలో అతనికి కొత్తకొత్త భావాలు వస్తూ ఉంటాయి. తన నూత్నోద్భవభావాలు తానే ఆశ్చర్యం పొందుతాడు. అవి విపులం చేస్తాడు అనంతలక్ష్మికి సాతం చెప్పినట్లు.

అనంతలక్ష్మికి సాతం చెబుతోంటే వారిద్దరూ బ్రహ్మ సరస్వతు లొత్తారు. లోకాన్ని దర్శిస్తూ వారిద్దరూ లక్ష్మీనారాయణు లొత్తారు. వారిప్రేమలో వారు అరనారీశ్వరు లొత్తారు.

‘అనంతం! ఉదయం కార్యాలయానికి పోతానా—అక్కడ ఒంటిగంట వరకు, జనరల్ మేనేజరు, మీ అన్నయ్య అయ్యంగారున్నారే ఆయనా, నేనూ పత్రికల పంపకం వగయిరా వ్యాపారాలన్నీ వివిధకాఖిలవారితో సంప్రతించి ఏర్పాట్లు చేసుకుంటాము. ఒంటిగంటకు అత్తగారు పంపిన ఉపాహారం అందుతుంది. రెండుగంటలనుండి మూడువరకు దినపత్రికలు చదువుతాను. తులలోగా రేడియోవార్తలు వింటాను. మూడుగంటలనుండి అరగంటలో వచ్చినవార్తలూ, అందులో పత్రికలలోకి తరుమాతయిన వార్తలూ చూస్తాను. ఒక ముఖ్యవిషయం ఏరుకొని అరగంటలో సంపాదకీయం దంచేస్తాను. ఇంతచేసున్నా నా జీవితసామ్రాజ్య నా ఎదుటే !’

‘అదేమిటండీ, ఎంత ప్రేమించినా అస్తమానమూ ప్రియురాలిని తలుచుకుంటూ కూర్చుంటారా ఏమిటి ?’

‘నయమే, నిన్ను చదువు మానివేయమని పొద్దస్తమానాలు నా కాగిలింతలో ఇమిడించుకు కూర్చొని ఉండలేదుగా ?’

‘ఏమో, మీ వ్యాపారం చూస్తే అంతపనీ చేసేటట్టై ఉన్నార.’

‘లేకపోతే ఏ ఆడవేషమో వేసికొని, నీతో కాలేజీకి రావలసి ఉంటుంది.’

‘వెనుకటికి మీ వంటి ఒక నవకవి—

‘ఓసీ ప్రియురాల! నిను వీడి ఒక్కక్షణిక

మైన మనజాల నగుట నీ మేన దాల్చు

వలువనై కంచుకమునై భూషణునై త్వ

దీయ మధురలోచనముల దీప్తివగుడు.’ అన్నాట్ట.

అల్లాగే, నాజడలోని పూలదండె నాతోనే రండి.’

‘అలాగే అనిపిస్తుంది అనంతం! అనంతమీద అనంతమయిన ప్రేమ గలిగిన అనంగసుందరుడైన కోనంగి ఆమె పెదవులపైన రేకలు, కనుబొమల వంపు, గడ్డంక్రింద పుట్టుమచ్చు, అరచేతి యెరుపు అయిపోయాడని ఈశోజా మాకు ధ్రువీకృతమైన వచ్చింది.’

‘ఎవడా వార పంపిన వారావారుడు?’ (కోపం నటిస్తూ)

‘పురుషుడు కాడు. స్త్రీ ప్రత్యేక విశేషం!’

‘ఎవరామె చెప్పండి. ఇప్పుడే తక్షణం?’ (ఇంకా కోపంగా)

‘ఆమె నేంచేస్తావు?’

‘కొగలించుకుంటాను.’

‘పురుషుడయితే ఏమి చేసిఉండువు?’ (కంగారుగా)

‘నాల్గో బ్రదర్ అని షేక్ హాండ్ చేసి ఉండును!’

‘నవ్వ!’

‘గురువుగారూ! జపానుమీద మీరు వ్రాసిన సంపాదకీయం ఎంత బాగుందండీ! భాష బాహుళిగారి ఇంగ్లీషులా ఉంది. ఆ సంపాదకీయం మూడుసార్లు చదువుకున్నాను.’

‘ఇంగ్లీషు పత్రికలకు ఇదివరకే సంపాదకుడుగాగాని, మంచిసహాయక సంపాదకులుగాగాని పేరున్నవాళ్ళే కావాలి! తెలుక్కి ఇప్పుడే సంపాదక జాతీ ఉద్భవిస్తోంది. అదివరకు పేరుపొందిన సంపాదకులు ముట్టూరి కృష్ణారావుగారు, కీ. శే. దేశిందారక నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు.’

‘ఆంధ్రప్రభ నారాయణమూర్తిగారో?’

‘వారు కొంతగా ఉద్భవించిన సంపాదక క్రమాలలో పెద్దవమారుడు.’

‘సహాయకులుగా చాలామంది లేరుటండీ మరి మీరు?’

‘ఉన్నారు ఉపసంపాదకులు! వారంతా పైకి రావలసినవారే. ఏనీ తెలుగు దినపత్రికలు?’

‘మన దేశానికి ఎన్ని దినపత్రిక లుండాలని మీ ఉద్దేశం?’

‘తెలుగువారి జనాభా మూడుకోట్ల యాభైలక్షలు ఉంది. మూడు దినపత్రికలు ఏం చేస్తాయి. ఆరు దినపత్రికలన్నా ఉండాలి.’

‘ఆరు పత్రికలకు చందాదారులు ఉండవద్దా?’

‘ఒక్కసారి ఆరు పత్రికలూ వస్తే అన్నీ దెబ్బతింటాయి. నిజమే! ఒక్కటొక్కటే రావాలి. ఒక్కొక్కపత్రిక ఒక్కొక్క ప్రత్యేకతా, వ్యక్తిత్వమూ సంపాదించుకోవాలి.’

‘ఏమిటా వ్యక్తిత్వము?’

‘పేపరురూపం, పేపరువార్తలిచ్చే విధానం, పేపరు సంపాదకీయం వ్రాసే విధానం, కొన్ని ప్రత్యేక రచనలూ ఉండాలి.’

‘ఆంధ్రప్రభ సారాంశమూర్తిగారు ‘పాస్‌కుపారీ’ అని వ్రాస్తారు. అలాగా?’

‘అవును, ‘టైములలో’ ‘కాండిడేట్’ ‘క్రానికల్’ ‘బీరబల్’ లాంటివి!’

‘నవజ్యోతి’కి పెట్టుబడిదెబ్బ పెట్టినవారు ఓపదిమంది ఉంటారు. అందరూ తలో ఇరవైవేలూ వేసుకొని రెండులక్షలు చేసి ప్రారంభించారు.

జయలక్ష్మి డాక్టరు రెడ్డి, అనంతకృష్ణయ్యగారు, డాక్టరు రెడ్డిగారి స్నేహితులు కొండరు, కోనంగి సిద్దిమా స్నేహితులు కొండరు, రియాసత్ అలీ మేనమామ వాటాదారు.

‘పేపరురూపం చాలా అందంగా వచ్చేటట్టుగా కోనంగి స్వయంగా తాను చూసుకుంటాడు.

మొదటపేజీ ఒక్కసారి ఆకర్షించేటట్టు ఆంధ్రప్రభ చేస్తుంది. ఆంధ్రపత్రిక కొంచెం నిదానంగా నడుస్తుంది.

కోనంగి ఆలోచించాడు, ఆలోచించాడు పత్రిక ప్రారంభించకముందే.

దినపత్రికకు సాధారణంగా వారానికి రెండుసార్లు ప్రపంచవార్తలలో ఒకటి ముఖ్యమైన వార్త ఉంటుందనీ, అతడు ఆరునెలలు పాత ఆంధ్రప్రభ, ఆంధ్రపత్రిక, హిందూ, ఎక్స్‌ప్రెస్ పత్రికలుచూచి కోనంగి ఈ నిశ్చయానికి వచ్చాడు. పదిహేనురోజుల కొకసారి ఒక్కటి మరీముఖ్యవార్త వస్తుందట!

నెలకు ఒక్కటి మరీ మరీ ముఖ్యవార్త వస్తుందనీ అతడు తేల్చుకున్నాడు. ఇక వర్ణించడానికికూడా అతీతమయి అద్భుతమయిన వార్త మూడునెలల కొసారి వస్తుందట.

ఈలాంటి వార్తను గ్రహించటం సంపాదకత్వంయొక్క ప్రజ్ఞ అని కోనంగి తన సంపాదకులతో, సహాయసంపాదకులతో తన విజ్ఞానమంతా వెలడిస్తూ చెప్పినాడు.

ఒక సంపాదకుడు : అది గ్రహించి ఏమిచెయ్యాలండీ?

కోనంగి : నమిలి మింగండి అనికాదు. ఆ వార్త చేతబట్టుకొని, ఆ వార్తకు నాయకుం డెవ్వరో నిశ్చయింపవలయును. (అంతమా నవ్వుతారు)

కోనంగి : నవ్వకండి రామారావుగారూ, మొఖంబు అతి ముచిగుంఢం నంగా అనగా నీరియశంబుగా పట్టి వినండి !

రామారావు : అవధూర !

కోనంగి : ఆవార్త అనే కావ్యానికి నాయన డేవరో ఆయన చిత్రం సంపాదించాలి !

శ్రీనివాసరావు : ప్రతి ముఖ్యవార్తా కావ్యమువంటిదే అంటారు. అయితే కథానాయికనూడా ఉంటుందా అండీ ?

కోనంగి : ఒక్కొక్క ముఖ్యవార్తకు కథానాయకుడో, కథానాయికో ఉంటారు, నాయకుడైతే నాయకిన్నీ, నాయిక అయితే నాయకుడున్నా తెర వెనుక ఉంటారు.

శ్రీనివాస : ఇందిరానెవరూ పెళ్ళివంటిదయ్యదే నాయికా నాయకులు తెరముందరే ఉంటారన్నమాట.

కోనంగి : అద్దటి విషయం !

రామా : ఉపనాయకులూ, నాయికలూ, ప్రతినాయకులూ, నాయకులు ఉండవచ్చుగాదాండీ ?

కోనంగి : ఆ ! లేకపోతే కావ్యం ఎలాగ ? ఒక్కొక్కప్పుడు వార్త భావకావ్యంవంటిది కావచ్చును. అప్పుడు అలాంటి వగయిరాలు ఉండక పోవచ్చును.

రామారావు : బొమ్మ సంపాదించి ఏమిచేయమంటారు ?

కోనంగి : దాని అతిముఖ్యత, పరమముఖ్యతలనుబట్టి మన పత్రికలో ప్రచురించే కొలత నిర్ణయించాలి రామారావుగారూ !

శ్రీనివాస : మీరు 'గిలిగింతలు' అని ఒక ప్రత్యేక 'క్లిరిక' కాలం కాలం వ్రాస్తున్నారే ! దాన్ని లోకం అంతా మెచ్చుకుంటున్నదండీ !

కోనంగి : హాస్యంగా, మధురంగా చెబుకొట్టడం, అభినయంలో నాయిక జడచివర పూలబొమ్మతో కొట్టటంవంటివండీ !

రామా : మనం పూర్తిగా కాంగ్రెసుపక్షం అనకూడదా అండీ ?

కోనంగి : మనం ఎలాగా కాంగ్రెసుపక్షమే. కాని అది వ్యక్తం చేయకుండా నిఖాలసయిన జాతీయపక్షం. అందులో కాంగ్రెసు ఒక సుస్థ అన్నట్లు చూపాలి !

శ్రీనివాస : 'హిందూ' పక్షం అదేకదా అండీ ?

కోనంగి : కాదండీ. హిందూ కొంచెం, సాంబారుపక్షందా. భారం వాస్తీ ఉండదుగా, వంచదార అగులే లేదుకదా !

(ఆండమా పకపకనుని విరగబడి నవ్వుతారు)

‘తెలుగువారి జనాభా మూడుకోట్ల యాభైలక్షలు ఉంది. మూడు దినపత్రికలు ఏంచేస్తాయి. ఆరు దినపత్రికలన్నా ఉండాలి.’

‘ఆరు పత్రికలకు చందాదారులు ఉండవద్దా ?’

‘ఒక్కసారి ఆరు పత్రికలూ వస్తే అన్నీ దెబ్బలెత్తాయి. నిజమే ! ఒక్కటొక్కటే రావాలి. ఒక్కొక్కపత్రిక ఒక్కొక్క ప్రత్యేకతా, వ్యక్తిత్వమూ సంపాదించుకోవాలి.’

‘ఏమిటా వ్యక్తిత్వము ?’

‘పేపరురూపం, పేపరువార్తలన్నీ విధానం, పేపరు సంపాదకీయం వ్రాసే విధానం, కొన్ని ప్రత్యేక రచనలూ ఉండాలి.’

‘ఆంధ్రప్రభ నారాయణమూర్తిగారు ‘పాస్ నుపారీ’ అని వ్రాస్తారు. అలాగా ?’

‘అవును, ‘ఔమ్ములో’ ‘కాండిడన్’ ‘క్రానికల్’ ‘బీరబల్’ లాంటివి !’

‘నవజ్యోతి’కి పెట్టుబడిడబ్బు పెట్టినవారు ఓపదిమంది ఉంటారు. అందరూ తలో ఇరవైవేలూ వేసుకొని రెండులక్షలు చేసి ప్రారంభించారు.

జయలక్ష్మి, డాక్టరు రెడ్డి, అనంతకృష్ణయ్యగారు, డాక్టరు రెడ్డిగారి స్నేహితులు కొండరు, కోనంగి సిసీమా స్నేహితులు కొండరు, రియాసత్ అలీ మేనమామ వాటాదారు.

‘పేపరురూపం చాలా అందంగా వచ్చేటట్టుగా కోనంగి స్వయంగా తాను చూసుకుంటాడు.

మొదటపేజీ ఒక్కసారి ఆకర్షించేటట్టు ఆంధ్రప్రభ చేస్తుంది. ఆంధ్రపత్రిక కొంచెం నిదానంగా నడుస్తుంది.

కోనంగి ఆలోచించాడు, ఆలోచించాడు పత్రిక ప్రారంభించకముందే.

దినపత్రికకు సాధారణంగా వారానికి రెండుసార్లు ప్రపంచవార్తలలో ఒకటి ముఖ్యమైన వార్త ఉంటుందనీ, అతడు ఆరునెలలు పాత ఆంధ్రప్రభ, ఆంధ్రపత్రిక, హిందూ, ఎక్స్ ప్రెస్ పత్రికలుచూచి కోనంగి ఈ నిశ్చయానికి వచ్చాడు. పదిహేనురోజుల కొకసారి ఒక్కటి మరీ ముఖ్యవార్త వస్తుందట !

నెలకు ఒక్కటి మరీ మరీ ముఖ్యవార్త వస్తుందని అతడు తేల్చుకున్నాడు. ఇక వర్ణించడానికికూడా అతీతమయి అద్భుతమయిన వార మూడునెలల కొసారి వస్తుందట.

ఈలాంటి వార్తను గ్రహించటం సంపాదకత్వంయొక్క ప్రజ్ఞ అని కోనంగి తన సంపాదకులతో, సహాయసంపాదకులతో తన విజ్ఞానమంతా వెల్లడిస్తూ చెప్పినాడు.

ఒక్క సంపాదకుడు : అది గ్రహించి ఏమిచెయ్యాలండీ ?

కోనంగి : నమిలి మింగండి అనికాదు. ఆ వార్త చేతబట్టుకొని, ఆ వార్తకు నాయకుం డెవ్వరో నిశ్చయింపవలయును. (అందరూ నవ్వుతారు)

కోనంగి : నవ్వకండి రామారావుగారూ, మొఖంబు అతి ముచిగుంభనంగా అనగా నీరియశంబుగా పట్టి వినండి !

రామారావు : అవధారు !

కోనంగి : ఆవార్త అనే కావ్యానికి నాయకు డెవరో ఆయన చిత్రం సంపాదించాలి !

శ్రీనివాసరావు : ప్రతి ముఖ్యవార్తా కావ్యమువంటిదే అంటారు. అయితే కథానాయికనూడా ఉంటుందా అండీ ?

కోనంగి : ఒక్కొక్క ముఖ్యవార్తకు కథానాయకుడో, కథానాయికో ఉంటారు, నాయకుడైతే నాయకిన్నీ, నాయిక అయితే నాయకుడున్నూ తెర వెనుక ఉంటారు.

శ్రీనివాస : ఇందిరానెవరూ పెళ్ళివంటిదయ్యి నాయికా నాయకులు తెరముందరే ఉంటారన్నమాట.

కోనంగి : అద్దదీ విషయం !

రామా : ఉపనాయకులూ, నాయికలూ, ప్రతినాయకులూ, నాయకులు ఉండవచ్చుగాదాండీ ?

కోనంగి : ఆ ! లేకపోతే కావ్యం ఎలాగ ? ఒక్కొక్కప్పుడు వార్త భావకావ్యంవంటిది కావచ్చును. అప్పుడు అలాంటి వగయిరాలు ఉండక పోవచ్చును.

రామారావు : బొమ్మ సంపాదించి ఏమిచేయమంటారు ?

కోనంగి : దాని అతిముఖ్యత, పరమముఖ్యతలనుబట్టి మన పత్రికలో ప్రచురించే కొలత నిర్ణయించాలి రామారావుగారూ !

శ్రీనివాస : మీరు 'గిలిగింతలు' అని ఒక ప్రత్యేక 'కీర్తిక' కాలం కాలం వ్రాస్తున్నారే ! దాన్ని లోకం అంతా మెచ్చుకుంటున్నదండీ !

కోనంగి : హాస్యంగా, మధురంగా చెబుకొట్టడం, అభినయంలో నాయిక జడచివర వూలకుచ్చతో కొట్టటంవంటిదండీ !

రామా : మనం పూర్తిగా కాంగ్రెసుపక్షం అవకూడదా అండీ ?

కోనంగి : మనం ఎలాగా కాంగ్రెసుపక్షమే. కాని అది వ్యక్తం చేయకుండా నిఖాలసయిన జాతీయపక్షం. అందులో కాంగ్రెసు ఒక సుసంఘటన చూపాలి !

శ్రీనివాస : 'హిందూ' పక్షం అదేకదా అండీ ?

కోనంగి : కాదండీ. హిందూ కొంచెం, సాంబారుపక్షం. భారం వాస్తీ ఉండదుగా, కంచదార అగులే లేదుకదా !

(అండమా పకపకనుని విరగబడి నవ్వుతారు)

మా పత్రిక

‘పత్రికాసంస్థ దేశంలోని ముఖ్యసంస్థలలో నాలుగవది. మొదటిది ప్రజలు, రెండు కాసనసభలు, మూడు ప్రభుత్వకార్యవర్గం, నాలుగు పత్రికా సంస్థ, అయిదు న్యాయసానాలు, ఆరు రాజకీయ సంస్థలు, ఏడు సారస్వతము, ఎనిమిది సాంఘిక సంస్థలు.

‘అలాంటి పత్రికాసంస్థలలో దినపత్రిక రాణి. దినపత్రిక సంపాదకీయం ఆ రాణికి మకుటం. పౌరలిచ్చే విధానం భూషణాలు, వార్తావారుల భోజనం. రాజకీయాలు వ్యక్తిత్వం.

‘ప్రజల అభిప్రాయాలు ప్రజలకే వ్యాఖ్యానంచేసి పత్రిక చెప్తుంది. ప్రజల భావాలను మార్చగల నాయకుడౌతుందిప్రతిక. తీవ్రంగా విమర్శిస్తుంది. ప్రజలను పొగుడుతుంది. బ్రతిమాలుతుంది.

‘కాసనసభలకూ ప్రభుత్వానికీ మార్గాలు చూపిస్తుంది. వానిని విమర్శిస్తుంది, ఖండిస్తుంది, పొగుడుతుంది, ప్రభుత్వానికీ నెరవేరుతూ సంచరిస్తుంది. ప్రభుత్వం శిక్షిస్తే అనుభవిస్తుంది. పౌరపాట్లకు తుమాపణ, అడుగుతుంది. గూడుపుతానీలు, కుట్రలు బయట పెడుతుంది. లోభలను మాయచేసే వంచనలను చీల్చి చెండాడుతుంది పత్రికాసంస్థ.

‘ప్రజోద్యమాలకు జోటివిధాల సహాయం చేస్తుంది. అభ్యుదయ మార్గాలను ఆన్వేషిస్తుంది. చందాలు వసూలుచేసిపెడుతుంది. బాధపడే మారుమూల ప్రజలకు సహాయమాతుంది. ప్రజలలో దాగిఉన్న మూకబాధలను గంభీరకంఠమై, పిత్తింతుకు తిరిగే వ్యక్తుల, సంస్థ, ప్రభుత్వాల నిలిపి నిలిపి వారి వారి ధర్మాలు వారికి బోధిస్తుంది.

‘పత్రిక ఒక అద్భుతమయిన లలితకళాసంస్థ. శిల్పము, చిత్రలేఖనము, సంగీతము, నాట్యము, కవిత్వము ప్రజలకు అందుబాటు చేస్తుంది. అవి ఉత్తమంగా అనుభవించే విధానం నేర్పుతుంది.

‘తానే ఒక లలితకళ అవుతుంది. ఆనందం సమకూరుస్తుంది. ఒక చిత్ర మాతుంది. శిల్పమాతుంది. ఒక పరమ మాధుర్య గీత మాతుంది. విచిత్రమార్పున అవుతుంది. కథానిక అవుతుంది. హృదయాలను కదల్చివేసే నాటిక అవుతుంది.

‘ఈమధ్య జరిగిన పెరల్ హార్బరు ఒక విషాదాంత నాటిక. ఈ నాటికకు నూత్రధారు డెవర, నాయకు డెవర, ప్రతినిధుడు డెవర, ఇవన్నీ పత్రికలలో ఎంత హృదయోద్రేకముగ వర్ణింపబడ్డాయి! టోక్యో ప్రతి

నాడును. రావణునికన్న, హిరణ్యకశ్యపునికన్న, ఇయాగోకన్న దుర్మార్గుడు. ధ్వనిగా, వాచ్యంగా ఈ కావ్యం పత్రికలు వివిధవృత్తి తాత్పర్యంగా ప్రచురించాయి.

‘ఇది మా పత్రిక! ఆంధ్రదేశంలో ఈమెను ఒక వృత్తికిర్వంగల మహాత్మర సంస్థగా చేయదలచుకొన్నాము.

‘మేము ఏపార్టీకి చెందము. కాని భారతదేశానికి పదహారబాలూ స్వరాజ్యం కావాలని వాదిస్తాం. అందుకు మేము నడుంకట్టుకొని పోరాడుతాము.

‘మేం ఆంధ్రులం. మా పత్రిక సంపూర్ణంగా ఆంధ్రుల బిడ్డ! ఆంధ్ర రాష్ట్రం లోటూ పాటూ లేకుండా పూర్తిగా బీహారు, ఒరిస్సా, సింధు, సరిహద్దు, అస్సాం రాష్ట్రాలవలె రావలసిందే. రావడానికి మా సాయకృత్యా ప్రయత్నిస్తాము.

‘ఇదిగో ఇదే మా ప్రథమ పత్రికా పుష్పం. ఇది పారుజాతంలా నిత్యయావనంతో, నిత్యపుష్పితయై, వాడని పుష్పాలు జేగానికి అర్హించడానికి అర్హతరించింది.

‘అనాటి పారుజాతం, కృష్ణవతారం అవగానే స్వర్గానికి వెళ్ళిందట. మౌరీ ఆంధ్రదేశంలో అనంతంగా ఉండిపోతుంది. ఆంధ్రులకు సేవచేస్తుంది. ఆంధ్రలోకము మము గాఢప్రేమతో ఆదరిస్తారని మా సంపూర్ణ నమ్మకం.

‘ఇది తన మొదటిరోజు సంపాదకీయాలలో రెండవ సంపాదకీయం. అది మళ్ళీ చదువుకొంటూ, దంచివేశామురా ఆంధ్రసాధరా అనుకున్నాడు.

దెనందినమూ ‘ఆంధ్రరాష్ట్రం ఎందుకు కావాలి? అను శీర్షిక ఒకటి పెట్టి ఆంధ్రదేశంలోని పెద్దలూ, పిన్నలూ, ఆంధ్రేతరులయిన పెద్దలూ, చిన్నలూ అందరి వ్యాసాలు ప్రచురించడం సాగించాడు. ఆ వ్యాసాలకు వృత్తినిబట్టి, వ్యాసం తూనికనుబట్టి పారితోషికాలు పంపించడం సాగించాడు.

‘ఆంధ్రులు రాజకీయంగా ప్రత్యేకరాష్ట్రం పొందితీరాలి’ అన్న మొదటివ్యాసం ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసు అధ్యక్షులు వ్రాశారు. ‘ఆంధ్రులు ఆరికంగా ఆంధ్రరాష్ట్ర విజయ నిర్వహణ చేయగలరు’ అన్నది రెండవరోజు వ్యాసము. మూడవ సంచికలో ‘ఆంధ్రలేజం’ అన్న శీర్షికక్రింద ఆంధ్ర కవులతో నవ్యులలో పెద్దలూ, పెద్దలలో నవ్యులూ, నవ్యులలో నవ్యులూ, పెద్దలతో పెద్దలూ, పద్యాలూ, పాటలూ వ్రాసినవి ప్రచురించాడు.

‘వ్యవసాయంలో ఆంధ్రదేశం భారతదేశానికి శిరస్సు’ అనే ఉపశీర్షిక వేతనం పుచ్చుకుంటున్న ఒక పెద్ద ప్రభుత్వ వ్యవసాయాద్యోగి వ్యాఖ్య వ్రాసినాడు.

ఈలా సాగించాడు కోనంగి. ఇతరులను తిట్టకుండా, ఒకరికీ మనస్సు నొవ్వకుండా, ఆంధ్రరాష్ట్రసంపాదనవిషయంలో ప్రతిఆంధ్రుడూ ఒక్క నిమిషమూ ఏమరుపాటున ఉండకూడదని అతని వాదన.

మొత్తంమీద 'నవజ్యోతి' ఆంధ్రదేశం అంతటా ఒక్కసారిగా గడవిదోచేయటం సాగింది.

అవతలి సరోజినీదేవి స్త్రీలకు జరిగే అన్యాయాలు, ప్రతి హక్కులు, కాననసభలు చేయవలసిన మార్పులు, ప్రజాసంస్థలు చేయవలసిన కర్తవ్యాలు వరుసగా వ్రాయ నారంభించింది.

హిందూధర్మంప్రకారం స్త్రీలకు పురుషులకు విడాకులు ఉండాలా, లేదా? అన్న విషయం ఆవిడ చర్చకు దిగింది. ఓట్లు తీసుకుంది. ఓట్లు అక్కరలేదు అన్నవి ఎక్కువ వచ్చాయి, మహిళలద్దగ్గరనుంచే.

ఇదంతా మొగవాళ్ళ కృత్రిమం అని ఒక సంస్కృతి వ్రాసింది. అందుకు జవాబుగా ఒక మధ్యవాదిని అలాంటి ఆరోపణలు స్త్రీలగౌరవానికి భంగకరం అని వ్రాసింది.

ప్రసిద్ధ దేశనాయకురాంధ్రు ఎప్పుడూ స్త్రీలపుట్టలో పెద్ద పెద్ద వ్యాసాలు వ్రాస్తున్నారు. భారతీయ మహిళామణులు ఎవరు మదరాసు వచ్చినా సరోజినీదేవి, అనంతలక్ష్మీదేవి వారి అభిప్రాయాలు కనుగొనడానికి సిద్ధం.

అనంతలక్ష్మి ఒక చక్కని చిన్న ఛాయాగ్రహణయంత్రం కొంది. చాలావిలువగల యంత్ర మది. వెలుగుయంత్రమూ కొంది. ఏ ప్రసిద్ధ నారేమణి వచ్చినా వీరిద్దరూ కారుమీద వెళ్ళడం, వారి చిత్రం గ్రహించడం, తమ పత్రికలో ఆరోజే వెయింపడం, లేకపోలే మర్యాద వేయడం, ఆంధ్రమహిళలు ఇది మా పత్రిక అన్నారు.

కోనంగి అనంతలక్ష్మిని చూచి 'అనంతం! కొన్నాళ్ళకు ఈ దినపత్రిక పూర్తిగా మర్యాదం చేస్తావా?' అని అడిగాడు.

'నిజం కావలసినన్ని మొగపకాలం పత్రికలు లేవా ఏమిటి?' అన్నది.

కోనంగి : వచ్చే ప్రతివారూ ఉపసంపాదకులు తరుమాచేనూ ఉంటారు, దానికి కిరికలిస్తూ ఉంటారు. పూర్వకాలపు భావాలుగల పత్రిక అయితే కిరికలు చిన్నవి, ఒకకాలం మాత్రమే ఇస్తారు. ఎంత గొప్పవాడయినా అంతే!

చాక్లరు : ఈనాటి పత్రికలు ?

కోనంగి : ఈనాటి పత్రికలు వార్తయొక్క ముఖ్యతనుబట్టి ఎన్ని కాలంలో నిర్ణయించాలి డాక్టరు! కాలంలే కాదు, ఆ పత్రిక ఆశ్చర్యాల సైజు నిర్ణయించాలి.

డాక్టరు : ఆ విషయాలన్నీ ఈనాటి పత్రికలన్నింటిలోనూ చూస్తూనే ఉన్నాము. ఇక తామేమిటి, కొంటే కోనంగేశ్వరరాయ బహదూర్ వాదా సెలవిచ్చేది ? తను అద్భుతమయిన, అతి నవీనమయిన—

కోనంగి : అతివిచిత్ర, చిత్ర, పరమ మాధుర్య, ఆశంపాత్యక, గంభీరాతిగంభీర, అనర్గళ, హృదయబాంబు సంఘాతవిధానం ఏదీ 77 అని అనబోతున్నావు !

డాక్టరు : నే నలా అనబోలేదు ! నేను—

కోనంగి : అలాంటి అర్థం ఇచ్చేమాటలే అనబోయావు !

డాక్టరు : అలాంటి అర్థాలుగాని, ఆ అర్థాలకు సరిపోయే అర్థాలుగాని, దగ్గర చుట్టాలయిన అర్థాలుగాని అనబోలేదు.

కోనంగి : నువ్వు అనబోయిన మాటలు, అవి మాటలో లేక ఏవో అయిఉండాలి.

డాక్టరు : పాటలా, పద్యాలా ?

కోనంగి : పాటలుకావు, పద్యాలుకావు, గద్యాలుకావు, వచనాలుకావు, పద్యగద్యాలుకావు, నాటికలుకావు, రాగాలుకావు, తాళాలుకావు.

డాక్టరు : అవి తప్పేట్లు, మురజలు, డిండిమాలు, బాకాలు, కారియొనెట్లు—

కోనంగి : అవి ఒక పెద్ద జంత్రుగాత్ర సమ్యేకనమాలిక !

డాక్టరు : ఇంక చాలించి నామాట విను.

కోనంగి : అమృత్యు, దారికి వచ్చాడండీ, ఇక కానీ !

డాక్టరు : ఒక్కొక్క సైజులో రెండేసి జాతుల అక్షరాలు మాత్రమే ఉన్నాయి. ఒకజాతి రంగు ఒత్తుగా ఉండేది. రెండోది సన్నగా ఉండేది. ఇవేకాక, ఇంకా అయిదారు జాతులు ఉండాలని నా వాదన.

డాక్టరుగారు ఇచ్చే వార్తలన్నీ సామ్యవాదులకు సంబంధించినవి. కోనంగి అతడూ కలసి ఒక పక్షంవారు ఇంకోపక్షంవారిని ఆడిపోషుకునే వార్తలకు ప్రాముఖ్యత ఉండకూడదనిన్నీ, అలాంటి ఉత్తమవిషయాలను గురించి వచ్చిన ఉత్తరాలు ప్రచురించకూడదని నిశ్చయించుకున్నారు.

‘ ఏ రాజకీయపక్షమయినా దొంగపక్షం కాకూడదు. అంటే కమ్యూనిస్టులు’ అని కోనంగి అన్నాడు.

అనంతలక్ష్మి పరిశ్రమయిపోయి, భర్తతోపాటు పత్రికాలయమునొచ్చి, తాను దిట్టంగా పనిచేయడం ప్రారంభించింది. భార్యభర్తలిద్దరూ నిశ్చయించుకున్న

సంపాదకుల అయ్యారు. ఇద్దరూ కారుమీద వసారు. ఇద్దరూ పనిలో నిమగ్నులైతారు. మధునూదన కోనంగులూ, సరోజానంతలక్ష్మిలూ, రియాసత్, ఒకప్పుడు డాక్టరూ కలసి ఉపాహారాలకు ఏదయినా మంచి కాఫీ హోటలుకు పోయేవారు, లేదా తమ కార్యాలయానికి తెప్పించుకొని ఆరగించే వారు. కాఫీమాత్రం, కార్యాలయంలో విద్యుచ్ఛక్తి సప్తపై నీరూ, పాలూ, కాచి అనంతలక్ష్మి, సరోజినీదేవీ తయారు చేసేవారు.

పేపరు ఎలాగయినా విజయవంతంగా నిర్వహించాలని వారందరూ సాయకకులూ తంటాలుపడుతున్నారు.

ప్రతిదినమూ వారందరూ సాయంత్రం పని పూర్తి కాగానే ఏదీచితో, వాహ్యశిక్షా పోయేవారు లేదా సినీమాతో పోయేవారు. అందరూ కలసి అనేకవిషయాలు చర్చించుకునేవారు.

పత్రికానిర్వహణ ఎంతయినా పని. అది ఆరోజుకు ముగియగానే సముద్రతీరవిహారమో, కొంచెం సినీమా ప్రదర్శనమో, క్వచిత్ మ్యూజికాల్ తెలక క్రిజనిత వేగకటవిహారమో ఒంటికి మంచిదిగదా అని కోనంగి వాదిస్తాడు.

ఈ ఇరువురి దంపతుల ఆనందము చూస్తూ రియాసత్ ఆలీ నిటూర్కు విడుస్తూ ఉంటాడు. తన మెహర్ ఇంక తనకు కాదు. తన ప్రేమ నిరర్థకమై మరగిపోతుంది. ఆ ప్రేమతో తానూ హరించిపోతాడుగాక. స్త్రీలను ప్రేమిస్తాము. వారి పాదాలకడ మన సర్వమూ ధారపోస్తాము. వారు మనల ప్రేమిస్తారు. ఏ తిక్కవసుండ్లో నిన్ను ప్రేమించడంలేదని వారంటారు. నివేదనకై సమర్పించిన ప్రేమామృతపూరిత సువర్ణకలశాన్ని వారు శాలితన్ను తారు. ఆ అధికారం వారిది. పురుషుల హృదయాలను విచ్చిన్నంచేసే అధికారం వారిది.

అతడు తెలుగులో పద్యాలు వ్రాసుకున్నాడు. పాటలు వ్రాసుకున్నాడు. ఉర్దూలో ఇష్క్-యార్లు (ప్రేమగీతాలు) వ్రాసుకున్నాడు.

‘నీకే ఈ అధికారమ్యు నీకే ఈ శి

లా హృదయ కఠినత నీకే లలితచంద్రి

కా దృగంచలాలు అదియు కలుషసహిత

ప్రేమ నిర్మల నెట్లు కంపించగలవు!’

అతని ఆవేదన స్నేహితులతో ఏమని చెప్పుకోగలదు. గంభీర హృదయం, మితభాషి, సరసవాది, గాఢమిత్రుడు, ఉత్తమ చరిత్రుడు. ఆతనికి పని అంటే ఆనందము. ఒక్క సమీచమయినా పనిలేకుండా కాలం వెళ్ళిపోవులేదు. అందులో ఈ ప్రేమభంగము ఆవరించినప్పటినుండి ఒంటిగా ఉండడమే, అలాచనా, మరి వేదనాభరితాలై దుర్భరమై పోయాయని

కోనంగి బోధించినట్లు ప్రేమను అంతర్ముఖం చేసుకొని, ఆ శక్తి తన జీవితమే ఆక్రమించేట్లుచేసి, నిరంతర పురోగమన యోగవంతుడు కావాలి. తమ పత్రికను మహాన్నతపథాలకు తీసుకుపోవాలి.

మెహర్ ఏమి ఆలోచిస్తుంటుంది. తమ పంతాలు, తమ రాజకీయాలు, తమ పవిత్రప్రేమను మహాగ్నితప్తంచేసి ఇంకించివేయవలసిందేనా? ప్రేమ నీచాశయాలకు అందనిదికాదా? ప్రేమ ఎట్టి కల్పమాలనయినా నాశనంచేసే శక్తిగలది కాదా? తాను ఆమెను, ఆమె తన్ను ఈలా వ్యర్థంగా ప్రేమించు కంటూ లేనివి అడ్డం పెట్టుకొని కూలబడిపోవలసిందేనా? తా నొక మహ్నా, మెహా రొక లైలా కావలసిందేనా? చివరికయినా లైలా తెలిసికొంది. మెహర్ తన అంత్యదశలోనయినా తన్ను సమీపిస్తుందా?

ఒకరోజున అనంతలక్ష్మి తన మెహర్ ఇంటికి వెళ్లి మాట్లాడిందట. మెహర్ అనంతలక్ష్మి ఒళ్ళోవాలి వెక్కి వెక్కి ఏడ్చిందట. ఎందుకా దుఃఖం? కాంగ్రెసులో చేరినంతమాత్రాన తాను ద్రోహంచేస్తున్నాడా ఏమిటి? కాంగ్రెసు మునింలుచేసిన దోషం ఏమి? అభిప్రాయభేదాలు పనికిరావా? అంతమాత్రంతో మనుష్యులు భరింపరానంత విరోధులవుతారా? తనకుమాత్ర మా పంతం ఎందుకు? తన ప్రేమనిధానంకోసం తన భావాలు ఆహుతి చేయకూడదా?

కాని ప్రేమతో ఒకరినొకరు నిశ్చితాభిప్రాయాలను ఆహుతి ఇచ్చుకోడంకన్న వాటిని అధిగమించి, ఉత్తమపథాలలో విక్రమం కావడదా? ప్రేమ ఉత్తమపథసంచారిణి కాదా? వట్టి కామత్పిరిగోసమే ప్రేమ అయితే, పశువులకు స్వంతభావా లేమిటి, ఆశయా లేమిటి? కామవాంఛ గలిగి రెండు జంతువులు సంయోగానికి అడ్డంకులు లేకపోతే కలుసుకుంటాయి. కామత్పిరి నందుతాయి.

ప్రేమ కామవాంఛ కాదు. ఇరవైనాలుగు గంటలూ మనుష్యుడు కామంకోసం బ్రతకడు. కాని ఇరవైనాలుగు గంటలు కాదుగదా, ఇరవైనాలుగులక్షల గంటలు ప్రేమకోసం బ్రతకమంటే అలా బ్రతకడానికి నీడం అవుతాడు.

28

జపాను విజృంభణ మహావేగంతో ఆపరానిదై సాగిపోతూఉన్నది. ఫీల్డ్మెన్సు దీవులు పూర్తిగా ఆక్రమించుకొంటున్నాడు. ఇటు మలయాళాకి దిగాడు. ఇంగ్లీషువారి సైనికబలం, అమెరికావారి యుద్ధబలం జపానువారి ధాటిమందు ఏమీ నిలువలేకపోతున్నాయి. గుమ్మడికాయ తగిలినట్లు వారి పురోగమనము నిరాటంకముగా సాగిపోతున్నది.

‘నన్నెన్నరావలే రీవేళ నాధాటికోర్వలే రీవేళ’ అని బసవరాజుగారిన్నట్లు ఇవాళు నావికాబలము సునిశ్చితు మహాసముద్రంలో చిన్న చిన్న ద్వీపాల్ని ఆక్రమించుచున్నాము. నారి విమానదాడులు దోమలముసురూ, మిడతలదండులా రావడమే! రంగూన్ నాశనమైపోయింది. సాగినారు జపానువారు.

ఇంగ్లీషుసైన్యాలు, వారితోపాటు భారతీయసైన్యాలు వెనక్కు వెళ్ళుచున్నాయి.

‘ఎందుకు ప్రభుత్వంవారు సరియైన విమానాలూ, టాంకులూ, తుపాకులూ, ఫిరంగులూ పంపించరూ?’ అన్న ప్రశ్నవేకాదు. ఆ ప్రశ్నలోనే ‘జపానును అరికట్ట’ అని పెద్దవ్యాసం డాక్టరు వ్రాసినాడు.

అటు తర ఆఫ్రికాలూ అమెరికానాని ఇంగ్లీషుసైన్యాలను తరుముకుంటూవచ్చి 1941 జూలై విడుదల అలెగాండాదగర మకాంవేకాదు, ఆ సుంకత్సరం ప్లాటినోగ్రాడు పట్టుకుంటామని ప్రయత్నించిన జర్మనులు సెప్టెంబరులో పూర్తిగా విఫలమైపోయి 23-వ తారీఖున తిరుగుముఖం పట్టారు. నవంబరులో ప్రాన్స్ పూర్తిగా జర్మన్ శక్తిమైపోయింది. డిశంబరు 1-వ తేదీన టోబ్రూకును బ్రిటిషుసేనలు పట్టుకున్నాయి. డిశంబరు 24-వ తేదీన అడ్డిరల్ డార్వానును ఎవరో హత్యచేశారు.

1942-వ సంవత్సరంలో జపానువారు మానిల్లా అక్రమించుకున్నారు ఫిబ్రవరిలో సింగపూరు పడిపోయింది. ఏప్రిల్లో అనంతలక్ష్మి పంజా లయాయి. రంగూన్ పతనమైపోయింది మాండలే పతనమైపోయింది. జపాను సేనలు అస్సాంవైపు పురోగమిస్తున్నాయి. ఆంగ్లప్రభుత్వంవారు క్రిపుగారిని హిందూదేశానికి ప్రభుత్వరాయబారిగా పంపారు.

క్రిపు రాకనుగూర్చి పత్రికలన్నీ సంపాదకీయాలు వ్రాసినాయి. క్రిపు రావడం దేశంతంతా అల్లకల్లోలమయినది. కొందరు స్వరాజ్యపు ఛాయలైనా వస్తాయన్నారు. కొందరు చర్చిలుగా రిసీ, అమెరిగారినీ ఎరగమో దేశానికి వచ్చేదేమీలేదు. ఇంకా రెండు మూడు కేంద్రప్రభుత్వ సభ్యత్వం భారతీయులకు లభిస్తాయి అన్నారు. కొందరు మోసపోకండి అన్నారు. కొందరు వచ్చిన వీలు వదలకండి అన్నారు. క్రిపుగారు నాయకులందరినీ కలుసుకున్నారు. మహాత్మాగితో మాట్లాడారు. రాష్ట్రపతి ఆజాదును, నెహ్రూను కలుసుకున్నారు. ఖయిదీఆజం జిన్నాగారిని కలుసుకున్నారు. హిందూ మహాసభ నాయకులు వీర సావర్కరగారు, శ్యాంప్రసాదుగారు క్రిపును కలుసుకున్నారు.

క్రిపుగారు కార్మికపక్షం మనుష్యుడు. ఆంగ్లరాజ్యంతో గాఢ స్నేహ సంబంధం కలిగి, భారతదేశం స్వాతంత్ర్యం కలిగిఉండాలని ఆయన వాదన. అందుకనే రాగానే ‘స్వరాజ్యం వస్తుంది. మీరంతా ఇంగ్లండు పోవడాని

మూటా ములే కట్టుకు సిద్ధంగా ఉండిండి' అని ఆయన ఇంగ్లీషు ఉద్యోగులతో నవ్వుతూ అన్నాడు. నవ్వుతూ అన్న ఆ నవ్వువెనుక క్రిస్తుహృదయంలో ముచికుంభతీకుంది అని వాళ్ళు గ్రహించారు. ఆ వెంటనే వాళ్ళంతా రహస్యంగా చర్చిలుగారి పల్లెలు పంపారు. వెంటనే చర్చిలుగారు క్రిస్తుగారికి, వెస్ట్రాయిగారికి, సు: క్రిస్తుగారికి వేరే గారికి తాబీదులు పంపాడు.

'తాను ప్రధానమంత్రిత్వంలో ఆంగ్లసార్వభౌమని సామ్రాజ్యంలో రాజ్యాలు రాజ్యాలుగా మాయచేయడానికి ఉద్భవించి ఉన్న చర్చిలుగారు తన మాయములో జాతీయమహాభలలో పాటుపడితాడా ?

'వెస్ట్రాయి, క్రిస్తు త్రిపాత్ర నాలుకం ఆడారు. లజాద్ సెహూలకు చేతులు బోరించి చూపారు. కాంగ్రెసు భార్యవద్దం ఏదో ఆవుతుందని ఫిల్లిలో సమావేశమయ్యారు. రాజగోపాలాచార్యులవారు ఏంగోలపెట్టినా కాంగ్రెసువారు వట్టి గుల్లవ్వరాజ్యం తీసుకోవన్నారు. వారి మాటలకు తందానతానా అన్నారు లీగువారు.

'క్రిస్తు ప్రతిపాదనలు ఎవరికీ ఆనందం సమకూర్చవు. ఈ భయంకర యుద్ధం జరిగేరోజుల్లో బ్రిటిషుప్రభుత్వం యుద్ధమంత్రిత్వం భారతీయులకు ఇవ్వకపోతే ఏమిలాభం ? ఈ సమయంలో ఆపనే బిరిగితే భారతీయులందరూ ఒక్కమృడిగా లేచి జపానును తమ చేతులతో నెట్టి పారవేస్తారు.

'క్రిస్తుగారి వాదన... ఉన్న 1919 సంవత్సరపు రాజ్యాంగకాసనం లోనే అధికారాలు భారతీయులకు ఇవ్వగలం అన్నది వట్టి కుక్కవాదన అని మా ఉద్దేశం. బ్రిటిషుప్రభుత్వం తలుచుకుంటే ఎంతసేపు పార్లమెంటులో ఒక త్రొత్తకాసనం పుట్టడం ?

'ప్రస్తుతం ప్రజాప్రభుత్వం అనే ఉత్తమాశయాన్ని వట్టి వేళాకోళం చేసిన వందలకొలది ఆరిగెస్సులు పోయి సజమయిన ప్రభుత్వం ఏర్పడితే ఆంగ్ల - భారతీయ స్నేహం ఘట్టిది అయిపోవునుకదా !

'దినాలు ఏమీ బాగాలేవు. యుద్ధం ఇంతట్లో ముగిసే కూచనలు లేవు. కాబట్టి కాంగ్రెసువారూ, ముస్లింలీగువారూ, ప్రభుత్వంవారూ రాజీ పడాలని మేము ఆశిస్తున్నాము.'

ఈలా నడిచింది కోనంగి వ్రాసిన సంపాదకీయం. 'ఇంతవని చేకానని, ప్రక్కగదిలో కూర్చునిఉన్న భార్యను పిలిచి సంపాదకీయం అంతా చదివి వినిపించాడు.'

'అద్భుతం !' అంది ఆనంతలక్ష్మి.

కోనంగి ఇటూ అటూ చూచి భార్యను ఒళ్ళోకి లాక్కొని గాఢంగా కాగిలించి చుంబించాడు.

అనంతలక్ష్మి కోపం అభినయిస్తూ లేచి పయ్యెదా చీరకుచ్చెక్కు నవరించుకొని 'ఏమిటండీ మీధూర్తత్వం' అంది.

అప్పుడు కోనంగి నవ్వుతూ,

'ప్రియురాలా కోపించకు
నయగారపు ముద్దుగాదు నమ్ముము నన్నున్
స్వయముగ నీవే మెచ్చిన
ప్రియ ఉప్పొంగి ముద్దుపెట్టితినిన్నున్!'

అని ఆకుభారగా కండం చదివాడు.

'కదం ఎవరయినా నులువుగా రచింపగలరు!' అని నవ్వుతూ అనంతం తన గదిలోకి పారిపోయింది.

మధునూదనుని రెండవచెల్లెలు కమలనయనా, ఆమె ఆక్క చాధురాణీ 1942 జూలై నెల్లో మదరాసు వచ్చినారు. ఇంటరు మొదటితరగతిలో నెగ్గి రాయపురం స్టాన్సీ మెడికల్ కాలేజీలో చేరడానికి వచ్చింది కమల. అతని చెల్లెలు చాధురాణీ ప్రతికలో పనిచేయడానికి వచ్చింది. అతని తమ్మునికోసం బందరులోనే ఉండిపోయింది మధునూదనుని తల్లి.

కమలనయనకు పందొమ్మిదేళ్ళు. చాధురాణీకి ఇరవైరెండేళ్ళున్నాయి. కమలనయనకన్న చిన్నవాడు మధునూదనుని తమ్ముడు. అతని పేరు రమేశుదత్తు. ఈ పేళ్ళన్నీ వారితండ్రి బ్రహ్మసమాజంవా డవడంచేత బంగాళీ బ్రహ్మసమాజంవారి పెద్దలపేర్లు పెట్టుకున్నారు.

చాధురాణీ అంతకుముందుసంవత్సరమే బి. ఏ. ప్యాసయి ఉంది. ఆమెకు ఏమీ ఉద్యోగంలేక శ్రీ ముట్నూరి కృష్ణారావుగారు, పట్టాభిగారు మొదలగు పెద్దల నహాయంచేత ఒక బాలికాపాఠశాలలో తాత్కాలికంగా నలభైరూపాయలకు చేరింది.

ఇప్పుడు కోనంగి, డాక్టరూ ఆలోచించి అనంతలక్ష్మి, జయలక్ష్మల సంప్రదింపుతో చాధురాణీకి నూరురూపాయల జీతంపై ఉపసంపాదకు రాలినిగా తీసుకున్నారు.

కమలనయన వైద్యకళాశాలలో చేరింది. మధునూదనుని కుటుంబం అంతా అనంతలక్ష్మిఇంటికి అనతిదూరంలో ఆలివర్ పీథిలో ఒక చిన్న మేడ అడకు తీసుకున్నారు. కమలనయన కాలేజీహాస్టల్లో బాలికాభాగంలో చేరింది.

చాధురాణీ, కమలనయన వచ్చేరోజున రైలువరకు కారమీద కోనంగి, అనంతలక్ష్మి, మధునూదనరావూ, ఆతనిభార్య సరోజినీదేవీ, డాక్టరు కత్తి వెళ్ళారు. వారిరువురూ అడవాళ్ళ ఇంటరుబండిలోంచి దిగారు.

కో నంగి

చాధురాణి మోము శిల్పకాస్త్రప్రకారం సౌందర్యాంగసమన్వితం అని చెప్పలేము. కాని, ఆమె మోములో సౌందర్యకాంతులూ ఏవో మధుర విషాదకాంతులూ కలయిక పొంది ఆమెకు కృష్ణకాస్త్రి కవిత్య మనోహరత్వం సమకూర్చాయి. అతి సున్నితమయిన ఆరోగ్యం, అతి బక్కపలచని బాలిక, ఆమె నడునూఉంటే వీణతీగమీద ఏదో రాగం సంచరించినట్లే ఉంటుంది.

రెడ్డి ఆ బాలికను చూచాడు. అలాగే నిరాంతరపోయి విలుచున్నాడు. ఈమెకు టెరిఫిడ్ గడ్డమూ, మెహతాబ్ పెదప్పి, నసీమ్ కరుణవూరితనయ నాలూ ఉన్నాయి అనుకున్నాడు. కమలనయన మగవీరుడు. ఆమె అచ్చంగా స్నేహప్రభలా ఉంటుంది.

‘నాలో డాక్టర్, మీకు ప్రత్యర్థిగా రానులెండి. మీరు బెంగపెట్టు కోకండి?’ అని రెడ్డిగారిని ఒకసారి పలకరించి కరగ్రహణలాంఛనం జరిపింది. చాధురాణి డాక్టరు రెడ్డిగారికి నమస్కారంమాత్రం చేసింది.

వచ్చినవెనుక మూడురోజులు గడచినప్పటినుంచీ చాధురాణి నవజ్యోతి ఉపసంపాదకవర్గంలో చేరింది. ఆమె చేరిన వారంరోజులనుంచి రెడ్డిగారు ఎక్కువ శ్రద్ధగా పత్రికాకార్యాలయానికి రావడం సాగించారు.

డాక్టరు రెడ్డి ఎక్కువగా మధుసూదనరావునిషయం కనుక్కుంటూ అతన్ని హుషారుపరుస్తూ తనింటి కాతెన్ని ఎక్కువగా తీసుకుపోసాగినాడు.

ఆపులించమండానే ప్రేవులు రెక్కపెట్టగల కోనంగి డాక్టరుని వెంటనే అరంచేసుకున్నాడు. ఇన్నాళ్ళనుంచీ మన్మథుడు డాక్టరుద్దగరకు వెళ్ళడం అంటే భయపడేవాడు. ఈనాడు ఆ పంచాస్తుడు గురి తప్పకుండా జం జం అని డాక్టరు గుండెమధ్యనుంచి తన బాణం గాటంగా పెద్ద తూటు పడేటట్లు వేయగలిగాడయ్యా అని అనుకున్నాడు కోనంగి.

డాక్టరుగారికి ప్రేమలేని వైరాగ్యలోలాయత ఈనాడు చాధురాణి వాటర్ల యుద్ధంలో ఓడించి జయమందిందయ్యా అని ఆనందించాడు కోనంగి.

‘ఓడినాడు చివరకు

మా

వాడు రెడ్డి పిన్నదూ

ఓటమంటే ఏమిటంటు

మాటలాడు వెద్యదూ !

ఓడినాడు చివరకు

మా

వాడు రెడ్డి పిన్నదూ !

వాలుకనుల వాలుగాలు
డాలుచొగి తూలెనంటు
మేలమాడ ప్రాలుమాలి
బేలుకొట్టే ధీరుడూ
ఓడినాడు చివరకూ

మా

వాడు రెడ్డి పిన్నడూ !

సెంటిమెంటు అంటనట్టి
చిత్తధైర్య కవచధారి
సర్వకవచ భేదాస్త్రము
చక్కనయిన పిల్ల చూసి
ఓడినాడు చివరకూ

మా

వాడు రెడ్డి పిన్నడూ !

కుకయోగిని నే నంటూ
సాకుమాట లాడువాడు
ఋష్యశృంగుడై బాలిక
దృక్కుదారి నడిచినాడు
ఓడినాడు చివరకూ

మా

వాడు రెడ్డి పిన్నడూ !

ఈపాట వినగానే డాక్టరు చిరునవ్వునవ్వాడు. తరువాత ముచికుంభత
తాల్పాడు.

‘కోనంగీ, ప్రేమకలవాళ్ళు ప్రేమపాశబద్ధులయినవారి హృదయాలు
నిమిషంలో గ్రహిస్తారు. నాకు ప్రేమ అనే భావం వట్టి సెంటిమెంటల్
నాన్సెస్ అనుకున్నాను. ఇంతలో మా జోషీ భారతదేశంలో అందమయిన
బాలికల్లో ఒక ఆమెను ప్రేమించాడు అని విన్నేటప్పటికి నాకు ఆశ్చర్యం
వేసింది. ఈ రోజున నా పని అంతే అయింది నాయనా ! అన్నాడు రెడ్డి.

‘ఈ విషయం రియాసత్‌కుడా గ్రహించాడు. తక్కినవారెవరికీ
ఇంకా అనుమానాలు తటలేదనుకుంటాను.’

‘కాని ఆమె ఉదేశం?’

‘ఓయి నీయిలు బంగారంకానూ! పదిహేనురోజులు కాలేదు, నాయిక
అవతరించి! ఏమి ప్రేమవేదన! వారేవా!’

౬

డాక్టరు రెడ్డికి ప్రేమ దవానలంలా. ఉప్పెనలా, తుపానులా వచ్చి పడింది. రోగుల్ని పరీక్షిస్తూఉంటే చాధురాణి ఎదురుగుండా దర్శనమిస్తుంది. ఎవరికైనా ఇంజెక్షను ఇస్తోంటే, రాణికి ఇంజక్షను ఇస్తున్నానని భయపడతాడు. తాను పేద కుకమువారి కాదు. తనది సదోపవాసి బ్రహ్మచర్యం. అప్పుడప్పుడు దేహం కామవాఞ్ఞాపూరితం అయినప్పుడు, ఏనర్సనో, ఏ నీసీమా తారనో, ఏ ఆమెనో తన పడకగదికి రప్పించుకొనేవాడు. ఏమైనా కుభ్రభావం కలవారు కాబట్టిన్నీ, కొంచెం రసవాది అవటంవలనూ అందమయిన యువతులను, ఆరోగ్యాలను ఏరుకొనేవాడు. వారికి కామత్పప్తి, ధనత్పప్తి బాగా కలిగించేవాడు.

అతని స్నేహితులకు ఈ విషయం తెలుసును. కాని తక్కినవారికి ఏమీ తెలియదు. కొండరుమాత్రం ఏ సన్యాసోత్తక్క, తక్కిన మానవ మాత్రులు బ్రహ్మచర్యం అవలంబించలేరు అని నమ్మేవారు. 'అమ్మా! డాక్టరు అలా కనబడతారు! లోతునీళ్ళు అతి నిర్మలం.' అని అంటారు.

వెనుక రోజుకోసాహో లేక రెండురోజుల కొకపర్యాయమో పత్రికా కార్యాలయానికి వచ్చే డాక్టరు, ఈమధ్య రోజుకు రెండుమాటూ, మూడు మాటూ రావడమో, లేకపోతే వచ్చినప్పుడు రెండుగుంటలపాటు వరసగా వ్రాస్తూ తన కాలం ఉపయోగించడమో ప్రారంభించాడు.

కోనంగి నవ్వుకుంటూ రెడ్డితో 'కాలజ్ఞానము లేనివారుగదరా కామాస్త్ర సుపీడితుల్' అన్నాడు.

రెడ్డి నవ్వుతూ, 'నాయనా, ఈ ప్రేమ అనేది మా చెడ్డవస్తువులా కనబడుతోండే! నా మతి పోగొట్టింది ఆమె దేహం కాదు, ఆమె అందం కాదోయి నా మతి పోగొట్టా. ఆమె. ఆమె సర్వస్వమే!' అన్నాడు.

'ఓ పిచ్చివాడా! నన్ను ఆ రోజులో పిచ్చివాడనని కళాకోళం చేశావ్. ఈ రోజున తెలిసిందే! 'తనవరకూ వస్తేగాని ధర్మాలకు అర్థాలిందవు' అన్నమాట వృధా అనుకున్నావా?'

'ఆ బాలికలో ఏమి ఉంది? నన్ను మతిలేనివాణ్ణిచేసిపారవేసిందే!'

'నిన్ను మతిలేనివాణ్ణిగా తయారుచేసే శక్తి ఉంది.'

'నామాట ఎప్పుడయినా వస్తుందా?'

'నీమాట అక్కడ ఎందుకు వినబడుతుంది మాకు! నవ్వు వస్తే వినబడుతుంది.'

'సంతోషించాములే! ఆ బాలిక ఎప్పుడయినా తెస్తుందా?'

'ఆ బాలిక నీమాట ఎందుకు తీసుకురావాలి?'

'నేను ఆ బాలికమాట తీసుకురావటంలేదా?'

‘నువ్వు ఆమెను ప్రేమిస్తున్నావు గనకమా!’

‘అందుకనే అడిగానయ్యా స్వామీ!’

‘నిన్ను ప్రేమిస్తోఉంటే ఆ అమ్మాయి నీ మాట తీసుకువస్తుందికదా అనా!’

‘ఆమ, ఆమా!’

‘డమ! డమా!’

‘చెప్పవయ్యా!’

‘ఆ అమ్మాయి ఏదో మాటవరసను నీ మాట ఎత్తినమాట నిజము!’

‘ఏమిటా మాటవరస?’

‘ఈ డాక్టరుకు మతిపోయిందా? అని న న్నడిగింది.’

‘ఛా!’

‘ఆ! ఈ పేపరుకు ఇంతడబ్బు పెట్టాడు. ఆయనకు మతిపోయిందా?’

అని అడిగింది.

‘ఇంకా?’

‘ఇంకా, ఏమిటి? ఇదేమన్నా ఇక్కడోకి సాంబారు వడ్డించడంటయ్యా?’

‘చెప్పుదు స్వామీ!’

‘చెప్పతానో, సామీ!’

‘అడవాళ్ళ మనస్సులు అతివిచిత్రాలూ, నీనీమాచిత్రాలూను. ఆమె మనస్సులో ఏమి ఉందో?’

‘సరే! మనుష్యుల్ని ఏడిపించడమంటే, మనకు చాలా సరదాదా!’

‘ఏడవడమెందుకూ, నవ్వమంటోంటే!’

‘ఏదిచూచి నవ్వడం?’

‘ఆ అమ్మాయిని చూచి!’

‘ఆ అమ్మాయిహృదయం తెలియండే!’

‘నేను చూడు నాలుగు రోజులలో నీకు ఏవిషయమూ చెప్తానుగాదా!’

‘నాలుగు రోజులూ!’

‘ఆగు! ఆమాత్రం నిరీక్షణచేయలేవా? ప్రేమ కాలాతీతం. తొందరపడి దాన్ని గడియలలోకి లాక్కొస్తానంటావేమిటి?’

రెడీ నిటూర్పు విడుస్తూ వెళ్ళిపోయాడు. ఆరాత్రి కానంగి చాధురాణితో ఏదో లోకాభిరామావయణంవేసి తూర్పున్నాడు.

‘చాధూ! ఎలాఉంది పత్రికా ఉపసంపాదకత్వం?’

‘అదో గమ్యత్తుగా ఉంది చిన్నన్నయ్యా!’

‘నీకు విసుకురావడంలేదుగదా?’

‘మొదట కొంచెం విసుగుగా ఉండేది. తర్వాత తర్వాత ఉసిరికాయలు తిన్నట్టే!’

‘అబ్బా! చాలా బాగుంది. మా డాక్టరూ, మా ఆత్మగారూ ఈ పత్రిక ఆరంభించడం నాకు కోటివేల సహాయం అయింది.’

‘నీకేమిటి, అన్నకో?’

‘అన్న కృతజ్ఞత వర్ణించలేను. డాక్టరు అన్నకూ, నాకూ ఎంత ఉపకారం చేస్తున్నాడు?’

‘ఎవ రీ డాక్టరు అన్నా?’

‘నాకు ప్రాణస్నేహితుడు.’

‘ఎన్నాళ్ళనుంచీ మీ ఇద్దరి స్నేహం?’

‘ఇక్కడకు వచ్చినప్పటినుంచీ.’

‘ఏమిటి, ఇక్కడకు వచ్చినతరువాతనే!’

‘అవుదా!’

‘ఏమిచేస్తూఉంటాడు?’

‘ఏవ రీ డాక్టరు అని నీ ప్రశ్న? ఆతడు అమృతం కలవాళ్ళలో ఒకడు!’

‘సరేకాని, చిన్నవదిన ఎంత అందమైంది!’

‘నా ఆదృష్టం. పలుతోముపులకు చెట్టు ఎక్కితే, నండీవకరణి దొరకినట్లయింది.’

‘అదుగో వదినే వస్తోంది.’

అనంతలక్ష్మి పరుగున వచ్చి, ‘రండి; మన ‘బ్రాన్’ మేడమీదనుంచి క్రింద పడింది!’ అని వగరుస్తూ చెప్పింది.

బ్రాన్ అనంతలక్ష్మి కక్క, ఐరిష్ స్పానియల్ మేలుబాటికి చెందినది. నేనీలు రంగు, ఎరుపుబొచ్చతో ఎర్రఎలుగుబంటిలా ఉంటుంది, దానికంతం లోని స్వనము మేఘుగరనమే! బ్రాను గుణాలన్నీ ఉత్తమమైనవి. దానికే ఏర్పాటుచేయబడిన కర్చీలోనే ఆధివసిస్తుంది. అనంతలక్ష్మి స్నేహితు లెవ్వరు వచ్చినా ఏమీ మాట్లాడదు, కొత్తవారు గుమ్మం ఎక్కడానికి పీలులేదు. పోర్చిలో నిలబడవచ్చును, కారుమీదవస్తే వరండాలోకి వచ్చి అక్కడఉన్న కర్చీలలో కూర్చునిస్తుంది. తర్వాత హాలులోనికి వెళ్లి అక్కడ తన ఆసనం ఆధివసిస్తుంది. క్రింద పడుకోదు. ఎప్పుడూ తనకే కేటాయింపు చేయబడిన కర్చీలలోనే ఆధివసిస్తుంది. విక్రాంతి తీసుకుంటుంది. ప్రకృతిబాధలు తనకే నిర్మాణంచేసిన దొడ్డిలో తీర్చుకుంటుంది. వేళకు తన భోజనప్రదేశానికి పోయి భోజనంచేస్తుంది. ఎముకను సాయంకాలంలో కొరుక్కనేందుకు తోటకువక ఒక చిన్న అరగు చేరుతుంది.

‘ఈ స్పానియల్ కుక్కతోబాటు డాల్ఫిన్షియన్ కుక్కను ఒకటి కొనండి గురువుగారూ!’ అని ఆనంతలక్ష్మి భర్తను అడిగింది.

‘ఆనంతం! నా కీ కుక్కలసంగతి పూర్తిగా తెలియదు. ఎందుకు ఈ పెద్దజాతి కుక్కలు? ఆసి, విశ్వరథమూ అందరికీ సమానం అయితే కుక్కలే ఆక్కరలేదు. మన బంగారాలు వగైరాలు కాపాడడానికే ఈ కుక్కలు!’

‘కుక్కలు, ఒకవిధంగా మనుష్యులకు ఆనందం ఇస్తాయి. కొన్ని జాతికుక్కలు మనుష్యులకు ఎంతో సహాయంచేస్తాయికాదా?’

‘అవును. వేటాడేందుకు, నీళ్ళలో పడిపోయేవారిని రక్షించేందుకు.’

‘మీరు నన్ను హేళనచేయనక్కరలేదు. నాకు మంచిజాతి కుక్కల్ని చూస్తే ఆనందం.’

‘ఏమిటా మంచిజాతి ఆనంతం?’

‘కుక్కజాతులు మనుష్యజాతులకన్న మంచివి. గ్రేట్ డేస్, గ్రేహౌండు, బ్లడ్ హౌండ్, వాటర్ హౌండ్, హేరియల్, టెర్రియల్ జాతులు, అందాలకుక్కలయిన పోమరేనియన్ వగయిరాలు, పెకింగీస్, జపానీస్, గ్రిషింట్స్ వగైరా వగైరాలు.’

‘చాలు ప్రాణేశ్వరీ చాలు! కుక్కశాస్త్రగ్రంథాలు చాలా చదివి నట్లుంది.’

ఆ తర్వాత కోనంగి డాల్ఫిన్షియన్ కొనలేదు, మలిజాతి కుక్కనూ కొనలేదు. కాని బ్రౌనుకు అతనికి ఎంతో స్నేహమయింది.

అలాంటి బ్రౌన్ కు ఆపత్తు ఏదో జరిగిందనగానే పరుగెత్తినాడు కోనంగి. బ్రౌన్ కులాసాగానేఉంది. ఏదో కొంచెం గీచుకుపోయింది, అంతే!

‘నా తల్లి రా! నా తండ్రి రా! దెబ్బ తగిలించా?’ అని కళ్ళ నీళ్ళతో ఆనంతలక్ష్మి బ్రౌనును గట్టిగా హృదయానికి అదుముకుంది.

బ్రౌన్ కులాసాగానే ఆడుకుంటూ ఉన్నది. అందరూ పత్రికా కార్యాలయానికి వెళ్ళినారు.

ఆనంతం కొంచెం మనసులో ఏదో బాధపడుతూ ఉన్నది. కోనంగి తన భార్య కుక్కవిషయం మనస్సులో ఖేదపడిందనుకొని, ఏవో నాలుగు మాటలు ఊరడింపుగా పలికినాడు. అతడు ఆఫీసులో సంపాదకీయంలో పడినాడు.

మహాత్మాగాంధీగారు క్రిష్ణుగారి రాయబారపరతులకు ‘రాజోమ్మే తారీఫ్ జేసిన చెక్కు’ అని పేరు పెట్టారు. అంటే అది ఒక ప్రామిసరీ నోటువంటిది అని కోనంగి అన్నాడు. చిన్నపిల్లవాళ్ళు కోరికకు గమాధానంగా ‘లేవు’ అని ఇంటిగోడమీద రాయడంవంటిది అని కోనంగి హేళనచేశాడు. ‘క్రిష్ణు’ గారు వట్టి ‘ట్రీట్స్’ గారిలా ఉన్నారని

నవ్వాడు. చర్చిలుగారికి చర్చలు అంటే మహాఇష్ట మన్నాడు. కాబట్టి ప్రభుత్వం సంప్రదించి, వారితో కలిసి యువం కొనసాగించాలన్నాడు.

డాక్టరు రెడ్డి వచ్చి కోనంగిగదిలోనే కూర్చొని, 'ఏమిచేశావోయి నన్ను గూర్చిన రాయబారాన్ని!' అని అడిగినాడు.

'ఈరోజే ప్రారంభించాను.'

'ఎంతవరకూ వచ్చింది?'

'ఆ మెకు ఒక మెటడూరంవరకూ వచ్చింది.'

'అంతదూరమే?'

'ఏనుయ్యో, ఇదివరకు మూడునందల మెళ్ళదూరంతో ఉన్న రాయ బారం మెటడూరంవరకూ రావడం వాయువేగాన్నంటావా, మనోవేగాన్నం టావా?'

'ఏవో త్వరగా చెప్పు నాయనా?'

'ఏమి విరహతాపం! దీనినిబట్టి తిమరు కొంచెమున్నా అభిప్రాయాలు మారాయా?'

'ఏ అభిప్రాయాలు?'

'ప్రేమనుగూర్చి.'

'ఏమని?'

'ప్రేమ పారిపోవుతనమున్నావు. ప్రేమకవిత్వం పారిపోవు కవిత్వం అన్నావు—'

'నా ప్రేమనుగూర్చి నాకు కవిత్వం వ్రాసుకోవలసిన అవసరం ఎందుకు రావాలి? అది అచ్చు వేయించి అందరిమీదా రుద్దడమెందుకు?'

'రుద్దడమంటావు. కవిత్వం అమడ మనుకొన్నావా, ఆవునెయ్యినుకొన్నావా, అమృతాంజన మునుకొన్నావా?'

'అవ్వి అనుకోవాలె, మీ ప్రేమకవిత్యాలు చూస్తే!'

'ఓయి వెరివాడా, నీ ప్రేమవల్ల నీకు ఆనందం కలిగితే, దానివల్ల కళారూపం సృష్టించ నాంఛ కలిగితే, అలా కవిత్వం ఉద్భవిస్తే, నీ భావాలే సర్వమానవభావాలకాబట్టి, వా రా కవిత్వం విని రసానందం అనుభవిస్తే, ఇదంతా పారిపోయేతనం అంటావు. నీ ప్రేమ పారిపోయేతనం కాదా? అందరి ప్రేమలూ పారిపోయేతనాలు కావూ? ఈ పారిపోయేతనాలు పనికి వస్తాయా! కళలో పారిపోయేతనాలు పనికిరావూ?'

'ఇంత పెద్దలెక్చరిచ్చావు, నాడి సరిగ్గా ఉందో లేదో నన్ను చూడసి!'

'నాకేమీ జబ్బు లేదుగాని, నీకు చేసేటట్లుఉంది, నాలుగురోజులు వరుసగా ఆ అమృతాన్ని కనుక్కోకపోతే.'

డాక్టరు నవ్వుకుంటూ వెళ్ళిపోయాడు. ఆ సాయంకాలం కోనంగి, అనంతలక్ష్మి, మధుసూదనూ, సరోజినీ. చౌధురాణి అందరూకలిసి సినిమాకు

పోయారు. రెండు మూడు సార్లు చాధురాణి వెనుకనీటులోనుంచి, ముందు నీటులో కారునడుపుతూ ఉన్న ఆనంతలక్ష్మి ప్రక్కను కూర్చోనిఉన్న కొనంగిని 'అన్నా ! ఏమవుతుందంటావు క్రిప్పు రాయవారం?' అని అడిగింది.

ఆనంతలక్ష్మి క్రిగంటితో ఈ దృశ్యమంతా చూసినది. పళ్ళు బిగిపట్టి కారు సినిమా హాలుకు పోనిచ్చింది.

౮

ఆనంతలక్ష్మి సినిమాలో చల్లగా, చప్పగా కూర్చున్నదని ఎవ్వరూ చూడలేదు. అది 'పల్ని' సినిమా. సారథివారి సారథి రామబ్రహ్మంగారు సారథిత్వం వహించిన 'రూపవాణి' శిలపాధికారగాథ తెరమీద కెక్కిన చిత్రం. పెట్టింగులు, అలంకారాలు అతిచక్కగా ఉన్నవి. తారాగణం ఆకాశంలో నిర్మల నీలాకాశంలో తారలే. సంగీతం పరవాలేదు. సారథిత్వం ప్రతిభతో నడిచింది. కాని కథమాత్రం చిత్రానికి అనువైనదికాదు.

ఆంధ్రదేశంలో పెద్ద ప్రదర్శనశాలలలో పదహారువారాలన్నా చిత్రం నడిస్తే డబ్బు వచ్చిందన్నమాటే. అడవాళ్ళు చిత్రం చూడడానికివచ్చి హాండా ఏడుపులతో నింపితేగాని ధనం వారలుకట్టదు. అడవాళ్ళు హడలి తేవారై రావడం మానితే, ఆరు రోజుల్లో సినిమా ప్రదర్శనం ఆఖరు.

ఇవన్నీ ఆలోచిస్తూ కూచున్నాడు కొనంగి. ఆనంతలక్ష్మి భర్తమోము మూడుసార్లు చూచింది. ఆలోచనాధీనమయిఉన్న ఆతనిమోము ఆ కను చీకటిలో ఎవరో ఒక కొత్తవానిమోములా తోచింది. ఆనంతలక్ష్మి హృదయంలో రాబోయే వాన మొదటిచినుకులా, అనుమానపు రాళ్ళవాన మొదటి రాలిచినుకు తడించింది.

పేపరులో సంపూర్ణంగా మునిగిపోయి తన్ను మరిచిపోయినారా ! బందరులో తన్ను అక్కా అని పిలిచింది చాధురాణి. ఈ రోజు 'అన్నా' అని కొనంగిరావుగారిని పలకరిస్తోంది. ఏవో రాజకీయాల వాద ప్రతివాదనలే గాని ప్రేమసంభాషణలలో, ప్రణయవిలాసాలలో ముంచెత్తు తన మనోనాయకుడు ఈ దినాలలో దూరంగా ఉంటున్నారు. ఆమె రెండు మూడు సార్లు కొనంగి చాధురాణితో ఏవో రహస్యమంత్రాంగాలు సలుపుతూ ఉండడం చూసింది.

ఆనంతలక్ష్మి చిత్రంలో కూర్చోలేకపోయింది. చటుక్కునలేచి, అప్పుడే వస్తానని బయటకు పోయింది.

కొనంగి తన భార్య ఎందుకో వెళ్ళిందనుకున్నాడు. అయిదు నిమిషాలలో కథాభాగాల అనుసరణలో నిమగ్నడయ్యాడు. పదినిమిషా లయింది. ఆనంతలక్ష్మి రాలేదు. ఆతనినున్న ఎందుకో చెదిరి మళ్ళీ కథవైపు ప్రసరింపలేదు.

ఇరవైనిమిషాలయింది. అనంతలక్ష్మి రాలేదు. ఏదో కంగారుపుట్టి లేచి బయటకు వచ్చి, తన భార్య కాదు ఆపుచేసిఉంచిన గలంబగరకు వస్తే, కారూలేదు, అనంతమూ లేదు. కారువేసుకు వెళ్ళిందా? వేళ్ళే ఇంటికేనా, లేక ఏదయినా పనిమీద ఎక్కడినైనా వెళ్ళిందా? అలా వెడిలే స్నేహితు రాండ్ర ఇళ్ళకుమాత్రం వెళుతుంది. ఈమధ్య తనతో చెప్పకుండా ఎక్కడకూ వెళ్ళటంలేదే! వంటో బాగుండక తక్కినవారి ఉత్సాహం పొడుచేయడం ఎందుకని ఆమె వెళ్ళిపోయిఉంటుంది! ఆతడు గబగబ బసు ఆగేదోటికి పోయి బస్సుఎక్కి యింటికి చేరినాడు. గదిలో మంచంమీద అనంతం పడుకొనిఉంది. జయలక్ష్మి కుమార్తె పక్కలో కూర్చుండి, 'కాఫీ తాగమ్యా' అని బ్రతిమాలుతూ ఉన్నది.

కోనంగి వస్తూనే 'ఏమిటండీ ఆతగారూ? అనంతానికి వంటో బాగాలేదా ఏమిటి?' అని కంగారుగా మూటాడి మంచందగ్గరకు ఉరికినాడు. జయలక్ష్మి 'అమ్మాయిచేత మందు తాగించు నాయనా! నాకు పని ఉంది!'

'అసలు ఏమిటి? డాక్టరుకు కబురు పంపినారా?'

'కంగారుపడకు, ఏదో కొంచెం తలనొప్పిగా ఉండంది!' జయలక్ష్మి వెళ్ళిపోయింది.

కోనంగి భార్యప్రక్కను కూర్చుండి, ఆమె నుదుటిపై చేయివేచి చూచాడు. నాడి చూచాడు. నాడి ఏదో కొంత వేగంగా ఉంది. కాని జ్వరం ఏమీలేదు. కోనంగి ఆమెను దగ్గరగా లాక్కొని, మోము తనవెపు తిప్పుకొని, ఆమె కన్నులవెంట నీరు ధారగా ప్రవహించడం చూచి, 'అనంతం!' అని తన కళ్ళలో నీరు తిరిగినంతపని కాగా, ఆమె కన్నులు చుంబించాడు.

మూసిన కన్నులు అనంతం తెరవదు. భార్యను మరీ హృదయానికి అదుముకున్నాడు.

'కాఫీ త్రాగు అనంతం!'

అనంతం మూటాడలేదు.

'బాగాలేదా, కాఫీ గయించలేదా?'

అనంతం మూటాడలేదు. కోనంగికి అదుర్తా ఎక్కువయింది.

'సీవంటో బాగా ఉండలేదా? వెంటనే చెప్తూ, మన డాక్టరుగాని పిలుచుకువస్తాను.'

'నాకు తలనొప్పిగా ఉన్నది. మీరు ఊరికే నన్ను మూటాడించకండి. నాకు కాఫీ వద్దు, డాక్టరు వద్దు. మీరు కాసేపు పడుకోనివ్వండి. నన్ను ఎవరయినా ముట్టుకుంటే నాకు లేళ్ళూ జెబ్రలు పాకినట్లుంది.'

కోనంగి కొంచెం కించపడి, లేచి కుర్చుంటుంటే ఆర్పివేసి, దూరంగా ఆ గదిలో ఉన్న సోఫాపై కుంగిపోయి కూర్చున్నాడు.

అనంతానికి, ఎప్పుడూ పెంకితనంలేదు. ఆ బాలికకు తనపైఉన్న ప్రేమ అనంతము, జగదద్భుతముకదా! నిజంగా జబ్బుచేసిందా? వట్టి గోల పిలవడంచేత వంట్లో బాగుండకపోయినా, ఏదో అనుకొంటుండేమో. పసికనం వదలి ఈ పరమ సుందరి లోన ఏదోగా ఉండడంవల అది తెలియక చీకాకు పడుతుండేమో అనుకున్నాడు. ఈ బాలికకు తెలియకుండా డాక్టరుకు కబురుపంపితే? తీరా ఏ అజ్ఞానమోచేస్తే తలనొప్పి వచ్చిందేమో? హాస్యం చేసినా, ఈలాంటివాటిలో ఘాదనము మంచిదేమో?

ఇంతలోనే 'అనంతం అక్కా!' అని చాధురాణి, ఏమిరా కోనంగీ! అని మధుసూదనుడు. ఇంకలో ఇద్దరూ 'మామయ్యగారూ!' అంటూ శరోజినీ, 'వారెవరే! ఏమి దంపతులండీ!' అంటూ కమలనయనా చక్కావచ్చారు.

జయలక్ష్మి హాటలోనికివచ్చి 'అమ్మిణికి వంట్లో కులాసాగా లేదు. అక్కడే ఉన్నాడు కోనంగిరావుగారు' అన్నది.

అందరూ అనంతలక్ష్మిగదిలోనికి వచ్చారు. వీళ్ళు వస్తున్నారని కోనంగి స్విచ్ నొక్కినాడు. అనంతలక్ష్మి భర్త దీపం వెలిగించేలోపునే గబగబ చీకటిలో మోము దుప్పటితో తుడుచుకొని, కళ్ళు మానుకొని ఉంది.

దీపం వెలిగింది. అందరూ గదిలోకి వచ్చారు. మధుసూదనుడు కోనంగిని చూచి! 'ఏమిరా! ఎల్లావచ్చావు? నువ్వు వెళ్ళావు. పదినిమిషాల తర్వాత ఏమి జరిగింది బాబూ అంటూ బయటకు వచ్చాము. అప్పుడే కారు వచ్చింది. మేమూ వచ్చాము. నువ్వు ఎట్లా వచ్చావు?'

కోనంగి: నేను బస్సుమీదే వచ్చాను. నువ్వు ఎల్లా వచ్చావని నన్నొక్కణ్ణే అడుగుతావేమి?

మధు: అనందం మాతో చెప్పినాడు: 'మా చెల్లెలు ఒక్కతే డ్రైవు చేసుకుంటూ వచ్చింది. వంట్లో బాగుండలేదుకదా!' అని మాతో చెప్పాడు. ఏమిటో, ఎందుకో అని కంగారుపడి ఆ కారుమీద పరుగెత్తి వచ్చాము.

ఎప్పుడూ సంతోషంగా ఉండే కోనంగి ఎంతో కంగిపోయినట్లయ్యాడు.

'బ్రదర్! అల్లా కంగిపోయినట్లున్నావు?' చాధురాణి ఎప్పుడూ ఇంగ్లీషులో మాట్లాడుతుంది. ఇంగ్లీషులో బావను. ఇంగ్లీషువారు 'బ్రదర్', అనే అంటారు. ఆమెకు కోనంగి వరుసకు బావ! చిన్నతనాన్నుంచి కోనంగి మధుసూదనూ 'బావా! బావా!' అనుకునేవారు. చాధురాణి తెలుగులో మాట్లాడినా కోనంగిని 'బ్రదర్' అనే పిలుస్తుంది.

ఒక బాలికను ఎవరయినా ప్రేమిస్తే ఆ విషయాన్ని ఆ పురుషుడు ఎంతరహస్యంగా దాచుకున్నా, ఆ బాలికకు హృదయంలో ఆ విషయం స్ఫుర్యత నందుతుంది. చాధురాణికి డాక్టరు రెడ్డిహృదయం అరమయింది. డాక్టరు రెడ్డి ఆమెకు ఒక విచిత్రవృత్తిగానే కనిపించాడు. ఈయన కమ్యూనిస్టు అని కోనంగిరావు అన్నాడు. చాలా మంచివాడు, పేరుపొందిన డాక్టరు, సంస్కారి అనీ, కోనంగి బ్రదర్ అన్నాడు.

మాటయానా, ఇంకా ఒకటి రెండు విషయాలలో తప్పు డాక్టరు రెడ్డిగారు బ్రాహ్మణునిలా ఉంటాడు. బ్రాహ్మణుడుకాదా అన్న ప్రశ్న తన కెందుకూ? తనకు కులాటా, గొడవలు ఉన్నాయా? రెడ్డి ఎవరయితే తనకేమి అనుకుంది.

కాని ఎదుట ఒక హృదయం ఆమెపై ప్రేమతో వీణతీగలై మ్రోగుతూఉంటే, ఆమెహృదయంలో శ్రుతితీగలే ఉంటే, అవన్నీ ప్రతిస్పందనఅయి మ్రోగువలసిందేకదా!

రెడ్డి తనజోలికి రాలేదు. తనఎదుటకు వచ్చి నాల్గిందుసారులుమాత్రం అందరితోపాటు కూర్చున్నాడు. ఏవో మాట్లాడినాడు.

రెడ్డి అందరితోనూ అతిచనువుగా మాట్లాడేవాడు. ఆమెతో సాధారణంగా మాట్లాడడు. ఆ విషయం ఆమె గమనించకపోలేదు.

ఆమెకు డాక్టరురెడ్డివిషయం ఎందుకో అస్తమానం మనస్సుకు రావడం ప్రారంభించింది. కొన్నాళ్ళకు ఆ రావడం కొంచెం కంగారు పెట్టడం ప్రారంభించింది.

అందుచేత చాధురాణి పదిసార్లు తన సోదరునితో సమానుడయిన కోనంగిదగ్గరకు రాసాగింది. కోనంగి చిన్నతనంలో అంటే పది, పన్నెండు, పదమూడు ఆ ప్రాంతాల 'నిన్ను పెళ్ళిచేసుకుంటాను కోనంగిబావా!' అనేది. పద్మాలుగు, పదిపాను సంవత్సరాలలో మాట అనకపోయినా కోనంగిని ప్రేమిస్తున్నానని అనుకుంటూ, ఆతన్ని ప్రేమించినదావివలె నడతలో చూపించేది.

కోనంగి నవ్వుకుంటూ ఉండేవాడు. ఎప్పుడూ కలుసుకుంటూఉన్నా కోనంగికి ప్రణయలేఖలు వ్రాసి చెల్లెలు కమలనయనచేత పంపించేది. అవన్నీ మధునూదననకు చూపిస్తే కోనంగి, మధూ ఇద్దరూ నవ్వుకొనేవారు. 'పోనీ మా చెల్లెలిని పెళ్ళిచేసుకోరాదట్రా?' అని మధు కోనంగిని అడిగేవాడు. కోనంగి 'ఒరే! నాకు చెల్లెళ్ళులేరు. వీరిద్దరూ నాచెల్లెళ్ళు. చాధు నన్ను నిజంగా ప్రేమిస్తుందనా నీ ఉద్దేశం! అదీ ఒక తియ్యటి ఫాషన్' అన్నాడు.

ఇంటర్ చదివేకోబులలో ఆమెకు కోనంగిమీద ప్రణయం పొగమంచులా మాయమయింది. ఆమెదటిదినాలలో కోనంగిని చూడడానికి సిగ్గుపడింది. తర్వాత కలుసుకొని ఆ గొడవమానేసి ఇతరవిషయాలు మాట్లాడేది.

ఇంతలో కోనంగి మదరాసు వెళ్ళిపోయినాడు.

మదరాసు బయలుదేరేసోజూనే చాధురాణి కోనంగికి తుమాపణ ఉత్తరం వ్రాసింది.

‘అన్నయ్యా! నువ్వు నన్నుగురించి ఏమీ తప్పు అభిప్రాయం పడవద్దు. నేను నీకు అనుంగు చెల్లెలిని. నువ్వు నీ ఉత్కృష్టప్రేమతో నన్ను నీ ఏకగర్భజనిత అయిన చెల్లెలిగా చూచుకొన్నావు. నాకా రోజులు చిన్నతనం. ఈనాడు నేను ప్రపంచాన్ని సరిగా అరం చేసుకుంటున్నాను. అన్నా! నాకు ఇద్దరు అన్నలు. ఎప్పుడూ నీకు అనుగు చెల్లెలిని.

నీ ప్రియసోదరి
చాధు’

అని వ్రాసింది. ఇది చూచి కోనంగికళ్ళు చెమరించగా నవ్వుకున్నాడు. అబాలిక వ్రాసిన ఉత్తరాలన్నీ తగలవేసి, ఈ ఉత్తరంమాత్రం దాచుకొని మదరాసు వచ్చినాడు.

అలాంటి చాధురాణి తనలో తనకు అరంకాని ఏవేవో ఊహలు ఉద్భవించే అవస్థ చేపుకుందామని తనకు అన్నకన్న అన్నఅయిన కోనంగి దగ్గరకు చేరింది. కాని ఏమీ చెప్పలేదు.

నేడు తన ప్రియమైన వదిన అనంతలక్ష్మి అలా ఉండడమూ, తన అన్న ఏదో దిగాలుపడి ఉండడంచూచి ఎంతో దిగులుపడింది.

ఈలోగా మధుసూదనుడు కారు తీసుకువెళ్ళి డాక్టరురెడ్డిని లాక్కిని వచ్చాడు.

డాక్టరు అనంతలక్ష్మికి జ్వరంసంగతి చూచి, నాడి పరీక్షచేసి ఏమీలేదు కొద్దిగా అజీరిచేసిందని ఆయన హాటులోనికి వచ్చి వూర్చున్నాడు. అక్కడకు మధుసూదనుడూ, కోనంగిహడా చేరారు.

డాక్టరు : కాంగ్రెసు కార్యవర్గంవారు బ్రిటిషువారిని దేశంవదలి నడవమన్నారు. ప్రభుత్వాన్ని ఈ దేశంనుండి నడపడానికి తీర్మానం చేశారు. అది ఆగస్టు మొదటివారంలో బొంబాయిలో జరిగే అఖిలభారత జాతీయ మహాసభా సమితిఎదుట పెడారట.

కోనంగి : అవును, పెట్టరా?

డాక్టరు : ‘క్విట్ ఇండియా’ విధానం లేవదీశాడు గాంధీజీ.

మధు : అదే మహాత్మాజీలోని మహత్తు. దేశం క్రంగి ఉన్నప్పుడు ఒక్కొక్క క్రొత్తభావం ప్రజలలో విసురుతాడు.

వాక్తరు : రాయిలా !

కోనంగి : అమృతఘటిక

డాక్టరు : మీ మహాత్ముడు జపాను యుద్ధాన్నిగూర్చి అలా వ్రాశాడేమిటి ?

కోనంగి : ఏమి వ్రాశాడు ? తానయితే జపానువ వెళ్ళి వాళ్ళను తాము చేసే ఈ దురన్యాయపు యుద్ధం చెడుగుడని బోధిస్తా నన్నాడు.

డాక్టరు : దానిమీద బ్రిటిషుపత్రికలు ఈ ముసలాయన్ను తిట్టిపారేస్తు

నున్న : తిట్టవు ... ఆయన భావానికి చెయ్యాలని తప్పర్థం చేసి ఆవాకులు వాగితే సరి.

౧౦

క్రిస్తుగారు కాంగ్రెసును, భారతీయులను నాలుగు తిట్టి చక్కా బోయారు. లండను వెళ్ళి తిట్టినారు. బ్రిటిషుప్రభుత్వంవారూ నాలుగు తిట్టినారు.

దేశంలో ప్రజలకు బ్రిటిషువారిపై ద్వేషం ఎక్కువైపోతోందని మహాత్మాజీ అఖండ సత్యాగ్రహం ప్రారంభించాలన్నారు. నాయకులు సంపూర్ణ సత్యాగ్రహం జరుగుతుంది, సిద్ధం అంటున్నారు.

పత్రికలన్నీ ప్రభుత్వంవారిని చివాటుపెడుతూ కాంగ్రెసుతో రాజీపడండి అని కోరుతున్నాయి.

జపాను సేదో రేపో ఇండియాలో దిగుతుంది అన్న కింకదంతులు ప్రబలిపోయాయి.

విరోధుల రేడియోవార్తలు వినవద్దని ప్రభుత్వంవారు అరికెన్నుచేసినా ప్రజలలో చాలమంది వింటూనే ఉన్నారు. జర్మనీనుంచీ, ఫ్రాన్సునుంచీ, జపానునుంచీ వార్తలు, ప్రసంగాలు వస్తున్నాయి.

భారతదేశంనుంచి ఏరకంగా మాయమయ్యాడో సురూప్ బాబు జర్మనీ చేరి అక్కడ భారతీయసైన్యం ఏర్పాటుచేశాడని రేడియోలో వినబడసాగింది.

ఏమి గడచిందో జరుగుతాయో అని ప్రభుత్వం అరికెన్నులూ, అరెస్టులు జరిగే విషయాలన్నీ ఆలోచించుకొని సిద్ధంగా ఉన్నారు.

కమ్యూనిస్టులు కాంగ్రెసువారిని ఇప్పుడిప్పుడే సత్యాగ్రహం పెట్టవద్దనీ, ఫాసిస్టులను నాశనంచేయవలసిన ఈ సమయంలో కాంగ్రెసువారు సత్యాగ్రహం ప్రారంభించడం దేశానర్థదాయకమని వ్యాసాలు, ఉపన్యాసాలు మారుమోగిస్తున్నారు.

రాడికల్ డెమోక్రటిక్ పార్టీవారు, వారి పెద్ద ఎం. ఎన్. రాయగారూ కాంగ్రెసును, గాంధీజీని దుష్కృతిపోయసాగారు. కమ్యూనిస్టులకు రహస్యంగానూ, రాడికల్ వారికి బహిరంగంగానూ ప్రభుత్వం డబ్బిస్తోందని దేశంలో మారుమోగుతోంది. ఫార్వర్డుబాక్ పార్టీ వారి నందరినీ ప్రభుత్వం జయిస్తోందని పంపించింది. ఫార్వర్డుబాక్ పార్టీనే నిషేధించింది.

ఈ గడబిడలో నవజ్యోతి, అటు ప్రభుత్వం కొండకూ, ఇటు కాంగ్రెసు కొండకూ తగలకుండా చక్కని సంపాదకీయాలు అర్పింపసాగింది. డాక్టరు రెడ్డి సామ్యవాది అయినా నవజ్యోతిని సామ్యవాదపు పేపరు చేయడలచుకోలేదు. కోనంగి, అనంతలక్ష్మి కాంగ్రెసువైపే మొగిగొన్నా నవజ్యోతిని కాంగ్రెసు పేపరు చేయడలచుకోలేదు.

ఈ సందర్భంలోనే అనంతలక్ష్మికి కోపంవచ్చిన సంఘటన జరిగింది. ఆ దినం ఆగస్టు ఒకటవ తారీఖు.

హాలులో డాక్టరు, కోనంగి, మధుసూదనుడూ మాట్లాడినవెనుక డాక్టరు మధుసూదనుడూ వెళ్ళడానికి లేచారు.

ఈలోపుగా చాధురాణి, సరోజినీ, కమలనయనా అనంతలక్ష్మితో ఏవో పిచ్చాపాటీ మాట్లాడుకొని, అనంతలక్ష్మి కలసాగాఉండడం చూచి వారూ వెళ్ళడానికి హాలులోకి వచ్చారు.

చాధురాణిని చూడగానే రెడ్డిగుండెలు దడదడ కొట్టినాయి. చాధురాణి రెడ్డిగారివంక చూడనట్లు కనిపించింది కాని, చూడవలసిన రీతిగా చూడనే చూసింది.

అందరూ వెళ్ళిపోయారు. కోనంగి చాల పొద్దుపోయినా, హాలులో ఒక సోఫాలో కూర్చొనిఉన్నాడు. ఆతడు కంగిపోయి ఆలోచనలులేని ఆలోచనలలో మునిగియున్నాడు. దీపం వెలుగుతూనేఉంది గుడ్డిగా.

మదరాసులో బ్రాహ్మపుటు అవడంచేత ఇళ్ళలోకూడా దీపాలచుట్టూ నల్లటి బుర్రకాలు పెట్టవలసివచ్చింది. ఒకగంట అయింది. కోనంగి చటుక్కున లేచి తన పడకగదిలోనికి వెళ్ళినాడు.

అనంతలక్ష్మి పందిరిమంచమీద కళ్ళు తెరిచే పడుకొని ఉన్నది. కోనంగి నెమ్మదిగా వెళ్ళి మంచమీద కూర్చుండి 'అనంతం! వంటో బాగా కలసాగా ఉంటా?' అని అడిగినాడు. అనంతం చేతులు చాచింది. కోనంగి ఆమెహృదయంపై వ్రాలి ఆమెను గాఢంగా తన హృదయానికి ఆదుముకొన్నాడు.

తెల్లవారి ఏడుగంటలు అయింది. కోనంగి భార్యపక్కనుండి మెల్లగా లేచి ఆ గదిలో వార్దరికోసం ఉంచుకొన్న ఒక చక్కని రేడియోను మదరాసు

మీటరు తిప్పి మంచందగ్గరకు వచ్చి నిదురలో సౌందర్యనిధియై పడుకొన్న ఆనంతలక్ష్మిని చూస్తూ మంచందగ్గరే నిలుచున్నాడు.

ఆనంతలక్ష్మి గులాబిమొగ్గల పెదవులు కొంచెం విడివడి ముత్యాల పలువరస కొంచెముగా కనబడుతూ ఉన్నది. ఆమె పెదవులూ, మూతలు పడియున్న కన్నలూ నవ్వుతూఉన్నాయి.

‘ఈలాటి పరమకల్యాణమూర్తిని భార్యగాగల ఎవ్వనికి కవిత్వంరాదు?’ అని కోనంగి అర్థస్ఫుటంగా ఆనుకున్నాడు.

ఆమె ముంగురులు ఆరచంద్ర సుందరమయిన ఆమెఫలంపై చెదిరి ఉన్నాయి. ఆమెకు మెలకువరాకుండ నెమ్మదిగా కోనంగి ఆ కురులు సదుతువాడు.

పయ్యెడనుండి కీరగా తపాకున్న ఒక బంగారు హృదయ దేవాలయము పయ్యెడమధుగున ఉన్న గోపురములు ఆమె ఊపిరితో పైకిలేస్తూ దిగుతూ ఉన్నాయి. అతని చూపు లా పరమపవిత్రద్వయముపై ప్రసరించినవి. అప్పటి నుండి అతని చూపులు ఆమె చుబకముపై వ్రాలినవి.

ఇంతలో రేడియోలో మద్రాసునుండి స్పష్టంగా ప్రభాతగీతిక వినిపించ సాగినది. ఆ రాత్రే కోనంగి ఒకపాట ఆ ప్రభాతగీతిక వరసనే వ్రాసి ఉంచుకున్నాడు. అది ఆ రేడియోగీతికలో కలిపి పాడసాగినాడు.

‘జయమో సుందరి నీకు

జయలక్ష్మీతనయా!

జయమోహో సుందరి నీకు!

పల్లవాధరీ! పులసుమానన

హలకపట్టుల యుగ్మభుజా!

జయమోహో సుందరి నీకు!

నీదు స్వప్నములు నిర్మలకాంతులు

నన్ను బొదువునవి నిశ్చలప్రేమలు

జయమోహో సుందరి నీకు!

ద్వాదశ పథం

ఆగస్టు ఎనిమిది

౧

ఆగస్టు ఎనిమిదవతారీఖున బొంబాయిలో కాంగ్రెసు మహాసభ సమితి సమావేశమై 'బ్రిటిషువారు ఇండియా వదలాలనీ, లేకపోతే ప్రతి భారతీయుడూ సత్యాగ్రహం చేయాలనీ, ఆ సత్యాగ్రహం గాంధీగారు ప్రారంభిస్తారనీ, ఆ సత్యాగ్రహం ప్రారంభించేముందు మహాత్మాజీ ప్రభుత్వంవారికి తెలియజేసి రాజీకి వ్యవధి ఇస్తారనీ' తీర్మానింపబడింది.

రాత్రికి తీర్మానం అయింది. తెల్లవారకట్ట కార్యవర్గసభ్యులనందరినీ అరెస్టుచేసి ఎక్కడకో తీసుకుపోయారు. మహాత్మాగాంధీజీనీ, ఆయన అనుచరవర్గాన్ని తీసుకుపోయి ఆగాఖాన్ భవనంలో ఖైదుచేశారు. ఆగస్టు తొమ్మిది ఉదయించింది.

ఆగస్టు తొమ్మిదిలో ఏడో మహాత్మరావేళం పొంగిపోయి అఖండ విద్యుచ్ఛక్తిలా దేశంఅంతా ప్రాకిపోయింది.

ప్రతిగ్రామంలో, పునంలో, నగరంలో ప్రజలు ఆదోళనావశులైరి.

ప్రభుత్వంవారు డజనకొలదీ ఆర్డినెన్సులు అమలులోపెట్టారు. కాంగ్రెసు మహాసభ, కార్యవర్గము, రాజధానీసభలు, కార్యవర్గాలు, జిల్లాసభలు, కార్యవర్గాలు, గ్రామ జాతీయసంఘాలు నిషేధింపబడినాయి.

రాష్ట్రనాయకులు, జిల్లానాయకులు బంధింపబడినారు. ప్రజలు లక్షలు బయలుదేరి రైళ్ళపీ, పెట్రెలు తగులబెట్టినారు. పట్టాలు లాగి పారవేశారు. తంతి టపాతిగలు తెంపిపారవేశారు. రైలుస్టేషనులు, తాలూకాఫీసులు, కలెక్టరాఫీసులు తగులబెట్టారు.

అనేకసలాలలో పోలీసు కాలనులు, ప్రబల చావులు. పోలీసులనే కొన్నిచోట్ల తగులబెట్టినారు. దిట్టమయిన జాతీయ నాయకా నాయకులు మారుమూలలకు పోయి ఉద్యమం సాగిస్తున్నారు.

కొన్నిచోట్ల బ్రిటిషురాజ్యము మాయమైపోయింది; కొన్నిజిల్లాలలో ప్రజారాజ్యాలు సావించారు.

బ్రిటిషుపత్రికలు మహాత్మునీ, కాంగ్రెసునీ తిట్టున్నాయి. భారతీయ పత్రికలలో ప్రభుత్వం ఇష్టంలేకుండా ఈ 1942 సత్యాగ్రహవారలు ప్రచురించబడడట! అమెరికన్ పత్రికలకు వార్తలు సరిగా వెళ్ళటంలేదట. బ్రిటిషువారలంటే ఇష్టంఉన్న పత్రికలు ఇండియాచర్యులను నిరసిస్తున్నవి.

కమ్యూనిస్టులు కాంగ్రెసువారి చర్యలను నిరసించారు. రాయప్డులు కాంగ్రెసును దుష్ప్రతిపాదించారు. పత్రికాసంపాదకులందరూ కూడి ప్రభుత్వంవారు తమ స్వాతంత్ర్యం అరికట్టడం నిరసించారు. తాము యుద్ధ విషయంలో ప్రభుత్వానికి ఎంత సహాయంచేసిందీ వివరించారు. చివరకు ప్రభుత్వంవారే రెండు మెట్లు క్రిందికి దిగినారు.

జర్మనీనుంచీ, సైగాను జపానులనుంచీ రేడియోలో ఇండియాలోని వార్తలన్నీ ప్రచారం కాసాగాయి. సుబాస్ బాబుగారు బర్మా, మలయాలో భారతీయ జాతీయ సేన నిర్మించారు. ఒక సేన జర్మనీలో నిర్మించారు. భారతీయ సేనలు జపానువారికి పట్టుపడినవి. అవి జాతీయ సేనలో చాలా వరకూ చేరినవి.

మలయా, బర్మాలో భారత జాతీయప్రభుత్వం నెలకొల్పినారు. సుబాస్ బాబు దానికి నేతాజీ అయినాడు. అక్కడే జాతీయబ్యాంకు నిర్మాణం చేయగా కోటిరూపాయలు వసూలయినాయి.

భారతదేశంలోనే రహస్యంగా రేడియోస్టేషనులు బయలుదేరినవట, వాటి పలుకులుకూడా ఉద్యమాన్ని హుమారుచేయడం సాగించాయి.

చాలామంది పత్రికానేతలు ప్రభుత్వంవారు విధించిన నిషేధం అన్యాయమని తమ ప్రచురణలు ఆపివేసినారు.

రైళ్ళు సరిగా వెళ్ళటంలేదు. దేశం అల్లకల్లోలమైపోయింది.

లోకం అంతా ఇంత తల్లకిందులౌతుందని కోనంగి కలలో అనుకోలేదు. అన్ని జాతీయపత్రికలతోపాటు కోనంగి తనపత్రికా కట్టివేశాడు. ప్రభుత్వం వారు పత్రికలు చేసిన గడవిడవల్ల చాలావరకు నిషేధాలు తీసివేశారు. ప్రభుత్వానికి పత్రికా సలహాసంఘం పెట్టారు. అప్పుడు తక్కిన పత్రికలతో పాటు కోనంగి నవజ్యోతిని మళ్ళీ ప్రకటించసాగించాడు.

నవజ్యోతి పత్రికాసంస్థ సామ్యజాతీయవాద సమ్యుక్త పత్రిక. పత్రిక అచ్చుపనివారికి, యంత్రపనివారికి, గుమాస్తాలకు, అచ్చుపత్రాలు సరిదిద్దు వారికి అందరకూ ఒకటే జీతం. డెబ్బదిఅయిదు రూపాయలు. పనివాళ్ళ ముఖ్యనకూ, ఉపసంపాదకులకూ నూరురూపాయల జీతం. సహాయసంపాదకు నకూ, ప్రకటన పెద్దకూ, అఫీసు మేనేజరుకూ, పత్రిక సరఫరా పెద్దకూ నూటయైదురూపాయల చొప్పున జీతం.

పనివాళ్ళ పనితనంబట్టి జీతాలలేడా లున్నాయి. రోజుకు రెండుగాలీల న్నర వారు డెబ్బదిఅయిదు రూపాయలవారు. రెండుగాలీలవారు కాని మంచిపనివారికీ అంతేజీతం. అక్కడనుంచి ఆరవై, ఏభై వరకూ ఉన్నాయి. కార్యాలయబాలరకు ముప్పదిరూపాయలు జీతం. న్యూ యెడిటరుకు నూట డెబ్బదివిదు చొప్పున ఏర్పాటు చేసుకున్నారు.

పెట్టుబడికి, వడ్డీకి, యంత్రాలు, టైపుల ఆరుగుదలకు ఇంతంత మొత్తము తీసివేయగా, జీతాలు నాతాలు కర్చులు పోగా మిగతా మిగిలిన సొమ్ములో ప్రావిడెంటుఫండు, బోనసులు ఏర్పాటుచేశారు. సెలవలు, జబ్బుసెలవలు, పనిసెలవలు ప్రతివారికి సమంగా ఇచ్చారు. కోనంగికి రెండువందల ఏళ్లరూపాయల జీతం.

పత్రికానిర్వహణంలో అందరికీ సమంగా ఓటు ఉన్నాయి. పత్రికలో పని చేస్తుంటే ఇతరులుచూచి ఆశ్చర్యపడుతూఉంటారు. ఎవరిపని వారు చేసుకుంటారు. పని సరీగా జరుగుతుంది.

కోనంగి దేశంలో అలకలోలం వింటూ హింసలేకుండాఉంటే బాగుండు నంటాడు. డాక్టరు ఏదీ ఉండకూడదు అంటాడు. రియాసత్ అలీ ఘరవాలేదులే, దేశానికి ఆమాత్రం మగతనం ఉండవద్దా అంటాడు. మధునూదనుడు 'ఇంకా చాలదు. ప్రతి కలెక్టరాఫీసు, ప్రతి కోర్టు అంటుకుపోవాలి. ఇదేసమయం జపానువాడు రావడానికి. ఆస్సాంవరకూ వచ్చి ఆగిపోయాడే నాయనమ్మ. ఆసలు ఆమెరికామీదకు వెళ్ళకూడదు' అంటాడు.

చాధురాణి, సరోజినీ, ఆనంతలక్ష్మి, ఆనందముపడుతున్నారు. వాడలి పోతున్నారు.

౨

శ్రాపురిడరు నుబ్బారావు జ్యోతిష్యుడు. ఆయన ఈ యుద్ధం చాలా కాలం ఉంటుందనీ, ప్రపంచం మారిపోతుందనీ, ఇదంతా యూరేనస్ పని అనినీ అంటూ ఉండేవాడు.

దేనిపని అయితేనేమి, హిందూదేశం అలకలోలంగా ఉంది. కోనంగి మాత్రం ఏమీ కలలోలంకాని హృదయంతో ప్రభుత్వాన్ని కొంచెం ఘాటుగానే విమర్శిస్తూ సంపాదకీయాలు సాగించాడు.

డాక్టరు రెడ్డిగారికి చాధురాణీపై ప్రణయం ఆవిలంబనీయ మయిపోయింది. ఆయన మాట్లాడలేదు. తాను తనకూ స్త్రీలకూ ఇదివరకున్న సంబంధము చాధుతో చెప్పాలా, వద్దా? అని కోనంగితో అలోచించాడు. కోనంగి నువ్వు రెండు కారణాలవల్ల చెప్పాలి అని అన్నాడు. ఒకటి ప్రాపంచికంగా అలోచిస్తే వచ్చేది. ముందు ముందు ఏలాగో ఈతని ఒకనాటి జీవితం చాధురాణీకి తెలిస్తే ఆమెమనస్సు విరిగిపోవచ్చును అని, రెండవది ధర్మదృష్ట్యా అలోచించవలసినది. చేసుకొనబోయే భార్యకూ భర్తకూ మధ్య ఏరహస్యాలూ ఉండకూడదు. ముఖ్యంగా స్త్రీ పురుషులకు సంబంధించినది కనుక అని.

డాక్టరుకు మొదటికారణం నచ్చినా, రెండవ కారణం నచ్చలేదు. ఏరాయి అయితేనేమి పక్కాడగొట్టుకొనడానికి? నువ్వే జాగ్రత్తగా ఆమెకు చెప్పవయ్యా అని కోనంగిని కోరినాడు డాక్టరు.

దీనివల తనకూ చాధురాణీకి ఆసలే సంబంధం కలక్కపోవచ్చును అని డాక్టరు రెడ్డి అనుకున్నాడు. స్త్రీల మనస్సులు విపరీతమయినవి. ప్రేమించి లేదంటారు. ప్రేమించకుండా ప్రేమించినట్లు నటిస్తారు. ఒకనాడు ప్రేమించి, మరునాడు నీకూ నాకూ ప్రేమ ఏమిటి అంటారు. కాని స్త్రీ ఇంతకన్న ఏమిచేస్తుంది. ఈ ఆసంగతపు చరిత్రవలనే స్త్రీ తన్ను తాను రక్షించుకుంటూ ఉంటుంది. పురుషుడు స్త్రీ అంటే ఓడి ప్రాణం విడిచినంతటి గడచిడ చేసుకోవడమే :- పెట్టనికోట.

ధర్మభావమయితేనేమి, ముందువిషయం ఆలోచించుకోవడం లేక పోవడంవల్లయితేనేమి, తాను చిత్రంగానే బ్రతికాడు. చేసినపనికి తాను విచారించడం లేదు కాని ఆ పని తనకూ చాధురాణీకి సైంధవునిలా అడ్డం పడితే ఎట్లాగు?

చాధురాణీ చదువుకున్న బాల. సంస్కృతి కలది. ధీకాలిని. అలాంటి అమ్మాయి తనజీవితం అంతా ఆలోచించుకొని అర్థంచేసుకోలేదా! అని అనుకున్నాడు డాక్టర్. మొత్తంమీద ఏది ఏమవుతుందో అని కొంచెం భయం పట్టుకుంది డాక్టరు.

ఆగస్టు ఇరవైరెండవ తారీఖున సాయంకాలము కోనంగి, చాధురాణీ, మధునూదను, సరోజిని బీచికి వెళ్ళినప్పుడు, చాధురాణీ కోనంగి ఒకచోట కూర్చోని ఉన్నారు. తక్కినవారిని దూరంగా పొండి అని, కోనంగి ఇదివరకే డాక్టర్ గారి పెళ్ళిమాట విషయం చెప్పకొరియుండడంచేత, వారు ఏవోమాటలు చెప్పుకుంటూ దూరంగా వెళ్ళిపోయినారు.

కోనంగి వెంటనే చాధురాణితో 'చాధురాణీ! డాక్టర్ రెడ్డి చాలా మంచివాడు...' అని ప్రారంభించాడు.

- 'నేను కాదన్నానా బ్రదర్!'
- 'విను నా మాటలు వూరిగా—'
- 'నేను విననన్నానా?'
- 'సరే, డాక్టర్ చిన్నతనంలో కొన్నితప్పులు చేశాడు!'
- 'చేయను. నాకెందుకు?'
- 'పురుషుడవడంచేతనూ, డాక్టరవడంచేతనూ—'
- 'ఇప్పుడు ఆ రెండూ కాదా ఏమిటి?'
- 'అతడు ఏదోరకంగా తృప్తి తీర్చుకొనేవాడు.'
- 'ఏమిటయ్యా! ఏవేవో గొడవలు?'

‘అతడు ప్రేమ అనేపదార్థం ఉంటుందని ఎప్పుడూ నమ్మేవాడుకాదు,’

‘పాపం! ఇప్పుడు బుద్ధి మారినదా ఏమిటి?’

‘అ! అందుకు కారణం నువ్వే!’

‘నేనెప్పుడూ ఆయనతో ఏమీ మాట్లాడలేదే!’

‘మాట్లాడకుండానే అంతపని చేశావు. మాట్లాడితే డాక్టరేమయ్యే వాడో!’

‘కళ్ళు తేలేసేవాడు! ఇప్పుడు మాట్లాడకుండానే సగం తేలివేస్తున్నాడు.’

ఆయన నిన్ను ప్రేమించాడు, తన జన్మ నీ పాదాలదగ్గర ఉండంటున్నాడు.’

‘ఆయన పైత్యము కొంత, నా ము కొంతలాఉంది!’

‘మధ్యను నా దౌత్యమూ!’

‘ఇంతకూ నువ్వు చెప్పేది ఏమిటి?’

‘డాక్టర్ రెడిగారు నిన్ను వివాహమాడ—’

‘కాదయ్యా! నువ్వు చెప్పేది చెప్పమన్నాను!’

‘తప్పకు నువ్వు వివాహం చేసుకోమనే నా ఆభిప్రాయం!’

ఇంతలో అనంతలక్ష్మి గబగబ వీరిద్దరికడకు వచ్చింది.

అనంతలక్ష్మిని చూడగానే కోనంగి సంతోషంతోలేచి ‘అనంతం, సమయానికే వచ్చావు—’ అన్నాడు.

అనంతలక్ష్మి మొగం ముడుచుకొని ‘మితో పనిఉండి రాలేదు. సరోజిని వదినకోసం వచ్చాను చాలా ముఖ్యమయిన పని ఉండి. మీకారు చూచి, అందరూ ఇక్కడే ఉంటారుకదా అనుకున్నాను. మీ మాటలకు అడుగుచ్చానేమో తుమించండి.’ అని గబగబ కోనంగిమాటలు వినిపించుకోకుండా, కోనంగి అడ్డంపెడితే పక్కనుంచి తప్పుకొని విసవిసా వెళ్ళిపోయింది.

కోనంగి తెల్లబోయాడు. ఈమధ్య అనంతం నాల్గయిదుసారులు ఈరకంగా సంచరించింది. కోనంగికి అరంకాలేదు. కాని చౌధురాణికి వెంటనే అరంఅయి నవ్వువచ్చింది. ‘కోనంగి చౌధురాణిని చూచి ‘ఎందుకమ్మా చౌధూ! నవ్వుతున్నావు?’ అని అడిగాడు.

‘బ్రదర్ నీకరంకాలేదా అనంతం వృద్ధయం?’

‘నాకు ఏదో అనుమానం తట్టుతూ ఉన్నది.’

‘ఏమిటి?’

‘నువ్వు అనుకున్నది చెప్పు!’

‘నువ్వు భార్యను మరచి నీ మనస్సు నాపైన లగ్నంచేశావని ఆమెకు అనుమానం కలిగిందని నా ఉదేశం!’

‘అది నాకు ఇప్పుడే కలిగింది అనుమానం. ఇదివరదాకా, ఆమె రెండు మూడుసార్లు ఈలా సంవరిస్తే అర్థంకాలేదు నాకు.’

‘మీ భార్యభర్తలమధ్య నేను వచ్చి పడ్డానేమిటి?’

‘శువు వచ్చి పడడం ఏమిటి? నేను నాజన్మలో ప్రేమించిన బాలిక ఒక్కరే! ఆ ఒక్కరే నా భార్య అయింది.’

‘అనంతం హృదయం నవనీలం!’

‘నవనీలహృదయమే! కాని ఈ విచిత్రమార్గం తొక్కించేమిటి? నా హృదయంలో నాకు తెలిసినంతవరకు ఆయుమాత్రం చలనంలేదే! అదివరకు ప్రేమలేకుండానే వివాహం చేసుకుందా మరుకున్నాను. కాని నా అదృష్టం కొద్దీ నాకు అనంతం దొరికింది చాళూ! నా ఆనందం ఈనాటికీ వర్ణనాతీతమే ప్రవహిస్తూ ఉన్నది. ఇంతకూ డౌర్బాగ్నల్లి నేను, నాకు సంతోషాదృష్టం ఎంతకాలం ఉంటుంది?’

‘అలా అనుకుంటూ నేమిటి బ్రదర్?’

‘అనుకున్నా, అనుకోకపోయినా అదృష్టం మారుతుందా చాళూ?’

‘అదృష్టం అంటే నీకు నమ్మకమేనా?’

‘ఆ; సందేహం లేకుండా.’

‘అయితే నన్ను ఆలోచించుకోసి! నా విషయం డాక్టరుగారితో ఏమీ చర్చించకు. నా అదృష్టాన్ని నేనే పరీక్షచేసుకోవద్దు! నేను రాజకీయంగా భావించి లేనిదాన్ని. డాక్టరుగారు సామ్యవాది.

‘రాజకీయాలకూ, వివాహాలకూ సంబంధం ఉందా వెర్రిదానా? అలా ఉందనుకొని రియాసత్ ను బాధాకూపంలోకి తోసింది మెహర్నీసా!’

‘అదేమిటి?’

‘ఏమీ ఉంది. ప్రేమంత వెర్రిభావం, దురదృష్టమూ ఇంకోటి లేదు. డాక్టర్ నన్నట్లు ప్రేమించి పేలాలవడమేతప్ప ఇంకేముంది?’

‘అలాంటి డాక్టరుకు ఈనాడు ప్రేమ ఏమిటి?’

అనంతలక్ష్మి తన విషయంలో నిష్కారణంగా అనుమానంపడి ఆమె బాధపడుతోంది, తన్ను బాధపెడుతోంది అని కోసంగి కంగిపోయినాడు.

కోసంగి భార్యను బ్రతిమాలదలచుకోలేదు. కోసంగి ఆనవసర సంభాషణ చేయదలచుకోలేదు. ఈ విషయం ఎవ్వరితోనూ చెప్పకు నీసి! (చెల్లి) అని కోసంగి చాళూరాణిని కోరి వాగ్దాతం చేయించుకొన్నాడు. చాళూరాణి ఏమీ ఎరుగనిదానివలెనే సంచరింపసాగింది.

తనగది వదలి రావడం మానివేసింది. భోజనం సరిగా చేయడం లేదు. కారువేసుకొని పార్వతిఇంటికి, అలమేలుఇంటికి, మెహర్ దగ్గరకూ వెళ్ళుతూ ఉంటుంది.

ఇంత ఉపాహారం తింటే జోళ్ళుంటుంది. చిక్కిపోతూ ఉంది అనంతం. ఏదో బెంగ, కూర్చున్నచోట నిలుచోలేదు, నిల్చున్నచోట కూచోలేదు. ఒక స్నేహితురాలిఇంటనూ చాలాసేపు ఉండలేదు, వాళ్ళు ఏమి చిరుతించి పెట్టినా సయించడంలేదు. కోనంగి భార్యచర్య యావత్తూ చూస్తూ ఉన్నాడు. ఆమె బాధకు తానూ బాధపడుతూ ఉన్నాడు. ఏమిటి ఈ అవసరమైందో? అతడు నాలయిదుసారులు భార్యతో మాట్లాడానని ప్రయత్నించాడు కాని అనంతలక్ష్మి వినిపించు కోవండా వెళ్ళిపోయింది.

ఎక్కడన్నా ఇటువంటినితి వస్తుందా? ఉత్తమప్రేమలో భార్యాభర్తల మధ్య ఒకరి నొకరు అనుమానపడడం ఉంటుందా? అది ప్రేమకు పేద కళంకంకాదా? అలాంటి అనుమానం వచ్చింది గనుక అనంతంప్రేమ కుదత్వానికి కొంచెం తగ్గిం దనుకోవాలా?

ఏమి గొప్పవాడు తాను? తినలేనట్టి, కట్టగుడా లేకుండా తాను వచ్చి తనక్రింద ఆదరణచేసే భార్యవస్తే, ఆమెకు వంకలుపెట్టడానికి ఎవరయ్యా తాను?

అనంతలక్ష్మితో సహవాసం లేకపోతే డాక్టర్ రెడ్డికి తనకూ సంబంధమే ఉండకపోవును. అప్పుడు సినీమా ఏదీ? పత్రికాసంపాదకత్వం ఏదీ? ఇంక ఇప్పుడు తన కర్తవ్యమేమిటి?

అలాగే మాట్లాడకుండా అనంతంకోసం తన భోరణి మార్చుకొని ఆమె మనస్సుకు ఆనందం కలుగజేయాలి.

కోనంగి అనంతలక్ష్మిని వెన్నంటి ఒక్కనిమిషమూ వదలకుండా ఏవో పిచ్చిమాటలు అంటూ నవ్వించటం సాగించాడు. అనంతాన్ని నవ్వించడమే తన పవిత్రధర్మం అన్నట్టు సుంచరించడం ప్రారంభించాడు.

అనంతానికి తాను తప్పుచేసినట్టు ఆనాడే ఆరమయింది. తన మృదయ నాథుడు నిర్మలచరిత్రుడు. ఈ రెండేడ్లలో వేలుచూపి ఆయన ఎక్కడ తప్పు చేశారని తాను చెప్పగలదు? చిన్నతనాన్నుంచి ఎరిగిఉన్నవారు, చౌధురాణి పదినిమిషాలు మాట్లాడుంటే మాటలాడుకోవడము తప్పా? తాను ఇష్టంవచ్చిన వారితో మాట్లాడితే, అవన్నీ ఆయన తప్పుపట్టుకున్నారా?

ఎంతచదువు చదివినా స్త్రీ స్త్రీయే! భర్తను ఊదరకొట్టి తాను ఏమి చేయాలని తన ఉద్దేశం? భర్తకూ చౌధురాణికి ఏమి పాపసంబంధం ఉండగలదు? ఏవో లేనిపోని అనుమానాలు కల్పించుకొని తాను బాధ

పడుతోంది. కాని, ఆయన నిర్బలవృద్ధుడయితేనే తీరుగుతున్నారు. ఆయన్ను చూస్తే బాలిజేస్తుంది.

ఒక వారంలోజూబు నెమ్మదిగా జరిగాయి. కోనంగి ప్రయత్నంవల్ల ఏమీ యెరుగనివానివలె నటిస్తూ సంచరించడంవల్ల అనంతలక్ష్మి భర్తతో మామూలుగా మాట్లాడేసిలికి వచ్చింది.

ఇంతట్లో ఒకరోజున పోలీసు డిప్యూటీ కమిషన రొకాయన, మన చెట్టి గారూ, ఇంకా కొందరు పెద్దలూ, ఇరవైమంది పోలీసువారూ కార్రనుండీ, పోలీస్ వాన్ నుండీ దిగి నవజ్యోతి కార్యాలయం అంతా సోదా చూచారు. ఏ కాగితాలూ దొరకలేదు. డిశ్చెల్లో జరిగే గడబిడలనుగురించి వచ్చిన ఉత్తరాలూ, పత్రికా పుస్తకాలయంలోని సామ్యవాద, జాతీయవాదాది పుస్తకాలూ పట్టుకువెళ్ళారు.

చెట్టిగారి కసి తీరలేదు. ఎన్నివిధాల చిక్కులుపెట్టాలో అన్నీ పెట్టడానికి సిద్ధమే.

పత్రికాకార్యాలయంమీద దాడిజరిగిన కొదిరోజులకు ప్రభుత్వంవారు నవజ్యోతి పత్రికను తమకు ఆరువేలు ధరావతు కట్టాలని కోరినారు. అందుపైన కోనంగి హైకోర్టులో ప్రభుత్వంవారి ఆజ్ఞకు పునాదియైన ఆర్డినెన్సు చట్ట విరుద్ధమనీ, ఒకవేళ ఆర్డినెన్సు చట్టవిరుద్ధం కాకపోయినా, ధరావతు కోరతగిన కారణం లేనందున ధరావతు వనూలుచేయకుండా ప్రభుత్వంపై ఆంక్ష పొందాడు.

ఈ ధరావతు విషయంలోనూ చెట్టిగారి మాహాత్మ్యం ఉందని డాక్టరు రెడ్డిగారికి రహస్యగతమానం తెలిసింది.

డాక్టర్ : ఈ మాహాభావుడికి ఎంతకాలం నీమీద ఈ కత్తు ఉంటుందంటావు

కోనంగి : వాడికి బుద్ధి మళ్ళీవరకు.

డాక్టర్ : ఎల్లాగ బుద్ధి మళ్ళుదం ?

కోనంగి : వాడు చేసే దుర్మార్గాలు కలకలం పండిపోవాలి, అప్పుడు వాణి అనే అణుసాన్ని.

డాక్టర్ : మళ్ళీ వటి వేదాంతాలు మాట్లాడకు

కోనంగి : వటి వేదాంతాలు కావయ్యా బాబూ! సంపూర్ణమయిన కాస్త్రవాదంతో మాట్లాడుతున్నాను. పెండ్ల్యలం నీలి ఎరగవు?

డాక్టర్ : నాకు మండిపోతుంది ఒళ్ళు. వీణ్ణి నున్నంలోకి ఎముకయినా మిగలకుండా తన్నించాలి.

కోనంగి : ఆ పనిమాత్రం చేయకు నాయనా!

డాక్టర్ : నేనే ఎప్పుడో గలయంగా

కోనంగి : నీసంగతి, నా సంగతి అల్లాఉండు. ఈమధ్య ఆ అరవ పత్రికలో మన చెట్టియారునుగుంచి వ్రాసే వ్రాతలన్నీ చూస్తూ ఉన్నావా ?

డాక్టర్ : వా డెంత అసాధ్యుడోయి ఆ సంపాదకుడు ! ఆ వ్రాతలలో ఉన్న గమ్యము విమిటంబే అని అన్న నీజమే ! అందుచేత చెట్టిగారికి మరీ మతి పోతోందట !

కోనంగి : ఆ పత్రిక అబ్బాయికి చెట్టియారుసంగతులన్నీ ఎల్లా తెలుస్తాయ్ ?

డాక్టర్ : ఆతనికి చాలామంది గూఢచారులున్నారమృత. ఒక్కొక్క వారత ఇంతని ఇస్తాడట. అది మరి మంచివార్త అయితే ఏదైరూపాయలు గిట్టాయన్నమాటేనట.

కోనంగి : ఎక్కడిదీడబ్బు బాబూ ?

డాక్టర్ : ఆ పత్రిక అమ్మకం ముప్పైవేలందోయి ఇప్పుడూ !

ఛ

మొత్తంమీద కోనంగి హైకోర్టులో దిటంగా వాదించిచాడు. అయినా లాభం లేకపోయింది. నవజ్యోతిపత్రిక ఆరువేల రూపాయలు సెప్టెంబరు మొదటి వారంలో ధరావతు కట్టితీరవలసివచ్చింది.

ధరావతు కట్టినాముకదా అని కోనంగి ఘాటుగా వ్రాయటం మానలేదు. కాని 'లా' ప్రకారం పత్రికకు ఏమీ నష్టం లేకుండానే వ్రాస్తున్నాడు.

దేశంలో కొన్నిచోట్ల ఉధృతం తగ్గింది. కొన్నిచోట్ల ఏమీ తగ్గలేదు.

కాని కోనంగిమట్టుకు స్వరాజ్యము వచ్చినట్లుగానే పనిచేయడం సాగించాడు. అతని ఉత్సాహమే మధునూదనునీ, సరోజినీనీ హుషారులో ముంచింది. ఆరు, అయిదు కాములు ప్రభుత్వంవారు ఒప్పుకున్న వారలనే పెద్ద అక్షరాలలో వేస్తూఉండడం, మొదలయిన గడవిడ చేస్తూఉండేవాడు. డాక్టర్ రెడ్డికి ఈలా చేయడం ఎక్కువ ఇష్టంలేదు.

'జాగ్రత్త కోనంగీ !' అని కోనంగిని కల్లెం లాగుతూ ఉండేవాడు.

సెప్టెంబరు రెండవవారం ప్రారంభంలో బుధవారంనాడు కోనంగి సంపాదకీయం వ్రాసుకుంటూ ఉన్నప్పుడు చౌధురాణి కోనంగిగదిలోనికి చక్కావచ్చింది. సరోజినీ, అనంతలక్ష్మి ఏదో మాట్లాడుకుంటున్నారు. మధునూదనుడు మొదలయినవారు రాయిటరు టెలిఫోనులోంచి కాగితాలు లాగి పాఠవేస్తూ యధావార్తలు, దేశవార్తలు తగుమాచేయడం, చింపడం, అచ్చుకు పంపడంలో నిమగ్నులై ఉన్నారు.

చాధురాణి కోనంగికడకు వచ్చి ఏమయ్యా బ్రదర్! ఇప్పటికి నిశ్చయానికి వచ్చాను.

‘ఏమి నిశ్చయం?’ అరుదాగా కోనంగి అడిగాడు.

‘నేను రెడ్డిగారిని ప్రేమిస్తున్నానని!’

‘అయితే నా హృదయపూర్వక అభిగంధనలు.’

కోనంగి లేచి చాధురాణి చేయి అడిమూండగా అనంతలక్ష్మి ‘గురువుగారూ!’ అంటూ అక్కడకు వచ్చింది.

చాధురాణి, కోనంగి కరగ్రహం చేసిఉండడం చూసింది. మాటాడకుండా వెలవెలపోయే మోముతో నిలుచుండి, ముత్యజంబులో ఒక కర్పిలో కూలబడిపోయింది.

చాధురాణి, అనంతలక్ష్మిదగ్గరకు వెళితే ‘నువ్వు వద్దు. నాకేమీ బాగాలేదు. నువ్వు వెళ్లి సరోజిని వదినను పిలు’ అని నీరసంగా అంది.

వెంటనే చాధురాణి వెళ్లిపోయింది. ఆమె వెళ్ళడం తరువాత, అనంతలక్ష్మి కాలికాశక్తిలా లేచింది. భర్తనుచూచి: ‘ఏమండీ, మీకు నామీద ప్రేమ వశిస్తే వశించిందిగాక! మీప్రణయవిలాసాలు ఇంత వెల్లడిగా ప్రదర్శించకపోతే, కాస్త రహస్యంగా సంచరించలేకపోయారు? నామీద మీ కప్పదూ ప్రేమలేదని ఈ మధ్యనే తెలుసుకున్నాను. నా డబ్బుకోసం అశించారు. నన్ను చేసుకున్నారు. అయినా నా ప్రేమమాత్రం మీకు సంపూర్ణాంకితం చేసింది. నన్ను మీకు దేహమూ, మనస్సు, ఆత్మా ఆర్పించుకుంటిని. నామీద ప్రేమలేకపోయినా, దయాంతఃకరణబహుదా లేవా మీకు..... (ఆమె పకపక నవ్వి) ఏదో అంటున్నాను, నాకు తల తిరుగుతోంది..... నాకు (ఆమె వెక్కివెక్కి ఏడుస్తూ తలతిరిగి కూలిపోబోయింది) కోనంగి ఒక్క గంతువేసి అనంతాన్ని పట్టుకొని అనంతం! అనంతం! అని గుండెలదిరిపోయే కేకలువేశాడు. ఇంతలో సరోజిని పరుగెత్తుకొని అక్కడకువచ్చి ‘ఏమిటి అన్నయ్యా!’ అని అంటూ కోనంగి అనంతలక్ష్మిని చిన్నబిడ్డలా ఎత్తుకొని హృదయానికి అదుముకొని ఉండడం, అనంతలక్ష్మి నిశ్చేష్టయైఉండి, తల వెనక్కు వేలవేసి ఉండడం చూచింది.

‘అయ్యయ్యా! అన్నయ్యా!’ అని మధునూదనుని కేకవేసింది. కోనంగి అలా అనంతలక్ష్మిని ఎత్తుకొని మత్తలేనివానిలా ముందు హాలులోనికి తీసుకువచ్చాడు. మధునూదనుడు పరుగెత్తుకొని కోనంగిదగ్గరకు వచ్చాడు. కోనంగి మోము పిచ్చివానిమోములా అయిపోయింది. అదీచూచి, ‘ఏమిటి కోనంగీ!’ అని అరిచాడు.

సరోజిని ఆ ప్రక్కనేఉన్న కూబాలో నీళ్ళు అనంతలక్ష్మి మొగంపై చల్లింది.

అనంతలక్ష్మికి అంతకుముందే మెలకువవచ్చింది. అయినా భర్త తన్ను ఎత్తుకొని ఉండడం గమనించి ఆ సీరసత్వంతోనే ఏదో హాయి అనుభవిస్తూ కదలకుండా కళ్ళు మూసుకునే ఉంది.

చలని నీళ్ళు తగలడంతోనే ఆమె పూరిగా కళ్ళు తెరిచి 'అమ్మా' అని నిట్టూర్పు విడిచింది. భర్త తన్ను విడవలేదు. అతడు ఈలోకంలో లేడు. ఆమెను ఎత్తుకొని విగ్రహంలా నిలచుండే ఉన్నాడు. భర్త మోము చూచి, అనంతలక్ష్మి గజగజలాడింది. 'నాకు బాగా ఉంది, వదలండి గురువుగారూ!' అని సగం ఏడ్చుగా అంది. ఆచూట విననట్టుగా శోనగి భార్యను ఇంకా గట్టిగా హృదయానికి అదుముకున్నాడు.

మధుసూదనం డాక్టర్ రెడ్డి! వెంటనే ఫోను చేసి ఉండెను. మధుసూదనుడు ఫోనుకడనుండి వచ్చి, శోనగిని పొదివి పట్టుకొని 'ఒరే! శోనగీ!' అని గాఢ విషాదపూరిత కంఠంతో అరిచాడు.

శోనగి ఇంతలో సగం మెలకువ వచ్చి 'ఏమిటిది! ఏమిటిది!' అంటూ భార్యను అక్కడే ఉన్న సోఫాపై పడుకోపెట్టాడు.

ఇంతలో డాక్టర్ రెడ్డి గబుక్కునవచ్చి, అనంతలక్ష్మిని పరీక్షచేశాడు. 'అనంతలక్ష్మీ! ఎల్లాఉంది?' అని అడిగాడు.

'నాకు బాగానేఉంది. వారిని చూడండి, అల్లాఉన్నారు? వారినితి చూడండి! నాకు భయం వేస్తోందండీ!' అని కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకుంటూ అడిగింది.

డాక్టరు శోనగివైపు చూచాడు. శోనగిచూపులు వెర్రిగానే ఉన్నాయి.

వెంటనే డాక్టర్ 'సరోజినీదేవీ అనంతలక్ష్మిని ఇంటికి తీసుకుపో కారుమీద. నేను శోనగిని నా కారుమీద తీసుకువస్తాను' అన్నాడు.

'కాదండీ, నేనూ వారితోనే వస్తాను!' అని అంటూ. లేచి భర్త దగ్గరకు రాబోయింది. సరోజినీ చాధురాణీ వద్దని వారించారు.

ఈలోగా డాక్టర్ శోనగిని నెమ్మదిగా కుర్చీలో కూర్చుండబెట్టి నుదురుపై బలంగా చున్నీళ్ళతో కొట్టినాడు. శోనగి గబుక్కున కళ్ళుమూసుకొని తలదూపి 'ఏమిటి డాక్టర్! ఏమిటి నీళ్ళు?' అని ప్రశ్నిస్తూ లేచి నుంచున్నాడు.

౨౪

జైళ్ళు నిండిపోయారు! జైళ్ళు నిండిపోయారు కాంగ్రెసు భోక్తలు, యుద్ధభోక్తలు.

గాంధీజీనిగురించి, క్రిష్ణ ప్రతిపాదనలనుగూర్చి లూయీ ఫీషర్ అమెరికానుంచి ఘాటుగా వ్రాయడం ప్రారంభించాడు.

దేవుడం ప్రపంచం నిండిపోయింది. విషం మంచులా ఆవరించిపోయింది. కోనంగి భార్యకు బాగా నెమ్మదిగా ఉందని తెలుసుకున్నాడు. కాని ఎందుకోసం డాక్టర్ రెడ్డి అనంతలక్ష్మిని ఆస్పత్రికి ఆరోగ్యపరీక్షార్థమై పంపించాలన్నాడు? అదినం భార్య తన్ను మాటలతో చీల్చివేసినప్పటినుంచీ కోనంగి నిస్పృహ ఎక్కువైంది.

బిచ్చగానికి రాజ్యాధిపత్యమా! ఒక దివ్యబాలిక జీవితచరిత్రలో భాగం పంచుకోవడానికి తన కేమితికారం ఉంది? స్వచ్ఛాంబుపూర్ణమై ప్రవహించే పవిత్రాపగలో దుర్వాసనాపూరిత మలిననీరాలు సంగమించడం ఎంత అధర్మసంఘటనో!

తన మూలాన ఆ స్వచ్ఛజీవిక, అనంతం ఎన్నో బాధలు పడుతోంది. ఎదురుగుండా తాను కనబడుతున్నకొలదీ, ఆ బాలికకు బాధగాని విక్రాంతి ఉండదు. తనలో ఏదోలోటు లేకపోతే అంతనిర్మలహృదయంగల అనంతం తన్ను ఎందుకు అనుమానం పడుతుంది? అనంతజీవితంలో తన బ్రతుకు సంగమించడానికి కారకుడు తానే! ఆమెజాతకంలో ఓ దురదృష్ట ముహూర్తం. తాను వాళ్ళ ఏద్యారందగ్గర నుంచోడం తటస్థించింది.

జైలుకు వెళ్ళి తాను అనంతజీవితంలోంచి తరలిపోతే, ఆమెకు దుఃఖం ఉపశమనమై కొంతకాలానికి ఆమె సంపూర్ణకాంతి సంపాదించు కంటుంది. అతర్వాత ఆమెకు కావాలంటే తాను ఆమె తనకు విడాకులు ఇవ్వడానికి అనుమతించుతాడుగాక! సందులలో తిరగవలసిన తనకు సందులే దిక్కు అవుతాయిగాక!

మరునాడు కోనంగి ఖద్దరుపంచె, ఖద్దరుచొక్కా తొడుక్కొని, ఖద్దరు టోపీ ధరించి, గాంధీమహాత్మునిమీద, 'క్విట్ ఇండియా' నినాదపూరితమయి వచ్చిన ఒక గీతాన్ని పాడుకుంటూ, త్యాగరాజనగరంలో ఏక సత్యాగ్రహ యుతమయిన ఊరేగింపు జరిపినాడు.

‘మహాత్మగాంధీ! క్విట్టిండియాను

మహావాక్కునే

మంత్రంచేశావు

బ్రిటిషుగుండెలూ పీచుపీచుమన

భేరినాడం చేశావు

ఇన్నేళ్ళూ నీమాలే మాకు

ఎంతో ముందుకు నడిపేశ కయి

స్వరాజ్యయుగముకు సాగించింది

అడంలేనీ వేగంతోటీ

మహాత్మ.....

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వపు మానుషులవ

విరుగుడుకై విజృంభించి

హిందూముగ్ధులకు

పాన్థీశిక్కుల

సంయోగానికి

సాధనమైనా

మహాత్మాగాంధీ.....

ఆఫ్ గెనెరల్ డి అల్యూడే

హరిజనులందరి రక్షించా

వారికి హక్కు ప్రథమసానము

వారికె తిరిగి ఇప్పించా

మహాత్మాగాంధీ !

ఆ పాట పాడుకుంటూ కాంగ్రెసుజండా గాలిలో ఎగురుతూ ఉండగా, 'క్విట్ ఇండియా, కాంగ్రెస్ జిందాబాద్! మహాత్మాగాంధీజీకి జై!' అని నినాదంచేసి,

'జయ! జయ గాంధీ!

జయ జయ లోకగురూ!

సత్యము ధర్మము చంపిన లోకము

నిత్య పదార్థము ఎరుగని లోకము

అమృతని నాదము నీ జయనాదము

అలకించుతూ ఆనందమృయే!

జయ జయ!'

అని మరల పాడినాడు.

అనేకులు ప్రజలు దూరంగా ఆతని ఆనుసరించసాగారు. ఇంతలో ఒక పోలీసులారీ వచ్చి, కోనంగికడ ఆగింది. పోలీసువారాలు బండిలోనుండి దిగి కోనంగిని అరెస్టుచేసి బండిలో ఎక్కించి తీసుకుపోయారు.

కోనంగి ఎవ్వరితోనూ చెప్పలేదు. అతడు భోజనానికి రాలేదు.

ఉదయమే తిరువలిక్కేరి గోమా వైద్యాలయానికి వెళ్ళిన అనంతలక్ష్మి, జయలక్ష్మి, వారి పనిమనిషీ భోజనంవేళకు కారుమీద ఇంటికి వచ్చారు. వారి మోములు సంతోషంతో కలకలలాడిపోతున్నాయి. అనంతలక్ష్మి మోములజ్వలకాంతివంతమై ఆనందపూరితమై ఉన్నది.

'నీ మొగుడిలో నేనే చెప్తాను అమ్మిణీ!' అన్నది.

అనంతలక్ష్మి ఎప్పుడు భర్త ఆ శుభవార్త తెలిసి తనకడకు పరుగిడి వచ్చి తన్ను కాగలించుకుంటూ అని ఉవ్విళ్లుూరుతూ, తాను హులూ హూర్చుని ఉంది.

వీరిని దింపగానే జయలక్ష్మి తన కారును మధుసూదనుని ఇంటికి పంపింది. ఆ కారు డ్రైవరు వారినందరినీ ఒక శుభవర్తమానం వివడానికి త్వరగా రమ్మననుని వార్త 'ని వెళ్ళినాడు.

వారందరూ భోజనాలు ముగించి రోజు వారికోసం వచ్చే కోసంగి కారుకోసం ప్రతీక్షిస్తున్నారు. కారు రావలసినకాలం అరగంట దాటి పోయింది. కోసంగిగారి కారు బయలు అనంతలక్ష్మికారు వచ్చింది.

ఏమిటా శుభవర్తమానముని అందరూ వెంటనే వచ్చారు. కారుచోత వివగానే జయలక్ష్మి వరండాలోకి వచ్చి వారి చెదుర్కొని 'రండి, మీ అందరికీ పళ్ళు పంచిపెడుతున్నాను' అన్నది.

చాధురాణి : పిన్ని ! శుభవర్తమానం ఏమిటి ?

జయలక్ష్మి : లోపలికి రా చెప్తాను.

ఇంతలో డాక్టరు కారువేసుకొని స్వయంగా నడుపుకుంటూ చెమటలు కారిపోతూ ఉండగా, ఏదో కంగారుపడే మోముతో, ఒక నర్సును వెంట బెట్టుకొని వచ్చి దిగాడు. నర్సు చపరాసీ పెట్టెలు పట్టుకుని దిగినారు.

దిగిదిగడంతోటే 'అనంతం ఏదీ ?' అని జయలక్ష్మిని ప్రశ్నించాడు.

'లోపల ఉంది, నాకబురు మీమా అందిందీ !' అని జయలక్ష్మి అన్నది.

డాక్టర్ : ఏంకబురు ?

జయ : మిమ్మల్ని వెంటనే ఒక శుభవర్తమానం వివడానికి పిలుపు పంపినానుకదా !

డాక్టర్ : నాకు అఫీసునుండి ఒక ఉత్తరం వస్తే అఫీసుకు వెళ్ళి, అక్కడవార్త తెలిసి ఇంటికి వెళ్ళి ఒక కేసుఉంటే మా నర్సును, పనిచాణీ తీసుకొని ఇక్కడ కోసంగి ఉన్నాడేమోనని కనుక్కోడానికి వచ్చా ! రండయ్యా అందరం లోపలకి వెడదాం.

జయలక్ష్మి నర్సుచేయి జాడిస్తూ 'రండి లోపలికి' అని పిలిచింది. అందరూ లోపలికి వెళ్ళి కూర్చున్నారు.

అప్పుడు జయలక్ష్మి ముసిముసినవ్వులు వవ్వుతూ అనంతం ముస్తాబై రావడం చూచి 'అందరికీ శుభవర్తమానం ఏమిటంటే, నాకు ఒక మనముడు పుట్టబోతున్నాడు' అని చెప్పింది.

'ఏమిటి !' అని అందరూ 'ధన్యవాదాలు' అంటూ లేచారు. చాధురాణి, సరోజినీ, కమలనయనా అనంతంకడకు పరుగెత్తినారు. డాక్టర్ 'నే ననుకున్నది నిజమే ఐందా ! ఎంత సంతోషం !' అంటూ కర్రపూర్చు చేయడానికి లేచి అనంతందగ్గరకు వెళ్ళినాడు.

౬

ఇంతమంది తన్ను అభినందించుచున్నా అనంతలక్ష్మి మనస్సు ఇక్కడ పూరిగా లేదు. భర్త ఎక్కడ? తన గురువు ఏది? ఈవార్త చెవిని సోకగానే ఆయన ఆనందమందును. ఆయన తేజస్సు తనగర్భమందున్నది. ఆయన ఆత్మ వేరురూపమున తన్నావేశించినది? ఆయన తన కర్పించిన ప్రణయజ్యోత్స్నావిలాసములు ఎంతమధుర మయినవి. వారు తన్నెంత ప్రేమించుచున్నారు!

తాను భర్తను కోపించిన పిచ్చితనం ఎంత జాగుప్పు కలిగించినది. తన్నే ఆమె కోపించుకున్నది. ఆ లేడీ డాక్టరునకు ఇవియున్నాయు తాను నివేదించినప్పు డామె 'వైరెత్తీ! ఇదంతా నీ మనోవైకల్యమే. ఆ మనో వైకల్యమంతా నువ్వు గర్భము భరించడంవల్లనే సంభవించినది. ప్రథమ గర్భధారణ ఇట్టి విచిత్రాల నెన్నెనా చేసుంది. వెళ్ళి ఈ శుభవర్తమానం నీ భర్తకు చెప్పి ఆయన హృదయం కైవసంచేసుకో!' అని సలహా యిచ్చింది. ఎన్ని చిలిపిచేష్టలు చేస్తూ తన జీవితేశ్వరుడు తన్ను ఆనందముద్రంలో ఓలలాడించేవారు! ఎక్కడ ఉన్నారు?

భర్తను తాను వెదకడలచుకోలేదు అనంతం. ఈ శుభవర్తమానం ఇతరులవల్ల విని వారు తనకడకు పరుగిడి రావాలి. గంట అయింది. రెండు గంటలు కావచ్చింది.. ఎంతకూ కోనంగి కనబడడు!

అనంతలక్ష్మి స్నేహితురాండ్రందరూ వచ్చినారు.

ఏమయినారు? ఎక్కడికి వెళ్ళినారు?

డాక్టర్ అందరితో మాటలుచెబుతూ 'అనంతలక్ష్మి దేవీ, జయలక్ష్మి గారూ, మధుసూదనరావు, సరోజినీదేవిగారూ, కమలనయనా, అమ్మా పార్వతీ అంబుజంగారూ, మీరంతా వినండి. 'శ్రీ చాధురాణీదేవి నన్ను...నన్ను.....వివాహమాడ...అంగీకరించివారని మీకు విన్నవించడానికి ఎంతో ఆనందపడుతున్నాను' అన్నాడు.

ఈ మాటలు అంటాడని తనవైపు డాక్టరు పరసిన చూపులను చూచి అప్పుడే గ్రహించుకుంది చాధురాణీ. కాని 'కోనంగిరావు అప్పుడే డాక్టరుకు ఎప్పుడు చెప్పినాడు?' అని అనుకుంటూ చిరునవ్వుతో నూర్చుంది. ఆమె కపోలాలు కెంపులేక్కినాయి.

అందరు బాలికలు చాధురాణీని అభినందించారు. జయలక్ష్మి పకపక నవ్వుతూ ఆనందంతో చాధురాణీ దగ్గరకు వచ్చి గట్టిగా కాగలించుకుంది. అనంతలక్ష్మి తెల్లబోయింది.

ఆమె అనరానిమాటలు అడిగోసుకొని భర్తహృదయమును నొప్పించిన మరుక్షణంలోనే 'ఎంత తెలివితక్కువదాన్ని' అని విచారించింది. భర్త తెల్లబోయి పిచ్చివానిలా అయిపోయిననీలి చూసింది. ఆమెకు గాఢమైన

పశ్చాత్తాపం కలిగి, ఎంతటి మూఢురాలను అని లోన దుఃఖించింది. ఎవ్వరూ తన్ను భర్తదగ్గరకు పోనీయలేదు ఆ తుణుగురే.

తాను ఎవ్వరో దుష్టురాలిలా, చెటిగారులా భర్తను అవమానించింది. రాత్రంతా నిద్రలేవడా భర్త బాధపడడం చూచింది. తాను గర్భము ధరించితిమేమో అన్న అనుమానం ఆమెకు అప్పుడే నెలరోజుల క్రిందటనే కలిగింది. అప్పటికి రెండుసాయలు నెల తప్పినది. తనకు కలిగిన వికారము, బద్ధకము మొదలయినవన్నీ ఆ అనుమానాన్ని దృఢపరిచినాయి. తన అనుమానం తల్లితో చెప్పింది. 'అవునమ్మా! నిజం కావచ్చు. అయితే మన్నారగుడిస్వామికి భోగంచేయించనా! వెంకటేశ్వరులకు భోగంచేయించి ముత్యాలహారం అర్పించుకొనా!' అన్నది. ఆమె కొమరితను నృదయాని కడుముకొని ఆ రాత్రి దిగదుడుపు తీసి వీధిమధ్య పడవేయించింది.

జయలక్ష్మి కొమరితనీతి కనిపెట్టి అనుమానించింది. కొమరితకు తలంటి నిశ్చయంచేసుకుంది. కాని కొమరితతోమాత్రం నిజం చెప్పిందికాదు. కుక్రవారంనాడు పార్వసారథికోవెలలో భోగం చేయించింది.

చదువుకున్న బాలికగనుక ఏమనుకుంటుందో అని తన అభిప్రాయం కూతురుకు చెప్పక దాచి, కూతురుంచే మాటలు వచ్చునని కనిపెట్టుతూ ఉన్నది. అందుకనే డాక్టర్ 'అనంతలక్ష్మిని పరీక్ష చేయించండి!' అని అన్నప్పుడే ఆయన ఈ రహస్యము గ్రహించినాడని అర్థంచేసుకుంది.

అనంతలక్ష్మి ఆ రాత్రే భర్తదగ్గరకు పోయి తుమారపణ చేసుకుందా మనుకుంది. అతనికాగిలిలో చాలిపోదా మనుకుంది. అతనిముద్దులతో పరవశమయి పోదా మని ఉవిర్బూరింది. కాని కొనంగి తనమాటలను అంతటిద్రుంగా విమర్శించుకుంటాడని ఆమె ఎల్లా గ్రహించుకొగలదు? ఎన్నిసార్లలో తాను పండుకొన్న మంచంమీదనుండి లేచి తన కయనమందిరానికి పంపనమయింది.

కూతురు ఆమె భర్తదగ్గర కా రాత్రి వెళ్ళకపోవడానికి కారణం ఆమె గర్భవతియై కొంచెం అలసత్వం పొందిఉండడమే కారణమని జయలక్ష్మి అనుకొన్నది.

తెల్లవారగట్ల కొనంగి చప్పుడుకాని అడుగులిడుతూ అనంతలక్ష్మి దగ్గరకు రావడం జయలక్ష్మి చూచి గాఢనిద్ర నభినయించింది. కొనంగి కంగి అనంతలక్ష్మి మూర్ఛముపై మూడుముద్దులిడి తిరిగి వెళ్ళిపోయినాడు.

ఏమిటిది? ఎంత మె తనిహృదయం అలునిది. ఒక్కనిమిషమూ భార్యను వదలలేదు. ఒక్కపరుసవుమాట ఒక్కరిని అనడు. అందరు సేవకులు అతన్ని ప్రేమిసారు అనుకొన్నది.

ఈ రహస్యంకొనమా తన భర్త చౌధురాణీతో రహస్యాలూ గుసగుస లూనూ! ఈ విషయం తనతో చెప్పకూడదా? తానే చౌధురాణీతో చూట్టి ఉండునుగదా!

ఒకవేళ చాధురాణి భర్తను కోరి డాక్టర్ గారిలో మాట్లాడమన్నదేమో? తన్ను కోరకూడదా? తానే డాక్టర్ గారిలో మాట్లాడి ఉండునే! అది తన విషయంలో తప్పుకాదా? భర్త ఒక పరస్త్రితో మాట్లాడడం తప్పని భార్య బాధపడితే, భార్య ఒక పరపురుషునితో మాట్లాడడం నుంచిదని తాను ఎలా అనుకోగలదు?

తనలో ఏదో నీరసం బయలుదేరింది. అందుకనే ఉత్తమపురుషుడయిన భర్తనే తాను అనుమానించగలిగింది. కోసం కేశ్వరరావు భర్త కాకపోతే ప్రాణంపోవడం తథ్యం అనుకున్న తాను, భర్త పరమసుందరమూర్తి అనుకున్న తాను, ఈనాడు వట్టి తెలివీహీనయై భర్తను పదిమందిలో అవమానించ సిద్ధమయింది. ఆయనమనస్సు తన మోటులకు ఎంత నొచ్చుకుందో!

అనంతలక్ష్మి వెంటనే లేచి చాధురాణిని లోనికి తీసుకొనిపోయి, 'అక్కా! నిన్ను అనుమానించి ఎంతో ద్రోహంచేశానమ్మా!' అన్నది.

'ఓసి వెరిఅక్కా! నువ్వు నన్ను అనుమానించలేదు. గర్భధారణము నరాల్ని తల్లకిందులు చేసుంది. సున్నితమైన నరాలసితిలో ఉన్న నీకు అన్నీ కంకారుగా కనబడతాయి. నీ ప్రేమ అంత ఉత్కృష్టమయినది. ఈ జగత్తులోనే లేదని నేనూ, మన వదిన సరోజినీ అనుకున్నాముకూడా!'

'నువ్వు మీ బావగారిలో తప్పంతా నాదేననీ, నేను వారిని నిష్కరణంగా అవమానించాననీ, నేను చేసిన తప్పిదానికి తుమింపమని వారిని పాదాలుబట్టి వేడుకొంటున్నాననీ నా తరపున చెప్పు!'

'ఏమిటాక్కా ఆ మాటలు? నీ భర్తను లోకాతీతంగా ప్రేమించే నువ్వు, నీకు ఏమీ సంబంధంలేకుండా, నన్ను పంపుతావా తుమావణకు?'

'ఏం చేయమన్నావు?'

'నువ్వే వెళ్ళి ఆయనతో నీ హృదయం విప్పిచెప్పితే చాలు!'

'ఏదీ! పొద్దున్నుంచీ ఎక్కడా కనబడలేదు. నాకర్లు వారు ప్రొద్దున్నే నడిచి చక్కాపోయినారని చెప్పుతున్నారు.'

'ఇంకోవిషయం. డాక్టరుగారికి నా విషయమై శుభవార్త పంపించింది మీ ఆయనే!'

'ఏమిటి! వారేనా?'

'ఇంతకూ కోసంగిరావుగారు ఎక్కడికి వెళ్ళారు?'

అనంతలక్ష్మి, చాధురాణి ఇద్దరూ అనంతలక్ష్మి చదువులగదిలోనుండి ఇవతలకు వచ్చారు. అక్కడ హాలులో కూర్చున్న ఆదరూ ఏదో ఆలోచిస్తున్నారు. వారందరూ హాలులో తీవ్రాలోచనాధీనులై ఉన్నారు.

‘ ఏమిటరా మీరంతా అంతతీవ్రంగా ఆలోచిస్తున్నారు ? ’ అంది చాధురాణి.

‘ మధుసూదనుడు ఆగస్టు ఎనిమిది పవిత్రమయినదినం అంటాడు. నేను కాదంటాను ’ అన్నాడు డాక్టర్ రెడ్డి.

‘ మీరు కాదంటే కాకపోతుందా అన్నయ్యా, అవునంటే అవుతుందా ! ’ అన్నది చాధురాణి.

అనంతలక్ష్మి : ఆగస్టు ఎనిమిది మహాత్మమదినమండీ డాక్టరుగారూ !

డాక్టర్ : మీ ఆయన ఆభిప్రాయమే నీదీనా అనంతలక్ష్మి ?

సోజిని : భార్యాభర్తల భావాలు ఒకేనదిలా ప్రవహించాలి.

చాధు : ఆ సూత్రానికి అర్థంలేదు. భార్యాభర్తలెంతమాత్రాన ఆభిప్రాయభేదాలు రాకూడదా ?

అనంత : చూడండి మధుసూదనా ! మీ చెల్లెలు తాను తనభర్త ఆభిప్రాయంతో ఏకీభవించడంలేదని ఏమి ప్రతిపాదిస్తున్నదో ?

కమలనయన : పెళ్ళికాకుండా భార్యాభర్తలెట్లా ?

అనంత : కాబోయే దంపతులు. అప్పుడు లా ప్రకారం. ఇప్పుడు ఆత్మరీత్యా !

చాధు : అనంతంతో ఎవరు వాదించగలరు బాబూ !

అనంత : నిన్నే సమరిస్తున్నాను కాదా అక్కా ?

చాధు : అవతలవాడి వాదన నెగ్గే పీఠ్యువాదనలాగా !

3

డాక్టర్ ఇంక తనధర్మం నెరవేర్చడం ప్రారంభించాలనీ, ఆ ధర్మం కూడా అతిమధురంగా, ఎవ్వరికీ నొప్పి కలగనివిధంగా నెరవేర్చాలనీ, తన సంకల్పం విజయమందుటకు తాను గొప్ప నటకు డవ్వాలనీ అనుకున్నాడు.

డాక్టర్ : అయితే చాధురాణిగారూ ! —

అనంత : ఓహో ఏమి అనుకులత ! కాని కాబోయే భార్యను ‘ ఏమండీ ’ అని గౌరవించాలి కాబోలు !

చాధు : అండీ అనగానే గౌరవం పోలేదు. భార్యాభర్తలు సమానులయినప్పుడు భార్యమాత్రం భర్తను ‘ ఏమండీ ’ అని పిలవాలా ? భర్త భార్యను అండీ అని పిలవక్కరలేనూ ?

సోజిని : మంచిప్రశ్న వేకావు చాధూ ! ఇంక ఈ మగవారి బడాయిలు చూడు ; ‘ ఒసే, ఏమే, ఇదిగో, అవునో, ఓ తువాలా, ఓ తలుపు, నిన్నేనే ’ అనేవేకాదా వీళ్ళ బడాయిలు.

డాక్టర్ : ఇంతకూ నన్ను మాట్లాడనీయరుకాబోలు మీరంతా కలిసి.

సరోజిని : మాట్లాడండి డాక్టర్ జీ ! మేం అనుమతిస్తున్నాం.

డాక్టర్ : నాకు ఈ క్విట్ ఇండియా రిజల్యూషన్ అంటే ఆసక్త్యం—

సరోజిని : నాకు చాలా సంతోషం—

చౌధు : నాకు ఎంతో ఆనందం—

అనంత : అదే నిజమైనదని, ఉత్తమధర్మమయినది అని నా వాదన.

డాక్టర్ : నాకు ఆసక్త్యమయినా, మావాళ్ళందరూ ఆ రిజల్యూషన్ దేశానరదాయకమని వాదించినా నాకుమాత్రం ఈ ఉద్యమంలో తగు శక్తిని, ప్రాణాన్నీ ధారపోస్తున్నవారిని చూస్తే ఎంతో జాలి కలుగుతుంది.

అనంత : జాలి ఎందుకండీ ?

చౌధు : డాక్టరుగారూ, అవసరమైనప్పుడు మీరు కత్తి ఉపయోగిస్తారు కదా; అలాగే భారతజాతీయత అనే మహావైద్యుడు జాతీయవీరుల రక్తపాతం అనే శస్త్రవైద్యం భారతమాలిగోగనివృత్తికై చేస్తున్నాడని అనుకోరాదా ?

డాక్టర్ : మీ ఉపమ మంచిదేకాని వీళ్ళంతా అలా జైలుకు వెళ్ళడం, ప్రాణాలు పోగొట్టుకోవడం నాకేమీ నచ్చలేదునుండి !

అనంత : అలా అంటే ఎల్లాగండీ ! భారతదేశంకోసం ఎంతైనా ఆహుతి చేయవలసిందే !

డాక్టర్ : అలా మీరంతా అంటారు. నువ్వు జైలుకు వెళ్ళడానికి సిద్ధమా ?

అనంత : అఁ.

డాక్టర్ : మీ ఆయన వెళ్ళడానికి సిద్ధమా ?

అనంత : అఁ.

డాక్టర్ : చౌధురాణిగారు వెళ్ళడానికి సిద్ధమా ?

చౌధు : అఁ.

డాక్టర్ : మీరండీ సరోజినిగారూ ?

సరోజిని : అఁ.

డాక్టర్ : సరోజినిగారూ ! మీరు మీ భర్తకు జైలుకు వెళ్ళడానికి అనుమతిస్తారా ?

సరోజిని : అంతకన్న అదృష్టం నాకేమి కలుగుతుంది !

డాక్టర్ : నేనే సరోజినిగార్నయితే మధునూదనుగారికి నా అనుమతి ఇవ్వనే ఇవ్వను.

అనంత : ఎందువల్ల యివ్వరు. ఒకవేళ మీరే సరోజినీఅక్క అయి, మీరు అనుమతి యివ్వకపోతే మధునూదనుబావగారితో, నువ్వు జైలుకు వెళ్ళవయ్యా అని సలహా ఇచ్చిఉండును.

డాక్టర్ : నువ్వు చెప్తావు. నీ భర్తకు అనుమతి ఇస్తావా ?

అనంత : తప్పకుండా. క్రిందటిసారి వారు జయిలుకు వెడితే నే నేమన్నా గడవిడచేశానా ?

డాక్టర్ : ఎవరన్నా ధర్మాలు వందలకొలది చెప్పవచ్చును ; ఆచరణ లోనికి ఆ ధర్మాలను తీసుకొనివచ్చేటప్పటికి మన బాధాయిలన్నీ బయలుపడతాయి.

అనంత : డాక్టర్ గారూ, మీరు ఎన్ని అన్నా నాకు భయంలేదు కాని, మీ మగవాళ్ళు గాజులుతోడిగించుకొని ఇంటిదగ్గర కూర్చుంటున్నారు. మేమంతా ముందుకు దూకడలచుకొన్నాము.

డాక్టర్ : ఏమో, నీకు అలాంటి దీక్ష ఉండవచ్చును కాని, భర నిజంగా జయిలుకు వెడితే క్రిందటిసారి జరిగినంత గడవిడ జరుగుతుండేమా ?

అనంత : జరగదండీ ! (కొంచెం వెనక్కు పొందుతుంది మోము).

సరోజిని : మగవాళ్ళందరూ ముందర వెళ్ళుతారా ? వెళ్ళేటట్లే మాట్లాడుతున్నారూ డాక్టరుగారూ !

డాక్టర్ : నాకు నమ్మకంలేదు. నేను వెళ్ళను. కాని మీ మీ సంగతి వివరణచేసున్నా.

చౌధురాణి : అడవాళ్ళం మేం ముందర వెడతాము.

మధునూదనుడు పత్రికాకార్యాలయాని! ఇంతకు అరగంటకుముందే వెళ్ళిపోయాడు.

చౌధురాణి : ఇంతకూ మా అన్నయ్య జయిలుకు వెడతానంటున్నారా ?

అనంత : మా గురువుగారానా ?

డాక్టర్ : ఇద్దరూ వెడితే పత్రికమాట ?

సరోజిని : మేం అడవాళ్ళం లేమో, మాచేతకాదా ?

డాక్టర్ : మీరంతా పేపరు నడపడానికి పూర్తిగా పూనుకుంటారా ? లేకపోతే మీ కాంగ్రెసు మగవాళ్ళ పిచ్చిపనులలా మీరుకూడా పిచ్చి వాళ్ళయిపోతారా ?

సరోజిని : డాక్టరుగారూ, అడవాళ్ళు పిచ్చివారుకారు, మగవాళ్ళూ కారు. ఇంతకూ మమ్మల్ని ముందు జయిలుకు పోనియండి.

డాక్టర్ : జయిలు ఓ సినిమాలాగ మాట్లాడుతున్నారే !

చౌధురాణి : మీ కమ్యూనిస్టులు కాంగ్రెసుపైకి నల్లేరుమీదకు బండిలా తయారవుతారే ! భారతదేశ స్వాతంత్ర్యము మా జన్మాశయం. అందుకే భారత మహిళలు అర్పించిన సేవ వర్ణనాతీతం. మాభరతను జయిళ్ళకు పంపాము. వారిప్రాజాలు ఆహుతిసే అది అతిపవిత్రకార్యమని ఆనందంలో ఓలలాడినాము. మావిడల్ని, మాతండ్రులను కైళ్ళకు పంపాము. మేమే కైళ్ళకు వెళ్ళాము. ఇంకా ఎంతో త్యాగంచేయాలని అందుకు మేం సిద్ధంగా ఉన్నాం.

డాక్టర్ : అద్భుతమయిన లెక్కరు. సరే మధునూదను గారూ, కోనంగి గారూ జైలుకు వెళ్ళవచ్చునన్నమాట.

సరోజిని : వందేమాతరం! తప్పక !

డాక్టర్ : నీ ఉద్దేశం అదేనా ఆనంతలక్ష్మీ!

ఆనంత : ఆఁ !

౮

డాక్టరుమాట వింటూనే ఆనంతలక్ష్మికి ఏదో భయం ఆవహించింది. ఏమిటి డాక్టరుగారు యిలా మాట్లాడుతున్నారు? ఏమిటి ఈయన ఉద్దేశం? నిజంగా తన ప్రియభర్తను ఆయన కారాగారానికి వెళ్ళమని సలహా ఇస్తాడా? వారు జైలుకువెడితే తాను వారిని విడిచి బ్రతుకగలదా? ఆ వెనుక తాను యెప్పుడోకమే అనుభవించింది! మళ్ళీ అదేరకంగా వారితోసం బాధగా నిరీక్షిస్తూ ఉండవలసిందేనా? వారిమోటులు వినక, వారి ప్రేమలో ఓలలాడక, వారిహృదయాన తలవాల్సి వారి లాలింపులు పొందక, నిమిషం ఒక యుగంగా గడుపుతూ, ఏకాకిలా ఉండగలుగునా తాను ?

ఆనంతలక్ష్మీ ఆలోచనలకు అడ్డువచ్చి డాక్టర్ రెడ్డి ఆనంతలక్ష్మీవంక తిరిగి 'ఆనంతలక్ష్మీదేవీ! నీ భర్త లోకంలోకల్లా మంచివాడు. మంచిమాటలు చాటుననుకోవాలి. అతనికి ఈ సమయంలో జైలుకు వెళ్ళాలనిన్నీ, లేక పోతే తాను దేశానికి ద్రోహంచేసినవాడే నవుతాననీ బుద్ధిపుట్టింది. నేను వాడించా కాని లాభం లేకపోయింది. నీ ఉద్దేశం కనుక్కోవాలని నిన్ను అడిగాను. నువ్వుకూడా ఒప్పుకోడం నీ గాఢదేశభక్తిని తెలియజేస్తోంది. నిజంగా నువ్వు పీఠపత్నివి. ఉత్కృష్ట నారీధర్మం నిర్వహించే దివ్యజీవనం గలదానివి' అని అన్నాడు.

చూస్తూ చూస్తూ ఉండగా ఆనంతలక్ష్మికి కనీశు తిరిగినాయి. శుభాశ్రమపురుషుడు తన భర్త, తాను వట్టి మూఝరాలయిపోయి, భర్తను అనుమానించి అవమానించింది. ఒకనిమిషం భర్తను వదలి మనలేని తాను ఆయన్ను ఎన్నో అవమానాలపాలుచేసి ఆయన్ను జైలుకు పంపివేస్తోంది. ఆయన జైలుకు వెళ్ళడానికి సంకల్పించుకొన్నది తన తెలివితప్పుక మోటుల వల్లనే! నిజంగా ఆలోచించుకొంటే తన అంతరాంతరాలలో తాను భర్తను ఎంత ప్రేమిస్తోఉన్నా ఆయన ధనవిషయంలో తనకన్న తక్కువవారనీ, తనవల్లనే పీఠిలోని ఒక బిచ్చగానిలా ఉన్న భర్త భాగ్యవంతుని ఆనందం సంపాదించుకొనగలిగారనీ అనుకున్నదిగదా !

తనలో ప్రేమ తగ్గిఉండాలి. తనలోని హీనత్వం పైకి ఉబికివచ్చి ఉండాలి. అందుకనే వారు చల్లగా జైలుకు వెళ్ళాలని సంకల్పించుకొని ఉండాలి.

అనంతలక్ష్మి: లేచి గబగబ గదిలోనికి పోయి పడకవర్షిలో కూలిపోయి భరింపలేని దీనసితిలో పడిపోయి కళ్ళనీళ్ళు కారిపోతూఉండగా అరనిముసంతో 'మోము' మూసుకొని తలవంచి శోకదేవత అయిపోయింది.

అనంతలక్ష్మి తలెత్తి చిరునవ్వు తెప్పించుకొని 'డాక్టరుగారూ, ఆయన జైలుకు వెళ్తామన్నారా మీతో?' అని ప్రశ్నించింది. 'నామీద ప్రేమ పారమా అపారమా?'

డాక్టరు: ఆ! ఆ! పారము, జయిలుకు వెడతానన్నాడు.

అనంత: నాతో చెప్పకుండానే!

డాక్టరు: చెప్పాలని చూచాడు, కాని నువ్వు గర్భవతివి—

అనంత: మీమాటలకు ఆరంభమిటి? సత్యాగ్రహం చేశారా?

డాక్టరు: చేసే?

అనంత: చేశారా చెప్పండి!

సరోజిని: చేసిఉంటే ఆయన పాదాలకు నా నమస్కారాలు.

జయలక్ష్మి: ఏమి టా మాటలు అమ్మా! మీ ఆయన అంత తెలివితక్కువ పని చేస్తారా?

సరోజిని: అది తెలివితక్కువపనా అత్తగారూ?

డాక్టరు: అంత ఉత్తమకార్యం ఇంకొకటిలేదు.

అనంత: ఇంతకూ మీరేదీ ఏమిటి? (ఆమె చాలాకోపంతో లేచింది)

నన్ను వదలి జైలుకు వెళ్ళమనండి. నాకు భయమా? వందసార్లు వెళ్ళమనండి, జయిల్లోనే కాపురం పెట్టుకోమనండి.

జయలక్ష్మి: అమ్మిటి, ఊకంగారుపడకు!

డాక్టరు: కోపపడకు అనంతలక్ష్మి! గర్భంలోని శిశువును తలచుకో!

అనంత: (నవ్వుతూ) ఏమిచేయమంటారు నన్ను?

సరోజిని: నువ్వు ఉత్తమసాధ్యివి. నీ భర్త ఉత్తమపురుషుడు. మీ దాంపత్యము అదర్శస్వరూపం. వదిలినా, నీ ప్రేమకు మా కృతజ్ఞత ఎంతయినా సరిపోదు. నీ భర్త నిన్ను మెచ్చుకొని నిమిషం ఉండడు. నీ పేరు సర్వకాలస్మరణ ఆయనకు.

చాధు: అనంతలక్ష్మి అక్కా, నీ ప్రేమ ఒక దివ్యకాంతిపుంజం.

డాక్టరు: అందుకని నీ భర్త ఆరెప్పు అయినా నువ్వు ఆనందరూపిణిగా ఉండాలి. ఆతడు.....

డాక్టరు ఆతడు' అని అనగానే అనంతలక్ష్మి వెళ్ళవెళ్ళిపోయి, కూలిపోయి, కళ్ళు తిరిగిపోయి వెనక్కు వారిపోయింది.

ఆ వెంటనే డాక్టరు తనచేతికి నర్సు అందించిన ఇంజక్షను తీసుకొని, అనంతలక్ష్మిభుజంపై పొడిచినాడు.

మార్పుపోయినంత పని అయిన అనంతలక్ష్మికి నరాలు బలం పొందాయి. ఆమె కన్నీరు మున్నీరైపోయింది.

ఈ పది నిమిషాలూ అందరూ మాన్వడిఉన్నారు. అప్పుడు చాధురాణి ధైర్యంచేసి 'డాక్టరుగారూ ! ఏమయింది కోనంగిరావుగారికి ?' అని ప్రశ్నించింది.

డాక్టరు సంతోషం వెలిబుచ్చుతూ 'ఏమవడమేమిటి ? మన కోనంగిని లోకం ఎంతో మెచ్చుకుంటూ ఉండగా వెళ్లి సత్కారహం చేశాడు. పోలీసువారు ఆరెస్టుచేసి తీసుకుపోయారు. అదీ విషయం. ఎంతటి పీరుడు అతడు !' అని అన్నాడు.

జయలక్ష్మి కోసంతో 'డాక్టర్ ! ఓహో ఏమి దేశభక్తి ! యితరల భార్య గర్భవతికదా ! ఇంట్లో భార్యనుగురించి ఇంతయినా ఆలోచించకుండా, తనకోసం అని ఏర్పాటుచేసిన ప్రతీక సంగతి ఆలోచించకుండా వెళ్తున్నాడా ? బ్రౌను, ప్రజలు మెచ్చుకొనుమరి ! వాళ్ళదేమి పోయింది ? తాము కాకపోతే ఇతరులను ప్రజలు ఎప్పుడూ మెచ్చుకొనడానికి సిద్ధమే' అని పొలికేకలు పెట్టా జాడించింది.

అనంతలక్ష్మి చివ్వునలేచి 'అమ్మా, వారినేమీ అనకు. నాదే అంతా లోటు. పదిమందిమీదటా చెప్పకుంటే చేసినపాపం కొద్దిగాఅన్నా పోతుంది. వారిని అనుమానించాను. నానామాటలుఅడి అతమానించాను. నారు ఉత్తమపురుషులు. వారిహృదయం చిందరవందర చేశాను. అనాటి వారినవ్వులో ఎంతదుఃఖమో గర్భితమై ఉండాలి. నా జీవితం లోంచి వెళ్లి నాకు కాంతిని ఇవ్వాలని సత్కారహం చేసి ఖైదుకు వెదుతున్నారు !' అని సోఫామీద వాలి మోమువంచుకుంది. ఆమె కన్నుల నుండి జడివానలు కరికాయి.

జయలక్ష్మి తెల్లబోయి ఒక్కనిమిషం కూతుర్నిచూచి 'బ్రౌనమ్మా ! భార్య భర్తను వెనక వేసుకురాకపోతే ఇంకెవ్వరు వేసుకువస్తారు. ఈ రెండు మూడు రోజులనుంచీ నువ్వువదేబాధ అంతా చూస్తునే ఉన్నాను. నేను పోరు పెడితే నువ్వు విన్నావు ?' అని అన్నది.

అనంత : ఏమి పోరుపెట్టావు ? నేను ఏమి వినలేదు ?

జయ : ఎందుకులే !

అనంత : ఎందుకులే ఏమిటి ? నీ ఉద్దేశం నాకరమయింది. నాకు వారు భగవంతులు. నాసర్వస్వము వారి పాదాలదగ్గర. నీ మనస్సులో ఏసంతోషం

ఉన్నా, నన్ను వారి అడుగునీడజాడల వెళ్ళిపోనీ. ఆయనతోపాటు నేను పాటుబడి ఇంత కలో గంజో త్రాగి బ్రతుకుతాము.

జయలక్ష్మి ఆశ్చర్యమంది 'అమ్మణీ! ఇవేమిమాటలు. ఇదంతా నాకా? నీకోసం ఈ జంబాటమంతా పెట్టుకొన్నాను. లేకపోతే నాకు ప్రాణమయినా పోయి ఉండును. సన్యాసిని అయిపోయి ఉండును. నేను మాట్లాడినా, పనిచేసినా, బ్రతికిఉన్నా నీకోసమే' అని అన్నది. ఆమె కన్నులవెంట నీరు జలజలా ప్రవహించింది.

అనంతలక్ష్మి వెళ్ళి తల్లిఒడిలో వ్రాలిపోయింది. అక్కడఉన్న అందరి కళ్ళలో నీళ్ళు తిరిగినవి.

ఆ మరునాడు కోనంగిరావు కేసు విచారణకు వచ్చింది.

కోనంగిరావు తనకు వకీలు అక్కరలేదన్నాడు. పోలీసువాదూ, ఇంకా కొందరు పెద్దలూ సాక్ష్యం ఇచ్చారు ప్రభుత్వంతరపున. కోనంగి అన్నీ ఒప్పుకున్నాడు. తాను చెప్పేది ఏమీ లేదన్నాడు. అతనికి మేజిస్ట్రేటు ఎనిమిది నెలలు శిక్ష విధించాడు. 'ఏ' తరగతి అనుగ్రహించాడు.

అతణ్ణి కోర్టుఆవరణలో అనంతలక్ష్మి, జయలక్ష్మి, మధునూదనుడు, రియాసత్ అలీ, సరోజినీ, చాధురాణీ, డాక్టరు రెడ్డి కలుసుకున్నారు.

అనంతలక్ష్మి గర్భనతి అని తెలియజేశారు.

కోనంగి ఆశ్చర్యానికి, ఆనందానికి మేరలేదు.

ఆ కోర్టుభవనంలో భార్యాభర్త లిరువురూ విడిగా కలుసుకునే ఏర్పాటు జరిగింది.

కోనంగి వెంటనే అప్రేమతో భార్యను కాగలించుకొని, ఆమెకు దివ్యహృదయస్పృందనస్వరూపాలయిన ముద్దు లర్పించాడు.

'నన్ను తుమింపరూ మాప్టరుగారూ?'

'అనంతా! నా జీవితానివి, నా సర్వస్వానివి. నేను నిన్ను తుమించడమా?'

అనంతలక్ష్మి భర్త రెండుభుజాలు పట్టి, తల పెక్కి ఎత్తి అతనిమోము తనివోవ తిలకిస్తూ 'మీరు ఎప్పుడు వస్తారో! ధైర్యంగా ఉండండి! మీకోసం ఎదురుచూస్తూ ఉంటాను' అని అంటూ అతనితల వంచి పెదవులపై ముద్దుపెట్టింది.

'నీ ముద్దులో పాపాయిముద్దునుజూడా రుచిచూస్తున్నాను ఆత్మేశ్వరీ!'

'నా యీ రెండు పెదవులలో ఏది పాపాయి పెదవి?'

'పై పెదవే పాపాయిపెదవి అనంతా! జాగ్రత్త, నీవునన్ను నిర్మలంగా ఉంచుకో. నీ భవం నీ జేశంకోసం! సర్వకాలమూ మానవసేవ మనస్సులో'

తలచుకో! సంతోషంగా ఉండు. లోని పాపాయిఆరోగ్యం మరువకు.
డాక్టరుసహాయం పొందుతూఉండు.

‘గురువుగారూ! నేను రావాలనే ఆనుకున్నాను.’

‘జైలులోనే పురుడుపోయవలసివచ్చేది.’

‘అయితే ఎంతో ఆనందంగా ఉండును.’

‘ఆనందమానందమో! కాని పండులాంటి తొనల పాపాయిని ఎత్తుకొని
ఉండగా తిరిగి వస్తానులే!’

‘ఎవరిపోలిక?’

‘నీ పోలికే!’

‘మగపిల్లవానికి, ఆడవారిపోలిక ఏమి బాగుంటుంది? మీ పోలిక
అద్భుతం.’

‘పోలిక అవగానే ఆడపిల్లవాడు పుట్టాడనా?’

‘ఏమో బాబూ! నా పోలికవస్తే ఆడపిల్లవాడే జౌతాడేమో!’ ఆమె
పకపక నవ్వంది. ఆకడూ నవ్వాడు.

‘ఆడపిల్లకు తండ్రిపోలిక రావాలట!’

‘ఐతే నాకు ఆడపిల్లే కావాలండీ!’

‘ఆమ్మాయివస్తే నాతో మాట్లాడవు కాబోలు!’

‘మీరు మరీని!’

‘నువ్వు మరీ-మరీని!’

ఇద్దరూ కాగలించుకున్నారు.

ఆరాత్రే కోనంగిరావును వేలూరుజయిలుకు తీసుకుపోయారు.

త్ర యో ద శ ప థం

స్వ ప్న ప్ర పంచం

౧

కొనంగి జైలులో ఏదో స్వప్నప్రపంచంలో జీవించసాగాడు. మహా మనులైన ఆంధ్రనాయకులు, తమిళ, మళయాళ, కర్ణాటక నాయకులు జైలునిండా ఉన్నారు.

దూరాన ఉన్నప్పుడు వారు దేవతలులా తోచారు కొనంగికి. దగ్గరకు వస్తే చెమటలుపట్టే మానవులు.

వారి కోపాలు, వారి ఆశలు, వారి నిస్పృహలు, వారి అపేక్షలు దుర్బిణీ యంత్రంలో కనబడినట్లయింది కొనంగికి. అతనికి భయమూ కలిగింది, అనుకంపమూ కలిగింది.

చిన్న చిన్న జాతీయవాదులు మొదటినుంచి కనగికి సంపూర్ణంగా అరమయినవారే! అలాగే నేడూ ప్రత్యక్షమయినారు.

కొందరికి ప్రపంచంపయిన కోపం, కొందరికి తమపైననే కోపం. అందరికీ దేనిపైనో కోపం! కోపంలేనివారు ప్రేమించడం ఎలా సాధ్యం. కాబట్టే దేశాన్ని అకంఠితంగా అందరూ ప్రేమిస్తారు. ఆ ప్రేమలో ఇమిడే వారి సంపూర్ణత్వాలు శ్రుతిలో కనబడ్డాయి కొనంగికి.

కాంగ్రెసు ప్రచారకులకూ, సేవకులకూ, నాయకులకూ అతడు క్రొత్త వాడు. అందరూ అతన్ని ఎరుగరు. అతని పత్రికను అందరూ ఎరుగుదురు. అందరూ అతన్ని ఎవరికివారు ఇవ్వవచ్చినట్లు భావించుకున్నారు. కొందరికి అతడు సన్నగా పొట్టిగా ఉంటాడని తోచింది. కొందరు సన్నగా పొడుగ్గా ఉంటాడని మనస్సులో అనుకున్నారు. కొందరి ఊహలో అతడు బంగారు ఛాయ. మరికొందరి హృదయదర్పణంలో అతడు నల్లగా కన్పించాడు. అతడు ఏ రంగీ, ఎలాఉంటాడో కొందరు ఊహించనేలేదు.

అందరూ అతన్ని చూడడం ఆనందంగా ఉంది అన్నారు. కొందరికి ఉడుకుబోతుతనం. కొందరు మెచ్చుకున్నారు. కొందరు బాగానే ఉంది కొనంగి పని అనుకున్నారు.

కొనంగి ఇతరులను అర్థంచేసుకుందాము అని ప్రయత్నించాడు. 'కొందరిని పూర్తిగా గ్రహించగలను' అనుకున్నాడు.

‘ఎందుకు మీరు స్వాతంత్ర్యంకోసం ఈలాటి బాధలు పడడం?’ అని ప్రశ్నించుకున్నాడు. తన స్నేహితుడు డాక్టర్ రెడ్డి కమ్యూనిస్టు. సామ్యవాదంకోసమే పాటుపడుతున్నాను అనుకొంటాడు. ఎందుకాతనికి ఆ గొడవ?

యుద్ధాలకు వెడతారు ప్రాణాలకు వెరవకుండా! దేనికి వెరవకుండా ప్రాణాలు బలితీసుకుంటారు.

అలాచించినకొలదీ కోనంగికి ఆవోత్సాహం కలిగింది. అతడు సర్వవిశ్వమూ తిరిగి వస్తాడు. ఆ విశ్వాన్ని ఎన్నిరకాలుగా దర్శింపునచ్చును? ఆ దర్శించడము భయకారణమూ, ఆనందయంత్రమూ, హాస్యపూర్ణమూ బోతుంది.

‘ఉత్సాహమూ, కల్పా ఒకటేనా?’ అని కోనంగి అలోచించేవాడు. ఉత్సాహం మనుష్యుణ్ణి వీరభూమిలో తాండవం ఆడిస్తుంది. ఉత్సాహంలో దేశాలు నాశనం చేయగలదు. ప్రాణాలు వేలకొలదీ అర్పించగలదున్నా.

కోనంగి జయిలులో తనతోటివారందరినీ హాస్యవస్తువులుగా చూద్దామనుకుంటాడు. అలాంటిసమయంలో అతనికళ్లకు కొందరి పెద్దముక్కులు రాంబందు ముక్కులులా కనబడతాయి. కొంద రాతనికి కంఠంలేనివారుగా ప్రత్యక్షమవుతారు. కొందరి చేతులుమాత్రమే కోనంగికి కనబడేవి.

ఎవరికయినా ప్రేమ మహోత్సవం అనుకుంటాడు కోనంగి. అనంతలక్ష్మిలో ఈ మానవప్రపంచం దర్శించడం ఆనందభరితమే అనుకున్నాడు. జైలులోఉన్న రెండువేల ఖయిదీలు కోనంగికి కనపడారు. జయిలుపైన ప్రపంచ జనసంఖ్య ఏమీ అతనికి కనపడేదికాదు. అతనికి కావాలన్నప్పుడే హృదయంలో ఏదో కవాటం తెరచి చూచేవాడు. ఇప్పుడు జనమధ్యనే సర్వకాల సర్వావస్థలూ ఉన్నట్లు తోచింది కోనంగిరావునకు.

రాత్రిళ్ళు తనతో తెచ్చుకున్న నరసారావుపేట మంచంమీద పడుకుని ఆ జైలుగదిలో ఆకాశమూ, తారకలూ, సర్వవిశ్వమూ దర్శించేవాడు.

ఒకరిపోలిక లొకరికి లేక ఆంధ్రప్రజలందరూ హేళిగా ప్రత్యక్షమై కనబడ్డారాతనికి. కాని ఈ భిన్నత్వంలో ఏకత్వమూ కనబడింది.

ఈ ఏకత్వమే భూమి అని అతడు అనుకున్నాడు. ఈ భూమిలో మానవజాతికి విత్తనాలు ఉండేవా? అవి తక్కిన గ్రహాలలో, గ్రహరాట్ నూర్యునిలో ఉండేవా? అన్ని లక్షల డిగ్రీల వేడిలోనూ ఉండేవా?

అప్పుడు కావ్యాలు, చిత్రాలు ఆ మహోన్నతిలో ఉండేవా? ప్రపంచంలోని సర్వభావాలూ ఆ నూర్యమండలంలో ఉండేవా?

ప్రేమ! ఏవిధంగా ప్రేమికులు?

౨

‘ఏమండీ కోనంగిరావుగారూ, మీరు ఈ యుద్ధం జరిగినన్నాళ్ళు బ్రిటిష్ ప్రభుత్వంపైన కత్తికట్టకుండా మీ పత్రిక నడుపుతామనీ, యుద్ధం బాగా సాగేందుకు మీకు శక్తి ఉన్నంతమట్టుకు పనిచేసామనీ మాటల్ని ప్రభుత్వంవారు మిమ్ము వదలివేస్తారు. మీకు ప్రభుత్వం ఎన్నో సహాయాలు చేస్తుంది’ అని వేలూరు జయిలులో నూపరింటెం డెంటుగదికి పక్కనున్న గదిలో కోనంగిరావును కలుసుకొని ఒక గూఢచారి ద్వారా తెలిపినాడు.

కోనంగిరావు ఆశ్చర్యం పొందాడు. ఇది ప్రభుత్వంవారు పంపిన రాయబారమా? లేక తన హృదయాన్ని పరీక్షించడానికి వచ్చాడా? అని కోనంగి అనుకున్నాడు. వెంటనే కోనంగి ‘అయ్యో, మీరు ఆ ప్రశ్న అడగకూడదు, నేను జవాబు చెప్పకూడదు’ అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చాడు.

‘యుద్ధం ఉన్నంతకాలమేగా, మేము మీబోటివాళ్ళ సహకారం వాంఛిస్తున్నామి?’,

‘ఆతర్వాత!’

‘ఆతర్వాత కాంగ్రెసు తన ఇష్టంవచ్చినట్లు చేసుకొనవచ్చును.’

‘ఇనప్పైకొండుగారూ, మీరు నాతో ఈలాంటి విషయాలు మాట్లాడకూడదు, నేను వినకూడదు.’

ఆ గూఢచారి ఉద్వేగి ‘అలోచించండి, తొందరపడకండి’ అని కోనంగికి సలహానిచ్చి వెళ్ళిపోయాడు.

కోనంగి నవ్వుకొన్నాడు. ప్రపంచం అంతా హాస్యంతో నిండిఉంది. హిటల్, స్టాలిన్ వంటి ప్రపంచనాయకులు ప్రపంచస్వరూపాన్నే మార్చడానికి ప్రయత్నిస్తారు. ప్రపంచశక్తి ఒక తిమింగలం బిల్లే, దాని ముక్కుకు ఒక సన్నదారం కట్టి ఈ నాయకులు ఆ తిమింగలాన్ని నడపడానికి ప్రయత్నించేస్తారు. తిమింగలము తనదారిని తానే వెడుతూఉంటే, తామే నడుపుతున్నా మనుకుంటారు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆ దారపులాగుళ్ళే హృదయనికి నూత్నస్పందనాలు కలగడానికి కారణం అవుతున్నాయి. ఇంతకన్న హాస్యరసం ప్రపంచంలో ఎక్కడుంది? తను నాయకుడనని తనకే తెలియని పిచ్చివానిమాటలు లోకానికి ఒక్కొక్కప్పుడు పరమార్థభూతమయిన దారి చూపిస్తాయి.

కోనంగికి ఏదో కంగిపోయినట్లయింది. లోకంలో నవ్వుకు తావు ఉందా? లోకం అంతా బాధాపూరితవితాలతో నిండిఉన్నప్పుడు నవ్వడం, ప్రపంచాన్ని ఆవహించినట్లా?

ఈ లోకంఅంతా ఒక్కసారి ఆనందపడుతుందా? మనశ్శాస్త్రజ్ఞుడినవ్వదినమహాత్మనం ఇరవైకోట్ల భౌతియులకు ఆనందం ఇస్తే తక్కిన

వారికి ? హిందూదేశంలోనే అనేకులు పశు కొరుక్కొవచ్చును. లోకం అంతా ఒక్కసారిగా ఎండకాని, ఉక్కబోసి, ప్రాణుల్ని మలమలమాడ్చి, ఆవెంట ఒక మంచిరోజున చలని గాలీ, జలున వానా కరిసేకూడా అందరూ ఆనందించరు. కాని ప్రపంచతత్వమే వెలుగునీడలలోనూ, నవ్వు ఏడుపుల తోనూ నిండిఉండే పథకంలో ఉన్నప్పుడు, నవ్వే ఉండాలని మనుష్యుడు వాంఛించి అది లేదని బాధనుపొందడం వెలికినమే జైతుంది.

మనుష్యుడు ఒక్కడూ ఉండడానికి భయపడతాడు. అందుకని కారాగారవాసము మనుష్యునికి బాధ వింది. కాని పురుషులలో పురుష శక్తి స్త్రీశక్తి ఇవ్వగలిగిన ఉపశమనం కొరతుంది. ఒకే శ్రుతిలో నడిచే స్త్రీ పురుషులు ఒకరి కొకరు నవ్వు, మెుగూ జైతారు. అపశ్రుతికల వంటుంబం యమలోకం.

తాను యమలోకంలోఉన్నా అనంతలక్ష్మీ ప్రక్కనే ఉంచే యమధర్మరాజుపై ఆభిశంసనతీర్మానం పెట్టగలశక్తిని సంపాదించే ఉండును.

అనంతలక్ష్మీ అనుమానం పటాపంచలైంది. ఆ ఆలోచన రాగానే కొనంగి తన్మయత్వము, అనందావేశము కలిగినవి. అతడు తండ్రి కాబో తున్నాడు. ఇది కాదా గుప్తి ? మనుష్యునికి జీవితంలో దొరకని శ్రుతి స్వప్నలోకంలో దర్శనం అవుతుంది అనుకున్నాడు.

అతడు డాక్టరును ఆపేక్షతో తలపోసుకున్నాడు. డాక్టరుకూ చాధురాణికి వివాహం అవడం ఎంత చక్కని శ్రుతి ! స్టాలిన్ కు నాడియా వంటి భార్య ఆమె ! లోకంమీద ఉన్న అతనికోపం చాధురాణి హస్తపలన కమ్రస్పర్శవల్ల నశించి ముడుతలుపడిపోయిన అతనిఫలము స్నిగ్ధమై కాంతి వంతమైపోతుంది.

ఏఅనుభవమైనా సన్నిహితమైనవరకూ ఆ అనుభవం అసంభవమని మనుష్యు డనుకుంటాడు. ఆ అనుభవము గ్రంథాలలోమూత్రం ఉంది అను కుంటాడు. గ్రంథాలలో లిఖించినవాళ్ళూ, ఆ అనుభవము వాంఛించో, అనుభవించో వ్రాస్తారుగదా !

కొనంగి ఉప్పొంగిపోయాడు. అతడు తన గదిలో గోడను గట్టిగా వూదయానికి అరుముకొని శ్రుతా, అపశ్రుతా విశ్వంలో ఎక్కువ బలవత్తర మైనది ? విశ్వశ్రుతిలో ఆపశ్రుతి ఇమిడిఉండాలి. అపశ్రుతిలోని శ్రుతి శక్తి వ్యక్తమైన ఈశ్వరునివంటిది.

కొనంగి కటకటాలవద్దకివచ్చి, ఆ రాత్రిలో ఆ దూరపు నక్షత్రలోకంలో భారతీయూవేదన దర్శించుకొన్నాడు. సంస్కారంలో ఎంతో లేదా ఉన్న మనుష్యులు, వందలకొలది భాషలు, వందలకొలది మతాలు, ఎన్నో భేదాలున్న ఆశయాలు, రాజకీయభావాలు. ఈ జనంతా బానిసత్వంలో ఎక్కడికి పోతున్నారు ?

తన దేశము, తన మన్ను, తన నదులు, తన గాలి, తన పొలాలు, తన ప్రజలు తనలోనే ప్రతిఫలిస్తున్నారు. రాజ్యాలు, విదేశీయులు, యుద్ధాలు, నాశనాలు, కరువులు, రోగాలు, వివిధమతాలు ఉద్భవించడం, మతయుద్ధాలు, బానిసత్వము, బానిసత్వాన్ని నాశనంచేసి స్వేచ్ఛ పొందాలన్న కాంక్ష, అందుకు ప్రయత్నాలు, కుట్ర, రహస్యమార్గాలు, ప్రథమ స్వాతంత్ర్యయుద్ధము, ఝాన్సి లక్ష్మీబాయి, తాంతియాతోపే, కాంగ్రెసుసంస్థ ఉద్భవము, మౌఢ్యమికవాదులు, కుర్చీవాదులు, అతివాదులు, రాజకీయ హత్యలు, జాతీయ మహాభావోద్భవము, జాతీయభావ అఖండతాండవము, హింస, అహింసభావోద్భవము, గాంధీ మహాత్ముడు, సత్యాగ్రహం, ఖైదు, పాకిస్తాన్ భావప్రచారరాజ్యము—ఓహో! తనదేశం ఎన్నార్థవరకు ఈపంజరంలో ఉండడం?

అతడు క్రంగిపోయాడు, వణికినాడు, ముడుచుకుపోయినాడు.

నక్షత్రాలవంటి బిందువులు నక్షత్రకాంతిని ప్రతిబింబిస్తూ అతని కళ్ళలో సుడిలిరిగినవి.

తాను కటకటాలవెనుక, తనదేశం కటకటాలవెనుక, అభిలాషియా కటకటాలవెనుక—ముందు పహరాధిచ్చే తెల్లవాడు:

చూస్తూ చూస్తూ, కటకటాలదగ్గరే, కంగి జారిపోయే నక్షత్రాలను చూస్తూ కోనంగి.

తన భావాలనూ, జీవితమార్గాన్నీ రియూగత్ మార్చుకోలేదు. తన పట్టుదలను మెహరున్నీ సా తగ్గించుకోలేదు. రియూగత్ మెహరున్నీ సానుప్రేమించిన ప్రేమ అతిసనాతినమూ, అతిపవిత్రమూ అయినది. మెహర్ తన్ను ప్రేమించినది. ఆ ప్రేమను ఆమె మరచిపోలేదని అతనికి తెలుసును. మెహర్ అందం అతిలోక మయినది. ఆమె అందాన్ని చూచి బాలికలే ముగులయ్యేవారు.

బాలికల అందం బాలురకోసం. బాలురకు అందం ఉన్నారేకపోయినా అందమే. అరేబియన్ కథలలో కమరజ్జుమాన్ అందము బాలికల అందమేమో!

అందమునకు, ప్రేమకు, జీవితమునకు, మానవుని ఆశయాలకు, సుంకల్పించుకొన్న కర్మలకు ఏమి సంబంధం ఉందో? లోకమంతా బాలికల అందాలనుగరించి కావ్యావళి వ్రాసుంది. బాలికల అందం లోకవ్యవహారాలలో ఆరంభం లేనిదా? లోకానుభూతిసౌందర్యమయిన నూరహసు మొగలుసామ్రాజ్యం అంతా అవిచ్ఛిన్నంగా ఏలింది.

లోకంలో ప్రేమలే లేవా? ఈ ప్రేమ లోకానికి ఆడ్డంతగిలితే నశించిపోవాలా?

సాధారణంగా ముస్లింబాలికలు ప్రేమించుట ఎరుగరు. వారు పరపురుషులకంటే పడనే పడరు. పరపురుషుల చూడవలెనన్న ఆలోచన వారికి కలుగదు.

తానూ, తనబావా చిన్నతనాన్నుంచీ ఒకచోట ఆడుకొని, ఒకచోటే చదువుకోవడంచేత ప్రేమ ఉద్భవించడానికి కారణమయింది. ఒక రాజకీయ మార్గం అల్లాకు ప్రీతికరమయి, ఇంకో రాజకీయమార్గం కాబోదా? ఐతే గున్నీలు అల్లాకు ఎక్కువ ప్రీయులా? పియ్యాలా? మెహర్ ఆలోచనాధీన అయినది ఒకనాడు.

గున్నీలకు, పియ్యాలకు, ఆహమదియాలకు, భోరాలకు, ఇస్సామీలకు, గుఫీలకు అల్లా ప్రేమలో తేడాలుండగలవా? రాజకీయమార్గాలలో ముస్లిం లీగువారు ఎక్కువ ప్రీయులై జైతుకులు, అహదులు దూరం అవుతారా? ఖాక్సారులమాట? ఎవరయినా ముస్లిములైతే అల్లాకు దగ్గరై, కాఫరులు మొదలయినవారు దూరమా?

ఈ పెళ్ళిమాటలు లోనలోన దాగిఉండి మైకి రానంతకాలమూ తనకు బావనుగురించిన ఆపోహాదికాలు రావలసిన అవగరమే లేకపోయింది. పెళ్ళిని గూర్చిన మాటలు వ్యక్తమైనప్పటినుంచీ, తన బావను తాను మైక్రాస్కోపులో పెట్టి చూచుకొన ప్రారంభించింది.

ప్రేమవిషయంలో నవీనధర్మంప్రకారం స్త్రీకోసం పురుషుడూ, పురుషునికోసం స్త్రీయున్నూ తమ సర్వస్వమూ ఆహుతించడానికి సిద్ధంగా ఉండాలి. తన బావ తన రాజకీయపక్షమండి విడివడినాడు. ఇంక తనకు మాత్రం ఇజ్బత్ (గౌరవము) లేదా? ఆభిమానం లేదా?

ఆభిమానమే గొప్పా? ప్రేమ గొప్పా? మెహరున్నీసాకు కంటే నీళ్ళు తిరిగాయి. రియాజత్ మాట్లాడడు. దూరాన్నుంచి తన్ను ప్రేమమయ దృష్టల తిలకిస్తాడు. వెళ్ళిపోతాడు.

తన తండ్రి ముస్లింలీగ్ నాయకులలో ఒకరు. తన బావ జాతీయ నాయకులలో ఒకడు. పాకిస్తాన్ విషయమయి ముస్లింలీగు నాయకవర్గం అనుమానరహితంగా మాట్లాడుతోంది.

పాకిస్తానం సృష్టించడం ముస్లింజాతిని రక్షించడం. ముస్లింజాతిని రక్షించకపోతే ముస్లింజాతి నశించిపోతుంది, ఆ జాతి నశిస్తే ఇస్లాముతమే నశిస్తుంది. అలాంటి పాకిస్తానును కోరకూడదనే ముస్లిం మతద్రోహి కాదా? ఏమో ఎవరికి తెలుసు?

ఆమె లోగొంతుకతో ఈ పాట పాడుకొనసాగింది.

‘ ఏక్ ఖాబ్ సాదే ఖాతా
మాలుం నహీ క్యా ?
అబ్ తక్ అసరే ఖాబ్ హె
మాలుం నహీ క్యం ?
బేకత్ మెనాబ్ హె
మాలుం నహీ క్యం ?
ఫీకీ ష బే మెనాతాబ్ హె
మాలుం నహీ క్యం ?

(ఒకనా డొక కలను కంటి
ఆ కలనే మరచిపోతి
కాని నన్ను ఆ స్వప్నము
శాంతి పొందోలిపోయె
కారణమే తెలియదాయె
నాడు నిండు వెన్నెలలో
ఏదో పరిమళ ముండెను
ఈ దినమున ఈ వెన్నెల
కర్కశమై పొడి రాలెను
కారణమే తెలియరాదు
కారణమే తెలియరాలేదు.)

మెహరున్నీసా నిట్టూర్పుపుచ్చి ముందున్న బలమైన మోము వాల్చింది.
ఇంతలో ఆమె తండ్రి అక్కడకు వచ్చాడు. ‘బేటీ! ఏమిటి అల్లాగు
పడుకొన్నావు ?’ అని ఆయన కొమరితను ప్రశ్నించాడు.

‘అబ్బాజాన్, ఏమీలేదు.’

‘ఏమీలేదు అనకమ్మా. అంతా నాకు ఆరం అయింది. నేను
లీగుమనిషీనే, అయితే ఏమీ నీమోస్తరుగా నాకు వెలిపట్టుదల లేదునుమా!’

‘అబ్బాజాన్ ! మీకు లీగు అంటేనే పట్టుదల తక్కువేమా ?’

‘బేటీ! నీ మాటలకేమన్నా ఆరం ఉందా ?’

‘మీ మాటలకేమన్నా ఆరం ఉందా ?’

‘మన భావాలూ, మన నడకలూ ఒకదానికొకటి క్రుతికలిగి ఉండాలి.
కొన్ని మతదృష్ట్యా, కొన్ని రాజకీయదృష్ట్యా చూచి, ఈ రెంటిని సమన్వయం
పరుచుకోవడా ఉంటే జీవితం అంతా కష్టాలతో నిండిపోతుంది.’

‘సమన్వయం వదిలినవాళ్లకు కష్టాలు రావా అబ్బాజాన్ ?’

‘వసాయి బేటీ! కాని, ఆ కష్టాలు మనుష్యులు సంతోషంతో భరిస్తారు. లేకపోతే ముక్కలయిపోతారు.’

‘ఇంతమా మీరనేది?’

‘నే ననేది ఏమంది? రియాసత్ ఉత్తముడు, అతన్ని సీతో సమానంగా ప్రేమించి పెంచాను. మీ ఇద్దరి వివాహము చిన్నతనాన్నుంచీ కాంక్షించాను. దానికి తగినట్లు మీ రిద్దరు ఒకరినొకరు ప్రేమించుకొంటూ పెరిగారు. నావృద్ధయానికి పట్టలేని ఆనందం వచ్చేది మీ యిద్దరి ప్రేమా సందర్భిస్తూంటే. అలాంటిది నీకు ఎక్కడనుండి వచ్చిందో ఈ పట్టుదల?’

‘అబ్బాజాన్! మేము వివిధపక్షాలకు చెందినవాళ్ళము. మా సంసారం ఆనందంగా ఎలా నడుస్తుంది?’

‘ఓనీ పెరితల్లీ! మనబాలురు ఇంగ్లండు వెళ్లి ఇంగీషు భార్యలను కట్టుకువస్తున్నారు. వాళ్ళ ఆచారాలు, భావాలు వేరే. మనవి వేరే, అయినా ఆ భార్యాభర్తలు ఎంత ఆనందంగా జీవితం గడపటంలేదు?’

మెహర్ లేచి చిరునవ్వునవ్వుతూ తండ్రికి సలాముచేసి ‘అబ్బాజాన్, మీన్యూదయం నవసీతం!’ అని వెళ్ళిపోయింది.

౬

యుగయుగాలనుండి మానవులలో తేడాలు. ఆ తేడాలు నీసి బిర్యోలని పెద్దలప్రయత్నాలు. నీచనీతిలోఉన్న మనుష్యులలోనే పెక్కి పోవాలన్న వాంఛ పరవళ్ళుతొక్కుతూ ఉంటుంది. పంజరంలోని పక్షి రెక్కలు ఉపటప కొట్టుకున్నా పెక్కి పోలేనట్లు ఆ నీచమానవులు వృధాగా ఇనపగోడలు బద్దలుకొట్టుకుందామని చూస్తారు.

ప్రపంచంలో ఏదోమూల ఆధమనీతిలోఉన్న మనుష్యజాతులు ఉండే వారు. ఈనాడు నీగ్రోలు, ఆస్ట్రేలియా, న్యూగినియా, న్యూజిలాండులలో అధమమానవుడు ప్రయత్నించి ఎక్కువగా నాగరికతగలజాతుల వికాస కారాళాలలో బోల్తాలే పడిపోయారు. ఎప్పుడూ ఒకజాతి విజృంభణ తోకజాతి నాకనానికే! అన్ని జాతులూ మహాసామరస్యంలో ఎప్పుడయినా పెక్కి రాలేవా?

ఈ ప్రశ్న వేసుకుంటూ ఆ నవంబరురాత్రి వాన జోరుగా వరున్నాండగా రియాసత్ ఆలీ తన ఇంటిముందు ఒక కారు ఆగడం గమనించాడు.

అతడేదో స్వప్నంలో పడిపోయినాడు. కారులు! అందరికీ కారులేవి? అందరికీ కారు లెప్పుడన్నా రాగలవా? ఇట్కూలే అందరికీ లేవు. ఒక మనుష్యుడు ఇంకొక మనుష్యుని బండి డబ్బుకోసం లాక్కుపోయే రోజులే

ఎప్పుడూ ఉంటాయి. ఆ రికాలలో అందరూ ఎక్కరు. ఆ రికాలు అందరూ లాగలేరు. లోకంలో ఎప్పుడూ మనుష్యుడే మనుష్యులను నడుపుకోవాలి. ఒక్క డ్రయివరు కొన్ని వందలమందిని రైలులో నడుపుకొని పోతున్నాడు. ఎడ్లబండయినా మనుష్యుడు తోలవలసిందే !

ఈలా రయలు మొదలయిన బళ్ళను నడిపే మనుష్యుడు ఏదో మహా స్వప్నాన్ని అల్లుకుంటాడు. ఆ స్వప్నంలో ప్రగతి ఉందని స్వప్న ప్రారంభం జీవితంలోంచి, స్వప్న ప్రాంతం జీవితంలోకి నడక. ఈ స్వప్నరూపమైన కారును నడిపే డ్రైవ రెవడు? ఎవరికి వారే స్వప్నచోదకు లయితే మనకు కావలసిన మధురస్వప్నాలే మనం అల్లుకుంటూ ఉండుము.

వీధిలో కారు భోం భోం అంది. జోరున వానా, భోం భోం భోం అని ఆ కారుహారను అంది.

ఎవరికోసమో ఆ కారు ఎప్పుడూ ఎవరికోసమో బండి వస్తూనే ఉంటుంది. ఎవరూ లేకుండా కారు వెళ్ళిపోయినట్లు జీవిత మనుష్యులు లేకుండా వెళ్ళిపోగలదా? రియాసత్ ఆలీ లేచి నుంచున్నాడు.

ఎదుట రియాసత్ గారి భార్య నుంచొని, 'సర్కార్ ! మీకోసం ఎవరో పెద్దలు వచ్చి మీ డ్రాయింగురూములో కూర్చున్నారు' అని విన్నవించుకొన్నాడు.

రియాసత్ వినుక్కుంటూ 'కూర్చోపెట్టు; వస్తున్నాను' అని ఆజ్ఞ ఇచ్చి మళ్ళీ భంగమయిన స్వప్నాన్ని ఆహ్వానించుకొన్నాడు.

ఏ స్వప్నానికైనా ఆదిదేవత ఉండాలి కదా అనుకున్నాడు. తన దేవి తనకు సాక్షాత్కరించిన కోనంగికి స్వప్నమధ్యస్థ ఎవరు ఇంక? ఆతనికి కల లుంటాయా? తన స్వప్నాధిదేవి ఇక తనకు కాదు. ఎప్పుడూ స్వప్నంలోనే ఉంటుంది. లైలా మజ్నూల గాకే తన గాథానూ. మజ్నూలా నిరాశపొందిన ప్రతి యువకప్రేమికుడు ఎడారులవెంట పోవాలి! ఈనాటి ఎడారులే మానవ ప్రయత్నాలా? అని అనుకున్నాడు రియాసత్.

ఎవరు ఈ వచ్చింది అని రియాసత్ లేచి, గబగబ అతిథిమందిరం లోనికి పోయి గుమ్మందగ్గర నిలువబడి గదిలోనికి చూచాడు. అతడు తెల్లబోయాడు. గొంతుకు దగ్గుతిక పడింది. అతని చేతులు వణికి పోయాయి.

మెమరన్నీసా ఒక కుర్చీలో కన్నులుమూసికొని తల వెనుకకు వాల్చి కూర్చొని ఉంది.

'మెమర్ !'

మెమర్ కన్నులుతెరిచి చిరునవ్వు నవ్వింది. వెన్నెలలా స్వప్నాలు రంగరింపయిపోయి సుడిగుండా లయినవి.

‘మెహర్! నువ్వా?’

‘ఔను నేనే! అనుమానమా? నేనో కాదో ఈలా వచ్చి ఈచేతులు
స్పృశించి చూచుకోరాదా?’

‘నువ్వు వట్టి కలవేమో?’

‘కలలోని బాలికమాత్రం స్వప్న సమాగమానికి రాకూడదా?’

‘మెహర్! నన్ను తుమించే వచ్చావా?’

‘ఏమి ఇంచానో, రావడంమాత్రం వచ్చాను.’

‘ఈనంగిరావులా మాట్లాడుతున్నావు.’

‘అయిన మళ్ళీ జైలుకు భీనాడుగా, అనంతలక్ష్మి చెప్పింది.
అక్కడనుంచే ఇక్కడకు వచ్చాను. అబ్బాబాన్ కారులో ఉన్నారు.’

‘మామూజాన్ వచ్చారా?’

‘ముందర నాతో మాట్లాడకూడదా?’

‘నేను నీతో యుగాలు మాట్లాడినా నాకు తృప్తి తీరుతుందా?
మెహర్! ఎలా కలిగింది నీ కీ పరమదయ?’

‘నేను ప్రేమ మరచిపోగలనా డార్లింగ్!’

‘డార్లింగ్! మెహర్ నన్ను తుమించావు, కాని.....’

‘కానీలేదూ అర్థజాలేదు. నీ భావాలు నీవి. నా భావాలు నావి.
నేను ముస్లింలీగుదానినే. నీ రాజకీయాలు నీవి. కాని మన ప్రేమ కవి
అంతరాయాలు కల్పించగలవా? అని నీవు నన్నడిగిన ప్రశ్న సమంజసమే!
నీ ఆదేశమే నాకు పరమవాక్కు..’

రియూఁత్ సంతోషంతో వణికిపోయాడు. ఆతనికన్నుల నీరు
తీరిగింది. ఆతడు చిరునవ్వుతో వచ్చి మెహర్ పాదాలదగ్గర మోకరించి
సైగలో గొంతుకవంటి గొంతుతో,

‘ఏకీ దునియా బసాలే, మేరే హన్ దునియా బసాలే

దురకహీఁ జహాఁ కోయి ఆ నసకేగా

దరద్భరే గీతా కోయి గా నసకేగా

చుప్కేసే నైనన్ మే సీత్ బులావే

మేరే మన్ దునియా బసాలే

ఛోటిసీ దునియా వో ఛోటిసీ బాతేఁ

ఛోటిసీ దీన్ హోఁ అవుర్ ఛోటిఛోటి రాతేఁ

రాతోఁకో సవనోనే ఖూబ్ సజాలే

మేరే మన్ దునియా బసాలే

ఘోర్ ఘోర్ హోఁ జాదూకే ఘోర్ నిరాలే
సాఫ్ చెలీ ఆయ్ జహోఁ లూట్నీ వాలే
ఓ తుమ్హో మనాలే తు అగర్ ముమ్హో మనాలే
మేరే మన్ దునియా బసాలే '

అని పాడుతూ ఆమెను కాగలించుకొన్నాడు.

అనంతలక్ష్మికి లోన శిశువు సృత్యము చేయుచున్నాడు. పగడముల వలెనుండు ఆమె పెదవులు ముత్యముల రంగులను పులుముకొనుచున్నది. దేహము కొంచెము నీరుపట్టిన ట్లున్నది. ఆయాసము, కదలక పండుకొన వలెనని కోరిక. కాని డాక్టరు రెడ్డి 'ఎప్పుడూ ఏదో ఒకపని చేస్తూఉండు అనంతలక్ష్మీ!' అని ఆదేశమివ్వడంవల్ల నడక, చెట్లకు నీళ్ళుపోయడం మొదలగు పనులు చేస్తూఉండేది.

తన గురువు తన జీవితంలోకి ఎంతవచిత్రంగా వచ్చినారు! పూర్వ జన్మలో తన తపస్సు ఎంత గొప్పది అయిఉండాలి. లేకపోతే చీకటిలో వెన్నెలకిరణం ప్రవేశించినట్లు వారు తన జీవితంలో ఎందుకు ప్రవేశిస్తారు? ఆ వెన్నెలే తన జీవితంలో లేకపోతే, చెట్టియారనే చీకటిదయ్యం నోటిలో పడిపోయిఉండును తాను.

తాను సేర్పకొన్న సంగీతము, తనలోని మహా తర గంధర్వకళ వారికి వినిపిస్తోంటే అలా ఒయ్యారంగా సోఫాలో పండుకొనితన్ను తన చూపులతో తన సంగీతము తన చెవులతో ఆస్వాదిస్తూ, దూరాననుండి చూపులతో తన పెదవులను చుంబిస్తూ, ఊర్పులతో పైకి ఉబుకుతూ దిగుతూ ఉండు తన వక్షోజాలను చుంబిస్తూ, ఫీడేలు తీగలపై లతలపై ఊగులాడు చూపులవలె నున్నవని ఎన్నిసార్లలో పోల్చిన వేళ్ళను చుంబిస్తూ ఎదుట ప్రత్యక్షమై ఉండిన ఆ దివ్యపురుషుని తాను వినరాని చూట లంది.

ఎన్నిసార్లలో తనమీద తామే రచించిన గీతకలు చదువుతూ, తన్ను ఫీడేలుతో ప్రక్కవాద్యం వాయించమనేవారు. తమ పాటలకు నన్ను రాగమూ, తాళమూ, పాడేవిధానం సంతరించు అనంతం ఆనేవారు. ఏమి అద్భుత కవిత్యం వారిది. వేళాకోళంగా ఉన్నట్లు ఇతరులకు ఉండేదేమీ కాని, ఆ గీతాలు ఎంతమధురమయినవి! ఒకనాడు వారు 'ప్రణయేశ్వరీ!'

భర్తకు భార్యకు ప్రళయమేమిటని
ధూర్తులు కొండరు అంటే ఆననీ ;
తనదే అయినా తన హృదయముపై
తనకే ప్రేమా ఉండకపోదా ?

ప్రేమనిధానము ఇల్లాలయితే
ప్రేమగౌరవము అడుగంటేనా ?
ప్రేమించితినని ప్రియసుందరి నా
ప్రేమకు అవధే లేదు, అవరించినది.

సర్వలోకములు సర్వవిశ్వములు
ప్రేమదేవి నా మోక్షము సర్వము
ప్రేమదేవి నా చిట్టిభార్యయే !

అని పాడినారు. తానే వారి స్వప్నమట ! తన్ను స్వప్నప్రియ అని పిలుస్తూ తన చురుకముపట్టి కళ్ళల్లోకి తేరిపారచూస్తూ 'దేవీ ! నీ నీలిపాపలలో ఎన్నో కలలు, కనుమవాటికలు నిర్మించుకొని వాసం చేస్తున్నాయి. ఆ స్వప్న కనుమలు ఒక ఎన్నోహరమాల నిర్మించి నా మెల్లో వేయనా ?' అన్నారు.

వారి మధుర మందహాసాలలో స్వప్నాలు యెలా స్వానందం చేస్తూ ఉంటాయి. ఆ స్వప్నాలు 'నాకు వర మివ్వండి !' అని తా నొకనాడు అడిగితే 'సరే, వర మిచ్చినాను. ఇవిగో' అంటూ తన పెదవులపై కొన్ని వందల ముద్దులు కలిపించినారు. ఎంత అల్లరివారు వారు.

లోకంతంతా ఒకటైన స్వప్నం. లోకంలో జాతి మత విభేదంలేని స్వప్నం. లోకంలో ఆసిపాసులు సమమయిన స్వప్నం. లోకంలో జ్యేషం లేని స్వప్నం. లోకంలో యుద్ధంలేని స్వప్నం. తేడాలు ప్రకృతినీడ మయినవేకాని, మానసికనీడమయినవి కాని స్వప్నం. ఈ స్వప్నాలు నిజ మయే పవిత్రదినం త్వరగా వచ్చే స్వప్నం. అవి వారి స్వప్నాలట. ఆ స్వప్నాలు ముద్దులతో తనకు అర్పించినారట. అవి వారి పూజట. ఆవే కనుమాలట. ఆత్మలట. అరతి అట.

తాను వారూ కలసి, తమ చిన్నబిడ్డ ముందు నడవ ఈ జగత్తు అంతా తమ ఆశయమై ఆ సుహృత్ మనసికి ముందుకు సాగిపోవాలి. తనకూ వారికీ ఉద్భవించిన బాలబాలికలు 'జయ భారతమాతా, జయ లోకమాతా' అని ముందుకు సాగిపోవాలి. ఆ పోలీసువారి గదిలో తానూ వారూ ఒంటరిగా ఉన్నప్పుడు వారు వేలూరు వెళ్ళకముందు, వారు తన్ను హృదయానికి ఆదుము కొని, 'నా హృదయేశ్వరీ ! ఈ నీ గర్భములో మన ఇరువురి చిన్నారిశిశువు ఉన్నది. నువ్వు ఎంత అద్భుతవంతురాలవు. నువ్వే ఆ శిశువును గర్భంలో నిశ్చే ఆహారం అర్పించుకొంటూ పెంచుతావు. ఈవలకు వచ్చినవెనుక నాకు ప్రియతమ మయిన ఆ మేలిమి బంగారు కలకాలలోని స్వచ్ఛాంబువులు యిచ్చి పెంచుతావు. నే నేమి ఆ శిశువుకు ఈయగలను ? ఆ శిశువుకు బలం నా ముద్దులద్వారా నీకు అర్పించుకోగలను' అని అంటూ పయ్యెడ సవరించి,

బాడీని తొలగించి, 'బంగారు బంతులగు ఈ నీలిపిండెలు ఆ ఆమృతము ఆ శిశువునకు అప్పించడానికేనట!' అని అంటూ వాటిని కళ్ళతో తాకి చుంబించినారు. చీకటిరాత్రి జవరాలట, పతిని పొందిన యోష వెన్నెల రేయియట, గర్భవతి ప్రత్యూషమట. శిశువును ఒడిని తాల్చిన తల్లి హృదయమట.

తన గురువు అంశ తనలో ప్రత్యక్షమయింది. ఎంత విచిత్ర సంఘటన. ప్రేయసి అంశ ప్రియునిలో ప్రత్యక్షమయ్యే ఓవ్యభాగ్యము పురుషులకు లేదట. పురుషులు దౌర్భాగ్యులట! అని అన్నారు.

తనలో లోకాలలోని తీపులన్నీ మూర్తించి ఇమిడిపోయినాయి. ఆ మధురాలు ధరించిన పాలసముద్రం తానట. ఆది మణించే మురాసురులూ తామేనట. ఆమృతము తలులూ బిడలూనట. ఆయన అంతటితో వెళ్ళి పోయినారు. వెళ్ళేలేక వెళ్ళినారు. ఆయన ఉత్తరాలూ, కావ్యాలే అవి.

“ప్రపంచమందో మహాబాధ మన
విపంచితీగెల మ్రోగుచున్నదే!
ప్రతి బాలికకూ బంగరు చీరలు
ప్రతి బాలునకూ బంగరు బాలిక
బాలబాలికలు రాజ్యపాలనము
బాలబాలికలు ప్రగతి ఫలనము
వచ్చుచున్నదను విజయగీతమును
హెచ్చుస్థాయిలో ఎత్తే గొంతుక
ఎక్కడ ఎక్కడ అన్న కాంక్షలో

ప్రపంచమందో మహాబాధ మన
విపంచితీగెల మ్రోగుచున్నదే!

ప్రతి వనితకు ఒక బంగరు కంచం
కంచంనిండా మధురాన్నములు
అన్నమునందే ఆమృత హృదయము
అన్నము పండే భూముల సేద్యము
సేద్యముచేసే వీరపురుషులట
పురుషులు స్త్రీలూ సమమై నడకలు
వచ్చుచున్నవను విజయగీతమును
హెచ్చుస్థాయిలో ఎత్తే గొంతుక
ఎక్కడ ఎక్కడ అన్న కాంక్షలో

ప్రపంచమందో మహాబాధ మన
విపంచితీగెల మ్రోగుచున్నదే!

హెచ్చుతగ్గులకు మెచ్చని హృదయము
 స్వచ్ఛమార్గముల గడిచేయానము
 పురుషులు స్త్రీలకు ఒకటే ఒకటని
 బీదలబాధలు బిచ్చమెత్తుటలు
 నాదిది నీదిది యన్న వివాదాలు
 లేని యుగమృది అదిగో తూర్పున
 వచ్చుచున్నదను విజయగీతమును
 హెచ్చుస్థాయిలో ఎత్తే గొంతుక
 ఎక్కడ ఎక్కడ ఆన్న కాంక్షలో

ప్రపంచమందో మహాబాధ మన
 విపంచితీగెల మ్రోగుచున్నదే !”

అని పాట చదువుతోంటే వారి కంఠమౌధుర్యమే తన్ను చుట్టిపోగా
 ‘గురువుగారూ ! మీరు ఉన్నది స్వప్నమా, మీరు జెల్గినది స్వప్నమా, ఈనా
 గర్భిణి కీశువు స్వప్నమా ?’ అని ఆమె హృదయమున పల్లవి ఒకటి మారు
 మ్రోగింది.

౨౩

డాక్టరు రెడ్డి కోనంగి వచ్చేటంతవరకూ వివాహం చేసుకోదలంచుకో
 లేదు. కోనంగి తన వివాహానికి పెద్ద కాకపోతే తాను వివాహమే చేసుకో
 నంది చాధురాణి !

మధుసూదనుడు, సరోజిని, చాధురాణి, రియూసత్ ఆలీ అందరూ
 రాక్షసులవలె పనిచేస్తున్నారు. నవశ్రోత్రీ అవిచ్ఛిన్నంగా మహావార్షయై
 దేశం అంతా ప్రసరించిపోతోంది. రియూసత్ ఏపని తలపెట్టినా కాలమువలెనే
 పనిచేసుకుపోతాడు. మధురమయిన తెలుగువాస్తాడు. చాణక్యనిలా చూస్తాడు.
 చంద్రగుప్తునిలా విజృంభిస్తాడు. అక్బరులా అదరిస్తాడు. రియూసత్,
 మెహరున్నీసాల వివాహం నిశ్చయమయినందుకు నవశ్రోత్రీ ఉప్పొంగి
 పోయింది. అందరూ ఆతన్ని ముబారక్ అన్నారు.

అనంతలక్ష్మి మెహరున్నీసా యింటికిపోయి, “ఓనీ సూరహాన్, నీవు నీ
 బావను పెళ్ళిచేసుకోవడానికి ఒప్పుకున్నావు. నువ్వు అంత ప్రేమతో నిండి
 ఎల్లా చేసుకొనను అనగలిగావు అగలు ? విను నేను నా గురువుగారిని వివాహం
 కాకుండా ఏడాది ఉండేటప్పటికి నా తలప్రాణం తోకకు వచ్చింది.
 అమ్మో ! ప్రేమించిన నాయకుని కాగలింతలో కరిగిపోని స్త్రీ ఎంత దురదృష్ట
 వంతురాలు ?”

‘ఓహో ఏమి లెక్కరు? అయితే ఎందుకే మీ ఆయన్ను అలా ఏడిపించావు! పెళ్ళయినతర్వాత షేకడెతం ఒకటి తెప్పించి, మొగుణ్ణి రోజూ వీపు చితకకొడుతూ ఉండాలే! ఛీ! ఛీ! నేను కుద తెలివితక్కువ దాన్ని. ఒక వారంగోజులు బాధపడ్డా! ఇంక ఆయన్ను వదలి ఉండగలిగేదానా?’

‘ఏంచేద్దువు?’

‘పెళ్ళి ఆయన పాదాల వాలి.

‘ప్రాణేశ్వరా తుమింపుము. నేను వట్టి డండర్ హెడ్డును అందువు బోలు!’

‘ఆ డండర్ హెడ్డును, బ్లాక్ హెడ్డును, వట్టి తలకాయను, బూడిద మెదడు గలదాన్ని అందును.’

‘అప్పుడు మీ ఆయన ఏమంటాడు?’

‘క్షమారా!’

‘ప్రాణేశ్వరీ, నా చిన్నారి చిలుకా!’

‘ఊరుకుందూ మెహర్. నిన్ను కాబోయే మీ ఆయన నా బుల్ బుల్, నా రోజా, నా డిల్ కష్!’

ఇద్దరూ పకపక నవ్వుకున్నారు. ‘మెహరున్నీసా మీ ఆయన తిరిగి వచ్చిందాకా మేము వినాహం చేసుకోం. డాక్టరు రెడ్డి, చాధురాణీ అలాగే నిశ్చయించుకొన్నారుటగా!’

‘అవును!’

అనంతలక్ష్మి ఇంటికి వచ్చేసింది. ఆ సాయంత్రంమే చాధురాణీ అనంతం దగ్గరకు వచ్చి ‘చెల్లీ! నేను డాక్టర్ను చూడగానే నా స్వేచ్ఛను అవలంబించే మూరి ఇతడేనని అనుకున్నాను. ఆయన ఇదివరకు ఎవరినీ ప్రేమించలేదట. కాని ఆయన తన బేహీన్ని పవిత్రంగా నాకోసం ఉంచాడని నే ననను. ఆయనే కంటినిటితో నా కాళ్ళదగ్గర మోకరించి చెప్పాడు’ అన్నది.

‘అవును అక్కా!’

వీరిద్దరూ మొదటివరసనే ఇప్పుడు పిలుచుకోదం మొదలుపెట్టినారు.

అనంతలక్ష్మిదగ్గర చాధురాణి కూర్చుండి ‘చెల్లీ! నాకు చాల గర్వం ఉండేది. నా స్వప్నప్రపంచంలో విహరిస్తూ నా నాయకుని నేను ఊహించుకొని ఎంతో ఆనందం పొందేదానిని. అనగనగా ఒక రాజు కుమార్తె. ఆమె తన రాజకుమారునికయి ఎదురుచూసేది, అన్నట్లుగా నేనూ నా రాజకుమారునిక ఎదురుచూసేదాన్ని. ఆ రోజులలో కోనంగిరావ నాకు రాజకొమరుడు. కాని అది ప్రేమచేతకాదు. నేను ప్రేమనే ప్రేమించాను,

చెల్లెళ్ళు లేక, అమ్మప్రేమ ఎరుగక గాలికి బ్రలికిన కోనంగిబావ అంటే ఏదో కరుణ మా అందరిహృదయాలలో ఉండేది. మా మధుఅన్న కోనంగిని బావా అని హృదయానికి అద్దుకునేవాడు. కోనంగిబావ నవ్వించని మనుష్యుడు ప్రపంచంలో లేడు. అంత గడుసురీ ఇంకొకరు లేరు చెల్లీ! ఆయనకు తగిన రాకొమరితవు నువ్వు. నీకు తగిన రాకొమరుడు' అని అన్నది.

‘అక్కా, నీ రాకొమరుడు ఈనాటికి దొరికాడే! డాక్టరుగారు, మాటల్నినే ఆమాట శిలాశాసనమే ఆయనకు!’

‘అయితే ఏమీ, ఆయన కమ్యూనిస్టు!’

‘కమ్యూనిస్టు అయితే నీకు భయమా? ఇప్పుడే మెహర్ డగ్గరనుంచి వస్తున్నా! మెహర్ బతు కాంగ్రెసు ముస్లిం అంటే పట్టరానికోపం. వాళ్ళను క్విసిలింగులంటుంది. ఫీపుకాలంవాళ్ళంటుంది. కాని ఆలాంటి కాంగ్రెసు ముస్లింనే ప్రేమించింది. ఆ ప్రేమకు తానే వ్యతిరేకించింది. దానితో పోరాడినది. చివరకు తెలివయినది గనుక ఆ ప్రేమకు లొంగిపోయింది.’

‘కమ్యూనిస్టు అంటే నాకున్న భయం కొంత విపులంగా చెబుతా! కమ్యూనిస్టులకు దేవుడు లేడు.’

‘అందరికీ ఉండడనా, రెడిగారికి లేడనా?’

‘అందరికీ లేడనే!’

‘ఓనీ పెరి అక్కా! స్టాలిన్ తల్లి బ్రలికి ఉన్నంతకాలం భగవంతుని ప్రార్థించేది. మన ప్రాపంచికజీవితంలో భగవంతుణ్ణి ప్రవేశపెట్టి, మనుష్యుని పురోభివృద్ధికి అడ్డం పెట్టుకోవడం పనికిరా దన్నారు. భగవంతుని భావం ‘చర్చియానీటీ’ కారా దన్నారు. చర్చి, పూడ్చివేయాలని వాని వాని కాలములలో మంచివే. కాని ఈకాలంలో అవి నిరోధకశక్తు లన్నారు. నీ భగవంతుడు నీ పురోభివృద్ధికి ఎందుకు అడ్డం రావాలి?’

‘రష్యాలో వివాహలే లేవటాకా?’

‘అదేమి భావమే! ఎవరన్నారు ఈ పిచ్చిమాటలు? అన్ని దేశాలవలెనే అక్కడా వివాహం ఉంది. అన్ని దేశాలవలెనే అక్కడా విడాకు లున్నాయి. కాని వివాహముంటే ఎంతో జాగ్రత్తగా ఆలోచింపవలసిన సంస్కార చర్య. వివాహం లేకుండా స్త్రీ పురుషులు కామసంబంధం కలిగించుకోకుండా చాలా కష్టపడతారు. స్టాలిన్ ప్రభుభార్యను ఎంతో ప్రేమించాడు. ఆయన సెవీరియాలో నిర్బంధితుడై ఉండగా ఆవిడ చచ్చిపోయింది. తర్వాత మళ్ళీ పెళ్ళిచేసుకొన్నాడు. నాడియా ఆయనకు ఆశయభూమి అయినది. కుటుంబం, సంసారం, భార్యా బిడ్డలూ అంటే రష్యనుల కెంతప్రేమ అనుకున్నావు?’

‘ఇదంతా ఎక్కడ నేర్చుకున్నావు అనంతం?’

‘నేనూ మా గురువుగారూ కలసి ఎన్నో పుస్తకాలు చదివినాము’.

‘ వారి విడాకులు ? ’

‘ ఆమెరికాలోవలె అతిసులభమనుకున్నానా రష్యాలో ? విడాకులు పుచ్చుకొని ఇంకోభార్యనో, భార్య భర్తనో చేసుకోవడంకన్న ఉన్నవారితో జీవించడమే మహా తపన అన్నంత చేశారు. కాబట్టి విడాకులు ఉండటమే లేదు రష్యాలో ! అంతగా విడాకులు కావాలన్నవారికి ఎన్ని అడ్డంకులు వచ్చినా భయంలేదు. ’

చాధురాణి ఆలోచనాధీనయై ఆయిదు నిమిషాలు అలాగే కూచుంది. ‘ అయితే మనదేశంలో కమ్యూనిస్టులంటే అంత చెడుపేరు వచ్చిందేమిటి ? ’ అని ఆమె ప్రశ్నించింది.

రెడ్డి చాధురాణి కలసి నీనీమాలకు, వాహ్యకులకు వెళ్ళుతున్నారు. అలా ఇద్దరే వెళ్ళడం సాగించిన మొదటిదినాలలో ఏవేవో విషయాలు మాట్లాడడమేగాని ఒక్కప్రేమసంభాషణ వచ్చేదిగాదు. ‘ డాక్టరుగారూ ! ’ అని చాధురాణి పిలిస్తే ‘ చాధురాణిగారూ ! ’ అని డాక్టరు రెడ్డి పిలిచేవాడు. రష్యాసంగతులు, యుద్ధం, వ్యాపారాలు, భారతదేశంలో కాంగ్రెసు, ముస్లింలీగు, కమ్యూనిస్టులపక్షాల విషయం, వాని భవిష్యత్తులు, ఇవన్నీ కలసి పనిచేసే సావకాశాలు మొదలయినవి మాట్లాడేవారు.

కాంగ్రెసు ఉపనాయకులు, అరుణ అసఫాళీ, పట్వర్ధన్ మొదలయిన వారి వాగుడుమూతలు, బోసు, అజాద్, హిందూనేన మొదలయిన విషయాలన్నీ ఛర్చకు వచ్చేవి.

ఒకరోజు సాయంత్రం వారిద్దరూ మోటారులమీద చెంగల్పట్టు, కంచి వెళ్ళడం సంకల్పించుకొన్నారు. బయలుదేరినారు. కంచీలో శిల్పం చూడాలని చాధురాణి సంకల్పించింది. ఏవేవో మాటామంతి బొతున్నది. చాధురాణి శిల్పకళగూర్చి, చిత్రకళనుగూర్చి బాగా చదువుకుంది. బందరు జాతీయకళాశాల వాతావరణంలోకి పోయి చిత్రలేఖనం నేర్చుకుంది. కళను గూర్చి తన అభిప్రాయాలు రెడ్డితో చెప్పడం సాగించింది.

ఇద్దరూ ఒకరిదగ్గరకు ఒకరు చేరుదా మనుకుంటున్నారు. కాని జరగ లేదు. ప్రేమవాక్యాలతో చాధురాణిని ముం చెతుదామని రెడ్డి ఉవ్విళ్ళూరు తాడు. ఏమి మాట్లాడాలో తెలియదు. కోసంగే అయితే ఈపాటికి మాడు ప్రణయకావ్యాల వ్రాసి ఉండును. ఇంటిదగ్గర రోజూ ఎలా ప్రారంభించాలో అవన్నీ ఊహించుకుంటాడు రెడ్డి. అమృతయిదగ్గరకు వచ్చేసరికి అబ్బాయిపని నల్లి రావడంవరకు వస్తుంది.

చాధురాణి డాక్టరు ఎప్పుడు ప్రణయసంభాషణ ప్రారంభిస్తాడా అని ఎదురుచూస్తూంది. ఒక్కసారియినా తన్ను గాఢంగా హృదయానికి అదుము

వంటాడా? నిజంగా ఆయన తన్ను ప్రేమిస్తున్నాడా, లేక ప్రేమిస్తున్నానని అనుకున్నాడా అని ప్రశ్నించుకొంది.

ఆ వనితను ప్రేమిస్తూ, ఆమెతో ప్రేమసంభాషణ ప్రారంభించవలసింది పురుషుడుగాని, పురుషునితో స్త్రీ ఎల్లా సంభాషణ ప్రారంభిస్తుంది. ఇవి అనుకుంటూ ఏమీ మాట్లాడకపోతే ఎల్లా అని ఇద్దరూ ఏవేవో పిచ్చిసంభాషణలు ప్రారంభిస్తారు. ఆ సంభాషణలోంచి తప్పుకోలేరు.

రెడ్డిగారికిషమయిన విషయమని వైద్యాన్నిగూర్చి చాధురాణీ సంభాషణ ప్రారంభిస్తే, చాధురాణీ కిష్టమైన విషయమని రెడ్డి చిత్రలేఖ నాన్ని ప్రారంభిస్తాడు. చాధురాణీ కమ్యూనిజాన్ని గురించి మాట్లాడడం ప్రారంభించేది.

ఆ సంభాషణ అంతంతమాత్రంగానే సాగేది. వృద్ధయంలో సంభాషించదలచుకొన్న విషయం వేరు, పైకివచ్చే సంభాషణ వేరు. హిమాలయాలలో ధాన్యం పండదు, వంతువుపువ్వు ఆంధ్రదేశంలో పండదు.

కంచి చేరారు. వరదరాజస్వామి దేవాలయం చూచినారు. ఏకాంబరేశ్వరుని దేవాలయం చూశారు. కంచి కామాక్షి ఆలయం దర్శించినారు.

సాయంకాలం వారు ఒక బంగళాలో మకాం పెట్టినారు. బంగళా బంట్రోతుచేత పడకవర్సీలు పైన వేయించినాడు డాక్టరు. ఎన్నో పువ్వులు కొన్నాడు. రెడ్డి వంటవాడు కాకాహారపైన అందాల వంటకా లెన్నో చేసినాడు. వెన్నెల కాస్తూ ఉంది.

భోజనాలుచేసి పడకవర్సీలలో కూర్చొని ఏవిషయం చేతికందితే ఆ విషయాన్నిగూర్చి మాట్లాడుకొంటూ నిశ్శబ్దం వహించారు. ఇద్దరూ గ్వప్పాబసాలయ్యారు. ఒకరి గ్వప్పానికి రెండోవారు స్వప్నమధ్యస్థులయ్యారు.

డాక్టరు రెడ్డి తరపున కోనంగి చాధురాణీని అడగడం, ఆమె రెడ్డిగార్ని వివాహమాడడానికి ఒప్పుకోడం, ఆ విషయం ఉత్తరంద్వారా రెడ్డికి తెలియజేసి కోనంగిరావు తాను ఆరెట్టు అవడం, ఇవి డాక్టరు రెడ్డికి చాధురాణీకి జరిగిన ప్రణయ కార్యకలాపం.

ఆ తర్వాత ఇద్దరూ ప్రణయవాక్యాలతప్ప ఏవైనా మాట్లాడుకొనే వారు. ఆ మాటలు ఏ ధ్వనినూత్రాలప్రకారం చూచినా ప్రణయాన్ని స్ఫురింపజేయలేవు.

చాధురాణీ తన రాజవమారుడయిన రెడ్డి మదరాసులో ఉంటాడని అనుకోలేదు. రెడ్డిని చూడగానే మొదట చాధురాణీకి చాలా కోపంగా ఉండేది. ఆ కోపానికి కారణం రెడ్డిగారు వచ్చి ఆమెవృద్ధయంలో తిప్పజేసి కూచోడమే.

ఒకరోజు ఆమె ఉదయం తలుపులు తీసి లోనికి వెళ్ళేసరికి అక్కడ నవ్వుతూ భవనిలా రెడ్డిగారు కూర్చుని ఉన్నాడు. ఆమె తెలబోయింది. ఆమెకు కోపం వచ్చింది. ఎవరైనా సరే పెద్దమనిషి అయినా ఇంటియజమాని నడగక వచ్చి కూర్చుంటారా? పోనీ ఆ హోటల్‌లో ఏ ముందరవేలులానో అధిపతిస్తే అంతకోపం రాదు. మనకు అత్యంత ఇష్టమైన మనకోసమే కేటాయింపయిన గదిలోకి వెళ్ళడమే!

‘అదోయి నువ్వు చేసినపని, చాధురాణీ మొదటేనిన్ను ప్రేమించింది. ఆమె ప్రేమంటే ఆమెగారే సిగ్గుపడింది. కొంచెము నువ్వు ప్రేమితుడవవు. అంత సిగ్గుపడడానికి చిన్న కుర్రవాడవా నువ్వు?’ ఈలా వ్రాకాడు కోనంగి జైలునుంచి. చాధురాణీ ఆ పేరులో ఉంది మాధుర్యం. స్టాలిన్ భార్య నాడియా, తన భార్య ‘చాధు.’ ప్రపంచంలో అందమైనవాళ్ళందరూ రష్యాలోనే ఉంటారు అని అనుకునేవాడు రెడ్డి. కానీ భారతదేశంలో సోవియటుదేశ నారీమణులకు పాతాలునేర్చే అందకత్తియలున్నారు. అందులో ఆంధ్ర యువకులు పురుషులవృద్ధులను మాలలు మాలలుగా గుచ్చుకొనడానికైనా తెక్కచేయని అందకత్తెలు. వారందరిలో రాణి, చాధురాణీ!

అయితే ఇండియా కమ్యూనిస్టుదేశం అయితే ఈ రాణీలు? అందాల రాణులు అప్పుడు అందాల కామ్రేడు లవుతారు.

డాక్టరు రెడ్డి ఎంత చక్కని వృద్ధుడు కలవాడు. కమ్యూనిస్టులు ఖనఖనలాడే విషపూచ్యలనుకొనేది. కానీ గాంధీమహాత్ముని తమ్ములని తనకేం తెలుసును? ఒకసారియినా కోపంవస్తే చూద్దా మనుకొంది. కానీ ఆయన ఒక్క విషయంలోనయినా ఖారంగా మాట్లాడండే!

ఈతడు తన రాజకీయమారుడు, తా నాతనికి రాజకీయమారి, తానూ డాక్టరు విద్య చదవడంకన్న డాక్టర్ని వృద్ధుడయిన ధరించుకొంటూ, ఆయన మెట్టు ఎక్కుతూ తన్ను చేయిపట్టుకొని నడిపించుకొని పోతూఉంటే తాను ఆయనకు స్నేహితురాలై అనుప్రియురాలై ఆయనకు బాసటయై నడుస్తుందిగాక!

చటుక్కున చాధురాణీ రెడ్డివెపునకు తిరిగి ‘నాకు నర్సింగు నేర్పుతారా?’

రెడ్డి ఉలిక్కిపడి లేచి వెన్నెలలో చంద్రబింబమలా వెలిగిపోయే ఆమె మోము చూచి అశ్చర్యంతో, అనందంతో లేచి ఆమె కర్చికడకు వచ్చి ఆమె కర్చిపొడకు వాలి, ‘రాణీ! నీకు నేనేమి నేర్పగలను? నువ్వే నాకు ఎన్నో నేర్పాలి!’ అన్నాడు.

‘నేనేం నేర్పగలను? ఈలారండి. (ఆ పడకకర్చి చేయిచూపించి) ఇక్కడ కూర్చుని జవాబు చెప్పండి.’

రెడ్డిగుండె కలకతా మెయిలుబండిలా పరుగెత్తుతూఉంటే, ఆ పేముకర్చిలోనే ఆమెను జరిపి, ఆమెపక్కనే కేరుతూ నువ్వు నేర్పలేని

‘జేమున్నది?’ అని అంటూ ఆమె నడుంచుటూ చేయిపోనిచ్చాడు. ఆమె కరిగిపోయి, అతని ఒడిలో ఒదిగింది. అతడు ఆమె కళ్ళల్లోకి తేరపారచూస్తూ, ఆ బాలికను రివ్వున ఎత్తి తనఒళ్ళో కూర్చోబెట్టుకున్నాడు.

చాధురాణి రెడ్డి మెడచుట్టూ చేతులుచుట్టి ‘డాక్టరుగారూ!’ అన్నది. ‘చాధు!’ అంటూ రెడ్డి ఆమె పెదవుల్ని చుంబించాడు.

వారిద్దరిమధ్యా సిగ్గుతెరలు జలజలా రాలి క్రిందకు కూలిపోయినాయి. రెడ్డి చాధురాణిని కోయంబత్తూరు కృష్ణయ్యరు హల్వాను ఆస్వాదించినట్లు ఆస్వాదించాడు.

2

1948 మార్చి నెలఖరున కోనంగిరావుకు అనంతలక్ష్మి గర్భశక్తి ముక్తాఫలమై పురుషశిశువు జన్మించాడు. పురుడు వచ్చేరోజులని కోనంగికి ఉత్తరం వచ్చినప్పుడు అతడు పడిన ఆవేదన ఇంతంతనికాదు.

ఆరోజునుండి వరుసగా నాలుగురోజులు రాత్రిళ్ళు నిద్రపట్టక తన జైలుకోట్టులో మతిలేనివానిలా తిరిగేవాడు. పగలు ఏమీ తోచేదికాదు. ‘పరమాత్మ! నాఅనంతాన్ని రక్షించు! కాబోయే శిశువును రక్షించుతుండీ!’ అని నిరంతరము ప్రారన చేసేవాడు. ఇంతలో ‘పుత్రుడు పుట్టినాడు, తల్లి, పిల్లవాడు ఊనుంగా ఉన్నారు. ఏమీ ఆదురాపడవదు—రెడ్డి’ అన్న తంతివార్త వచ్చిన తరువాత కోనంగికి అనందంచేత కళ్ళలో నీరుతిరిగినవి.

ఆ దినమున జైలుఅధికారి ఉత్తరువుకొని, జైలులో అందరికీ మితాయిలు పంచిపెట్టినాడు కోనంగి.

ఆ మర్నాడు ఉత్తరం వచ్చింది సరోజినీనుంచి “అన్నయ్యా! నీ కొడుకు బంగారుముద్ద! ఎంత ఒత్తుగా నలగాఉంది జుట్టు! అచ్చంగా నీ పోలికే. కళ్ళుమాత్రం తల్లివినుమా, ఎంతో ఆకలిపేసినవానిలా తల్లి పాలు పుణుకుంటున్నాడు. కెవ్వు కెవ్వున ఇల్లంతా ఎగరగొట్టాడు ఆకలిచేస్తే. నువ్వు వచ్చిందాకా నామకరణం, బారసాల ఆపుతాము. అనంతంవదిన ఆరోగ్యంగా ఉంది. మరేమీ కంగారులు రాలేదు. మొదటి పురుడయినా ఎంత సులభంగా నీళ్ళాడింది. మొదటిరోజునే లేచి కూర్చుంది. బిడ్డను అందించాము. తనబిడ్డను తాను ఎత్తుకొనడానికి సిగ్గు పడింది. పక్కలో పడుకోబెట్టాము. అలా ఇద్దరూ పడుకొంటే ఎంత అందంగా ఉంది ఆ దృశ్యం!

‘అన్నా! మామూలు దక్షిణాదివారివిగాని, మనవిగాని పిచ్చి ఆచారాలు ఏమీలేకుండా డాక్టరు రెడ్డిగారు పురుడుపోశారు. రెడ్డి అన్నగారే మొదటినుంచి ఎంత జాగ్రత్తగా ఉన్నారనుకున్నావు!

‘ఇంక చాధు తానే నర్పయింది. నర్సింగుపనిని కాబోయే భర్తదగ్గరే నేర్చుకుంటున్నది.

‘ఇంక చాధురాణీగారి విషయం! రెడ్డి రాణీ ఇద్దరూ మామూలుగా ఉండేవారు. ప్రేమికులులా కనబడేవారుకాదు. కాని ఇద్దరూ అతిదగ్గరగా వచ్చేవారు. నువ్వు వచ్చిందాకా పెళ్ళిచేసుకోమని ఆస్సారని అనంతంవదిన తన ఉత్తరాలలో ఇదివరకే వ్రాసి ఉంటుంది.

‘నీ కొడుకు రాణీ బొత్తాడులే! అంత పెద్ద కళ్ళయినా బుగ్గలు మింగేస్తున్నాయి. ఆ కళ్ళను నావైపు త్రిప్పి గుప్పిళ్ళు ముడుచుకొని చూస్తూ ఉంటే ‘మానాన్న ఏడి?’ అని ప్రశ్నించుచున్నట్లుగా కనబడతాడు. కాళ్ళు’ చేతులు తెగ ఎగరజేస్తాడు. సంగీతంకూడా పాడతాడయ్యా!

‘చాధురాణీ నాడిమీద జోలపాటలు వ్రాయాలంటుంది. కమలనయన ‘ఓయి కుర్రవాడా నువ్వు త్వరగా వెళ్ళి మీ నాన్నను క్షేలునంచి కొట్టుకు రారా!’ అంటుంది. నిద్రలో అలా నవ్వుతాడే! ఈ రెండోరోజున అందరూ ఊమం. అనంతం నిన్ను మరీ మరీ అడగమంది. ఓపిక రాగానే తానే ఉత్తరం వ్రాస్తుందట.

‘ఇక మీ అత్తగారి ఆనందం చెప్పడానికి వీలులేదు. కళ్ళు తన భర్తకళ్ళేనట. తన భర్తపేరుతోనే పిలుస్తున్నది. ‘రంగ’ అంటుంది. ఆ పేరు వింది చాధు. ఈ రాత్రి తా నో పాట పాడింది.

‘రంగరంగా కావేటి రంగరంగా

కస్తూరి రంగరంగా

ఏలోకమున నుంటివీ నా తండ్రి

ఈలోక మెట్లున్నదీ ఓ తండ్రి

నీ లీలలను చూపరా-చిన్నయ్య

మాలోన ఒకటవ్వరా!’

అన్నది. అందరికీ ఎంత ఆనందమయినదనుకున్నావు?—మీ చెల్లి సరోజ.

ఈ ఉత్తరం చూచుకొన్నాడు. తన బాలునిరూపం ఊహించు కొన్నాడు. తన భార్య అనంతం బాలుణ్ణి అందిస్తూఉంటే తాను చూడడం కలలు కన్నాడు. తాను కుమారుని ఎత్తుకొని ఆడించడం ఊహించు కొన్నాడు.

ఆ చిట్టితండ్రి తన్ను ‘నాన్నా!’ అని పిలుస్తాడా, ‘బాబా!’ అని అంటాడా, ‘అప్పా!’ అని సంబోధిస్తాడా, ‘డాడీ’ అంటాడా? ఏమని పిలుస్తే బాగుంటుంది?

ఎప్పుడు తన కీ జెలుసుండి విముక్తికి?

వేలూరుజెలు తనకు దుర్భరమే బొతున్నది. ఆంధ్రులు పదిమంది ఒకచోట కూడి ఉండలేరు. ఒకరిని చూస్తే ఒకరికి పడదు. నాయకులంటే చిన్నవారికి గౌరవం ఉండదు. అందరూ నాయకులే! బ్రాహ్మణులను బ్రాహ్మణేతరులు ద్వేషించడం. ఎవరో కొద్దిమందితప్ప తక్కినవారు ఎప్పుడూ పెద్దలంటే రుసురుసలాడుతూ ఉండడం.

‘ఈ చిన్న చిన్న కుట్రలు చూస్తే దోమలబాధ జాపకం వస్తుంది నాకు!’ అని కోనంగి ఒకనాడు గుంటూరుజిల్లా నాయకుడయిన డాక్టరు చలపతిరావుగారితో అన్నాడు.

డాక్టరు చలపతిరావుగారు: దోమలు మలేరియా తెస్తాయి. మన వాళ్ళు దేశం అంతా అరిచేస్తారు.

కోనంగి: దేశం అంతా డయేరియా తెస్తారండీ!

ఇంకో గుంటూరుజిల్లా నాయకుడు రామకోటేశ్వరరావుగారు ‘అది కాదండీ, వీళ్ళ గడబిడవల డయేరియా వస్తుంది వేళమాత్రకే!’ అన్నారు.

కోనంగి జెలులో నాయకులందరితో చనవుగా ఉంటాడు. ‘స్వరాజ్య సంపాదన మహాయజ్ఞానికి ఒకడే యజమాని, తక్కినవారు అనుయాయులు. ఈ మహాయజ్ఞం ఇంతకాలం పడుతుంది అని కాలం పంచాంగములో వ్రాయబడిఉంది. గాంధీజీ మహాధార్మికులు. అలాంటి సమయంలో ముసలి నాయకత్వం మాకు పనికిరాదనడం ఏం మంచిదండీ?’ అని చలపతిరావుగారితో అన్నాడు.

‘మీరు అన్నమాట నిజం కోనంగిరావుగారు! కాని యువకులు ముందుకు వస్తున్నారు. ప్రతిసంవత్సరం ఒక కొత్తజట్టు వస్తూండన్న మాటేగా! వారు మన జాతీయత్వంతోపాటు, ప్రపంచ రాజకీయవాతావరణాలు చూస్తున్నారు. వారు మాకుమల్లే గాంధీజీ నాయకత్వంలో పెరగలేదు. వాళ్ళు జాతీయోద్యమంలో ప్రవేశించిన ప్రథమంలో ఉన్నతస్థితిని నిరసిస్తారు. ఆతర్వాత కొంచెంకొంచెంగా గాంధీజీ వాదన అరహాతుంది. అప్పుడు జాతీయమహాక్రుతికి వారిగొంతుక గమన్వయం చేస్తారు.’ అన్నారు చలపతిరావుగారు.

కోనంగి వేళాకోళాలవల్ల ఎన్నిసార్లులో ఎందరి తగాదాలో పరిష్కారం అయ్యేవి.

‘అదేమిటండీ చాల ఘాటుగా వాదించుకొంటున్నారు?’ అని కోనంగి ఒక జిల్లా తగాదా గొడవ దగ్గరకు వెళుతూనే అన్నాడు.

ఒకరు: (గుంటూరువారు) ఏమండీ కోనంగిరావుగారు! మీరు మద్రాసువాళ్ళు కనక మధ్యవర్తిత్వం చేయవచ్చును. బందరు బడాయి, గుంటూరు లడాయి అన్నమాట నిజమే, కాదా?

కోనంగి : బందరు అంటే కోటి.

రెండవవారు : (కృష్ణజిల్లావారు కోపంతో) కోనంగి అన్నా కోటి అని అరం ఉంది.

కోనంగి : బౌనండీ, ఉండదూమరి, నేనూ బందరువాణ్ణి.

రెండో : అయితే మీ మధ్యన రిత్వం ఎలా పనికి వస్తుంది ?

కోనంగి : మీది దిట్టమయిన 'లా పాయింట్' అయినా నేను కృష్ణజిల్లావాణ్ణి అయినాడా అలా చెప్పతున్నానంటే, ఎంత పెద్దమనిషినో అలాచించండి.

మొదటి : తర్వాతనండీ కోనంగిరావుగారూ ?

కోనంగి : గుంటూరు అంటే, వట్టి గోతులున్న ఊరు అని. వట్టి గోతుల ఊరు అని ఎందుకన్నారంటే నీరుంటే నూయి, లేకపోతే గోయి అన్న మాటేగా ! గుంటూరు గుంటలఊరు ; లడాయిలనే గుంటలు ఏర్పడి నాయి. లడాయిల వేడివల నీరు ఎండిపోయింది.

మొదటి : యేమి తీర్పుయ్యా నీది ! మమ్మల్ని యెద్దేవా చేస్తున్నావా ? మెచ్చుకుంటున్నావా ?

౮

1948 జూన్ నెలలో కోనంగిరావుగారు విడుదలై చక్కావచ్చారు. కమ్యూనిస్టు డాక్టరు రెడ్డి, బోసుపక్షియుడు మధుసూదన్, జాతీయమస్తిం రియాసత్ అలీ, మస్లింలీగు 'అన్నా' మోహరున్న సాయు, ఆమె తండ్రియు. కాంగ్రెసుపక్షం అనంతలక్ష్మి, కోనంగి కుమారుడు శ్రీ రంగారావు (ఈ పేరు కోనంగి పెట్టవలసిఉంది కానీ అందరూ ఆ బంగారు పాపాయిని ఆ పేరుతోనే పిలుస్తున్నారు) భక్తిపక్షం జయలక్ష్మి, జస్తిమపక్షం అంబుజం, ప్రజాపక్షం వినాయగ్ పిళ్ళే, ఆతని స్నేహితుడూ, ఆనందంనాయుడు, సినిమాతారలు ఎంతమందో క్షేమముదగ్గర కోనంగికి స్వాగతం ఇచ్చారు.

మోహర్ పరదా తీసివేసింది. అనంతప్రకృతే నిలుచుంది. ఆమె తండ్రి కోనంగిరావును కాగలింపుకొన్నాడు. 'కోనంగిరావుగారూ, మీరూ మేమూ రెండు పక్షాలవాళ్ళం అయినా మన ప్రేమలకు ఏమీ అడ్డం ఉండదు. పాకిస్తాన్ గొడవ మీకు వదు. అఖండహిందూస్తాన్ గొడవ నాకు వదు. మనం స్నేహితులం, చుట్టాలం' అన్నాడు.

కోనంగి వంగి ఆయనపాదాలకు నమస్కరించాడు. అతడు మోహరున్నపాకడకు వెళ్లి 'చెలీ ! మాబావ నీ మనస్సును ఇంత కష్టపెట్టి నాడు. అతని ముక్కు లాగేస్తాను' అన్నాడు.

రియాసత్ : 'నామక్కు సువ్వులాగే అవసరం యెప్పుడూ కలుగజు గాని, నాకు నీ చెవులు పట్టి జాడించవలసిన అవసరం వచ్చింది.'

మధుసూదన్ : ఎందుకు రియా ?

రియా : ఎందుకా ? తర్వాత చెప్తాను.

కోనంగి కొడుకును ఎత్తుకున్నాడు. 'మూడునెలల పసికూన అయినా తండ్రిని ఆనమాలు పట్టడండ్లో!' అంది చాధురాణి.

సరోజ : వాడెవరు, నీకొడుకుకాడూ! నీ తెలివి లేటలే!

కమలనయన : మా తెలివిలేటలూ, మేనల్ల అందమూ వదినా!

అనంతం భర్త పిల్లవాణ్ణి పడవేస్తాడేమోనని హడలిపోతూ ఉంది. ఆ బాదిగాడు వెన్న బంగారాల తొనలు తిరిగిన చిట్టితండ్రిని కోనంగి భార్య చేతికి అందించాడు. అనంతలక్ష్మి ముక్కుపుటముననున్న రవలచేసరులతో, చెవుల తమ్మెలనున్న రవలకమ్మలలోని వెలుగులకన్న ఎక్కువకాంతితో కన్నులు మెరిసిపోయినవి.

అతనిచేయి ఆమె దేహానికీ, ఆమెచేయి అతని దేహానికీ, ఇరువురి శరీరాలకు ఆ చిట్టిబాబు దేహము తగిలి అత్యంత పవిత్ర మధురాలు వారి మువ్వురిలో ప్రసరించిపోయినవి. ఈ విషయంలోని పరమార్థం గ్రహించినవానిలా ఆ చిట్టిబాబు బోసినవ్వుల చిరునవ్వులు నవ్విస్తాడు.

కోనంగి : 'అరే నవ్వుతున్నాడే!' అన్నాడు. అనంతలక్ష్మి 'బాబాయి నిడటో నవ్వుతాడండీ!' అన్నది. జయలక్ష్మి కోనంగి తనకువంగి నమస్కారం చేయగా తనచేయి అతనితలపై వేసి 'నాయనా, ఈ తొమ్మిదినెలలు నీకోసం బెంగలు పెట్టుకున్నాం. నీన్నా మొన్నా ఆమ్మిణ్ణి నిద్రలేదు' అన్నది.

కోనంగి పకపక నవ్వి రండి వెడదాము అన్నాడు. కోనంగి, అనంతం, చిట్టిబాబూ ఒక కారులో కూర్చున్నారు. అనంతం కళ్ళనీరు తీరుగగా 'గురువుగారూ, నన్ను తీసుంచారా?' అని దీనవదనంతో అడిగింది.

'ఓనీ నా ఆత్మనుభవనా! నువ్వే నేను, చేనే నువ్వు. నీపై నాకు ప్రపంచం అంతా అణువులక్రింద మారినా నీమీద కోపంవస్తుందా అనూ! నా అనూ! నా దివ్యబాలికా!'

'ఎంత ఆందంగా ఉన్నావు. రయిబద్గర నిన్ను ఎత్తివేసి హృదయానికి గాఢంగా అదుముకుని, నీ ఆ తీయతీయని పెదవులు పీల్చివేదామును కన్నాను అనంతం! ఇంటికీ పద. నాన్నతోపాటు (నాన్న అని కొడుకు ననడం సులభంగా వచ్చేసింది కోనంగికి) నిన్ను నలిపివేస్తాను. ప్రేమఅకలి అంత ఎక్కువగా ఉంది!'

'అన్న ఆనందం బండి నడుపుతున్న సంగతి మరువకండి!'

'వింటే విననీ!'

అతడు కారులోనే భార్యను కొడుకు ఒళ్ళో ఉండగూడా, తన ఒళ్ళోకి తీసుకుని, ఆమెమెము తనవెపు త్రిప్పి 'నా అనంతం! నా అనంతం!

నా ప్రేమ దేవీ! నా అదృష్టమూర్తీ! నిన్ను విడిచి తొమ్మిది మహాయుగాలు వేలూరు జయలులో ఎలాగడిపానో!' అని అంటూ ఆమె పెదవుల ముద్దు పెట్టుకున్నాడు. 'నాన్నా, బేనా కాదా? నా కన్నగా!' అని వాడి చిటిగోరుపై ముద్దు పెట్టాడు.

ఇంటికి రాగానే జయలక్ష్మి ఆతనికి దిప్పి తీసింది. మనుమనికీ కొమరితకూ కూడా దిప్పి తీసింది.

ఆరోజు అందరూ జయలక్ష్మిగారి యింటిలో భోజనాలుచేసి ఆనందంగా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ ముందు వరండాలో కూర్చున్నారు. ఆడవారంతా లోపల హాలులో కూర్చున్నారు.

మన చెట్టిగారికారు వీధిలో ఇటూ అటూ తచ్చాడింది. ఒకసారి లజ్జ వరకూ పోయి తిరిగి వస్తూఉంటే చెట్టిగారిపై పత్రికా బిట్టుజరికే ఆ అరవపెద్ద మనిషి జయలక్ష్మి ఇంటిదగ్గరనే నడిచిపోతూ కనబడతూ చెట్టిగారికి. అసలే కొనంగి రావడం, ఆతడు భార్యతో, కొమరునితో ఆనందంగా యింటికి పోవటం; వారంతా సంతోషంగా కబుర్లు చెప్పుకోవడం చూచి చెట్టిగారు మండిపోతున్నాడు.

ఎగ్జూర్ల రయిలు సేవను దగ్గరకు ఈ దృశ్యం చూచామనే చేరాడు. ఆ దృశ్యం చూడగానే చెట్టిగారు వంగిపోయాడు, వణ్ణిపోయాడు, పిచ్చివాడయ్యాడు. అనంతలక్ష్మి తనకు ఒక చక్కని బిడ్డను కనవలసిన అందాల పడుచు, ఇప్పుడు ఆ మొద్దువెధవకు కనిపెట్టింది అనుకున్నాడు.

ఇంక ఇంటికి పోదామనుకున్నాడు. అనవసరంగా జయలక్ష్మిని, అనంతలక్ష్మిని వంచన చేద్దామనుకున్నాడు. వాళ్ళని అవిధంగా లోబరచుకొండా మనుకొన్నాడు. చెట్టిగారు 'సీతో ఉంది చెబ్బియారూ!' అంటే ఉబ్బితబ్బి బ్బయి ఎంతపనయినా చేసిపెట్టాడు! తనకు అడంబ సే నలిపిపారవేసాడు. భక్తిపరుడు. కాని ఏదుర్వార్తకార్యమయినా భగవంతుని ప్రార్థిస్తే జరుగుతుందని నమ్మకం కలవాడు. దేవునికిగాని, ఆతని పరివారదేవతలకుగాని ఇంత లంచం పారవేస్తే పని జరుగుతుందనే ధీమాతో పనులు తలపెట్టుతాడు.

చిదంబరంలో ఒక అమ్మాయి ఆతనికి లోబడక చాలా చివ్కులు పెట్టింది. ఎంత డబ్బయినా ఇస్తా నన్నాడు. అని కొని ఇస్తా నన్నాడు. ఆ అమ్మాయి ససేమి ఆన్నది. ఇంక చెట్టిగారికి మరీ ఆదుర్దా, దుఃఖమా ఎక్కువయింది. కొందరి ముఖ్యస్నేహితులకడ ఏడ్చాడుకూడా. చివరకు మధురమీనాక్షికి వెయ్యి నూటపదహార్లు ఇవ్వడం, నూరు కొబ్బరికాయలు కొట్టించడం, సంపూర్ణ భోగం చేయించడం మొక్కుకున్నాడు. మధురపోయి పెళ్ళ పెళ్ళ లెంపలు కొట్టుకొని, నడుముకు కండువా కట్టుకొని, సమాధింగితభూతలుడై అమృతానిని ప్రార్థించాడు. తన మొక్కులు అద్యాత్మికంగా నూరురూపాయల రిప్పించుకున్నాడు.

చిదంబరం ఆమ్రావతి తన స్వాధీనం అయింది. అతని ఆనందానికి అంతులేదు. అంతా దేవికరుణే అనుకున్నాడు. తన మ్రొక్కుకు ఇంకో వెయ్యి కలిపినాడు.

అలాంటి చెట్టియారుకి ఈమధ్య పాపం అయిదారు ఘాటైన విధి చెంపపెట్టులు తగిలాయి. మలయాలో చాలాడబ్బు నష్టమైంది. ప్రభుత్వ వారు తెచ్చిన 'వ్యవసాయదారుల అప్పుల తగ్గింపు చట్టం' క్రింద మూడులక్షలు మాత్రం అయిపోయినాయి. తాను నాలుగులక్షలన్నర పెట్టి తీసిన ఒక చలన చిత్రంకొన అతన్నరదూపాయలు నష్టం వచ్చినది. అదీకాక ఆ ప్రసిద్ధతార మాయా మంత్రం చేసి తనదగ్గర జీతాదులు కావడా ఏభైఅయిదువేలు లాగి పారవేసింది. అనంతలక్ష్మిమీద న్యాయశ్రమలన అతనికి ముప్పువేలు నష్టం వచ్చింది.

ఇవన్నీ ఆలోచించుకుంటూ కారు ఇంటికి పట్టుకుని అన్నాడు చెట్టి. కాని ఆ వెంటనే ఆ తుక్క పత్రికాసంపాదకుడు కనిపించాడు. ఆ కోపంతో కారు ఆపుచేయించి కారుదిగి ఆ సంపాదకుణ్ణి వినరాని బూతులు తిట్టి నాలుగు రెంపకాయలు వాయించాడు. చెట్టియారు ద్రయివరు పేరుపొందిన గుండా. వాడు తన అరువల్ తీసి, ఆ సంపాదకుణ్ణి ఒక్కపోటు పొడిచాడు. అతని భుజం చీరుకుపోయింది.

ఈ తగాదా చూస్తున్న వినాయగం మహావేగంతో పోయి, ద్రయివరు చేతిలో కత్తిలాగి పళ్ళూడేటట్లు రెండు రెంపకాయలు కొట్టి పట్టుకొన్నాడు. ఎప్పుడు ఏసినీమా మహావీరుడు తనకు ఈలాంటి శిక్ష విధిస్తాడో అని, రొంటిని రహస్యంగా దాచుకొన్న బాకు పట్టి ఆ సంపాదకుడు చెట్టియారుపై ఊరికి గుండెలో పొడవబోయాడు. ఆ సమయంలో వినాయగం స్నేహితుడు అనంతలక్ష్మి ఇంటిలోనుండి పరుగెత్తి వచ్చినాడు ఆ సంపాదకునికాలుపై తన్నాడు. వాడు కూలబడాడు. కాని, అతనిబాకు చెట్టియారు ముగాన్ని ఒక పెద్ద రక్తపుగంటు పెట్టింది.

ఈ శోకాలు విని కోనంగి. డాక్టరు రెడ్డి, మధుసూదన్, రియాసత్, అతని సేనాపతి అందరూ అక్కడకు పరుగున లోపలినుంచి వచ్చారు. వినాయగం, అతని స్నేహితుడు, ఇద్దరూ చెట్టియారునీ, చెట్టియారు ద్రయివరీనీ, అసాధ్యపు సంపాదకుణ్ణి అనంతలక్ష్మి ఇంటిలోనికి తీసుకువచ్చారు. రెడ్డి చెట్టియారుకూ, సంపాదకుని వద్ద సహాయం చేసి కట్టుకట్టినాడు.

చెట్టియారు అందరికీ నమస్కారంచేసినాడు. కోనంగిరావు చెట్టిగారి ద్రయివర్ని చూచి 'ఈ మహానుభావుడే, నన్ను ఆరోజు చంప ప్రయత్నం చేసింది,' అని తెలియచెప్పాడు.

వినియగంపిల్లే : అవును స్వామీ, వీడుదా నిన్ను చంప ప్రయత్నించింది అని నాకు ఆ దినాలలోనే తెలిసింది. నేనూ చూవాడు వీడిదగ్గరకూ, వీడి స్నేహితులదగ్గరకూ పోయి వాళ్లెవరయినా సరే జయలక్ష్మిగారి కుటుంబం వైపు, కోనంగిగారివైపు, ఆయన స్నేహితులవైపు తలెత్తి చూసినా, మరి ఏమి చేసినా, అందరినీ ముక్కముక్కలక్రింద నరికి, నిజంగా గద్దలకు వేస్తా మన్నాము. ఆనాటినుంచీ వీళ్ళు ఈ వైపుకు ఊరికేనన్నారా లేదు.

చెట్టియారు క్షుక్షుమించండి, ఏ-ఏదో బంది. కోనంగిరావు గారూ, అన్నివిధాలా పాడయిపోయాను. అని కళ్ళనీళ్ళు రాల గోల పెట్టినాడు.

డాక్టరు రెడ్డి : ఓరి రాక్షసుడా! మీరు తేళ్ళురా, మీకు బుద్ధి రావడమే! (పళ్ళు కొరికినాడు)

కోనంగి : (నవ్వుతూ) పోనీయండి. ఇంక కొంచెం జాగ్రత్తగా ఉండవల్యూ! ఏమండీ స్వామీ, మీ పత్రికలో ఇవన్నీ రాయకండి, పోలీసుకు రిపోర్టుచేయకండి. మా వినియగం మాట అంటే మరి మర బ్రహ్మలు అడురాలేరు.

సంపాదకుడు : కోనంగిరావుగారూ! మీమాట నాకు శాసనం అండీ.

వినియగం : నడురా ఎదనా, నడు. నీ ప్రాణం దక్కింది. నా బిడ్డలకోరికి రాక్ష. చెట్టి! నీ లక్షలు మా ఇద్దరికి గడ్డిపోషలు, మాకు కోపం వస్తే తెల్లవాడయినా నిన్ను రక్షించలేడు. పో!

చెట్టియారు, అతని ద్రవ్యవరూ తలవంచుకుపోయారు. కోనంగి అనంతలక్ష్మిల జీవితంలోంచే ఆతడు తలవంచుకు వెళ్ళిపోయాడు.

కోనంగి వచ్చాడు. శుభముహూర్తాలు పెట్టినారు. రియాసత్ మెహరున్నీ సాల వివాహం ముందయింది మనవాళ్ళందరూ సాక్షిసంతకాలు చేశారు. ఆ వివాహానికి ఎందరో ముస్లిం స్నేహితురాండ్రు, హిందూస్నేహితు రాండ్రు, స్నేహితులు అందరూ వచ్చినారు. మెహర్ స్నేహితురాండ్రు వెండిసామానుల బహుమతులతో ఆ మెగది అంతా నింపారు. కోనంగీ, మధు సూదన్, రెడ్డి, రియాసత్ ఇల్లంతా బహుమానాలతో నింపారు.

రియాసత్ అనందపరవశుడయ్యాడు. అంత సన్నిహితురాలయిన మెహర్ వధువుగా శయనమందిరములో త్రపామూరియై ఆసనములంకరించి ఉన్నది. రియాసత్ వధువు మేలిముసుగు తొలగించి, 'ఓ నా ప్రాణమహా రాణీ! నీ వింత లజావతి నైనావు. నీకు లజయు అందమేనుమా! నా నుల్లానా! నువ్వు నేనూ భావిభారతదేశానికి ఆభ్యుదయ చిహ్నం, నువ్వు

ఈ దీనుణ్ణి చేపట్టడం ఒకనాటి మహాత్మమభవిష్కర్త నూచింపబడు తూన్నది. నీ అందం నా ఊహలకు దాటింది. నా పూజ ఆ సౌందర్యానికి తగినదిమాత్రం కాదు.

‘ఏమిటయ్యా డార్లింగ్ ! ఏమిటి కవిత్వపుమాటలు. నేను నిన్ను విడచి బ్రతికి ఉండేదాన్నా ? నువ్వు నా భర్తవు, నా సుల్తానువు ! నా హృదయానివే. నా అంత అదృష్టవంతురా లెవ్వరింక ?’

వారి పడకగది ఓ గ్వప్సంలా అలంకరించారు. ఓ దివ్యస్వప్నం వారి పడకగది ఉన్న వారిరువురనూ కమ్మివేసింది.

‘ఖుర్ హూ అల్లాహ్ అహద్

అల్లాహుసమన్ లం ఎలిద్

వలం యూలద్ వలం

ఎఖులుహు ఖుల్ ఒన్ అహద్’

(ఈ గవంతుడు ఒక్కడు-గుణాతీతుడు-జన్మ లేనివాడు-

ఇతరుల కననివాడు-అతడే ఏకైక మహాభావము)

Dis-
cuss

ఆతరువాత మూడదినాలకు డాక్టరు రెడ్డి, చాధురాణీల వివాహం

ఇంతమంది ఆ వివాహానికి వచ్చారు. రెడ్డి ముఖ్యబంధువులందరూ వచ్చారు.

ప్రథమంలో రిజిస్టరు వివాహం జరిగింది. తర్వాత కోసంగి దర్శ కర్తవ్యంలో ఆద్యుతమయిన వివాహమహోత్సవం జరిగింది. సామ్యవాది అయిన డాక్టరు రెడ్డి ‘ఈ ఖర్చంతా ఎందు’ కన్నాడు.

‘నువ్వు సామ్యవాదివే ! నీ భార్య జాతీయవాది. ఖర్చు నాది, నీకెందు కా గొడవ ?’

‘నా పెళ్ళికి నిన్ను ఖర్చుపెట్టనిస్తానా ?’

‘అయితే మనం ఇద్దరివంతులుగా ఖర్చుపెడదాం. బూర్జువాల భనం ఖర్చుపెట్టడమే మనవంతు.

1. బీదవాడి పూలతోటలు ఎక్కడున్నాయో ఆ పూలు కొనడం.
2. చిన్న కూరలకుకాణాలు వగయిరాలదగ్గర సరుకులు కొనడం.
3. బీదవంటవారిని తీసుకొచ్చి వంటచేయించడం.
4. తోలుబొమ్మలాట, వీధివాటకం, జంగాలవారి కథ అంధంగా చెప్పించడం ; సంగీతం కచ్చేరి, భరతనాట్యం ఏర్పాటుచేయడం.
5. బీదవారికి సంతర్పణ, వస్త్రదానం, కార్మికలకు భోజనాలు.

‘ఇదయ్యా నా కాగ్యక్రమం. ఇందులో సగం ఖర్చు నీది. సగం ఖర్చు మాది. అంటే మేం ఆడపెళ్లివారం కాబట్టి ఆడపెళ్లివారిది అన్నమాట.’

‘ఎంత పెదమనిషివి. ఈ కరువురోజులలో, యుద్ధం భయంకరంగా సాగే రోజులలో?’

‘నీ డబ్బు దాచుకొని దేశానికి సహాయంచేస్తావా?’

‘నీ యిష్టంవచ్చినట్లు చేయి నాయనా!’

‘అలాగేనయ్యా! రెడ్డి మహారాజా!’

‘నన్ను మహారాజును చేయకు!’

‘నన్ను నాయన్ను చేయకు!’

వివాహమహోత్సవములు అచ్ఛుతంగా జరిగినాయి. కోనంగి స్నేహితు రాండ్రందరూ వచ్చినారు. అనంతలక్ష్మి స్నేహితురాండ్రందరూ వచ్చినారు.

చిన్నరంగారావును ఒక్కరూ వదలరు. వాడు ఒక్కటే కిలకిల. ఓ ఊయ్యలలో పండుకొని ఒక్కటే అల్లరి. కాళ్ళు కదుపుతాడు, చేతులు ఆడిస్తాడు.

అనంతలక్ష్మితో స్నేహితురాండ్రందరూ ‘వీడు గొప్ప నాట్యవేత్త బౌతాడే అనంతం’ అని ఒకబాల, వాడి ఊఁ ఊఁలు విని ‘వీడు గొప్ప సంగీత పాటకుడౌతాడు’ అని ఒక సుందరి, ఆ శిశువు పకపక నవ్వుటం విని విని, ‘వీడు తండ్రిలా అల్లరిపిలవాడమ్మా!’ అని ఒక యోష రంగారావుకు ముద్దులు ముద్దులు బహుమానాలిచ్చినారు.

ఆ మాటలన్నీ వింటూ కోనంగి ఆ బాలికతో ‘ఇప్పుడే వీడు ఈ నగరంలోని బాలలందరి ముదులూ కొట్టేసున్నాడు. పెద్దవాడయితే ఆచ్చంగా గోపికాకృష్ణుడై ఊరుకుంటాడు’ అని అన్నాడు. అందరూ గొల్లు చున్నారు. ఒకబాలిక అందరికీ వినీవినబడనట్లు ‘వట్టి కొంటె కోనంగమ్మా వీడు’ అన్నది. ఇంక బయలుదేరాయి చప్పట్లు! మధుసూదనుడు ‘ఒరే బావా, రికొడుకు కోనంగేనటరా’ అన్నాడు. మరిచప్పట్లు.

‘పెళ్లి జయలక్ష్మిఇంట్లో. చాధురాణీ చుట్టాలందరూ వచ్చారు. చివరకు చెట్టిగారుకూడా వచ్చి రెడ్డికి, అనంతలక్ష్మికొడుక్కి బహుమతులు ఇచ్చినారు.

ఆ రాత్రి విందులు అయినవి. స్నేహితులు వెళ్లిపోయినారు.

శయనమందిరం జయల! స్వయంగా అలంకరించింది.

ఆ మందిరంలోని! డాక్టరు రెడ్డిని ముందుగా తీసుకువచ్చి కోనంగి ప్రవేశపెట్టాడు. ‘రెడ్డి! చాధురాణి నా కన్న చెల్లెలువంటిది. ఆమెను నీ స్వంత హృదయగోళంలా, నీ స్వంత మెదడుగోళంలా కాపాడుకో! తెలుసునా?’ అన్నాడు.

‘లేకపోతే ఏం చేస్తావు?’

‘నీ సందేహం అంతా శస్త్రచికిత్సచేస్తాను.’

‘నీకేం తెలుసునోయి శస్త్రచికిత్స?’

‘నీ సావాసంబట్టి నేర్చుకున్నానులే !

‘అయితే ఆ చికిత్సలో నాదేగా పైచెయ్యి!’

‘ముందు వచ్చిన చెవులకన్న వెనుకవచ్చిన కొమ్ములు వాడివి!’

ఇద్దరు స్నేహితులు గాఢంగా కాగలించుకొని విడిపోయారు. కోనంగి నిద్రమించాడు.

రెండు నిమిషాలయిన వెనుక ఆనంతలక్ష్మి, జయలక్ష్మి, సరోజినీ, కమలనయనా చౌధురాణిని తీసుకువచ్చారు.

కమలనయన, ‘రెడ్డి బావగారూ! ఇదిగోనండీ బావవ పన్నీరు!’ అంటూ అతనిపై పన్నీరువాస వరిపించింది.

“ఇంక ‘తన్నీరు’ ఎవరు కమలా?’ అని కోనంగి గుమ్మందగ్గరనుంచి

కమలనయన ‘ఎవరు? మా అక్కే’ అంటూ పైకి పారిపోయింది. అందరూ వెళ్ళి తలుపులు వేసేశారు.

డాక్టరు రెడ్డి గబగబా వచ్చి చౌధురాణికడ మోకరించి ‘రాణీ! నూర్న పురుషుణ్ణయి చిన్నబిడ్డలా నీపాదాలకడ ఉన్నా’ ననినాడు.

‘డాక్టరుగారూ?’ అని ఆ బాలిక అతని చేతులుపట్టి లేవనెత్తినది అత డామెను బిగ్గియగా కాగలించుకొని పెదవులు ముద్దుపెట్టుకొన్నాడు.

స్వప్న పన్నీ రా దంపతు ముంచెత్తినది.

మంగళహారతి

౧౦

నరజ్యోతి దినపత్రిక అఖండంగా జరుగుతున్నది. కోనంగి అనంతలక్ష్మిని చూచి ఆనందిస్తాడు. 'ఓసి గండుతుమ్మెదల రెక్కలవంటి జాట్లు కలదానా! ఓసి అమృతకలశహృదయా! నే నేమి చేసితిని, నిన్ను నా అర్ధాంగిగా వరం పొందడానికి' అని ఒక నాడు అడిగినాడు.

'ఏం తపస్సా? గాలిమాత్రం మింగుతూ చేయి చాల్చుకుండా పైకెత్తి ఆరు నెలలు హిమాలయంలో తపస్సుచేసి ఉండాలి.'

'అయితే నా చెయ్యి బిగుసుకుపోయి ఉండలేదే!'

'క్రిందటి జన్మలోనండీ గురువుగారూ! మీ చెయ్యి కూడా ఆ తపస్సు చేసిఉండడంచేత, బంగారు మామిడిపండుతో పోల్చదగిన నా మనోహర చుబుకాన్ని గడియ గడియకు పుణికేళాగ్ర్యం సంపాదించుకుంది!'

'అయితే దేవతలు వాళ్ళ స్వర్గలోకంలో దేవేంద్రబ్యాంకిలో, ఉక్కు కొట్టులో దాచుకున్న అమృతంలో మిథ్యఉన్న అసలయిన చుక్కలులాంటి నీ పెదవుల మధ్యవును ఆస్వాదించే నా పెదవులు ఏ తపస్సు చేసుకున్నాయి చెప్పుమా! ఓసి తేనెపెరలవంటి పెదవులు కలదానా?'

'ఓహో! సర్వకాలాల అబరిమాటలతో హడలకొట్టే దేశభద్రవయిన ఓ ప్రాణేశా! సావధానులై వినుండు! కృతయుగంబున రెండు శతవంశాలు కలవు. అవి పాలసముద్రపు ఒడ్డున కాపురంబు చేయుచుండ, జగన్మోహిని అమృతం పంచడానికి ఆదారిని నడుమున అమృతపు కలశం పుచ్చుకుంది. అప్పుడు ఆమె చెవిని ఉన్న అవతంసకుసుమం క్రిందకు జారింది. వెంటనే ఆ పిట్టలు రెండూ ఆ పూవును ఎత్తి పొరపాటున ఆమె పెదవులమధ్య పెట్టి న్నాయి. జగన్మోహినిదేవి నవ్వుతూ, ఓయి పిట్టలారా కలియుగంబున నా అంశాన ఒక బాలిక ఉద్భవించును. నా భక్తుడామె భర్తగా వరించును. మీ రిరువురూ వాని పెదవులుగా ఉద్భవించురు అని వరంబిచ్చినదాయెను. మీ పెదవులే రెండు పిట్టలున్నా!'

కోనంగి పకపక నవ్వుతూ, అనంతాన్ని హృదయానికి గాఢంగా అదుముకొని ఆమె పెదవులు చుంబించినాడు.

ఆమె ఆతని కాగిలిలో ఆనందమున ఒక్క నిమిషం సర్వమూ మరణ్య నిర్వచింపలేని ఏదియో మహదానంద మనుభవించింది, 'హూ' అని

రంగారావు కెప్పున ఏడ్చినాడు. అనంతం భర్త కాగిలి వదలి, వారి పడకగదిలో వారి పెద పందిమంచందగ్గరే ఉన్న బాలకుని ఉయ్యాల దగ్గరకు పరుగెత్తి బాలకుని సువ్వున ఎత్తుకొని, అక్కడేఉన్న కుప్పిపై కూర్చొని ఆ శిశువును అడ్డాల వేసుకొని, పయ్యెడలాగి, బాడినుఘు, బాడియు సడలించి పిల్లవానిని పాలు పుణకనిచ్చెను.

నిన్నటివరకు అనంతము కాలేజీబాలిక. బిడ్డ నెత్తుకొనుటయైన చేత కాదు. ఆ బాలిక ఒకనాడు తాను మాత కావచ్చును అన్న భావమే లేక అందమయిన ఆలరిచేనూ, మహా మధుర ప్రణయన తన్ను లోకాలోకాలకు తేల్చుకొనిపోతూ ఉండేది.

ఆమె అల్లిరి అంతా, మాధుర్యమంతా ఆమెబిడ్డలలో ప్రతిఫలించ ప్రారంభిస్తుంది. ఎంత ధీమాగా బాలకుణ్ణి ఎత్తుకుంది! ఆ ఎత్తుకోవడంలో అందమూ ఉంది, కాళల్యమూ ఉంది. నలుగురు బిడ్డల తల్లిలా ఆమె వాణ్ణి అడ్డాలవేసుకొని పాలిస్తున్నది. ఇంకను ముగ్ధ, యౌవ, ఐనా తల్లి. ఆ యౌవనేషంలోమాత్రం కాలేజీ బాలికలానే ఉంటుంది. పిల్లవాని ఏడుపు వినుబడేసరికి నిత్యపోడకవరయైన జగన్మాత, సుబ్రహ్మణ్యజననియైనట్లు అయిపోతుంది. ఈ ఆలోచనలు క్రమ్ముకొనిరాగా కోసంగి తన భార్య పిల్లవానికి పాలిచ్చు పరమదృశ్యం చూస్తూ ఆనందపరవకు డయ్యాడు.

ఆ బాలడు కుడివైపు పాలు త్రాగుతూ, ఎడమవయ్యపు తల్లి ఉరోజంతో ఆడుకున్నాడు. ఆనందంగా పాలు త్రాగుతున్నాడు. పెదవులలోంచి పాలు దిక్కుత్రంగా ప్రసరిస్తున్నాయి.

ఆ తల్లి కుడిచేయి వాడికి తలగడగా, ఉయ్యాలగా ఎడంచేతో వాడి పండులాంటి పిష్టలు, పాదాలు, తొనలుతిరిగిన తొడలు ఆనందంతో స్పృశిస్తున్నది. పాలుత్రాగే పిల్లవాని ఆనందంకన్న ఆ మాతృకన్నులపడిన అనంత లక్ష్మి చూపులలో ఎక్కువ ఆనందం కనిపిస్తున్నది. ఆ మాతృమతితార నిమిలితదృష్టులను మధ్యమధ్య అనంతం తనపై ప్రసరింపజేస్తున్నది. అందంగా తన హృదయం గతులుతప్పేటట్టు చెండు పెదవులు విడిపోగా చిరునవ్వులు ఉదయకాంతులమధ్య ఎగిరే రాయంబుపిండులా తేలియాడుతున్నది.

నవోధ్ ఆయిన తన ముద్దరాలి వజ్జోజద్వయము ఏదో మహాతర రూపం దాల్చినది. ఆనాడు కమలకుట్టులాంచలసన్నిభారుణాలయిన చూచు కాలు, ఈ దిగువ నానాగాఢవర్ణాలు సేకరించి పూర్ణతనొంది తన పూజను చూరగొంటున్నవి.

తొలుత వధువై వచ్చిననాడు అనంతలక్ష్మి చూపులు వసంతసాయం కాలనిర్మలాకాశపు లోతులు, స్వచ్ఛసీలకాసారసీలాలు, వేయి గులాబిపూవుల

నుండి జాలువాలిన మధురాలు! నేడు ఆమె శ్రధమ మాతృత్వేనజాల ఈనాడు తనపై ఆమె ప్రవరించే చూపులు నిశ్చలయామినిగాఢవినిల గంభీరాలు, మహాఋషుడ్ర నీలాశిసీలాలు, సర్వభనుమెత్కొప్ప పరిమళాలు.

కోనంగి తన్ను ప్రణయభాగ్య ప్రకాశితాలైన చూపులతో చూడడం చూచి, అనంతానికి సిగ్గు కలిగి పయ్యదను సవరించుకొని, తన హృదయాన్ని, పాలుత్రాగే బాలబుట్టి కప్పివేసుకుంది.

కోనంగి విరగబడి నవ్వినాడు. ఆ బాలికదగ్గరకు పరమ ప్రేమార్ధ్ర హృదయంతో పోయి ఆమెకూర్చున్న కర్చికడ ఆమె పాదాలకడ రత్ని కంబళిపయన కూర్చుండి, అందమైన ఒకదానిపై ఒకటి వేసుకొనిఉన్న ఆమె కాళ్ళపై చేతులు ప్రసరించి, అందమయిన ఆమెపాదాలు తన గొండు అరచేతుల పట్టి వంగి రెంటిని ముద్దకొన్నాడు.

‘అనంతం, నన్ను చూసి సిగ్గుపడినావా?’

అనంతం సిగ్గుతో నవ్వుకొని ఎడంవయపునకు బాలబుట్టి తిప్పి ఆ వెపున పాలిస్తూ, బుడిచేలితో కోనంగి తల తడుముతూ ‘మీరు కొంటెపిలవాళ్ళు! నన్ను అంత ప్రేమతో చూస్తుంటే, అప్పుడు నా భర్తలు మాత్రం. నే నిప్పుడు తల్లిని. అందుకని సిగ్గువేసింది గురువుగారూ!’ అని వంగి కోనంగి పెదవులు గాఢంగా చుంబించి ఆ వెంటనే తన పుత్రుని బుగ్గలు ముద్దపెట్టుకుంది.

తాను వంగి భర్తమొము తన మొము దగ్గరగా తీసుకొని, అతని చెంపలకు తన పెదవు లానించి ‘నా సర్వస్వమయిన గురూ! నీడు నా కడుపులో పడిన కొద్దిరోజులకు కాబోలు మీరు నా ప్రక్క పడుకొని అంత దివ్యమూర్తయై నిద్రపోయేసమయంలో, నాకు మెలకువ వచ్చేది. ఆ నిదురలో మీరు చిరునవ్వు నవ్వుతూ ఉండేవారు. ఆ నవ్వు కారణము ఏమో! నాకు చిన్నబిడలా కనిపించేవారు. నా చుట్టూ చూచుకొని బువుజు విడదీసి, అతిగా సిగ్గుతో కరిగిపోతూ, గుండెలు కొట్టుకుంటూ ఉండగా, మీ పెదవులకు నేను తిల్లిలా .....అనించేదానను. గురూవు-గారూ, నా తా సమయంలో కలిగిన అనందం లోకంలో యెవరి! గ్రాహ్యంకాలేదు.’

‘అవును, ప్రాణకాంతా అలాంటి కలలే నాకు రెండు మూడు సార్లు వచ్చినట్లు అయింది.’

కోనంగి భార్యను పాలుత్రాగే తన ఆత్మజునితోసహా ఎత్తుకుపోయి పందిరిమంచమీద పడుకోబెట్టినాడు.

అనంతలక్ష్మీ, బాలబుడ్డా భర్తకాగిలిలో సమానంగా ఒదిగిపోయారు. ఇద్దరి బుగ్గలపై ముద్దులు కురిసినవి. కోనంగి ‘నీడు నున తపఃఫలమునుచూ అనంతలక్ష్మీ!’ అన్నాడు.